RIJKS GESCHIEDKUNDIGE PUBLICATIËN

GROTE SERIE

269

Bronnen betreffende Kerk en School in de gouvernementen Ambon, Ternate en Banda ten tijde van de Verenigde Oost-Indische Compagnie 1605-1791

DEEL IV

Inleiding, bijlagen en registers

BEZORGD DOOR H.E. NIEMEIJER EN TH. VAN DEN END

huygens ing

Bronnen betreffende Kerk en School in de gouvernementen Ambon, Ternate en Banda ten tijde van de Verenigde Oost-Indische Compagnie (VOC), 1605-1791

Vierde deel

Grote Serie 269

Bronnen betreffende Kerk en School in de gouvernementen Ambon, Ternate en Banda ten tijde van de Verenigde Oost-Indische Compagnie (VOC), 1605-1791

Vierde deel

Inleiding, bijlagen en registers

gebiedskaarten, illustraties

Bezorgd door Hendrik E. Niemeijer en Th. van den End

m.m.v. G.J. Schutte

Het Huygens Instituut voor Nederlandse Geschiedenis (Huygens ING) is een instituut van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen.
Deze publicatie is tot stand gekomen met steun van de Koninklijke Nederlandse Academie van Wetenschappen, de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek, en het Literatuurfonds Locher van de Stichting de Zending der Protestantse Kerk in Nederland.

© 2015, 2018 Huygens ING (KNAW), Amsterdam
Postbus 10855 · 1001 EW · e-mail info@huygens.knaw.nl
www.huygens.knaw.nl

2e druk 2018

Uitgegeven door Sidestone Press, Leiden
www.sidestone.com

Gezet door Frans Aussems grafisch ontwerp, Haren

978-90-8890-595-7 (Softcover)
978-90-8890-596-4 (Hardcover)
978-90-8890-597-1 (PDF e-book)

ISSN 0921-90 / NUR 680
ISBN 1ste druk: 978-90-5216-189-1

Het Huygens Instituut voor Nederlandse Geschiedenis (Huygens ING) maakt deel uit van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt, op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever, without prior written permission from the publisher.

Inhoud

Inleiding en verantwoording 1
Lijst van afkortingen 15
Glossarium 17
Gouverneurs-generaal en gouverneurs van Ambon, Ternate en Banda 29
Vorsten en ambten in Noord-Celebes en de Sangir-archipel 34
Chronologische lijsten van predikanten per gouvernement 38
Alfabetische lijst van predikanten in Ambon, Ternate, Banda 45
Lijst van krankbezoekers (ziekentroosters) en Nederlandse schoolmeesters 61
Lijst van inheemse schoolmeesters 78
  Ambon 78
  Ternate 83
  Banda 87
Instructies voor predikanten, proponenten, ziekentroosters en schoolmeesters 88
Kerkorde voor de kerken in Oost-Indië (1624) 98
Kerkorde voor de gemeente te Batavia (1643) 111
Lijst van Maleise oude drukken en handschriften voor gebruik in kerk en school 127
Contemporaine Maleise vertalingen van enkele religieuze basisteksten 157
De 19 Sûal in Werndly 1730, p. 189-192 162
Fragmenten uit de verloren bijbelvertaling van François Valentijn 165
Beschrijving van contemporaine publicaties genoemd in de documenten 170
Verzamelstaten kerken en scholen in de drie gouvernementen 175
  Ambon 176
  Ternate 187
  Banda 194
Literatuurlijst 197
Register van persoonsnamen 202
Register van geografische namen 274
Register van zaken 298
Register van bijbelteksten 323
Register van schepen en scheepsbewegingen 327
Kaarten 337
Illustraties 353

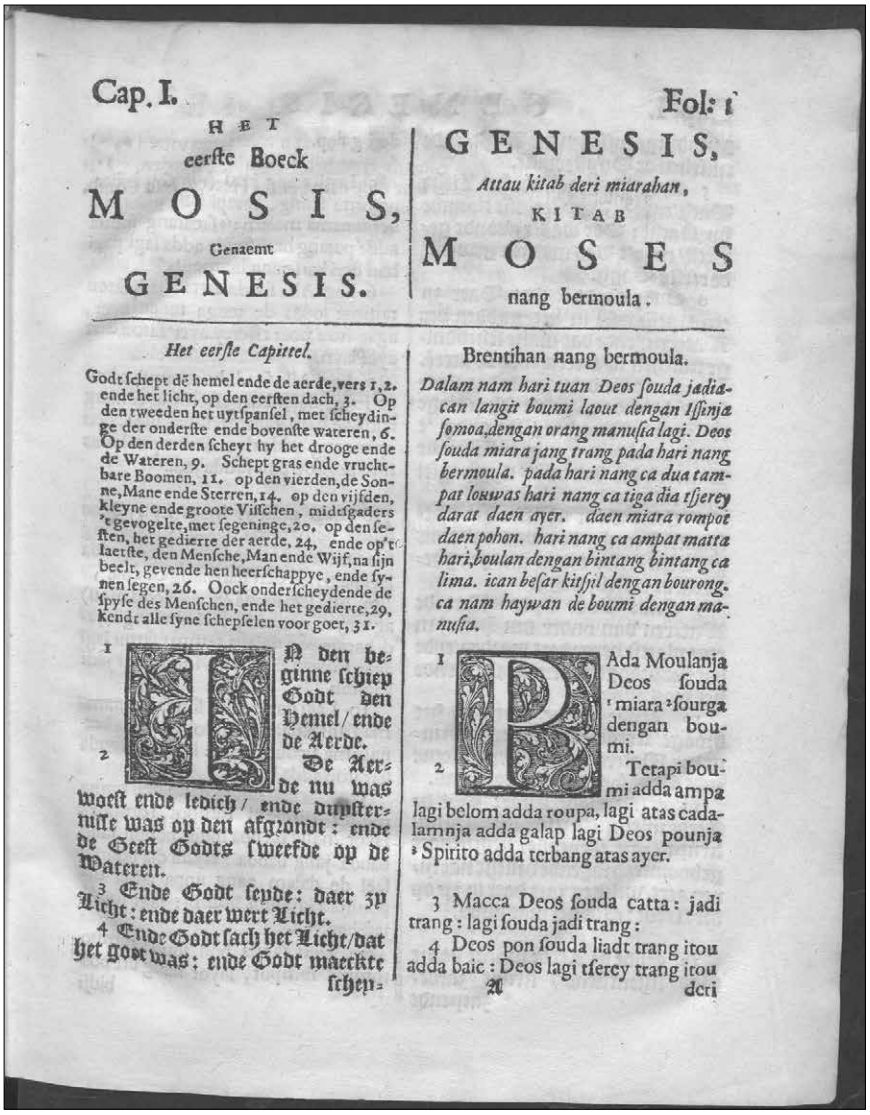

Cap. I. Fol: 1

HET
eerſte Boeck
MOSIS,
Genaemt
GENESIS.

GENESIS,
Attau kitab deri miarahan,
KITAB
MOSES
nang bermoula.

Het eerſte Capittel.

Godt ſchept dē hemel ende de aerde, vers 1, 2. ende het licht, op den eerſten dach, 3. Op den tweeden het uytſpanſel, met ſcheydinge der onderſte ende bovenſte wateren, 6. Op den derden ſcheyt hy het drooge ende de Wateren, 9. Schept gras ende vruchtbare Boomen, 11. op den vierden, de Sonne, Mane ende Sterren, 14. op den vijſden, kleyne ende groote Viſſchen, midtsgaders 't gevogelte, met ſegeninge, 20. op den ſeſten, het gedierte der aerde, 24, ende op't laetſte, den Menſche, Man ende Wijf, na ſijn beelt, gevende hen heerſchappye, ende ſynen ſegen, 26. Oock onderſcheydende de ſpyſe des Menſchen, ende het gedierte, 29, kendt alle ſyne ſchepſelen voor goet, 31.

1 IN den beginne ſchiep Godt den Hemel / ende de Aerde.
2 De Aerde nu was woeſt ende ledich / ende duyſternuſſe was op den afgrondt: ende de Geeſt Godts ſweefde op de Wateren.
3 Ende Godt ſeyde: daer zy Licht: ende daer wert Licht.
4 Ende Godt ſach het Licht / dat het goet was: ende Godt maeckte ſchey-

Brentihan nang bermoula.

Dalam nam hari tuan Deos ſouda jadiacan langit boumi laout dengan iſſinja ſomoa, dengan orang manuſia lagi. Deos ſouda miara jang trang pada hari nang bermoula. pada hari nang ca dua tampat louwas hari nang ca tiga dia tſerey darat daen ayer. daen miara rompoe daen pohon. hari nang ca ampat matta hari, boulan dengan bintang bintang ca lima. ican beſar kitſsil dengan bourong. ca nam haywan de boumi dengan manuſia.

1 PAda Moulanja Deos ſouda [1]miara [2]ſourga dengan boumi.
2 Tetapi boumi adda ampa lagi belom adda roupa, lagi atas cadalamnja adda galap lagi Deos pounja [3]Spirito adda terbang atas ayer.
3 Macca Deos ſouda catta: jadi trang: lagi ſouda jadi trang:
4 Deos pon ſouda liadt trang itou adda baic: Deos lagi tſerey trang itou

A deri

Inleiding en verantwoording

Op 23 februari 1605 gaf de Portugese gouverneur van Ambon het fort 'Nossa Senhora da Anunciada' over aan Steven van der Hagen, admiraal van een VOC-vloot, waarna de vesting werd herdoopt in Kasteel Victoria. In 1608 stichtten de Nederlanders ook een fort op op het eiland Ternate, Maleyo genoemd; op Banda werd het kasteel Nassau de zetel van het Nederlands bestuur in de zuidelijke Molukken. In 1619 vestigde de VOC haar hoofdkwartier in het nieuw-veroverde Batavia, maar ook nadien bleven de specerijen-eilanden van groot economisch belang.

In de zestiende eeuw waren door de Portugese missie in de Molukken en Noord-Celebes delen van de bevolking gekerstend. Bij de verovering door de VOC kwamen de christen-dorpen onder het gezag van de VOC. Hun bewoners golden voortaan als leden van de door de Nederlanders meegebrachte Gereformeerde Kerk. In de Midden-Molukken bedroeg bij de overname het aantal van deze christenen, volgens opgave van de vertrekkende missionarissen, ongeveer 16.000 zielen; toen de VOC na 1660 ook Noord-Celebes en de ten Noorden daarvan gelegen Sangir-Talaud-eilanden van Spanje overnam kwamen daar nog 30.000 zielen bij. Reeds geïslamiseerde dorpen, en de gebieden van de sultans van Ternate, Tidore en Batjan, stonden niet onder direct Compagniesbestuur en konden hun islamitische godsdienst en wetgeving behouden.

De organisatie van kerk en school[1]

In de direct door de VOC beheerde gebieden werd de Gereformeerde Kerk de bevoorrechte kerk; overheidsfunctionarissen, ook inheemse, behoorden lid van deze kerk te zijn; andere christelijke geloofsgemeenschappen was de openbare eredienst niet toegestaan.[2] De organisatie van de kerk was in principe op Nederlandse leest geschoeid. De gemeenten werden geleid door kerkenraden, bestaande uit ouderlingen en diakenen en voorgezeten door een predikant. Dit gold echter alleen voor de hoofdvestigingen; kleinere groepen Nederlanders en de inheemse gemeenten in de nabije of verre omgeving van de hoofdplaats vielen onder het gezag van de kerkenraad aldaar en werden van daaruit pastoraal verzorgd, anders dan in Nederland, waar niet alleen elke stad, maar ook ieder kerkdorp, hoe klein ook, zijn eigen kerkelijke organisatie had.

Een ander verschil met Nederland was dat in Azië de vorming van meerdere vergaderingen, d.w.z. classes en provinciale synoden, niet haalbaar bleek. De reistijd naar de plaats van bijeenkomst was te lang en de overheid had liever te maken met afzonderlijke kerkenraden dan met een front van gedelegeerden uit haar gehele machtsgebied. Daar-

---

1 Zie betreffende dit onderwerp: G.J. Schutte (red.), *De Gereformeerde Kerk onder de Verenigde Oost-Indische Compagnie*, Hilversum 2002, in het bijzonder: G.J. Schutte, 'De kerk onder de Compagnie', *a.w.*, 43-64. Over de Gereformeerde kerk in de Republiek zie G.J. Schutte, 'De Gereformeerde kerk in de Republiek', *ibidem*, 15-23. De structuur van de algemene VOC-organisatie wordt beschreven in: F.S. Gaastra, *De geschiedenis van de VOC*, Zutphen 2002; zie verder H.E. Niemeijer, 'The Central Administration of the VOC Government and the Local Institutions of Batavia (1619-1811): an Introduction', in: Balk, G.L., F. van Dijk en D.J. Kortlang, *The Archives of the Dutch East India Company (VOC) and the Local Institutions in Batavia (Jakarta)*, Leiden-Boston 2007, 61-114 (met vertalingen in het Nederlands en het Indonesisch). Betreffende de sociale en bestuurlijke structuren in het gebied van de drie betreffende gouvernementen, zie Knaap, *Kruidnagelen en Christenen* en Van Fraassen, *Ternate, de Molukken en de Indonesische Archipel*.

2 Er waren uitzonderingen: door toedoen van GG Van Imhoff kregen de lutheranen te Batavia in 1743 verlof een gemeente te vormen en een kerk te bouwen. In 1780 kreeg Kaapstad een Lutherse kerk en predikant.

door ontstond echter een probleem: hoe moesten zaken van bovenplaatselijk belang, of plaatselijke kwesties die men lokaal niet tot een goed einde kon brengen, worden afgehandeld? Dit probleem werd praktisch opgelost: de kerkenraad van Batavia trok, met instemming van de overheid, deze zaken naar zich toe en functioneerde dus tevens als meerdere vergadering. Evenals een classis in Nederland hield zij toezicht op de plaatselijke gemeenten en gaf zij leiding bij het oplossen van conflicten; daarenboven besliste zij, op approbatie van de overheid, over de plaatsing van predikanten. Zo werden de Indische kerkelijke zaken vrijwel geheel in Indië zelf geregeld. De kerk in Nederland werd geëerd als de moederkerk; het verlangen van deze moederkerk dat de dochter in Azië zich in alles aan de Nederlandse gebruiken en structuren zou conformeren werd waar mogelijk gehonoreerd, maar waar nodig ook beleefd genegeerd; wanneer zich moeilijke kwesties voordeden die theologische doordenking vereisten vroeg men haar om raad. Daarnaast regelde de Nederlandse kerk, met name de classes Amsterdam en Walcheren, ook de werving en uitzending van predikanten voor de dienst in Indië, en bepleitte zij de belangen van de Indische kerken bij de VOC-leiding in Nederland.

Regelingen voor het kerkelijk leven waren vastgelegd in kerkorden. Gedurende de eerste jaren hield men zich aan de in Nederlande vigerende kerkorde; in 1624 werd op een kerkelijke vergadering te Batavia een aangepaste versie daarvan aangenomen voor Indië, die in 1643 vervangen werd door een uitvoeriger regeling (beide teksten in de Bijlage Kerkorden). Omdat de situatie in het oosten van de Indonesische archipel sterk afweek van die in de stadsgemeente Batavia, werd in 1673 op Ambon een eigen kerkorde uitgevaardigd, die drie jaar later ook op Ternate officieel werd ingevoerd (I-1, doc. 179). Tussen de bepalingen in deze kerkorden en de wijze waarop de overheid de kerk en haar dienaren zag en behandelde, bestond op bepaalde punten een zekere spanning, die tot in de achttiende eeuw een voedingsbodem was voor conflicten tussen predikanten en kerkenraden enerzijds en plaatselijke overheden of ook de Hoge Regering anderzijds.

Kerk en overheid

In Nederland was de overheid 'voedsterheer' van de kerk; zij financierde en faciliteerde alle kerkelijke activiteiten met uitzondering van de kerkelijke armenzorg. Dat gaf haar een bepaalde invloed in kerkelijke zaken. Het maakte de kerk ook tot op zekere hoogte afhankelijk van de overheid. In Azië gingen deze invloed en deze afhankelijkheid echter verder dan in Nederland. De VOC nam haar taak als christelijke overheid serieus. Zij protegeerde de kerk, droeg alle kosten, gaf de kerkelijke dienaren alle eer – in de vestigingen van de VOC was de predikant de derde in rang na de gouverneur en de opperkoopman, wat ook in de salariëring tot uiting kwam – maar zag en behandelde de predikanten en ander kerkelijk personeel als haar dienaren. Zij had een beslissende stem in de plaatsing en verplaatsing van predikanten, bezat ten aanzien van alle kerkelijke benoemingen het recht van approbatie dan wel disprobatie, plaatste (evenals de overheden in patria) toezichthouders, 'commissarissen-politiek' genoemd, in de kerkenraadsvergaderingen, en claimde het recht kerkelijke documenten en correspondentie in te zien. Predikanten konden zelfs niet (inter-insulair) reizen zonder toestemming van de plaatselijke gouverneur; ze waren voor deze reizen trouwens geheel aangewezen op VOC-schepen. Met name in de eerste decennia verzette de kerk zich tegen deze afhankelijkheid van de overheid, maar omstreeks 1650 lagen de verhoudingen wel ongeveer vast, met dien verstande dat de overheid over het algemeen discreet optrad en niet tot het uiterste ging; het gebeurde meermalen dat een gouverneur die de zaken wel op de spits dreef door de Hoge Regering te Batavia werd gedesavoueerd. In de documenten in deze bronnenuitgave komen zaken betreffende de relatie tussen kerk en overheid frequent ter sprake.

Het onderwijs werd in de Aziatische vestigingen eveneens opgezet volgens Nederlands patroon. Het was overheidszaak, maar de kerk had zeggenschap bij de benoeming van schoolmeesters, haar predikanten functioneerden als schoolinspecteurs, en het gegeven onderwijs was doordrenkt van religie, en wel de gereformeerde variant daarvan. Bovendien was de meester tevens gemeentevoorganger. Overheid en kerk streefden ernaar dat elk gekerstend dorp een eigen school had. Zij drongen er bij de bevolking ook op aan dat die haar dochters naar school zond op gelijke voet als de zoons. In gebieden dicht bij het machtscentrum, zoals het eiland Ambon, slaagde dit streven; in meer afgelegen streken kon de weerstand van de bevolking tegen onderwijs voor meisjes nooit worden overwonnen (zie de verzamelstaten).

Ledenbestand, samenstelling en omvang van de kerk

De Gereformeerde Kerk had twee soorten leden: gedoopten, ook wel 'gemene christenen' genoemd (in het kerkelijk Maleis: 'masing-masing', of 'djaman', vernederlandst tot 'djam(m)ans), en 'lidmaten' (sidi), dat wil zeggen gedoopten die aan het einde van de kindertijd of later, na een afzonderlijk onderzoek naar hun leer en leven, openbare belijdenis van hun geloof hadden gedaan en daarmee toegang hadden gekregen tot het Heilig Avondmaal. Het aantal lidmaten was aanvankelijk zeer klein, ook onder de Europeanen; onder dezen groeide het geleidelijk naar (maximaal) enkele tientallen procenten van het totale zielental; onder de niet-Europeanen was het over het algemeen het grootst in de dorpen die het dichtst bij de centrale vestigingen lagen en dus de meest intensieve kerkelijke zorg ontvingen. In de buitengebieden, zoals de zuidkust van Ceram en de Sangir-Talaud archipel, was het zeer klein. In beide gevallen echter waren er uitschieters naar beneden resp. naar boven. Het aantal lidmaten varieerde ook in de tijd: in de laatste decennia van de achttiende eeuw, toen de buitengebieden nog maar zelden bezocht werden, daalde het daar .[3]

De kerk in de door Nederlanders beheerste gebieden in Azië was multi-raciaal. Tot haar behoorden in de eerste plaats Europeanen die in dienst stonden van de VOC of na beëindiging van hun dienstverband als vrijburgers in Indië bleven wonen. De aanwezigheid van Europeanen die geen aanhangers van de gereformeerde religie waren, zoals de talrijke rooms-katholieken, lutheranen en doopsgezinden, werd geaccepteerd. Rooms-katholieken werden met rust gelaten, maar geestelijken werden geweerd; lutheranen en doopsgezinden sloten zich vaak informeel aan bij de plaatselijke gemeente en van de eerstgenoemden is bekend dat zij toestemming konden krijgen om aan de Avondmaalsviering deel te nemen. Hun kindweren en ook die van de rooms-katholieken werden door de Gereformeerde Kerk gedoopt. Naast de Europeanen waren er twee andere groepen migranten of nazaten van migranten: de Mardijkers, vrije Aziaten, grotendeels afkomstig uit Voor-Indië, die in Batavia een eigen Portugees-sprekende gemeente hadden, en de slaven. Ook Chinezen en Japanners sloten zich soms bij de kerk aan.

Vervolgens waren er de 'inheemse' christenen, veelal reeds gekerstend in de Portugese tijd en door de Nederlanders die hen na de verovering van Portugees of de verwerving van voormalig Spaans gebied aantroffen geprotestantiseerd. Zij waren het talrijkst op Ceylon, maar ook in het oosten van de Indonesische archipel was hun aantal veel groter dan dat van de migranten, Nederlanders en anderen. Mede omdat onder deze inheemse christenen verscheidene talen gesproken werden, adopteerden overheid en kerk het als handelstaal reeds wijdverbreide Maleis als omgangstaal met de inheemse bevolking in de oostelijke archipel. In die taal ook werd ten behoeve van kerk en school een aantal geschriften vertaald of vervaardigd, waarvan een aantal ook werd gedrukt (voor nadere bij-

[3] Zie betreffende een en ander de Bijlage statistieken.

zonderheden zie de Bijlage Maleise Geschriften). In de loop van de zeventiende eeuw traden althans in de Molukken duizenden inheemsen rechtstreeks vanuit de stamreligie of de Islam toe tot de Gereformeerde Kerk. In de achttiende eeuw bedroeg het aantal christenen in het gouvernement Ambon tussen de dertig- en de vijfendertigduizend; in het gouvernement Ternate was het sinds Noord-Celebes en de Sangir-Talaud eilanden in de Nederlandse invloedssfeer gekomen waren ongeveer even groot; in het veel minder volkrijke gouvernement Banda, inclusief de Zuidooster- en Zuidwester-eilanden was het totaal aantal christenen slechts een tiende van dat in elk van de twee andere oostelijke gouvernementen.

Kerkelijke personen

De verzorging van deze gereformeerde christenen lag bij de predikanten en kerkenraden in het gebied. Er waren drie kerkelijke centra, Ambon, Ternate, en Banda, ieder met een kerkenraad (resp. gesticht in 1625, 1626 en 1622) en een of meer predikanten. Van deze was Ambon de belangrijkste; op het hoogtepunt waren er zes predikantsplaatsen. De predikanten zaten de kerkenraadsvergadering voor, leidden de kerkdiensten (in het Nederlands, maar als zij het Maleis beheersten ook in die taal), verzorgden de algemene catechisaties, en hadden ook als taak de inheemse meesters bij te scholen; in de eerste decennia leidden zij ook zelf meesters op. Op gezette tijden visiteerden zij de buitengemeenten. De duur van deze visitatiereizen, die fysiek veel van de predikanten vergden en wellicht een factor waren in de hoge sterfte onder hen,[4] varieerde van enkele dagen in de omgeving van Kasteel Victoria tot een half jaar in Noord-Celebes en de Sangir-Talaud-eilanden. Onder de predikanten bevonden zich, zoals in elke beroepsgroep, moeilijke karakters; daaruit voortvloeiende conflicten onderling of met de overheid worden ook in deze bronnenpublicatie frequent zichtbaar. Het dienstverband van een predikant duurde vijf jaren, met mogelijkheid van verlenging, die meestal tevens tractementsverhoging betekende. Vermeerdering van tractement werd ook wel gegeven wegens bijzondere prestaties, zoals het leren van een inheemse taal, in casu het Maleis. Vrijwel alle predikanten kwamen uit Europa; een enkeling was van Aziatische komaf.

Andere betaalde krachten waren de krankbezoekers of ziekentroosters. Zij hadden een zeer uiteenlopende vooropleiding, maar kunnen lezen en schrijven was een basisvoorwaarde. Een aantal van hen werd na kortere of langere tijd 'bevorderd' tot predikant. Het dienstverband was gewoonlijk drie jaar. Hun hoofdtaak was de geestelijke verzorging van Europeanen, op de schepen, of in kleine garnizoenen die slechts zelden bezocht werden door een predikant; zij leidden daar ook de eredienst en het avondgebed. Zij werden geacht dan niet zelf een preek of meditatie te houden, maar preken of stichtelijke teksten uit Nederlandse boeken voor te lezen. Voor nadere bijzonderheden over hun personen en werk zie men de betreffende bijlage.

Tot de gesalarieerde krachten behoorden ook de inheemse schoolmeesters, onder wie zich overigens ook mestiezen bevonden. Omdat deze functie prestige en ook materiële voordelen gaf, was er geen gebrek aan kandidaten. Soms ontvingen zij enige opleiding van een predikant; vaak ook werden zij door een ervaren onderwijzer, soms hun vader, geselecteerd en in het vak ingeleid. Hun taak was het houden van school, in overeenstemming met de daarvoor geldende instructies, waarvan enkele in de bronnenuitgave zijn opgenomen. Daarnaast gaven zij godsdienstonderwijs (catechisatie) aan volwassenen, op basis van door de kerk goedgekeurde catechetische geschriften, leidden zij het avondgebed in hun dorp en gingen zij daar voor in de zondagmorgendienst, waarin zij

[4] Daarover Van Lieburg, 'Het personeel van de Indische Kerk: een kwantitatieve benadering', in: G.J. Schutte (red.), *Het Indisch Sion*, 65-100, nader 91-95; zie ook hierna, lijst van predikanten.

evenmin als de ziekentroosters hun eigen woord mochten spreken, maar een preek moesten voorlezen uit een van de door de kerk beschikbaar gestelde geschreven, later ook gedrukte, prekenbundels, waarvan die van ds. F. Caron de belangrijkste was (zie de bijlage Maleise Geschriften, nr. 19). De positie van de meesters was niet gemakkelijk, want zij hadden enerzijds te maken met de Nederlandse wereldlijke en kerkelijke overheid, maar anderzijds met hun dorpshoofd, de radja of patih, en met de dorpsoudsten, de orangkaja, die zich vaak van de door Nederlanders gestelde regels – bij voorbeeld ervoor zorgen dat voldoende kinderen de school frequenteerden, dat de dorpsbevolking het avondgebed bijwoonde – weinig aantrokken. Niet alleen de kerk, maar ook de wereldlijke overheid maakte gebruik van de diensten van deze meesters; de correspondentie tussen overheid en meesters die daaruit voortvloeide is, voorzover bewaard gebleven, niet in deze publicatie opgenomen, omdat ze niet-kerkelijke zaken betreft.

In elke gemeente was er ook een kerk-marinjo, die als taak had de mensen bijeen te roepen voor eredienst en avondgebed en de kinderen bij schoolverzuim thuis op te zoeken. Als laatste betaalde kracht kan de koster worden genoemd; in de dorpsgemeenten was de marinjo tevens koster en wordt hij ook zo genoemd.

Niet-betaalde kerkelijke personen waren de ouderlingen en de diakenen. De ouderlingen werden gekozen door de zittende kerkenraad, waarna approbatie door de overheid nodig was. Onder hen waren zowel VOC-dienaren als vrije burgers. Alleen in Ambon hadden ook inheemsen zitting in de kerkenraad, namelijk twee ouderlingen en twee diakenen, gewoonlijk afkomstig uit de maatschappelijke elite. De ouderlingen waren na twee jaar aftredend; vaak werden zij dan diaken; anders konden zij na een jaar afwezigheid opnieuw worden gekozen. In Valentijns ouderlingenlijst voor Ambon (*Ambonsche Zaaken van den Godsdienst* 141-146) is te zien hoe het wat dit betreft in de praktijk toeging. Voor de diakenen gold mutatis mutandis hetzelfde. Zij waren lid van de kerkenraad, maar hadden geen zeggenschap in zaken van geestelijke leiding en kerkelijke discipline. De functies van preses en scriba (voorzitter en secretaris) waren onder normale omstandigheden voorbehouden aan de predikanten; zij wisselden elkaar regelmatig af, hetgeen ook in de ondertekening van kerkenraadsbrieven blijkt uit de afkortingen ‘h.t.’ of ‘h.m.’, ‘in deze periode’, ‘in deze maand’. Wanneer de predikantsplaats vacant was leidden de ouderlingen de gemeente en verzorgden zij de betrekkingen met de plaatselijke overheid en de correspondentie met de kerkenraad van Batavia.

Onder de niet-betaalde kerkelijke personen vallen ook de ‘kerkslaven’ die in deze publicatie voor de eerste en enige maal worden genoemd in de jaarrekening van de Ambonse kerk over 1673-1674 (I, doc. 198).

De ‘kerkmeesters’, die enkele malen worden genoemd (I, doc. 198; III, doc. 155, 226), waren overheidsfunctionarissen. Zij waren belast met het beheer van de kerkgebowen en de kerkelijke bezittingen.

Informatiestromen van, naar en binnen de kerkelijke organisatie

De activiteiten van de hiervoor genoemde organisaties en personen genereerden de volgende typen documenten.

1. Notulen van vergaderingen. In tegenstelling tot de notulen van de Bataviase kerkenraad zijn van de kerkenraadsnotulen in de drie oostelijke gouvernementen slechts fragmenten bewaard gebleven. De resolutieboeken van de wereldlijke overheid zijn in meerderheid wel aanwezig; men kan daarin kennisnemen van besluitvorming en besluiten inzake kerkelijke aangelegenheden voorzover die door de overheid besproken werden. Enkele van deze overheidsresoluties zijn in de bronnenpublicatie opgenomen.

2. Correspondentie, intern en extern. De interne correspondentie, tussen een kerkenraad en de kerkelijke personen (ziekentroosters, meesters enz.) in het betreffende gouvernement alsmede tussen kerkenraad of kerkelijke personen en de lokale overheid (Nederlands en inheems) moet omvangrijk geweest zijn, maar ook daarvan zijn slechts fragmenten bewaard gebleven. Wat betreft de externe correspondentie geldt hetzelfde voor de onderlinge briefwisseling van de drie oostelijke kerkenraden. Anders is het met de correspondentie die de kerkenraden in het oosten van de archipel onderhielden met de kerkenraad te Batavia, waarvan verreweg het grootste gedeelte bewaard is gebleven. De tijd waarop brieven werden verzonden hing af van de vertrektijden van de schepen, die weer samenhingen met de moesson: westenwind in de Europese winter, zuid-oostenwind in de Europese zomer, met een periode van kentering in maart-april en oktober-november, de 'weifelmaanden'. Batavia placht met de 'eerste schepen' in januari of februari een brief te zenden naar de drie oosterse kerkenraden, met gegevens over de stand van zaken in de Bataviase gemeente en elders in Azië, eventueel ook berichten uit Nederland, met name over daar gehouden (provinciale) synoden, waarvan de notulen in kopie werden bijgevoegd. Vooral in de achttiende eeuw zijn deze Bataviase kerkbrieven kort en weinig informatief. Wanneer in het late voorjaar, na het doorkomen van de zuidoost-moesson, deze 'eerste schepen' met hun lading naar Batavia terugkeerden, kregen zij vaak een (gewoonlijk korte) brief voor de kerkenraad aldaar mee. Met de 'laatste schepen', in september, werd vervolgens een uitvoeriger schrijven verzonden, met een overzicht van de gang van zaken in de afgelopen twaalf maanden, vaak ook vergezeld van rapporten betreffende in die periode gehouden visitaties. Zo volgde de kerkelijke documentenstroom uit de Molukken het ritme van het reguliere vracht- en postverkeer tussen de Molukse gouvernementen en het VOC-hoofdkwartier te Batavia.

De correspondentie met de kerkelijke organen in Nederland, o.m. de classes in wier gebied VOC-kamers gevestigd waren (in de praktijk vooral met de classis Amsterdam), werd in de eerste plaats onderhouden door de kerkenraad van Batavia. Maar in ieder geval tussen 1646 en 1676 alsmede tussen 1692 en 1740 was er tevens een regelmatige brievenwisseling tussen de kerkenraad van Ambon en de classis Amsterdam, soms met een kopie aan de classis Middelburg; incidenteel zonden ook Ambonse predikanten zelf brieven naar de Amsterdamse kerkenraad of classis. Hetzelfde geldt voor de kerk van Banda, tenminste in de periode 1641-1656; van Ternate zijn geen brieven of vermeldingen van brieven aan en van de genoemde classes aangetroffen. Deze correspondentie is in de bronnenpublicatie opgenomen of in de annotatie verwerkt.

Gecorrespondeerd werd tenslotte ook met de locale overheid, vooral wanneer kwesties speelden; gewoonlijk werden veel zaken mondeling afgedaan. Een enkele maal richtte een kerkenraad of predikant zich rechtstreeks tot de Hoge Regering te Batavia. In de beginperiode treffen wij ook brieven van individuele predikanten aan de Bewindhebbers in Nederland aan.

3. Visitatieverslagen. Vanaf het begin werden visitaties gehouden, maar verslagen uit de periode voor 1660 zijn door ons niet aangetroffen. Deze verslagen werden voorgelezen in de kerkenraad en vervolgens overhandigd aan de gouverneur. Vaak ook ging een afschrift naar de Bataviase kerkenraad, die uit deze visitatierapporten de Generale Kerkstaat samenstelde die jaarlijks naar Nederland werd gezonden. Aanvankelijk zijn ze zeer beknopt, maar geleidelijk worden ze uitvoeriger, met een top omstreeks 1760-1780. De informatiedichtheid is echter niet steeds evenredig met de omvang. In verband daarmee zijn van een aantal Ambonse verslagen uit de genoemde jaren alleen de verzamelstaten opgenomen. In het algemeen gesproken zijn de visitatieverslagen uit de periode 1670-1700 het meest informatief; dit was ook een periode van kerkelijke expansie op Ceram

en in Noord-Celebes en op enkele ten noorden daarvan gelegen eilanden. Voor Ambon geldt dat uit de periode tussen 1695 en 1757 geen enkel verslag bewaard gebleven is; tot 1704 zijn er nog wel de gedetailleerde verzamelstaten die als bijlage met de jaarlijkse brieven aan Batavia werden meegezonden; vanaf 1705 geven deze brieven alleen de totaalcijfers voor kerk en school in het gouvernement. In Banda duurt de verslagloze periode bijna even lang (1709-1757); in het geval van Ternate is zij veel korter (1738-1757). Een verklaring voor deze lacunes is nog niet gevonden; in ieder geval stuit men in de overheidsarchieven op een soortgelijk verschijnsel: daar zijn eveneens juist in de eerste decennia van de achttiende eeuw grote lacunes in de series dagregisters en resolutieboeken van de de drie gouvernementen. In deze publicatie vormen de visitatieverslagen de grootste groep na de brieven.

4. Een vierde categorie kerkelijke documenten wordt gevormd door de dossiers inzake strafzaken tegen predikanten dan wel theologische en/of persoonlijke conflicten tussen predikanten onderling. Deze dossiers zijn zeer omvangrijk en gewoonlijk van weinig inhoudelijk belang; ze geven echter vaak een zeer levendig beeld van concrete voorvallen tussen concrete personen, dat in de reguliere verslaggeving ontbreekt De bezorgers hebben slechts enkele van de betreffende documenten opgenomen.[5]

5. Kerkelijke administratie. Er werden doop- en trouwboeken bijgehouden. Predikanten brachten van elke visitatietocht een lijst van gedoopten en gehuwden mee of insereerden die namen in hun rapport. Van dit alles is weinig méér bewaard gebleven dan enkele lijsten van gedoopten en gehuwden alsmede de naamlijst van een complete gemeente (zie II-1, doc. 19, 22, 36, 97).

6. Tenslotte zijn er de stukken die verband houden met het financieel beheer van de kerk en met de diaconale zorg. Van de jaarrekeningen van kerk en diaconie is een aantal bewaard gebleven in de overheidsarchieven; slechts enkele zijn hier opgenomen, als specimina van het genre (I, doc. 198; III, doc. 264).

Archieven

1. De kerkenraadsarchieven te Ambon, Ternate en Banda. Deze zijn geheel verloren gegaan, in ieder geval zover het de zeventiende en achttiende eeuw betreft. Reeds in 1844 schreven de toenmalige predikanten van Ambon dat 'alle oude kerkelijke papieren verloren gingen en geen andere dan de Handelingen van den kerkenraad sedert den 3^{en} juni 1826 door ons gevonden werden'. J. Finn, waarnemend predikant van Banda, noteerde in 1821: 'De kerkelijke registers zijn door de slordige huishouding onder het laatst Britsch bestuur meest allen zoek geraakt, en andere kerkelijke papieren door de witte mieren geheel vermolmd'.[6] Er is geen reden om aan te nemen dat de situatie op Ternate beter was; in ieder geval zijn door ons in het gebied van de drie vroegere VOC-gouvernementen geen kerkelijke archieven uit de VOC-tijd aangetroffen. Van de ooit daarin aanwezige interne documenten zijn alleen die bewaard gebleven waarvan destijds een afschrift is gezonden naar Batavia en eventueel, in de Overgezonden Brieven en Papieren, van daar naar Nederland. Deze bronnenpublicatie berust dus vrijwel geheel op mededelingen van (Nederlandse) instanties en personen ter plaatse aan instanties en personen buiten de drie gouvernementen. Dat brengt met zich mee dat de bronnen voornamelijk informatie bieden over het handelen en denken van de Nederlanders; wat zij berichten over de inheemse bevolking is door een Nederlands filter gegaan.

---

5 Een verzamelbundel in ANRI, Archief Kerkenraad Batavia, inv.nr. 191; daarin bevinden zich vier dossiers betreffende kwesties die ook in deze bronnenpublicatie ter sprake komen.

6 De Jong, *De Protestantse Kerk in de Midden-Molukken 1803-1900*, I, 462, en Van Selm, *De Protestantse Kerk op de Banda-eilanden 1795-1923*, 67.

2. Het Archief van de Kerkenraad te Batavia, in het Arsip Nasional Republik Indonesia (ANRI), te Jakarta. Dit archief is samen met het gehele VOC-archief in ANRI in de jaren 2001-2007 opnieuw geïnventariseerd.[7] Meer dan twee derde van de documenten in deze bronnenpublicatie is uit dit archief afkomstig. Het archief van de Bataviase kerkenraad, van groot belang wegens de centrale positie van Batavia in het kerkelijk web, is vrijwel geheel bewaard gebleven. Het archief bevat onder meer de notulen van de kerkenraad vanaf 1621 (voor de periode tot 1691 uitgegeven in drie delen door J. Mooij onder de titel *Bouwstoffen voor de geschiedenis der Protestantsche Kerk in Nederlandsch-Indië*) en de correspondentie van de Bataviase kerkenraad met kerkenraden en predikanten in het gehele VOC-gebied, met overheden in dit gebied alsmede met kerkelijke organen in Nederland en de VOC-bewindhebbers aldaar. Voor deze publicatie waren vooral van belang de zes bundels met originele brieven van de drie oostelijke kerkenraden aan Batavia. De inhoud van deze bundels vormt de ruggengraat van deze bronnenpublicatie. Ze zijn destijds bij ontvangst gelegd bij de ingekomen brieven in het kerkenraadsarchief, waarbij elke plaats een eigen bundel had. Naderhand, vermoedelijk in de negentiende eeuw, zijn ze gelicht en geplaatst in de archieven van de drie respectievelijke gouvernementen. Dat verklaart dat ze altijd ontsnapt zijn aan de aandacht van geïnteresseerden en dus nooit eerder voorwerp van onderzoek waren. Bij de herinventarisatie zijn ze teruggeplaatst in het archief van de kerkenraad van Batavia. De bundels zijn op veel plaatsen zwaar aangetast door inktvraat en verzuring, waardoor in sommige gevallen transcriberen niet meer mogelijk was; dergelijke brieven worden toch onder een eigen nummer vermeld.

Brieven van de Bataviase kerkenraad aan de kerkenraden in Ambon, Ternate en Banda zijn niet opgenomen. Deze brieven bevatten wel informatie over gemeenten elders in Azië en over gebeurtenissen en situaties in Nederland en Europa, maar niet over het Christendom in de Molukken. Hetzelfde geldt voor de brieven van Batavia aan andere kerken in Azië en aan de kerkelijke organen in Nederland. In de achttiende eeuw zijn de brieven uit Batavia dikwijls zeer beknopt en zijn de brieven aan de drie oostelijke kerken veelal gelijkluidend.

Uit het archief van de Bataviase kerkenraad werden ook sommige documenten opgenomen behorend tot de eerder genoemde dossiers betreffende conflicten tussen overheid en predikanten of predikanten onderling, alsmede in het archief berustende visitatieverslagen. De kerkenraadsnotulen, voor zover door Mooij gepubliceerd, zijn intensief geraadpleegd ten behoeve van de annotering en van sommige bijlagen.

3. Het Nationaal Archief te Den Haag, met name het VOC-archief (toegang 1.04.02). Hierin waren voor deze publicatie vooral van belang de ongeveer vierduizend bundels Overgezonden Brieven en Papieren. Een deel hiervan bestaat uit brieven en rapporten van de gouvernementen aan de Hoge Regering. Deze stukken werden op de Algemene Secretarie van de Hoge Regering, gerangschikt volgens plaats, opgenomen in de 'Indiasche ingekomen brievenboeken'. Maar tot de overgezonden documenten behoorden ook interne stukken van de gouvernementen, waaronder brieven van predikanten en kerkenraden aan de plaatselijke overheid en omgekeerd, en kerkelijke visitatieverslagen, waarvan zich daardoor ook een groot aantal in het NA bevindt.

4. Het Stadsarchief Amsterdam (SAA), nader het Archief van de Classis Amsterdam der Gereformeerde (later Hervormde) Kerk (SAA, toegangsnummer 379). De notulen van de classicale vergaderingen, en vanaf 1636 van de gedeputeerden voor de buitenlandse kerken, alsmede de correspondentiebundels van deze gedeputeerden, bevatten (onder veel meer) de briefwisseling met de kerkenraden in Ambon, Ternate en Banda. Daarnaast be-

[7] Balk e.a., *The Archives of the Dutch East India Company (VOC)*, 531-545.

vindt zich hier een bundel met kopieën van stukken betreffende de kerkelijke zaken van Banda van 1622 tot 1625, aangelegd door ds. Wouter Melchiorsz Vitriarius voor zijn vetrek naar Nederland en overhandigd aan de Amsterdamse kerkenraad (*Copyeboek*, inv.nr. 184). Er is in de door deze publicatie bestreken periode en in het betreffende gebied geen periode en geen gebied met een zo grote documentatiedichtheid als deze eerste drie jaren na de vorming van de kerkelijke gemeente van Banda. Tenslotte bezit het SAA enkele Maleise handschriften met kerkelijke teksten, waaronder een vertaling van een beknopte catechismus van de bekende predikant Willem Teellinck, *Den weg der zaligheyd* (1620), waarvan het Nederlandse origineel verloren gegaan is (inv.nr. 195 en 198). In de Maleissprekende gemeenten werden deze en een andere vertaling van deze catechismus gedurende driekwart eeuw intensief gebruikt.
5. Het Westfries Archief in Hoorn. In het archief van de Hervormde Gemeente Enkhuizen (toegang 0304) bevindt zich een bundel 'Stukken betreffende Oost-Indische kercken' (inv.nr. 152), voor een deel bestaande uit brieven van en aan ds. Adriaan Jacobsz Hulsebos, die van 1616 tot 1622 in Indië werkte en een grote bijdrage leverde aan de organisatie van de kerk in het oosten van de archipel. Deze brieven, eerder gepubliceerd door C.W.Th. baron van Boetzelaer,[8] zijn een belangrijke bron voor deze periode, waaruit verder weinig kerkelijke documenten bewaard gebleven zijn. Ze zijn opgenomen voorzover ze informatie bevatten over de kerk in de Molukken.
6. Het Zeeuws Archief te Middelburg, toegangsnummer 28, Archief Classis Walcheren. De Acta van de classis en de relatieven daarbij bevatten nauwelijks iets over de Oost-Indische zaken. Alleen wordt incidenteel vermeld dat de gedeputeerden verslag hebben uitgebracht. De Acta van de Gedeputeerden tot de Oost-Indische Zaken bevatten voornamelijk examens en andere formele stukken. Documenten zijn niet in extenso opgenomen. De bundels correspondentie van gedeputeerden (inv.nrs. 68, 1681-1700 en 69, 1700-1809) bevatten alleen inkomende stukken. Daarbij zijn enkele brieven uit Ambon, bestemd voor zowel de classis Amsterdam als de classis Middelburg. De bundel 1700-1809 bestaat grotendeels uit Oost-Indische kerkstaten na 1750. Het Register ingekomen en uitgaande stukken (inv.nr. 70) begint pas in 1723.

De onderstaande tabel biedt een overzicht van de herkomst van de opgenomen documenten. Onder de categorie 'overige' vallen negen stukken uit het West-Fries Archief, vijf stukken uit NA, 01.11 en één uit het Zeeuws Archief, voorts tien documenten ontleend aan gedrukte bronnen, waaronder Valentijns *Oud en Nieuw Oost-Indiën*.

gouvernement	ANRI	NA VOC	Archief Cl. A'dam	Overige	Totaal
Ambon	297	109	19	20	445
Ternate	186	59	–	2	247
Banda	179	40	43	3	265
Totalen	662	208	62	25	957

Eerdere bronnenpublicaties en monografieën
De eerste die de in zijn tijd reeds bestaande archieven serieus bestudeerde was ds. François Valentijn, die in zijn *Oud en Nieuw Oost-Indiën* een aantal stukken kerk en school betreffende opnam. Petrus Hofstede (1716-1803), predikant te Rotterdam en docent aan de Illustere School aldaar, deed serieus onderzoek in de Nederlandse archieven; de resultaten publiceerde hij in de twee delen *Oost-Indische Kerkzaken* (1779, 1780). De wetenschappelijke beoefening van de zendingsgeschiedenis in Nederland begon met prof. H.C.

[8] C.W.Th. van Boetzelaer, *Correspondentie van ds. Adriaan Jacobsz Hulsebos*, [1943].

Milliës, van 1856 tot 1868 hoogleraar in de oosterse talen te Utrecht. Hij verzamelde veel materiaal voor een historie van de Nederlandse zending in de zeventiende eeuw, maar overleed voordat hij het boek had kunnen schrijven.[9] Tussen 1884 en 1891 publiceerde mr. J.A. Grothe, bestuurslid van de Utrechtsche Zendingsvereeniging (UZV), zes delen bronnen uit het toenmalige Rijksarchief en uit Nederlandse kerkelijke archieven onder de titel *Archief voor de Geschiedenis der Oude Hollandsche Zending*; voor de Molukken gaat deze uitgave tot 1638. In Indië had hij een tegenhanger in ds. C.A.L. Troostenburg de Bruijn, van 1857 tot 1882 predikant op Java, die gedurende tientallen jaren gegevens verzamelde waaruit tenslotte twee grote publicaties voortkwamen: *De Hervormde Kerk in Nederlandsch Oost-Indië onder de Oost-Indische Compagnie (1602-1795)*, (1884), en *Biographisch Woordenboek van Oost-Indische Predikanten*, (1893). In 1902 volgde nog *Krankbezoekers in Nederlandsch Oost-Indië*, dat ongeveer een kwart van de ziekentroosters in VOC-dienst geeft. Het *Woordenboek* dient wegens de vele onjuiste data met grote voorzichtigheid gebruikt te worden; Enkele decennia later kreeg J. Mooij, predikant te Batavia, van de Indische regering opdracht de geschiedenis van de Protestantse Kerk in Nederlands-Indië te beschrijven. Tijdens het schrijven van het eerste deel (*Geschiedenis van de Protestantsche Kerk in Nederlandsch-Indië. Eerste Boek* (1923), de jaren 1602-1636 bestrijkend) zag hij in dat het nodig was eerst de archieven te ontginnen; hij publiceerde de notulen van de Bataviase kerkenraad over de periode 1621-1691 onder de titel *Bouwstoffen voor de geschiedenis der Protestantsche Kerk in Nederlandsch-Indië* (3 delen, 1927-1931). Deze uitgave voldoet niet aan de normen voor een wetenschappelijke bronnenpublicatie, maar maakte in ieder geval een belangrijk corpus bronnen toegankelijk. In Nederland werden in deze periode ook bronnen betreffende de kerkelijke geschiedenis in de VOC-tijd gepubliceerd, met name door de predikantszoon mr. J.E. Heeres (1858-1932), maar hier bleef het bij de publicatie van enkele visitatierapporten gemaakt door VOC-predikanten (zie II-2, doc. 218; III, doc. 58).

Omstreeks 1900 verschenen enkele dissertaties over de kerk in de VOC-periode: J.T. Callenbach, *Justus Heurnius* (1897) en C.W.Th. baron van Boetzelaer, *De Gereformeerde Kerken in Nederland en de zending in Oost-Indië in de dagen der Oost-Indische Compagnie* (1906). Van Boetzelaer verzorgde later nog enkele andere publicaties, onder meer *Correspondentie van ds. Adriaan Jacobsz Hulsebos*, een kleine bronnenuitgave (1943), *De Protestantsche Kerk in Nederlandsch-Indië: haar ontwikkeling van 1620-1939* (1947), een nuttig overzichtswerk met twee ernstige gebreken: de Aziatische meerderheid in de Compagnieskerken blijft volledig buiten het gezichtsveld, en van de vele wel degelijk geraadpleegde archiefbestanden wordt nergens de vindplaats genoemd. Hij verzorgde ook de uitgave van het vierde boek van de *Beschrijvinge van de Oostindische Compagnie, rakende het kerkelijke in Indië*, door Pieter van Dam (1954).

De bovengenoemde auteurs waren vrijwel allen (amateur-)kerkhistorici. Na 1950 waren het hoofdzakelijk historici die zich bezighielden met de geschiedenis van kerk en onderwijs in het VOC-gebied, of met aspecten daarvan. In 1978 verscheen de studie van J. van Goor over het onderwijs op Ceylon, *Jan Kompenie as Schoolmaster*. G.J. Knaaps dissertatie *Kruidnagelen en Christenen* (2e editie 2004) bevat een hoofdstuk over de religie in de Ambonse samenleving. Over het onderwijs schreef ook G.M.J.M. Koolen, *Een seer bequaem middel* (1993) en *VOC & Onderwijs: Een inventarisatie* (2011). De dissertatie van H.E. Niemeijer, *Calvinisme en koloniale stadscultuur: Batavia 1619-1725* (1996), is breder van opzet. Hetzelfde geldt van *Het Indisch Sion*, een in 2002 verschenen bundel onder redactie van G.J. Schutte, die het gehele VOC-gebied omspant.

[9] Zijn fiches en andere aantekeningen bevinden zich in de UB-Utrecht.

Voor de meeste van de genoemde publicaties is niet geput uit het Archief Kerkenraad Batavia. De meeste handelen ook niet over de kerken en scholen in het oostelijk deel van de Indonesische archipel. Waar dat wel gebeurt, is het beknopt of betreft het slechts een bepaalde periode. De wijze waarop de predikanten de inheemse bevolking benaderden, alsook de verwerking van de kerstening door deze bevolking en de beleving van het christelijk geloof door de inheemse kerkleden, komt nauwelijks of niet aan de orde, en waar dat wel gebeurt wordt erover gesproken in clichés. In het enige handboek (Van Boetzelaer 1947) blijven de inheemse christenen volledig onzichtbaar; dit handboek geeft trouwens een eenzijdig beeld van de relatie tussen kerk en overheid. Onder de geestelijke nazaten in Nederland van de zeventiende-eeuwse Gereformeerde Kerk zijn heftige discussies gevoerd over het missionair gehalte van de VOC-kerk, maar bij gebrek aan documentatie verzandden ook deze discussies in clichés. Door het toegankelijk maken van de bronnen kan de geschiedschrijving van de kerk althans voor wat betreft oostelijk Indonesië worden verbreed en verdiept.

Het project 'The Protestant Church in the Moluccas 1605-1935'

Dit project ontstond binnen de Werkgroep voor de Geschiedenis van de Nederlandse Zending en Overzeese Kerken, in 1993 opgericht op initiatief van prof. dr. P.N. Holtrop, hoogleraar zendingswetenschappen aan de Theologische Universiteit van de Gereformeerde Kerken in Nederland te Kampen (ThUK). Na voorgaand inventariserend onderzoek dienden prof. Holtrop, dr. Th. van den End en prof. dr. G.J. Schutte, hoogleraar geschiedenis van het Nederlands Protestantisme aan de Vrije Universiteit te Amsterdam, in 1995 een onderzoeksaanvraag in bij de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen en de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek ten behoeve van het verzamelen en publiceren van bronnen betreffende de protestantse kerk in de Molukken over de periode 1605-1935. Deze aanvraag werd gehonoreerd en met ingang van 1 januari 1997 gefinancierd in het kader van het Indonesië-programma van de KNAW en het Indonesische Departemen Pendidikan dan Kebudayaan (Ministerie van Onderwijs en Cultuur). Het project werd uitgevoerd in het kader van het onderzoeksprogramma 'Ontmoeting Christendom en Andere Godsdiensten en Culturen' van de Theologische Universiteit te Kampen, onder leiding en verantwoordelijkheid van prof. dr. P.N. Holtrop. De ThUK vond een samenwerkingspartner in de Universitas Kristen Indonesia Maluku (UKIM) te Ambon, in het bijzonder de vakgroep kerkgeschiedenis onder leiding van dr. M. Tapilatu. Dr. ir. M.K.J. Norimarna, rector van de UKIM, was coördinator voor Indonesië.

De leiding van de projectgroep, waarvoor een uitvoeringstijd was gesteld van vier jaren, 1 januari 1997 tot einde 2000, bestond uit P.N. Holtrop (voorzitter, na een langdurige ziekte in 2012 overleden), Th. van den End (secretaris) en G.J. Schutte. Uitvoerders waren dr. Chr.G.F. de Jong, dr. H.E. Niemeijer en mw. drs. M. van Selm. In de jaren 2000-2002 verrichtte ook drs. A.W. Aarnoutse werkzaamheden voor het project. In Indonesië verleenden dr. R.Z. Leirissa, hoogleraar geschiedenis aan de Universitas Indonesia, drs. C. Alyona, docent kerkgeschiedenis aan de UKIM te Ambon, en mevr. drs. Mona Lohanda van het Arsip Nasional actieve medewerking.

Met het Arsip Nasional Republik Indonesia (ANRI) te Jakarta tekende de ThUK een afzonderlijk Memorandum of Understanding, waardoor de toegang tot de relevante collecties optimaal gefaciliteerd werd. De opeenvolgende directeuren-generaal van het ANRI, dr. Muhklis Paeni, drs. Djoko Utomo en drs. Muhammad Asichin, verleenden allen jarenlang hun volledige medewerking. Een aantal personeelsleden van ANRI was

bij de werkzaamheden betrokken. Zonder hun aller steun was deze publicatie niet tot stand gekomen.

Het project bestond uit drie deelprojecten: de bronnen uit de VOC-periode (uitvoerder dr. H.E. Niemeijer), die betreffende de kerk op de Banda-eilanden na 1795 (drs. M. van Selm), en die van de kerk in de Midden-Molukken 1795-1935 (dr. Chr.G.F. de Jong). Mw. Van Selm voltooide haar opdracht met de publicatie *De Protestantse Kerk op de Banda-eilanden: Een bronnenpublicatie* (Zoetermeer 2004), waarop zij in 2004 promoveerde aan de ThUK; dr. De Jong, die evenals Holtrop en Van den End een aantal jaren als docent kerkgeschiedenis in Indonesië had gewerkt, publiceerde in 2006 de tweedelige bronneneditie *De Protestantse Kerk in de Midden-Molukken: Een bronnenpublicatie* (2 delen, KITLV 2006).

Dr. H.E. Niemeijer, die reeds vóór 1997 archiefonderzoek met het oog op het project had gedaan, verzamelde, selecteerde en transcribeerde in de periode 1 januari 1997 tot 31 maart 2000 een groot deel van het bronnenmateriaal; daarbij verzorgde hij tevens de standaardisering en de basis-opmaak van de getranscribeerde tekst en voegde hij een eerste annotatie toe. In de jaren daarna zette hij dat werk voort wanneer hij daartoe in de gelegenheid was; nadat min of meer bij toeval in een ander deel van het ANRI de bundel kerkenraadsbrieven Banda 1626-1735 was ontdekt transcribeerde hij ook deze in slechte staat verkerende bundel. Vanaf april 2010 continueerde dr. Th. van den End het project; hij collationeerde alle teksten, reconstrueerde de interpunctie, zorgde voor de vertaling van Latijnse en Maleise tekstgedeelten, bouwde de door Niemeijer verzorgde annotatie verder uit, stelde de bijlagen alsmede de registers samen, ontwierp de kaarten en selecteerde de illustraties. Dr. Niemeijer voorzag hem daarbij vanuit Jakarta van de noodzakelijke informatie en documentatie. Prof. Schutte bleef als toezichthouder fungeren, en verleende in meerdere opzichten zijn medewerking.

Deze bronnenpublicatie: selectiecritera, bewerking

Deze bronnenpublicatie bevat contemporaine documenten betreffende kerk en onderwijs in de gouvernementen Ambon, Ternate en Banda ten tijde van de VOC. Dit gebied is gelijk aan dat van de huidige Indonesische provincies Maluku, Maluku Utara, Sulawesi Utara en Gorontalo; het is dus aanzienlijk groter dan het gebied dat tegenwoordig met de naam 'Molukken' wordt aangeduid. Anderzijds betreffen de documenten alleen die delen van de genoemde gouvernementen waar christelijke gemeenten waren dan wel werden gevestigd. Over Ternate zal men een groot aantal stukken aantreffen; over het nabijgelegen Tidore niet één. Terminus a quo is de verovering van Ambon door Van der Haghen (februari 1605), terminus ad quem 1791, uit welk jaar het jongste opgenomen document stamt.

Deze publicatie bevat niet alle documenten of delen van documenten betreffende het genoemde onderwerp die in de archieven werden aangetroffen. Uitgangspunt was dat de 'kerkbrieven', de jaarlijkse of halfjaarlijkse verslagen van de drie regionale kerkenraden aan de kerkenraad van Batavia alle zouden worden opgenomen, daarnaast ook de brieven van de drie kerkenraden aan kerkelijke instanties in Nederland, met name de classis Amsterdam, en aan VOC-overheden. Vervolgens zijn er de brieven van of aan kerkelijke personen die een minder officieel karakter hebben, maar desondanks in een kerkelijk archief zijn terechtgekomen en daardoor bewaard gebleven. Echter zijn ook in overheidsresoluties en -correspondentie veel gegevens betreffende zaken van school en, vooral, kerk te vinden. Uit deze categorie zijn hoofdzakelijk documenten opgenomen die beleidsmatige kaders aangeven waarbinnen het kerkelijk leven en de onderwijsactiviteiten zich voltrokken. Zo de missive van gouverneur-generaal Joan Maetsuycker aan de

Politieke Raad van Banda, waarin hij zijn beleid in kerkelijke zaken uiteenzet (III, doc. 90); de tekst van de Ambonse kerkorde van 1673, aangetroffen in de resoluties PR Ambon (I-1, doc. 179); het reglement voor de Ambonse diaconie van 1691 (I-1, doc. 254); instructies voor bepaalde categorieën personeel. Anderzijds zijn stukken uit kerkelijke bron niet opgenomen wanneer ze zeer omvangrijk waren doch nauwelijks informatie bieden, zoals de dertien omvangrijke Ambonse visitatierapporten uit de jaren 1757-1770, die over de bezochte negorijen nauwelijks meer vermelden dan de naam van de schoolmeester-gemeentevoorganger en de aantallen kerkleden en scholieren; er is in dit geval voor gekozen slechts enkele verslagen uit deze reeks volledig op te nemen en van de andere alleen de afsluitende verzamelstaten te behouden; de namen van de meesters zijn verwerkt in de betreffende bijlage. Ook uit de zeer omvangrijke polemieken en verdedigingsgeschriften van predikanten die in een conflictsituatie waren beland is slechts een beperkte keuze gemaakt; alleen die stukken zijn opgenomen die de relatie kerk-overheid verhelderen of iets laten zien van het menselijk bedrijf, van predikanten of anderen, in die dagen. Ook is een klein aantal stukken opgenomen die ooit eerder in druk verschenen, hetzij reeds in de VOC-periode, hetzij in latere publicaties, zoals het *Archief voor de Geschiedenis der Oude Hollandsche Zending* van J.A. Grothe; deze documenten zijn dan wel opnieuw uit de handschriften getranscribeerd.

Een bijzondere groep stukken is die betreffende de kwestie van de in geschriften voor gebruik in kerk en school te gebruiken vorm van het Maleis. Deze kwestie is decennialang onderwerp van debat geweest. Omdat de belangrijkste voorstanders van het Hoog-Maleis in Batavia gevonden werden, terwijl anderzijds de zaak voornamelijk de Molukse Christenheid aanging, is in dit geval een uitzondering gemaakt op de regel dat alleen uit de drie oostelijke gouvernementen afkomstige stukken zouden worden opgenomen. Tijdens het onderzoek is een groot aantal fragmenten aangetroffen van de verdwenen veraling van de bijbel in Laag-Maleis door ds. François Valentijn. Een specimen hiervan is gegeven in de bijlage ‘Contemporaine Maleise vertalingen van enkele religieuze basisteksten’.

De tekst van de stukken is bewerkt conform de normaliserend-kritische methode van de RGP, deels ook volgens de richtlijnen zoals die in eerdere kerkhistorische projecten van de ThUK waren ontwikkeld, en deels naar eigen inzicht. Met name is, onder meer terwille van de leesbaarheid van de in documenten met een betogend karakter vaak voorkomende lange en ingewikkelde zinnen, veel aandacht besteed aan de interpunctie. De aanhef van de reguliere brieven van de Molukse kerkenraden naar Batavia en Nederland is daar waar steeds dezelfde formule wordt gebruikt weggelaten of bekort; hetzelfde geldt voor de uitleidende frasen, die vaak een aantal regels in beslag nemen; in deze gevallen worden kaststreepjes gebruikt. Het geven van tekst in regestvorm is zelden toegepast, maar was soms raadzaam als het betreffende tekstdeel geen informatie betreffende de situatie ter plaatse bood en opneming annotatie zou vereisen over personen of zaken die met die situatie niets te maken hadden. In zulke gevallen is een tussen ronde haakjes geplaatste samenvatting in cursief gegeven.

De annotatie is sober gehouden. Gegevens betreffende in de drie gouvernementen dienende predikanten, ziekentroosters, inlandse meesters en gouverneurs, alsmede van inheemse vorsten in het gouvernement Ternate, zijn ondergebracht in de respectievelijke lijsten in de bijlagen. In het geval van kerkenraadsleden is extra inspanning geleverd om hen te kunnen annoteren, met het doel enig inzicht te geven in de maatschappelijke positie van deze groep personen. De titelbeschrijving van in kerk en school gebruikte Maleis- en Nederlandstalige geschriften, waarvan sommige honderden malen in de documenten worden vermeld, is te vinden in de bijlagen Maleise Geschriften en Contemporaine

Publicaties. Waar een in de documenten beschreven gebeurtenis of situatie voor de lezer niet zonder meer doorzichtig is, wordt in de annotatie nadere informatie gegeven, meestal geput uit overheidsstukken: resoluties en missiven van de Politieke Raden en van de Hoge Regering te Batavia. Ook kon daarbij gebruik gemaakt worden van de gedrukte generale missiven, het *Corpus Diplomaticum* en het *Nederlandsch-Indisch Plakaatboek*. In de laatste fase van het werk konden voor de identificatie van personen en aanvulling van de persoons-bijlagen de website VOC Opvarenden van het Nationaal Archief (http://vocopvarenden.nationaalarchief.nl/) en het Schepenregister van de VOCsite (http://www.vocsite.nl) nog dankbaar worden benut.

Terwille van de herkenbaarheid voor Nederlandse lezers worden in de annotatie en andere auteursgedeelten Indonesische geografische gegeven in de spelling die in Indonesië gold van 1947 tot 1972 (de Ejaan Republik). De in de *Atlas van Tropisch Nederland* (1938) nog gebruikte *oe* is dus *u* geworden, maar de tot 1972 ook in het Indonesisch voorkomende Nederlandse dubbelconsonanten *tj* en *dj* zijn gehandhaafd.

Dankbetuigingen
De ondergetekenden, die het werk uiteindelijk hebben afgerond, willen graag hun dank uitspreken jegens de Koninklijke Nederlandse Academie van Wetenschappen en de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek voor de financiële steun die deze instellingen in de periode 1997-2000 hebben verleend. Zonder deze steun zouden deze zes banden niet tot stand gekomen zijn. Zij hopen dat de aanzienlijke overschrijding van de geplande projectduur ruimschoots wordt goedgemaakt door het feit dat, dank zij de vele archiefvondsten die met name in het ANRI zijn gedaan, de omvang van deze publicatie uiteindelijk het drievoudige is van wat oorspronkelijk werd beoogd.

Wij betuigen ook onze erkentelijkheid jegens de instellingen die zich hebben willen associëren met het project: de voormalige Theologische Universiteit van de Gereformeerde Kerken in Nederland te Kampen en de Universitas Kristen Indonesia Maluku te Ambon. Wijlen de hoogleraren prof. dr. R.Z. Leirissa en prof. dr. A.B. Lapian van de Universitas Indonesia te Depok traden diverse malen op als sponsors bij het verkrijgen van onderzoekstoestemming van de Indonesische overheid. Wij spreken eveneens onze waardering uit voor de hulp die wij ontvangen hebben van diverse collega's in verband met de invulling van details in de annotatie. Met name worden hier genoemd dr. A.Th. Boone, prof. dr. K.A. Steenbrink en prof. mr. J.E. Spruit. Het personeel van het NA te Den Haag en het ANRI te Jakarta hielp ons steeds op vriendelijke en efficiënte wijze aan datgene wat wij daar voor ons werk nodig hadden; in dit verband noemen wij graag de namen van mevr. Risma Manurung van het ANRI, en van Frank Kanhai en G.H. Leurdijk van het Nationaal Archief.

In de derde plaats willen wij graag onze grote erkentelijkheid uitspreken jegens het Instituut voor Nederlandse Geschiedenis, nu het Huygens Instituut voor Nederlandse Geschiedenis (KNAW), dat deze uitgave heeft willen opnemen in de Rijks Geschiedkundige Publicatiën. Onze dank gaat ook uit naar dr. G. Knaap, die dit project onder zijn hoede heeft genomen en met zijn kritisch-stimulerende opmerkingen er een waardevolle bijdrage aan heeft gegeven..

G.J. Schutte
H.E. Niemeijer
Th. van den End

Lijst van afkortingen

a.c.	anni currentis, van het lopende jaar
ACA	Archief Classis Amsterdam
Act., Actor.	Acta Apostolorum, het bijbelboek Handelingen der Apostelen
AKB	Archief Kerkenraad Batavia, in ANRI
A.L.	Arabische (i.c. Djawi) letter
ANRI	Arsip Nasional Republik Indonesia, Indonesisch Nationaal Archief
AZG	Ambonsche Zaaken van den Godsdienst (in Valentijn, *ONOI*)
BLGNP	*Biografisch Lexicon voor de Geschiedenis van het Nederlandse Protestantisme*, Kampen 1983-2006
Chron.	Chronicon, het boek Kronieken
CSEL	*Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum*
DZOK	*Documentatieblad voor de Geschiedenis van de Nederlandse Zending en Overzeese Kerken*, 1994-2004
eccl.	ecclesiastes, ecclesiasticus, kerkelijk persoon (predikant)
epist.	epistola(rum), brief (van de brieven)
ep^{s}	episcopus, opziener
e.s.	epistolarum scriba, aangewezen voor het voeren van de correspondentie
e.v.	ecclesiae visitator, kerkvisitator
Esa.	Jesaja
GM	Coolhaas, *Generale Missiven*
h.a.	huius anni of hoc anno, van/in dit jaar
h.m.	huius mensis of hac mense, van/in deze maand
HR	Hoge Regering, Gouverneur-generaal en Raden
J.C.	Jesus Christus, Jesu Christi, Jesu Christo
KBBI	*Kamus Besar Bahasa Indonesia* (Groot Woordenboek der Indonesische Taal)
kkr	kerkenraad
LXX	Septuaginta (Griekse vertaling van de Hebreeuwse bijbel)
n.a.	niet aangetroffen
NA	Nationaal Archief, te Den Haag
NHA	Noord-Hollands Archief, te Haarlem
OBP	Overgezonden Brieven en Papieren
ONOI	Valentijn, *Oud en Nieuw Oost-Indiën*
m.s.s.	ministerii sanctissimi, (van/tot de) heilige dienst
m.s.s. c(and).	ministerii sanctissimi candidatus, candidaat tot de heilige dienst
p.	praeses
p.h.t.	praeses hoc tempore, huidig voorzitter
p.t.	pro tempore, huidig
p.t.p.	pro tempore praeses, huidig voorzitter
PR	Politieke Raad, Gouverneur en Raden

lijst van afkortingen

rds, rx(s)	rijksdaalder(s)
Reg., Regum	de bijbelboeken 1 en 2 Koningen.
SAA	Stadsarchief Amsterdam
S^{r}	Sinjeur, Seigneur, Mijnheer
s.h.m.	synedrii hoc mense, in deze maand (voorzitter, scriba) der vergadering
s.h.t.	synedrii hoc tempore, huidig (voorzitter, scriba) der vergadering
s.p.t.	synedrii pro tempore, huidig (voorzitter, scriba)
s.s.m.c.	sanctissimi ministerii candidatus, candidaat tot de heilige dienst
s.v.	sub voce
UBU	Universiteitsbibliotheek Utrecht
u.l.	u lieve
ul.	ulieden
v.d.m.	verbi divini minister, dienaar van het goddelijk woord
v.e.	visitator ecclesiae, kerkvisitator
vid.	vide(te), zie(t)
VOC	Verenigde Oost-Indische Compagnie
WNT	Woordenboek der Nederlandsche Taal, 1864-1998/2001.
z.m.	zaliger memorie

Glossarium

aanveyren	aanvaarden
aanvieren	aanvuren
absoluyt	met vaste aanstelling; tegenstelling: provisioneel
abuseren	uitschelden
abuys	misbruik
achterdinge	schade, nadeel
acoureren	aankomen
actum (Lat.)	gedaan
ad notam (Lat.)	ter kennis
adap, atap (Mal.)	dak, dakbedekking van aan elkaar genaaide takken van de sagopalm (metroxylon sagu).
addonneeren	erbij voegen, geven
adjude	hulp (Port. ajuda)
administreren	bedienen (sacramenten)
adverteren	berichten, bekendmaken
adviseren	mededelen
advoy	toestemming
agamma, agama (Mal.)	godsdienst
alacriteyt	opgewektheid, enthousiasme
algasil (Spaans en Port.)	onderschout
allegeren	aanbrengen, noemen, beweren
altemet(s)	langzamerhand, soms
alteratie	ontsteltenis, verwarring.
althans	thans
amende	boete
Ambonse pokken	op pokken gelijkende ziekte
amplecteren	omarmen
anderen (bij, met den)	elkaar
anni currentis (Lat.)	van het lopende jaar
anni elapsi (Lat.)	van het afgelopen jaar
anno praeterito (Lat.)	in het voorbijgegane jaar
apostasie	afval
apostil	kanttekening, geschrift dat om advies gezonden wordt
aprent	apparent, klaarblijkelijk
arak	gedistilleerde drank op basis van het sap van de arèn-palm
arange	toespraak (Fr. harangue)
arresteren	vaststellen, vasthouden
arta, harta (Mal.)	bruidschat
arumbai, arungbai	*zie* orembai
assedentie	aanwezigheid

glossarium

assopiëren	tot rust brengen, bijleggen van twist
atap (Mal.)	dak(bedekking)
avoyeren	goedkeuren
baar, bhaar	gewichtseenheid, ong. 550 pond
bachuys (Sanskr.-Arab.)	bakkes, gezicht
bafta	fijne katoenen doek, wit en zwart
bahasa (Mal.)	taal
bahasa bazar	pasartaal, pasarmaleis
bahasa dalam	hoftaal
bahasa djawi	taal (scil. Maleis) zoals geschreven en gesproken in Oost-Indië
bahasa gunung	lett. bergtaal, taal (scil. Maleis) zoals gesproken door eenvoudige lieden
baileo, baileuw, enz. (Mol. Mal.)	vergader- en ceremoniehuis in de dorpen
balch	buik
bangsawan (Mal.)	(persoon van) adel
bappa camy (cami) (Mal.)	Bapa Kami, het Onze Vader
barnen	branden
ba(a)yenhout	hout van de bayurboom (pterosperum)
behertigen	verzorgen
bejaard	volwassen
beleyden	afleggen
belgsiekte	lichtgeraaktheid, opvliegendheid
benteng	vesting
bequaem	passend, geschikt
berdekens	borden
bery-bery, beri-beri (Mal.)	ziekte veroorzaakt door vitaminegebrek, gekenmerkt door loomheid en tenslotte verlammingsverschijnselen
besar, bezar (Mal.)	groot
bescha(e)ren	verschaffen, verkrijgen
bescheiden	wijs, verstandig
beschering	beschikking, besluit
besoigneren	beraadslagen, bespreken, ambtelijk behandelen
beta pitsjar (Mal.)	ik geloof: de Apostolische Geloofsbelijdenis
bethilles	fijne sluierachtige doeken
bevredigen	verzoenen
bijaldien	indien
bitsjaren, pitsjaren, pitcharen (Mal.)	spreken, bespreken, overleggen (Ind. bicara)
bitsjaring (Mal.)	bespreking
blindhokken	blinddoeken
bobato (Tern.)	lid van de rijksraad, soms tevens dorpshoofd
boegseren	vooruitkomen met behulp van roeiboten.
boel	liefje, geliefde
boeleren	overspel plegen

boelhuis	bordeel
bos(je)	bus(je)
bouboe, boeboe (Mal.)	visfuik
breuk(e)	boete
bruyen	smijten, gooien
calange	eis, bekeuring, boete
calumnie	laster, lasterpraat
campon (Mal.)	kampong, dorp
campos (Port.?)	vrij van school
capitan laut (Port./Mal.)	vlootvoogd
cappa	*zie* kappa
cas, kas	geval
casemales, cassemales	scheldwoord, exacte betekenis onbekend, misschien van Spaans/Ital. casa mala, slecht huis
casse	kist
casisi, cassisje	verzamelwoord voor moslimse voorgangers
castigeren	kastijden, met de plak slaan
cayn sarassa	veelkleurige doek (Ind. kain: doek, textiel)
censuur, censure	berisping
ceris, ceros, seros	visfuiken
cessie	afstand (doen van), *maar zie ook* sessie
chaboo	*zie* sabo
champan, schjampan, enz. (Mal.)	sampan, inheems vrachtvaartuig
chialoup	sloep
chits	*zie* sits
cicer of sisik (Mal.)	schildpadshoorn
clammen	kijven, ruzie maken
clappen, klappen	(kwaad)spreken
clapperities, clappernijen	kwaadspekerij, roddels
clem	*zie* klem
colligeren	inzamelen
commoreren	verblijven
comptoir	handelskantoor
concubinatje	concubinage, ongehuwd samenwonen
conniveren, conniventie	gedogen, toelaten
consistorium	kerkelijke vergadering; in strikte zin: verg. van predikant(en) en ouderlingen (zonder de diakenen)
constapel	(onder)officier bij de artillerie
consteren	vaststaan
conting, kunting (Mal.)	platboomd, breed, open vaartuig
corcore	*zie* kora-kora
cosijn	neef
costi	daar, ginds.
coubon (Mal.)	tuin, akker (Ind. kebun)

couliling	*zie* keliling
courang (Mal.)	tekort, absent
currentis anni (Lat.)	van het lopende jaar
daan, dan (Mal.)	en
dammer (Mal.)	damar, hars van de damarboom, gebruikt voor verlichting
dati, daty (Ambons Mal.)	dati, herendienstplichtige, genealogische eenheid van de bevolking welke een herendienstplichtige levert
de, di (Mal.)	in, te
debauscheren, deboucheren	uitspattingen begaan
debouchies	uitspattingen
deege, geen deege is	er is niets mee te beginnen
de facto	terstond
defferentie, differentie	meningsverschil
deffereeren	doorgeven, berichten
dege dege, dego-dego	rustbank gemaakt van gespleten bamboe
de meliori nota (commendare –, Lat.)	warm (aanbevelen)
denda (Mal.)	boete
de novo (Lat.)	opnieuw
dengan (Mal.)	met
deportement	afzetting
deporteren	afzetten, uit een ambt ontzetten
derri, dari (Mal.)	van
despiciëren, despisiëren	omzien naar, zoeken
devoir, debvoir, devoor	plicht, inspanning
differeren	uitstellen
dimitteren	verzenden, wegzenden
discourgiëren	ontmoedigen
disjunctio	verwijdering, onenigheid
distert	gescheurd, kapot
divor	*zie* devoir
djaman, djamman (Mal.)	volwassen doopcandidaat
djogoegoe	*zie* goegoegoe
docil(iteyt)	vatbaar(heid)
dongeris	goedkope stof, zeildoek
doorhalen	berispen, bestraffend toespreken
dreg, dregge	anker
drioenboom	durianboom
Duyts	Nederlands
ecclesiastes (Lat.)	kerkelijk persoon, kerkedienaar
eisen, eyschen	vragen, verzoeken
ejusdem/eiusdem anni (Lat.)	van hetzelfde jaar
elwaart	ergens (anders), elders
eodem (Lat.)	op dezelfde (manier, tijd, enz.)

evertueren	zich inspannen, zijn best doen
exceptie	verweer, uitzondering waarop men zich beroept
falcoen	klein kanon
fatigue	vermoeienis, moeite
festo	feest, plechtigheid.
forieren	onderdak brengen
formulieren, formelieren	liturgische teksten in gebruik bij de Gereformeerde Kerk
gabbe gabbe (Mal.)	nerf van het blad van de sagopalm (Ind. gaba-gaba)
gasteren	bederven, zoekmaken
gebedekinderen	(jonge) schoolkinderen die de gebeden van buiten leren
geboden	afkondigingen (van voorgenomen huwelijk)
gedebaucheerd	losbandig, liederlijk
geledeerd	gekwetst, benadeeld
geloof, het	de Apostolische Geloofsbelijdenis (de Twaalf Artikelen)
gentyf (Port.)	heidens
Geuserat	zie Gouserat
gewisse	1. zekere 2. geweten
gingam, gingang (Mal.)	eenvoudige katoenen stof
goegoegoe, djogoegoe (Tern.)	rijksbestuurder (Ternataans)
Gouserat, Geuserat	afkomstig uit Gudjarat, NW-India
governe	regering
grasseren	heersen, woeden
gravamen	bezwaarschrift
gumelaha	*zie* kimelaha
hacquet, haket	twist, twistpunt
halamanauwa	inheemse godsdienst van Ceram
handtasting	handslag, handdruk.
hantmeester	chirurgijn
heba, hebe	islamitisch functionaris (lebe)
Heer	vaak gebruikt in de zin van: de gouverneur
Heeren Majores	het bestuur van de VOC in Nederland: Bewind-hebbers; Heren XVII
hoetelaar, hoedelaar	knoeier, stumper, waardeloze kerel
hongi	vloot van gewapende prauwen die eens per jaar uitvoer om clandestien aangeplante specerij-bomen te vernietigen
hooploper	hulpmatroos
houccum, houcom (Mal.)	hukum, rechter; titel van het dorpshoofd van Hative
hylicken	huwen
ibidem	aldaar
ilico (Lat.)	dadelijk

imam (Mal.)	moslimse voorganger
immers	althans, tenminste, hoe dan ook
impliëren, imployeren	gebruiken, in dienst nemen
impertinent	ongeschikt, van slechte kwaliteit
impetreren	bereiken, verkrijgen
improbatie	afkeuring
in debita forma (Lat.)	op behoorlijke wijze
in genere (Lat.)	in het algemeen
injungeren	opdragen
inlieven	inlijven
insertio (Lat.)	invoeging
insinueren	in rechten aanspreken
institueren	onderwijzen
institutie	onderwijs
iterative(lijk)	herhaaldelijk(e)
kaffyr	zwart manspersoon
kaitjili, kaitjil (Tern.)	prins (Noord-Molukken)
kakehan, kakean	mannenbond op Ceram
kanarie (Mal.)	kenari, soort van noot
kappa	accent circonflexe
kas, cas	geval
kas	*zie* casse
keliling (meester –)(Mal.)	rondgaand (meester)
kille	geul, kreek
kimelaha, gumelaha, quimalaha (Tern.)	stadhouder (van de sultan van Ternate)
kits(j)il (Mal.)	klein (Ind. kecil)
klappen	*zie* klappen
klappus (Mal.)	cocosnoot (Ind. kelapa)
klem	kramp
knaspen	met knappend geluid eten
knechtgen	jongetje
knibbelachtig	twistziek
kora-kora, corcorra, corcorre Mol. Mal.)	grote vlerkprauw, meestal gebruikt voor oorlogsdoeleinden
kosten	konden
krak	schade
landraad	vergadering van bevolkingshoofden
lamma (Mal.)	lama, oud
lanit(te), lanithe	lucht, godheid
large(r)	ruim(er)
larg(i)eren	uit de school ontslaan
largo	breed, uitvoerig
latus	(blad)zijde
lazarus	lepreus, lijdend aan een huidziekte

lazer(n)ij	huidziekte, lepra
lebe	islamitisch functionaris
lederen	laederen, kwetsen
lego-lego	rondedans
letteren van seguridade	brief van vrijgeleide
licentie	verlof, vrijheid, losbandigheid
licentiëren	ontslaan (van voljarige leerlingen uit de school)
ligue	band, verband
loci communes (Lat.)	hoofd-stukken der theologie
loury (Mal.)	s.v. papegaai (Ind. luri)
maintenue, mentenue	handhaving, onderhoud
mangadje, mengadie, mengaja, mengaje (Mal.)	opzeggen, reciteren (van religieuze teksten)
mardijkers, maerdijkers, mardecas, mardekas (Mal.)	vrije lieden, vrije Aziaten (van niet-Molukse afkomst)
marinjo, marina, maring(u)o, merino, mirinjo enz. (Port.)	opzichter, bode
masallo	mentor in de inheemse godsdienst van Ceram
massenaite	roeier
matakau, mattakauw, enz.	eedsformule, vervloekingsformule bij ingang van dorp of tuin.
meester	(ook:) chirurgijn
meester bezar	oppermeester (bezar, besar = groot)
meester couliling	rondgaande schoolmeester (Mal. keliling, rondgaan)
merinjo, merino	*zie* marinjo
mesdzjid (Mal.)	moskee
mijl	(vaak:) zeemijl, à 8 km
missigit (Mal.)	moskee (Ind. mesjid)
modestie	beschaving
modim (Mal.)	moskeefunctionaris
more solito (Lat.)	op de gebruikelijke wijze
mouda (Mal.)	jong, vice-
mourid (Mal.)	leerling
mouson (Mal.)	musim, seizoen
mouwen	bedienaar in de religie van Ceram
mulcteren	beboeten
naar, nae	na
nagel	kruidnagel
nages (Mal.)	vlerkstang of -balk van een vlerkprauw (Ind. ngaju)
natahudi	voorzeiler in de hongi, tevens titel van het dorpshoofd van Mardika
natgierig(h)	drankzuchtig
naturel(l)e	inheemse, geboren
negri, negerij, negorij (Mal.)	dorp

nempe (Lat.)	namelijk
nenek mojang (Mal.)	voorvaderen
niet met allen	in het geheel niet
nieuwers	nergens
nitu, nito	(boze) geest
non ens (Lat.)	niet bestaand, een niet bestaande zaak
nova, novos (Lat.)	nieuws, jongste gebeurtenissen
obsteren	tegenoverstaan, tot hindernis zijn
obtempereren	nakomen, gehoorzamen
oirbaar	nuttig
Olilima	Vijfbond, dorpenbond in de Molukken
Olisiva	Negenbond, dorpenbond in de Molukken
omdat	opdat
omslacht, ommeslag	inboedel, bezittingen.
omstandigheden	bijzonderheden, uitweidingen
ondergaan	benaderen
ondertasten	ondervragen, onderzoeken
oost	oogst
opluiken	opengaan
oprocken, oprockening	(op)stoken
opstonts	aanstonds, terstond
orangkay(a), orenkay enz.	dorpshoofd, lager in status dan radja of patih
orang toua, ourangtouwa, orentoua	dorpsoudste (Mal. tua, oud)
orembai, arumbai, arangbai, arungbai	inheems vaartuig
oubat (Mal.)	medicijn, gifstof
outan (Mal.)	hutan, bos
outy-outy	uti-uti, Ambonse sarong
overleven	overlijden
oversnorcken	overstemmen, overschreeuwen
padi, pady (Mal.)	rijst (nog in de aar)
pangayen (Mal.)	roeien (Ind. mengayuh)
padrinjo (Port.)	doopvader
pagger (Mal.)	pagar, heg, schutting, ook: kleine versterking
pantjallang (Mal.)	groot zeilvaartuig met doorlopend dek en een of twee masten
Pampangers	christenen afkomstig uit Pampanga (Luzon), vaak militair
papeda	sagopap
parang (Mal.)	kapmes
pare(e)ren	gehoorzamen (Lat. parere)
partuir, partuur	echtgeno(o)t(e)
passie	lijden
pathool	patola, Indiase textielsoort
patiënteren	geduld hebben
patrocineren	in bescherming nemen, goedpraten

paty, patty, enz.	patih, dorpshoofd met status tussen radja en orangkaja
patty mouda	plaatsvervangend patih (Mal. muda, jong)
penatua	ouderling
pene	straf
peremptoir examen	laatste examen voor de beroepbaarstelling als predikant
peremptorie, perem(p)toir	definitief, afdoend
periode	volzin, passage
persing	buikkrampen
petas	katoenen kleden met strepen en hoofden.
phiole	schaal
pinang (Mal.)	(noot van de) betelpalm
pitcharen, pitsjaren (Mal.)	*zie* bitsjaren
pitsjar (Mal.)	geloven, geloof (Ind. percaya)
plunderagie	plunje, bagage
pluris	pleuris, borstvliesontsteking
poasse (Mal.)	puasa, vastenperiode
po(c)kjes, Ambonse pokjes	besmettelijke kinderziekte
politicque (personen), politiken	overheidspersonen
politie	overheid
praeadvertentie	bericht vooraf
praeparatoir examen	voorlaatste examen voor de beroepbaarstelling als predikant
president	aanduiding voor (waarnemend) gezaghebber
proefpredicatie	kerkdienst voorafgaand aan de avondmaals-viering
prommelen; prommelarij	frommelend instoppen; warboel
proponent	candidaat-predikant
proponentsexamen	laatste examen voor de beroepbaarstelling als predikant
proponeren	kerkdienst leiden, prediken (door een proponent)
propositie	prediking van een proponent
provisioneel	voorlopig (tegenstelling: absoluut)
pro tempore (Lat.)	op dit moment, voorlopig
quadreeren	overeenkomen
qual (Mal.)	riviermonding (Ind. kuala)
quimalaha	*zie* kimalaha
quiteren	verlaten, nalaten
radja (Mal.)	titel van bepaalde dorpshoofden
radja toua (Mal.)	‘oude koning’, het opperhoofd
raseren (razeren)	afbreken, met de grond gelijk maken
rawayat (Mal.)	verhaal, ook: preek (Ind. riwayat)
rediten, redyten	herhalingen
redout, redoubt, reduyt, ronduyt	redoute, kleine schans of fort

redres, redresse	herstel in de oude toestand, regeling, terugboeking
regidor (Spaans)	gebieder
regiment	heerschappij
releveren, relevement	herstel in ambt
remoreren	verblijven, zich ophouden
respective	eerwaarde
rocken	*zie* oprokken
roode loop	dysenterie
rustig	kloek, flink
rym	riem (papier, 500 vel)
sabi(e)r	inheems vaartuig
sabo, chaboo, sabua, sjabow	overdekte gedeelte van vaartuig, provisorisch onderkomen, hut
sadaha (Tern.)	titel van een dignitaris in de Noord-Molukken
sagoumanta	sagomeel (Ind. sagu mentah, 'rauwe' sagu)
sakalillen	de cakalele, krijgsdans, uitvoeren
salempoeris	veelkleurige sitsen doek, genoemd naar de stad Salempour op de kust Coromandel
salva conscientia (Lat.)	zonder het geweten geweld aan te doen
samblant, semblant	uiterlijk voorkomen
sampan (Mal.)	klein zeilvaartuig met scherpe kiel, *zie ook* champan
sangage, sangadja	*zie* sengadji
schelling	munt ter waarde van zes stuivers
scheppen	varen, roeien
schepper	roeier
schier of morgen	vandaag of morgen, elk ogenblik
schierlijk	schielijk
schjampan	*zie* champan
scholarch	functionaris belast met het toezicht op de school of scholen (curator)
scrupuleus, schruppeleus	aarzelend
secunde	hoofd van handel en administratie in een VOC-kantoor, tweede man na de gouverneur
seguros (Port.)	vrijgeleide
seior (Mal.)	groente (Ind. sayur)
Sela (Hebreeuws)	interjectie die in Hebreeuwse poëzie (psalmen) voorkomt
sengadji, signadi, singadje, zingady (Kawi)	districtshoofd; op Ambon ook: dorpshoofd van ongeveer dezelfde rang als een radja
seros	*zie* ceris
sessie, cessie	zitting, vergadering
siamar kayn, siammar cain (Mal.)	'onrein doek', ritueel bij de eerste menstruatie

sirih (Mal.)	sirihpruim (bestaande uit sirihblad bestreken met fijne kalk, waarin gerold zijn een schijfje gambir (gemaakt van de bladeren van een jasmijnsoort) en een stukje pinangnoot)
sisik	*zie* cicer
sisteren	verschijnen
sits	kleurig doek van katoen of zijde
sjabow	*zie* sabo
sjap (Mal.)	zegel (Ind. cap)
slecht	eenvoudig, onnozel
slim	erg, ernstig
slissen	bijleggen
soa (Tern.)	eenheid van socio-politieke organisatie
solamen(d)t	troost
soulagiëren	troosten, een vergoeding geven, ondersteunen
speetje	takje waaraan vlees enz. wordt geregen
spelen	zich absenteren van de school
spor(re)ling	twist
springtochtje	plezierreisje
stof, stoffe	geschikte candidaten voor een ambt of functie
stra(c)ks, stracx	meteen, direct; zoëven
stutten	stuiten, verijdelen
stutten lopen	spijbelen
suangi, swangi, zwangy (Mal.)	tovenaar
superstitie	bijgeloof
surceren	ophouden
suspenderen	schorsen
suspensie, suspentie	schorsing
suspitie	verdenking
sustiny	mening
swalp	brede dikke plank
synedrium (Lat.)	(kerkelijke) vergadering, bijv. kerkenraad(svergadering)
Taala, Thalla (Arab.)	Allah Taala of Allah Thalla: God de verhevene
taalkundig	een of meer van de in het VOC-gebied gangbare talen beheersend
taciturn	zwijgzaam
tael, tayel, teil	gewichtseenheid voor edele metalen
tandjung, tanjung (Mal.)	kaap
ter tijd, ter tijt	totdat
tif(a), tyfa	trom
tijdelijck	tijdig, bijtijds
tinang, tingan (Mal.)	inheems vaartuig, handelsprauw
tuak, touwack (Mal.)	palmwijn
toppen	dobbelspel

totaria, toeterije, totery, enz.	huwelijkscontract
toua, tua (Mal.)	oud, hoofd-
toutouo	plaats van verering in de inheemse godsdienst van Ceram
tractament	behandeling
trafycke	handel
travade, travaat	zware bui, storm
tuyschen	dobbelen
tyfferen (Port.?)	(af)tappen
uithouwen	uithuwelijken
uitschrijven	overschrijven
ut supra (Lat.)	als boven
vaceren	tijd hebben voor
valete (Lat.)	vaarwel, weest gegroet.
verbatenus, verbotenus (Lat.)	woordelijk, (slechts) met woorden
verde	verre
verde(e)ding	verdediging
verlegen	gebrek lijdend, behoeftig, door lang liggen vergaan
verschansing	verandering, verwisseling
verschil	geschil, onenigheid
verstandigen, verstendigen	mededelen
vicissim (Lat.)	afwisselend, beurtelings
visenteren	visiteren, inspectiebezoek afleggen
voeteren	te voet gaan
voorsaat	voorganger
vuyght	vadsigheid, luiheid
wes	weshalven, waarom
wetten (van een echt)	wettigen
wijtluftig, wijtlustig	uitvoerig
wind breken	pochen
wulp	lichtzinnig jongmens
zwangy	*zie* suangi
zeelen	touwen, koorden

Gouverneurs-generaal en gouverneurs van Ambon, Ternate en Banda

De lijst gouverneurs van Ambon is ontleend aan G.J. Knaap, *Memories van overgave van gouverneurs van Ambon in de zeventiende en achttiende eeuw*, xvi-xvii, die van Banda aan V.I. van de Wall, *De Nederlandsche Oudheden in de Molukken*, 291-292 (met correcties en aanvullingen).

Gouverneurs-generaal 1610-1796

1610-1614	Pieter Both
1614-1615	Gerard Reynst
1615-1619	Laurens Reaal
1619-1623	Jan Pietersz Coen
1623-1627	Pieter de Carpentier
1627-1629	Jan Pietersz Coen
1629-1632	Jacques Specx
1632-1636	Hendrik Brouwer
1636-1645	Antonio van Diemen
1645-1650	Cornelis van der Lijn
1650-1653	Karel Reiniersz
1653-1678	Joan Maetsuycker
1678-1681	Rijcklof van Goens
1681-1684	Cornelis Speelman
1684-1691	Johannes Camphuys
1691-1704	Willem van Outhoorn
1704-1709	Joan van Hoorn
1709-1713	Abraham van Riebeeck
1713-1718	Christoffel van Swol
1718-1725	Hendrik Zwaardekroon
1725-1729	Mattheus de Haan
1729-1732	Diederik Durven
1732-1735	Dirk van Cloon
1735-1737	Abraham Patras
1737-1741	Adriaan Valckenier
1741-1743	Johannes Thedens
1743-1750	Gustaaf Willem baron van Imhoff
1750-1761	Jacob Mossel
1761-1775	Petrus Albertus van der Parra
1775-1777	Jeremias van Riemsdijk
1777-1780	Reinier de Klerk
1780-1796	Willem Arnold Alting

Gouverneurs Ambon 1605-1796

1605-1611	Frederik de Houtman
1611-1615	Jasper Jansz
1615-1618	Adriaan Block Martensz
1618-1621	Herman van Speult (lt-gouverneur voor Van der Haghen en De Houtman)
1621-1625	Herman van Speult
1625-1628	Jan van Gorcum
1628-1631	Philip Lucasz
1631-1634	Artus Gijsels
1634-1635	Anthonio van den Heuvel
1635-1637	Jochum Roelofsz van Deutecom
1637-1641	Johan Ottens
1641-1642	Simon Jacobsz Dompkens (ad interim)
1642	Anthonio Caan (ad interim)
1642-1647	Gerard Demmer
1647-1650	Arnold de Vlaming van Oudshoorn
1650-1651	Simon Cos (ad interim)
1651-1654	Willem Verbeeck
1654-1656	Simon Cos (ad interim)
1656-1662	Jacob Hustaerdt
1662-1664	Simon Cos
1664	Maximiliaan de Jong (ad interim)
1664-1665	Johan van Dam
1665-1666	Maximiliaan de Jong (ad interim)
1666-1667	Pieter de Marville
1667-1669	Anthonio Hurdt (ad interim)
1669-1672	Jacob Cops
1672-1678	Anthonio Hurdt
1678-1682	Robert de Vicq
1682-1683	Jeremias van Vliet (ad interim)
1683-1687	Robert Padtbrugge
1687-1691	Dirk de Haas
1691-1696	Nicolaas Schaghen
1696-1697	Cornelis Stull (ad interim)
1697-1701	Willem van Wijngaarden
1701-1706	Balthasar Coyett
1706-1720	Adriaan van der Stel
1720-1721	Rochus Hollaar
1721-1725	Pieter Gabrij
1725-1727	Stephanus Versluys
1727-1733	Johannes Bernard
1733-1738	David Johan Bake
1738-1743	Jacob de Jong
1743-1748	Nathaniël Steinmetz
1748-1750	Cornelis Rosenboom
1750-1752	Nicolaas Jongsma
1752	Goderd Ludolf van Beusechem (ad interim)

1752-1757	Gerard Cluysenaar
1757-1763	Meyert Johan van Idsinga
1763	Goderd Ludolf van Beusechem (ad interim)
1763-1764	Alexander de Villeneuve (ad interim)
1764-1767	Willem Fockens
1767-1770	Hendrik Breton
1770-1775	Johan Abraham van der Voort
1775-1785	Bernardus van Pleuren
1785-1788	Adriaan de Bock
1788-1794	Johan Adam Schilling
1794	Balthasar Smissaerd (ad interim)
1794-1796	Alexander Cornabé

Gouverneurs Ternate 1610-1799

1610-1611	Paulus van Caerden
1612-1616	Pieter Both
1616-1619	Laurens Reaal
1619-1623	Frederik de Houtman
1623-1627	Jacques le Febvre
1627-1629 †	Gilles van Seyst
1629-1633	Gijsbert van Lodestein
1633-1635	Johan Ottens
1635-1640	Jan van Broekom
1640-1642	Anthony Caan
1642-1648	Wouter Seroyen
1648-1653	Gaspar van de Bogaerde
1653-1656	Jacob Hustaerdt
1656-1662	Simon Cos
1662-1667	Anthony van Voorst
1667-1669	Maximiliaan de Jong
1669-1672 †	Abraham Verspreet
1672-1674 †	Cornelis Francx
1675-1675 †	Willem van den Corput
1676 †	David Harthouwer (benoemd, onderweg naar Ternate †)
	Robert Padtbrugge
1677-1682	Jacob Lobs
1682-1686	Johan Henrik Thim
1686-1689	Johannes Cops
1689-1691	Willem Bastinck (benoemd, nog op Banda †)
1690-1691	Pieter Buys (provisioneel gezaghebber)
1691-1692	Cornelis van der Duyn
1692-1696	Salomon le Sage
1696-1700	Pieter Rooselaar
1700-1706	Jacob Claasz
1706-1710	David van Petersom
1710-1714 †	Jacob Cloeck (provisioneel gezaghebber)
1714	Jacob Bottendorp

1714-1720	Anthony Heinsius
1720-1723	Jacob Cloeck
1723-1724	Johan Happon
1724-1728 †	Jacob Christiaan Pielat
1728-1731	Elias de Haeze
1731-1735	Paulus Rouwenhoff
1735-1737	Martinus Storm
1737-1739	Marten Lelievelt
1739-1744	Gerard van Brandwijk van Blokland
1744-1750	Johan Elias van Mijlendonk
1750-1754	Abraham Abeleven
1754-1758	Jacob van Schoonderwoert
1758-1766	Hendrik Breton
1766-1767	Hermanus Munnik
1767-1771	Paulus Jacob Valckenaer
1771-1778	Jacob Roeland Thomaszen
1778-1780 †	Alexander Cornabé
1780-1793	Johannes Ekenholm
1793-1795	Johan Godfried Budach
1795-1799	Willem Jacob Cranssen
1799-1803	

Gouverneurs Banda 1618-1796

1618-1621	Willem van Antszen
1621	Frederik de Houtman
1621- eind 1622	Martijn Sonck
1622-1623	Isaac de Bruyne (president)
1623-1627	Willem Jansz
1627-1628	Pieter Vlack
1628	Jacob Schram (provisioneel president)
1628-1629	Jan Jansz Visscher (provisioneel president)
1629-1630	Arend Stevensz Gardenijs (provisioneel president)
1630-1633 †	Quirijn van Raemburch
1633-1635	Cornelis Acoley (provisioneel president)
1635-1642	Cornelis Acoley (gouverneur)
1642-1643	Jan Symonsz (provisioneel president)
1643-1646 †	Cornelis Witsen
1647	Jan Symonsz
1647-1653 †	Cornelis Willemsz van Outshoorn
1653-1654	Abraham Weyns (provisioneel president)
1654-1661 †	Abraham Weyns (gouverneur)
1661	Leonard van Sorgen
1661	Anthonio Hurdt (gevolmachtigde)
1661	Ernst Sax (gevolmachtigde)
1661	Anthony van Voorst (provisioneel president)
1661-1665	Johan van Dam
1665	R. Claasz (provisioneel president)

gouverneurs-generaal en gouverneurs

1665-1669	Jacob Cops
1669-1672	Anthonio Hurdt
1672-1675 †	Willem Maatsuycker
1675-1676	Maarten Roos (provisioneel gezaghebber)
1676-1677	Andries Boogaart
1677-1680	Cornelis van Quaalbergh
1680-1682	Willem van Zijll (provisioneel gezaghebber)
1682-1689 †	Willem van Zijll (gouverneur)
1689-1691 †	Willem Bastinck (provisioneel gezaghebber)
1691	Cornelis Stull (provisioneel gezaghebber)
1691-1694	Johannes Cops
1694-1696	Balthasar Coyett (provisioneel gezaghebber)
1696-1701	Balthasar Coyett
1701-1704 †	Cornelis Stull
1704-1705	Andries van Eps (provisioneel gezaghebber)
1705-1706	Jacob Claasz (provisioneel gezaghebber)
1706	Andries van Eps (provisioneel gezaghebber)
1706-1709	Theodorus de Haeze
1709 †	Mattheus Schenkenberg
1709-1710	Andries van Eps (provisioneel gezaghebber)
1710-1715	Andries van Eps
1715-1719	Philip David van Uchelen
1719-1721	Pieter Gabry
1721-1722	Salomon Storm
1722	Balthasar de Bruine (provisioneel gezaghebber)
1722-1724 †	Adriaan van Tets
1724-1727 †	Aldert Aldertsz
1727-1730	David van Eps (provisioneel gezaghebber)
1730-1732 †	David van Eps
1732-1734	Nicolaus Nicolai (provisioneel gezaghebber)
1734-1740 †	Nicolaus Nicolai
1740-1748	Abraham Bernards
1748-1753	Reinier de Klerk
1753-1755	Reinicus Siersma
1755-1761	Jacques Barriël
1761-1780	Jacob Pelters
1780-1786	Johan Librecht Seidelmann
1786-1791	Lambertus Jansz Haga
1791-1794 †	Johannes Hageman
1794	Albertus Henricus Veuge
1794-1796	François van Boekholtz

Vorsten en ambten op Ternate en in Noord-Celebes en de Sangir-archipel

In de beide banden met documenten betreffende kerk en school in het gouvernement Ternate, in het bijzonder in Noord-Celebes en de Sangir-eilanden, worden veelvuldig contacten van predikanten, schoolmeesters en overheidsfunctionarissen met inheemse vorsten en hun entourage vermeld. In de tekst worden de namen van deze personen echter zelden genoemd. Hierna volgen data betreffende de vorsten van een aantal rijkjes waar kerken en scholen waren gevestigd en waar dus regelmatig predikanten de visitatie verrichtten. Wij beperken ons tot de periode die door deze bronnenuitgave wordt bestreken. Deze data zijn deels ontleend aan Peter Truhart, *Regents of nations, vol. 3, Asia & Pacific Oceania/Asien und Pazifischer Ozean*, München: K.G. Saur 2003 (die voor Indonesië heeft geput uit de database van Donald Tick), deels ook aan Indonesisch-talige en andere websites. Hoewel de predikanten hoogst zelden melding maken van enig contact met de vlakbij hun standplaats residerende Ternataanse sultans (belangrijke uitzondering: II-1, doc. 65), zijn ook deze sultans opgenomen; hierbij is Van Fraassen, *Ternate* gevolgd (deel II, p. 13, 15). De gegevens in de verschillende bronnen stemmen niet geheel met elkaar overeen, maar er zijn geen belangrijke verschillen. Waar mogelijk zijn ze vanuit de documenten aangevuld. Deze aanvullingen zijn aangegeven met vierkante haken.

De verslagen maken ook dikwijls melding van andere inheemse ambtsdragers in de regio. Hieronder wordt een beknopt overzicht gegeven van de voornaamste ambten, van de definities die de Nederlandse bezoekers van sommige geven, en van het voorkomen ervan in de verschillende banden.

brv = broer van; klz = kleinzoon; vg = (van de) voorgaande; vr. = vrouw ; zv = zoon van

Ternate
1606-1727 Mudafar
1627-1648 Hamza, klz v Sultan Hairun
1648-1675 Mandar Syah (Mandarsaha), zv Mudafar
1675-1690 Sibori Amsterdam, zv Mandar Syah
1692-1714 Said Fat'ullah (kaitjil Toloko), zv Mandar Syah
1714-1751 Saifudin (kaitjil Radja Laut), zv Said Fat'ullah
1752-1754 Outhoorn Ayan Syah (Alaudin), zv Saifudin
1755-1764 Syah Mardan, zv Saifudin
1764-1774 Jalaludin kaitjil Zwaardekroon, zv Saifudin
1774-1781 Arun Syah (Arunsaha, Hairun Syah) zv Saifudin
1781-1796 Aharal (Ahral) zv Arun Syah

Attingola
vóór 1580 Gulomkon
vóór 1620 Timbangan
vóór 1650 Mokodite, zv vg
ca. 1670- 1694 of later Langi (vr.), **II-1** 357
vóór 1700 Barend Dua'ulu,
vóór 1720-1747 Ansaliueta, zv vg, **II-2** 136, 197-200,
1747-1768 Adrian Patalima, brv vg, **II-2** 297
1768-17.. Dirk Kolongkodu, **II-2** 368 (1781)

17.. Biato
vóór 1800 Nako, treed 1810 af

Bolaang-Mongondow
ca. 1600-1652 Tadohe
1652-1691 Loloda Mokoagow, zv vg, **II-1** 133, 136, 138, 203, 206, 221-223
1691-1730 Jacobus Manoppo, **II-1** 223, 354v, 385v, 414; **II-2** 2v, 31, 35, 54, 124, 161, 193
1731-1734 Franciscus Manoppo
1735-1748 Salomon Manoppo († 1764)
1748-1756 regent: Simon Damapolii
1756-1764 Salomon Manoppo (2e periode)
1764-1769 Egenus Manoppo, zv vg
1769-1772 regent: Christoffel Manoppo, brv Salomon II
1772 (dec.)-1779 regent: Marcus Manoppo+
1779-1811 Manuel Manoppo, zv Salomon II, neemt de sultanstitel aan

Buol
ca. 1595-1633 Pompang Lipu
ca. 1633-1650 Ndubu I
ca. 1650-1662 Donolangit
ca. 1662-1690 Todael
ca. 1690-1712 Dokliwan, **II-1** 358, 387; **II-2** 4-6, 33v, 57-59
ca. 1712-1720 Makalalah, **II-2** 195v
ca. 1720-1745 Daimakio, **II-2** 162, 195v
ca. 1745-1770 Pondu, **II-2** 281v, 299
ca. 1770-1778 Punu Bwulaan
ca. 1778-1786 Mangilalo
ca. 1786 Kalui

Gorontalo
1585-1615 Pangoliwuda
1615-1646 Molie, zv vg
1646-1674 Eiato, weduwe vg
1674-1686 Polamolo II Tomito, zv vg, **II-1** 151, 153, 189, 195
1686-1735 Lepehulawa, zv vg (Bonda), **II-1** 261-264, 387v; **II-2** 135
1735-1767 Nuwa zv vg
1767-1798? Walango II, zv vg, **II-2** 348
1790-1809 Iskandar Bia, zv vg

Kaidipan, Korumpot-dynastie
ca. 1677 Pugu-Pugu Datu Binangkal Korumpot, **II-1** 138v, 151, 166, 168, 171 (gedoopt), 305, 355?
ca. 1696 Willem Tiaha, zv vg, **II-1** 355?, 386 (april 1696), 412; **II-2** 3v, 32, 56v (1705)
ca. 1710 Dadoali zv Datu Binangkal
ca. 1720-1729 Phillips, zv Datu Binangkal, **II-2** 124 (1720), 162, 193-195, 197, 200v
ca. 1729-1740 Piantai, zv Tiaha, **II-2** 200
ca. 1740-1763 Antogia Korumput, zv Piantai, **II-2** 300
1763-1770 Gonggala Korumput, zv Piantai

1770-1817 Tatu (Waladdin Korumpot), zv vg

[Kandar
Datu Buisan, **II-1** 136, 156, 233, 257
N.N., **II-1** 363-382; **II-2** 13, 68, 76, 95, 128
Andries Manabuang, **II-2** 176 (1726)
N.N., **II-2** 242, 315, 364, 377]

[Limbotto
N.N. **II-2** 135, 198, 348, 365]

Manganitu
1595-1625 Tolo
1625-1660 Tompo, zv vg
1666-1675 Santiago, zv vg, **II-1** 137
1675-1722 Carlos Piantai, zv Tompo, **II-1** 256, 384?, **II-2** 11v, 94, 98, 127v
1675-1722 Martin Takaengetang, achterklzv Tolo, **II-1** 216, 256, 384?, 405
1722-1750 Jacob Lazarus, zv vg, **II-2** 170-172, 177v, 212, 214, 243v
1750-1771 Daniël Katiandago, neef van Martin Takaengetang
1771-1794 Salomon Katiandago, zv vg

Siau
1591-1624 Jeronimo Winsulangi
1634-1637 Juan, zv vg
na 1637-1660 Ventura Pinto de Morales, zv vg
ca. 1660-1678 Francisco Xaverius Batahi, zv Juan, **II-1** 137v, 154, 164v
1678-1687 Monasehiwu, zv vg, **II-1** 180, 187, 199, 201, 206, 409
ca. 1687-1703 (Hendrik) Jacobus [Xaverius] Rarame Nusa, zv Batahi, **II-1** 407v; II-2 **8v**
1703-1714 David Xaverius, zv Batahi, **II-2** 62-64, 76, 92, 98
1714-1751 Daniël Jacob Lehintundali (Lohontundali), zv Batahi, **II-2** 128, 150v, 165-167, 171, 177v, 211, 216, 245-250
1752-1786 Ismail Jacobus Mohengkelangi, zv vg, **II-2** 305, 307v, 311v, 319v, 328, 335, 351
1786-1790 Ericus Jacobus Begandeli, zv vg, **II-2** 386 (1790)
1790-1822 Egenius Jacobus Umbeliwutan, zv Ismail Jacobus

Tabukan
ca. 1530-1575 Macaampo
1578-1610 Pahawuatang
ca. 1610-1640 p. [Francisco] Gama, zv vg, **II-1** 137, 219
a. 1673-1700 Uda (Don Francisco Macaampo), zv vg, **II-1** 137, 234, 250
[1685/6-1695 Marcus Lalero], **II-1** 248, 257v, 341, 364, 381
[1695]-1718 Mattheus Franciscus Macaampo, zv vg, **II-1** 380, 402; **II-2** 14-16, 71, 97v,
1718-1722 Jacob Marcus Dalero, zv Uda
1722-1757 Don Philip Macaampo (Karula), zv Mehengkelangi, **II-2** 148, 167v, 170, 173-176, 206v, 237, 240v
1757-1782 David Johan Philip Macaampo, klzv Dalero, **II-2** 314, 353, 356, 365
1782-1785 Hendrik Daniël Paparang, broeders klz v Uda
ca. 1785-1847 Willem Alexander Paparang (Uda II), zv vg

vorsten en ambten in Noord-Celebes en de Sangir-archipel

Tagulandang
ca. 1590-1609 Ratu Lohoraung
1609-1645/49 Balango, klz vg, **II-1** 135, 255?, 341
1649-1675 Ratu Wawiosi Bawias, klz vg, **II-1** 164, 255?
1675-1720 Philip Anthoniszoon Aralungnusa, z vg, **II-1** 163, 189, 215, 224, 233, 360, 377, 379, 410, 414; **II-2** 36, 60, 92
1720-1753 Johannis Batahi Jacobus Manihise, broederszoon vg, **II-2** 153, 164, 218
1755-1782 Andries Tamarol, **II-2** 319v
1782-1798 Cornelis Tamarol z vg
1798-1820 Philip Jacobszoon

Tahuna/Taruna
ca. 1580-1625 Tatehewoba
ca. 1625-1665 Wuntuang, zv vg
ca. 1665-1691 Don Martin Tatandangnusa [Bongtuan], zv vg, **II-1** 136, 156, 162, 186, 217-219, 233, 247, 256
ca. 1691-1705 Takaulimang, klzv Tatehewoba, **II-1** 362, 383, 404; **II-2** 12, 38
1705-? Zacharias I Papahang Sulung Paparang, zv vg, **II-2** 65, 94, 97, 125, 148, 153, 172v, 202-205, 212, 237, 242v, 244v
1736-1747 Cornelis Paparang, zv vg
1747-1756 Dirk Rasubala
1757-1779 Zacharias II Paparang, **II-2** 316, 351, 356
1779-1800 Zacharias III Dirk Rasubala, zoon van Cornelis, **II-2** 363

De overige ambten
In de tot het gouvernement Ternate behorende gebieden bestond naast het koningschap een reeks van trapsgewijs afdalende ambten: rijksbestuurder, raadsheren, bevelhebbers te land en ter zee, bevolkingshoofden, beheerders van domeinen, justitiële functionarissen, en uitvoerders. Blijkbaar was de ambtelijke structuur in buitengebieden als Noord-Celebes en de Sangir-eilanden iets eenvoudiger, in ieder geval vinden we in de documenten slechts een deel van de genoemde ambten terug. Dat zijn, naast de radja's, de *gugugu*, door ds. Cammiga vertaald als 'president, tweede stem van het rijk' (II-1 doc. 97), de *bobato's* (Cammiga: 'raadspersonen' (II-1 doc. 97), steeds in meervoud genoemd, de *kapitan laut* ('zeecapitain', aanvoerder ter zee, zeer frequent) de *hukum*, kennelijk de plaatselijke vertegenwoordiger van de vorst, en uiteraard de *marinjo*, meestal de marinjo van kerk en school, ook aangeduid als koster en omroeper, soms ook de marinjo negeri, de omroeper en duvelstoejager van het dorpshoofd. In Ternate band 1 komt éénmaal de *sawohi* (of *sowohi*) voor, met als vertaling 'secretaris off een boekhouder van 's konings goederen' (II-1 doc. 97, p. 295). De titel *sangadji* voor een bevolkingshoofd vinden we op én uitzondering na (II-2 p. 169v) alleen op Batjan (Labuha). In deel I-1 vinden we ook nog de titel kimalaha, hier in de betekenis van: stadhouder, vertegenwoordiger van de sultan van Ternate, en éénmaal *sadaha* als titel van een gezant van de Sultan. De predikanten noteren gevallen van afpersing door de vorsten en andere groten; anderzijds zijn ze niet zelden verwonderd dat de vorst en zijn groten zo weinig zeggenschap over de bevolking hebben. Het kwam voor dat een vorst de bezoekende predikant bruskeerde met een weigering proviand of een deugdelijk transportmiddel te verschaffen, of hem zelfs actief tegenwerkte (een extreem geval in het visitatierapport van ds. Ulpianus van Sinderen, II-1 doc. 218). In het algemeen echter had de visiterende predikant een goede relatie met de plaatselijke machthebbers.

Chronologische lijsten van predikanten per gouvernement

1. Lijst van predikanten en proponenten in het gouvernement Amboina 1611-1795. Alle namen worden volledig gegeven in de alfabetische lijst.

Stollenbecker, J.	1605	1609
Broecke, M. v.d. (proponent)	1611	
Lange, Jan Martsz de	1612	1615
Wiltens, Casparus	1614	1617
Wiltens, Casparus	1618	1619 januari 8 †
Danckaerts, Sebastiaan	1618 januari 1 of 2	1622 mei
Dubbeltrijck, J.A.	1623	1625 medio
Praet, Johannes de	1625 april	1633 eind oktober †
Hendricxz, Rogier (proponent)	1626 september	1628 juni
Vitriarius, W. Melchiorsz	1628 januari 6	1632 mei
Rutenius, Isaäc (proponent)	1627 februari	> 1629 september 3 †
Helmichii, Helmichius	1631 < april 7	1634 september 4 †
Heemstede, J.Th.	1632 april/mei	1634 augustus
Heurnius, Justus	1633 april 16	1638 april
Butzerus, Petrus	1633 april 16	1634 oktober †
Vertrecht, Jacobus	1634 mei 3	1636 medio
Houten, M.G. van den	1635 april	1637 > 2 juni
Sonneveld, Daniël	1636 < juli 12	1642 april
Priserius, Jan Jansz	1638 < april 29	1641
Brundt, Jan Jansz	1641 maart/april	1650 > april 21 †
Bakus, Joannes Claasz	1642 medio	1644 aug./sept.
Pontcasen, Henrik	1643 medio	1651
Pontanus, Joannes	1646 voorjaar	1651 april/mei
Hartongh, Henricus	1650 april/mei	1654 oktober †
Appeldoorn, Petrus	1651 april/mei	1652 september
Rogerius, Jacobus	1651(benoemd)	1651 voorjaar †
Vriese, Phil. Johannides de	1652 voorjaar	1656 januari 6 †
Brouwerius, Daniël	1653 medio	1654 oktober
Rogerius, Jacobus	1653 december	1655 mei
Wee, J. J. van der (proponent)	1654	1658 juni/augustus †
Ringius, Remetus	1655 mei 1	1658† november 10
Ongena, Petrus	1656 voorjaar	1656 december †
Warmelo, Johannes à	1656 medio	1656 najaar
Brouwerius, Daniël	1657 begin	1658 september
Burum, Joannes	1657 voorjaar	1661 medio
Brochbron, Joannes	1658 voorjaar	1660 mei
Spiljardus, Josias	1658 december 1	1663 juni
Jans(s)onius, Cornelius	1660 januari	1660 november †
Walrant, Cornelius	1661 maart 13	1663 november †

predikanten chronologisch

Caron, François	1661 maart/april	1674 juni
Sweerdius, Joannes	1662 april	1667 maart
A(c)kendam, G. ab/van	1662 april	1664 begin
Buck, Simon de	1664 voorjaar	1668 juli 4
Graaf, Joh. de (proponent)	1665	1666 begin
Pays, Cornelius	1668 15 maart	1670 mei 10
Buck, Simon de	1669 19 maart	1669 oktober 16 †
Montanus, Jacobus	1669 19 februari	1676 april 22 †
Huisman, Isaac	1670 medio	1675 mei 19 †
Rouwenius, Cornelius	1670 voorjaar	1671 februari 21 †
Jager, Hubertus de	1670 voorjaar	1670 september 5 †
Struys, Albertus	1672 voorjaar	1676 mei
Gerardi, Noach	1673 (benoemd)	1673 20 februari †
Peregrinus, Gualterus	1673 maart 22	1680 juli 1 †
Durant, Petrus	1674 mei 20	1676 november 8 †
Sluys, Corn. van der (proponent)	1674 juli 10	1678 juni
Eldercampius, Andreas	1675 begin	1677 december 22 †
Caheyng, Zacharias	1674 juni 1677	maart 15
Englisch, J. Barth.	1676 voorjaar	1678 november 16 †
Belle, Jacobus van	1676 april 2	1676 september 10 †
Vosmaar, Jacobus	1677 februari 12	1683 mei
Leeuw, Cornelius de	1677 februari 12	1679 september
Caheyng, Zacharias	1680 juni 16	1680 december 4 †
Carpius, Alexander	1681 januari	1684 sept./okt.
Von(c)k, Carolus	1681 april	1682 maart 6 of april 5 †
Hellenius, Isaac	1681 voorjaar	1682 mei
Hek, Mattheus	1682 maart 4	1684 april
Vos, Rombertus de	1682 maart 4	1684 nov. 23 of 30 †
Sluys, Cornelius van der	1684 maart 23	1690 mei
Schoonebeeck, Henricus	1684 februari/maart	1684 juni 2 †
Dix, Petrus	1684 maart/april	1685 mei 11 †
Valentijn, François	1686 april 30	1694 mei 7
Brussel, Cornelius van	1687 april 4	1691 sept. 20 †
Vorm, Petrus van der	1689 juli 12	1698 mei
Hodenpijl, Nicolaus	1690 april 17	1691 april
Gordon, Henrik Willem	1691 maart 12	einde 1692/begin 1693
Loderus, A. L.	1691 april	1692 mei
Stampioen, Joannes	1692 maart/april	1693 mei 23
Feylingius, Abrahamus	1692 maart/april	1694 juni 30
Bierman, Petrus	1693 april	1698 oktober 11
Colde de Horn, Hermannus	1693 april 17	1702 mei
Couterier, Cornelius	1694 april 17	1694 juni 4 †
Nucella, Chr. Fred.	1694 januari 16	1703 juli 16 †
Hodenpijl, Nicolaus	1694 april 17	1698 eind sept./beg. okt.
Mey, Ludovicus de	1696 mei 10	1700 april 10 †

predikanten chronologisch

Hodenpijl, Nicolaus	1699 februari 3	1706 februari 5 †
Bierman, Petrus	1699 juni 21	1702 mei
Simey, Thomas van	1701 maart 1	1701 mei 8 †
Maartens, Dirk	1701 maart 1	1709 september 25
Poleman, Christianus	1702 voorjaar	1711 september
Parent, Abrahamus	1702 februari	1715 mei 30
Witsonius, Abrahamus	1702 februari/maart	1702 maart 21 of 24 †
Vorm, Jacobus van der	1703 mei 11	1708 mei
Spandauw, Wilhelmus	1704 februari 14	1708 september 8 †
Valentijn, François	1707 maart 14	1712 mei 27
Brants, Arnoldus	1709 juli 4	1718 mei 16
Groenewoutt, Nic.	1712 februari	1715 mei 30
Brummen, Ant. van	1715 februari 4	1716 mei
Serruus, C.G.	1715 april 26	1729 mei
Ninaber, Eng. Corn.	1716 voorjaar	1723 mei
Win, Adolf van der	1716 voorjaar	1722 mei
Ren(n)et, Jacobus	1718 voorjaar	1726 mei
Wentinck, Johannes	1721 voorjaar	1731 mei
Capelle, Philippus	1721 voorjaar	1737 voorjaar
Taats, Paulus	1722 voorjaar	1727 april/mei
Nicolai, Walerius	1723 voorjaar	1726 mei
Kraan (Craan), Petrus	1726 voorjaar	1733 mei
Delmhorst, Balthasar	1726 voorjaar	1734 nov. 7 of 9 †
Borssum, Hajo van	1729 juni 18	1730 mei
Grimbergen, Henricus van	1731 voorjaar	1734 voorjaar
Bontekoe, Didericus	1733 januari 1	1739 augustus 15 †
Stenvers, Christiaan	1735 voorjaar	1739 juni
Beekman, Th.W.	1737 april 30	1741 juni
Fernant, Joh. G.Th.	1739 voorjaar	1742 september
Lacaze, Petrus	1738 maart	1743 19 februari †
Beekman, Th.W	1743 voorjaar	1747 november 19 †
Netman, Werner	1743 voorjaar	1751 februari/maart †
Weerman, R. Andreas	1750 (benoemd)	1751 januari 26 †
Muller, Christiaan	1752 (slechts benoemd)	
Hemsing, Nicolaas	1753 voorjaar	1755 mei 14 †
Besten, Joh. Gerhardi à	1754 maart 19	1756 begin
Grieze, Cornelis	1754 maart 19	1765 mei/juni
Werndly, Johannes	1755 eind of begin 1756	1756 > 24 september †
Meynich(i)us, Albertus	1757 18 februari	1760 augustus 6 of 7 †
Wilbers (Welbers), W.	1757 februari 18	1759
Steutel, Adr. Pietersz	1757 februari 18	1761 voorjaar
Tilemann dictus Schenck, N.	1761 januari 31	1770 januari 27 †
Abrahami, Sibrandus	1761 voorjaar	1766 maart 30 †
Ten(c)kin(c)k, W. H.	1764 april	1771 april 19
Was(ch)muth, J.R.	1764	1768/1769

Pet, Wilhelmus	1764 (benoemd)	1765 januari 4 of 5 †
Porjeere, Olivier	1765 voorjaar	1770 medio
Wiltenaar, E.J.	1771 april	1774 medio
Einburch, Joh. D.L. van	1773 voorjaar	1775 maart 6 of 8 †
Timpinga, Hendrik D.	1774 voorjaar	1774 juli 24 †
Vos, Johannes	1775 medio januari	1779 februari/maart
Scharff, Hendrik Johan	1779 februari/maart	1784 mei
Snethlage, Hendricus	1780?	1791 november 28 †
Fey, Johan Coenraad	1784 <juni 24	1793
Zomerdijk, Adriaan	1784	1787
Dussen (Deussen), J.W.	1787 benoemd	1787 december 25 †
Boerema (Buurma), G.	1788 benoemd	1788 november 11 †
Rousselet, Johan Friedrich	1791 maart 12	1794 februari 2 †
Coenders van Helpen, B.J.A.	1791 mei 20	1801 oktober 29
Brinkskens, Maurits	1795	1795 mei 14†

2. Lijst van predikanten en proponenten in het gouvernement Ternate 1621-1795

Broecke, v.d. (Paludanus), M.	1612	1612?
Wiltens, Casparus	1612	1612
Candidius, Georgius	1626 januari	1626 april
Bonnus, Petrus/Pieter (prop.)	1627 voorjaar	1630 medio
Schotte, Petrus	1627 december 25	1633 medio
Aerisz, J.	1634 juni 25	1638 mei-juni
Bakus, Joannes Claasz	1640 voorjaar	1642 voorjaar
Warmelo, Johannes à	1649 februari 3	1656 medio
Abbema, Fredericus	1656 september	1659 juli †
Burum, Joannes	1661 juni	1662 augustus 14
Sibelius, Petrus	1662 eind/1663 begin	1664 begin
A(c)kendam, G. ab/van	1664 begin	1665 juni 20 †
Sweerdius, Joannes	1667 april 9	1669 †
Struys, Albertus	1669 voorjaar	1671 mei
Brouwerius, Daniël	1672 april 10	1673 januari †
Dionysius, Franciscus	1674 maart 4	1674 najaar †
Huisman, Isaac (uit Ambon)	1675 voorjaar	1675 mei 19 †
Montanus, Jac. (uit Ambon)	1675 december 2	1676 maart
Peregrinus, G. (uit Ambon)	1676 augustus 12	1677 augustus 4
Burenus, Jacobus	1677 begin	1677 mei 9 †
Caheyng, Zacharias	1677 mei 23	1680 voorjaar
Sluys, Corn. van der	1678 juli 4	1684 februari/maart
Leeuw, Cornelius de	1680 februari	1689 juli
Hek, Matheus	1684 april/mei	1688
Cammiga, Gellius	1688 maart/april	1700 voorjaar
Andel, J. van den	1690 voorjaar	1690 september 2 †

Hodenpijl, Nicolaus	1691 mei	1693 januari 21
Costerus, Petrus J.	1692 maart	1693 januari 30
Stampioen, Joannes	1693 juni	1699 juni 10
Aken, Gerrit/Gerard van	1693 maart	1695 januari †
Feylingius, Abrahamus	1699 april 14	1704 juni
Noot, Petrus	1701 maart 22	1703 mei
Brants, Arnoldus	1701 > april 17	1709 juni
Wely, Wilhelmus van	1704 voorjaar	1711 juli 6 †
Hupperts, Gosuinus	1711 voorjaar	1712 augustus 21 †
Boterkooper, Petrus	1712 mei 27	1712 september 20 †
Sel(l), Dominicus	1713 maart	1725 juni
‘t Hoen Hogendorp, G.	1714 maart	1715 september
Albertsz, Johan C.	1716 maart 2	1724 juni
Cluysenaar, Joachim J.	1716 maart 18	1720 29 oktober
Molt, Johannes H.	1722 april 4	1729 februari 5
Werndly, Joh. Thomas	1724 medio	1733 augustus 24 †
Bontekoe, Didericus	1725 voorjaar	1728 mei 10
Beine (Beynen), Justus H.	1731 begin april	1733 medio
Dreier, Henricus	1733 april/mei	1742
Scherius, Johannes	1734 mei	1738 augustus
Fernant, Johannes C.Th.	1743 voorjaar	1747 mei 18
Gervordinck, H.C.	1742 begin	1747 juni 7 †
Wittchenhoff, J.C.	1746 begin	1752 maart 17 †
Braarda, Carolus	1748 juli 2	1750 augustus
Vedder, Isaac	1753 begin	1767 september
Besten, Joh. Gerhardi à	1756 maart	1758 mei 1 †
Sinderen, Ulpianus van	1760 begin	1767 augustus 21
Wiltenaar, E.J.	1767 voorjaar	1771 maart
Ten(c)kin(c)k, W.H.	1771 mei	1777/1778 voorjaar
Huther, Georg Jacob	1779 voorjaar	1785 najaar
Rousselet, Joh. Friedrich	1785 mei	> 1789 augustus
Adam(s), Joh. Ruben	1785	1792 december 21 †
Ruyssenaar, J.	1791	1794 of 1795 jan. 19 †

3. Lijst van predikanten in het gouvernement Banda 1625-1799

Wiltens, Caspar	1614?	1615?
Vitriarius, Wouter M.	1622 april 24	1625 augustus
Nagel, Dirck Jansz (proponent)	1624 april 18	1629 december 28 †
Dirksz, Antonius	1625 april	1628 medio †
Stevensz, Caspar	1626 begin	1629 begin †
Gorisz (Gregorii), David	1629 najaar	1630 begin †
Clarenbeeck, Michael	1630 maart 11	1633 december 17 †
Holten(i)us, Willem	1630 april 9	1634 medio

predikanten chronologisch

Bastiaansz, Gijsbert	1632	1634 maart 19 †
Heemste(de), Joannes Th.	1634 augustus	1637 15 juni
Pontcasen, H. (prop., 1638 pred.)	1634 medio	1643 medio
Verhagen, Antonius	1635 begin	1636 september 9 †
Priserius, Jan Jansz	1635 najaar	1638 begin
Vertrecht, Jacobus	1637 begin	1647 voorjaar
Houten, Marinus G. van den	1643 begin	1647 < maart 18
Scipio, Isaac	1646 (benoemd)	1646 †
Velthuysen, Gerhardus	1647 maart	1649 voorjaar †
Ritzius, Nicolaus	1647 april	1648 mei 8 †
Lippius, Arnoldus	1649 (benoemd)	1649 januari 11†
Panterus, Guilielmus	1649 begin	1652 voorjaar
Geesdorpius, Cornelius	1650 (benoemd)	1650 †
Ringius, Remetus	1650 begin	1655 april
Pietersen, Jochum (proponent)	1651 < juli 11	> 1656 september
Brouwerius, Daniël	1655 maart	1656 augustus
Spiljardus, Josias	1656 voorjaar	1658 november
Molanus, Jacobus Petrus	1656 voorjaar	1663 < april 26
Warmelo, Johannes à	1657 20 maart	1658 augustus 19
Brochbron, Bernhardus	1661 februari/maart	1662 begin september †
Casier, Petrus	1664 februari 13	1667
Moor, Joannes de	1662 april 4	1662 medio †
Mazius, Marcus	1662 april 4	1665 september
Sibelius, Petrus	1664 april 12	1664 augustus
Graaf, Joh. de (proponent)	1666 febr/maart	1666 mei 18 †
Bitter, G. of W. de	1667 mei	1675 november 10 †
Rhijnsdijk, Jacobus	1669 mei	1673 september
Manteau, Carolus	1669 februari	1677 september
Carpius, Alexander	1673 mei	1679 mei
Large, Simon de	1674 januari	1677 17 augustus †
Stevens, Joh. Christoffel	1678	1679 november †
Linden, Henrik A. van der	1678 februari	1681 febr. 26 of 27 †
Manteau, Carolus	1680 februari	1687 september
Bois, Jacobus du	1681 april 11	1687 mei 25 †
Brakel, Gisbertus	1682 medio	1686 oktober 1 †
Valentijn, François (uit Ambon)	1687 augustus 8	1688 mei 16
Gobius, Fredericus	1688 april 3	1693 juli 23
Simey, Thomas van	1689 mei	1691 najaar
Witte (Wit), Ernestius de	1690 april	1693 september
Graaf, Jan de	1691 febr./maart	1698 maart 2 †
Loderus, Andreas Lambertus	1694 april	1695 mei
Feylingius, Abrahamus	1694 september 13	1698 juli
Bierman, Petrus (uit Ambon)	1698 oktober 11	1699 juni
Stampioen, Joannes	1699 juni/juli	1703 mei/juni
Boterkooper, Petrus	1700 februari	1712 mei

predikanten chronologisch

Cammiga, Gellius	1701 februari	1701 april 20 †
Hoyer, Antonius	1702 februari	1716 voorjaar
Noot, Petrus	1703 mei 22	1714 oktober 20 †
Serruus, Carolus G.	1712 februari	1715 april
Schie, Nicolaus van	1713 februari	1714 oktober 19 of 20 †
Boekenberg, Joannes	1715 begin	1724 voorjaar
Ens, Adrianus	1716 begin	1722 april 6 of 7 †
Pars, Jeremias J.	1716 begin	1718 medio
Nicolai, Petrus	1718 begin	1718 oktober 18 of 19 †
Pastorius, Antonius	1720 begin	1720 juli 6 †
Cramer, Nicolaus	1721 begin	1722 februari 3 †
Moller (Muller), Barthold Ph.	1722 maart/april	1723 oktober 22 †
Hartog (Hertog), Franciscus	1723 begin	1725 april 29 of mei 6 †
Loyal, Joannes G.	1724 begin	1727 mei
Ley, Tobias Joh. van der	1725 begin	1727 medio
Holten, Johannes ten	1726 begin	1726 augustus 11 †
Es, Stephanus van	1727 maart	1727 juni 23 of 25 †
Borssum, Hajo van	1727 maart	1729 voorjaar
Bontekoe, Didericus	1728 medio	1732 december
Masius, Samuel	1733 begin	1740 mei 19 †
Beine, Justus H.	1733 > augustus 14	1735 april 30 †
Grimbergen, Henricus van	1734 voorjaar	1734 september 13 †
Mensing, Abraham	1734 of begin 1735	1737
Erkenswijk, Paulus S.	1741 begin	1745
Hobbelt, Paulus	1743 begin	1745 aug. 27 of 28 †
Seylsma (Zeijlsma), H. Sanders	1743	1750 december 21 †
Buurse, Hendrik	1744	1744 8 juli †
Fernant, Joh.C.Th.	1747 november 18	1748
Veen, Hermannus H. van der	1753 april 21	1755
Oling, Theodorus W.	1754 maart 29	1755 december 18 †
Hemsing, Nicolaas	1755 (slechts benoemd)	1755 mei 14 †
Verbeet, Gerardus	1756 februari 9	1760 september 5
Steutel, Adriaan Pietersz	1761 april 12	1761 mei 2 †
Ten(c)kin(c)k, Wouter H.	1762 maart 14	1764 voorjaar
Grimmelius, Johannes Bernardus	1765 maart 22	1767
Heineken, Eberhart	1763 februari 22	1765 oktober 14
Sinderen, Ulpianus van	1767 december 15	1772 mei 7 †
Stoever, Henricus	1768 februari 14	1769 maart 24 †
Vos, Johannes	1779 april 2	1780 januari 14 of 15 †
Rousselet, Johan Fr.	1781 maart 19	1784 medio
Huther, Georg Jacob	1786 februari 4	1792 augustus 19 †
Graaff, Philippus de	1793 maart	1803 < 20 september †

Alfabetische lijst van predikanten in Ambon, Ternate, Banda

Bij het samenstellen van deze lijst is uitgegaan van de bronnen in deze uitgave. De daarin aangetroffen gegevens zijn aangevuld met data uit missiven van gouverneurs aan de Hoge Regering te Batavia en andere documenten in het Nationaal Archief te Den Haag alsmede uit een aantal gedrukte en digitale uitgaven. Daarvan zijn de belangrijkste: Troostenburg de Bruijn, *Biographisch Woordenboek* (met vele onjuistheden inzake de standplaatsen en mutaties binnen Azië), de notulen van de Bataviase kerkenraad 1619-1691, uitgegeven door J. Mooij als *Bouwstoffen voor de geschiedenis van de Protestantsche Kerk in Nederlandsch-Indië* I-III, de *Generale Missiven* (tot 1761), de Alba Studiosorum van de universiteiten en hogescholen te Leiden, Franeker, Groningen, Utrecht en Lingen, de database VOC Opvarenden (www.vocopvarenden.nationaal archief.nl), waarop in de periode voor 1670 helaas slechts enkele predikanten voorkomen, en de database VOC Schepen (www.vocsite.nl/schepen/lijst.html), alsmede Valentijn, 'Ambonsche/ Bandasche/Molukse Zaaken van den Godsdienst' in *Oud en Nieuw Oost-Indiën*. Voor de Nederlandse loopbaan van de relatief weinige predikanten die voor en/of na hun diensttijd in Azië in Nederland actief waren is het *Repertorium* van F.A. van Lieburg geraadpleegd.[10]

De geboorteplaats of plaats van herkomst van een predikant is in vele gevallen overgenomen van de database VOC Opvarenden; daarnaast kan ze vaak worden gevonden in het *Biographisch Woordenboek* en de Alba Studiosorum. Geboortejaren, waar gegeven, zijn in de meeste gevallen afgeleid uit de gegevens in de Alba, soms komen ze uit het *Biographisch Woordenboek*, uit het *Repertorium*, of uit algemene naslagwerken Hetzelfde geldt voor de sterfjaren van de relatief weinige predikanten die repatrieerden. Verder worden gebruikers voor deze en andere biografische data betreffende individuen verwezen naar genealogische websites.

Als datum van aankomst te Batavia is niet, zoals in het *Biographisch Woordenboek*, gegeven de dag van aanmelding in de vergadering van de Bataviase kerkenraad, maar de datum van aanlanding te Batavia als gegeven in de genoemde database VOC Opvarenden, of – als de predikant op die website niet voorkwam maar wel het schip waarmee hij reisde bekend was (uit het *Biographisch Woordenboek* of de kerkenraadsnotulen) – in de database Schepen. Komt de datum in geen van beide voor, maar wel in *Biographisch Woordenboek*, dan wordt de tijd van aankomst bij benadering gegeven, uitgaand van de datum in het *Biographisch Woordenboek*. Enkele malen kon de in VOC Opvarenden gegeven datum gecorrigeerd worden vanuit de bronnen. Daar de Bataviase kerkenraad frequent bijeenkwam, geschiedde de presentatie in zijn vergadering steeds kort (variërend van één dag tot een à twee weken) na aankomst.

Als begin van het predikantschap op een plaats is niet genomen, zoals in Troostenburg, *Biographisch Woordenboek*, de bevestiging tot predikant van de gemeente ter plaatse, maar de datum van aanlanding, die in de brieven en de overheidsmissiven veel vaker wordt gegeven dan die van de bevestigingsdienst. Deze dienst werd meestal gehouden enkele weken na aankomst van de predikant. In een aantal gevallen overleed een predikant reeds terwijl hij nog onderweg was naar zijn (eerste) bestemming; de naam wordt dan wel gegeven.

Wanneer de data van overlijden in de bronnen, de database VOC Opvarenden en het *Biographisch Woordenboek* verschillen, worden beide gegeven.

[10] Zie ook: F.A. van Lieburg, 'Het personeel van de Indische kerk: een kwantitatieve benadering', in: G.J. Schutte (red.), *Het Indisch Sion*.

Wanneer een datum slechts bij benadering bekend is, wordt ze aangeduid in algemene termen: 'begin' (januari-februari), 'voorjaar' (maart-mei), 'medio' (juni-augustus), 'najaar' (september-november), en 'einde' (november-december).

De data van aankomst op de plaats van bestemming en vertrek van daar ofwel overlijden, zullen in een aantal gevallen nog nauwkeuriger kunnen worden bepaald met behulp van de missiven van de lokale overheid aan de Hoge Regering of andere documenten in de VOC-archieven.

Bij sommiger namen is er in de bronnen grote variatie. Waar mogelijk is rekening gehouden met de wijze waarop zij zelf hun eigen naam schreven.

Het teken < staat voor 'eerder dan'; > voor 'later dan'. TdB - Troostenburg de Bruijn, *Biographisch Woordenboek.* vj = voorjaar

Aerisz (van Wijdenes?), Jonas, krankbezoeker, 1629-1634 als proponent en vanaf januari 1633 als predikant dienstdoend te Batavia, pred. Ternate 25 juni 1634 tot medio 1638, repatrieert begin 1639

Abbema, Fredericus (1610-1659), 1636-1655 predikant in Nederland, arr. Batavia 8 februari 1656, naar Ambon, pred. Ternate september 1656 tot juli 1659 †

Abrahami, Sibrandus, 1749 theol. Franeker, juni-oktober 1761 aan de Kaap, arr. Batavia 18 december 1761, pred. Ambon vj 1761 tot 30 maart 1766 †

Adam(s), Johan Ruben, van Suppenfeld (Dld), arr. Batavia 1 mei 1785, pred. Ternate 1785 tot 21 december 1792 †

Aken, Gerrit/Gerard van, krankbezoeker, te Batavia bevorderd tot proponent oktober 1692 en tot predikant 1693, pred. Ternate maart 1693 tot januari 1695 †

A(c)kendam, Godefridus ab/van, van Haarlem, 1654 theol. Utrecht, arr. Batavia 7 september 1661, pred. Ambon april 1662 tot begin 1664, pred. Ternate begin 1664 tot 20 juni 1665 †

Alberts, Johan Coenraad, van het graafschap Lippe (Dld), stud. Harderwijk, arr. Batavia 23 juni 1715, pred. Ternate 2 maart 1716 tot juni 1724, 1724-1727 verblijvend te Batavia, 1727 gerepatrieerd

Andel, Joannes van den, van Sprang (N.Br.), 1680 stud. filosofie Leiden, arr. Kaap de Goede Hoop 25 april 1687, predikant aldaar tot februari 1689, arr. Batavia 20 mei 1689, bezoekreis naar Bantam, pred. Ternate vj 1690 tot 2 september 1690 †

A(p)peldoorn, Petrus, van Rotterdam, 1647 theol. Utrecht, arr. Batavia augustus 1650, pred. Ambon vj 1651 tot september 1652, gesuspendeerd, vj 1654 buiten gage teruggezonden naar Nederland

Bakus (Bacus), Joannes Claasz, van Jisp, arr. Batavia 17 juni 1639, pred. Ternate vj 1640 tot vj 1642, pred. Ambon medio 1642 tot augustus/september 1644, najaar 1644 tot 1646? predikant te Batavia, repatrieert, 1648 terug naar Indië, onderweg †

Bastiaansz, Gijsbert, ouderling te Dordrecht, 1628 toegelaten tot het predikantschap, arr. Batavia begin december 1629 (schipbreuk van de Batavia), 1629-1632 verblijf te Batavia, pred. Banda 1632 tot 19 maart 1634 †

Beekman, Theodorus Wilhelmus, van Hamburg, arr. Batavia 11 januari 1737, pred. Ambon 1 april 1737 tot juni 1741, pred. Batavia medio 1741 tot begin 1743, pred. Ambon vj 1743 tot 19 november 1747 †

Beine (Beynen), Justus Henricus, arr. Batavia 14 februari 1730, pred. Ternate maart/april 1731 tot medio 1733, pred. Banda > 14 augustus 1733 tot 30 april 1735 †

Belle, Jacobus van (1637/38-1676), van Dordrecht, 1657 theol. Leiden, arr. Batavia 20 november 1675, pred. Ambon 2 april 1676 tot 10 september 1676 †

Besten, Johannes Gerhardi à, van Groningen, 1743 theol. Franeker, arr. Batavia 22 mei of 13 juli 1752, dienstreis naar Sumatra's Westkust, pred. Ambon 19 maart 1754 tot begin 1756, pred. Ternate maart 1756 tot 1 mei 1758 †

Bierman, Petrus (1671-1725), van Nijmegen, 1686 theol. Groningen, stud. Harderwijk, arr. Batavia 14 februari 1693, pred. Ambon april 1693 tot mei 1702 (oktober 1698 – juni 1699 naar Banda en de Aru-eilanden), repatrieert, pred. Herwijnen en Hellouw 1704-1725

Bitter, Guilielmus/Wilhelmus de (1631-1675), van 's-Hertogenbosch, 1653 theol. Leiden, predikant Riethoven 1656-166, arr. Batavia 19 november 1666, pred. Banda mei 1667 tot 10 november 1675 †

Boekenberg, Joannes (1684/85-1740), van Vledder, 1703 theol. Groningen, 1706 theol. Leiden, legerpredikant, arr. Batavia 19 maart 1714, extra-ordinair predikant aldaar, pred. Banda begin 1715 tot vj 1724, buiten beroep te Batavia 1724-1729, pred. Batavia 1729 tot 25 februari 1740 †

Bois, Jacobus du (1644/45-1587), van De Rijp, 1669 cand. theol. h.c. te Leiden, arr. Batavia 21 maart 1680, extra-ordinair predikant te Batavia, pred. Banda 11 april 1681 tot 25 mei 1687 †

Bonnus (Bonnis, Bonnius), Petrus/Pieter, 1623-1625 krankbezoeker in West-Indië, 1626 bevorderd tot proponent, arr. Batavia 27 januari 1627, als proponent te Ternate (Makian) vj 1627 tot medio 1630, via Ambon naar Batavia, proponent op Taiwan medio 1631 tot > 6 december 1632

Bontekoe, Didericus (1691/92-1739), van Oudewater, 1712 theol. Leiden, arr. Batavia 30 augustus 1724, pred. Ternate vj 1725 tot 10 mei 1728, pred. Banda medio 1728 tot december 1732, pred. Ambon 1 januari 1733 tot 15 augustus 1739 †

Borssum, Hajo van, van Emden (Oost-Friesland), 1721 theol. Franeker, arr. Batavia 21 januari 1725, 1725-1727 te Batavia, dienstreis naar Sumatra's Westkust, pred. Banda maart 1727 tot vj 1729, pred. Ambon 18 juni 1729 tot mei 1730, naar Batavia om te trouwen, aldaar nog op de rede 14 juni 1730 †

Boterkooper, Petrus, van Enkhuizen (1657/58-1712), 1678 theol. Leiden, 1688 letteren Franeker, arr. Batavia 4 juni 1699, pred. Banda (Lonthoir) februari 1700 tot mei 1712, pred. Ternate 27 mei 1712 tot 20 september 1712 †

Braarda, Carolus, van Leeuwarden, 1728 theol. Franeker, predikant in Nederland, arr. Batavia 10 juni 1736, extra-ordinair pred. Batavia 1736 tot 1748, pred. Ternate 2 juli 1748 tot augustus 1750, naar Batavia, aldaar predikant bij de Maleise gemeente 1750 tot zijn krankzinnigverklaring in 1753, 18 oktober 1757 in het armhuis †

Brakel (Braeckel), Gisbertus, 1650? theol. Utrecht, predikant Hellouw 1668, Hellouw en Herwijnen 1671-1681, arr. Batavia 24 januari 1682, pred. Banda medio 1682 tot 1 oktober 1686 †

Brants (Brands, Brandts), Arnoldus (1674-1734), van Delft, 1695 theol. Leiden, arr. Batavia 14 november 1700, pred. Ternate < 28 april 1701 tot juni 1709, pred. Ambon 4 juli 1709 tot 16 mei 1718, pred. Batavia en revisor van de Maleise bijbelvertaling 1718 tot 8 april 1734 †

Brinkskens, Maurits (1767/68-1795), van Amsterdam, 1786 theol. Leiden, arr. Batavia 29 januari 1795, bestemd voor Ambon, 14 mei 1795 † (TdB: 1797)

Broecke, Matthias van den, geb. 1583/84, 1604 theol. Leiden, arr. Indië 1610 met GG Both, pred. Ambon 1611, pred. Ternate 1612, op de vloot, Solor 1613-1615, repatrieert

Broek, Arnold Engelbert van den, leerling Seminarie Colombo, 1783 theol. Lingen, arr. Ceylon (Point de Gale) 2 december 1791, pred. Ambon 1807 tot 1808 †

Brochbron (Brokbron, Broughbron), Joannes, arr. Batavia eind februari of begin maart 1657, pred. Ambon vj 1658, gesuspendeerd 1659, vj 1660 naar Batavia opgezonden, pred. Banda (P. Ai) februari/maart 1661 tot begin september 1662 †

Brouwerius, Daniël, van IJhorst (Overijsel), zoon van Conradus Brouwerius uit Nideck (Dld), predikant te Hellevoetsluis oktober 1649 tot november 1650, arr. Batavia 3 juli 1651, pred. Banda medio 1652 tot medio 1653, pred. Ambon medio 1653 tot maart 1655, pred. Banda maart 1655 tot augustus 1656, te Batavia oktober-december 1656, pred. Ambon begin 1657 tot september 1658, repatrieert, predikant te Geertruidenberg 1663-1668, arr. Batavia februari 1669, 1669-1671 hulppredikant, later predikant, bij de Maleise gemeente, pred. Ternate 10 april 1672 tot januari 1673 †

Brummen (Brummis), Antonius van, van Arnhem, stud. wis- en natuurkunde Harderwijk, 1699 stud. theologie Franeker, arr. Batavia 21 januari 1714, bezoekreis naar westkust Sumatra, pred. Ambon 4 februari 1715 tot mei 1716, najaar 1716 extraordinair predikant te Batavia, pred. Colombo 1718 tot 24 mei 1719 †

Brundt (Brund, Brunt), Jan Jansz, van Middelburg arr. Batavia als ziekentrooster 20 september 1634, ziekentrooster Ternate 1635-1638, naar Nederland en daar tot predikant bevestigd, pred. Ambon maart/april 1641 tot > 21 april 1650 †

Brussel, Cornelius van, arr. Batavia als krankbezoeker 24 augustus 1685, te Batavia bevorderd tot proponent en predikant 13 februari 1687, pred. Ambon 4 april 1687 tot 20 september 1691 †

Buck, Simon de, van Rotterdam, theol. Utrecht (1658) en Leiden (1660), vlootpredikant, arr. Batavia ± 1 januari 1664, pred. Ambon vj 1664 tot 4 juli 1668 en 19 maart 1669 tot 16 oktober 1669 †

Burenus (Burenius, van Buren), Jacobus, van Utrecht, 1655 theol. Utrecht, arr. Batavia maart 1667, predikant op Ceylon 1667 tot 1676, opgezonden naar Batavia, pred. Ternate begin 1677 tot 9 mei 1677 †

Burum (van Buren), Joannes, 1647 theol. Leiden, arr. Batavia begin juni 1656, werkzaam te Batavia (ziekenhuis) 1656-1657, pred. Ambon vj 1657 tot medio 1661 (medio 1658 tot begin te Batavia, opgezonden), pred. Ternate juni 1661 tot 14 augustus 1662, 1662 of begin 1663 te Makassar op weg naar Nederland †

Butzerus, Petrus, proponent, maart 1632 in Batavia, werkzaam op Honimoa (Saparua) 16 april 1633 tot oktober 1634 †

Buurma (Boerema), Gerardus, van Groningen, 1779 stud. Groningen, arr. Batavia 18 december 1787, 1788 benoemd als predikant van Ambon, 11 november 1788 te Batavia of onderweg naar Ambon †

Buurse, Hendrik, van Abbekerk, arr. Batavia 20 juni 1742, 1742 tot 1744 pred. Batavia, 1744 naar Banda, aldaar kort na aankomst op 8 juli 1744 †

Caheyng, Zacharias, in 1669 schoolmeester op Manipa, arr. Batavia als krankbezoeker 23 juni 1672, krankbezoeker/leermeester te Batavia (Mal. gemeente) medio 1672 tot einde 1674, krankbezoeker, juni 1674 proponent, 5 maart 1677 pred. Ambon 12 februari 1675 tot 15 maart 1677, pred. Ternate (Manado) 23 mei 1677 tot vj 1680, pred. Ambon 16 juni 1680 tot 4 december 1680 †

Cammiga (Cammenga, Camminga), Gellius, van Leeuwarden, 1677 theol. Franeker, 1682 theol. Groningen, arr. Batavia 5 maart 1687, pred. Ternate maart/april 1688 tot eind mei 1700, naar Batavia, pred. Banda februari 1701 tot 20 april 1701 †

Candidius, Georgius (1597-1647), van de Palts (Dld), 1621 theol. Leiden, 1623 als predikant naar Indië, arr. Batavia medio 1625, pred. Ternate januari 1626 tot april 1626,

opgezonden naar Batavia, 1627-1631 predikant op Taiwan, pred. Batavia 1631 tot 1633, predikant op Taiwan 1633 tot 1637, 1638 tot einde 1643 in Nederland, pred. Batavia 1644 tot 30 april 1647 †

Capelle, Philippus, van Detmold (Dld), 1715 theol. Harderwijk, arr. Batavia 9 juni 1720, pred. Ambon vj 1721 tot vj 1737, pred. Batavia tot 8 november 1737 †

Caron, François (1634-1706), z.v. François Caron, geb. in Japan, 1654 theol. Leiden, 1655 Utrecht, arr. Batavia eind december 1660, pred. Ambon maart/april 1661 tot juni 1674, repatrieert, predikant te Lexmond 1679 tot 1706 †

Carpius, Alexander, cand. theol., arr. Batavia januari 1673 als ziekentrooster, bevorderd tot proponent, predikant (tot maart 1674: proponent) Banda mei 1673 tot mei 1679, pred. Ambon januari 1681 tot september/oktober 1684, pred. Batavia 1685-1687, pred. Timor 25 april 1687 tot 19 november 1687 †

Casier, Petrus (1635/6-1667), van Leiden, 1660 filosofie Leiden, vertrek uit Nederland 7 mei 1663, arr. Batavia ca. 1 januari 1664, pred. Banda 13 februari 1664 tot 1667, naar Makassar als legerpredikant onder Cornelis Speelman, †

Clarenbeeck (Klarenbeek) (1603/04), Michael Fransz, van Zutphen, 1622 theol. Leiden (Sem. Indicum), arr. Batavia begin 1629, op Ambon 15 april 1629 tot vj 1630, pred. Banda 11 maart 1630 tot 17 december 1633 †

Cluysenaar, Joachim Jodocus, van Utrecht, arr. Batavia 22 april 1715, pred. Ternate 18 maart 1716 tot 29 oktober 1720 †

Coenders van Helpen, Barend Joost Abel (1762-1801), van Helpen (Gr.), 1682 theol. Groningen, 1787 stud. Leiden, arr. Batavia 1 juni 1790, pred. Surabaja 1790-1791, pred. Ambon 20 mei 1791 tot 29 oktober 1801 †

Colde (Kolde) de Horn, Hermannus, arr. Batavia 1 maart 1692, dienstreis Sumatra's Westkust april-december 1692, pred. Ambon 17 april 1693 tot mei 1702, pred. Batavia 1702-1705, pred. Batavia (Mal. gemeente) 1705 tot 31 mei 1719 †

Costerus, Petrus Jacobus (geb. 1676/77), van 's-Hertogenbosch, 1685 theol. Groningen, arr. Batavia 6 januari 1691, pred. Ternate maart 1692 tot 30 januari 1693 (geschorst), te Batavia in het ambt hersteld, repatrieert 1694

Couterier (Coutrier, Koeterier), Cornelius (1666/67-1694), van Amsterdam, 1689 theol. Leiden, arr. Batavia 14 juni 1693, pred. Ambon 17 april 1694 tot 4 juni 1694 †

Cramer (Kramer), Nicolaus (1692/93-1722), van Edam, 1710 theol. Leiden, arr. Batavia 16 september 1719, dienstreis naar Timor, pred. Banda begin 1721 tot 3 februari 1722 †

Danckaerts, Sebastiaan (1592/93-1634), van 's-Gravenhage, 1613 theol. Leiden, arr. Java 1616, predikant te Bantam 1616-1617, pred. Ambon 1 of 2 januari 1618 tot mei 1622, verblijf in Nederland 1623, arr. Batavia < 24 september 1624, pred. Batavia 1624 tot 2 of 3 april 1634 †

Delmhorst, Balthasar, van Oldenburg (Dld), 1716 theol. Lingen, arr. Batavia 3 februari 1725, pred. Ambon (in 1733 tijdelijk op Onrust) vj 1726 tot 7 of 9 november 1734 †

Dionysius, Franciscus, conrector te Gouda, arr. Batavia 21 juni 1672, bezoekreis naar Timor, pred. Ternate 4 maart 1674 tot najaar 1674 †

Dirksz, Antonius, arr. Batavia < 17 september 1624, pred. Banda april 1625 tot medio 1628 †

Dix (Dijks), Petrus, van Uitwerd, arr. Batavia 13 augustus 1683, pred. Ambon maart/april 1684 tot 11 mei 1685 †

Dreier (Dreyer), Henricus, van Bremen (Dld), arr. Batavia 25 juli 1732, pred. Ternate april/mei 1733 tot 1742, pred. Batavia 1742 tot 1745, repatrieert, 1760 te Bremen †

Dubbeltrijck, Jacob Anthonisz, van Amsterdam, arr. in Indië 1618 als krankbezoeker, op Ambon 1618 tot 1619, naar Jacatra, aldaar bevorderd tot proponent (1619) en als predikant bevestigd 1621, pred. Batavia 1621 tot 1622, pred. Ambon 1623 tot medio 1625, naar Batavia teruggezonden en ontzet uit het ambt, > 26 maart 1626 †

Durant, Petrus, arr. Batavia juni 1673, pred. Ambon 20 mei 1674 (na schipbreuk) tot 8 november 1676 †

Dussen (Deussen), Johan Wilhelm, geb. Oldenkirchen (Dld), 1779-1785 predikant te Urmund (Limburg), arr. Batavia 15 februari 1787, nog op Java 25 december 1787 †

Einburch, Joh. Deodatus Ludovicus van, van Montenaken (Belgisch Limburg), arr. Batavia 16 mei 1772, dienstreis naar Bantam, pred. Ambon vj 1773 tot 6 of 8 maart 1775 †

Eldercampius, Andreas, van Groningen, 1646 theol. Groningen, 1650 theol. Franeker, predikant Lutjegast 1653-1673, arr. Batavia medio 1674, pred. Ambon begin 1675 tot 22 december 1677 †

Englisch, Joannes Bartholomeus ab, predikant te Rhenoy en Gellicum 1672-1675, arr. Batavia 16 november 1675, pred. Ambon vj 1676 tot 16 november 1678 †

Ens, Adrianus (van), van Bolsward, 1701 theol. Franeker, predikant te Kortrijk, arr. Batavia 15 augustus 1715, pred. Banda (Neira) begin 1716 tot 6 of 7 april 1722 †

Erkenswijk, Paulus Sebastiaan, uit Emmerik, arr. Batavia 25 oktober 1739, pred. Banda begin 1741 tot 1745, pred. Makassar 1745 tot 1748, geschorst, 18 april 1756 †

Es, Stephanus van, van 's-Hertogenbosch, 1702 theol. Franeker, predikant te Elkerzee 1712-1717, afgezet, arr. Batavia 29 augustus 1724, buiten bediening te Batavia 1724-1726, pred. Banda van maart 1727 tot 23 of 25 juni 1727 †

Fey, Johan Coenraad (1749?-1795), van Hessen (Dld), geb. 21 sept. 1749? arr. Batavia mei 1783, pred. Ambon < 24 juni 1784 tot 1793?

Feylingius, Abrahamus (1666-1718), van 's-Hertogenbosch, arr. Batavia 19 januari 1692, pred. Ambon vj 1692 tot 30 juni 1694, pred. Banda 13 september 1694 tot juli 1698, pred. Ternate 14 april 1699 tot de tweede helft van juni 1704, pred. Batavia 1704 tot 1715, repatrieert, 11 april 1718 op de uitreis naar Indië †

Fernant, Johannes Cajetanus Thaddeus, van Wenen (Oostenrijk), arr. Batavia 29 november 1738, pred. Ambon vj 1739 tot september 1742, pred. Ternate vj 1743 tot 18 mei 1747, pred. Banda 18 november 1747 tot 1748, Predikant Batavia (Maleise gemeente) 1748 tot 8 januari 1754 †

Geesdorpius, Cornelius (1628/29-1650), van 's-Gravenhage, 1646 theol. Groningen, 1648 theol. Utrecht, 22 febr. 1649 rechten Leiden, arr. Batavia 16 oktober 1649, benoeming tot predikant te Banda, 1650 onderweg daarheen †

Gerardi, Noach, arr. Batavia begin september 1672, bestemd voor Ambon, 20 februari 1673 op weg daarheen †

Gervordinck (Gervording), Henricus Carolus, van Enschede, arr. Batavia 28 augustus 1741, pred. Ternate begin 1742 tot 7 juni 1747 †

Gideonsz, Marinus, zie Houten, Marinus Gideonsz van den

Gobius, Fredericus (1645-1693), van Keulen, 1660 theol. Groningen, dr. med., 1675 theol. Leiden, arr. Batavia 26 juli 1687, pred. Banda 3 april 1688 tot 23 juli 1693, gesuspendeerd naar Batavia, suspens opgeheven 11 september 1693, te Batavia tot 7 oktober 1693 †

Gordon, Henrik Willem (1664-1716), van Bergen op Zoom, arr. Batavia begin januari 1691, pred. Ambon 12 maart 1691 tot einde 1692 of begin 1693, afgezet, verbannen naar Rosengijn (Banda), juli 1693 naar Batavia, repatrieert 1697, gerehabiliteerd en predikant te Vianen (Nederland) van 1705 tot 1716 †

Gorisz (Gregorii, Joris), David, van Zeeland, krankbezoeker, december 1628 opnieuw naar Azië als predikant, arr. Batavia 7 juli 1629, pred. Banda (P. Ai) najaar 1629 tot vj (< 9 april) 1630, verdronken bij P. Ai †

Graaf, Johannes de, in 1654 reeds in Azië?, arr. Batavia 24 november 1661 als krankbezoeker, als zodanig op Ambon (Nusalaut) begin 1662 tot 1665, 1665 proponent, Banda februari/maart 1666 tot 18 mei 1666 †

Graaf, Jan de, arr. Batavia als krankbezoeker oktober 1681, op Wokam (Aru-eil.), te Batavia bevorderd tot predikant 1 februari 1691, pred. Banda febr.-maart 1691 tot 2 maart 1698 †

Graaff, Philippus de, van Emden (Dld), 1780 theol. Groningen, arr. Batavia 30 augustus 1792, pred. Banda maart 1793 tot < 20 september 1803 †

Grieze (Griese), Cornelis (1721-1777), van Weener (Oost-Friesland), arr. Batavia 14 november 1753, pred. Ambon 19 maart 1754 tot mei/juni 1765, pred. Batavia Maleise gemeente 1765 tot 1769, Batavia Ned. gemeente 1769 tot 21 november 1777 †

Grimbergen, Henricus van, van Utrecht, geb. 1693, hulpprediker Dongen 1726-1728, arr. Batavia 5 oktober 1729, pred. Ambon vj 1731 tot vj 1734, pred. Banda vj 1734 tot 13 september 1734 †

Grimmelius, Johannes Bernardus, van Bentheim (Dld), z.v. Nicolaas Gr., 1762 theol. Groningen, arr. Batavia 5 juli 1763, pred. Banda 22 maart 1765 (na schipbreuk) tot 1767, repatrieert, predikant te Gendringen (Gld) 7 januari 1770 tot 8 maart 1816

Groenewoutt (Groenewolt), Nicolaas, van Leer (Oost-Friesland), 1692 theol. Groningen, arr. Batavia 29 februari 1704, 1705 veldprediker in Oost-Java, predikant Negapatnam 1706-1710, pred. Batavia 1710-1712, pred. Ambon februari 1712 tot 30 mei 1715, repatrieert 1715/1716

Hartog (Hertog), Franciscus (1696/97-1725), van Amsterdam, 1717 theol. Leiden, arr. Batavia 28 januari 1722, pred. Banda begin 1723 tot 29 april of 6 mei 1725 †

Hartong(h) (Hertongh), Henricus, van Witzen (Dld), in 1638 vertrokken als ziekentrooster, als zodanig op Ternate tot medio 1644, te Masulipatnam tot 1646, repatrieert december 1646, 1648 theol. Utrecht, arr. Batavia 25 juni 1649, pred. Ambon april/mei 1650 tot 1653, aug,/sept. 1653 verzonden naar Batavia, aldaar oktober 1654 †

Heemste(de), Joannes Theodori (1604-1660), van Rotterdam, 1629 theol. Leiden, arr. Batavia 24 september 1631, pred. Ambon april/mei 1632 tot augustus 1634, pred. Banda augustus 1634 tot 15 juni 1637, repatrieert december 1637, predikant te Rhoon 1640 tot 1660 †

Heineken, Eberhart, van Bremen, 1757 theol. Groningen, arr. Batavia 21 juli 1762, pred. Banda 22 februari 1763 tot 14 oktober 1765 †

Hek (Heck), Mattheus, van Utrecht, arr. Batavia 21 oktober 1681, pred. Ambon 4 maart 1682 tot april 1684, pred. Ternate april-mei 1684 tot 1688, geschorst naar Batavia 1688, repatrieert, predikant te Bunnik 1693-1700 (afgezet), woont 1705 te Utrecht

Hellenius (Hillenius), Isaac, arr. Batavia 27 november 1680, pred. Ambon vj 1681 tot mei 1682, pred. Batavia medio 1682 tot 30 augustus 1687 †

Helmichii, Helmichius, van Utrecht, arr. Batavia 12 december 1630, pred. Ambon < 7 april 1631 tot 4 september 1634 †

Hemsing, Nicolaas (1721-1755), van Groningen, 1743 filol. en filos. Groningen, arr. Batavia 8 september 1752, pred. Ambon vj 1753 tot 1755, verplaatst naar Banda maar kon het eiland niet bereiken, 14 mei 1755 op Ambon †

Hendricxz, Rogier, te Amsterdam als ziekentrooster aangenomen 1618, in 1621 reeds schoolmeester op Ambon, evangelist op de Uliassers, 1625 ouderling, september

1726 bevorderd tot proponent, als zodanig werkzaam op Ambon tot juni 1628, juni 1629 te Batavia aangekomen uit Suratte, repatrieert eind 1629

Heurnius, Justus (1587-1651/2), stud. med. Leiden 1602, dr. med. 1611, 1615 theol. Groningen, predikant in Nederland (Kalslagen) 1620-1623, arr. Batavia medio 1624, pred. Batavia 1624 tot 1632, pred. Ambon april 1633 tot april 1638, repatrieert, predikant in Nederland (Wijk bij Duurstede)

Hobbelt, Paulus, van Den Ham, arr. Batavia 11 december 1742, pred. Banda begin 1743 tot 27 of 28 augustus 1745 †

Hodenpijl, Nicolaus, arr. Batavia als krankbezoeker 2 augustus 1687, te Batavia bevorderd tot proponent en bevestigd als predikant 1689, pred. Ambon 17 april 1690 tot april 1691, pred. Ternate (te leen van Ambon) mei 1691 tot 21 januari 1693 (gesuspendeerd), arr. Batavia 2 oktober 1693, suspens opgeheven 15 januari 1694, pred. Ambon 17 april 1694 tot 5 februari 1706 †

Hoen Hogendorp, Godefridus 't (1684/85-1742), van Ilpendam, 1705 theol. Leiden, arr. Batavia 31 juli 1713, pred. Ternate maart 1714 tot september 1715, pred. Malakka 1716 tot 1719, pred. Batavia 1719 tot 3 april 1742 (emeritus), 13 september 1742 †

Holten, Johannes ten, van 's-Hertogenbosch, theol. Leiden, arr. Batavia 21 januari 1725, pred. Banda begin 1726 tot 11 augustus 1726 †

Holtenus, Willem (1604->1657), van Oost-Friesland of van Elburg, 1626 theol. Leiden (Sem. Indicum), arr. Batavia 7 juli 1629, pred. Banda 9 april 1630 tot medio 1634, repatrieert, 1644 predikant te Terwolde (Gld), 1645 predikant te Ede, legt ambt neer 1652, 1657 theol. Leiden samen met zoon Willem

Houte(n), Marinus Gideonsz van den, van Middelburg, studie theol. te Leiden (Sem. Indicum), arr. Batavia 10 juni 1634, december 1634 aldaar als predikant bevestigd, pred. Ambon april 1635 tot > 2 juni 1637, 1637-1639 in Nederland, arr. Batavia 26 augustus 1640, vlootpredikant (tocht naar Goa), pred. Banda begin 1643 tot < 18 maart 1647

Hoyer, Antonius, van Den Briel (1667/68-1716), 1688 theol. Leiden, 1690 theol. Franeker, arr. Batavia 30 november 1701, pred. Banda februari 1702 tot 19 mei 1716, naar Batavia, 20 oktober 1716 aldaar †

Huisman, Isaac (1639-1675), van Gouda, 1662 theol. Leiden, arr. Batavia 21 mei 1669, pred. Ambon 28 januari 1670 tot 1675, te leen aan Ternate vj 1675, 19 mei 1675 aldaar †

Hulsebos, Adriaan Jacobsz, schoolmeester in Waterland, 1615 als predikant uitgezonden naar Indië, vloot- en legerpredikant, vanaf 1617 te Jacatra/Batavia. In 1622 uit Batavia vertrokken voor de ordening van de kerken in oostelijk Indonesië, mei 1622 bij het inzeilen van de Baai van Ambon †

Hupperts, Gosuinus, arr. Batavia 25 april 1699, predikant Cochin 1699 tot 1706, pred. Batavia 1706 tot begin 1711, pred. Ternate vj 1711 tot 21 augustus 1712 †

Huther, Georg Jacob, van de Palts-Zweibrücken, arr. Batavia 27 december 1778, pred. Ternate vj 1779 tot najaar 1785, pred. Banda 4 februari 1786 tot 19 augustus 1792 †

Jager, Hubertus de, vlootpredikant, arr. Batavia juli 1669, pred. Ambon 18 april 1670 tot (datum suspensie) 5 september 1670 †

Jans(s)onius, Cornelius, van Middelburg, 1653 theol. Utrecht, arr. Batavia 27 september 1659, pred. Ambon januari 1660 tot november 1660 †

K– – –, zie ook C– – –

Kraan (Craan), Petrus, van St. Maartensdijk (Zeeland), theol. Harderwijk, arr. Batavia 27 maart 1725, pred. Ambon vj 1726 tot (gesuspendeerd) mei 1733, repatrieert

Lacaze, Petrus, van Rotterdam, arr. Batavia 6 december 1737, pred. Ambon maart 1738 tot 19 februari 1743 (op Banda) †

Lange, Jan Martsz de, van Kampen, krankbezoeker, 1610 te Amsterdam tot predikant bevestigd, arr. Ambon 27 maart 1612, pred. Ambon 1612 tot 1615

Large, Simon de, arr. Batavia als ziekentrooster 30 juni 1670, varende, naar Banda < september 1673, aldaar proponent, 1676 predikant, tot 17 augustus 1677 †

Leeuw, Cornelius de, van Utrecht, 1666 theol. Utrecht, arr. Batavia 25 september 1676, pred. Ambon 12 februari 1677 tot september 1679, pred. Ternate februari 1680 tot juli 1689, repatrieert, predikant te Overzande-Driewegen (Zld) 1691-maart 1693 †

Ley, Tobias Johannes van der, van Leeuwarden, 1718 theol. Franeker, arr. Batavia 8 november 1724, pred. Banda begin 1725 tot medio 1727, pred. Makassar medio 1727 tot 1737, naar Nederland 1737-1738, pred. Batavia 1738-1742, pred. Makassar 1742 tot 26 maart 1744 †

Linden, Henrik Antonides van der, 1661 filos. Franeker, predikant in Oosterhaule 1671-1676, arr. Batavia 16 februari 1677, pred. Banda februari 1678 tot 26 of 27 februari 1681 †

Lippius, Arnoldus (1623/24-1649), van Delft, 1644 theol. Leiden, arr. Batavia 24 augustus 1648, benoeming tot predikant van Banda, 11 januari 1649 op weg daarheen †

Loderus, Andreas Lambertus, van Kesteren, arr. Batavia 29 december 1689, pred. Ambon april 1691 tot mei 1692, vlootpredikant, pred. Banda april 1694 tot mei 1695 (opgezonden naar Batavia), weigert opnieuw naar Banda te gaan, boekdrukker, als vrijburger 18 oktober 1719 †

Loyal (Loija(a)l, Lojaal), Joannes Gulielmus, van Düsseldorf, geb. 1693, 1720 theol. Leiden, arr. Batavia 4 december 1723, pred. Banda begin 1724 tot mei 1727, opgezonden naar Batavia, repatrieert, 1728 theol. Leiden

Maartens (Mertensz), Dirk, van Middelburg, 1696 theol. Utrecht, arr. Batavia 8 september 1700, pred. Ambon 1 maart 1701 tot 25 september 1709, gerepatrieerd 1710

Manteau, Carolus, van Zeeland, 1659 theol. Franeker, arr. Batavia 30 november 1668, pred. Banda februari 1669 tot september 1677, afgezet, veldprediker op Java, pred. Banda februari 1680 tot september 1687, wegens weigering naar Ambon te gaan teruggeroepen, repatrieert 1687

Masius (Maesius), Samuel (1707-1740), van Mannheim, arr. Batavia 28 september 1732, predikant Banda begin 1733 tot 19 mei 1740 †

Mazius (Masius), Marcus (1612/13-1706), van Abbehausen (Oldenburg), arr. Batavia 19 januari 1655, predikant op Taiwan 1655 tot 1661, pred. Banda 4 april 1662 tot september 1665, afgezet, pred. Cochin 1666-1674, predikant op Ceylon (Negombo, 1691 Colombo) 1676-1698, emeritus 1698, 1706 te Colombo †

Mensing, Abraham, van Rotterdam, 1726 theol. Lingen, arr. Batavia 25 juli 1734, pred. Banda 1734 tot 1737, gesuspendeerd opgezonden, repatrieert 1738, als matroos terug in Batavia 1739, 1741 in het armhuis geplaatst

Mey, Ludovicus de, geb. te Batavia, Mardijker, theol. in Nederland, arr. Batavia 19 januari 1694, dienstreis naar Timor, pred. Ambon 10 mei 1696 tot 10 april 1700 †

Meynich(i)us, Albertus, van Tiel, predikant te Echteld 1740-1755, arr. Batavia 12 april 1756, pred. Ambon 18 februari 1757 tot 6 of 7 augustus 1760 †

Molanus, Jacobus Petrus (1598-1663), geb. Graft, schoolmeester te Graft < 1622 tot 1640, predikant op Texel 1640-1654, arr. Batavia juli? 1655, pred. Banda vj 1656 tot na 7 september 1662, vertrokken uit Banda, < 26 april 1663 †

Moller, Barthold Philip, 1709 theol. Franeker, van Emden, arr. Batavia 19 april 1722, pred. Banda februari-maart 1723 tot 22 oktober 1723 †

Molt, Johannes Henricus, van Ootmarsum, 1714 theol. Lingen, arr. Batavia 9 september 1721, pred. Ternate 4 april 1722 tot 5 februari 1729[11]

Montanus, Jacobus, rector te Schoonhoven, arr. Batavia 16 juli 1668, pred. Ambon vj 1669 tot 22 april 1676 (2 december 1675 tot maart 1676 te leen in Ternate) †

Moor, Joannes de, predikant te Hien (Gld) 1655-1658, Opheusden 1658-1660, arr. Batavia 12 september 1661, pred. Banda 4 april 1662 tot medio 1662 †

Muller, Christiaan (1723-1757), van Bremen, 1746 theol. Leiden, arr. Batavia 17 januari 1753, benoemd tot predikant te Ambon, als tijdelijk predikant naar Timor, rector Seminarie te Batavia medio 1754 tot september 1757 †[12]

Nagel, Dirck Jansz, vertrekt 26 december 1620 uit Amsterdam als krankbezoeker, begin 1624 (?) naar Banda, proponent te Banda 18 april 1624 tot 28 december1628 †

Netman, Werner, van Bremen, in 1741 conrector te Leer (Oost-Friesland), arr. Batavia 17 november 1742, pred. Ambon vj 1743 tot februari-maart 1751 †

Nicolai, Petrus, van Leeuwarden, 1684 theol. Groningen, predikant te Spannum (Frl), legerpredikant, arr. Batavia 2 oktober 1716, wnd. predikant op Onrust, pred. Banda begin 1718 tot 18 of 19 oktober 1718 †

Nicolai, Walerius (Valerius), van Leeuwarden, arr. Batavia 23 juli 1722, pred. Ambon vj 1723 tot mei 1726, pred. Cochin van oktober 1726 tot 30 augustus 1736 †

Ninaber, Engelbert Cornelius, van Wilp, 1708 theol. Franeker, arr. Batavia 24 juni 1715, pred. Ambon vj 1716 tot mei 1723, naar Batavia als revisor van de Maleise bijbelvertaling, 2 oktober aldaar 1725 †

Noot, Petrus, van Zaltbommel, 1698 theol. Harderwijk, arr. Batavia 8 december 1700, pred. Ternate 22 maart 1701 tot mei 1703, pred. Banda 22 mei 1703 tot 20 oktober 1714 †

Nucella, Christian Fredericus, van het hertogdom Berg (Dld), 1688 theol. Groningen, predikant in Berg, deed dienst aan de Kaap ca. 1692, arr. Batavia 14 juni 1693, bezoekreis naar Bantam, pred. Ambon 16 januari 1694 tot 16 juli 1703 †

Oling, Theodorus Wilhelmus, van Leeuwarden, arr. Batavia 14 juni 1753, pred. Banda 29 maart 1754 tot 18 december 1755[13] †

Ongena, Petrus (1613-1656), van Leiden, 1627 letteren Leiden, predikant in Brazilië 1640-1654, arr. Batavia juli 1655, pred. Ambon vj 1656 tot december 1656 †

Pais (Pays), Cornelius, vlootpredikant, hulpprediker te Eenigenburg (Alkmaar), arr. Batavia 29 september 1667, pred. Ambon 15 maart 1668 tot 10 mei 1670, pred. Batavia augustus 1670 tot medio 1679 †

Paludanus, Mathias, zie Broecke, Matthias van den

Panterus, Guilielmus (1623-1659), van Leiden, 1635 [sic] theol. Leiden, arr. Batavia 14 oktober 1646, pred. Malakka eind 1646 tot medio 1648, pred. Banda begin 1649 tot vj 1652, naar Batavia, weigerde een beroep naar Taiwan, afgezet door de Hoge Regering, repatrieert februari/maart 1654

Parent, Abrahamus, van Amsterdam, 1693 theol. Franeker, theol. Harderwijk, arr. Batavia 26 juni 1701, pred. Ambon februari 1702 tot 30 mei 1715, repatrieert, november 1718 opnieuw uitgekomen, arr. Batavia 31 juli 1719, 9 (*GM*: 10) november 1719 aldaar †

Pars, Jeremias Johannes, van Leeuwarden, 1704 theol. Franeker, arr. Batavia 22 juli 1715, pred. Banda (P. Ai) begin 1716 tot medio 1718, pred. Batavia (Portugese gemeente) 1718 tot 3 oktober 1727 †

---

[11] VOC Opvarenden geeft ten onrechte 1726.

[12] Troostenburg, *Biographisch Woordenboek*, noemt een Johannes Muller als predikant van Banda, overleden 1725, niet in VOC Opvarenden, vermoedelijk verward met Johannes ten Holten.

[13] VOC Opvarenden geeft ten onrechte 1756.

Pastorius, Antonius, van Deventer of Oldenzaal, 1714 theol. Franeker, hulpprediker in Nederland, arr. Batavia 28 november 1718, buiten bediening te Batavia, pred. Banda begin 1720 tot 6 juli 1720 †

Peregrinus, Gualterus, van Voorthuizen (Gld), predikant te Ommeren (Gld) 1649-1672, arr. Batavia januari 1673, pred. Ambon 22 maart 1673, te leen naar Ternate 12 augustus 1676 tot 4 augustus 1677, 1 juli 1680 †

Pet, Wilhelmus (1729-1765), van Hoorn, 1750 theol. Leiden, arr. Batavia 29 augustus 1764, benoemd als predikant te Ambon, op weg daarheen 4 of 5 januari 1765 †

Pietersen, Jochem/Joachim (1607/1608-1657?), van Dordrecht, ziekentrooster, arr. Batavia 22 november 1650, januari 1651 aldaar bevorderd tot proponent, 1651 naar Banda, september 1656 daar nog werkzaam

Poleman (Poelman), Christianus, z.v. majoor Chr. Poleman, arr. Batavia augustus 1696, wnd. predikant Batavia 1696-1702, pred. Ambon vj 1702 tot september 1711, pred. Batavia 1711 tot 10 december 1725 †

Pontanus, Joannes, arr. Batavia november/december 1645, pred. Ambon vj 1646 tot april/mei 1651, repatrieert einde 1651

Pontcasen (Pontcaes(en), Pontkaes), Henrik, van Wezel, arr. Batavia 1627?, 1628-1634 schoolmeester, voorlezer en ouderling op Ambon, eerste helft 1634 bevorderd tot proponent, proponent en vanaf 1638 predikant op Banda 1634 tot medio 1643, medio 1643 tot vj 1651 predikant op Ambon (september-december 1646 gesuspendeerd naar Batavia), 1651 ontslagen, krijgt 27 september 1651 op Ambon zijn vrijbrief, waarschijnlijk aldaar overleden als vrijburger

Porjeere, Olivier, van Recke (Lingen, Dld), 1752 of 1754 theol. Lingen, 1757 theol. Groningen, arr. Batavia 5 september 1764, pred. Ambon vj 1765 tot medio 1770, pred. Batavia (Mal. gemeente) te Batavia, wegens geestesziekte in het armenhuis 1 januari 1772 †

Praet, Johannes de (1595/96-1633), van Keulen, 1613 stud. filos. Leiden, predikant in Nederland (Groede), arr. Batavia september 1624, pred. Ambon april 1625 tot eind oktober 1633 †

Priserius, Jan Jansz, van Enkhuizen, arr. Batavia 21 juli 1633, pred. Banda najaar 1635 tot begin 1638, pred. Ambon < 29 april 1638 tot 1641, door de GG gedegradeerd tot krankbezoeker 1641, repatrieert?? eind 1641??

Ren(n)et, Jacobus [ca. 1665-1728), van Leiden, 1678 theol. Leiden, legerpredikant, 1701 theol. Leiden (v.d.m.), predikant te Venlo 1702, Weert en Roermond 1706-1716), arr. Batavia 29 september 1717, pred. Ambon vj 1718 tot mei 1726, wegens blindheid naar Batavia, 15 juni 1728 aldaar †

Rhijnsdijk (Rijnsdijk), Jacobus, arr. Batavia november 1668, pred. Banda mei 1669 tot 27 september 1673, om gezondheidsredenen naar Batavia, 1675 bezoekreis naar Timor, begin 1676 daarheen gezonden, > 16 juni 1676 †

Ringius (Ring, Rinck), Rem(m)etus (Petri), van Monnikendam, 1647 theol. Utrecht, arr. Batavia 4 januari 1650, pred. Banda begin 1650 tot april 1655, pred. Ambon 1 mei 1655 tot 10 november 1658 †

Ritzius, Nicolaus, van Zutphen, 1643 theol. Utrecht, arr. Batavia november 1646, pred. Banda april 1647 tot 8 mei 1648 †

Roger(i)us, Jacobus (1615/6-1651), van Haarlem, vlootpred., pred. Steenwijk 1645-1650, arr. Batavia 1650, beroepen naar Ambon, op weg daarheen vj 1651 †

Roger(i)us, Jacobus, arr. Batavia oktober 1653, pred. Ambon december 1653 tot mei 1655[14]

Rousselet, Johann Friedrich, van Berlijn, 1776 theol. Groningen, arr. Batavia 11 januari 1780, pred. Banda 19 maart 1781 tot vj 1784, naar Batavia, pred. Ternate mei 1785 tot > augustus 1789, pred. Ambon 12 maart 1791 tot 2 februari 1794 †

Rouwenius, Cornelius, van Zutphen, 1652 theol. Franeker, 1657 theol. Harderwijk, predikant te Goirle 1667-1668, arr. Batavia 13 juli 1669, pred. Ambon 28 januari 1670 tot 21 februari 1671 †

Rutenius, Isaäc (proponent), van Haarlem, arr. Batavia februari? 1627?, naar Ambon 1627 voor taalstudie en als helper van ds. De Praet, enkele jaren op Nusa Laut, > 3 september 1630 †

Ruyssenaar, Jan, van Amsterdam, arr. Batavia 17 juni 1790, pred. Ternate 1791 tot 19 januari 1794 of 1795 (TdB) 1797? †

Scharff, Hendrik Johan, van Duisburg (Dld), arr. Batavia 16 oktober 1778, pred. Ambon februari/maart 1779 tot mei 1784, pred. Surabaja, repatrieert 1789

Scherius, Johannes, van Groningen, 1722 theol. Groningen, arr. Batavia 8 augustus 1733, pred. Ternate mei 1734 tot augustus 1738, pred. Batavia 1738- 1740?, pred. Cochin 1740? tot 17 augustus 1746 †

Schie, Nicolaus van (1687/88-1714), van Delft, 1708 theol. Leiden, arr. Batavia 4 december 1712, pred. Banda (Lonthoir) februari 1713 tot 19 of 20 oktober 1714 †

Schoonebeeck, Henricus (1645-1684), van Groningen, 1666 stud. filos. Groningen, 1673 Leiden (min. cand.), predikant te Hoogkerk-Leegkerk (Gron.) 1675-1682, arr. Batavia 12 juni 1683, pred. Ambon februari-maart 1684 tot 2 juni 1684 †

Schotte, Petrus, van Vlissingen, pred. Ternate 25 december 1627 tot medio 1633, pred. Batavia 1633 tot juni 1634/aug.1636 †

Scipio, Isaac (1596-1646), van Castricum, 1617 theol. Leiden, predikant te Oudorp (NH) 1626-1645, arr. Batavia kort vóór 6 november 1645, vertrok in de eerste maanden van 1646 naar Banda met het jacht Petten, maar overleed onderweg of kort na aankomst op Banda (zie ook *GM* 2, 287)

Sel(l), Dominicus (1682/83-1726), van Wapserveen, 1702 filos. en theol. Groningen, 1705 theol. Leiden, arr. Batavia 4 december 1712, pred. Ternate maart 1713 tot juni 1725, † 3 oktober 1726 te Batavia

Serruus (Seruys), Carolus Georgius (geb. 1682/83), van Warwijk (West-Vlaanderen), 1707 theol. Leiden, arr. Batavia 26 juli 1711, pred. Banda februari 1712 tot april 1715, pred. Ambon 26 april 1715 tot mei 1729, repatrieert 1730, woont te Heemstede, supervisor van de druk van de Maleise bijbelvertaling

---

[14] Troostenburg, *Biographisch Woordenboek* geeft één persoon onder deze naam: van Haarlem, theol. Leiden, vlootpredikant onder M.Hz Tromp, arr. Batavia oktober/november 1653, 1653-1655 op Ambon, wegens ziekte vandaar naar Batavia, op de terugweg naar Ambon overleden. Het Album Studiosorum van Leiden heeft de naam tweemaal: januari 1634 Jac. Rogerius, van Haarlem, 20 jaar oud; febr. 1641 idem, 25 j., theol. cand. De notulen kkr Batavia vermelden de aanwezigheid van (een) Jacobus Rogerius onder 28 nov. 1650 en de aankomst van dito (uit Nederland?) onder 5 november 1653. De brief kkr Ambon aan kkr Batavia d.d. april 1651 (deel I, doc. 121, datering zeker) meldt het overlijden van J.R. onderweg van Batavia naar Ambon; dit overlijden eveneens vermeld in *GM* 2, 482. De veronderstelling in *GM* 2, 437 (voetnoot) dat het om één en dezelfde persoon gaat, die kort na zijn eerste aankomst is gerepatrieerd en in 1653 opnieuw uitkwam, is daarom onjuist. De brief kkr Batavia aan kkr Ambon d.d. 7 nov. 1653 werd meegenomen door de predikant van dezelfde naam (zie aantekening bij deel I doc. 126). De naam niet aangetroffen in VOC Opvarenden. Van Lieburg, *Repertorium*, heeft één predikant met de naam Jacobus Rogerius, geb. 1615/6, vlootpredikant, predikant Steenwijk 1645-1650.

Seylsma (Sijlsma, Zeijlsma, Zijlsema), Hermanus Sanders, van Greetsiel (Oost-Friesland), 1736 theol. Groningen, arr. Batavia 6 januari 1743, pred. Banda 1743 tot 21 december 1750 † te Kupang

Sibelius, Petrus, van Deventer, 1653 theol. Utrecht, 1654 Groningen, arr. Batavia juli 1662, pred. Ternate (prov.) eind 1662/begin 1663 tot begin 1664, pred. Banda 12 april 1664 tot augustus 1664, om gezondheidsredenen naar Batavia

Simey, Thomas van, arr. Batavia 16 september 1688, pred. Banda mei 1689 tot najaar 1691, predikant op Ceylon (Jaffnapatnam, Gale, Colombo) 1693 tot 1700, pred. Ambon 1 maart 1701 tot 8 mei 1701 †

Sinderen, Ulpianus van (1732/33-1772), van Dokkum, 1752 theol. Franeker, arr. Batavia 1759, pred. Ternate begin 1760 tot 21 augustus 1767, pred. Banda 15 december 1767 tot 7 mei 1772 †

Sluys, Cornelius van der, van Sluis, 1665 theol. Utrecht (Cornelius Martini Slusa-Flandrus), arr. Batavia als krankbezoeker juli 1673, op Ambon vj 1673 tot juni 1678, daar 10 juli 1674 bevorderd tot proponent, juni 1675 naar Oma als opvolger van ds. A. Struys, 10 april 1678 bevestigd als predikant, pred. Ternate 4 juli 1678 tot februari/maart 1684, pred. Ambon 23 maart 1684 tot mei 1690, pred. Batavia 1690-1697, repatrieert, arr. Batavia 5 februari 1702, revisor van de bijbelvertaling en predikant te Batavia 1702 tot 21 mei 1715 †

Snethlage, Hendricus, van Vries (Drente), 1774 theol. Groningen, arr. Batavia 11 juli 1779, pred. Ambon 1780? tot 28 november 1791 †

Sonneveld(ius), Daniël (1610-1676), van Middelburg, 1630 theol. Leiden (Sem. Indicum), arr. Batavia 20 juli 1635, pred. Ambon < 12 juli 1636 tot april/mei 1642, naar Batavia, 1643 visitatiereis naar Ambon en Ternate, repatrieert, predikant te Sas van Gent 1645-1676

Spandauw, Wilhelmus (ca. 1666-1708), van Sluis, 1686 filos. Groningen, predikant te Oudeland (Zld) 1693-1702, arr. Batavia 6 oktober 1702, pred. Ambon 14 februari 1704 tot 8 september 1708 †

Spiljardus, Josias, van Gorinchem, geb. 1621/22, van Gorinchem (z.v. ds. Johannes Spiljardus), 1639 lett. Leiden, predikant te Haaften 1649-1655, arr. Batavia 13 februari 1656, pred. Banda vj 1656 tot november 1658, pred. Ambon 1 december 1658 tot juni 1663, afgezet te Batavia 1663-1666, 1676 wellicht nog daar, 1685 te Quilon (westkust van Zuid-India)

Stampioen, Joannes, van Rotterdam (geb. 1663/64), 1684 theol. Leiden, arr. Batavia 23 december 1691, pred. Ambon (prov.) maart/april 1692 tot 23 mei 1693, pred. Ternate juni 1693 tot 10 juni 1699, pred. Banda juni 1699 tot mei/juni 1703, pred. Malakka 1704-1709, repatrieert januari 1710

Stenvers, Christiaan, van Gronau (Dld), 1731 theol. Groningen, arr. Batavia 25 juli 1734, pred. Ambon vj 1735 tot juni 1739, pred. Batavia (Mal. gemeente) 1739 tot 23 juli 1740 †

Steutel, Adriaan Pietersz, van Zoutelande, vaart uit als ziekentrooster 1746, arr. Batavia 30 april 1747, 1748 terug in Nederland, arr. Batavia 11 mei 1756, pred. Ambon 18 februari 1757 tot vj 1761, pred. Banda 12 april 1761 tot 2 mei 1761 †

Stevens, Johannes Christoffel, priester te Kleef (Dld), als soldaat naar Indië, 1677 te Ambon tot proponent bevorderd, te Banda als proponent (23 april 1679 predikant) 1678 tot november 1679 †

Stevensz, Caspar, oktober 1621 reeds te Batavia, aldaar bevorderd tot proponent, pred. Banda begin 1626 tot begin 1629 †

Stoever, Henricus, van Bremen, 1760 theol. Franeker, arr. Batavia 18 juni 1767, pred. Banda 14 februari 1768 tot 24 maart 1769 †

Stollenbecker, Joannes, uit 'Volmarck', 1592 (theol.) Franeker, 1603 vlootpredikant voor Patani, pred. Ambon 1605 tot 1609

Struys, Albertus, vlootpredikant, arr. Batavia 7 december 1668, pred. Ternate vj 1669 tot mei 1671, naar Batavia, pred. Ambon vj 1672 tot mei 1676, afgezet naar Batavia, einde 1678 teruggezonden naar Nederland

Sweerdius, Joannes (van den Sweerde) (1635-1669), van Middelburg, 1657 theol. Leiden (cand. theol.), arr. Batavia 10 september 1661, pred. Ambon april 1662 tot maart 1667, pred. Ternate 9 april 1667 tot 1669 †

Taats, Paulus, van Amersfoort, arr. Batavia 24 oktober 1721, pred. Ambon vj 1722 tot april/mei 1727, repatrieert met afgeschreven gage 1728

Ten(c)kin(c)k, Wouter Hendrik, van Groningen, 1738 theol. Groningen, legerpredikant, arr. Batavia 21 december 1761, pred. Banda 14 maart 1762 tot vj 1764, pred. Ambon april 1764 tot 19 april 1771, pred. Ternate 7 mei 1771 tot vj 1777 [of 1778], emeritus, overleden 22 april 1780 †

Tilemann dictus Schenck, Noach, van Bremen (Dld), 1756 theol. Groningen, arr. Batavia 29 juni 1760, pred. Ambon 31 januari 1761 tot 27 januari 1770 †

Timpinga, Hendrik Daniël, van Groningen, bgw. predikant te Emden, arr. Batavia 8 september 1773, pred. Ambon vj 1774 tot 24 juli 1774 †

Valentijn, François (1666-1726), van Dordrecht, 1682 theol. Leiden, 1685 predikant, arr. Batavia 30 december 1685, pred. Ambon 30 april 1686 tot 17 juli, pred. Banda (te leen) 8 augustus 1687 tot 16 mei 1688, pred. Ambon 19 of 20 mei 1688 tot 7 mei 1694, repatrieert 1694, verblijft in Dordrecht 1695-1705, arr. Batavia 18 januari 1706, legerpredikant in Oost-Java, pred. Ambon 14 maart 1707 tot 27 mei 1712, repatrieert 1714, emeritus te Dordrecht 1715 tot 8 augustus 1727 †

Vedder, Isaac, van Franeker, 1743 theol. Franeker, arr. Batavia 22 mei 1752, pred. Ternate begin 1753 tot september 1767, repatrieert 1769, predikant in Nederland, 20 augustus 1793 †

Veen, Hermannus Haiko van der, van Veendam, 1735 theol. Groningen, predikant in Oost-Friesland 1739-1750, arr. Batavia 26 juli, pred. Banda 21 april 1753 tot begin juni 1755, repatrieert 1755

Velthuysen (Velthusius), Gerhardus, van Gorkum, proponent en conrector te Gorcum, arr. Batavia 5 december 1646, pred. Banda maart 1647 tot vj 1649 †

Verbeet, Gerardus (geb. 17 februari 1720), van Delft, arr. Batavia 15 juni 1740 als adelborst, ooggetuige van de Chinezenmoord, aangesteld als krankbezoeker 31 januari 1741, vj 1741 tot 28 juni 1743 krankbezoeker te Ambon, 1743 tot september 1750 te Batavia buiten dienst, 1752-1753 studie theol. te Leiden en Lingen, proponent in de classis Lingen, juni 1754 predikant voor de OI kerken, arr. Batavia 30 april 1755, pred. Banda 9 februari 1756 tot 5 september 1760, november 1761 vertrek naar Nederland, 1764-1768 predikant te Elmina (Afrika)

Verhagen, Antonius, van Utrecht, studie theol. Leiden (Sem. Indicum), arr. Batavia 30 september 1634, pred. Banda begin 1635 tot 9 september 1636 †

Vertrecht, Jacobus (geb. 1605/06), van Leiden, 1625 theol. Leiden (Sem. Indicum), arr. Batavia 1 augustus 1632, pred. Ambon 3 mei 1634 tot medio 1636, pred. Banda begin 1637 tot vj 1647, predikant op Taiwan 1648 tot 1651, jan. 1652 in Batavia, repatrieert, 7 december 1652 opnieuw ingeschreven aan de theol. fac. te Leiden

Vitriarius, Wouter Melchiorsz, 1617 naar Indië als krankbezoeker op de Eenhoorn, arr. Bantam 23 oktober 1617, geplaatst op Banda, bevorderd tot proponent, bevestigd als

predikant 24 april 1622, pred. Banda tot augustus 1625, naar Batavia en Nederland 1625-1627, pred. Ambon 6 januari 1628 tot mei 1632, repatrieert 1632

Vonck, Carolus, van Zeist, predikant te Doorn 1676-1679, arr. Batavia 18 november 1680, pred. Ambon april 1681 tot 6 maart of 5 april 1682 †

Vorm, Jacobus van der (1671-1717), van Hoorn, 1691 theol. Leiden, arr. Batavia 8 januari 1702, pred. Ambon 11 mei 1703 tot mei 1708, pred. Malakka einde 1708 tot 1712, pred. Negapatnam 1712 tot 2 april 1717 †

Vorm, Petrus van der (1664-1731), oriëntalist, arr. Batavia 8 juli 1688, pred. Ambon 12 juli 1689 tot mei 1698, pred. Batavia (Mal. gemeente) alsmede bijbelvertaler en -revisor juni 1698 tot 17 mei 1731 †

Vos, Johannes, van Arnhem, arr. Batavia 9 september 1774, pred. Ambon medio januari 1775 tot februari/maart 1779, pred. Banda 2 april 1779 tot 14 of 15 januari 1780 †

Vos, Rombertus de, van Harlingen, 1669 filos. en filol. Franeker, predikant in Friesland 1676-1681, arr. Batavia 30 december 1681, pred. Ambon 4 maart 1682 tot 23 of 30 november 1684 †

Vosmaar, Jacobus, van Delft?, 1665 theol. Leiden, predikant te Zuid-Beijerland 1673-1676, arr. Batavia 21 november 1676, pred. Ambon 12 februari 1677 tot mei 1683, opgezonden maar door GG gerehabiliteerd, visitator buitengemeenten 1683 tot 1687, pred. Batavia (Mal. gemeente) 1687 tot augustus/september 1689 †

Vriese, Philippus Johannides de, proponent te Franeker, arr. Batavia oktober/november 1651, pred. Ambon vj 1652 tot 6 januari 1656 †

Walrant, Cornelius, arr. Batavia oktober 1660, pred. Ambon 13 maart 1661 tot november 1663 †

Warmelo(o), Johannes à, arr. Batavia juli 1648, pred. Ternate 3 februari 1649 tot juni 1656, september 1656 te Ambon, naar Batavia, pred. Banda 20 maart 1657 tot 19 augustus 1658, naar Batavia, < 25 februari 1659 †

Waschmuth (Wasmuth, Waxmuth), Johan Rudolph, van Lingen, 1740 theol. Lingen, arr. Batavia 12 oktober 1759, pred. Kupang 1760-1763, pred. Ambon 1764 tot 1768/1769, pred. Kupang 1769 tot vóór september 1769, pred. Batavia 1770? tot 8 februari 1775 †

Wee, Jan Jansz van der, krankbezoeker, arr. Batavia juli/augustus 1650, begin 1651 naar Ternate, tweede helft 1651 naar Ambon, aldaar tot proponent bevorderd 1654, in die functie op Ambon werkzaam tot juni/augustus 1658 †

Weerman, Rutger Andreas, van Denekamp, vertrokken uit Nederland 26 januari 1745, aangehouden op Ceylon, in 1748 aan de Kaap, 1749 te Batavia, op weg naar Ambon 26 januari 1751 †

Wely, Wilhelmus van, van Utrecht, predikant in Nederland (Delft), arr. Batavia 15 januari 1703, pred. Ternate vj 1704 tot 6 juli 1711 †

Wentinck, Johannes, van Zutphen, 1711 theol. Franeker, arr. Batavia 9 juni 1720, pred. Ambon vj 1721 tot mei 1731, pred. Batavia (Maleise gemeente) 1731 tot 1745 †

Werndly, Johannes, kleinzoon van J.Th. Werndly, van Lingen, 1740 theol. Lingen, arr. Batavia 13 juli 1755, pred. Ambon 1755/1756 tot 1756/1757 †

Werndly, Johannes Thomas (1696/97-1733), broeder van G.H. Werndly, van Lingen, 1716 theol. Lingen, 1720 theol. Leiden, arr. Batavia 29 juni 1723, pred. Ternate medio 1724 tot 24 augustus 1733 te Kaidipang †

Wilbers (Welbers), Willem, van Harderwijk, arr. Batavia 28 november 1756, pred. Ambon 18 februari 1757 tot 1759, pred. Batavia 1759 tot 1766, repatrieert 1768

Wiltenaar, Ericus Johannes, van Zutphen, 1756 theol. Franeker, arr. Batavia 28 mei 1765, pred. Ternate vj 1767 tot maart 1771, pred. Ambon april 1771 tot medio 1774,

predikant op Timor 1773 of 1774 tot 1774 of 1775, predikant te Batavia, repatrieert (gebannen?) 1794

Wiltens, Casparus (1583/4-1619), van Antwerpen, 1602 theol. Leiden, arr. Indië 1611, predikant op Batjan en Makian 1612, op Neira? 1614?, pred. Ambon 1614 tot 1617, Banda 1617 tot 1618, Ambon 1618 tot 8 januari 1619 †

Win, Adolf van der, van Woerden, legerpredikant, arr. Batavia 27 juli 1715, pred. Ambon vj 1716 tot mei 1722, predikant Ned. gemeente te Batavia 1722 tot mei 1733, emeritus, 13 juli 1733 †

Witsonius, Abrahamus, van Aartswoude, arr. Batavia 12 januari 1702, pred. Ambon februari/maart 1702 tot 21 of 24 maart 1702 †

Wittchenhoff, Johann Caspar, van Lemgo (Lippe, Dld), 1741 theol. Groningen, arr. Batavia 17 augustus 1745, pred. Ternate begin 1746 tot 17 of 19 maart 1752 †

Witte (Wit), Ernestius de, van Blomberg (Dld), arr. Batavia 26 november 1689, pred. Banda april 1690 tot september 1693, pred. Makassar medio 1694 tot 13 februari 1696 †

Zeijlsma, zie Seylsma

Zomerdijk, Adriaan, van Delfzijl, 1772 theol. Groningen, arr. Batavia 13 november 1784, pred. Ambon 1784 tot 1787, pred. Batavia 1787 tot 5 mei 1808 †

Lijst van krankbezoekers (ziekentroosters) en Nederlandse schoolmeesters

De gegevens in deze lijst zijn in de eerste plaats ontleend aan de in deze uitgave gepubliceerde documenten, voorts aan de notulen van de Bataviase kerkenraad 1620-1691 (J. Mooij, *Bouwstoffen*, I-III), de databases VOC Opvarenden en VOC Schepen, C.A.L. Troostenburg de Bruyn, *Krankbezoekers in Nederlandsch Oost-Indië*, C.W. Th. van Boetzelaer, *Correspondentie van ds. Adriaan Jacobsz Hulsebos*, alsmede, in enkele gevallen, aan de Alba Studiosorum van de toenmalige theologische faculteiten in Nederland.

De lijst noemt zowel krankbezoekers als schoolmeesters, omdat beide groepen moeilijk te scheiden zijn. Krankbezoekers werkten soms ook als schoolmeester; schoolmeesters konden als krankbezoekers worden aangesteld. Een afzonderlijke categorie was die van de leermeesters, die godsdienstonderwijs gaven, ook aan de huizen. De inheemse schoolmeesters, voorzover bekend, zijn in een afzonderlijke bijlage opgenomen (zie hierna).

De ca. 270 personen hier genoemd maken slechts een fractie uit van het totale aantal krankbezoekers en schoolmeesters dat in dienst van de VOC is geweest (dit aantal zal tussen 3500 en 4000 bedragen hebben), namelijk alleen diegenen die gewerkt hebben in de gouvernementen Ambon, Banda en Ternate én vermeld zijn in de in deze uitgave gepubliceerde documenten. Dit laatste betekent dat vele personen die wel als krankbezoeker in het genoemde gebied hebben gewerkt maar niet genoemd worden in de documenten, niet zijn opgenomen. Voor Ambon vindt men een aantal namen met verdere gegevens over de jaren 1659-1712 in Valentijn, 'Ambonsche Zaaken van den Godsdienst', 149-152; voor Banda over de periode 1630-1687 in 'Bandasche Zaaken van den Godsdienst', 106-112. Een aantal namen van krankbezoekers die op Banda en Ternate dienden in de jaren 1640, een periode waarover voor deze gebieden weinig bekend is, bevindt zich in NA, VOC 1143, fol. 785r-786v. Voor de gehele periode kunnen in deze lijst niet vermelde personen worden aangetroffen in de het kerkelijke betreffende passages en paragrafen van de gouverneursmissiven, en in andere documenten in de VOC-archieven, met name de lijsten met Compagniesdienaren (rollen, zielbeschrijvingen), alsmede in de (nog niet gedrukte) notulen van de kerkenraad te Batavia vanaf 1691.

Van de krankbezoekers, de 'sergeants' van de kerk in Indië, is in verreweg de meeste gevallen veel minder bekend dan van de predikanten, wier aantal ongeveer een vijfde bedroeg van dat van hun ondergeschikten; de archieven bevatten weinig documenten die van hen afkomstig zijn dan wel over hen handelen. Ook de kerkelijke missiven en verslagen spreken slechts in het voorbijgaan over hen. Hun vooropleiding en intellectueel niveau waren zeer verschillend. Er waren stuntelaars onder hen, maar ook begaafde mensen, die het met name in de kennis van het Maleis of een andere taal zeer ver brachten, zoals Simon de Large op Banda, of Nicolaas Hodenpijl op Ambon en te Batavia. Sommigen hadden enige tijd aan de universiteit doorgebracht, een enkeling had zelfs een volledige theologische studie achter de rug. Ook hun voorafgaande loopbaan was zeer verschillend: sommigen waren al in Nederland als krankbezoeker werkzaam geweest, anderen gaven zich zonder eerdere praktijkervaring op voor de kerkelijke dienst in Indië; sommigen ook waren in een ander beroep uitgegaan, vaak als soldaat of officier, en werden wegens neiging en geschiktheid uitverkoren tot het krankbezoekerschap. Anderzijds hadden krankbezoekers de mogelijkheid carrière te maken: een aantal werd wegens bijzondere gaven, en wegens het chronische gebrek aan predikanten in Indië, tot het

predikantschap bevorderd. In de lijst komen enkele Aziaten voor, in ieder geval Paulus Jansz 'van Bengalen' en de Ambonees Domingo Lekahenila Caja. De duur van het dienstverband van een krankbezoeker is in de bronnen verschillend: drie jaar (III, doc. 60 en 64), maar ook vijf jaren; hun tractement bedroeg omstreeks 30 guldens, minder dan een derde van dat van een predikant.

Het lijkt er op dat het sterftecijfer onder de krankbezoekers veel lager was dan dat onder de predikanten. Een van de oorzaken kan geweest zijn dat zij dichter bij de inheemse bevolking leefden, mede vanwege hun lage inkomen (een kwart tot een derde van dat van een predikant) aten wat deze at, en daardoor minder werden geteisterd door ziekten voortkomend uit vitaminegebrek. Een andere factor kan zijn dat zij niet belast waren met de zeer vermoeiende visitatiereizen.

Een tijdsaanduiding zonder meer betekent dat op het genoemde tijdstip de betrokkene werkzaam was in op de genoemde plaats of in de aangegeven functie. Wanneer bedoeld is dat op de genoemde tijd hij op deze plaats aankwam dan wel in deze functie werd benoemd, is dat uitdrukkelijk vermeld.

kb = krankbezoeker, lm = leermeester, sm = schoolmeester, vj = voorjaar

Abrahams, Domingo, door kkr Batavia naar Wetar gezonden voor het volk van radja Salomon, 1671 Inlands leermeester te Batavia, 1672-1680 lm op 'Timor' (Wetar), 1680 terug in Batavia, Inlands lm, 1685 bevorderd tot (Inlands) kb, in 1689 nog als zodanig werkzaam

Aertsz, Cornelis, van Amersfoort, kleermaker, als kb aangenomen te Amsterdam 1606, kb op Ambon 1609-1612?, einde 1613 in Nederland, 1617 weer naar Azië

Alkmaar, Hilbrand Jansz, tot mei 1699 kb op Banda

Allard, Willem, 1680-1681, 1683 sm op Tagulanda

Alma, *zie* Halma

Alstorphius, Jan, van Amsterdam, uitgevaren als soldaat, arr. Batavia 18 maart 1758, kb op Lonthoir, gerepatrieerd 1772

Anthonissen, Anthoni, kb op Banda 1633-1638, in Nederland 1639-1640, arr. Batavia 1641, 1641-1642 op Ternate, met bevoegdheid tot dopen, arr. Ambon september 1642

Anthonissen, Jacob, van Enkhuizen, arr. Batavia juli 1660, 1668 door Speelman naar Banda gezonden, aldaar nog datzelfde jaar †

Anthonisz, Pieter, 1681 als sm naar Wetar, 1684 van daar naar Kisar.

Bagijn, Jan Claasen, van Amsterdam, uitgevaren als soldaat, arr. Batavia 20 november 1693, 10 mei 1700 kb, naar Haruku tot 10 april 1723 †

Balbiaan, Pieter, arr. Batavia 1671, na examen plaatsing als kb op de schepen, kb op Banda 1674 tot 1678, wordt boekhouder? 1679 bestraft wegens verbreken van belofte aan de kerk van Ambon, naar Nederland gezonden

Bartrandt (Bertrandt), Arnoldus, arr. Batavia 1661, arr. Ambon maart 1662, dec. 1662 sm aan de Nederlandstalige school te Ambon, terug in Batavia sept. 1683

Bartrams, Coenraad, arr. Batavia van Ternate aug. 1688, begin 1689 opnieuw naar Ternate, 1695 aldaar 'gecorrigeerd', vertrekt van Ternate naar Batavia juli 1697

Beeckman, Jan, kb op Banda, januari 1626 †

Beek, Rutgert van, van Duisburg, stud. theol. (n.a. in Alba), soldaat, 2 december 1678 provisioneel kb, 1678-1682 op Oma, naar Batavia, vertrekt einde 1683 als kb naar Nederland, weer militair?

Beems, Pieter, van Amsterdam, arr. Batavia 1776 en/of 1777 als krankbezoeker, in 1781 (tevens?) sm te Ternate, 21 februari 1791 †

Bemmel, Gerrit van, van Utrecht, arr. Batavia 19 juli 1697, vertrekt mei-juni 1700 uit Ambon met De Faam, 18 november 1700 †

Berg, Frans van den, van Amsterdam arr. Batavia 10 januari 1734, naar Banda, aldaar 17 januari 1735 †

Bitter, Jacob de, arr. Batavia 1671, 1674-1675 en 1676-1678 naar Nederland, arr. Batavia jan. 1679, naar Ambon, geplaatst op Honimoa (Saparua), < september 1680 †

Bitter, Willem, kb in Banda, september 1744 opgezonden naar Batavia. Wellicht identiek met Willem Bitter uit Apeldoorn/Deventer, arr. Batavia 25 oktober 1739, uit dienst (gestraft) 8 juni 1747, keert terug 24 mei 1749 als derde meester, 29 oktober 1752 †

Block, Jan Gerritsz, van Amsterdam, reeds in 1619 als kb werkzaam, juli 1621 kb op Taffasoho als vervanger van Adam Isbrants op Makian, juli 1627 op Labuha, aug. 1628 is hij te Batavia, einde 1629 naar Nederland, arr. Batavia 1635, naar Banda, kb op Lonthoir, arr. Batavia van Banda mei 1641, krijgt doopbevoegdheid, 1644 en 1648 op Ternate, def. gerepatrieerd einde 1649 of begin 1650

Boevere (Boeveren, Bovere), Jacob de, van Rombeecq, arr. Batavia begin 1641 met het Spaans Galjoen, kb op de Eendracht, naar Suratte, aug. 1644 in Banda, aug. 1646 op Lonthoir, heeft een Inlandse vrouw, in 1655 zijn verlossing toegestaan, 1656 weer naar Banda. Voor zijn vertaalwerk, *zie* bijlage Maleise Geschriften

Boheem, Gerard, ca. 1620 uitgekomen als kb op de schepen, begin 1626 tegelijk met Candidius naar Ternate, aldaar tot 13 maart 1629 †

Bonnus (Bonnius), Pieter, 1623-1625 kb in West-Indië, 1626 bevorderd tot proponent, *zie verder* de alfabetische lijst van predikanten

Boon, Antoni, sm te Batavia ca. 1678, provisioneel kb op Ternate (Siau) 1679 tot mei 1680, kb op Ambon 10 juni 1680 tot september 1682, repatrieert einde 1682

Boudewijnse, Samuel, arr. Banda begin 1675

Bouman, Jacob, van Gorinchem, arr. Batavia 12 december 1734, 1735 als kb naar Banda, gerepatrieerd 1743

Brandenburg, Engelbertus, van Gorinchem, arr. Batavia 22 september 1734 als soldaat, korporaal, op Ambon als kb aangesteld, 1740 in conflict met de Ambonse overheid wegens verzoek om verlossing, 29 november 1742 †

Brantsjou, Robert, van Sluis, arr. Batavia november 1646, naar de Rode Zee, korte tijd op Ternate, repatrieert 1650/1651

Bras, Hendrik, van Amsterdam, arr. Batavia 3 januari 1736, kb op Ternate 1736 tot 20 januari 1738 †

Bremis (Bremen), Pieter, van Leiden, geb. 1634/35, 1653 theol. Leiden, arr. Batavia 10 september 1678 met Hellevoetsluis, arr. Ternate 1679, kb op Sangir 1679 tot september 1682, kb op de schepen, naar Nederland, arr. Batavia 26 juli 1688, opnieuw naar Ternate, augustus 1694 wegens ergerlijk gedrag opgezonden naar Batavia, repatrieert 1696, arr. Batava 19 december 1703, 1708 bij vergaan Concordia †

Brits (Britsen, Britz), Hans, van Antwerpen, arr. Batavia als kb oktober 1629, kb op Banda, oktober 1637 opnieuw te Batavia en naar Banda, aug. 1646 kb op Wayer

Brouwer, Lambert, van Amsterdam, arr. Batavia 10 juli 1707, naar Ternate, 1713 opgezonden naar Batavia wegens dronkenschap

Brundt (Brund, Brunt), Jan Jansz, van Middelburg, 1627 in Ternate aan land geordonneerd, arr. Batavia 20 september 1634, kb Ternate 1635-1638, naar Nederland en daar tot predikant bevestigd, *zie verder* de alfabetische lijst van predikanten

Brussel, Cornelius van, arr. Batavia als kb 24 augustus 1685, te Batavia bevorderd tot proponent en predikant 13 februari 1687, predikant Ambon 4 april 1687 tot 20 september 1691 †

Bruyninx, Herman, klokkenmaker te Batavia, 1624 koster, naar Ambon maart 1625, augustus 1625 vrijburger aldaar, 14 juni 1626 geëxamineerd en commissie gegeven als kb, begin juli 1626 terug te Batavia, korte tijd naar Taiwan, wil 1627 repatriëren

Buylant (Buylaert), Jan Jacobsz van, uit doopsgezinde ouders, arr. Batavia 1636?, sieckevaer in het hospitaal te Batavia, kb (tot 1643: provisioneel) op Ambon 1641/2 tot 28 januari 1645 †

Cadam, *zie* Kadam

Caheyng (Cahein, Kahein, enz.), Zacharias, in 1669 sm op Manipa, kb te Batavia medio 1672 tot begin 1675, arr. Ambon 12 februari 1675, 10 juni 1675 examen en bevordering tot proponent, 7 maart 1677 peremptoir examen en bevordering tot predikant, te Ternate 1677 tot 1680, predikant Ambon juni 1680 tot 4 december 1680 †

Canisius, Tobias, vóór 8 februari 1618 op Jacatra, 1619 tot 1622 op Ternate, heeft doopbevoegdheid, 1622 door gouverneur Houtman van Ternate naar Batavia gezonden om Hulsebos te vergezellen, tegelijk met deze mei 1622 †

Carpius, Alexander, van Meurs (Dld), cand. theol., kb op Kaap de Goede Hoop 1672, arr. Batavia januari 1673, cand. theol., bevorderd tot proponent, *zie verder* de alfabetische lijst van predikanten

Centen, *zie* Senten

Clarenbeeck, Michiel, van Haarlem, soldaat, 1635 provisioneel kb, 1636 naar Ternate, 1637 op Ambon, opgezonden naar Batavia, naar Taiwan, 1645 in Nederland, arr. Batavia 10 oktober 1646, begin 1648 tot medio 1648 enige tijd op Banda, 1649 uit dienst, 1651 nog te Batavia

Clasen, Jacob, van Rotterdam, 1642 als provisioneel kb naar Ambon, 1643 te Combello (Ceram)

Clement, kb op Banda, vertrekt 1695

Clement, Anthoni, 1626 en 1627 sm in de Uliassers

Clingman, Gerrit, 1629-1630 provisioneel kb op Ternate

Cloet, Willem, van Middelburg, arr. 24 maart 1711, in 1715 kb en koster te Banda, repatrieert 1720

Cocq, *zie* Kok

Coeck, *zie* Koek

Coene(n) (in VOC Opvarenden: Corene), Abraham, van Middelburg, arr. Batavia van Ceylon 1672, kb op de schepen, repatrieert 1674, arr. Batavia 10 mei 1676, kb op de schepen, arr. Ambon 5 april 1679, kb aan het Casteel, in 1683 op Honimoa

Coeslager, *zie* Koeslager

Coop of Koop, Arend, arr. Batavia als kb 1711, begin 1718 als kb naar Banda, in 1721 †

Cornelisz, Godefroi (Godefridus), arr. Batavia 8 november 1647, naar Banda, kb op Wayer, april-mei naar Batavia, repatrieert 11 januari 1650

Cornelisz, Job, kb Banda, van Banda naar Batavia april 1664

Cornelisz, Joost, van Delft, 1622 tot 1625 of later sm op P. Ai (Banda), april 1622 tot mei 1624 ouderling, mei 1624 gekozen tot armmeester, april 1625 benoemd tot opperregent over de scholen op Banda en opnieuw gekozen als ouderling, verbindt zich opnieuw, voor drie jaren, laatste vermelding augustus 1625

Craen, Paulus, *zie* Kraan

Cras, Pieter Pietersz, kb, geb. te Antwerpen, was op schip Amsterdam, arr. Banda vj 1625, mei 1625 aangesteld als sm en ouderling op Banda

Crena (Crana), Gerrit,van Leiden arr. Batavia 7 september 1707, arr. Banda 1709, geplaatst op Lonthoir, kb te Banda, aldaar? 27 september 1715 †

Cuyper, *zie* Kuyper

Dadelbeek, Jeremias, begin 1718 als kb naar Banda
Wellicht dezelfde als de Jer. Dadelbeek die 1712-1715 als botttelier op Ceylon in dienst is

Dam (Damme), Jacobus van, van Middelburg, arr. Batavia 21 juli 1715, gerepatrieerd 1716, arr. Batavia 30 september 1717, kb op Ternate, medio 1719 vertrokken van Ternate met Ellemeet, repatrieert 1720

Dinkels, Caspar, arr. Batavia 7 juli 1675 voor de Kamer Hoorn, kb op de schepen, arr. Ambon begin 1677, ontslagen 7 april 1677, in 1686 baas van de timmerwerf, tussen 1678 en 1688 enkele malen diaken en ouderling

Dircksz of Dricksz, Jan, *zie* Goes, van der

Dol, Simon, kb op Ambon in 1712 en 1713

Douwen of à Douven, Marcus, in 1627 oppermeester van Leitimor

Driel, Jan van, 1681 als sm naar Wokam (Aru)

Dubbeltrijck, Jacob Anthonisz, van Amsterdam, arr. in Indië 1618 als kb, op Ambon 1618 tot 1619, naar Jacatra, aldaar bevorderd tot proponent (1619), *zie verder* de alfabetische lijst van predikanten

Duuren, Dirk van, van Delfshaven, arr. Batavia 30 november 1719, kb op Ternate, wegens dronkenschap teruggezonden naar Batavia met afgeschreven gage september 1722, repatrieert 1726, arr. Batavia 7 november 1728, repatrieert, arr. Ceylon 19 augustus 1730, 3 november 1731 †

Duyrcant (Duercant), Willem Dircks, van Woerden, als kb aangenomen Amsterdam 1615, arr. Azië 1616, kb op de Uliassers 1617 tot 1620?

Dwingelo, Abraham, van Haarlem, arr. Batavia 17 februari 1711 als soldaat, 1719 op Banda als krankbezoeker aangenomen, aldaar op 26 mei 1722 †

Eckelenburch of van Eekenberg, Pieter, geb. Wezel (Dld) 1599/1600, enige tijd theologisch student te Leiden, ziekentrooster op een van 's Compagnies schepen, maar afgezet, repatrieerde, vervolgde zijn theologische studie en werd predikant te Den Bommel (Overflakkee)

Engelsz, Jan, 1637 kb te Ternate

E(e)pen, Johannes van, van Veere, arr. Batavia 15 oktober 1705, medio? 1706 op Banda aangekomen, geplaatst op Neira, 3 juni 1708 †

Evers, Nicolaas, in 1654 van het schip Banda gelicht en als provisioneel kb op Banda (Ouriën) geplaatst

Evertsz, Victor, 'van Gartouw, litmaet der gemeynte van Franckendael', kb en voorlezer op Neira (Banda), 1624-1625 ouderling aldaar, proponentsexamen te Batavia 7 augustus 1629

Faloers (Falours, Feloers), Samuel, van Rotterdam, arr. Batavia als soldaat 13 december 1703, 1706 op Ambon tot kb benoemd, kb op Ambon 1706 tot met 1712, repatrieert december 1712

Feylingius, Josua, arr. Ternate 1680, lange tijd kb op Batjan, na 1698 vrijburger, 1703 opnieuw als kb aangenomen, arr. Ternate 1708, 3 september 1709 nog aldaar

Franse(n), Dirk, 1686 een Dirk Franse afgezet als leermeester te Batavia, een Dirk Franse assistent en gerechtsbode op Ternate en diaken aldaar, augustus 1694 een kb Dirk Franse aldaar, vertrekt augustus 1694?

Franssen, Isaac, arr. Batavia 17 december 1640, kb op de schepen, repatrieert december 1644

Fransz, Willem, 22 oktober 1609 examen ziekentrooster te Amsterdam, kb op Ambon 1611-1615

Gabriëlsz, Johannes, kb op Banda, 1752 verlost

Geleynse, Willem, sm te Wokam (Aru), vj 1696 †

Gerritsz (Geraertsz), Elias, *zie* Ghestell, Elias Gerritsz

Geus, J. de, arr. Ambon 1789

VOC Opvarenden heeft een Josephus Geus, van Lier, arr. Batavia als jongmatroos 6 februari 1787, overleden 30 juni 1801

Ghestell, Elias Gerritsz van, maart 1619 te Amsterdam aangenomen als kb, verm. uit Nederland vertrokken juli 1619, arr. Batavia maart 1622, kb op Lonthoir en 1622-1623 ouderling, vj 1624 naar Batavia, repatrieert

Gijsbertsz, Adriaen, uitgekomen april 1623 met de Nassause vloot, arr. Ambon medio 1625, sm en kb op Ambon, tevens ouderling, medio 1625 tot einde augustus 1627 †

Gillisen, Lieven, arr. Ambon vj 1644, doorgezonden naar Ternate

Glasius, Gerlof, in 1631 sm op Nusa Laut (Amet)

Godefridus, *zie* Cornelisz, Godefroi

Goes, Jan Dircksz van der, als kb aangenomen Amsterdam 1609, kb te Ambon 1619, te Batavia 1620 tot 1621, repatrieert 1621 of 1622

Gorgel, Adriaan, kb op Ternate (Taffasoho) 1636 en 1638

Gorisz (Joris), David, februari-maart 1626 kb op Ternate, oktober te Batavia, repatrieert, *zie verder* de alfabetische lijst van predikanten

Go(o)ting, Philippus, < 1683 te Kaapstad tot provisioneel kb aangesteld, arr. Batavia januari 1683, april 1683 als kb naar Ambon. Door een conflict met ds. Hek in augustus 1684 weer terug in Batavia, kb op het schip de Admiraal. Begin 1686 proponentsexamen, repatrieert einde 1686. In Nederland door de classis Amsterdam tot predikant aangesteld, arr. Batavia 1 augustus 1689, predikant te Malakka, Colombo en Cochin, 24 juni 1717 onderweg van Cochin naar Batavia †

Graaf(f), Jan de, arr. Batavia oktober 1681, arr. Banda begin 1682, kb te Wokam (Aru), 1687 opziener armenhuis te Neira, 1691 predikant, *zie verder* de alfabetische lijst van predikanten

Graaf, Johannes de, in 1654 reeds kb op de schepen?, arr. Batavia 1661, arr. Ambon 1662, kb op Nusa Laut 1662-1665, 13 april 1665 bevorderd tot proponent, januari 1666 als proponent naar Banda, daar vóór 25 augustus 1666 overleden

Grever, Jacob, januari 1646 reeds in Batavia, augustus 1647 aangenomen als provisioneel, begin 1649 als absoluut kb, kb op de schepen, wil repatriëren, 1650

Grol, Hendrik Cornelisz van, prov. korporaal, ca. 1670-1674 voorlezer en voorzanger op Nusa Laut, sm, 24 december 1674 aangesteld als kb, 1675-1681? kb op Nusa Laut, 1681-1685 op Manipa, 1685-1692 op Honimoa, 1692 op Manipa, 1692-1702 op Honimoa, 4 maart 1702 op Saparua †

Haas, Pieter Adriaansen de, < 1675 tot 1683 kb op Manado, sept. 1686 op Ternate, 1691 op Manado, 1695 van Manado naar Siau, 26 april 1700 op Ternate †

Haas, Sybrands Rutger de, arr. Batavia 1699?, kb op Ternate 1700 tot 1706, repatrieert 1707

Halmale (Halma, Alma), Isaac van, 1678 als ondermeester naar Ternate, vervolgens op Sangir

Hamel, Jeremias, arr. Batavia 3 november 1643, 1644/1645 tot 1646 kb op Banda, na terugkeer van de ZO-eilanden verlost, op Mauritius van vóór medio 1648 tot september 1650, kb op de schepen, repatrieert einde 1654 of begin 1655

Harder, Harmanus, van Emden, arr. Batavia 21 januari 1739, kb op Lonthoir, 24 mei 1739 †

Harmansz (Hermans), Jan, van Sloten (Amsterdam), arr. Batavia 1651, op de schepen, in 1662 sm op Neira, later kb, 1672/1673 †

N.B. Het is niet zeker dat het hier om één persoon gaat.

Hartong, Hendrick, van Witzen (Dld), 1638 uitgegaan als kb, kb in Maleyo, Ternate, van 1639 tot vj 1644, vrijburger te Batavia geworden medio 1644, opnieuw kb, kb te Paliacatte 1645 tot 1646, repatrieert einde 1646, theol. Utrecht begin tot einde 1648, arr. Batavia 25 juni 1649, *zie verder* de alfabetische lijst van predikanten

Heersz (Heersche), Doede, arr. Batavia uit Enkhuizen 24 januari 1677, kb op de schepen 1677 tot 1687, 1686 konstapel en prov. kb genoemd, 1687 naar Haruku (Ambon), op Ambon kb gemaakt, mei 1690 van Ambon naar Batavia wegens tijdsexpiratie, opnieuw kb op de schepen

Hees, Johannes Adrianus van, van Utrecht, aangesteld als kb op Banda 1768/1769, 1769/1770 †

VOC Opvarenden heeft een Johannes Hees, uit Utrecht, in dienst en vertrokken 1 januari 1747, weggelopen tijdens verblijf in de Kaapkolonie 9 juli 1749

Hendriksz, Gillis, sm te Ambon, ca. 1616 †

Hendriksz, Herman, van Emden, arr. Batavia 3 november 1626, naar Banda, kb op Rosengain, 1628 of begin 1629 †

Hendricksen (Heyndrycksen), Jan, arr. Batavia 6 augustus 1640, in 1643 kb te Amboina, vertrekt naar Batavia, naar Malabar, repatrieert einde 1646 of begin 1647

Hendriksz, Nicolaas, kb op Banda, 1750 †

VOC Opvarenden heeft een Nicolaas Hendrik, van Dorth, arr, Batavia als soldaat 1 november 1739, overleden 11 december 1749.

Hendrikcxz, Rogier, aangenomen als kb Amsterdam 1618, ouderling en sm op Ambon, naar de Uliassers, na het vertrek van ds. Danckaerts terug naar Ambon, waar hij tot proponent werd bevorderd (1625) en tot juni 1628 de Maleise dienst waarnam, juni 1629 op Batavia terug uit Suratte, repatrieert einde 1629

Hengel, Hendrik van, boekhouder van de soldaten op Ternate, 1626-? sm op Batjan, 1630 naar Ternate

Hennebos, Adriaan, van Leiden, arr. Batavia 13 juli 1706, kb op de schepen, repatrieert augustus 1712

Hermansz, *zie* Harmansz

Heusden, David van, van Haarlem, arr. Batavia 27 oktober 1738, arr. Ternate 1739, in dat jaar ook ouderling geworden, 19 november 1750 †

Heusden, Jan Jansz van, in 1618 reeds in Azië, sm en voorlezer te Ambon 1623 tot augustus 1625, kb en ouderling te Batavia, ? tot mei 1630 kb op Lonthoir (Banda), 1628 reis naar de Kei- en Aru-eilanden, ouderling te Batavia, repatrieert einde 1630 of 1631

Hodenpijl, Nicolaas, arr. Batavia 2 augustus 1687, te Batavia bevorderd tot proponent en bevestigd als predikant 1689, *zie verder* de alfabetische lijst van predikanten

Honsselaar, Jan, van Leiden, 1721 naar de Kaap de Goede Hoop, arr. Batavia 9 juli 1732 en 12 december 1735, kb in Banda, 9 mei 1743 †

Hout, Lambert van den, van Maassluis, arr. Batavia 8 oktober 1763, 1763 als kb naar Banda gezonden, aldaar 8 april 1764 †

Houten, Marinus Gideonsz van den (der), arr. Batavia 10 juni 1634 voor de classis Middelburg, december 1634 te Batavia als predikant bevestigd, *zie verder* de alfabetische lijst van predikanten

Huer, Cornelis, einde 1679 te Batavia, provisioneel kb, 1680-1681 enige maanden sm op Siau

Huigenbaart, Pieter, van Groede (Zeeuws-Vl.), arr. Batavia als kb 9 oktober 1717, 1718-1745 kb op Banda, in 1742 tevens regent van het weeshuis aldaar, 29 april 1745 †

Isbrantsz, Adam,van Groningen, ca. 1615-1625 kb in Indië, december 1618 op Neira, later op Taffasoho (Makian), voer samen met A. Hulsebos naar de Molukken, werd opnieuw geplaatst op Banda (Pulau Ai), aanwezig op vergaderingen maart en april 1622 op Banda, op enig moment tot proponent bevorderd, van Banda vertrokken begin 1624, repatrieert januari 1625

Jacobs, Egbert, arr. Batavia 11 oktober 1654, arr. Banda begin 1655, naar P. Ai, oktober 1656 terug in Batavia, kb op de schepen

Jacobsz, Cornelis, *zie* Wodway

Jacobsz, Joris, letterzetter, arr. Batavia 12 juni 1656, kb, sm te Banda, weggezonden wegens zijn gedrag, ca. oktober 1662 terug in Batavia, inlands leermeester aldaar, 1670 leermeester Maleise school met de opdracht het Arabische (Djawi) schrift te leren, 1673 weer afgezet wegens wangedrag, 1676 na voorlopig herstel als inlands leermeester definitief ontslagen

Janse (Jansz), Abraham, van Delft, 1624 naar Indië, korporaal op Ternate, 1626 aangesteld als sm, begin 1630 †

Jansen, Abraham, uit Houten, 1649-1650 provis. kb te Taffasoho (Makian), gestraft en opgezonden naar Batavia

Jansz, Aert, komt uit als proponent, arr. Batavia 21 september 1629 met Hollandia, arr. 1629 op Ternate, 1630 kb te Ngofakiaha (Makian), onenigheid met Daniël Maque, 1641 te Batavia

Jans (Janse), Dirk, 1639 verplaatst naar Maleyo (Ternate), heeft doopbevoegdheid, 1644 op Taffasoho

Jansen, Eduard, van Vlissingen, 1652 provioneel kb op Batjan

Janssen van Thiel, Adam, *zie* Thiel

Jansz, Evert, ca. 1647 tot ca. 1652 in andere functie op Ternate, ca. 1652 tot ca. 1661 kb aldaar

Vrijwel zeker een ander dan de Evert Jansz van Vollenhoven die ca. 1655 lid is van de gemeente te Batavia

Jansz, Herman, in 1629 kb op de schepen, einde 1629 of begin 1630 naar Batjan, kb aldaar tot ca. 1635, repatrieert, 1639 tot 1644 opnieuw op Batjan, met bevoegdheid tot dopen en trouwen, repatrieert medio 1644.

Wellicht dezelfde als

HJ2, arr. Batavia vanuit Amsterdam 28 oktober 1647, naar Banda, op Ambon terechtgekomen kb en diaken op Ambon, tussen 20 aug. 1650 en april 1651 †. Niet te verwarren met

HJ3 'van Ratijngen' (uit Ratingen, hertogdom Berg, Dld), arr. Batavia 5 oktober 1630 met Egmond, repatrieert, komt opnieuw uit als bosschieter (kanonnier), provisioneel, dan absoluut kb

Jansz, Hillebrand, van Alkmaar, mei 1699 kb, van Banda naar Batavia per Eemnes, verzoekt daar toelating als proponent

Een Hillebrand Janse, van Amsterdam, arr. Batavia als soldaat 15 februari 1692 (VOC Opvarenden)

Jansz, Paulus, 'van Bengalen', 'Inlander', arr. Batavia 22 december 1708, naar Neira, kb op Neira augustus 1710, repatrieert 1715

Jaspersz, Jeronimus, arr. Batavia 10 november 1645, tot september 1648 kb op Honimoa, repatrieert einde 1648

Jong(e), Adriaan de, van Rotterdam, arr. Batavia 9 juni 1668, kb te Makassar, 1676 te Manado, bezoekt vandaar januari 1677 Tagulanda, augustus 1680 op Kasteel Orangie, 1684 naar Ambon, 1685 tot augustus 1690 op Manipa, repatrieert

Jong, Hans Martensz de, kb op Aru, teruggeroepen 1681

Jongbloed, Jacobus, uitgevaren als korporaal 8 januari 1707, arr. Batavia 8 september 1707, arr. Banda 1714, 2 mei 1716 †

Jonge Bruyn, Hendrick Jansz, van Zevenhuizen, van 't schip Edam, in 1623 aangesteld als sm op Lonthoir, 1625 naar Selamme

Joosten, Frederik, in 1644 sm op P. Ai

Juny, in 1765 als kb naar Banda gezonden, overleden ca. 1766

VOC Opvarenden geeft in de periode 1745-1765 vier personen met de naam Junij of June. Van Matthias Junij, van Wezel, uitgevaren als soldaat 14 november 1763, arr. Batavia 30 mei 1764, wordt als overlijdensdatum opgegeven 9 januari 1766. Twee anderen overleden veel eerder of later, één repatrieerde

Jurriaansz, Evert, 1669 tot 1675 of later sm te Wokam (Aru)

Kadam, Hendrik, arr. Batavia met vrouw en kinderen augustus 1648, op Banda (Wayer) 1649 en 1650 tot 1651 †

Kaheyng, *zie* Caheyng

Kapteyn (Capteyn), Johannes, in de jaren 1670 kb op de Nederlandse vloot, einde 1778 als soldaat tevens kb naar Indië, 1679 door de Bataviase kerkenraad als provisioneel kb erkend, ca. 1680 tot 1686 of later kb op de schepen en enige tijd te Padang

Jan Kayser (Keijzer), ziekentrooster, arr. Batavia 14 november 1743, 7 maart 1745 op Banda †

Keersmaker, Adriaan de, uit Amsterdam, kb op Wayer geworden 1622, einde 1622 of begin 1623 naar P. Run, 1626 via Batavia en Malakka naar Nederland, 1627 of later terug uit Nederland, naar Ternate, juli 1636 weer terug in Batavia

Keyl, Willem, augustus 1694 op Ternate, 1695 naar Manado, september 1696 van Ternate naar Batavia

Keyser, Joannes de, arr. Batavia 1 juli 1671, 1672 kb op P. Ai, 1679, 1683 en 1688 kb op Neira (Banda), 1679-1683 en 1694 diaken, wordt > 1687 perkenier. In september 1683 door de HR voorgedragen voor het proponentschap

Klaus (Claus), Joost. Arr. Batavia 2 november 1644, 1644/5 naar Ambon, te Kapaha geplaatst

Klerck, Jacob de, gearriveerd Batavia 1648/9, in 1651 aangekomen op Banda (Wayer, Neira), 1652 wegens wangedrag gesuspendeerd opgezonden naar Batavia

Knipping, Burgardus, 1688 sm op Banda, kb te Wokam (Aru) in september 1693, in 1695 of kort daarvoor †

Kok (Cocq), Joost Jansz, 1680-1681 enige maanden sm op Kaidipan (*zie* Mooij, *Bouwstoffen* III, s.v.)

Koek (Coeck), Abr(ah)am, arr. Ternate 1706, van Ternate naar Batavia 1711

Koeslager (Coeslager), Simon, van Amsterdam, arr. Batavia 13 mei 1685 als adelborst, in 1689 kb op Ambon, in november 1694 kb Manipa, 18 januari 1697 †

Kool (Cool), Simon, soldaat, 1666 door gouverneur Cops van Banda als provisioneel kb aangesteld, in Batavia afgezet, repatrieert, komt in 1670 als kb terug, maar niet erkend

Kraan of Craan, Jan, provisioneel kb op Aru, aldaar februari 1676 †

Kraan (Craen), Paulus, kb in Brazilië, arr. Batavia 3 januari 1641 als provisioneel kb, met de vloot naar Goa en Arakan, 1644/5 naar Ambon, op Manipa geplaatst, 1646 terug in Batavia, 1649 in Malakka afgezet, 1650 naar Banda, 1651 opgezonden naar Batavia wegens 'gedebaucheerd' leven, 1651/2 buiten bediening naar Nederland opgezonden

Krijger, Gerrit, van Rotterdam, arr. Batavia 18 oktober 1751, kb op Banda, 14 december 1752 †

Kuyper (Cuyper), Jan Adolfsen, 1635 sm op Ambon, zal naar Honimoa gaan

Lambregts, Samuel, van Den Haag, arr. Batavia 31 mei 1693, arr. Ternate ca. maart 1695, vertrekt van Ternate juli 1698

Lange, Jan de (Johannes Langius), van Utrecht, kb op de schepen, 1636 te Batavia, 1637 te Ambon gesuspendeerd en opgezonden naar Batavia

Lange, Robrecht of Robbert de, van Walcheren, arr. Batavia november 1644 als voorlezer, naar Banda, aug. 1646 kb op P. Ai, maart/april 1647 naar Batavia wegens tijdsexpiratie

Large, Simon Simonsz de, arr. Batavia als kb 30 juni 1670, op de schepen, naar Banda < september 1673, aldaar proponent, 1676 predikant tot 17 augustus 1677 †

Laterveer, Johannes, van Leiden, arr. Batavia 28 juli 1706, 1708 aangekomen op Banda, geplaatst op Lonthoir, uit de dienst ontslagen 27 maart 1713

Leeuw, Engel de, kb Banda, 1753 doodziek, mei 1757 verlost wegens tijdsexpiratie
VOC Opvarenden vermeldt een Engel de Leeuw, van Maassluis, arr. Batavia 18 mei 1751 als botteliersmaat, repatrieert 1760

Lekahenila Caja, Domingo, in dienst 1768, mei 1782 Inlands krankbezoeker

Lely, Gerrit Jans, arr. Batavia 23 januari 1647, kb op Batjan, maart 1648 †

Lievense, Daneel (Daniël), 1619, 1620, 1621 als kb werkzaam op Batjan, december 1620 te Batavia

Limborch, Willem van, adelborst, november 1651 benoemd tot provisioneel kb, bestemd voor Banda maar daar niet aangekomen (1652)

Lodewijksz, Jan, begin 1626 kb op het schip de Hoop, naar Batavia, heeft een longkwaal, mag repatriëren.

Lopez (?), Mattheus, 1639 sm te Batavia, vj 1644 als zodanig naar Banda, september 1644 op Ambon

Lubbertsz (Lubbersse), Burgaert, van Alkmaar, arr. Batavia 28 april 1631, kb en ouderling te Ambon 1632-1636, repatrieert 1636/1637

Ma(a)rtensen, Jan, vj 1649 benoemd als provisioneel kb, arr. Banda medio 1652, kb op Wayer, 1655 naar Neira

Maas, Cornelis, kokermaker, 1618 aangenomen als kb, 1619 naar Jacatra, 1621 naar Batjan, overleden ca. oktober 1626

Maque, Daniël, van Haarlem, 'smalwerker', biedt zich aan voor de dienst 12 juni 1625, kb in Brazilië, arr. Batavia 20 oktober 1637, ontvangt doopbevoegdheid, naar Batjan (Ngofakiaha), 1639 kort bezoek aan Batavia, vj 1641 naar Batavia

Matthijsen, Zacharias, arr. Batavia 31 januari 1677 met het schip (Nieuw-)Middelburg, kb op de schepen, sept/okt. 1681 naar Aru (Wokam) gezonden, enkele jaren werkzaam op Banda en Aru, febr. 1682 op Aru, medio 1683 uit Banda teruggekeerd naar Batavia, medio 1688 opnieuw uit Nederland te Batavia aangekomen

Meijer, Christoffel, van Würzburg, 1736 uitgekomen als soldaat, 1741 door kkr Ambon aangesteld als sm, in 1788 kb aldaar, laatste vermelding in 1795

Melmay of Melman, Johannes, van Schwerin (Mecklenburg, Dld)), 1655 provisoneel kb, op de schepen, tussen begin 1660 en september 1662 enige tijd op Banda

Mesdag, Urbanus, sept. 1700 kb op Banda, vertrekt mei 1701, einde 1702 op Timor geplaatst

Meusevoet, Pieter Adriaansz, volgens bericht van april 1663 van het schip West-Vriesland gelicht en op P. Ai geplaatst

Minne, Isaac (geb. 1599/1600), van Leiden, dec. 1613 14 jaar oud, ingeschreven te Leiden als student Artes, Batavia ca. 1625, 1628 op de Uliassers, in 1630 sm op Honimoa, in oktober 1633 te Batavia, aldaar werkzaam in het weeshuis, 1638 in Neder-

land, terug naar Indië 1639, in 1650 werkzaam als kb ter Batavia, 7 dec, 1652 ingeschreven als theol. student te Leiden 'humanitatis ergo'

Morier (Mourier), Antonie, soldaat, januari 1650 aangesteld als provisioneel kb, augustus 1651 kb op Batjan, in december 1654 kb op de schepen

Nacke(n), Gabriël, < september 1654 aangesteld tot provisioneel kb op Dammer, lange tijd (onder)koopman op Banda, 1664 en 1666 diaken resp. ouderling aldaar, bekend als kenner van het Maleis, burger en (in 1672) burgerluitenant op Banda, vrijburger op Batavia, 1678-81 lid van de Bataviase kkr

Nagel, Dirck Jansz, van Amsterdam, arr. Batavia 1621, omstreeks 1624 naar Banda gezonden, 28 december 1628 aldaar †

Nanning, Johannes, 1680-1681 enige maanden sm te Taruna

Niemantse (Niemans), David, van Amsterdam, arr. Batavia 12 juli 1729, kb op Lonthoir, 7 augustus 1742 †

Nieuwhout, Harmen van, in 1654 kb op Neira, wordt 1655 vrijburger en koopt het perk Kommer

Nieuwkerk, Daniël, van Alkmaar, arr. Ambon 21 maart 1662, werkzaam op Lonthoir (Banda), 1664 met uitstekend getuigenis terug naar Batavia, naar Nederland, arr. Banda april 1666, 1666-einde 1669 kb op Lonthoir, kb op Aru (Wokam) van begin 1670 tot < september 1673

Nie(uw)mans (Niemantse), David, van Amsterdam, arr. Batavia 12 juli 1729, 1738 kb op Banda, 7 augustus 1742 †

Nolff (Noloff), Gilliaam, van Halewijn, geb. 1610, arr. Batavia begin 1643, vertrokken naar Ambon 26 februari 1643, vertrokken van Ambon 1646

Non, Cornelis Willemsz, arr. Batavia 21 augustus 1649, op de schepen, ca. februari 1651 tussen Ambon en Ternate †

zie ook Willemse, Cornelis

Oostbree, Jacobus, van Amsterdam, soldaat, arr. Batavia 28 december 1686, 1692 op Ambon aangesteld als kb, afgezet 1693, hersteld 1694, vertrekt van Ambon september 1695, repatrieert 1697

Oudendijk, Jacobus, van Amsterdam, vertrekt van Ambon juni 1739, vertrekt uit Nederland 26 december 1740, 19 maart 1741 †

Palm, Gerrit, sm in het weeshuis te Batavia, omstreeks 1684 te Ternate tot kb bevorderd, enkele jaren kb op Manado, 1687-1688 te Batavia

Passe (Passé), Joannes (Jan), van Amsterdam, soldaat, arr. Batavia 8 april 1690, benoemd tot kb, 1700 kb op Banda, vraagt om verlossing, vertrekt van Banda helft mei 1701

Pauw, Adriaan Cornelisz, van Hoorn, kb op Banda tot april 1622, verdrinkt mei 1622 met Hulsebos bij het invaren van de Baai van Ambon

Pelle (Pelens), Jacob, aankomst in Azië < 1656, provisioneel kb in het leger en op de schepen, 1659?-1661? kb en diaken op Ambon

Petten, Paulus van (der), arr. Batavia 20 december 1726 als ziekentrooster, kb en ouderling op Ternate, 13 april 1735 †

Pietersz, Adam, 1681 als leermeester van Lonthoir naar Wokam (Aru)

Pietersen, Claes, *zie* Verstrijpen

Pietersen of Pietersz, Jochem/Joachim (1607/8-1657?), van Dordrecht, gaat uit als ziekentrooster, arr. Batavia 22 november 1650, januari 1651 te Batavia bevorderd tot proponent, *zie verder* de alfabetische lijst van predikanten

Pietersz of Pietersen, Jan

Er zijn tussen 1630 en 1660 enkele personen van die naam als kb werkzaam, het is niet mogelijk zonder verder onderzoek de resp. carrières te onderscheiden. In Batavia arriveren achtereenvolgens:

JP1, 'van Veenhuizen' (Venhuizen?), arr. 1625

JP2, 'van Enkhuizen', arr. oktober 1629, begin 1630 naar Banda, wellicht dezelfde als nr. 1

JP3 = Jan Pietersen Paviljoen 'van Amersfoort', arr. 5 maart 1643, kb op de schepen, 1645 'onzuiver in de leer' bevonden en gesuspendeerd

JP4, arr. november 1647

JP5, eerder in een andere functie werkzaam, 18 september door kkr Batavia aangesteld als kb, 1658 kb op de schepen.

Verdere gegevens: In 1637 arriveert een Jan Pietersz op Ternate, in 1638 is hij daar nog. In 1643 is een Jan Pietersz kb op Banda (Lonthoir), hij vertrekt in mei 1644 naar Batavia. In 1648 wacht de Bandase kerkenraad tevergeefs op de toegezegde komst van een kb Jan Pietersen, waarschijnlijk nr 4. In hetzelfde jaar arriveert een Jan Pietersen of Pietersz op Ambon, hij wordt op Honimoa geplaatst, waar hij < april 1651 overlijdt, waarschijnlijk is hij eveneens nr. 4. De diaken Jan Pietersen Gorter die in 1644 een kerkelijke vergadering op P. Ai bijwoont, is blijkens een andere bron onderkoopman

Pietersz, Pieter

Tussen 1624 en 1642 zijn enkele personen van die naam als kb werkzaam. In Batavia arriveren achtereenvolgens:

PP1, arr. september 1624 als provisioneel kb, zal geëxamineerd worden m.h.o. op benoeming tot absoluut kb

PP2, 'van Solor', niet-Nederlander (mesties?), 1634 met ds. Holtenius uit Banda naar Ambon, wordt voorlezer en voorzanger op het Kasteel Victoria, zal 18 oktober 1635 worden geëxamineerd voor benoeming tot kb, met verband van 5 jaren op Ambon.

PP3, 'van Enkhuizen', arr. juni 1639, zal proponeren

PP4, arr. september 1643 met Beuckhoudt, vertrokken van Hoorn zonder commissie, wordt teruggezonden wegens gebrek aan kennis

Pontcasen (Pontcaes(en), Pontkaes), Henrik, van Wezel, arr. Batavia 1627?, 1628-1634 sm, voorlezer en ouderling op Ambon, eerste helft 1634 bevorderd tot proponent, proponent en vanaf 1638 predikant op Banda 1634 tot medio 1643, *zie verder* de alfabetische lijst van predikanten

Popta, Wopke, van Franeker, arr. Batavia als kb 27 september 1712, repatrieert 1714, arr. Batavia als kb 30 oktober 1716, einde 1717 of begin 1718 als kb naar Banda, 6 maart 1731 †

Possentorf (Possendorf), Pieter, ex-monnik, als soldaat uitgekomen, januari 1679 naar Ambon gezonden met uitzicht op benoeming tot kb, wnd sm aldaar, 1680 te Ambon tot kb aangesteld, 1681-1683 kb op Nusa Laut, 1683-? aan het Kasteel Victoria

Raadt (Raat), Paulus de, (vermoedelijk:) van Hellevoetsluis, arr. Batavia 19 oktober 1760 als soldaat, in 1770 van P. Ai naar Lonthoir als opvolger van Alstorphius, 1 oktober 1777 †

Rechteren, Seger van, geb. 1600 in Indië, arr. Batavia uit Nederland 21 september 1629, kb te Selamme (Banda) begin 1630 tot mei 1631, juli/september 1632 door de Raad van Justitie te Batavia afgezet, repatrieert december 1632

Regteren, Paulus van, van Kampen, arr. Batavia 13 december 1735, kb op Lonthoir, 30 september 1738 †

Reuf(f), Gerrit, ca. 1646-1651 kb Banda, ook diaken, koopt het perk Komber en wordt vrijburger, 1653 te Batavia, weer kb, op de schepen, 1654 weer uit dienst, 1655-1657 diaken te Batavia, weigert benoeming tot ouderling januari 1658

Rijsenbeeck, Laurens Harmensz van, arr. Batavia 26 december 1620, conflict met de kerkenraad inzake zijn religieuze overtuiging (Arminianisme) en optreden, naar Ambon en korte tijd kb aldaar, teruggezonden naar Nederland, na herroeping nov. 1624 te Amsterdam opnieuw aangenomen, kb te Coromandel, arr. Batavia 1625/1626, neemt in 1626 ontslag als kb om financiële redenen

Rinckvelt, Titus, arr. Batavia 2 september 1680, kb op de schepen, medio 1681 op Banda aan land geordonneerd, zal naar P. Ai, 1683 en 1684 op de schepen

Ritmulder (Riedmuller), Joannes, arr. Batavia 19 juni 1655, tot medio 1656 schaftmeester van de Grote Tafel in het Kasteel van Batavia, vj 1662 tot vj 1663 kb op Banda, daarna werkzaam te Batavia

Robbens, Adriaan (Aart), arr. Batavia 21 september 1629, begin 1630 naar Ternate gezonden, kb op Ternate, 1632 vandaar gerepatrieerd

Ro(e)landus, Andreas, cand. theol., arr. Batavia 14 november 1700 als adelborst, mei 1701 op Neira geplaatst, terug naar Batavia om medische redenen, 6 augustus 1702 †

Roman, Jan Huibrechtsz, januari 1650 reeds te Batavia, aldaar als kb benoemd, kb op Ternate, aug 1651 aldaar als ouderling aangewezen, aug. 1656 en juni 1657 kb op de schepen

Rosendael, Pieter, ca. najaar 1643 tot ca. medio 1645 provisioneel kb op Ternate

Rosenraet, Alexander, medio 1644 reeds kb in de Molukken, medio 1646 tot medio 1652 op Makian, heeft doopbevoegdheid, vraagt verlossing, sept. 1652 terug van Ternate in Batavia, repatrieert

Ros(s)enraet, Arent, schoenmaker, vertrekt einde 1639 als kb naar Indië, kb op Taiwan, arr. vandaar te Batavia november 1645, ca. begin 1646-1648 kb op Ambon

Ruysen (Ruys, Ruijsch, Ruyscher), Johannes Simonsz (1648/1649?-1679), van Leiden, stud. te Leiden, 6 oktober 1665 proponent, komt uit als adelborst, arr. Batavia ca. einde 1676, 1677?-1679 provisioneel kb op Nusa Laut, overleden tussen 7 juni en 23 september 1679

Het Album Studiosorum van Leiden geeft (1651, 1655, 1665) drie verschillende personen met de naam Johannes (de) Ruysch, resp. 16, 20 en 16 jaar oud en afkomstig van Leiden, Den Haag, Utrecht, alsmede een Johannes de Ruyscher, 13 jaar oud, van Leiden, ingeschreven 31 oktober 1651

Ruyter, Jan Cornelisz de, mei 1699 van 't schip Schelde gelicht om de kb Alkmaar te vervangen op Banda, 1703 aldaar tot diaken gekozen

Sadelaar (Sadelaar, Zadelaar), Pieter de, arr. Batavia 4 juli 1668, arr. Ambon 19 maart 1669, 1669-1672 kb op Honimoa, 1672-1673 aan het Kasteel Victoria, afgezet en onder censuur gesteld na twist met ds. Montanus, 1673 naar Batavia, 1674 aldaar sm

Santen, Pieter van, kaffawerker, indiensttreding Amsterdam 24 november 1611, 1612 of/en 1613 kb op Batjan, arr. in Nederland met goed getuigenis september 1616

Schaal, Johannes, vertrekt van Ternate naar Batavia als ongeschikt sept. 1770

Schelling, Hendrik, van Amsterdam, arr. Batavia 8 juni 1778, vertrekt 1781 van Ambon naar Batavia, 15 oktober 1796 †

Schoe, Jacob, 1774 kb op Ternate, wellicht identiek met Jacob Schoe, van Vlissingen, arr. Batavia als soldaat 14 december 1768, 27 oktober 1796 †

Schravelaar, Johannes, van Delft, arr. Batavia 18 mei 1751, repatrieert 1752, arr. Batavia 16 juni 1753, repatrieert 1755, arr. Batavia 13 april 1756, repatrieert 1757, arr. Batavia 13 oktober 1758, in 1761 kb op Lonthoir, 'oud en afgeleefd', 1762 naar Batavia, repatrieert 1763, arr. Batavia 31 december 1764, 11 december 1766 †

Schuerman, Jan, soldaat, door kapitein Heysselbergh aangesteld als provisioneel kb op Aru, wordt februari 1686 weer vervangen door Jan de Graaff

Senten (Centen), Gerrit, van Amsterdam, arr. Batavia 4 november 1643, naar Ternate, heeft doopbevoegdheid, in 1646 op Batjan, februari 1647 in Batavia, zal naar Taiwan vertrekken

Sluys, Cornelis van der, stud. theol. te Utrecht, kb, arr. Batavia 27 juni 1673, maart-april 1674 naar Ambon, 10 juli 1674 aldaar tot proponent bevorderd, *zie verder* de alfabetische lijst van predikanten

Smals (Smalts), David, arr. Batavia 2 augustus 1643, 1643-1644 reis naar Goa, arr. Ambon vj 1645, naar Nederland, arr. Batavia 1 november 1648, naar Ambon vj 1649, kb Ambon (Oma) 1649-1651, wegens drankmisbruik 1651 buiten bediening naar Nederland verzonden

Smit (Smidt), Michiel, van Amsterdam, kleermaker, januari 1640 vertrokken, kb op Neira, vertrekt vandaar medio 1644, 1645 weer in Amsterdam, opnieuw vertrokken 1646, arr. Batavia juni 1647, naar Taiwan

Soest, Hendrik van, onderwijzer, 1613 als kb naar Indië, 1621 op Banda (P. Ai), proponent, 1622 van daar vertrokken, voor het laatst genoemd in 1623, repatrieert

Sousman, kb op Banda, 1745 aldaar overleden

Spiegel, Huibert, arr. Ambon van Ternate 1672, enige tijd op Hatuane, 1673-1678 kb op Manipa en aan het Kasteel Victoria

Staal, Josias, arr. Batavia 25 september 1644 als kb, zal naar Taiwan vertrekken mei 1645, neemt ontslag, op zijn verzoek weer aangesteld, arr. Banda 8 april 1649, vraagt medio 1651 om zijn verlossing wegens tijdsexpiratie in 1652, wordt in 1652? onderkoopman, is in 1672 fiscaal op Banda

Stavenant (Stevenand), Cornelis, van Enkhuizen, arr. Batavia 17 juli 1742, repatrieert 1744, arr. Batavia 18 oktober 1745, naar Banda, vertrek van Banda 1749, repatrieert 1751, arr. Batavia 22 juli 1752, 13 oktober 1753 †

Sterk (Sterck), Jacob, op de schepen, arr. Ternate 10 juni 1629, vertrekt vandaar naar Batavia ca. mei 1631, wil nieuw dienstverband aangaan

Stevens, Joannes Christoffel, priester, gaat over tot de Gereformeerde Kerk, te Kleef tot proponent bevorderd, soldaat op Ceylon, arr. van Ceylon in Batavia november 1676, arr. Ambon februari 1677, proponent 23 juni 1677, naar Banda 30 maart 1678, aldaar 23 april 1679 tot predikant bevestigd, november 1679 †

Swicker (Swickerts, Swikker), Jeremias, van Delft, in 1666 provisioneel kb, 1666 bevorderd tot absoluut kb, arr. Ambon 1666, kb op Oma 1666-1674, na korte dienst aan het Kasteel Victoria vertrokken naar Batavia augustus 1674, repatrieert einde 1675

Sybrandsz, Hendrik, 1675 sm te Manado

Symonsz, Olbrand, kb op de schepen, februari 1648 naar Banda, naar Dammer geordineerd, aldaar < april 1649 †

Teeuwisz, Hendrik, 15 december 1620 reeds te Jacatra, aanwezig op de kerkelijke vergaderingen te Batavia in maart-april 1622, met Hulsebos naar Oost-Indonesië, overleeft de scheepsramp bij Ambon, arr. einde 1623 in Nederland

Wellicht dezelfde als de Hendrik Theunisz die op 9 april 1626 door de classis Amsterdam bevestigd werd als predikant voor Oost-Indië

Tellier (Taliers, Teljeres enz.), Jacob, komt 1679 uit als kb, wordt baas blikslager te Batavia, 1684-1694 kb te Batavia, 1694 naar Banda gezonden

Teunissen, Tieleman, sm, arr. Bantam uit Enkhuizen als kb 7 oktober 1617, arr. Ambon op Nassau met Danckaerts 1 of 2 januari 1618, sm op Ambon 1618 tot ca. 1620

Thiel, Adam Janssen van, korporaal, ca. 1646 op Ternate door gouverneur Wouter Seroyen van Ternate als kb aangesteld, kb op Batjan, van ergelijk leven, door Seroyens opvolger teruggeroepen, arr. Batavia uit Ternate ca. 1 oktober 1649, zal repatriëren

buiten kwaliteit met de Orange, medio 1651 te Batavia als kb aangesteld, op de schepen, begin 1652 naar Banda gezonden, onderweg †

Thiensma, Hermanus Jansse, *zie* Thillsma

Thilsma van Speene, Hermanus Johannis (VOC Opvarenden: Hermanus Jansse Thiensma), van Ieperen, arr. Batavia 24 juni 1766, 1768 naar Banda gezonden, 11 december aan boord †

Thijs(s)en, Evert, 1614-1617 en 1619-1623 in Azië.

Thijsz (Thijssen), Herman, van Nijmegen, uitgegaan als adelborst, arr. Batavia 19 september 1708, arr. Banda 1709, geplaatst op P. Ai, 26 februari 1712 †

Thomasz (Thomassen), Gerrit, kb op Ternate, arr. vandaar te Batavia medio 1648, zal repatriëren met Malakka ca. 1 januari 1649, kb op de schepen medio 1650

Thomisz (Thaemssen, Thamisz), Herman (Harmen), kenner van het Portugees, te Malakka aangesteld als kb, einde 1655 te Batavia, opnieuw naar Malakka, 1656 naar Ceylon, in 1662 kb op Banda, vandaar wegens wangedrag teruggezonden sept. 1662, kb op de schepen, medio 1666 opnieuw als kb naar Ceylon

Titens, Adriaan, van Engen (Ingen?), soldaat, lidmaat van de gemeente te Banda, medio 1623 aangesteld als kb op Wayer, zal wegens expiratie diensttijd medio 1625 van Banda vertrekken

Uldrikse (Ulrichs), Pieter, arr. Batavia van Amsterdam einde 1670, arr. Ambon 14 februari 1673, kb op Honimoa 1673-1674, op Nusa Laut 1674, aan het Kasteel Victoria 1674-1677, vertrekt mei 1677, 1677-1678 te Djapara en te Surabaja

Umbgrove, Abraham, arr. Batavia 1652 als krankbezoeker, wordt onderkoopman.

Veen, Balthasar van (der), van Utrecht, arr. Batavia 25 oktober 1689, korte tijd kb op Ambon, vertrekt vandaar mei 1694, arr. Ternate ca. september 1695, gaat op eigen verzoek met hetzelfde schip weer terug

Velthuysen, Jaspar (Gaspar), arr. Batavia 6 mei 1646, einde 1647 naar Banda, terug naar Batavia mei 1649, repatrieert met de Diamant 1650

Vellekoop, Cors, 1770 aangesteld als kb te Ternate, 1774 nog steeds daar

Verbeet, Gerard, van Delft, geb. 17 februari 1720, arr. Batavia 15 juni 1740 als adelborst, bevorderd tot kb 31 januari 1741, vj 1741 tot 28 juni 1743 kb te Ambon, 1743 tot september 1750 te Batavia buiten dienst, 1752-1753 studie theol. te Leiden en Lingen, proponent in de classis Lingen, juni 1754 predikant voor de Oost-Indische kerken, arr. Batavia 30 april 1755, predikant te Banda 9 februari 1756 tot 5 september 1760, november 1761 vertrek naar Nederland, 1764 tot na 24 november 1768 predikant Elmina

Verbiest, Michiel Carels, arr. Batavia 23 april 1671, kb op Ceylon, repatrieert 21 november 1675, arr. Batavia 23 september 1677, kb op de schepen, 1679 benoemd als vervanger van de overleden Ruys op Nusa Laut, vermoedelijk kort daarna overleden

Verhoeven, Johannes (Jan Janse, Jannis), van Middelburg?, naar Indië < 1670, kb op de schepen, februari-mei 1673 op Ambon (Nusa Laut), juni 1673 weer te Batavia, september 1673 opnieuw op Ambon (Nusa Laut) op Nusa Laut, < september 1674 naar Batavia vertrokken, zal naar de Westkust (van Sumatra) 1676, [arr. Batavia van Middelburg 20 augustus 1678, kb op de schepen]

Wellicht gaat het vanaf 1678 om een ander persoon

Verket, Johannes (Jan Jansz), van Hoorn. arr. Batavia 1 oktober 1655, op de schepen, zal repatriëren november 1656, kb Ternate, aldaar 1668 †

Vermeerse, Tieleman, arr. Batavia 30 november 1668, naar Banda, kb op Wayer, najaar 1672 wegens ziekte terug naar Batavia, februari 1673 nog aldaar

Verplancken, Wijnandt, van Amsterdam, op Ambon kb gemaakt mei 1690, kb op Manipa mei 1690-1692, Oma 1693, aan het Kasteel Victoria 1694-1705, vertrekt van Ambon 17 september 1706

Versteeg (Versteghen), Adriaen, arr. Batavia medio 1664, arr. Ambon 1666, 1666-1667 kb op Nusa Laut, oktober 1667-maart 1668 op Oma, maart 1668 naar Kaibobo (Ceram), kort daarna wegens wangedrag naar Batavia verzonden, 1668?-1672 kb te Makassar

Verstrijpen, Nicolaas Pietersen, arr. Batavia 14 november 1616, kb op Batjan, repatrieert, arr. Batavia 23 augustus 1621, naar de Cust Coromandel

Vinkenberg, Daniël van, van Amersfoort, arr. uit Nederland in Bengalen als soldaat 1 augustus 1768, 1769/1770 aangesteld als kb op P. Ai, 4 juni 1783 †

Vis, Jacobus de, van Leiden, arr. Batavia 6 november 1696, repatrieert 1697, arr. Batavia 6 november 1698, kb op schip Zaamslag, mei 1699 op de rede van Banda, repatrieert 1703

Vis, Jan, van Amsterdam, arr. Batavia 13 juni 1745, kb Banda, 1753 'doodziek', 17 januari 1754 †

Vitriarius, Wouter Melchiorsz, weeskind, als kb aangenomen Amsterdam 1616, arr. Ambon 1617, kb, proponent, predikant op Banda, 1625-1626 naar Nederland, jan. 1628-1632 predikant te Ambon, 1632 †

Volschou, Burgaard, ondermeester te Jacatra, 1617/18 op het schip Neptunus geplaatst

Wagenaar, Hermanus, van Bremen, in 1770 aangesteld tot kb op Banda

VOC Opvarenden geeft een Harmen Waagenaar, van Bremen, arr. Batavia 7 juli 1761 als matroos, repatrieert 1762

Walré (Walree), Jan Wouters van, arr. Batavia 8 februari 1687 als adelborst, naar Ambon, verzoekt herhaaldelijk kb te mogen worden, in 1691 als zodanig op Oma geplaatst, 23 mei 1691 †

Wassenaar, Jan van, < mei 1701 op Banda Neira geplaatst, is daar mei 1701 nog

VOC Opvarenden heeft voor deze periode twee personen met deze naam:

Jan Wassenaar, van Baanburg (Baambrugge?), geh. met Immetje Rokus Beeck, arr. Batavia 10 juni 1691 als kb, repatrieert 1701 met Oosterstein (vertrek 26 oktober 1700, arr. Vlissingen/Rammekens 22 mei 1701)

Jan Aartse Wassenaar, van Breukelen, geh. met Egbertje Swart, arr. Batavia 22 december 1701 als soldaat, repatrieert met de Geelvink 1708

Wee, Jan Jansen van der, arr. Batavia juli/augustus 1650, naar Ternate maar reeds vóór augustus 1651 doorgestuurd naar Ambon, 1651?-1654 kb (1652 tevens diaken) te Ambon, proponent op Nusa Laut, overleden tussen 24 juni en 14 september 1658

Valentijn, AZG 149, geeft een Jan Jansoon, overlijdensdatum 9 februari 1659

Werve (Werven, Werf), Martinus van der, april 1667 kb op de schepen, arr. Ambon 19 maart 1669, 1669-april 1673 kb op Manipa, april 1673 naar Batavia vertrokken, kb op de schepen, op zijn verzoek naar Banda, arr. aldaar 1674

Weske, Lambertus, 1766 naar Banda als kb

VOC Opvarenden heeft een Lambertus Wesche of Welsche, van Groningen, arr. Bengalen vanuit Nederland als soldaat 14 april 1753, repatrieert 1763, arr. Batavia als soldaat 11 juli 1764, 15 januari 1773 †

Wessels(en), Gerrit, kb op de schepen < juni 1640 tot 1645, 1646 tot ca. 1650 kb te Batavia, op de schepen, 1651 als kb naar Makian/Taffasoho geordonneerd, ca. mei 1653 terug in Batavia, kb op de schepen, repatrieert 7 november 1654

Wey (Waaij), Pieter, van Veere, arr. 3 januari 1695, naar Banda, kb op Lonthoir, wil in 1697 weer vertrekken

Willemsen, Cornelis, arr. Batavia 2 juni 1631, kb op de schepen, kb Ternate medio 1632 tot medio 1633, juli 1633 terug op Batavia uit Ternate, daar afgezet najaar 1633, adelborst geworden, vraagt 1634 opnieuw aangesteld te worden

Misschien dezelfde als de Cornelis Willemsz Non die in 1641 kb op de schepen is en in 1642 toestemming krijgt te repatriëren, in 1649 terug, *zie* onder Non

Willemse, Jacob, in 1654 sm op Selamme, 1672 nog steeds daar

Wellicht identiek met de Jacques Willemsz die op 18 augustus 1653 aan de Bataviase kerkenraad verzoekt als sm aangenomen te worden

Winkelhaeck, Barend, arr. Batavia augustus 1676, kb op de schepen, ca. januari 1681 naar Banda, in 1688 kb aldaar, terug uit Banda in Batavia september 1689, wil naar Ambon

Wodway, Cornelis Jacobsz

In de notulen kkr Batavia komen drie personen voor met de naam Cornelis Jacobsz:

CJ1, 'de Oude', arr. Batavia 20 januari 1624, ca. 1625 als kb aangesteld door admiraal Willem Jansz, dit begin 1626 door kkr Batavia bevestigd

CJ2, 'de Jonge', kb op Taiwan, begin 1626 te Batavia

CJ3, van Enkhuizen, arr. Batavia juli 1629, arr. Ternate begin 1631, blijft op de schepen

Gezien de gegevens in de brief van CJ aan kkr Batavia d.d. 26 juli 1626, is 'Wodway' misschien identiek met CJ de Jonge. N.B. Wodway of Wodwey, gehucht in West-Friesland.

Wogma, Johannes, student medicijnen, 1603 met Van der Haghen naar Indië, behoort tot de bezetting van Kasteel Victoria, 1607 benoemd tot sm aldaar

Woutersz, Wessel, sm, ouderling en diaken in Enkhuizen en Langedijk, arr. Batavia 11 juli 1622, tot ouderling aldaar gekozen september 1622, arr. Ambon < 1 juni 1623, ouderling en sm te Ambon 1623-1625, 1625 weer te Batavia

Inheemse schoolmeesters in de gouvernementen Ambon, Ternate en Banda

Tot 1670 worden in de documenten alleen sporadisch data betreffende inheemse schoolmeesters gegeven. In sommige van de daarna talrijker wordende visitatieverslagen worden de namen van de gevisiteerde meesters vermeld, in andere niet. De data in de lijst hieronder betreffen vrijwel alle de jaren 1693-1704 en 1757-1770.

Aankomst en vertrek van een meester op een bepaalde standplaats worden in de verslagen zelden meegedeeld. Een jaartal geeft daarom alleen aan dat in dat jaar de meester op de aangegeven plaats werkzaam was. '1672, 1694 Samet-Haruku' betekent dat (alleen) voor deze beide jaren zijn aanwezigheid ter plaatse zeker is. Een schuine streep tussen twee jaartallen betekent dat ook voor een of meer tussenliggende jaren de werkzaamheid van de meester op de genoemde plaats gedocumenteerd is. De notatie '1757/1761' betekent dus: in 1757 en in 1761 ter plaatse werkzaam en ook in een of meer tussenliggende jaren; waarschijnlijk dus de gehele aangegeven periode, mogelijk ook reeds daarvoor en nog daarna. De notatie '1757-1761' betekent dat jaar van aankomst en vertrek vaststaan.

De familienamen, in de documenten vaak verhaspeld, zijn zover mogelijk gestandaardiseerd volgens de in de moderne tijd gangbare vorm. In de bronnen voorkomende varianten zijn tussen haakjes toegevoegd.

In minstens één geval wordt de activiteit van een onderwijzeres vermeld (...). Zij had echter geen aanstelling en haar naam wordt niet genoemd.

De gegevens betreffende de meesters kunnen worden aangevuld door onderzoek in het Nationaal Archief te Den Haag (zielbeschrijvingen, correspondentie van de inlandse leermeesters met de politieke overheid in de OBP). Wie bekend is met de geografische verspreiding van de clans kan uit deze lijst de herkomst van de meesters aflezen en er dus eventueel uit opmaken welke dorpen en eilanden bij uitstek leveranciers van kerkelijk personeel waren.

gemvoorg = gemeentevoorganger, mr = meester, n = naar, oml - omlopend, v = van, vh = van het, z = zoon

1. Gouvernement Ambon

Abel, Louis, te Nalahia, in 1677 wegens melaatsheid ontslagen
Abrahams, Thomas, *zie* Hukum
Adriaans, Lucas, 1758/1766 Larike
Ahaulu, Paulus, v Paperu, 1694/1697/1698 Saparua-Tiouw
Aihuman, Pieter, 1757 Elpaputih
Ajoton, Pieter, 1694 Hutumuri
Akihary, Elias, 1757/1769 Piru, 1783/4 Nalahia
Akimanis, v v Ouw, Mattheus, 1694/1696 Kariu, 1697/ 1698 Itawaka-Nollot
Anakotta, Lucas Patty, 1766 Suli
Anakotta, Willem, 1762, 1763 en 1784 Hutumuri
Andries, Domingos, 1757/1766 te Porto-Haria
Andries, Pieter, 1758 Rumahtiga, 1760 Hatu, 1762, 1763 Waai
Angkotamoni (Anakotta?), Willem, 1765, 1766 Paso Baguale en Klein Hutumuri
Anthonisz, Pieter, 1698 Sila-Leinitu
Berhitu (Beluhitu, Berohitu), Nicolaas, v Amet, 1734 te Nalahia, 1757, 1758 Abubu
Booy, Jan, v Booi, mr te Sirisori, vervangt november 1677 Louis Abel te Nalahia, 1694/1696 Abubu
Castanja, Andreas, z v radja v Soya, 1621 voor opleiding n Nederland
Castanja, Andries, v Hutumuri, 1694/1709

Tihulale
Castanja, Domingos, 1672 Senale (Hila)
Castanja, Pieter, v Waai, 1672, 1694 Haruku-Samet
Claesz (Claassen), Jan, *zie* Salamena
Clercq, Daniël de, 1693 Rumahtiga, 1696/1698 Hukonalu
Cornelis, Willem, 1758, 1759 Hatalai
Delima, *zie* Lima
Dias, David, 1696, 1698 Ruton
Ferdinandus, Benjamin, 1763/1766 Manipa, 1766 Hatu, 1784 Haruku-Samet
Ferdinandus, Jonas, 1757/1760 Haruku-Samet, 1761/1766 Tanunu
Ferdinandus, Joseph, 1769 Rumahkai, 1784 Aboru
Fransz, Thomas, 1697, 1698 Sila-Leinitu, 1698 n Saparua-Tiouw, 1704, 1709 Kamarian
Fretis, Daniël de, 1693 Hila
Fretis, David de, v Ema, 1694 Hila, 1696/1698 Ruton
Fretis, Laurens de, 1694/1708 Kilang
Fretis, Pieter/Petrus/Pedro de, v Ema, 1694, 1695 Itawaka-Nollot, 1696 Elpaputih, 1697, 1698 Hatu, 1704 Hila
Gomies (Gomez, Gomis), Andries, 1708 Tial
Gomies, Paulus, 1698, 1704 Naku
Gonsalo, 1626, 1635 Hatu
Gorilia, Enas, 1628 ondermr te Batavia, schoolmr, voorlezer en voorzanger te Batavia, 1633 n Ambon
Hatulay, Franciscus, v Ulat, 1694/1698 Ihamahu
Hatulessy, Christiaan, 1758/1763 Kilang, 1765, 1766 Rumahtiga
Hehamahu, Abraham, 1769 wnd Manipa, 1784 Ema-Leahari
Heherehu, Pieter, 1708 Hukorila
Helisa, Johannes, 1693, 1696 Waai
Helisa, Thomas, 1696/1698 Piru
Hetarua, Cornelis, 1757/1760 Oma
Holle (Hole), Mattheus, 1760 oml mr te Abubu, 1761/1766 Ulat, 1769 Buano, 1784 Paperu-Tuhaha
Huka, Pieter, 1761, 1763 Leahari, 1766 Hukurila
Hukom, Jacob Abraham, 1769 Buru, 1784 Liliboi
Hukom, Thomas Abraham, 1757/1763 Hatusua, 1765, 1766 Waai
Huwae, Mattheus, 1784 Nusanive c.a.
Jansz, Amos, 1758, 1759 Wassu, 1759, 1760 Liliboi, 1761, 1763 Rumahtiga
Jansz, Frans, 1734/1757/1760 Wassu
Jansz, Jacob, 1765/1769 Haruku-Samet
Jansz (Luhusey?), Abraham, 1697, 1698 Naku, 1698/1709 Haruku-Samet
Jansz, Marcus, 1734 Porto en Haria, 1757/1766 Saparua-Tiouw
Jansz, Paulus. *zie* Ahaulu
Jansz, Thomas, 1734 Kamarian, 1761 Wassu
Kajadu, Gabriël, 1757/1766 Buano
Kota-Umar, Jacob, v Sirisori 1694/1698 Ulat
Kupasiri, Anthony, v Wassu, 1694, 1695 Aboru, 1696 Sila-Leinitu, 1698 Elpaputih
Latuasan, Cornelis, 1758 Leahari, 1760/1766 Hatalai
Latuheru, Simon, 1708 Soya
Latumahina, Lucas, 1784 Hative-Tawiri
Latumanuwai, Asaph, 1784 Tial
Latumanuwy (Latumanuwai), Simon, 1758/1761 Paso Baguala-Klein Hutumuri, 1784 Saparua-Tiouw
Latumanuwy, 1762/1769 oppermr v Saparua
Latumelisa, Laurens, 1693, 1696 Hatu
Latuparinusa, Bastiaan Pietersz, 1758/1766 Hutumuri
Latuputty, Francisco, v Booi, 1677 ondermr te Sirisori, 1694/1698 mr te Porto-Haria
Laurens, Domingus, v Alang, 1694/1698 Hatusua, 1704, 1709 Kariu
Laurensz (Sahetapy?), Frans, 1766 Kamarian-Seruawan
Laurens, Lucas, 1757, 1758 Buru
Lehitu, Diogo, v Haria, 1694/1698 Holaliu
Lehitu, Jeremias, 1704, 1709 Holaliu
Lehitu, Jesaja, 1694 Ruton, 1696 Hila
Lehitu, Paulus, v Ouw, 1694/1698 Kamarian-Seruawan
Lesitunno, Cornelis, 1758/1760 Waai, 1761/1766 Hatu
Lesitunno, Daniël, 1784 Itawaka-Nollot
Lesitunno, Efraim, 1761/1766 Tihulale, 1766 n Hila, 1783/4 Amet
Lima, Jacobus de, v Waai, 1693 Piru, 1694 †
Lima, Jacobus de, v Hutumuri, 1694, 1695 Elpaputih, 1697, 1698 Leahari, 1704, 1709 Kaibobo
Lima, Joseph de, 1761/1766 Ruton
Lima, Julius de, 1696/1708 Paso-Baguala

Lima, J. de, 1704 Soya
Lima, Paulus de, 1696 Paso-Baugala, 1696 Itawaka-Nollot, 1696/1709 Rumahkai
Lima, Wouter de, 1677 v Halong n Kamarian als opvolger v Paulus Miskita
Lipitila, Philip, 1760/1763 Ouw, eind 1765 Kariu
Loppies (Lopez, Lopis), Bartolomeus, 1696/1704 Aboru, 1708 Leahari, 1709 Aboru
Loppies (Lopez, Lopis), Michiel, 1758/1761 Soya di atas, 1761 of 1762 n Mardika c.a., 1763 aldaar, eind 1765 op Buru, begin 1766 Naku
Lucasz, Jan, 1693, 1694 Mardika, 1695/1698 Sirisori
Lucasz, Pieter, v Abubu, 1694/1698 Amahai
Luhusey, eind 1696 Suli
Maitimu, Paulus, 1766 Kilang, 1769 Elpaputih, 1784 Waai
Majare, Pieter, 1704 Alang, 1708 Liliboi
Makaili Johannes, 1762/1766 Kariu, 1769 Oma
Malaruru, Adriaan, mr te Titawai, 1671-1678 ouderling v Honimoa, vervolgens v Nusa Laut, 1693 mr te Alang, 1694/1698 Titawai
Manutu, Frans, 1784 Suli
Manutu, Isaac, v Tiouw, 1677 n Ouw, 1694/1698 Booi
Manusama, Jacob, 1784 Porto-Haria
Manusama, Mattheus, 1784 Ihamahu
Marcus, J., 1704 Tial
Marcus, Jacobus, v Titawai, 1734 Amahey, 1757/1760 Sila-Leinitu
Marcus, Jan, 1783, 1784 Titawai
Marcus, Johannes, 1757, 1758 Manipa, 1763 Soya di atas, jan. 1766 Ema
Marcus, J.J., 1766 Ema
Maspaitella, Benjamin, 1783, 1784 Buano
Massenae (Massenaar, Masnar), Johannes de, 1669 en 1693, 1694 op Bonoa, 1697, 1698 Suli
Melo, Anthonio de, 1675 Nusanive, n Sangir
Mendes, Philip, 1673 Piru
Mendes, Philip, v Hative, 1694/1696 Rumahkai, 1697, 1698 Buano, 1704, 1709 Tanunu
Miskita, Levinus, 1696/1698 Soya, 1704, 1708 Hatu
Miskita, Paulus, 1676 n Kamarian, 1677 ontslagen en n Ambon opgezonden
Miskita, Paulus, 1696 Leahari, 1697, 1698 Kariu, 1704 Ema
Mole, Adriaan, tot 1677 te Sepa, 1677 opontboden wegens kapitale beschuldigingen, 1694, 1695 Nalahia
Mole, Francisco, patty Sirisori, 1662/1677 oppermr, eerder mr te Amahai, 1664-1671 tevens ouderling
Mole, Jacob, 1673 Hulaliu
Muriani (Moriane), Paulus, 1758, 1759 Hatu, 1759, 1760 Rumahtiga, 1761/1766 Liliboi, 1769, 1770 Nalahia, 1784 Naku
Nahuway, Boudewijn Pieters, 1760 Leahari, 1761/1766 Elpaputih-Paulohi
Nanlohy, Frans, 1757/1770 Ihamahu
Neira, Thomas, v Ouw, 1694 Amet
Nikijuluw, Isaac, 1762, 1763 Buru, 1784 Soa Ema
Nunlatoe, Adriaan, v Sirisori, z v Fr. Mole, 1674 v Sila n Akoon, 1697, 1698 Nalahia
Nunsupa, Mattheüs, te Tiouw, begin 1672 n Sirisori
Oussen, Pieter, 1696/1698 Tial
Pays (Pais, Vaez, Waas), Anthony, vanaf ca. 1645 mr te Oma, Kaibobo en Liliboi, 1673 emeritus te Allang, 1674 Ulat?
Pays (Vaez, Waas), Domingos, 1611? voor opleiding n Nederland, in 1626 mr op Saparua, in 1636 te Mardika, 1642 aangesteld als mr aan de nieuwe school bij het Kasteel
Pays, Emanuel, januari 1673 Allang
Pays, Isaac, 1694/1704 Hukorila
Pays, Laurens, v Naku, 1694/1698 Kaibobo, 1704, 1709 Wassu
Pays, Simon, 1696 Hukurila
Parera, Mattheus, tot 1673 te Amahai
Parihula, Lucas, 1695 Akoon
Parinusa, Julius, 1757, 1758 Ouw
Pasquale, Abraham, 1694/1696 Piru, 1697/1704 Waai
Patty, Cornelis, 1757/1770 Akoon
Patty, Dirk Fransz, 1708 Hatalai
Patty, Isaac, 1761/1763 Amahai-Soahuku-Makariki, 1765, 1766 Titawai, 1769, 1770 Ulat, 1784 Mardika c.a.
Patty, Johannes, 1734 te Booi, 1758, 1759 Ema, 1761/1766 Abubu
Patty, Thomas, 1757 Kariu, 1761/1763 Haruku-Samet, 1765, 1769 Hulaliu, 1784 Wassu
Pattiapon, Mattheus, 1698 Tial

Pattikeke, 1674 Abubu, eerder ondermr te Titawai
Pattikeke, Paulus, v Porto, 1694/1698 Ouw
Pattilaut, Johannes, 1696/1698 Alang
Pattimukay, Salomon, 1734 Waai, 1757 Tihulale
Pattiradja, Pieter, 1704, 1709 Seruawan
Pattirua, Jacob, 1672 ondermr te Sila
Pattisalamu, Arnoldus, 1758/1763 Hukurila, 1765, 1766 Alang
Pattisiwa, Louis, 1697, 1698 Hila, 1704 Leahari
Pattituny, Franciscus, 1694/1698 Paperu-Tuhaha
Pattiwael, Frans Philipus, 1765 Paperu-Tuhaha, 1770 Saparua-Tiouw
Pattiwael, Isaac, 1769 Kaibobo, 1770 Abubu
Pelupessy, Frans, 1769 Kamarian
Pelupessy, Louis, 1757 Hulaliu, 1760 Amet, 1761/1766 Rumahkai
Perera (Parera), 1635 Mardika
Perera (Parera), Mattheüs, 1673 vertrokken uit Amahai
Pessiluhu, Andries, 1693 Tial, 1694/1704 Hatalai, 1708 Alang
Picauly, Hans, 1761 Ouw, 1762/1766 Oma, 1769, 1770 Titawai, 1784 Soya di atas
Picauly, Joseph, 1784 Ouw
Picauly, Laurens, 1758/1766 Tial
Picauly, Louis, 1784 Oma
Pietersz, M., 1704 Hutumuri
Pietersz, Pieter, 1784 Rumahtiga
Pietersz, Willem, 1704, 1709 Piru
Piris, Jan Silvester, 1708 Suli
Pitiaruw, Pieter, 1765 Hatusua, 1766 Larike
Polnaja, Cornelis, 1757/1760 Sirisori
Queljo, Joseph de, 1708 Ema
Queljo, Marcus de, 1694, 1696 Naku
Queljo, Paulus de, 1696, 1697, 1698, 1704 Liliboi
Queljo, 1784 Ruton
Raphael, Mattheus, 1708 Naku
Reawaru, Amos Didymus, 1769 Kariu
Reawaru, Jonas Martinus, 1758/1763 Hila
Rihatta (Rehatta), (H)abel, 1734 Kaibobo 1758, 1759 Mardika c.a., 1760/1763 Ema, 1765, 1766 Soya di atas
Rihatta, Andries, 1758/1763 Suli, 1766 Mardika
Rihatta, Baltasar, 1761 oml mr te Soya di bawah, eind 1765 Suli, 1769, 1770 Porto-Haria
Rihatta, Daniël, 1708 Hutumuri
Rihatta, Jacob, 1784 Holaliu
Rihatta, Mattheus, 1784 Hatu
Riry, Domingus, 1693/1698 Tanunu
Risakahu, Francisco, 1694 Leahari, 1696/1698 Hutumuri
Rodrigos, Jacobus, 1696/1698 Abubu
Rodrigos, Jeremias, mr te Sirisori en Ulat, 1673, 1677 schoolmr en voorzanger aan Kasteel Victoria, wordt 1674 ouderling, 1694/1698 oppermr aan het Kasteel
Rodrigos, Joris, 1694 provisioneel mr Titawai, 1704, 1709 Hatusua
Rodrigos, Marcus, 1693/1698 Buru, 1704 Ruton, 1734 geëmeriteerd te Baguale
Rodrigos, Thomas, vóór 1642 voorlezer en voorzanger aan Kasteel Victoria, 1642 op Oma geplaatst, 1658-1673 ouderling, 1662 oppermr
Sahertian, Jacob, 1757/1760 Ulat
Sahetapy, Frans, 1757/1763 Kamarian-Seruawan, 1769 Wassu
Sahetapy, Isaac, 1784 Alang
Sahetapy, Jacob, 1769, 1770 Sila-Leinitu, 1784 Hatalai
Sahureka, Jacobus, 1757/1760 Aboru, 1761 † te Kariu
Sahusiwa, Lucas, 1757/1763 Titawai, 1765/1770 Amet
Salakay, Thomas, v Urimessing, 1694/1698 Wassu
Salamena, Jan Claesz (Claassen), 1666, 1677 Kaibobo, in de jaren 1670 ouderling en commissaris van huwelijkse zaken op Oma
Salamena, Daniël, 1784 Hukurila-Kilang
Salamena, Jan Claesz, z v Jan Claesz, 1672 Piru Tanunu
Salamena, Pieter, v Amet, 1694/1704 Oma, 1708 Waai, 1709 Oma
Saptenno, Daniël, 1758/1766 Nalahia
Saptenno, Isaac, 1757/1763 Alang, 1769, 1770 Paperu-Tuhaha
Saptenno, Paulus, 1757 Buru?
Sapulete, Enos, 1757/1770 Booi
Sarihalawan, Domingus, 1783, 1784 Sila-Leinitu
Sawaitu, Francisco, 1693 Liliboi, 1697, 1698 Seruawan, 1704 Rumahtiga, 1708 Ruton
Siahainenia, Willem, 1784 Kariu
Silva, Abner de, 1757, 1758 Tanunu, 1761/1763, begin 1766 Kaibobo, 1769, 1770 Ouw
Silva, Pieter de, Soya di atas 1694

Silvester, J., 1704 Suli
Simons, Laurens, 1698 begin Elpaputih
Siniela, Francisco, 1694/1698 Ema
Sitanala, Johannes, 1769 Tanunu, 1784 Paso Baguala
Sitaniapessy, Marcus, 1734 Hatusua, 1757 Rumahkai, 1761/1763 Amet, 1765, 1770 Amahai-Soahuku-Makariki
Siwalete, Barend, 1784 Ulat
Sopacua, Pieter Andries, 1761 Waai
Souisay, Paulus, 1784 Booi
Suripatty, 1696 Tial
Tanasale, Abraham Lucas, 1757/1770 Itawaka-Nollot
Tanasale, Domingus Pietersz, 1693 Suli
Tanasale, Marcus, 1762, 1763 Wassu, 1783, 1784 Manipa
Tanasale, Willem, 1757/1763 Paperu-Tuhaha
Tapiwael, Thomas, 1696 Naku
Tarihusa, Lucas, 1694/1698 Akoon
Tehubessy, Hendrik, v Makariki, 1694, 1695 Sila-Leinitu, 1696/1698 Amet
Tehumahu, C., 1784 Abubu
Tehumahu, Pieter, 1734 Manipa, 1757, 1758 Kaibobo, 1761/1766 en 1769? Aboru
Tehupaly, Hendrik, 1758/1766 Nusanive c.a.
Tehupory, 1674 Ouw
Tempessy, Jacob, 1696/1698 Mardika, 1704, 1708 Nusanive
Tempessy, Jan, 1693/1698 Nusanive, 1704 Mardika
Tempessy, Simon, 1708 Mardika
Thenoe, Domingus, 1696 Suli
Thenoe (Tenor), Laurens, 1611 voor opleiding n Nederland, in mei 1627 mr v Hative, opziener v scholen in Hitu
Thenu, Stefanus, 1784 Akoon
Titaley, Pieter, 1758, 1760 Ruton, 1761/1766 Sila-Leinitu
Titariuw, Julius, 1766 oml mr te Leahari
Toisuta, Anthony, 1761/1770 en 1784 Sirisori
Tomasouw, Marcus, 1757, 1758 Amet, 1760/1763 Hulaliu
Tuanakotta, Johannes, 1758/1763 Naku
Tuhapaly, Hendrik, 1758 Nusanive c.a.
Tuhubessy, Hendrik, 1694 Sila-Leinitu
Tupamahu, Remelius Isaac, 1758/1763 Soa Ema en Soa Kilang
Tutuarima, Philip, 1734 Sameth
Vaez (Vaes), *zie* Pays
Vernoy, Alexander, 1693/1698 schoolmr en gemvoorg op Manipa, 1734 Tuhaha en Paperu
Waas, *zie* Pays
Wees, Jan de, z v patti Oma, 1673 enkele maanden ondermr te Aboru, als mr n Amahai, 1694 Sirisori, 1695/1698 Haruku-Samet

2. Gouvernement Ternate

Over het gouvernement Ternate zijn betreffende de inlandse meesters relatief meer data beschikbaar dan over Ambon. Het aantal meesters is kleiner: in 1757 is de formatie 50 meesters. Ondermeesters werkten als tweede meester op een school naast de soms zo genoemde 'oppermeester'; leermeesters hadden blijkbaar voornamelijk het algemene godsdienstonderwijs tot taak; zij waren blijkens het aangetroffen woordgebruik lager in rang dan de schoolmeesters. De term 'leeermeester' wordt echter blijkbaar ook wel als aanduiding van een schoolmeester gebruikt. De familienamen zijn in de documenten vaak verhaspeld, hier wordt zover mogelijk de variant gekozen die het dichtst aansluit bij de tegenwoordig gebruikelijke vorm, met andere voorkomende varianten erachter.

Waar in familienamen de *oe* is blijven staan, wordt deze als twee gescheiden klinkers uitgesproken: o-e.

gemvoorg = gemeentevoorganger, mr = meester, n = naar, oml - omlopend, v = van, vh = van het, z = zoon

Adams, Joannes, v Tagulanda, 1675 ondermr te Manado

Aipassa, Pieter, 1774 oml leerm. te Ternate

Anthony, Andries, 1757 aangesteld als leermr te Ulu, 1774 oml leermr te Ternate

Anthony, Bernardus, 1769 aangesteld te Manado, 1774 nog daar

Andries, Casper, v Manado, 1735 naar Ranawangko

Anthony, Manuel, 1769 aangesteld als leermr te Minanga, 1774 Minanga

Anthony, Zacheus, 1754-1762 Tamako, 1762 n Kuma

Assen, *zie* Hassan

Augustijn, Benjamin, oml leermr Manado, 1707 n Kalongan, 1724 Buol, 1726 v Buol n Galimpain

Badedo, Abel, 1694 oml mr te Ulu

Baventy (Bawenty), Andries, 1735 aangesteld als oml leermr te Tagulanda

Baventy (Bawenty), Zacharias, 1757 Buol, 1757/1774 Kema

Baylang (Bijling), Manuel, 1757 v Kandar n Tabukan, 1761, 1762 Salurang

Bentoy, Johannes, 1757 ondermr te Tamako, 1762 n Tabukan

Bien, Michiel Johannes, 1695, 1696 Ondong

Bobaart, Joachim, onderleermr te Manado, 1696 n Tagulanda, 1697 n Batu Udjang (Bulang)

Caltjes, Abraham, 1727 Makian, 1734 Kalongan

Canie, Pieter, 1707 Lehi, zal n Manganitu

Christiaans, Jacobus, 1724 Talaud (Kabaruan), 1728 Lehi, 1735 zal n Manalu

Claasz, Christiaan, 1734 aangesteld als mr te Bulang

Cornelisz, *zie* Cusasa

Cornelis, Salomon, 1781 Kandar

Cornput, Alexander, wordt 1734 ondermr te Kaidipan

Cosmus, Franciscus, vóór 1735 mr te Manado

Cusasa (Coesasa), Lucas Cornelisz, v Bulang, leerling v ds. Van Aken en Hodenpijl, 1702 ondermr te Manado, 1726 v Amurang (al 'reeks van jaren') n Bulang, 1728 aldaar †

Daniëls, Mattheus, 1727 leermr te Ternate (?), tot 1734 ondermr te Kaidipan, 1734-1757 Ondong, 1757/1762 Lehi

Deramous, Domingus, 1685-1691 ondermr te Ondong

Djurumudi (Djoeremoedy), Abram, 1724 Minanga

Djurumudi (Jerimudie), Pieter, 1774 Kalongan

Dokoliwan, Pedro, 1694-1697 onbezoldigd wnd. mr te Lehi

Dully, Cornelis, 1696 wnd. mr op Tagulanda

Durand, Andries, 1735 v Manado n Tagulanda

Durand, Elias, 1757 Kabaruan (Talaud), opgeroepen

Durand (Durant), Louis, 1715 aangesteld als mr, 1724 Kabaruan (Talaud), 1726 n Ondong wnd. mr, 1728 aldaar, 1761 Bulang Itang, 1762 uit dienst wegens blindheid

Ferdinandus, Cornelis, 1694 Inabonto, 1697 n Ondong, 1698 n Dauw (Kaidipan), 1705,

1707 Bulang Itang
Ferdinandus, Franciscus, 1683 v Domuga n Kaidipan, 1684 Kaidipan, 1694 v Dauw n Manado, 1705 Manado
Fortados, Andries, eind 1659 in dienst gekomen, n Tagulanda, 1674, 1677 en 1678 Minanga, 1683 tijd. te Selmendongan (Bulang), 1684 v Tagulanda n Manganitu, 1690 Kandar
Fortados, Anthony, 1681 Bulang Itang, 1683 Kaidipan, 1691/1702 Kandar, 1705, 1707 Tamako, moet 1707 n Lehi, 1728 Tamako (hoogbejaard)
Fortados, Lucas, z.v. Andries F., 1684 n Manganitu, 1690 Pehe, 1691 Matani, 1696 v Matani n Tabukan, 1698 Tabukan, 1704 n Kabaruan (Talaud)
Gomes, Levi, 1735 v Manalu n Lehi
Griseo, Lucas, 1695-1696 prov. mr op Siau,
Gratia, Bastiaan de, (1675 Maleyo?), 1684, 1691 Buol, 1694 Bulang Itang
Hackio, Mattheus, ondermr te Manado, 1698 n Minanga
Hagen, Anthony van der, 1738 Batjan
Hardie, Caspar, genoemd 1681
Hasssan, Jurriaan, 1697 v Manganitu n Taruna, 1702/1707 Bulang
Hassan (Hassang), Pieter, 1724 met ds. Sell, 1726 met Molt op visitatiereizen
Jacobus, David, 1675/1678 Tagulanda
Jacobus, Johannes, 1734, 1735 Pehe ('reeds veele jaren'), 1735 n Minanga
Jansz, Cosmus Dama, 1694 v Siau n Manado
Jansz, Daniël, 1743 in dienst gekomen 1757 v Kaidipan n Bulang Itang, 1761 nog daar
Jansz, Harmannus, 1557, 1762 Kalongan, 1774 Tanawanko
Jansz, Johannes, 1757 v Tagulanda n Buol, 1762 v Buol n Bulang Itang
Jansz, Marcus, 1720 oml mr te Manganitu, 1724 idem Taruna, 1724 als mr n Tabukan, 1726, 1728 te Buol
Jansz, Thomas, 1724 Kuma, 1726 v Manalu n Amurang, 1728 Amurang
Jerimudie, *zie* Djurumudi
Johannes, Harmanus, 1757, 1762 Kalongan
Kahundaka, Philip, 1690 Lehi
Kaja, *zie* Caja
Karinda, Jacob, te Kema, 1757 op verzoek ontslag wegens blindheid
Kirimitty (Cirimitte), David, 1757 Manganitu, 1761, 1762 Manganitu Lama
Kiriwenno, Amos, 1774 Manganitu Lama
Lahinda, Hendrik, 1735 aangesteld als ondermr te Pehe, 1757 v Lehi n Pehe, 1762 nog daar
Lakoki, Pieter, 1774 Kabaruan (Talaud)
Laurens..., 1726 oml leermr op Batjan
Laurens, Emanuel, 1757 aangesteld als leermr te Tagulanda
Laurens, Franciscus, 1757 v Manado n Amurang, 1761, 1762 aldaar
Laurens, Manuel, v Manado, 1762 aangesteld als mr te Minanga, 1769 v Minanga n Kandar, 1774 Kandar
Laurens, Samuel, 1781 Kalongan
Lazarus, Hendrik, 1757 v Tabukan n Manganitu, 1762-1781 Tamako, 1781 n Manalu
Lekahenila Caja, Domingos, 1761 Bintauna, 1774 Ternate, 1782 Inlands krankbezoeker
Lessy (Lissi), Andries, 1697-1720 Ulu, 1720 n Salurang
Lima, Benjamin, vóór 1665 sm te Ouw (Saparua), juni 1665 n Batjan, 1675 nog daar
Lima, Domingos de, 1705, 1707 Tagulanda
Lima, Wouter de, 1681 genoemd, 1684 weg uit Manganitu, 1691/1698 Buol, 1705, 1707 Tabukan
Liode, Petrus, 1705, 1707 Kuluor
Loho, Bastiaan, 1720 n Manado, 1726 Attingola, bevorderd v leermr tot mr, 1734 n Taruna
Loho, Johannes, v Manado, 1757 Taruna, begin 1762 n Ondong?
Loho, Manuel, 1757 aangesteld als leermr te Ondong
Loho, Pieter, 1728 als prov. mr n Kuma, 1762 te Manado
Longy, Lucas, 1757 aangesteld als leermr te Kaidipan, 1761, 1774 nog daar
Lossing, Baltasar, 1696 onderleermr Attingola, 1697 n Lehi, 1698 daar weg om wangedrag
Lubek, Marten, prov. mr te Kuma, 1734 daar benoemd
Madonsa (Mandasa), *zie* Mendonsa
Magotto (Magotta), Paulus, 1697 Minanga, doof, 1698 ontslagen
Makapal, Cosmus, 1720 oml mr te Taruna, bevorderd tot mr
Makapal, Dirk, 1757, 1762 Tabukan
Makapal, Frederik, 1781 Kuma

Makapal (Makapel, Maccapal), Hendrik, 1705 v Matani n Kuma, 1707 aldaar, 1724 v Taruna n Kulur

Makapal, Hendrik, 1757 aangesteld als leermr te Tabukan, 1774, 1781 Tabukan

Makapal, Jurriaan, 1774, 1781 Tariang

Makapunas (Makapoenas), Andries, tot 1694 oml mr Tagulanda, 1694 n Manado, 1696 v Manado n Siau

Makasihi, Mattheus, 1720 Kaidipan, 1726 v Kaidipan n Tagulanda, 1735 v Tagulanda n Pehe

Makapounas (Malapanas, Macca Pomus), Andries Pietersz, 1697 v Ulu n Tamako, 1698 aldaar, 1705, 1707 Kandar

Makarandus, Cornelis, 1781 Salurang

Makausi (Macquasi, Makasi, Makauzy, Macoussie, Makousi, Makouski), Joan, leerling v ds. De Leeuw, 1684 tijd. te Tamako, 1690, 1691 Salurang, 1696 Kalongan, 1697 n. Manganitu, 1698 n Lehi, 1705 aldaar

Manegen, Jurriën, 1757 aangesteld als leermr te Pehe

Mangante, Harmen, 1757 ondermr te Taruna

Mangus (Manges), Domingus, 1695/1708 Batjan

Manilip, Manuel, v Manganitu, 1762-1769 Ulu, 1769 n Ondong

Manoppo, Lucas, 1781 v Manalu n Tamako

Manuelsen Johannes, v P. Ai, vóór aug. 1652 Makian

Maramis, Dirk, v Ternate, 1761 aangesteld te Attingola, 1774 Attingola

Maravi, *zie* Morozi

Mattheus, Adriaan, v Manado, 1728 benoemd tot leermr te Manado, 1762 Minanga, gepensioneerd

Mattheus, Francisco, 1690/1694 Minanga, 1694-1697 en 1698-1707 Dauw (Kaidipan), 1697-1698 Buol

Mattheus, Urbanus, 1769 aangesteld te Likupang, 1774 Likupang

Mattioely, Jan Jansz, wnd. mr Salurang 1690/1694

Melo, Anthony de, v Nusanive (Ambon), 1675 n Sangir, 1698 ondermr v Buol n Manado, 1705, 1707 Buol

Mendonsa (Mandonsa, Mandaso), Marten Mangante, 1724/1726 Galimpain, 1726-1728 Tabukan, 1728 n Tamako

Mendonsa (Madonsa, Mendousa), Meindert, 1691 Tabukan, 1705 v Kuma n Matani, 1707 Matani

Mey, Hendrik de, 1761 Batjan, 1769 Manado, wegens blindheid op eigen verzoek ontslagen

Mey, Steven de, 1720 v Salurang n Ulu, 1726 v Ulu n Ternate als Maleis leermr en voorzanger, 1733/1757 daar vrijwel voortdurend lid van de kerkenraad als ouderling en diaken

Miskita (Musquita), Paulus, 1683 Manado, 1690 en 1691 Tabukan, 1694 terug n Ambon

Montanti, Christiaan, 1696 Inabonto, 1705 v Minanga n Manalu, 1707 aldaar, 1720 Kulur

Morozy (Morogy), Johannes, 1757/1781 Kulur

Moses, Adam, 1761, 1762 Tanawanko

Namos, Domingo de, 1690 Ondong

Nauhi, Thomas, 1691 Mangarang (Kabaruan, Talaud), 1697 Tamako, 1697/1707 Pehe, 1726 te Ondong, 1735 v Ondong n Bulang Itang

Paats, Jacob, 1674 Ternate

Pangadehan, Johannes, 1720 Bulang Itang

Pangkey, Pieter, v Manado, 1734 aangesteld als mr te Manalu

Parera, Donatus, 1726 leermr te Tabukan, als mr n Kalongan, 1734 Makian

Parera, Engelbert, 1774 Amurang

Parera, Jan, 1693/1710 Makian

Parera, Jan Gibbert, v Ternate, 1761 aangesteld als mr te Buol

Parera, Nathan, 1774 Batjan

Patia, Franciscus, 1707 Manado

Pattilima, Benjamin, 1774 Manganitu Baru

Pattilima, Hendrik, 1774 Bintauna

Pattilima (Pattalima), Jonathan, tot 1761 Attingola, ontslagen

Pattilima (Pattalima), Jan (Joan), 1698/1707 Taruna, 1720, 1726 Manado, 1726 of 1727 aldaar †

Pattilima (Pattalima), Johannes, leermr te Manado, 1728 n Tamako, 1762 leermr te Manganitu Baru

Pattilima (Pattalima), Silvester, 1720 Tagulanda, 1724/1726 Bulang, 1726-1734 Kaidipan, 1734 n Amurang,

Pattimura, Dominicus Jansz, v Ambon, tot 1762 te Buol, gepensioneerd

Paulus, Bastiaan, 1781 Manganitu Lama

Paulus, Christiaan, 1762 Haas, 1769 n Tariang, 1774 Salurang

Pays, Jacobus, 1675 n Makian, 1681 nog daar?, 1684 v Kandar (Sangir) n Siau

Pays (Pais), Johannes, v Hatalai (Ambon), april 1667 tot 1675 op Makian, later te Kaidipan, 1691/1720 leermr te Attingola

Pays, Manuel, 1693/1695 Batjan

Pays, Pieter, 1684 n Kandar, 1691 Pehe, 1697-1698 Dauw (Kaidipan), 1698/1707 Ondong

Pietersz, Abraham, 1726 oml leermr te Manganitu, bevorderd tot mr aldaar,

Pietersz, Andries, *zie* Makapounas

Pietersz, Cornelis, 1757 v Manganitu (ondermr) n Kandar, 1762 Kandar

Pietersz, Harman, leermr te Manado, 1720-1726 Attingola, 1726-1727 Tabukan, 1727-1728 Manado, 1728-1734 Bulang

Pieters, Lucas, 1757 v Kaidipan n Bulang

Piris, Domingus, op Maleyo, 1675 terug n Ambon

Ponga (Pongo), Louis, 1724-1726 oml leermr te Taruna, 1726 tot 1734 of later Kabaruan

Pyrasa, Marcus, ondermr te Pehe, 1735 n Ulu

Rasimi, Frans Thomas, 1707 v Tabukan (ondermr) n Matani (wnd. mr)

Rompis, Salomon, 1769 aangesteld als leermr te Ulu, 1774 Ulu

Rosario, Marcus de, 1674/1690 Taruna

Rosario, Pieter de, 1691 Taruna

Rugan (Rugang), Bastiaan, v Taruna, 1762 aangesteld als oml leermr te Taruna, 1774, 1781 Taruna

Sahary, David, 1684, 1690 Tamako

Salempessy, Pieter, 1762 Tagulanda, 1769 ontslagen wegens melaatsheid

Saptu (Saptoe), Hendrik, 1762 v Tabukan n Tariang

Sasabone (Sasubbaan), Claas, 1684 Tagulanda

Silva, Jan de, v Ambon, 1683 n Selmendongan (Bulang), 1690 Ulu, 1703 Makian

Simonsz, Herman, 1722, 1723 Makian, 1728/1734 Bulang Itang, 1734 n Kema,

Siwa (Siewa), Daniël Jansz, 1774 oppermr te Ternate

Sopacua, Johannes, 1774 aangesteld te Bulang

Taidi, Caspar, ca. 1685 ontslagen door ds. De Leeuw, 1697 en 1698 Taduwale (Kabaruan, Talaud), 1705 Manganitu, 1726 aldaar †

Taidi, Manuel, z.v. Caspar T., 1726 benoemd tot oml leermr te Manganitu

Taidi, Pasqual, 1769 aangesteld te Salurang, 1774 Bulang Itang

Takailoe, Domingus, v Manalu, 1728-1735 oml leermr te Tagulanda, 1735 n Taruna, 1757/1774 Manalu

Takaeloe (Takaelo, Takailoe, Takoelo, Takulu), Mattheus (Matthias), 1691/1705 Manalu, 1705, 1707 Minanga, 1720 Kalongan, 1726-1734 Manalu, 1734 gepensioneerd

Talaid (Talavid, Tallawid), Moses, leerling v ds. De Leeuw en ds. Cammiga, 1691 als ondermr n Pehe, 1697 v Batu Udjang (Bulang) n Salurang, 1705 nog daar, 1707 Kalongan

Tamalele, Pedro, 1695-1697 prov. mr te Mangarang (Kabaruan, Talaud)

Tamara, Hubertus Elias, 1769 aangesteld als leermr te Tagulanda, 1774 Tagulanda

Tamara, Pasqual, 1725-1728 ondermr te Taruna, 1728 n Manado, 1757 te Kuma, 1762-1769 Taruna, 1769 n Haas, 1774 Haas

Tamasula, Dirk Thomas, v Manado, 1735-1762 ondermr en mr te Ulu, afgezet

Tanasale, Frederik, 1757 aangesteld als leermr te Ternate, 1761 vergezelt ds. Van Sinderen op zijn visitatiereis

Tandong, Steven, 1709/1727 Batjan

Tapanky, Daniël Pieter, 1728 Manganitu

Tatagos, Cornelis, 1757 Tariang

Tatagos, Jan, 1724/1728 Matani

Tatagos, Mauritius, 1697 v Ondong n Angir, 1705 Kalongan, 1707 Salurang

Tehu, Hendrik, 1675 ondermr op Maleyo, 1677 ondermr op Taruna, bevorderd tot mr, 1683 Pehe, 1694 Buol, 1697 Kaidipan, 1698 Tagulanda

Thomas, Andries, 1726 v Tagulanda n Ulu, 1728 Ulu

Thomas, Dirk, *zie* Tamasula

Thomas, Hendrik, 1757 v Ternate n Manado, 1761, 1762 Bulang

Thomas, Juriaan, 1727 v Kuma n Manado (tijd.), 1728 Manado

Thomas, Pieter, v Ambon, 1734 aangesteld als ondermr te Bulang Itang, 1761 Kaidipan

Turmadi, Abraham, 1707 oml mr te Tagulanda

Waldus, Mattheus, 1757 v Bulang Itang n Kabaruan (Talaud)

Willemsz, Andries, 1769 aangesteld te Kuma, 1774 Kuma

3. Gouvernement Banda

De eerste school op de Banda-eilanden was vermoedelijk die op P. Ai, opgericht in 1620 of 1621; in 1623 volgde de school op Lonthoir; deze scholen werden geleid door geboren Nederlanders. In 1633 wordt gemeld dat er inlandse schoolmeesters zijn, maar dat die dreigen uit te sterven doordat geen nieuwe worden opgeleid (doc. 40). Namen worden niet genoemd. In 1646 is er een inlands schoolmeester, misschien de Jacob Willemsen wiens naam wordt vermeld in doc. 73. In 1662 wordt de 'swarte schoolmeester' Joris Jacobsen wegens wangedrag teruggestuurd naar Batavia; in 1668 wordt bericht dat in heel Banda maar één blanke schoolmeester is, de anderen zijn 'mistice off swarten' (doc. 94). Na deze tijd worden namen van Bandase schoolmeesters niet meer genoemd; in de zielbeschrijvingen van Banda kan men enkelen aantreffen.

De eerste maal dat van een school op de zuidelijke eilanden sprake is, is in 1669, wanneer Evert Jurriaansz samen met de krankbezoeker Daniël Nieuwkerk naar de Aru-eilanden wordt gezonden (doc. 95). Het is niet duidelijk of hij een geboren Nederlander dan wel een mesties was. In 1676 is hij nog daar. In 1693 waren er op de Aru-eilanden vier scholen (doc. 141). Ook op andere eilanden werden reeds vóór 1700 scholen opgericht: in 1692 waren er meesters op Damar, Kisar, Leti en Wetar (doc. 137). In 1683 ging de Ambonees Laurens Pays als schoolmeester naar Tanimbar. Meer bijzonderheden zijn waarschijnlijk te vinden in de resolutieboeken gouvernement Banda, voorzover bewaard gebleven.

mr = meester, n = naar, oml - omlopend, v = van, vh = van het, z = zoon

Abrahams, Domingo, 1671 inlands leermr te Batavia, 1672-1680 leermr op Wetar (?), 1680 terug in Batavia, inlands leermr, vanaf 1685 krankbezoeker aldaar
Andriesz, Johannes, 1759 Wokam (Aru)
Constantijn, Johannes, 1786, 1789 Leti Serai
Domingos, Enoch, 1756 Kisar, 1758 n Wetar
Domingos, Hans, 1703 Damar
Eliza, Anthony, 1756, 1759 Babar
Everts, Dirk, 1733 in dienst, 1756, 1759 Leti Serai
Gomes, Paulus, 1696 Wammer
Hendriksz, Johannes, aangenomen als oml leermr juni 1753, n Wetar 1756, n Kisser 1759
Hendriksz, Jonathan, vertrekt v Leti Serwaru 1786
Huwae (Huway), Isaac, 1786-1789 Leti Serwaru
Ilaumahu, Abel, 1789 n Kisar
Jacobsz, Jacob, 1696 te Wokam
Jacobs, Joris, schoolmr op Banda, 1662 terug n Batavia, inlands leermr aldaar
Jeremias, Abraham, 1756 prov. leermr te Cayn (Damar)
Kaitjily, Mattheus, 1789 n Leti Serwaru
Kithiel, Gregorius, 1704-1723 Wokam
Latukura, Philip, 1693 wnd. mr te Maikor
Latumalea, Moses, 1789 Roma
Laurens, Domingos, 1685-1692 Damar, daar †
Lekahenawan, Domingos, 1786 Roma
Lewakabessy, Jacob, 1789 Moa
Miskita, Livinus, 1693 Maikor
Nussy (Noessie), Johannes Domingus, 1759 Maikor (Aru)
Pattiousin, Abraham, 1703 Kisar
Pattipilohy, Cornelis, 1786 Wetar
Pattipilohy, Jacob, 1786 Kisar, vertrekt 1788, 1789 n Damar Pays, Laurens, 1683 n Tanimbar, 22 maart 1692 te Wokam †
Philips, Laurens Joost, 1756, 1759 Moa
Pieters, Frederik, 1756, 1759 Leti Serwaru
Queljo, Alexander de, 1709 Roemawan (Aru)
Rijke, Hendrik, vóór 1756 Damar, 1759 Wammer

Instructies voor predikanten, ziekentroosters en schoolmeesters

1. **Instructie voor de predikanten en ziekentroosters, vastgesteld in de vergadering van H.H. XVII te Middelburg, augustus 1617**

In maart 1616 stelde de Classis Walcheren een commissie in met de opdracht om aan Bewindhebbers van de VOC voorstellen te doen ter voorziening in de behoefte aan zielzorgers op de schepen en in Indië. De commissie, waarin onder anderen ds. Antonius Walaeus zitting had, diende een concept in, gedateerd 1 augustus 1616,[15] dat uitgangspunt werd voor een door Bewindhebberen opgestelde tekst die behandeld en vastgesteld werd op de vergadering van Bewindhebberen te Middelburg 14-24 augustus 1617. De in de instructie opgenomen bepalingen betreffen voornamelijk de relatie tussen het kerkelijk personeel en de gezagsdragers van de VOC alsmede de te ontvangen tractementen en verdere emolumenten.[16]

De definitieve tekst verschilt zeer sterk van het ontwerp: dit laatste is een kerkelijk stuk, de Instructie daarentegen een zakelijk-bestuurlijk document; het zwaartepunt is verschoven van de rechten der predikanten enz. naar hun plichten; lezing van de nagelaten papieren van een overleden predikant vindt volgens het ontwerp plaats in de classis in het bijzijn van gedeputeerden van Bewindhebbers, in de Instructie is het omgekeerd; in het ontwerp wordt ook gesproken over schoolmeesters, die worden in de Instructie niet genoemd.

Op enig moment tussen 1643 en 1657 werd een gewijzigde versie van deze instructie van kracht.[17]

---

[15] De tekst van het concept NA, VOC 4627, fol. 61v-64r; afgedrukt in *Mededeelingen van het NZG*, 26, p. 331-337 en in Van Boetzelaer, *De Gereformeerde Kerken in Nederland en de Zending in Oost-Indië*, 275-280. Zie verder J. Bouterse (bew.), *Classicale Acta 1573-1620, IV* Provinciale Synode Zeeland, Classis Walcheren 1602-1620, Den Haag 1995 (RGP, Kleine Serie 79), 257, 263; een uitvoerige beschrijving van de totstandkoming en analyse van de Instructie in L.J. Joosse, *'Scoone dingen sijn swaere dingen'*, 294-406.

[16] De hier gegeven tekst is die van Pieter van Dam, *Beschrijvinge van de Oostindische Compagnie, Vierde Boek*, bijlage 5-1 in NA, VOC 4637, fol. 65r-68r. Ze is eerder afgedrukt in Van Boetzelaers uitgave van deel IV van de *Beschrijvinge*, 67-72 (ook in Van Boetzelaer, *De Gereformeerde Kerken in Nederland en de Zending in Oost-Indiën*, 281-287). Ze is niet aangetroffen in de betreffende resoluties van de Bewindhebbers (NA, VOC inv.nr. 100, 147), in de extracten van resoluties betreffende het kerkelijke 1603-1671 (inv.nr. 212) of in de kopie-instructies betreffende de reis naar en het verblijf in Indië, 1616-1619 (inv.nr. 359). De vaststelling van de tekst wordt vermeld in de notulen van de vergadering van Heren XVII gehouden te Middelburg 14-24 augustus 1617 (NA, VOC 147, ongefolieerd).

[17] Van der Chijs, *Nederlandsch-Indisch Plakaatboek* 2, 73-78 geeft de instructie eveneens, met kleine afwijkingen in spelling en woordkeus, onder datum 16 december 1643. Eveneens in het tweede deel van het *Plakaatboek*, p. 245-246, onder datum 12 oktober 1657, wordt een nieuwe versie vermeld, 'in Nederland vastgesteld', waarin de artikelen 2, 7, 8 en 12 zijn vervallen en enkele andere gewijzigd; deze versie niet aangetroffen in het handschrift van Van Dam, *Beschrijvinge* of in de resolutieboeken van H. XVII over 1654-1657. De door Van der Chijs genoemde inhoudelijke wijzigingen t.o.v. 1617 zijn hierna aangegeven in voetnoten. Aan de instructie van 1657 zijn formulieren toegevoegd van een morgen- en een avondgebed, een gebed in noodweer, een dankgebed, en van de speciale dankzegging als de schepen voorbij de Abrolhos gekomen waren.

instructies predikanten, ziekentroosters, schoolmeesters

Instructie voor de predicanten en sieckentroosters die hun in den dienst van de Vereenighde Oost-Indische Compagnie sullen willen begeven

1

In den eersten sullen alle predicanten of sieckentroosters hun in de bedieninge van haar ampt ende beroepinge reguleren na d'ordre en particuliere instructie die henluyden ten dien eynde bij de respective classen, daervan sijluyden uytgesonden sullen werden, medegegeven[18] sullen werden, en voorts oock soovele de civile conversatie en borgerlijcke gehoorsaemheyt aangaat geduyrende haere reyse, gelijck als alle andere officiers en dienaars van de Compagnie, de gestelde overheden soo wel te water als te lande, daar sij hun vinden sullen, onderworpen sijn ende hun moeten reguleren na den generalen artyckelbrief en andere instructiën bij de Bewinthebberen[19] alhier of oock bij den Gouverneur Generaal en de Raden van Indiën aldaar gemaeckt of nogh te maecken.

2 [*in 1657 vervallen*]

Behoudelijck dat de commisen, schippers, of andere scheeps- of krijghsoverheden, eenige occasie bij de predikanten ofte sieckentroosters gegeven sijnde om deselve daarover te berispen of bestraffen, 'tselve met alle discretie en vooral apart en niet in presentie van 't gemene volck sullen doen, om haarluyder ampt en personen in geen kleynaghtinge te brengen, tenware sijluyden eenige sodanige openbare en alle den volcke bekende delicten ('t welck Godt verhoede) hadden begaan, daarover sententie en exemplare straffen soude moeten gedecerneert werden; in welcken gevalle, als oock in alle andere saecken tegens deselve predikanten en sieckentroosters, niet anders, nogh bij geen andere reghters of manieren, dan tegens de commisen, schippers en andere officieren en sal gedaan nogh geprocedeert mogen werden.

3 [2]

De predicanten en sieckentroosters sullen vooral goede sorge dragen en bij de overheden van de respective schepen en comtoiren, daar sij mede varen of te lande geleyt werden, altijts seer instantelijck en met alle soetigheyt, ernst en vlijtigheyt tijdelijck en ontijdelijck aanhouden, dat de morgen-, midddagh- en avontsgebeden met behoorlijcke aandaght bij hunluyden gedaan, en bij alle 't volck, insonderheyt bij diegene die over d'andere gestelt sijn, sonder eenigh versuym, tenware van sieckte of andere nootlijcke gelegentheyt, gefrequenteert mogen werden, als oock des sondaghs de voor- en namiddagse vermaningen en andere christelijcke oeffeningen en gebeden, misgaders oock in de weecke, soo wanneer en soo dickwijls als 't selve gevoeglijck sal kunnen geschieden.

4 [3]

De sieckentroosters en predikanten sullen niet versuymen de siecken dagelijcx soo menigh maal tot haerder vermaninge, vertroostinge en onderwijsinge ter zaligheyt te besoecken en alle goede troostelijcke vermaningen aan henluyden te doen als de gelegentheyt van de personen, van tijt en van saken vereysschen en eenigsints sal kunnen lijden.

---

[18] In 1657 hier toegevoegd: 'met approbatie van de Representanten van zijne Hoogheit en verdere Bewinthebberen'. Ieder vertrekkend predikant, proponent, ziekentrooster en schoolmeester ontving van de classis die hem uitzond een eigen instructie. Voorbeelden daarvan in Van Boetzelaer, *De Gereformeerde Kerken*, 289-294. Hierin worden alleen de zuiver kerkelijke taken van betrokkenen opgesomd, en komt hun relatie met overheidspersonen niet ter sprake.

[19] In 1657 op deze plaats en vervolgens 'de Bewinthebberen' vervangen door: 'de Representanten van zijne Hoogheit en verdere Bewinthebberen'.

5 [4]

Sullen hun mede, soowel predikanten als sieckentroosters, geenderhande saecken bemoeyen of aantrecken, de regieringe van de schepen, comptoiren, forten of andere plaetsen van de Compagnie concernerende, noghte generalijck met iets buyten haar beroep en vocatie wesende, maar alleenlijck met den godtsdienst en in 't uytvoeren van dien getrouwelijck en neerstelijcken sien te quijten, na d'ordre en instructie hunluyden, als hiervoren geseyt is, bij de respective classen medegegeven.

6 [5]

Sullen oock met alle schepen, soowel aan de respective classen daar se haren last, ordre en instructie van ontfangen sullen hebben, als oock aan de Bewinthebbers van de Compagnie, den staat en gelegentheyt van de religionssaecken en scholen overschrijven, ten eynde, des nooth zijnde, bij de selve classen met kennisse van de respective Cameren, op alles goede ordre gestelt magh werden,[20] sonder nogthans ofte aan deselve classen of oock aan eenige particuliere personen, maar alleenlijck aan de voorschreven Bewinthebberen, iets te schrijven den stant, staat en gelegentheyt soo van den oorloge als koophandel in de Indiën concernerende.

7 [*in 1657 vervallen*]

De predikanten en sieckentroosters en sullen uyt hun eygen authoriteyt niet vermogen eenige plaetse of schip te verlaten om in een ander te gaan dan met expresse last en bevel van den raat en advis van de naeste predikanten daeromtrent wesende.

8 [*in 1657 vervallen*]

Gelijck sijluyden oock bij de overheden van 't eene schip in 't ander ofte van d'eene plaatse te lande in d'ander niet en sullen versonden mogen werden sonder resolutie van den breeden raat of sodanige raden en raatspersonen als ter plaatse mogen wesen, en dat met advis van de andere predikanten daaromtrent wesende.

9 [6]

Ende gelijck hiervoren verhaalt is dat de commisen, schippers en andere overheden de predikanten en de sieckentroosters in 't openbaar en voor den volcke niet en sullen bestraffen noghte vermanen, maar apart en tusschen henluyden alleene, omme deselve in geen kleynaghtinge bij 't volck te brengen, soo sullen hun van gelijcke de sieckentroosters en bijsonder de predikanten wel waghten dat sij de commisen, schippers en andere overheden noghte in haere predicatiën noghte vermaningen, noghte oock elders of andersints, voor den volcke en in 't openbaar of met sodanige aanwijsinge en particularisatie van 't feyt, personen of ampten niet en bestraffen, dat sij deselve daardeur in spot en kleynagtinge van de ondersaten souden mogen brengen.

10 [7]

Maar sullen alle gebreken in 't generaal en bijsonder de fouten van overigheden, die hun 't sij met woorden of wercken in eenigen deele tegens de behoorlijcke tught en discipline souden mogen vergrepen hebben, in 't particulier vermanen en waerschouwen, en voorts oock in haere publicque predicatiën en vermaningen allen sonden en gebreken niet als in 't generaal bestraffen en aanroeren, sonder iemant, 't sij door sijn ampt of andere circum-

[20] In 1657 'ten eynden ....op alles' vervangen door: 'en hunne brieven, voor het vertrek van de retourschepen, aen den Gouverneur-generael en de Raeden van Indiën overbehandigen, omme (naar vereisch van zaeken) bij de opgemelte Representanten van zijne Hoogheit en verdere Bewinthebberen op alles'.

stantiën, veel min bij sijnen name, sulcx te beschrijven en aan te wijsen, dat sij daerdoor bij den volcke bekent en bespot mogten worden, waaruyt, bijsonder onder sodanigh ruygh volck als sijn onse bootsgesellen en soldaten, niet anders als alle disordre en kleynagtinge van den godtsdienst selfs en kan spruyten.

11 [8]

Sonder dat wij nogtans hiermede den predikanten en sieckentroosters willen verbieden alle ijdele of godtslasterlijcke propoosten, of oock eenige ontugtige en onbehoorlijcke actiën, in 't openbaar of in haar bijwesen gedaan, ter verscher daat, na gelegentheyt van saecken met bequame vermaningen en berispingen te straffen, opdat sijluyden door haere stilswijgende presentie deselve niet en schijnen te approberen, in haar ampt nalatigh te wesen, of iemant eenigh onbehoorlijck respect, ontsight of conniventie toe te dragen.

12 [*in 1657 vervallen*]

Ten welcken eynde wij mede begeren, en den breeden of scheepsraat, commisen en schippers belast hebben, wel scherpelijck te straffen en na gelegentheyt van saecken bij confiscatie van eenige maenden gagie of andersints te mulcteren diegene, die de predikanten ter saecke van sodanige publicque of andere berispingen en vermaningen eenige moeyten, quellinge, spot of overlast sullen aandoen.

13 [9]

De predicanten en sieckentroosters sullen boven haar bedongen gagie oock overal geduyrende haren dienst, soowel te water als te lande, met en nevens de commisen, schippers en andere officieren van de Compagnie van behoorlijke tafel- en montkosten versorght worden ende dienvolgende, soo op de schepen als comptoiren of forten van de Compagnie, een aparte plaetse tot haar ruste, studie en meditatie hebben, en altijts nevens de commisen, opperkoopluyden en andere officieren getracteert werden en des Compagnies tafel en cajuyt genieten, en dat in ordre als volght: eerst den commis of opperkoopman t'schepe, en te lande den directeur of vice-gouverneur van de plaetse; daarna den schipper te water en den eersten of oppersten koopman in eenigh comptoir te lande; ten derden den predikant, soo der eenige is, soo niet den onderkoopman; ten vierden den sieckentrooster; ten vijfden den opperstuyrman; en ten laatsten de sergeanten over de soldaten; of in sulcken ordre als hunluyden in 't afvaren van de schepen bij de Bewinthebbers geseyt ende geordonneert sal werden.

14 [10]

De predicanten en sieckentroosters sullen gelijck als alle andere officieren en dienaars van de Compagnie gehouden en verbonden wesen de Compagnie in Indiën in haar beroep en vocatie den tijt van vijf jaren te dienen,[21] sonder den tijt van de uytreyse of wederomreyse daarin te reeckenen, in conformité van 't 36e artyckel van den artyckelbrief.[22]

---

[21] In 1657 'den tijt van vijff jaeren te dienen', vervangen door: 'de tijt van tien jaeren te dienen, te verstaan de ongetrouwden, maar de getrouwden, die met hunne vrouwen en familiën gaan, gelijk alle andere getrouwde officiers en dienaers van de Compagnie, de tijt van vijftien jaaren'. Ook na 1657 kwamen verbintenissen van vijf jaren nog veel voor. Bij ziekentroosters treffen wij ook verbintenissen van drie jaren aan (III, doc. 60, 64).

[22] In 1657 'in conformité ... artyckelbrief', vervangen door: 'behoudens dat zij, na het verloop van de eerste vijff jaaren in tractement en gagie zullen worden verhoogt, bijaldien en voor zooveel de Gouverneur-generaal en Raaden van Indiën bevinden derzelver diensten dit te meriteeren'. Een overzicht van predikantstractement en emolumenten in de oostelijke gouvernementen omstreeks

15 [11]

Naar expiratie van welcken tijt de predikanten en sieckentroosters altijt met consent van den Gouverneur-Generaal ende Raden van Indiën, of oock van den vice-gouverneur en directeur van de plaatse, en andere raden en predikanten aldaar in haren dienst, op de gagie hier te lande bedongen, soovele jaeren nogh sullen mogen continueren als hun goetduncken sal, sonder alsdan gehouden te wesen voor eenige seeckeren tijt van jaeren wederom te verbinden. Dogh bijaldien sijluyden hun na de expiratie van den verbonden tijt nogh twee of drie jaeren in den dienst van de Compagnie wilden verbinden, sullen van 15 à 25 gulden ter maant verbetert mogen werden, na dat den Gouverneur of de Raden van Indiën met haarluyden sullen kunnen accorderen.[23]

16 [12]

Behoudelijck nogtans dat het altijt in 't vermogen van de Bewinthebbers sal wesen de predikanten en sieckentroosters, soo als de commisen, schippers en andere dienaars van de Compagnie, oock selfs binnen den eersten bedongen tijt wederomme te ontbieden, sonder gehouden te sijn van sodanige wederomontbiedinge eenige redenen of oorsaeck te geven. Gelijck als oock den Gouverneur-Generaal en de Raden van Indiën deselve personen, met advis van de predicanten daaromtrent wesende,[24] wederomme terugge sullen mogen seynden en hunlieden haren vorderen dienst opseggen, na dat sij met advis alsvoren ten dienste van de Compagnie en tot rust en stigtinge van de kercken in Indiën bevinden sullen te behoren.

17 [13]

Bijaldien eenige predikanten of sieckentroosters, op de reyse naar Oost-Indiën ofte vandaar binnen 's lants, mogte komen te sterven en een weduwe, kint of kinderen naliete, 't sij daar of hier te lande, deselve weduwe en kinderen sullen alsdan niet alleenlijck genieten de gagie tot de doodt van den overledene, maar sulcke weduwe, kint of kinderen (die mede op de reyse of in Oost-Indiën mogten geweest sijn) sullen oock bequamelijck, als sij 't begeren, sonder haar kosten na huys gebracht worden, en eenige erkentenisse of vereeringe, tot discretie van de Bewinthebberen, genieten, sonder dat men nogtans de Bewinthebberen tot deselve erkentenisse of vereeringe bij wegen of middel van reghten sal mogen constringeren of eenigen tax of mate stellen, maar sal 't geven of weygeren, soowel als het begroten derselver, alleen staan tot enckele dispositie en pure liberaliteyt van de Bewinthebbers, die daarin sullen mogen doen als sij na gelegentheyt van saecken en merite van personen sullen oordelen te behoren, sonder van sulck doen aan eenige overheyt, veel min iemant anders, eenige redenen te moeten geven.[25]

18 [14]

De naargelate schriften en papieren van de predikanten en sieckentroosters zullen t'haren overlijden geïnventariseert, besegelt, en besloten aan de Compagnie overgesonden wer-

1710 in Valentijn, *Oud en Nieuw Oost-Indiën*, I, 428 (Moluksche Zaaken van Godsdienst).

[23] In 1657 'na dat den Gouverneur ... accorderen', vervangen door 'na dat de respective overheden ter plaatse van hunne residentie met hun zullen konnen accordeeren, mits nogthans dat hunne gagie in 't geheel niet zal mogen surmonteeren 120 guldens ter maant'.

[24] In 1657 vervalt 'met advis van de predicanten daaromtrent wesende'.

[25] In 1657 'en eenige erkentenisse ... moeten geven', vervangen door 'en voorts in alles getracteert worden volgens de resolutie ter vergaderinge van de Zeventhienen, den 30 September 1647 op 't stuk van de predikanten en hunne weduwen genoomen'. In de resoluties van Heeren XVII d.d. 30 september 1643 geen besluit dienaangaande aangetroffen.

den, die deselve ter presentie van eenige uyt het classis ter plaetse daer se uytgevaren sijn, sullen openen, visiteren en aan 't selve classis overleveren alle 't gene den godtsdienst en sake van religie bevonden sal werden aan te gaan.[26]

19 [15]

Eyndelijck, gelijck dese jegenwoordige instructie meest is gestelt en gegeven bij 't advis en met kennisse van de respective classen van Amsterdam, Walcheren, Delft, Rotterdam, Hoorn en Enchuysen, soo en sullen oock de predikanten en sieckentroosters, in den dienst van de Compagnie naar Indiën varende, niet vermogen van de respective classen daarvan sijluyden versonden werden, eenige andere instructie nopende de bedieninge van haar ampt mede te nemen als degene die alvoren ter vergaderinge van de Seventiene gevisiteert, geapprobeert en in teycken van dien bij eenige van de gecommitteerde Bewinthebberen in de voorschreven vergaderinge, nevens de predicanten van haarluyder classis, ondertekent sal wesen, naar dewelcke, en geen andere, sijluyden gehouden sullen wesen hun te reguleren.

Aldus gedaan, geordonneert en gearresteert ter generale vergaderinge van de Seventiene binnen Middelburgh den 24 Augusty anno 1617.

2. Instructies voor de predikanten, proponenten, ziekentroosters en schoolmeesters, in 1636 vastgesteld door de Classis Amsterdam[27]

In 1636 vormde de Classis Amsterdam een college van gedeputeerden voor de 'buitenlandse kerken'. Voorin het eerste actenboek van dit college zijn modellen opgenomen van beroepsbrieven, tevens instructies, voor predikanten, proponenten, ziekentroosters en schoolmeesters die bestemd waren voor de dienst in de Nederlandse kerken buiten Nederland, nader Oost- en West-Indië, West-Afrika of Moscovië. Blijkens een aantekening bij de kop van de beroepsbrief kregen de predikanten enz. een gedrukt exemplaar van deze brief mee.

a. *Copye van een beroep-brieff voor de predikanten gaende naer Oost- of West-Indiën etc.*

Alsoo behoorlijck is dat na alle vermogen bevordert worden de eere Gods ende de salicheyt der menschen in alle gewesten ende plaetsen daar se ofte verstroeyt mochten sijn ofte om hare handelinge wille haer begeven hebben, ende ten dien eynde de godsdienstige vergaderingen dienen aengestelt ende onderhouden te worden door de suyvere predicatie van Gods Woort, wettige bedieninge der Sacramenten, openbaere aenroepinge van den Naem des Heeren ende wat voorts tot den rechtmatigen godsdienst gehoort, opdat alsoo God de Heere gepresen, de geloovige in de salichmakende kennisse Christi ende het ware geloove mogen toenemen, in haren handel ende wandel ter godsalicheyt bevordert, ende die daervan vervreemt sijn daertoe mogen aengeleyt worden,

ende de gelegentheyt van //Oost-Indiën/West-Indiën/Guinea/Moscou// vereyscht dat //een/meer// godsalich gequalificeert persoon in qualiteyt als wettelijck beroepen predikant derwaerts gesonden werde, die het predikampt in alle sijne delen aldaer bediene,

[26] In 1657 zijn de woorden 'die deselve ter presentie ... aen te gaen' vervallen.

[27] SAA 379, Archief Classis Amsterdam 163, fol. 3-9. Ook gepubliceerd, met vele afwijkingen in de spelling, in Grothe, *Archief voor de Geschiedenis der Oude Hollandsche Zending*, VI, 340-346 en in Van Boetzelaer, *De Gereformeerde Kerken in Nederland en de Zending*, 289-294.

forme van kercke ende kerckelijcke regeringe na den woorde Gods ende conform de loffelijcke gewoonte van de Gereformeerde Kercken hier te lande oock aldaer //instelle/onderhoude//,

soo is 't dat wij, Dienaren des goddelijcken Woords ende ouderlingen der gemeente Christi, resorterende onder de classe van Amstelredam, in de vrese des Heeren ende onder de aenroepinge van de naeme Gods, met approbatie van de H.H. //Bewinthebberen der Oost- of West-Indische Compagnie/Negotianten van den Muscovischen handel/Directeurs der Groenlantsche Compagnie// //beroepen hebben ende beroepen mits desen den Eerwaerden, godsaligen, welgeleerden N.N., gewesen predikant tot ..., wiens loffelijcke getuygenissen van de kercke ... ende classe ... ons verthoont ende gebleken sijn/na voorgaende behoorlijck ondersoeck ende examinatie in de hooftstucken der christelijcke leere ende na genoechsaem bewijs van de godsalicheyt, oock bevindinge van nodige gaven ende bequaemheyt om het Woord des Heeren tot stichtinge voor te stellen, na voorgaende onderteyckeninge van de Nederlantsche belijdenisse, christelijke Catechismus ende Canones Synodi Nationalis Dordraceni, met oplegginge der handen hebben solemneelijcken ingestelt ende stellen in mits desen den Eerw. godsaligen, welgeleerden N.N.//

omme te water ende te lande, onderwegen ende insonderheyt daer ter plaetse gecomen sijnde, Godes heylige Woord, vervatt in de Schriften des Ouden ende Nieuwen Testaments, te prediken, de menschen in Godes naem de bekeringe tot God ende de versoeninge met hem door het geloove aen Jesum Christum te vercondigen, de Sacramenten doop ende Avondmael, die de Heere als segelen sijner genade heeft ingestelt, te bedienen, de gemeente Christi met openbare gebeden voor te gaen, //deselfde nevens de ouderlingen ende diaconen aldaer/ouderlingen ende diaconen in te stellen na het voorschrift des Apostels 1 Timoteüs. 3, Titus 1 met haeren raet ende behulp van dien deselfde// in goede disciplyne ende ordre te regeren ende te houden, alles na Gods Woord ende in conformiteyt van de Nederlantsche Kercken confessie ende christelijcke catechismus.

Versoecken aen alle diegene dien dit verthoont sal worden ende tot dewelcke onsen gemelten Broeder comen sal, dat se denselfden gelieven als een wettelijck beroepen dienaer Christi te erkennen, hem in eere te houden om sijns ampts ende wercks wille, mede hem na alle vermogen behulpelijck te wesen ten eynde hij sijn ampt onverhindert ende met blijschap mach bedienen, tot grootmakinge van Godes heylige naem, bekeringe ende salicheyt van velen.

De Almachtige God, die hem tot desen dienst geroepen heeft, wil soo langs soo meer hem met alle nodige gaven sijnes H. Geestes verrijcken, sijnen arbeyt overvloedich, tot sijns naems eere ende bekeringe van vele, segenen, ende wanneer de overste Herder der schaepen verschijnen sal, met de onverwelckelijcke croone der heerlickheyt beschencken.

Aldus gedaen in onse classicale vergaderinge binnen Amsterdam den... anno ...

b. *Copye van een beroep- ende instructiebrief voor de proponenten gaende na Oost- of West-Indiën etc.*

Alsoo bij gelegentheyt van de hedendaegsche scheeps-vaerden in verre gelegen landen op het hoochste behoorlijck ende nodich is dat eenige personen, gesont in de leere ende godvruchtich van leven, gestelt worden die het volck uut den Woorde Gods in de leere der waerheyt onderwijsen, tot de ware godsalicheyt aenmanen, de publycke gebeden op gesette tijden ende andersins doen, in swaricheyt, cranckheden ende insonderheyt in de uere des doots vertroosten,

soo is 't dat de classe van Amstelredam, met consent ende approbatie van de E.E. Heeren //Bewinthebberen der Oost-Indische/West-Indische Compangye/Directeurs van de Groenlantsche Compangye/Negotianten op Moscoviën// goetgevonden heeft als proponent derwaerts te senden den E. godvresenden N.N. Ende opdat deselfde daervoor bij een ieder bekent worde ende hij moge weten hoe hij hem in dese sijne bedieninghe sal hebben te dragen, soo wort hem dese credentie- ende instructiebrief medegegeven, ende dienvolgens bevolen de navolgende poincten in alle stucken t'onderhouden.

Ten eersten sal hij te scheepe de publycke gebeden des morgens ende des avonts, voor ende na den eeten, insonderheyt in de godsdienstige vergaderinghen neerstelijck waernemen, alsoock in andere noden, na dat de gelegentheyt sulx sal vereyschen.

Ten tweeden sal hij, soo te scheepe als te lande, die in dootsnoden liggen, alsoock andere crancke ende bedroefde, in hare nooden ende swaericheden uut den Woorde Gods vertroosten ende onderwijsen. Oock mede in 't particulier een iegelijck na gelegentheyt vermanen ende bijsonderlijck tegen het vloecken, sweeren, lichtveerdich misbruyck van de name Gods ernstelijck te waerschouwen.

Ten derden sal hij op den dach des Heeren ende bij andere bequame gelegentheden uut Godes Woord eenige propositie mogen doen tot leeringe, vermaninge, vertroostinge ende vordere stichtinge des volcks.[28] Alle welcke saken de voorschreven ... op het bequaemste sal verrichten en deselfde sijne bedieninge met een christelijcken ende godsaligen wandel becleden, opdat hij met den woorde ende wandelinge diegene daeronder dat hij verkeert stichten, sonder hem iet anders aen te nemen dat het predikampt aengaet, onder wat praetext hetselve oock soude mogen wesen.

Aldus gedaen bij ons de dienaren des goddelijcken woords ende ouderlinghen, resorterende onder den classe van Amstelredam den .... anno ...

c. *Copye van een beroep- ende instructiebrief voor de sieckentroosteren gaende naer Oost- of West-Indiën etc.*[29]

Alsoo voor de ware religie ende godsdienst nodich is bevonden dat tot besten van diegene die haer in dienst begeven van de N.N. Compagnye (op d'eene ende d'andere vaert) mitsgaders opdat bij gelegentheyt van denselven handel in die verre gelegene landen de ware kennisse Gods onder den blinden heydenen werde gebracht, de schepen met sieckentroosteren werden voorsien ende thooner deses N.N. sijnen dienst in alsulcke qualiteyt aengeboden heeft aen de Classe van Amstelredam,

soo is 't dat deselve, na voorgaende informatie ende op 't getuygenisse becomen van andere, de persoone voornoemt tot het examen toelatende, na sijne bequaemheyt hebben ondersocht ende deselve sulx bevonden dat hij op het gedaene rapport van de Classe voorschreven, met consent ende approbatie der E.E. Heeren Bewinthebberen, tot sieckentrooster is verordineert, gelijck hij in sulcken qualiteyt bij desen gesonden wort na //Oost/West//-Indiën etc. met dese instructie:

Om vooreerst de siecken ende crancken uyt Godes heylige Woord te onderwijsen, vermaenen ende vertroosten, een iegelijck na vereysch ende desselfs gelegentheyt.

---

[28] Hier is tussen de regels ingevoegd: 'Die op Ceylon gekomen sijnde sich sal overgeven tot den dienst van het Seminarium aldaer, of daer andersints sijn dienst sou mogen vereyst worden.' In de marge: 'Dit geïnterlinieerde bij te voegen in opsigt van proponenten welke na het Seminarium van Ceylon gesonden worden'.

[29] Een andere, ongedateerde, grotendeels gelijkluidende kerkelijke instructie, voor ziekentroosters uitgaande in dienst van de Kamer Zeeland der VOC, afgedrukt in Joosse, *Scoone dingen*, 608. In deze instructie is de volgorde van art. 2 en 3 verwisseld.

Ten tweeden, om te gesetter tijt, oock ter bequamer gelegentheyt, beneffens het singen der psalmen, uyt Godes Woord sommige capittelen, off oock eenich goet sermoen uut de Decades Bullingeri,[30] Ursini catechismus,[31] ofte eenich ander boeck, ingestelt van eenich leeraer der ware christelijcke[32] kercken, den volcke stichtelijck voor te lesen en hetselfde werck daerom metten gebede te beginnen ende eyndigen.

Ten derde, omme alle morgen ende avont het volck, in ordre vergadert, oock voor ende na den eeten, voor te gaen, ende te dienen metten gebede.

Alsoock ten vierden omme met en uyten Woorde Gods in 't bijsonder, ende bij alle goede gelegentheyt, den onwetenden in den geloove neerstelijck te onderwijsen, den sondaren tot boetveerdicheyt ende afstant van sonden ernstelijck te vermaenen, met voorstel van de schrickelijcke oordeelen Gods, voor haer verderf trouwelijck waarschouwen; specialijcken het vloecken, sweeren ende lichtveerdich misbruyck van de diere naeme des Heeren, mitsgaders alle ontuchtige woorden door alle moogelijcke ende behoorlijcke weghen tegen te gaen, oock den cleyn- ofte mismoedigen na vereysch van saecken te troosten ende verstercken.

Achtervolgende ende na welcke instructie, gelijck N.N. voorschreven gelast wort hem in dese sijne bedieninge altijt te draegen, sonder dat hij hem buyten deselfde iets sal hebben aen te matighen, oock evenwel onder welck praetext, 't gene eygentlijck tot het predick-ampt behoort; ende hij van sijne sijde hierna hem te reguleren, oock jonck ende out met een godsalich leven voorgaende, weerdelijck in dese sijne beroepinghe ende ampte te wandelen, heylichlijck belooft heeft, alsoo sijn hem dese oopene letteren, beyde voor instructie ende credentie op sijn voorgenomen reyse medegegeven om hem te strecken waer 't en soo 't behoort.

Aldus gedaen in onse classicale vergaderinge gehouden binnen Amstelredam den ... anno ...

d. *Instructie- en credentiebrieff voor de schoolmeesteren gaende naer //Oost/West//-Indiën ofte elders*

Alsoo bij de E.E. Heeren Bewinthebberen der N.N. Compagnye wel is verstaen dat voor 't leven van allerley staten der menschen niet noodiger en is dan dat hetselve van begin aen gehouden worde onder het ooghe ende opsicht van den schooldienst, om daerbij te vinden de behulpmiddelen tot allerley staten ende beroepinghen nodich, ende dat oock aen desen dienst beyde d'eere Gods ende der menschen salicheyt niet weynich geleghen is, ende oversulx selfs voor haer Compagnye ende voor diegene die haer daerin laten gebruycken dienstich geacht is dat hare schepen onder andere officianten met schoolmeesteren oock worden voorsien,

ende thoonder deses, met naemen N.N., sijnen dienst in desen qualiteyt heeft gepresenteert aen de gecommitteerde tot de kerckelijcke saken van de voorschreven Compagnye bij de Classe van Amstelredam specialijck gelast,

soo is 't dat deselfde na sijn persone alvoorens vernomen, ende bij ondersoeck sijne bequaemheyt ende ervarentheyt soodaenich hebben bevonden, dat hij op het gedaene rapport van den Classe voorschreven met approbatie ende goetvinden der E.E. Bewinthebberen voornoemt tot schoolmeester is verordineert en in dese qualiteyt naar N.N. gesonden, met dese speciale instructie:

---

[30] Zie hierna, de bijlage 'Beschrijving van contemporaine publicaties genoemd in de documenten'.
[31] De Heidelbergse Catechismus.
[32] In margine in ander schrift toegevoegd: 'gereformeerde'.

Als namelijck om beyde te scheep ende aen land de juecht te onderwijsen in ’t lesen, schrijven, cijfferen ende rekenen, met alle vlijt ende neersticheyt de fundamenten van de ware christelijcke religie en godsalicheyt bij maniere van catechisatie in te planten, de gebruyckelijcke formulieren der gebeden te doen leeren, ende tot het bidden gewennen, op haer manieren te letten, die tot seedicheyt ende geschicktheyt na vermoghen te brenghen, daertoe goede disciplyne ende ordre te houden, en voorts alles te doen ’t welck van een goet, neerstich ende getrou schoolmeester vereyscht mach worden.

Achtervolgende welcke instructie, gelijck N.N. voorschreven bij desen gelastet wort in sijne bedieninge hem te draeghen, ende hij van sijne sijde sulx te doen, oock de juecht en anderen met een goet exempel voor te gaen belooft heeft, alsoo sijn hem dese oopene letteren, beyde voor credentie ende instructie, op zijn uutvaeren medegegeven om hem te strecken na behooren.

Aldus gedaen in onse classicale vergaderinghe gehouden binnen Amstelredam den ... anno ...

Kerkorde voor de kerken in Oost-Indië (1624)[33]

Nadat in het gebied van de VOC kerken waren gesticht, werd een ordening nodig waarnaar zich het kerkelijk leven zou hebben te reguleren. Tijdens een verblijf in Nederland (1623-1624) stelde ds. Sebastiaan Danckaerts in overleg met de deputaten van de particuliere synoden van Noord- en Zuid-Holland een ontwerp-kerkorde op. Deze kerkorde werd besproken en na enkele kleine wijzigingen aangenomen op een bijeenkomst van kerkelijke ambtsdragers en vertegenwoordigers van de Hoge Regering, gehouden te Batavia tussen 6 augustus en 20 oktober 1624. Aanwezig waren Seb. Danckaerts, Anthony Dircx, Joan du Praet en Justus Heurnius, predikanten, de proponent Michiel Seroyen, en drie leden van de Bataviase kerkenraad, Adriaen Bouwens en Jacob Gerritsz, ouderlingen, en Pieter Adriaansz vanden Broeck, diaken; voorts twee gecommitteerden van de GG, Jacques Specx en Pieter Vlack. De vergadering besprak tevens vijftien vraagpunten die haar waren voorgelegd door GG De Carpentier met het oog op de toestand van de 'swacke en vervallene gemeynte in Indiën alsmede voor de voortplantinge der christelijcke religie onder de heydenen'. Na afloop van de vergadering approbeerde de GG de resultaten van de besprekingen, met uitzondering van de kerkorde, die in afwachting van behoorlijke ratificatie door de Nederlandse kerken slechts provisioneel zou gelden.

Hierna worden de vijftien punten van De Carpentier, de tekst van de kerkorde en delen van de notulen der vergadering alsmede de approbatie door de GG gegeven zoals genoteerd in het handschrift in NA, VOC 1083, fol. 3r-20r. De spelling is gestandaardiseerd volgens de in deze bronnenuitgave gehanteerde regels.[34]

Acte der kerckelijke vergaderinge gehouden tot Batavia

– – –

Poincten den kerckenraet deser gemeynte mitsgaders de bevestichde kerckendienaers soo te lande als op de schepe alhier tegenwoordich door ordre van den Ed. Heer Generael en sijnne Raedt bij den president des gemelte kerckenraets tegen den 6 augusto in forme van colegiale vergaderinghe beroepen, door last van den Heer Generael overgelevert omme bij de voorschreven vergaderinghe daerop geconsuleert ende haer advys schriftelijck

[33] Zie Van Boetzelaer, *De Protestantsche Kerk in Nederlandsch-Indië*, 31-49.

[34] De tekst van het door ds. Danckaerts meegebrachte ontwerp (alleen de 46 artikelen van de eigenlijke kerkorde bevattend) bevindt zich in het handschrift van Van Dam, *Beschrijvinge van de Oost-Indische Compagnie*. Deze tekst is afgedrukt in *Mededeelingen van het NZG* XXVI (1882), 419-427 en vervolgens door C.W.Th. baron van Boetzelaer in zijn dissertatie *De Gereformeerde Kerken in Nederland en de Zending in Oost-Indië in de dagen der Oost-Indische Compagnie*, Utrecht 1906, 295-306; in zijn editie van het vierde deel van de *Beschrijvinge* neemt Van Boetzelaer haar niet op, maar volstaat hij met een verwijzing naar beide genoemde publicaties (Pieter Van Dam, *Beschrijvinge van de Oost-Indische Compagnie*, uitgegeven door C.W.Th. baron van Boetzelaer, 's-Gravenhage 1954 (RGP Grote Serie nr. 956), 72v).
J.A. Grothe trof in het archief van het provinciaal kerkbestuur van Utrecht een handschrift aan met de volledige acta, inclusief de vijftien punten van De Carpentier; hij transcribeerde de tekst, maar publiceerde haar niet in zijn *Archief voor de Geschiedenis der Oude Hollandsche Zending*. Callenbach drukte dit transcript af in zijn Callenbach, *Justus Heurnius, eene bijdrage tot de geschiedenis des Christendoms in Nederlandsch Oost-Indië*, Nijkerk 1897, 296-331; hij vermeldt daar dat het Utrechts handschrift in zeer slechte staat verkeert. De aanwezigheid van een ander handschrift met de acta der kerkelijke vergadering in de OBP was blijkbaar aan zowel Grothe en Callenbach als aan Van Boetzelaer niet bekend.

daerover aen sijnne gemelte Edelheyt vertonen ende op deselve mitsgaders al sulcke artyckulen meer als den voorschreven kerckenraet hier soude mogen bijvougen naerder conclusie genomen te werden.[35]

1. Off het niet betamelijck sij dat men een algemeyne biddach houde tot danckseggingе dat Godt de Heere ons lieve vaderlant van soo schrickelijcken aenstoot des machtigen vijants[36] genadelijck bewaert, de schepen van de Compagnie soo geluckelijck tot in 't vaderlant ende van daer tot in Indiën geleydet mitsgaders des Compagnies staet hier in Indiën tot noch toe soo vaderlijck voor gewelt van alle haer vijanden bewaert heeft, dat hij sijnnen mildtrijcken zegen langh soo meer over deselve strecken ende insonderheyt de voortplantinge van de ware christelijcke religie in ˘t midden van dit heyloos Moorsdom gelieve te zegenen.

2. Off de kerckelijcke ordre hier in Batavia conform de instellinge van de gereformeerde kercken in ˘t vaderlandt geobserveert ende nagecomen wert.

3. Alsoo wij op het ernstich aenhouden van Magister Constantinus Chytereus[37] geadviseert hebben een druckerij toe te stellen, t˘overleggen off het geraden sij dat men daermede voortvare ende off deselve vooreerst tot nut sal gedijen, dan off daer meer onlust als voordeel uyt soude mogen resulteren. Item, soo goet gevonden werdt de druckerij voortganck neme, off het niet noodich sij eenige ordre te ramen ten eynde niet dan met consent ende met behoorlijcke visite gedruckt werde.[38]

4. Off de plaetse welcke tot gebouw van een nieuwe kercke gedeseigneert ende affgeteyckent hebben wel gelegen, te groot off te kleyn van begryp sij, mitsgaders hoe groot ende van wat forme de kercke na de mate van dese gemeynte ende der verhoopten aenwas dient begrepen, ende in wat gewest gestelt te werde.

5. Informatie te nemen van den standt der kercken in de Moluccos, Amboina, Banda, Solor, Paliacatte ende Piscadores, wat leeraers ende voorlesers in de gemelte quartieren tegenwoordich sijn, welcke derselver bij expiratie van tijt verlost moeten werden, midtsgaders off oock eenige ongesontheyts- ende onervarentheytshalven in de leere midtsgaders ergerlijck levens halven behooren gesuspendeert ende opontboden te werden.

6. Alsoo wij met Godes hulpe voorgenomen ende alreede onderhanden hebbe seker gebouw om t'selve t'appropriëren tot een schoole mitsgaders oock tot logement van de overcomende Nederlantsche ende hierlantsche vrouwspersoonen, waerover noodich een ordentelijck ende geschict opperregent gelijck mede eenige bequame schoolmeesters ende deuchtsame matronen sullen dienen gestelt te werden, voor te dragen wat persoonen daertoe bij de Broeders voor de bequaemste geoordeelt worden.

7. Off niet noodich sij een ordre te ramen dat de predicanten ende bequame voorlesers bij beurte op sekere gestelde tijden de visite ende ronde onder de christelijckheyt deser stede Batavia doen, soowel onder de Japonders, Maleyers, Mardijckers ende andere natiën professie van de christelijcke religie doende als onder de Nederlanders, ten eynde die alreede in de gemeynte mitsgaders noch daerbuyten sijn tot haren christelijcken plicht vermaent ende geïnstrueert mogen werden.

---

[35] De reactie van kerkenraad en overheid te Banda op deze punten in deel III, doc. 31 en het slot van doc. 32.

[36] Bedoeld is misschien het Spaanse offensief na de beëindiging van het Twaalfjarig Bestand, culminerend in de belegering van Bergen op Zoom.

[37] Constantinus Citharaeus (1596 tot na 1631), uit Hessen (Dld), magister artium, 1622-1629 een door conflicten en schulden gekenmerkte loopbaan als krankbezoeker te Batavia , gerepatrieerd, 2 oktober 1629 te Leiden ingeschreven als student theologie. Zie Troostenburg, *Biographisch Woordenboek*, 94v; Mooij, *Bouwstoffen* I, s.v.

[38] Het voornemen tot oprichting van een drukkerij te Batavia werd pas in 1667 verwezenlijkt.

8. Wat middelen best aengewent ende in ’t werck gestelt dienen om de mooren, heydenen ende andere vreemde natiën op ’t gevoechlijckste tot het christengeloove te leyden, insonderheyt de kinderen welcke van sodanige ouders in dese stadt geprocureert ende van buyten ingebracht werden.

9. Off het niet noodich sij de onervarene des te beter ende ordentelijcker in de fondamenten der christelijcke leere te stileren, dat men de cathechismum voorneme op den predickstoel te verhandelen, ende op wat tijt sulcx best vouge soude, ’tsij des sondachs off een dach in de weke.

10. Te sien wat ordre alhier in de schole onderhouden wert in ’t onderwijsen van de kinderen, soo in de fondamenten van de christelijcke religie als andersins, mitsgaders een goede ende behoorlijcke voet te ramen hoe ende in wat manieren de jeucht geleert ende geïnstrueert sal werden. Item wat de meesters tot noch toe daerinne gevordert hebben, off de presente tot het schoolmeesterschap suffiçant sijn, en off sij haer naer behooren quyten.

11. Off het tot dienste der scholen in Indiën wel vouge en soude dat men een bibliotheca begonde te formeren, daerinne alle de presenten ende over te comen boucken van de Compagnie bij den anderen opleyden, mitsgaders bijeenversamelden al sulcke boucken als eenige vertreckende persoonen naer ’tvaderlant ende andere lieffhebbers daertoe sullen willen contribueren.

12. Alsoo de Generale Compagnie dagelijckx boven haer vermogen ende buyten alle proportie met overgroote oncosten beswaert werdt, ende dienvolgende niet meer belast dient, t’overleggen bij wat middelen dat men de penningen tot het gebouw der schole streckende tot dienst van de gemeente buyten last van de Compagnie vinden sal, ’tsij bij vrijwillige contributie ofte bij forme van lotterije off andersins.

13. De Maleysche gebeden, Thien Geboden ende ’t geloove welcke in dese kercke ten dienste van de borgerije voorgelesen wordt, na te sien off die naer den eysch der Maleysche tale wel overgeset sijn dan off daer eenige correctie in behoorde te geschieden.

14. Op sekere provisionele instructie te letten welcke de Gouverneur Houtman op sijn vertreck van de Moluccos aen de kercke in Batsian tot naerder ordre gelaten heeft, off het niet noodich ende betamelijck sij die in te trecken ende een ander door den kerckenraet van hier met ons approbatie derwaerts te senden.

15. Hoe ende waer de presente predicanten ende voorlesers behoorden verdeelt ende versonden te werden, ende ider naer de mate sijner gave Gode ende de gemeente den besten dienst soude mogen doen.

– – –

KERCKEN-ORDENINGE GESTELT VOOR DE KERCKEN IN OOST-INDIËN

Art. 1. Om goede ordre in de gemeente Christy te onderhouden, sijn daerinne noodich de diensten, t’samencomsten, opsicht der leere, sacramenten ende ceremoniën, en de christelijcke straffe, waervan hiernaer ordentlijck sal gehandelt werden.

Van de diensten

2. De diensten sijn vierderley: der dienaren des Woorts, der doctoren, der ouderlingen ende der diaconen, tot dewelcke geen andere als godtsalige persoonen sullen gevordert werden.

3. Het sal niemant, hoewel hij een doctor, ouderlingh ofte diacon is, geoorloft sijn den dienst des Woorts ende der sacramenten te betreden sonder wettelijck daertoe beroepen te sijn. Ende wanneer ymandt daertegen doet ende, meermael vermaent sijnde, niet aff en staet, soo sal de kerckelijcke vergaederinge daertoe hierna genomineert oordeelen offmen hem voor een scheurmaker verclaeren off op eenige andere wijse straffen sal.

4. De wettelijcke beroepinge dergener die te vooren in den dienst niet geweest en sijn, soowel in de steden als ten platten landen, bestaet ten eersten in de verkiesinge, dewelcke na voorgaende vasten ende bidden geschieden sal door den kerckenraedt ende diaconen, ende daer geen kerckenraedt en is door de gemeente mette naestgelegenste kerckenraedt, ende dat met approbatie van de christelijcke overheyt der plaetse respectivelijck. Ten tweeden in de examinatie ofte ondersoeckinge beyde der leere ende des levens, dewelcke staen sal bij de predicant ende kerckenraet van de respective ofte naestgelegenste plaetsen. Ten derdenin de toestemminge van de lidtmaten der gereformeerde gemeynte van de plaetse, wanneer de name des dienaers den tijt van 14 dagen in de kercke verkundicht sijnde, geen hindernisse daertegen compt. Ten laesten in de opentlijcke bevesting voor de gemeente, diewelcke met behoorlijcke stipulatie ende affvraginge, vermaninge, gebet ende oplegginge der handen van den dienaer die de bevestinge doet (ofte eens anderen, daer mede dienaren sijn) toegestaen sal, naer het formelier daervan sijnde.

5. Men sal geen schoolmeesters, cranckbesoeckers, hantwercxlieden ofte andere die niet gestudeert hebben tot het predickampt toelaten, tensij dat men verseeckert is van hare singuliere gaven, godtsalicheyt, ootmoedicheyt, zedicheyt, goet verstant ende discretie, mitsgaders gaven van welspreeckentheyt. Soo wanneer dan soodanige personen sich tot den dienst presentere, sal den kerckenraet, met advys van de naestgelegenste kerckelijcke vergadering, d'selve eerst examineren, ende nadat se deselve in 't examen bevint, haer een tijt lang in 't privé laten proponeren, ende dan voorts met hen handelen als sij oordeelen sal stichtelijck te wesen.

6. Derwijle een dienaer des Woorts, eens wettelijck als boven beroepen sijnde, sijn leven lanck aen den kerckendienst verbonden is, soo sal 't hem niet geoorloft sijn hem tot een anderen staet des levens te begeven tensij om groote ende gewichtigen oorsaecken, daervan de respective ofte naestgelegenste kerckenraet kennisse nemen ende oordeelen sal.

7. Soo het geschiet dat eenige dienaers door ouderdom, sieckte ofte andersins onbequaem werden tot oeffeninghe hares dienstes, soo sullen sij nochtans desniettemin de eere ende de naem eens dienaers behouden, ende van de Bewinthebbers die se aengenomen hebben, nae hare discretie, eerlijck in haren noodtdruft, gelijk oock de weduwen ende wesen der dienaren in 't gemeen, versorcht werden.

8. Der dienaren ampt is, in de gebeden ende bedieninge des Woorts aen te houden, de sacramenten uyt te reycken, op haer medebroeders ouderlingen ende diaconen mitsgaders de gemeente goede acht te nemen, ende ten laesten mette ouderlingen de kerckelijcke dicipline te oeffenen, ende te besorgen dat alles eerlijck ende met ordre geschiede.

9. Onder de dienaren des Woorts sal gelijckheyt gehouden werden aengaende de lasten hares dienstes, mitsgaders oock in andere dingen, soo veel mogelijck is, hetwelcke oock in de ouderlingen ende diaconen te onderhouden is.

10. Daer noch geen kerckenraet en is, sullen de ouderlingen ende diaconen van den predicant ende gemeente vercoren werden, ende sal een ider kercke vrij sijn soo veel ouderlingen ende diaconen te verkiesen als ter van nooden sijn, diewelcke in haren dienst bevesticht sullen werden volgende het formelier daervan sijnde. Ende soo ergens bij

affsterven, vertrecken ofte andersins eenige veranderingen van ouderlingen ofte diaconen sal moeten gedaen werden, sal sulcx in manieren als vooren geschieden.

11. De kerckenraeden sullen alomme toesien datter goede schoolmeesters gestelt werden, die niet alleen de kinderen leeren lesen ende schrijven, maer oock deselve in der godsalicheyt ende in den cathechismo onderwijsen.

12. Der ouderlingen ampt is, behalve 't gene dat boven geseyt is hen met de dienaren des Woorts gemeyn te sijn, opsicht te hebben dat de dienaren, mitsgaders hare andere medehulpers ende diaconen, haer ampt getrouwelijck bedienen, ende besouckinge te doen na de gelegentheyt des tijts ende der plaetsen, tot stichtinge der gemeynte, soo voor als naer het nachtmael, can lijden, om bijsonder de lidtmaten der gemeynte te vertroosten ende te onderwijsen, ende oock anderen tot christelijcke religie te vermanen.

13. Der diaconen eygen ampt is de aelmissen ende andere armengoederen naerstelijck te versamelen, ende deselve getrouwelijcken ende vlijtichlijck naer den eysch der behoeftigen, beyde der ingesetenen ende vremden, met gemeen advys uut te deelen, de benaeude te besoecken ende te vertroosten, ende wel toe te sien dat de aelmoessen niet misbruyckt werden, waervan sij reeckening sullen doen in de kerckenraedt, ende oock (soo ymandt daer bij sijn wil) voor de gemeente, tot sulcken tijt als de kerckenraet het goet vinden sal.

Van de kercklijcke t'samencompsten

14. In alle kercken sal een kerckenraet sijn, bestaende uut predicanten off predicant, ouderlingen ende diaconen, dewelcke ten minsten alle weke eens t'samencomen sullen, in dewelcke een predicant presideren ende die actiën regeren sal, ende sullen in desen kerckenraedt geen anderen als kerckelijcke saecken, ende dat op kerckelijcke wijse, gehandelt werden.

15. Soo yemant hem beclaecht door de uytspraecke van den kerckelijcken raedt veronge-lijckt te sijn, dieselve sal hem tot een meerder kerckelijcke vergaderinghe beroepen mogen, diewelcke gehouden sal werden in de stadt Batavia, in 't konincrijck van Jaccatra, ende in dese meerder vergaderinghe sal men niet handelen dan 't gene in de respective kerckenraden [niet] heeft affgehandelt connen worden, ofte tot de kercken in 't gemeen behoort, welcke vergaderinge oock de staet van de kercken in Oost-Indiën bij alle gelegentheyt aen de kercken in Nederlandt sal bekent maken.[39]

16. Alle jaren, soo 't mogelijck is, sal de voorschreve kerckelijcke vergaderinge in Batavia gehouden worden, door t'samencompste van een predicant ende ouderling uut iders kerckenraedt, daertoe met behoorlijcke credentie ende instructie affgesonden, ende daer sulcks niet geschieden can, door schriftelijcke overseyndinge van hare gravamina en advysen mitsgaders van den staet haerer kercken.

17. Alle saken die in de voorschreven vergaderingh affgehandelt sullen wesen, ofte niet affgehandelt sullen connen werden, sullen aen de kercken daer cameren van Oost-Indische Compagnie sijn overgesonden werden, dewelcke kerckenraden d'selve met haer sinoden sullen communiceren, om de kercken in Oost-Indiën met advys ende resolutiën daer 't noodich sal sijn te dienen.

18. In alle t'samencompsten sal een van de predicanten bij de meeste stemmen tot preses, ende beneffens hem een tot scriba gecoren werden, om naerstelijck op te schrijven 't gene waerdich is opgeteykent te werden.

[39] Deze meerdere vergadering, te vergelijken met een classicale vergadering of particuliere synode in Nederland, is nooit tot stand gekomen.

19. Het ampt van de preses is voor te stellen ende te verclaren ’t gene te verhandelen is, toe te sien dat een iegelijck sijn ordre houden in ’t sprecken, den knibbelachtigen ende die te heftich sijn in ’t spreken te bevelen dat sij swijgen, ende over deselve, geen gehoor gevende, de behoorlijcke censure te laten gaen. Voort sal den preses onder anderen eenen ygelijcken affvragen off sij in hare kercken hare kerckenraetsvergaderinge houden, off de kerckelijcke dicipline geoeffent wert, off de armenscholen besorcht werden, ten laesten ofter yet is daerin sij het oordeel ende de hulpen der vergaderinge tot rechte instellinge haerder kercken behoeven, ende sal sijn ampt uytgaen wanneer de t’samencompste scheydet.

20. In ’t eynde van dese vergaderinge sal men cencure houden over diegene die yets straffweerdichs gedaen, ofte de vermaninge der minder t’samencompsten versmadet hebben.

Van de leere, sacramenten ende andere seremoniën

21. De dienaren des woorts Godts, cranckbesoeckers ende schoolmeesters sullen de belijdenisse des geloofs der Nederlantsche kercken ende den christelijcke catechismum van Heydelberch, midtsgaders oock de canones van het Synodus Nationael van Dordrecht des jaers 1619, onderteyckenen.

22. Het verbondt Godts sal aen de kinderen der christenen met den doop, soo haest de bedieninge desselve hebben sal, besegelt werden, ende dat in openbare versamelinge, wanneer Godts Woort gepredickt woort. Dog ter plaetse daer niet sooveel predicatiën gedaen werden sal men oock, te hooger noot, den doop extraordinaerlijck bedienen, soo nochtans dat het selve sonder predicatie off een corte vermaninge uyt Godes Woort niet en geschiede, ende dat soo weynich als mogelijck is. Ende sal den doop van niemant anders bedient mogen werden als van diegene die van den kerckenraet daertoe wettelijck geordonneert sijn.

23. De dienaers sullen haer beste doen ende daertoe arbeyden dat de vader sijn kint te doope presenteere. Ende in de gemeente daer men neffens den vader oock getuygen bij den doop neempt (welck gebruyck, in hem selven vrij sijnde, niet lichtelijck te veranderen is), betaemt het dat men neme die de suyvere leere toegedaen ende vroom van wandel sijn.

24. De dienaers sullen in ’t doopen, soo der jonge kinderen als de bejaerde persoonen, de formeliere van de instellinge ende gebruyck des doops, welck tot dien eynde onderscheydelijck beschreven sijn, gebruycken.

25. De bejaerde worden door den doop de christelijcke gemeente ingelijft ende voor lidtmaten der gemeente aengenomen, ende sijn daerom schuldich het avondtmael des Heeren oock te gebruycken, ’twelck sij bij haren doop sullen beloven met de eerste gelegentheyt te doen.

26. De namen der gedoopte, mitsgaders der ouderen ende getuygen, item den tijt des doops, sullen opgeteyckent werden, ende sullen alle jaren de registers van dien den kercken in Nederlandt toegesonden werden.

27. Men sal niemandt ten avondtmale des Heeren toelaten dan die, nae de gewoontheyt der kercke tot dewelcke hij hem voucht, belijdenisse der gereformeerde religie gedaen heeft, mitsgaders hebbende getuychenisse eens vromen wandels, sonder dewelcke getuychenisse oock degene die uut andere kercke komen niet sullen toegelaten werden.

28. Een yeder kercke sal sulcke maniere van bedieninge des avondtmaels houden als sij gehouden[40] tot de meeste stichtinge te dienen, wel verstaende nochtans dat de uytwen-

[40] De tekst bij Van Boetzelaer (p. 302) heeft hier ‘oordeelt’.

digen ceremoniën, in Godts Woort voorgeschreven, niet verandert, ende alle superstitiën vermijdet werden, ende dat na voleyndinge der predicatiën ende der gemeene gebeden op den predickstoel het formelier des avondtmaels, mitsgaders 't gebedt daertoe dienende, voor de tafel sal worden gelesen, ende den tijt van 't houden des avondtmaels, mitsgaders hoe menichmael in 't jaer, wert gelaten ter discretie van ider kercke.

29. In tijden van oorloge, pestilentie, dieren tijt, sware vervolginge der kercke ende algemeyne swaricheden sullen de dienaers der kercke de overheyt bidden dat door hare authoriteyt ende bevel openbare vast- ende biddagen aengestelt ende geheyliget mogen werden.

30. De gemeente sullen onderhouden, beneffens den Sondach, oock den Christdach, Paesschen ende Pincxteren.

31. De dienaers sullen alomme, soo veel als mogelijck is, des Sondachs naemiddach catechiseren, om de inwoonders des te beter de fondamenten van de christelijcke religie in te planten.

32. Aengaende de houwelijckse saken sal naerstelijck gelet werden dat geen houwelijcken werden gecontraheert die in Godes Woort verboden sijn, latende de voorder ordonnantie op 't stuck van 't houwelijck bij de dispositie der overheden.

Van de cencure en de kerkelijcke vermaningen

33. Gelijckerwijs de christelijcke straffe geestelijck is, ende niemant van de borgelijcke gerichte en straffe der overheyt bevrijt, alsoo werden oock beneffens de borgelijcke straffe de kerckelijke cencure nootsaeckelijk vereyscht om den sondaer met de kercke ende sijnen naeste te versoenen, ende de ergernisse uyt de gemeente Christi wech te nemen.

34. Wanneer dan yemant tegen de suyverheyt der leere ofte vroomheyt des wandels sondicht, sooverre als het heymelijck is ende geen openbare ergernisse gegeven heeft, soo sal den regel onderhouden werden welck Christus duydelijck voorschrijft Mattheüs 18.[41]

35. De heymelijcke sonden, wanneer van[42] de sondaer bij een, ende in 't bijsonder, ofte voor twee ofte drie getuygen vermaent sijnde, berouw heeft, sullen voor den kerckenraet niet gebracht werden.

36. Soo yemandt, van een heymelijke sonde van twee ofte drie persoonen in de liefde vermaent sijnde, geen gehoor en geeft, ofte andersints een openbare sonde bedreven heeft, sulcx sal den kerckenraet aengegeven werden.

37. Van al sulcke sonden die van haer nature wegen openbare, ofte door verachtinge der kerckelijke vermaningen in 't openbaer gecomen sijn, sal de versoeninge, wanneer men sekere teyckenen der boetvaerdicheyt siet, openbaerlijck geschieden, door het oordeel des kerkenraets, hetsij voor de kerckenraet ofte voor de geheele gemeente, na dat tot de meeste stichtinge sal verstaen werden te behooren.

38. Soo wie hartneckelijcke de vermaninge des kerckenraets verwerpt, item die een openbare ofte andersins een grove sonde gedaen heeft, sal van den avondtmael des Heeren affgehouden werden, ende indien hij, affgehouden sijnde, nae verscheyden vermaningen geen teeckenen der boetvaerdicheyt bewijst, soo sal men ten lesten tot de uyterste remediën, namentlijck de affsnijdinge, comen, volgende de forme na den

[41] Matteüs 18:15-20.

[42] De tekst bij Van Boetzelaer (p. 303) heeft hier 'waervan'.

Woorden Godts daertoe gestelt,[43] doch sal niemant affgesneden werden dan met voorgaende advys van eenige naergebuerde kercken, bij forme van classe bijeencomende.

39. Aleer men tot de afsnijdinge compt, sal men de hartneckicheyt des sondaers de gemeente opentlijck te kennen geven, de sonde verclarende, mitsgaders de naersticheyt aen hem bewesen in 't bestraffen, affhouden van den avondtmale, ende menichfuldige vermaningen, ende sal de gemeente vermaent werden hem aen te sp[r]ecken ende voor hem te bidden. Soodanige vermaninge sullen der dry geschieden. In den eersten sal de sondaer niet genoempt werden, opdat hij eenichsins verschoont werde. In den tweeden sal sijne name uytgedruckt werden. In den derden sal men de gemeente te kennen geven dat men hem, tensij dat hij hem bekeere, van de gemeentschap der kercke uutsluyten sal, opdat sijne affsnijdinge, soo hij hartneckich blijft, met stilswijgende bewilliginge der kercken geschiede. Den tijt tusschen de vermaningen sal in 't oordeel des kerckenraets staen.

40. Wanneer iemandt die geëxcommuniceert is hem wederom wil versoenen met de gemeente door boetvaerdicheyt, soo sal hetselffde voor de handelinge des avontmaels ofte andersints na gelegentheyt te vooren de gemeente aengeseyt worden, ten eynde ten naestcomende avondtmale (soo verre yemant yet weet voor te brengen ter contrarie) openbaerlijck, met proffessie sijner bekeeringe, weder opgenomen werde, volgende het formelier daervan sijnde.

41. Wanneer de dienaers des godtlijcken Woorts, ouderlingen of diaconen een grove sonde bedrijven, die de kerke schadelijck, ofte oock bij de overheyt straffwaerdich is, sullen wel de ouderlingen ende diaconen terstont door voorgaende oordeel des kerckenraets derselver ende der naestgelegener gemeente van haren dienst affgeseth, maer de dienaers opgeschort werden; maer off sij geheel van den dienst aff te setten sijn sal in 't oordeel van de generale kerckelijcke vergaderinge tot Batavia staen.

42. Voorts onder de grove sonden die waerdich sijn met opschortinge ofte affstellinge van den dienst gestrafft te werden, sijn dese voornaempste: valsche leere ofte ketterije, openbare scheurmakinge, opentlijcke blasphemie, simonie, trouloose verlatinge sijns dienst, ofte indringinge in eens anders dienst, meyneedicheyt, eedtbreuk, vechterije, vuyl gewin, cortelijcke, alle de sonden ende grove feyten die den autheur voor de werelt eerloos maken, ende in een ander gemeen lidtmaet der kercke der affsnijdingen waerdich soude gerekent werden.

43. De dienaren des Woorts, ouderlingen ende diaconen, sullen onder hen de christelijcke cencuren oeffenen, ende malcanderen van de bedieninge hares amptes vriendelijcken vermanen.

44. Degene die uyt de gemeente vertrecken, sal een attestatie ofte getuychenisse hares wandels, bij advys des kerckenraets, medegegeven werden, onder den zegel der kercken, ofte daer geen zegel en is van tweën onderteyckent.

45. Geen kercken sal over andere kercken, geen dienaer over andere dienaren, geen ouderlingh ofte diacon over andere ouderlingen off diaconen eenige heerschappije voeren.

46. In middelmatige dingen sal men de buytenlantsche kercken niet veroordeelen ofte verwerpen die ander gebruyck hebben dan wij.

Eenige poincten dewelcke de kerckelijke vergaderinge te Batavia anno domini 1624, augusto 6, noodich geacht heeft (de gelegentheyt der tijden, plaetsen en persoonen alhier in Indiën snlcx vereysschende) dat bij de kerckenordeningen in 't selve jaer uyt 't Vaderlant

[43] Het formulier van de ban of afsnijding in het Gereformeerde kerkboek.

gebracht, soude gevoucht werden, waarop sij, alsmede op de kerckenordeningen voorschreven, in aller eerbiedicheyt versoecken de approbatie ende politique authorisatiën van den Ed. Heer Generael Pieter de Carpentier ende de Raden van Indiën.

Op 't 5e articul van de kerckenordeningen: In Indiën en sal niemandt tot het predickampt beroepen, geëxamineert ofte gevoordert worden sonder advys van de naestgelegene kercken ende bevestichde kerckendienaers. Doch bij afsterven van haren predicant ofte kerckendienaer sullen zij die den kerckenraet aldaer representeren een persoon die se de alderbequaempste oordeelen als ouderling mogen gebruyken, ende hem bij provisie stellen om den H. Doop te bedienen totdat onder haer van de naestgelegene kercken behoorlijcke orden in den kerckendienst gestelt werden.

Op 't 6e articul. Een ider predicant sal gehouden sijn een jaer voordat den tijt sijnder verbintenisse geëxpireert is, aen alle de naestgelegene kercken, doch principalijck aen de kercke van Batavia (daer de kerckendienaers ende kranckbesoeckers uut 't Vaderlant eerst aencomen) te kennen te geven off hij begeert van sijne gemeynte te vertrecken, ofte niet, opdat in sijn vertreck zijne plaetse met een bequaem persoon mach versien werden, doch bijaldien dat sijne gemeynte alsdan niet bequamelijck can versorcht werden, sal deselve predicant gehouden sijn noch een jaer over sijn verbonden tijt aldaer te blijven, maer soo naer dat jaer hem noch geen successeur gesonden wert, alsdan mach hij ordentelijck vertrecken.

Op 't 10e articul.[44] De schoolmeesters sullen de kinderen den cathechismum niet alleen van buyten laten leeren, maer daerop catechiseren ende den rechten sin der vijff hoofdstukken der christelijcke religie (soo veel doenelijk is) inscherpen, haer mede in het singen van eenige psalmen dagelijckx oeffenen.

Op 't 15e articul. Alle dry jaren, soo 't mogelijck is, sal de kerckelijcke vergaderinge van de gedeputeerde aller gereformeerde gemeente in Oost-Indiën staende onder de Nederlantsche Compagnie te Batavia gehouden werden, door t'samencompste van een predicant ofte een ouderlingh uut elcke plaetse, als uyt de Moluccos, Banda, Amboina, Solor, Coromandel.

Op 't 22e articul. De kleyne kinderkens der heydenen die ofte van hare eygen ouders (als somtijts hier geschiet) voorgedragen werden ofte van de christenen aengenomen sijn, en sal het H. doopsel niet medegedeelt werden voordat se eenige belijdenisse doen connen des gelooffs, volgens de decisie hierover gegeven in 't E. Synode gehouden tot Dordrecht, sessio 19.[45] Dit sal bij provisie naergecomen werden totdat wij naerder advys van de kercken uyt Nederlant gecrijgen.

---

[44] Ten rechte: 't 11e articul.

[45] Zie *Acta* (editie Canin) 61: 'Van de kinderen oock der Heydenen, dewelcke ofte van weghen de jonckheyt, ofte gebreck van de sprake te verstaan, niet en hebben connen van de christenen onderwesen worden, hoewel se door aenneminge souden mogen ingelijft worden in de familien der christenen, is ooc geoordeelt geweest met de meeste stemmen, dat se niet en behooren gedoopt te worden, eer sy tot die jaren ghecomen zijn, dat sy inde eerste beginselen der Christelijke Religie, naar haar begrijp connen onderwesen worden, ende sulcx oock metter daet geschiet is'. Vgl. H.H. Kuyper, *De Post-Acta*, *of nahandelingen van de Nationale Synode van Dordrecht in 1618 en 1619 gehouden,* Amsterdam 1899, 416-417 en 455; Van Boetzelaer, *De Protestantsche Kerk*, 86-88, vgl. 216.

Het is oock goet gevonden dat men de kleyne kinderkens die, van heydense ouders geboren sijnde, van christenen aengenomen werden, ofte op de begeerte van de ouderen (naedien sij het H. doopsel voor de becoominge des gelooffs niet ontfangen connen) door oplegginge der handen met de gebeden, naer 't exempel des Heeren Christy Mattheüs 19, Godes genadige bewaringe ende geleydinge bevelen.

Op 't 23e articul. Het wert noodich geacht dat men, om de onwetenheyt uut het Christendom te weren, de confirmatie, doch sonder paepsche superstitie, gebruyckt werden aen de kinderen die gedoopt sijn als sij 9, 10 ofte 11 jaren out sijnde belijdenisse haers gelooffs connen doen.

Op 't 27e articul. De geloovigen uyt de heydenen die rekeninge haers gelooffs connen geven ende christelijcken leven, sullen tot het avontmael des Heeren toegelaten werden.
Die tot ledematen der gemeynte begeeren aengenomen te werden sullen met een ofte twee ledematen der gemeynte, die van haer leven getuygen connen, ontrent 14 daegen voor de houdinge des H. avondtmaels tot een der predicanten bij dewelcke sich een ouderling vougen sal, comen moeten ende belijdenisse haers gelooffs doen. De namen der aencomende ledematen sullen des Vrijdachs voor de uytdeelinge des H. avondtmaels op de voorbereydinge afgecondicht werden.

Op 't 28e articul. Aengaende de uytvoeringe der excommunicatie is goet gevonden dat in hoochdringende noot, al[s] door langh vertouven veel schade in de gemeente te verwachten is, de kerckenraet eeniger plaetsen in de vreese des Heeren, sonder advys van andere kercken, tot de affhoudinge ende affsnijdinge der moetwilligen en onboetvaerdige sondaers sal mogen treden.

(*Volgen enkele besluiten aangaande de wenselijkheid van een drukkerij en een geschikte plaats voor een kerkgebouw te Batavia, alsmede een opsomming van de in Indië werkzame predikanten, krankbezoekers en andere kerkelijke personen.*)

Op 't 7e poinct. Onder de Nederlanders sal te Batavia de kerckelijcke visitatie geschieden alle vierendeel jaers, corts voor het houden des Heyligen Avondtmaels, ende telckens tusschen de celebreringe noch eens, in dewelcke de ledematen ende anderen aengeporret sullen werden tot 't gehoor van Godes Woort, tot een christelijck ende godtsdienstich leven, ende tot het godtvreesent genot des H. Avontmaels.
De Maleyers, Japponnesen ende diergelijcken die nog vervreemt sijn van de ware gemeente Godts sullen oock ten desen eynde viermael des jaers aengesprecken werden ende christelijck vermaent ten tijden als tusschen het houden des H. Avondtmaels de Nederlanders besocht werden.

Het is goet gevonden, ende noodich tot voortplantinge des Christendoms, dat men een maringo make, die gegageert sijnde van de Compagnie (hetwelck aen de Ed. Heer Generael te versoecken staet) dagelijckx onder de Maleyers ende andere Oost-Indische natiën hier residerende verkeere, sich bij haer familiaer mak[e] ende op haere religie ende maniere van leven acht neme.

Het ambt van de marinio[46] sal dusdanich wesen:

De marinio sal gehouden wesen:

1. Familiaerlijk ende stichtelijck dagelijckx te verkeeren onder de onduytsen.
2. Neerstelijck te vernemen wat huysgesinnen christenen ende onchristenen sijn, om sich daernaer te mogen reguleren, alsmede om te weten wanneer ende hoevele christenen kinderkens geboren werden, opdat se tijdelijck aengeteeckent ende ten doope mogen gepresenteert werden.
3. Wel regart te nemen waer eenige ergernisse in leere ofte leven gegeven werden, om die tijdelijck te weeren ende te corrigeren.
4. Het volck aen te porren dat se des Sondachs tot het gehoor van Godes Woort ende tot de cathecizatie comen.
5. Goede correspondentie te houden met de kerckelijcke persoonen ende haer van alle gelegentheyt der onduytse bericht te doen.

Op ’t 8e poinct. Middelen om de bekeeringe der heydenen te voorderen sijn dese voorts beraempt.

1. De predicatie des godlijcken Woorts in tale die de heydenen verstaen, te weten in Maleys, Japons etc.

Den Engelschen in der psalmen gesangh nae te volgen (onder dewelcke de voorleser eerst een regelken leest, ende daernaer met den volcke singht); dit wert den kercken vrij gelaten te doen ofte naer te laeten.

2. Het is goet gevonden dat men de kleyne kinderkens die, van heydense ouderen gebooren sijnde, voor christenen aengenomen werden, ofte op de begeerte van de ouderen (nae dat sij het H. Doopsel voor de betooninge des gelooffs niet ontfangen connen), door oplegginge der handen, met den gebeden, nae ’t exempel des Heeren Christy, Matheüs 19, Godes genadige bewaringe ende geleyde bevelen sal.
3. De visitatie van de onduytsche natiën moet neerstelijcken, niet alleen door den marinio maer oock door den kerckenraet, geschieden.
4. In de schole moet de jeucht der Nederlanders ende onduytschen in godtvruchticheyt, goede seden, lesen, schrijven, ende singen der psalmen opgetrocken werden. Om der heydenen kinderen ter scholen te trecken, dient versocht aan den Ed. Heer Generael dat een yder derselver een deele rijs alle weke belooft ende gegeven wert. De bequaemste verstanden behooren verder in de christelijcke relige ende andere wetenschappen door een meester in ’t bijsonder, onder den opsicht eens predicants, opgetrocken te werden, opdat se de gemeynte der onduytschen en voornemelijck haren geloovigen lantslieden, den wech der salicheyt als voorlesers, ouderlingen ofte proponenten wijsen mogen, met cleyne beswaringe der Compagnie veel dienst doende.
5. De catechizatie, die aen de kinderen ende jonge lieden vooreerst voornementlijk in ’t werk dient gestelt, dient seer tot verbreydinge der warer kennisse Godts ende Christy.
6. Het is noodich dat de predicatiën die alrede in ’t Maleys gestelt sijn,[47] gecopieert ende elck kerckendienaer ende kercke behandicht werden; dat het getal derselver oock met een goed oordeel nae vereysch der saken vermeerdert werden. Is mede noodich dat vooreerst het Evangelium Matthey in ’t Maleys overgeseth ende de gemeynte om voor te lesen medegedeelt werde, mitsgaders dat eenige psalmen op ’t Maleys in rijme gestelt

[46] Zie betreffende deze functionaris Van Boetzelaer, *De Protestantsche Kerk in Nederlandsch-Indië*, 34.

[47] Van ds. Wiltens en ds. Danckaerts, zie Bijlage Maleise Geschriften.

werden, om in der gemeynte te singen. Gelijck in 't Maleys, soo ware het goet dat metter tijt dit oock in andere talen geschieden.

7. Het wert noodich geacht dat, om de onwetentheyt uut den Christendom te weren, de confirmatiën, doch sonder paepsche superstitiën, gebruyckt werden aen de kinderen, als sij 9, 10, ofte 11 jaeren oudt sijnde, belijdenisse haers gelooffs connen doen.

8. Daer dient een refutatie des Moorsdoms ofte mahumetistschap, soo in Nederduytsche als in Maleysche tale, ingestelt te werden, ende de moorsche besnijdinge moet men door de polytycke macht soecken te weeren.

9. Men moet aenhouden bij de politycque overicheyt dat se den Sabath in 't uyterlijcke bij alderley natiën onder haer gebiet woonachtich ofte comende, doen vieren; dat se gebieden men sal de slaven dan oock laten rusten, ende op geltstraffen setten haer die onder de predicatiën in herbergen ofte elwaerts tappen en stercken dranck vercoopen.

10. Staet te versoecken aen de overicheyt dat de Chinesen ende andere heydenen die openbare oeffeninge haerder heydensche superstitiën en duyvelsdienst, die se bijsonderlijck des nachts op de straeten plegen, verboden werden, want in geene christelijke republycke sulcke vercortinge der eere Godes behoort gedoocht te werden, waerdoor vele onduytschen geërgert werden, een vermaken in hare superstitiën crijgen.

(*Het rooster van de predikaties wordt vastgesteld en de taken van de opperregent van school en vrouwenhuis te Batavia worden geregeld.*)

Het ampt des schoolmeesters

1. Den schoolmeester sal den curatoren ende opperregent in allen dat hem volgens sijne beroepinge opgeleydt wert gehoorsaem sijn.

2. Hij sal de jeucht onderwijsen in lesen, schrijven, cijferen, singen der psalmen, in de godtvruchticheyt ende goede seden, ende soodrae doenelijck is de hooftstucken der christelijcker religie met de gemeyne gebeden leeren.

3. De gebeden sal hij doen opseggen ende een psalm doen singen in 't aenvangen ende uytgaen der scholen. Die in 't school woonachtich sijn sullen hierbenevens des morgens als se opstaen, des avondts als sij ruste gaen, gelijck alsmede voor en na den eten het gebedt seggen.

4. De Maleysche kinderen sal hij in het Duyts leeren lesen, meteen haer in 't Maleys de hooftstucken der christelijcke religie met den gebeden van buyten doen leeren, ende voorts sal hij haer doorgaens in Duyts onderwijsen. De Nederlantsche kinderen sullen doorgaens in 't Duyts onderwesen werden, want sij het Maleys in de dagelijckxe conversatie genoechsaem leeren.

5. De kinderen sullen twee halve speeldagen 's weeckx hebben, op dewelcke sij des naemiddachs eer se verloff crijgen eerst elck haer gebeden die se geleert hebben met de hooftstucken der christelijcker religie sullen moeten opseggen.

6. De schoolmeester moet sorge dragen dat de kinderen wel gehavent[48] ende eerlijck in 't habijt sijn.

Om te voldoen de begeerten des Ed. Heer Generael sijn eenige tot visitatie der scholen gecommitteert, dewelcke gerapporteert hebben dat alles redelijck wel in de schole voor dese tijt toegingh, volgens de order die voor desen de schoolmeester voorgeschreven was.

[48] Verzorgd, schoon.

kerkorde 1624

(*Volgen bepalingen betreffende de oprichting van een bibliotheek ten behoeve van kerk en school, de financiering van kerkbouw te Batavia en het gebruik van Danckaerts' catechismusvertaling. Tenslotte wordt een orde vastgesteld voor de christenen op Batjan, zie deel II, Ternate, doc. 5.*)

(*Volgt op fol. 20r de ratificatie door de Gouverneur-generaal*)

Pieter de Carpentier, Gouverneur Generael wegen den staet der Vereenichde Nederlanden in Indiën, allen dengenen die desen sullen hooren lesen ofte sien saluyt.

Doen te weten, alsoo ons boven alle andere saken voornementlijck ter harten gaet d'eere van Godes H. Name ende dienvolgens de behoudenisse mitsgaders de voortplantinge van de ware gereformeerde christelijcke religie, soo onder onse als onder dese inlandische, verleyde ende verblinde natiën (wesende d'eenige springhader aller segeningen Godes),

soo is 't dat wij op d'overcompste van de schepen Gouda ende Hollandia hebben doen beroepen, alhier in de stadt Batavia, des sesten augusty deses jaers, sekere vergaderinge soo der kerckelijcke persoonen hier residerende als de respective predicanten met gemelte schepen overgecomen, om bij deselve in de vreese des Heeren ten overwesen van onse gecommitteerde[49] gedelibereert ende geadvyseert te werden op sekere poincten haer bij ons voorgestelt, streckende soo tot weeringe van alle abuysen ende disordren welcke tot noch toe hier ofte elders onder onsen gouvernementen in de kerckendienst soude mogen ingeslopen sijn, alsmede tot raminge ende oprechtinge van alle goeden middelen welcke soude mogen hier te lande gebruyckt ende in 't werck gestelt werden, gelijck uyt deselve onse voorgestelde poincten, in d'acten der gemelte vergaderinge geinsereert, gesien can werden. Ende dat wij (naedat gemelte vergaderinge hare besoingne ende last op den 20 october geëyndicht ende besloten hadden) derselve advysen ende beraemde ordren gesien, geëxamineert ende overwogen hebbende, deselve met advys van onsen rade geapprobeert, geconfirmeert ende geratificeert hebben, gelijck wij deselve approberen, confirmeren ende ratificeren midts desen, uytgesondert de kerckenordeninge bij de gedeputeerde der Zuyt- ende Noordthollantsche sinoden geraempt ende bij deselve ongeteyckent, sonder authentycque approbatie aen eenige kerkckendienaren met gemelte schepen overgecomen voor de kercken in Indiën medegegeven, ende onder d'acte der gemelte vergaderinge geregistreert, dewelcke wij nochtans ten versoecke van dese vergaderinge goetvinden dat provisionelijck tot naerder ordre ende behoorlijcke ratificatie van Nederlandt alsoo sal achtervolcht ende gebruyckt werden, welcken volgende alle kerckelijcke vergaderinge, kerckendienaren, ende voorts alle degene die dese handelinge eenichsins concerneren ofte aengaen mogen, haer in alles oprechtelijck ende getrouwelijck hiernaer sullen hebben te reguleren ende gedragen, recommanderende ende belastende voorts aen alle respective overicheden onder ons gebiedt sorterende den dienaren der kercken daerinne te mainteneren ende behulpsaemheyt bewijsen, want wij sulcx tot voorderinge van d'eere Godes ende welstandt der kercken in de landen bevinden te behooren.

[49] Jacques Specx en Pieter Vlack, Raden van Indië.

Kerkorde voor de gemeente te Batavia, 7 december 1643

Omstreeks 1642 verzocht Gouverneur-generaal Van Diemen de Bataviase kerkenraad een concept-kerkorde voor de intussen sterk gegroeide stadsgemeente te schrijven. Het concept was in september 1643 gereed en werd op 7 december van hetzelfde jaar door Gouverneur Generaal en Raden met enige wijzigingen vastgesteld en ingevoerd.[50] Zij was ontworpen voor Batavia en toegesneden op de aldaar bestaande situatie, maar werd ook door de kerken in andere VOC-vestigingen als richtlijn geaccepteerd. Te Ambon werd in 1673 een eigen kerkorde van kracht, die in 1676 ook in Ternate werd ingevoerd.

De hierna gegeven tekst is getranscribeerd uit de Net-Generale Resoluties van de Hoge Regering, d.d. 7 december 1643 (ANRI, VOC, Archief Hoge Regering nr. 862, fol. 285-305). Dit handschrift verschilt in spelling en soms ook inhoudelijk van de tekst die is afgedrukt in Van der Chijs, *Nederlandsch-Indisch Plakaatboek* II, 31-49, en, met een aantal verschrijvingen, is overgenomen in de dissertatie van C.W.Th. van Boetzelaer, *De Gereformeerde Kerken en de Zending in Oost-Indië in de dagen van de Vereenigde Oost-Indische Compagnie* (Utrecht 1906), 307-329 (Bijlage K). Daarnaast is er een onvolledige tekst (beginnend bij artikel 33) in Archief Kerkenraad Batavia inv. nr. 212. Deze tekst is ondertekend door een aantal predikanten en ouderlingen, maar is ongedateerd. Vermoedelijk is dit (een deel van) het afschrift dat in september 1643 door de kerkenraad aan de Hoge Regering werd overhandigd en dat, zoals hierboven gezegd, ten grondslag lag aan de definitieve tekst van de kerkorde.

Antonio van Diemen, gouverneur generael, en de Raden van India over den stant der Vereenighde Nederlanden in Oriënten allen dengenen die desen sullen sien ofte hooren lesen, saluyt. Doen te weten:

Alsoo die van den Eerw. kerckenraedt deser stede, eenigen tijt voorleden, ons te kennen gegeven ende verthoont hadden hoe dat d'ordre, met authoriteyt van den gouverneur generael Pieter de Carpentier in den jare 1624 op 't stuck van den kerckendienst ende 'tgene daeraen dependeert geraemt, met verloop van jaren ende veranderingh van saecken in veele poincten onbruyckelijck geworden, ende alteratie, verbeteringh ofte ampliatie was comen van noode te hebben, hadden wij, estimerende geen dinck soo zeer tot onsen plicht te pertineren als sorge te dragen dat de kercke ende den godsdienst bij

[50] Zie notulen kkr Batavia, 5 en 19 januari, 23 maart, 13 april, 4 mei, 31 augustus, 14 september en 14 december 1643 (Mooij, *Bouwstoffen* I). De commissaris-politiek die op 14 december de kerkorde in de kerkenraadsvergadering inbracht (Mooij, *Bouwstoffen* I, 688) deelde mee dat vergeleken met het kerkenraadsconcept 'eenige weynich woorden waeren verandert ende een weynich bijgedaan'. Vervolgens kondigde de kerkenraad aan de tekst na te zullen zien alvorens de GG om approbatie te verzoeken (Mooij, *Bouwstoffen* I, 688-689). In de vergadering van 6 januari vindt deze bespreking plaats: de kerkenraad verzoekt de in art. 11 geschrapte woorden 'volgens haere liberale concessie etc.' weer te herstellen, uit t.a.v. art. 14 de wens dat de verkiezing van ouderlingen en diakenen zal mogen geschieden 'volgens de meest ordinare wijse der kercken in Nederland', en tekent bezwaar aan tegen de bepaling in het slotwoord dat geen gewichtige zaken verhandeld zouden mogen worden zonder voorafgaande mededeling aan en toestemming van de overheid (p. 692, 693). Op het tweede punt gaf de GG toe: de 'absoluyte keure', van ouderlingen en diakenen zou aan de kerkenraad staan, terwijl 'maer alleen het enkel getal van die gene die van den E. kercken-raedt souden vercoren sijn, aen sijne Edelheyt om van hem gespprobeert te worden, soude vertoont worden' (p. 693, notulen 11 januari). Over het derde punt wordt in de notulen niet meer vernomen.

goeden regel gehouden werde, goet gevonden haar Eerwaerdige t'authoriseren de voorschreven ordre te resumeren ende nae gelegentheyt van tijt ende saecken daerinne soodanigen correctie ofte verbeteringh te doen als bevonden soude werden te behooren, ende haer Eerwaerdighe alsnu ons haer gebesoigneerde g'exhibeert hebben, luydende van woorde te woorde als volcht:

KERCKEN-ORDENINGE GESTELT VOOR DE GEMEENTE VAN BATAVIA

Articulus Primus

Om goede ordre in de gemeente Christy t'onderhouden, sijn daerinne noodigh de diensten, t'samencompsten, opsicht der leere, sacramenten ende seremoniën, als de christelijcke straffe, waervan hiernaer ordentelijck sal gehandelt worden.

Van de diensten

2. De diensten sijn vierderley: der dienaren des Woorts, der doctoren, der ouderlingen en diaconen, tot dewelcke geene andere als bequame ende godtsalige personen sullen gevordert werden.

3. Het en sal niemandt, hoewel hij een doctor, ouderlingh ofte diacon is, geoorloft sijn den dienst des Woorts ende der Sacramenten te betreden sonder wettelijck daertoe beroepen te sijn; ende wanneer yemant daertegen doet ende, meermaels vermaent sijnde, niet aff en staet, soo sal de kerckelijcke vergaderinge (daertoe hierna genomineert), oordeelen off men hem voor een scheurmaker verclaren ofte op eenige andere wijse straffen sal.

4. Dewijle de persoonen die tot den dienst des Woorts beroepen werden, verscheyden sijn, off soodanige dewelcke noyt te vooren in den dienst geweest en sijn, ofte die nu te vooren eenige gemeynte bedient hebben, soo sal oock in de beroepinge derselver verscheydentlijck gehandelt werden.

5. De wettelijcke beroepinge dergener die noyt te vooren in den dienst geweest en zijn, bestaet insonderheyt in dese vier naervolgende stucken. Vooreerst in de verkiesinge, dewelcke nae voorgaende vasten ende bidden geschieden sal door den kerckenraet, ten overstaen ende met approbatie van de christelijcke hooge overheyt deser stede. Ten anderen in de examinatie ofte ondersoeckinge beyde der leere ende des levens, dewelcke staen sal bij de predicanten ende den kerckenraedt. Ten derden in de toestemminge van de ledematen der gemeynte, wanneer, den naem des dienaers ten tijde van veertien dagen publyckelijck in de kercke affgecundicht sijnde, geen hindernisse daertegen comt. Ten vierden ende laetsten in de opentlijcke bevestinge voor de gemeynte in de kercke, dewelcke met behoorlijcke stipulatie ende affvraginge, vermaninge, gebeth ende oplegginge der handen van den dienaer die de bevestinge doet ofte een ander (indien der meer tegenwoordigh sijn) toegaen sal, volgens het formulier daervan sijnde.

6. In de wettelijcke beroepinge van diegeene dewelcke te vooren noch eenige andere gemeenten bedient hebben (hetwelck blijcken sal bij hare brieven van demissie) sal meerendeels naer de voorgaende maniere geprocedeert werden, alleen dat men dese veranderinge daerin waernemen. Vooreerst, dat behalven d'ordinarie ondersoeckinge naer haer leven ende leere oock neerstigh sal ondersocht worden hoedanigh dat se haerselven in haren dienst ontrent haer gemeente hebben gecomporteert ende gequeten. Ten anderen, vermits zij voor haer eerste confirmatie in den dienst eenmael haer behoorlijck examen hebben uytgestaen, sullen niet genootsaeckt wesen haerselven van nieuws soo-

danigen examen t'onderwerpen, maer daervan exemt ende vrij sijn. Ten derden, sullen oock in haer publycke bevestinge voor de gemeente niet de handen opgeleyt, maer alleen tot een teecken der gemeenschap haer de rechte hant gegeven worden.

7. Sullen oock geene predicanten die eerst nieuwelijx uyt het vaderlandt tot ons overcomen tot den publycken dienst des Woorts ofte der Sacramenten g'admitteert worden voor en aleer dat zij hare brieven van commissie des classis van welcke zij gesonden worden aen den kerckenraedt sullen hebben verthoont.

8. Men sal geen schoolmeesters, cranckbesoeckers, hantwercxluyden, ofte eenige andere die niet gestudeert hebben tot het predickampt toelaten, tenzij dat men verseeckert is van hare singuliere gaven, godzaligheyt, oitmoedigheyt, zedigheyt, goet verstant ende discretie, mitsgaders gaven van welsprekentheyt. Soo wanneer dan soodanige personen sich tot den dienst presenteren, sal den kerckenraedt met advoy van de hooge overheyt deselve eerst examineren ende, na dat se deselve in het examen bevint, haer een tijt langh in het privé (ten minsten een halff jaer) laten proponeren ende dan voorts met haer handelen als oordeelen stichtelijck te wesen.

9. Dewijle een dienaer des Woorts, eens wettelijck (als boven geseyt) beroepen sijnde, sijn leven langh aen den kerckendienst verbonden is, soo en sal hem niet geoorloft sijn sijnen dienst te verlaten ende sich tot een anderen staet des levens te begeven, tenzij om groote en gewichtige oorsaecken, daervan den kerckenraed met goetvinden van de hooge overheyt oordeelen zall.

10. Een yegelijck predicant sal gehouden zijn een jaer voordat den tijt sijner verbintenisse[51] g'exspireert is aen de hooge overheyt en kerckenraedt te kennen te geven off hij van voornemen zij te vertrecken ofte niet, opdat in sijn vertreck sijne plaetse met een bequaem persoon mach versien worden, doch bijaldien de gemeente alsdan niet en can bequamelijck versorcht worden, sal deselve predicant gehouden wesen noch een jaer over sijnen verbonden tijt te verblijven, maer indien na dat jaer hem noch geen successeur gesonden wort, alsdan sal hij ordentlijck mogen vertrecken.

11. Soo het geschiet dat eenige dienaers door ouderdom, sieckte ofte andersints onbequaem werden tot de oeffeninge hares diensts, soo sullen sij nochtans niettemin d'eere ende den naem eens dienaers behouden ende van de Bewinthebberen die haer aengenomen hebben na hare discretie eerlijck in hare nootdruft, gelijck als mede de weduwen ende weesen der dienaren in 't gemeen, versorcht werden.

12. Der dienaren ampt is in de gebeden ende bedieninge des Woorts aen te houden, de Sacramenten uyt te reycken, op hare medebroeders, ouderlingen ende diaconen, mitsgaders de gantse gemeente goede acht te nemen en ten laetsten met de ouderlingen ende diaconen de kerckelijke discipline te oeffenen, ende te besorgen dat alles eerlijck ende met ordre geschiede.

13. Onder de dienaren des Woorts sal gelijckheyt gehouden worden aengaende de lasten hares dienst, mitsgaders oock in andere dingen, hetwelcke oock in de ouderlingen ende diaconen t'onderhouden is.

Van de ouderlingen ende diaconen

14. Neven de dienaren des Woorts sal mede d'opsicht en regeeringe der gemeynte de ouderlingen ende diaconen bevolen zijn, dewelcke jaerlijx in de maent january met voorgaende advys, toestaen en approbatie van de hooge overheyt van de predicanten ende de gemeente vercooren, ende naer gewoone publicatie ende affcondinge van hare namen voor twee jaren aengenomen, en volgens de formulieren daervan sijnde in haren dienste

[51] Met de Compagnie.

openbaerlijck in de kercke sullen werden bevestight. Ende soo misschien, hetzij door affsterven, vertrecken off andersints eenige veranderinge van ouderlingen en diaconen sal moeten gedaen worden, sal zulcx in maniere als vooren oock buyten den ordonnariën tijt geschieden mogen.

15. Doch opdat den kerckenraedt niet misschien t'eeniger tijt door excessiv' getal van ouderlingen ende diaconen mochte beswaert ofte g'incommodeert worden, sullen ordinaris niet meer als vier ouderlingen en vijff diaconen tot den kerckenraedt g'admitteert worden, waervan d'eene helft (indien het mogelijck is) om alle occasie van discontentement en jalousie wech te nemen, uyt de burgeren van de gemeente, ende de andere uyt de dienaren van de Compagnie sal genomen werden.

16. Der ouderlingen ampt is (behalven hetgene boven geseyt) met den dienaren des Woorts gemeen te zijn, opsicht te hebben dat de dienaren mitsgaders hare andere medehulpers en diaconen haer ampt getrouwelijck bedienen, ende de besoeckinge te doen, naer de gelegentheyt des tijts ende der plaetse, tot stichtinge der gemeente soo voor als nae het avontmael can lijden, om bijsonder de lithmaten der gemeente te vertroosten ende t'onderwijsen ende oock andere tot de christelijcke relige te vermanen.

17. Sullen mede uyt de predicanten ende ouderlingen bij den kerckenraedt jaerlijcx met den aenvangh van de maent october twee gecommitteert werden, dewelcke onder de gemeente de besoeckinge doen sullen, om te sien off haer de broeders, de predicanten, in het besoecken van de gemeente wel quyten, waervan zij aen den kerckenraedt zullen raport doen.

18. Der diaconen eygen is de aelmoessen en andere incompsten, de kercke- en armegoederen, neerstelijck in te samelen en deselve getrouwelijck en vlijtelijck na den eysch der behoeftigen, beyde der ingesetenen en vreemden, met gemeen advys des kerckenraedts uyt te deelen, de benauwde te besoecken ende te vertroosten, en wel toe te sien dat de aelmoessen niet misbruyckt en werden, waervan zij reeckeninge doen zullen voor den kerckenraedt, ende oock (zoo yemandt daerbij sijn wilde) voor de gemeynte, in welcke hare diensten zij hen voorders hebben te quyten in maniere als volght:

19. Aengaende het insamelen van de incompsten der kercke, sullen de diaconen precis alle maenden deselve neerstelijck invorderen, ende bijaldien yemant weygerde satisfactie te doen, sullen den soodanigen met voorgaend' advys van den kerckenraedt door politycke authoriteyt daertoe vermogen te constringeren.

20. D'ingesamelde penningen sullen gedaen werden onder de hant van den boeckhouder ofte den cassier van de groote casse. Ende soo eenige bij den cassier van de cleyne casse verblijven, sal hij daervan als van ontfangh aen den boeckhouder rekeninge doen.

21. Soo wanneer een merckelijcke somma contant bij den cassier van de groote casse vergadert is, sal hij deselve niet vermogen lange bij sich te behouden dan alleen soo veel als ordinaris tot den maentlijcken uytgeeff van node is, maer sal het overige met advys van zijne medehulpers in de geltkiste brengen, waervan hij, benevens twee van de outste diaconen, yder een verscheyden sleutel hebben sal.

22. De diaconen en sullen niet vermogen eenige penningen van de diaconye, hetzij op intrest, deposito, off andersints, uyt te geven dan alleen met voorgaend advys van den kerckenraed, uytgenomen alleen tot aelmoessen, hetzij in de besoeckinge van den armen ofte andersints, in welcken gevalle zij, mitsgaders de predicanten en ouderlingen, nae hare discretie, ende na dat den noot der armen sal vereysschen, sullen vermogen een quaert, een halve reael, een reael, ofte ten uyttersten twee op eenmael aen een persoon off huysgesin uyt te deelen, tot welcken eynde oock yder diacon alle maenden van den cassier eenen penningh sal mogen opnemen om naer voorvallende gelegentheyt aen den

armen een aelmoesse uyt te deelen, waervan hij maendelijx aen den cassier voor den kerckenraedt sal reeckeninge doen. Ofte indien yemandt bij manquement van gereet gelt ende nochtans de noot der armen sulcx notoirlijck vereysschende, een ordonnantie geven sal om terstont bij den cassier van de cleene casse een aelmoesse te trecken, zal hetselve in de naeste vergaderinge te kennen gegeven werden, ende sal den kerckenraedt (die alleen maendelijckse subsidiën sal ordonneren) beraetslagen off men de aelmoessen maendelijx sal laten continueren ofte niet.

23. De diaconen sullen oock besorgen dat diegene dewelcke maentlijx uyt de middelen van de kercke gesalariseert ofte onderhouden worden niet lange uytgestelt, maer alle maenden precis en prompt betaelt worden. Ende dewijle oock de diaconen niet altoos, vermits haer eygen occupatiën, tot den dienst der kercken vaceren connen, opdat oock deselve niet t'ongelegener tijt dagelijx g'importuneert worden, soo sal men eenen seeckeren dach stellen op welcke een yder sijn gelden zal mogen ophalen, hetwelcke wesen zal elcken eersten dach van de maendt, opdat een ygelijck wete waernae hemselven te reguleren.

24. Indien yemandt eenige penningen van de diaconie zal op intrest versoecken, die sal een ofte twee suffiçante borgen stellen ofte eenigh vast en onbelast pant tot asseuratie derselver aen de kercke hypotequeren.

25. In het besoecken der armen sal een yder van de diaconen sijn besonder wijck hebben, in welcke hij ten minsten alle veerthien dagen eens de besoeckinge doen zal ende insonderheyt acht nemen op diegene dewelcke maendelijcx van de kercke onderhouden worden, ende wel toesien dat de aelmoessen niet verquist noch misbruyckt en worden.

26. Alsoo de lasten van de diaconen meer sijn [dan] dat een yder deselve al te samen behoorlijck soude connen waernemen, soo sullen deselve onder haer verdeelt worden, alsoo dat d'eene d'opsicht hebbe over d'incompsten, een ander over de reparatie van de huysen etc., een ander over het weeshuys, waervan zij een contrabouck sullen houden waerin het getal der armen en weeskinderen, gelijck alsmede dergener die in de Latijnse schoole woonen, hare namen, ouderdom en ouders, mitsgaders den tijt dat zij daer incomen en uytgaen, sullen aenteyckenen, ende vernemen wie dat onder deselve gedoopt ofte ongedoopt sijn, ende sal een yder alle maenden van sijne opsicht aen den kerckenraedt verclaringe doen.

27. Eyndelijck sullen de diaconen ordinaris alle maenden voor de gedeputeerde des kerckenraedts particuliere, ende alle jaren in de maent januario voor den gantschen kerckenraedt, ter presentie van de gecommitteerde van de hooge overheyt, aengaende d'administratie van de kerckelijcke middelen generale reeckeninge doen.

Van de t'samencomsten

28. Dewijle in alle welgestelde gemeynten een kerckenraedt vereyscht wort, bestaende uyt predicant ofte predicanten, ouderlingen en diaconen, welcker ampt (als boven gemelt) is tot den welstant en stichtinge der gemeente te vigileren ende door hare t'samencomste ende communicatie van advys ende goeden raedt deselve te regeeren, soo zal den kerckenraedt alhier ordinaris alle weecken eens tesamen comen, hetwelcke geschieden sal des maendachs naer de middach, beginnende precis naer uytwesen van het uyrglas van twee uyren, ende en sal elcke vergaderinge niet langer als twee uyren gecontinueert worden, tenzij de nootsaeckelijckheyt anders sal vereysschen.

29. In den kerckenraedt en zullen geen andere als kerckelijcke saken, ende dat op kerckelijcke wijse, verhandelt worden, ende soo misschien eenige saecken swaerder sullen wesen dan dat deselve bij desen kerckenraedt affgehandelt mochten werden, sullen

deselve met kennisse van de hooge overheyt aen de kercken in Nederlandt daer Cameren van d'Oost-Indise Compagnie zijn, overgesonden werden, omme deselve met hare Sinoden te communiceren ende de kercke alhier met haer advys ende resolutie te dienen.

30. In alle soodanige vergaderingen ofte t'samencompsten sal een van de predicanten preses ende, benevens hem, een ander predicant scriba sijn, ende sullen dese ampten van de predicanten met beurten yder een geheele maendt bedient worden.

31. Het ampt van den preses is, de vergaderinge t'samen te roepen, de actie met het gebeth (volgens de formulieren daervan sijnde) te beginnen en te besluyten, voor te stellen ende te verclaren hetgene te verhandelen is, ende in de handelinge wel toe te sien dat een yder sijn beurt houde in het spreecken, den knibbelachtigen ende die te haestigh sijn in 't spreecken, te beveelen te swijgen, ende over deselve, geen gehoor gevende, de behoorlijcke censure te laten gaen, ende eyndelijck, de advysen gecolligeert hebbende, nae pluraliteyt van stemmen (waerin hem, soo wanneer andersints door sijne enckele stemme de advysen steecken souden, twee competeren) uytspraecke over de saecke te doen, 'twelck gedaen sijnde, sal daernaer onder anderen een yder van de vergaderinge (ende eerst den politycken commissaris) affvragen off hij yets tot bevoorderinge van den gemeenen welstant van de kercke off andersints heeft voor te stellen waerin hij den raedt, advys, ofte hulpe des kerckenraedts van noode heeft.

32. Sal wijders den preses, indien in de vergaderinge eenige saecken voorgevallen sijn waerin den kerckenraedt het advys ofte hulpe van de hooge overheyt van noode heeft, vergeselschapt met den ouderlingh welckers maendelijcke beurte het wesen sal, off [na] vereysch van saecken, met noch een ander predicant ende des noot sijnde met een diacon (in saecken haren dienst betreffende), terstont na de vergaderinge, off, bij mancquement van goede gelegentheyt, des anderen daeghs, met den Ed. Heer Generael communiceren, ende expeditie becomen hebbende met d'eerste gelegentheyt aen den kerckenraedt daervan raport doen.

33. Sal mede den preses de kerckelijcke brieven die van andere gemeenten herwaerts aen de kercke gesonden worden, soo haest als hij daervan kennisse hebben sal, naerstelijck invoorderen, ende soo misschien deselve yemandt anders van den kerckenraedt als den preses ter hant comen, sullen deselve terstont aen hem overgelevert ende met d'eerste gelegentheyt in den kerckenraedt gepresenteert worden, dewelcke gelesen sijnde, sal den preses ordre stellen dat deselve in het brieffboeck gecopieert ende voorts in de secretarie bewaert werde, om deselve te sijner tijt (des noot sijnde) te beantwoorden.

34. Den preses zal mede bijtijts den scriba tot het beantwoorden ende schrijven van de kerckelijcke brieven, commissiën, attestatiën etc. volgens resolutie des kerckenraedts vermanen, ende deselve in de vergaderinge voorgelesen ende geapprobeert sijnde, met den scriba ende den ouderlingh welckers maendelijcke beurte het wesen sal, ondertekenen ende met de kerckelijcke signature segelen ende sluyten, ende wijders sorge dragen dat deselve behoorlijck bestelt worden.

35. Eyndelijck sal oock den preses met den ouderlingh welckers maendelijcke beurte het wesen zal, ten minstens eens 's maents in de wees-schoole de visite doen.

36. Het ampt van den scriba is vooreerst, alle hetgeen in den kerckenraedt wert verhandelt neerstelijck op te schrijven, daernae hetgene hij opgeschreven heeft voor het scheyden van de vergaderinge (uyt de cladde) voor te lesen, ende ten derden naer approbatie des kerckenraedts hetselve in het resolutieboeck in te schrijven ende, aldus geschreven sijnde, wederom met de naeste vergaderinge in den kerckenraedt voor te lesen. Eyndelijcken alle ordonnantiën, commissiën ende attestatiën te schrijven ende deselve, nae voorgaende approbatie des kerckenraedts, t'samen met den preses en den

ouderlingh welckers maendelijcke beurte het wesen sal, te onderteyckenen ende aen den preses, om van hem geslooten, gesegelt ende bestelt te werden, over te leveren.

37. Sal mede den scriba de namen van alle de predicanten ende cranckbesoeckers dewelcke ofte uyt het vaderlandt ofte van eenige andere plaetsen tot ons overcomen, off oock elders van ons vertrecken, met aenwijsinge van tijt en plaetse in een boeck registreren, ende soo eenige derselver comen t'overlijden, soo haest als hij daervan kennisse becomen sal hetzelve mede aenteeckenen; oversulcx en sal niemant in 't particulier voor eenighe cranckbesoeckers, om hem ofte op een ander schip te transporteren ofte elders eenige tocht te doen, vermogen ordonnantie [te] versoecken dan alleen met gemeen advys van den kerckenraedt.

38. Dewijle de kerckelijcke boecken veel zijns, als namentlijck het register van de ledematen van de gemeente, het doopbouck, het trouwboeck en register van de predicanten ende cranckbesoeckers, het graffbouck, de brieffboucken ende het ordonari resolutieboeck, ende dat oversulcx in een maendt meer can te doen vallen als van yemandt alleen behoorlijck soude connen waergenomen worden, soo sullen niet alleen de voornoemde boecken en lasten onder de predicanten verdeelt, maer sal oock, beneffens den ordinariën maendelijcken scriba, een ander uyt de predicanten tot extraordinaris scriba gestelt worden, dewelcke alleen de kerckelijcke brieven, hetzij herwaerts comende, ofte van hier gaende, schrijven, beantwoorden ende in de copieboecken (hem alleene toebetrouwt) sal copiëren, dewelcke oock met den ordinariën maendelijcken scriba niet alle maenden sal verandert worden, maer voor altoos, ofte so lange als den kerckenraedt sal goetvinden, continueren.

39. Eyndelijcken, also niemandt en vermagh eenighe der secreten des kerckenraedts te divulgeren, soo en sal niemandt (omme alle abusen voor te comen), nochte den ordinariën nochte den extraordinariën scriba, het resolutieboeck, brieffboeck ofte eenige andere brieven ende schriften, tot de secretarie van de kercke behoorende, dan alleen het trouwboeck ende doopboeck, buyten de consistorie, hetzij nae haer eygen huysen ofte elders met haer te nemen, maer sullen alle brieven, resolutiën, acten etc. geschreven ende bewaert worden in de consistorie.

Van de leere, sacramenten ende andere ceremoniën

40. De dienaren des Woorts, cranckbesoeckers ende schoolmeesters sullen de belijdenisse des gelooffs der Nederlantse gereformeerde kercke ende den christelijcken Cathechismus van Heydelberch, mitsgaders oock de Canones van het Sinodus Nationael van Dordrecht des jaers 1619, als zij tot haren dienst beroepen werden, onderteyckenen, ende sullen diegene die sulcx weygeren te doen de facto[52] bij den kerckenraedt, met kennisse ende believen van de hooge overheyt, van haren dienst, ter tijt toe dat se haer daerinne geheelijck sullen verclaert hebben, opgeschort, ende indien zij obstinatelijck in weygeringe blijven, van haren dienst geheelijck affgestelt worden.

41. Aengaende de publycke gebeden dewelcke soo voor als naer de predicatie in de gemeente gedaen worden, sullen de dienaren des Woorts, tot bevoorderinge van de meeste aendacht ende stichtinge der toehoorders, voor de predicatie d'ordinarie formulieren van de liturgie der Nederlantse kercke distinctelijck ende met goede aendacht de gemeente voorbidden, ende na de predicatie hare gebeden conformeren naer de gelegentheyt van de materie in de predicatie verhandelt.

42. Aengaende den publycken dienst des Woorts sullen alle de predicanten gehouden wesen des sondachs naer de middach de somma der christelijcke leere in de Catechismo,

[52] Terstond.

die tegenwoordigh in de vaderlantse kercke aengenomen is, vervaet, grondelijck uytleggen, alsoo dat deselve jaerlijcx mach g'eyndight worden, volgens de affdeelinge des Catechismi selffs daerover gemaeckt, ende zullen wijders, gelijck als mede in hare textpredicatiën voor den middach, acht nemen dat zij soodanige leeringen de gemeente voordragen ende inscharpen die van dezelve best verstaen, ende tot de meeste stichtinge sullen mogen dienen, ende haer wachten van alle soodanige disputatiën ende vragen dewelcke onnoodigh ofte sonder eenige leeringe ende stichtinge sijn, ende bijsonderlijck in de materie van de predestinatie ende andere hooge mysteriën alsoo hare woorden matigen, dat tedere gemoederen geen occasie van aenstoot ofte van absurde consequentiën gegeven worde.

43. Sullen oock de predicanten in het predicken een gesette ordre ende beurte houden, om ofte des sondach ofte des donderdachs in het fort, de kercke ofte het sieckenhuys voor- ofte naermiddach haren dienst waer te nemen, welcke ordre niet en sal geturbeert noch verandert worden dan in geval van veranderinge van het getal der predicanten, ofte dat yemandt door sieckte ofte eenige andere gewichtige oorsaecken verhindert wort sijn beurte waer te nemen, ofte eenige andere gelegentheyt sulcx nootsaeckelijck sal vereysschen, in welcken gevalle de veranderinghe van yemandt in 't particulier, maer met communicatie van den preses, onderlinghe bewillinge der predicanten, ofte oock met gemeen advys des kerckenraedts geschieden sal.

44. Eyndelijck sal een yder der predicanten in 't besoecken van de ledematen der gemeynte sijn besondere ende vaste wijck hebben, omme in deselve, behalven d'ordinarie visiten voor het Avondtmael, dagelijx familiaerlijck te verkeeren, ende ten minsten alle veerthien daghen eenige van de ledematen, ofte andere in deselve woonachtigh, te besoecken.

45. Het verbont Godes zal aen de kinderen der christenen met den doop, soo haest als men de bedieninge desselven hebben can, versegelt worden, ende dat niet anders als in de openbare versamelingen, wanneer Godes Woort gepredickt wort, hetzij des sondaghs naer- ofte des donderdachs voormiddach. Doch op[dat] den swacken daerin geen occasie van aenstoot gegeven werde ende niet misschien den doop elders gaen soecken, soo sal men oock ter hooger noot (doch immer soo weynigh als het mogelijck zij) den doop extraordinaerlijck bedienen mogen, nochtans alsoo dat hetselve niet sonder predicatie ofte een corte vermaninge uyt Godes Woort en geschiede ende dat men diegene die hare kinderen buytens tijts in het privé versoucken gedoopt te mogen werden, vermane haerselven te wachten van superstitie en bijgeloove, ende haer breeder aengaende de leere der Sacramenten onderwijse, ende sal oock den doop van niemanden anders, hetzij proponenten ofte cranckbesoeckers, als alleen van de predicanten bedient worden.

46. De dienaers sullen haer beste doen ende daertoe arbeyden dat de vader sijn kindt ten doop presentere; ende dewijle men alhier, nevens den vader, oock getuygen bij den doop neemt (welck gebruyck, in hemselven vrij sijnde, niet lichtelijck te veranderen is), sal niemandt anders daertoe g'admitteert worden dan die de suyvere leere der gereformeerde kercke toegedaen, ende vroom van wandel is.

47. De jonge kinderen der heydenen, dewelcke ofte vermits hare jonckheyt ofte de onervarentheyt in de tale van de christenen niet en hebben connen onderwesen worden, hoewel deselve door aenneminge der christenen familiën ingelijft worden, ende sullen nochtans niet gedoopt worden voor ende aleer sij tot soodanigen ouderdom gecomen sijn dat se na haer begryp in de fundamenten van de christelijcke religie connen ende oock metterdaet daerinne onderwesen worden, ende dat oock de getuygen die over haren doop staen belooven daertoe haer debvoir te sullen doen dat deselve voorders in de christe-

lijcke religie onderwesen ende, sooveel als in haer is, niet en sullen toelaten dat deselve wederom van hare familiën ofte van de gemeenschap der christenen vervreemt worden.

48. Eer dat de bejaerde tot den doop g'admitteert sullen worden, sal men haer eerst in het privé affvragen uyt wat consideratiën en insichten zij haerselven tot den doop presenteren, ende verclaert hebbende deselve geen andere als heyligh ende geestelijck te wesen, zullen wijders in de fundamenten van de christelijcke religie ondersocht werden, ende eyndelijck na gedane beloften van volstandelijck bij de christelijcke gereformeerde religie mitsgaders in een vroom christelijck leven te continueren, op attestatie van den predicant die haer g'examineert heeft, met voorgaende advys van den kerckenraedt, gedoopt werden.

49. De dienaers sullen in het doopen, soo der jonge kinderen als der bejaerde persoonen, soo der Nederlantse als d'onduytse natie, de formulieren van de instellinge ende gebruyck des doops verscheydentlijck, na gelegentheyt, gelijck als deselve tot dien eynde onderscheydentlijck en in verscheyde talen beschreven sijn, na yders begrip ende verstant gebruycken.

50. De bejaerde werden door den doop de christelijcke gemeente ingelijft ende voor ledematen der gemeente aengenomen, ende sijn daerom de bejaerde uyt de christenen, als zij gedoopt werden, schuldigh het Avontmael des Heeren oock te gebruycken, 'twelck zij bij haren doop sullen belooven met d'eerste gelegentheyt te doen; doch wat aengaet de bejaerde uyt de heydenen die gedoopt sijn, en sullen deselve tot het Avontmael niet toegelaten worden dan op haer versoeck ende begeerte ende nader examinatie hares gelooffs ende levens.

51. De namen dergeener die gedoopt worden, mitsgaders der ouderen ende getuygen, alsmede den tijt des doops, sullen in een bouck opgeschreven worden.

52. Men sal niemant ten Avontmael des Heeren toelaten dan die, na de gewoonte der kercken alhier, voor een predicant ende ouderlingh belijdenisse heeft gedaen van de christelijcke gereformeerde religie, ende het getuygenisse heeft eens vroomen wandels; ende sullen diegene die van andere gemeynten tot ons overcomen, in plaetse van haere belijdenisse, behoorlijcke attestatiën daervan aen den kerckenraedt verthoonen ende daerenboven seecker formulier (in sich vervatende de voornaemste puncten van de christelijcke religie), tot dien eynde gestelt en geformeert, onderteeckenen, mits haerselven mede onderwerpen de kerckelijcke discipline.

53. In het houden van het H. Avontmael sal men soodanige maniere volgen als men oordeelen sal tot de meeste stichtinge der gemeente te mogen dienen, wel verstaende dat nochtans d'uytwendige ceremoniën, in Godes Woort voorgeschreven, niet verandert ende alle superstitiën vermijt werden, ende dat nae voleyndinghe der predicatie ende der gemeene gebeden op den predickstoel, het formulier des H. Avondmaels mitsgaders het gebeth daertoe dienende voor de Taffel gelesen, ende d'actie, g'eyndicht sijnde, met het gebeth ende danckseggingе besloten werden.

54. Om het H. Avontmael met des te meerder stichtinge en eerbiedigheyt te celebreren, sal hetselve veertien dagen te vooren publyckelijck in de gemeente van den predickstoel afgecundight worden, opdat haer de ledematen daertoe behoorlijck mogen bereyden, ende sal mede tot dien eynde in de weecke nae d'eerste affcundinge besoeckinge der ledematen van de predikantten ende ouderlingen gedaen worden, opdat met d'eerste gelegentheyt daervan raport aen den kerckenraedt geschiede om, soo misschien eenige swarigheden voorvielen, in dezelve bijtijds te versien, ende zal eyndelijck op vrijdagh voor het houden van het H. Avontmael naer de middach de voorbereydinge ofte de proeffpredicatie gedaen worden.

55. De administratie van het H. Avontmael sal onder den predicanten met beurte geschieden, ende sullen diegene welckers beurte het wesen sal sondachs het Avontmael uyt [te] deelen, oock vrijdachs te vooren de voorbereydinge off de proeffpredicatie doen.

56. Aengaende den tijd van het houden des H. Avondtmaels en sal haer de kercke aen de gesette hooghtijden, Paesschen, Pinxter ende Cristdach niet verbinden, maer sal hetselve gehouden werden precis alle drie maenden, ende dat op den eersten sondagh van elcke derde maent, te weten januarius, april, julius en october.

57. In tijde van oorloch, pestilentie, dieren tijt, sware vervolginge der kercken en andere gemeene swaricheden, sullen de dienaren der kercken bij de hooge overheyt versoecken dat door hare authoriteyt ende bevel openbare vasten- en biddagen ingestelt en geheylicht mogen werden.

58. De gemeynte sal mede, behalven den ordinariën sabbath, onderhouden Christdach, Paesschen ende Pinxter, ende sal mede op Nieuwjaersdach, op donderdach voor Paesschen, ter gedachtenisse van de passie onses Zalighmakers Jesu Christy ende op Hemelvaertsdach eenmael voor de middach, als eyndelijck mede op den 30^{en} mey, ter gedachtenisse van de veroveringe van Batavia voor- en namiddach gepredickt worden.

59. Aengaende de huwelijxse saecken sal neerstelijck geleth worden dat geen houwelijcken gecontraheert worden die in Godes Woort verboden sijn, latende de vordere ordonnantiën op 't stuck van 't huwelijck bij de dispositie der overheden.

Van de censure ende kerckelijcke vermaninge

60. Gelijckerwijs de christelijcke straffe gestelt[53] is, ende niemant van de burgerlijcke gerechten ende straffen der overheyt bevrijt, alsoo worden oock beneffens de burgerlijcke straffen de kerckelijcke censuren nootsaeckelijck vereyscht om den sondaer met de kercke ende sijnen naesten te versoenen ende de ergernissen uyt de gemeente Christy wech te nemen.

61. Wanneer dan yemandt tegen de suyverheyt des leere, de vroomheyt des wandels ofte de christelijcke lieffde sondicht, soo verre als het heymelijck is ende geen openbare ergernisse gegeven heeft, soo sal den regel onderhouden worden welcke Christus duydelijck voorschrijft, Math. 18.[54]

62. De heymelijcke sonden, waervan den sondaer, bij een ende in 't bijsonder, ofte voor twee ofte drie getuygen, vermaent sijnde berouw heeft, zullen voor den kerckenraedt niet gebracht worden.

63. Soo yemant van een heymelijcke sonde van twee ofte drie personen in de lieffde vermaent sijnde geen gehoor geeft, ofte andersints een openbare sonde bedreven heeft, zulcx sal den kerckenraedt aangegeven worden.

64. Van alsulcke sonden die van haer natuire wegen openbaer ofte door verachtinge der kerckelijcke vermaningen in 't openbaer gecomen sijn, sal de versoeninge, wanneer men seeckere teeckenen van boetvaerdigheyt siet, openbaerlijck geschieden, door het oordeel des kerckenraedts hetzij voor den kerckenraedt ofte voor de geheele gemeente, na dat tot de meeste stichtinge sal verstaen worden te behoren.

65. Soo wie hertneckelijck de vermaninge des kerckenraedts verwerpt, item die een openbare ofte andersints een groote sonde begaen heeft, sal van het Avondmael des Heeren affgehouden werden, ende indien hij, affgehouden sijnde, naer verscheyde vermaningen geen teeckenen der boetveerdigheyt bewijst, soo sal men ten laetsten tot d'uyt-

[53] Waarschijnlijk een verschrijving voor 'geestel(ijck)'.
[54] Matteüs 18:15-20.

terste remedie, namentlijck de afsnijdinge, comen, volgende de forme na den Woorde Gods daertoe gestelt.

66. Eer men tot affsnijdinge comt, zal men de hertneckigheyt des sondaers de gemeente opentlijck te kennen geven, de sonden verclarende, mitsgaders de neerstigheyt aen hem bewesen in het bestraffen, affhouden van het Avontmael ende menighvuldige vermaningen, ende sal de gemeynte vermaent worden haer aen te spreecken ende voor hem te bidden. Soodanige vermaningen sullender drie geschieden: in den eersten sal den sondaer niet genoemt worden, opdat hij eenighsints verschoont werde; in den tweeden sal sijnen naem uytgedruckt worden; in den derden sal men de gemeente te kennen geven dat men hem, tenzij dat hij hem bekeere, van de gemeenschap der kercke uytsluyten sal, opdat zijne affsnijdinge, soo hij hertneckigh blijft, met stilswijgende bewillinge der gemeente geschieden. Den tijd tusschen de vermaningen sal in het oordeel des kerckenraeds staen.

67. Edoch, vermits het eynde van de excommunicatie niet en is het verderff maer het behout van den sondaer, soo en sal men hem echter niet t'eenemael verlaten, ende alle civile en morale plichten weygeren, maer alleen sich onthouden van soodanige familiare conversatie, waerdoor men aen sijne sonden participeert, ofte deselve schijnt te approberen, ofte andersints de gemeynte eenige argernisse soude mogen gegeven worden. Maer men sal oock noch, gelijck als te vooren, met den gebede bij God voor hem intercederen ende niet nalaten hem continuelijck te vermanen, off hem Godt noch misschien bekeringe gave ter zaligheyt.

68. Wanneer yemandt die g'excommuniceert is hem wederom met de gemeente wil versoenen door boetveerdigheyt, soo sal hetselve voor de handelinge des H. Avontmaels off andersints na gelegentheyt, te vooren de gemeente van den predickstoel aengeseyt worden, ten eynde hij ten naestcomenden Avondtmale (zooverre niemandt yet weet voor te brengen ter contrarie) openbaerlijck met professie sijner bekeeringe weder opgenomen worde, volgende het formulier daervan sijnde.

69. Wanneer de dienaren des Woorts, ouderlingen off diaconen een groote sonde bedrijven, die de kercke schadelijck ofte oock bij d'overheyt straffwaerdich is, sullen wel de ouderlingen ende diaconen terstont door voorgaende oordeel des kerckenraedts met toestemmingh van d'hooge overheyt van haren dienst affgeseth, maer de dienaers opgeschort worden; maer off hij heel van den dienst aff te setten zij, sal in 't oordeel van den kerckenraedt en hooge overheyt staen.

70. Voorts onder de grove sonden, die waerdigh sijn met opschortingh off afstellinge van den dienst gestraft te worden, sijn dese de voornaemste: valse leere ofte ketterije, openbare scheurmakinge, opentlijcke blasphemie, simonie,[55] trouweloose verlatinge sijnes dienst ofte indringingh in eens anders dienst, meyneedigheyt, echtbreucke, vechterie, vuyl gewin, cortelijck alle de sonden ende grove feyten die den autheur voor de werelt eerloos maken, ende in een ander gemeen lithmaet der gemeente de affsnijdinge waerdich soude gerekent worden.

71. De dienaren des Woorts, ouderlingen en diaconen sullen onder hen de kerckelijcke censuren oeffenen, ende malcanderen van de bedieninge haers ampts vrundelijck vermaenen, sonder malcanders faulte, tegen d'ordre articul 59 voorgeschreven, ofte van den predickstoel ofte andersints te divulgeren.

72. Degeene die uyt de gemeente vertrecken, sal een attestatie ofte getuygenisse hares wandels bij advys des kerckenraeds medegegeven werden, onder den zegel der kercke.

[55] Het aanbieden van geld of gunsten om een ambt te verkrijgen.

Appendix ofte bijvoeghsel tot de voorgaende kerckenordeninge

Hoewel onsen Salighmaecker Jesus Christus door de voorverhandelde diensten, ordre, opsicht der leere ende Sacramenten ende kerckelijcke discipline sijne gemeente genoeghsaem ter saligheyt heeft geprovideert en voorsien, dewijle nochtans de moeyelijcke onvolcomentheyt van dit tegenwoordigh leven niet toe en laet, dat off de doctoren off dienaren des Woorts, ouderlingen ende diaconen, t'allen tijde, plaetsen en gelegentheden eenen ygelijcken in alle deelen hares dienst souden dienen, ofte een yder lithmaet der gemeente de vrucht derselver niet t'allen tijden genieten, welck manquement de gemeente sooveel als mogelijck is door eenige vroome ende godsalighe publycke persoonen, insonderheyt cranckbesoeckers en schoolmeesters, gewoon is te compenseren, soo sal den kerckenraedt, met believen van de overheyt, sorge dragen dat de gemeente daervan t'allen tijde genoeghsaem versien worden.

Van de kranckbesoeckers

Het ampt der kranckbesoeckers is vooreerst de siecken ende crancken uyt Godes H. Woort te onderwijsen, vertroosten ende te verstercken, yder na vereysch ende desselffs gelegentheyt. Ten anderen, ter gesetter tijt ende bequaemheyt, beneffens het singen, uyt Godes H. Woort eenige capittelen ofte oock eenigh goet sermoen uyt de Decades Bullingerii, Ursini Catechismus ofte eenigh ander boeck van eenigh leeraer der ware christelijcke gereformeerde religie ingestelt, stichtelijck den volcke voor te lesen, ende hetselve werck met het gebeth beginnen ende te eyndigen. Ten derden alle morgen ende avondt het volck, na ordre vergadert sijnde, oock voor ende naer den eten met de gebeden te dienen, alsmede ten vierden met ende uyt het Woort Godes in 't bijsonder ende alle goede gelegentheyt d'onwetende in het geloove neerstelijck te onderwijsen, de sondaren de boetveerdigheyt ende affstant van sonden te vermanen met 't voorhouden van de schrickelijcke oordeelen Gods, van haer verderff trouwelijck te waarschouwen, specialijck het vloecken, sweeren, misbruyck van den name Gods, met alle ontuchtige woorden ende wercken, door alle mogelijcke en behoorlijcke middelen tegen te gaen, oock de cleyngeloovige ende mismoedige nae vereysch van saecken te troosten en te verstercken. Ende sullen dit alles met alle neerstigheyt en na behooren betrachten, sonder dat zij yets presumeren ofte sich onderwinden te doen, onder wat pretext het oock soude mogen wesen, hetgeene eygentlijck behoort tot het ampt van de predicanten.

Doch, opdat de cranckbesoeckers alle dese plichten na behooren souden mogen nacomen ende haer ampt sulcx medebrenght dat sij over d'eere Godes ende den welstant van de christelijcke religie vigileren, soo sullen deselve, soo wanneer zij sien sullen dat hare persoonen gedisrespecteert, haren dienst veracht, ofte bij deselve niet gemainteneert worden, sulcx aen den kerckenraedt te kennen geven, opdat door desselffs aenhouden bij de hooge overheyt alle abusen geweert en de religie hare eere gerestitueert werde.

Sullen oock de cranckbesoeckers de patiënten die door sententie van de overheyt ter doot gecondemneert sijn bij beurten bijblijven, om denselve uyt den woorde Godes naer gelegentheyt t'onderwijsen.

Geen cranckbesoecker sal vermogen yemandt in sijn plaetse te substitueren om eenigh deel sijns dienst voor hem waer te nemen dan met permissie ende consent van den preses.

Van den cranckbesoecker in het huys van den generalen ontfangh[56]

Het ampt van den cranckbesoecker in het huys van den generalen ontfangh is vooreerst des avonts, ter bestemder tijt en plaetse, het gebeth te doen ende een vers uyt de psalmen Davids voor te singen. Ten anderen buyten in de kercke, wanneer aldaer gepredickt sal worden, voor te lesen en te singen. Ten derden op de punten aen de Westzijde ende de timmerwerff ten minsten eens in de weecke de besoeckinge te doen, omme den crancken uyt den woorde Gods na gelegentheyt te dienen.

Van den cranckbesoecker in het sieckenhuys

Het ampt van den cranckbesoecker in het sieckenhuys is des morgens, middaghs en 's avondts voor den eten het gebeth te doen, alsmede des morgens ende des avonts een capittel uyt Godes Woort te lesen ende een vers te singen, eyndelijcken de siecken ordinaris tweemael daeghs te besoecken.

Van de schoolmeesters

Het ampt van de schoolmeesters is vooreerst de jonge jeucht de vreese des Heeren in te scherpen, haer t'onderwijsen in de fundamenten van de christelijcke religie, haer te leeren bidden, singen, met haer te kercke te gaen, te catechiseren. Ten anderen haer te leeren hare ouders, overheden ende meesters te gehoorsamen. Ten derden haer te leeren lesen, schrijven ende cijfferen. Ten vierden haer te leeren alderley goede zeden ende manieren, ende eyntlijck te betrachten dat in de schoolen geen andere als de Nederlantse tale gebruyckt werde.

De kinderen sullen des weeckx twee halve speeldagen hebben, te weten woensdaghs- ende saterdachsnamiddach, op dewelcke zij voormiddachs hare gebeden ende de hooftstucken van de christelijcke religie sullen opseggen, ende sal den schoolmeester hem ter behoorlijcker tijt op de schoole begeven, de kinderen egeene andere speeldagen vermogen te geven, tensij met consent van den preses.

Sullen eyndelijck alle halff jaren de kinderen van alle de schoolen in de kercke t'samencomen ende ter presentie van de gedeputeerde der hooge overheyt en kerckenraedt g'examineert worden, ende degene die schrijven connen haer schrift thoonen.

Van de schoolmeester in het weeshuys

Het ampt van den schoolmeester in het weeshuys is, des morgens ende des avonts voor den eten het gebeth te doen, ende voor het uytgaen van de schoole van een van de kinderen het gebeth te laten doen, ende een psalm te singen, ende tot een teecken voor de kinderen dat het tijt is school te comen sal hij de clock doen trecken, ende die te laet comen na gelegentheyt corrigeren.

Eyndelijck sal den schoolmeester van het weeshuys de weeskinderen alle weecken de vragen van de catechismus doen van buyten leeren die den aenstaenden sondach in de namiddachspredicatie sullen verclaren, opdat se deselve alsdan voor de gemeente van buyten mogen opseggen.

[56] De ontvangstzaal van de Gouverneur-generaal in het Kasteel, waar de krankbezoeker als huiskapelaan fungeerde.

kerkorde 1643

Van de Inlantse schoolmeesters

Den schoolmeester aen de Westzijde sal de Inlantse kinderen onderwijsen in de fundamenten van de christelijcke religie, haer leeren lesen ende schrijven, des avonts voor d'Inlantse christenen een capittel uyt het Portugees Testament voorlesen, een vers à 2 uyt de psalmen Davids in 't Portugees voor te singen, ende eyndelijck met d'uytspraecke van den zegen demitteren.

In 't Bandanees quartier

In het Bandanees quartier sal des morgens en des avonts den Bandanesen en andere christenen aldaer woonachtigh een capittel uyt Godes Woort in het Maleyts voorgelesen ende in deselve tale des morgens ende des avonts het gebeth gedaen ende eyndelijcken d'actiën t'elckemael met het singen van een à twee versen uyt de psalmen Davids beslooten worden.

Des donderdachs sullen soo de vrouwen als de mans gecatechiseert ende in de fundamenten van de christelijcke religie onderwesen worden.

In 't Malabaers quartier

Eer dat de lijffeygenen van d'E. Compagnie naer het werck gaen, sullen deselve, yder na sijn begryp, hetzij in 't Portugees, Bengaels off Malabaers, van de meesters[57] in de hooftstucken van de christelijcke religie onderwesen werden, ende sal haer het Vader Ons, het geloove ende de thien geboden, benevens eenige vraeghstucken, voor desen daertoe geformeert, voorgeseyt worden, 'twelck gedaen sijnde, zal de clocke getrocken worden, opdat de vrouwen en kinderen die in het quartier blijven in de ordinarie vergaderplaetse tesamen comen, ende sal alsdan een capittel in het Portugees voorgelesen, het gebedt gedaen ende een vers à twee uyt de psalmen Davids gesongen, d'actie met den zegen beslooten ende daernaer de kinderen noch wijders van den meester die het gebedt gedaen heeft in de gebeden onderwesen worden.

Daernae sullen de meesters de siecke slaven besoecken ende een yegelijck na vereysch van saecken ende naer sijne capaciteyt onderwijsen, 'twelck gedaen sijnde, sal sich een yder van de meesters begeven tot sijn quartier ofte wijck alwaer hij bescheyden is, gelijck alsmede in 't fort, de stadt en Westzijde, beyde de kinderen ende lijffeygenen der inwoonderen vlijtich ende neerstich onderwijsen. Ende sal eyndelijck wederom des avonts in de ordonnarie vergaderplaetse voor de manspersoonen een capittel gelesen, het gebeth gedaen ende voorder d'actie g'eyndight worden als vooren.

In de voorstadt

Den schoolmeester in de voorstadt woonachtigh sal des avonts voor de Inlantse christenen die de wacht hebben in de Corps du Guarde het gebeth doen, sal mede voor sonnenondergangh de jonge kinderen tesamen roepen ende deselve in de gebeden ende vraeghstucken aengaende de fundamenten van de christelijcke religie onderwijsen. Insgelijx sal hij mede dagelijcx doen aen de lijffeygenen die over de riviere woonen.

[57] De zogenaamde Inlandse leermeesters, die met het geven van godsdienstonderwijs belast waren.

kerkorde 1643

Middelen om de bekeeringe der Heydenen te bevorderen

1. Dewijle na de leere des Apostels Pauli, Rom. 10, het gehoor van Godes Woort het begin ende fundament van het gelooff is, ende het fundament van soodanigen gehoor 'twelck met eenige vrucht vermenght wesen can, de kennisse van de tale in welcke het Woort gepredickt wort, 1 Cor. 14, soo sullen de predicanten ende cranckbesoeckers haer beneerstigen dat se in die tale welcke de heydenen, waermede ons de meeste conversatie is, verstaen, insonderheyt in het Portugees, Maleys en Chinees gestileert en ervaren werden, om een yegelijcke natie naer haer begrip ende verstant in de fundamenten van de christelijcke religie te onderwijsen ende het Woort Godes toe te deelen.

2. Dewijle oock geen vreemde tale sonder eenigh behulp van institutie can geleert en aengenomen werden, soo sal, om tot het voorseyde eynde te geraecken, noodigh wesen dat door alle mogelijcke middelen eenige bequame boecken, insonderheyt dictionariën, van soodanige talen opgedaen ofte geformeert en gestelt worden, om deselve t'sijner tijt door den druck gemeen te maken.

3. Het sal mede noodigh wesen dat de predicatiën die alreede in eenige van die talen gestelt sijn gecopieert en 't getal derselver, gelijck alsmede der stucken van de Heylige Schriftuyre, mitsgaders psalmen nu reede in die tale overgeseth, met een goet oordeel, naer vereysch van den staet der gemeente, vermeerdert en onder het volck, om deselve te lesen ende te singen, uytgedeelt worden.

4. In het singen der psalmen in de kercke sal mede dienstigh wesen der Engelsen maniere na te volgen, bij dewelcke den voorleser eerst een regel leest ende daernaer met het volck singht, doch wert dit de gemeente vrij gelaten om te doen ofte na te laten.

5. Het soude mede seer dienstigh wesen dat een refutatie van de mahumetise religie ende des Moordoms ingestelt, ende de waerheyt van de christelijcke religie tegens allerley affgodisen godsdienst uyt de natuyrlijcke reden, bij forme van een catechismus, soo in de Nederlantse als Inlantse talen, g'adstaureert[58] ende bevestight wierde.

6. Het is oock insonderheyt noodigh, om de heydenen tot de christelijcke religie te brengen, ende die nu daertoe gebracht sijn bij deselve te behouden, dat continuelijck niet alleen door de schoolmeesters, maer insonderheyt oock door den predicant die d'onduytse natie bijsonderlijck bevoolen is, de visitatie onder deselve gedaen werde.

7. Men moet oock bij de politycque overheyt aenhouden dat se den Sabbath uytterlijck bij allerley natiën, onder haer gebieth woonachtigh, doen vieren ende hare winckels geslooten houden, ende oock de slaven op denselven laten rusten; eyndelijck dat ook diegeene die onder de predicatie in herbergen sitten, alsmede die alsdan tappen ofte stercken dranck vercoopen, op geltstraffe gestelt worden.

8. Staet mede bij de hooge overigheyt te versoecken dat de moorse besnijdenisse en schoolen geweert, ende de Chinesen en andere heydenen de openbare oeffeningh van haere heydense superstitiën ende duyvelsdienst, die zij bysonderlijck in haren tempel alsmede des nachts op de straten plegen, mitsgaders hare duyvelsconst van waerseggen, verboden werde, want in geen christelijcke republycke sulcke vercortinge van d'eere Godes, om geenderley insichten, behoort gedooght te werden, waerdoor veel onduytse g'ergert worden ende vermaeck in deselve crijgen.

9. Het sal mede noodigh wesen dat d'Inlandtsche christenen ingescherpt werden dat haerselven oock uytterlijck in hare habiten conformeren naer de maniere van de Nederlanders.

[58] Geadstrueert.

[*slot*]

Eyndelijcken, opdat in toecomende alle disordren ende misbruyck uyt de gemeente geweert, ende dese voorgestelde kerckenordeninge met des te meerder sorge ende neerstigheyt aengenomen ende achtervolcht werde, sal uyt den name des E. kerckenraedts, de authorisatie en arrest desselffs bij de Ed. Heer Gouverneur Generael en de heeren Raden van India versocht werden, hetwelcke g'obtineert en vercregen sijnde, sal deselve, omme voortaen een ygelijck die daeraen gelegen wesen sal te dienen tot een seeckeren en vasten regel, waerna hij hem sal hebben te reguleren, in een bijsonder boeck opgeschreven, ende om deselve altijt in verser memorie te houden, alle drie maenden voor het houden van het H. Avondtmael ten dage der oeffeninge van de censura morum in den kerckenraedt voorgelesen werden. Ende soo wat resolutiën tot directie van de kercke off kerckelijcke personen etc. hiernaer noch wijders soude mogen werden genomen, sullen deselve in het voorschreven boeck achter de kerckeordeninge aengetekent en geregistreert worden.

Welcke ordeninge die van voorschreven kerckenraedt versochten soodanigh g'approbeert ende met onse authoriteyt bevestight mochte werden, gelijck wij deselve dan oock approberen en bevestigen midts desen, eenelijck van onsentwegen daerbij voegende, aengesien de kerckelijcke regeringh in veelen oock de policie raeckende zij, dat die van voorschreven kerckenraedt niet en sullen vermogen eenige saecken van gewichte te besluyten dan met voorgaende communicatie ende advoy[59] van den politycken overheyt, welk punt, opdat te beter nagecomen ende altijt goede correspondentie ende eenigheyt tusschen beyde gehouden mach werden, oock goetgevonden hebben dat in gemelte collegie altijt, conform de goede usance eeniger plaetsen onses vaderlandts, onsentwegen een politycken commissaris (professie doende van de ware gereformeerde christelijcke religie)[60] sessie hebben en present wesen sal. Ende sal den predicant, die 't sijn beurte sal wesen te presideren, telckens als vergaderingh beroepen wil, 'tzij ordinary off extraordinary, denselven mede doen citeren, gelijck oock die van den kerckenraedt denselven gehouden sullen wesen altijt behoorlijcke eere ende respect te bewijsen als representerende de hooge overheyt deser landen.[61]

[59] Toestemming.
[60] Het gedeelte tussen haakjes ontbreekt in het handschrift in NA, VOC.
[61] Het handschrift in NA, VOC 1142 heeft hier nog: Gedaen in 't Casteel Batavia desen 7^{en} December Anno 1643.

Lijst van Maleise oude drukken en handschriften voor gebruik in kerk en school

Uitgangspunt bij het samenstellen van deze lijst geschriften voor gebruik in de Maleissprekende kerken en scholen in het VOC-gebied is geweest het corpus documenten in deze bronnenuitgave. Alle gedrukte of ongedrukte geschriften die daarin worden genoemd zijn opgenomen, ongeacht of ze bewaard gebleven zijn of niet. Omdat daarbuiten slechts enkele geschriften bekend zijn, leek het gewenst ook die op te nemen, zodat de lijst in deze bijlage het gehele corpus van Maleise vertalingen zou bevatten. Daartoe is de 'Boekzaal van de Maleische boeken door Europeërs in die taal geschreven' in: G.H. Werndly, *Maleische Spraakkunst*, Amsterdam 1736, p. 227-342, geheel gedepouilleerd; daarnaast zijn de World Catalogue en de afzonderlijke catalogi van een aantal bibliotheken geraadpleegd. Een herdruk wordt alleen als zelfstandig nummer opgevoerd wanneer de inhoud substantieel afwijkt van de eerste editie. De volgorde is niet, zoals in Werndly en Landwehr, thematisch, maar chronologisch. Aan het einde zijn toegevoegd de enkele, niet bewaard gebleven, vertalingen in Oost-Indonesische streektalen, gegevens betreffende de Nederlandse brongeschriften van de Maleise vertalingen, en, om het notenapparaat te ontlasten, een lijstje van enkele in de documenten veel voorkomende aanduidingen van catechetische geschriften. Wanneer de vertaling van een Maleise titel niet al op het titelblad van de betreffende publicatie is gegeven, wordt ze tussen teksthaken toegevoegd.

De lijst pretendeert niet een bibliografie te zijn, zoals Landwehr: de titels worden niet steeds volledig weergegeven (echter wél wanneer het betreffende geschrift niet of niet geheel correct in Landwehr voorkomt), en de betreffende publicatie wordt niet technisch-bibliografisch beschreven. De inhoud van de geschriften daarentegen wordt zo gedetailleerd gegeven als het bestek van deze bijlage toelaat, waarna een samenvatting wordt geboden van alle door de bezorger van deze publicatie aangetroffen informatie aangaande het betreffende geschrift en zijn receptie, met verwijzing naar bronnen en literatuur (bij verkorte weergave van een titel is de volledige titel te vinden in de bibliografie hierna). Biografische gegevens betreffende auteurs zijn gewoonlijk ontleend aan het *Biographisch Woordenboek van Oost-Indische Predikanten* van Troostenburg de Bruijn (hierna aangeduid als *BW*), aangevuld en waar nodig gecorrigeerd vanuit de documenten in deze uitgave alsmede andere bronnen.

In titels die de spelling-Leydecker gebruiken zijn de fonetische tekens zoveel mogelijk overgenomen, m.u.v. de liggende streepjes boven of onder enkele medeklinkers.

Werndly, of Boekzaal = G.H. Werndly, 'Aanhangsel, zijnde een Boekzaal van de Maleische boeken door Europeërs in die tale geschreven', in: G.H. Werndly, *Maleische Spraakkunst* (hierna, nr. 34), 227-342 (cijfer = paginanummer). Van Boetzelaer GMB = C.W.Th. van Boetzelaer, 'Geschiedenis der Maleische Bijbelvertaling', *Bijdragen KITLV* 100 (1941), 27-48; Landwehr = John Landwehr, *VOC. A bibliography of publications relating to the Dutch East India Company, 1602-1800*, Utrecht 1991 (cijfer = titelnummer). WLB = Württembergische Landesbibliothek te Stuttgart.

01. Het woordenboek van De Houtman, 1603.

Frederick de Houtman, Spraeck ende woord-boeck, in de Maleysche ende Madagaskarsche talen, met vele Arabische ende Turcsche woorden. [...]. Alles ghesteldt, ghe-

observeert, ende beschreven door Frederick de Houtman van Gouda. Amsterdam 1603. 248 pp.
Werndly 276-281; Landwehr 748.

Inhoud: opdracht aan de Staten-Generaal, aanspraak tot de lezer, twaalf samensprekingen in het Maleis en drie in het Malagassisch, een Nederlands-Maleis-Malagassisch woordenboek, een Nederlands-Maleis-Turks woordenlijstje; een beschrijving van de sterren in het zuidelijk halfrond. Het boek werd in het Latijn vertaald door Gotardus Arthusius, van Danzig, en vervolgens werden de twaalf Maleise samenspraken in het Engels uitgegeven als *Dialogues in the English and Malaiane Languages*, London 1614 (zie Landwehr 750). Een herziene Nederlandse druk volgde in 1680 (hierna, nr. 20). De Houtman was de eerste gouverneur van Ambon (1605-1611). Hij vertaalde ook de teksten van het Onze Vader, de Apostolische Geloofsbelijdenis en de Tien Geboden; en bewerkte de door A. Ruyl (zie hierna, nr. 03) vervaardigde vertalingen van de catechismus van Marnix van St. Aldegonde en van enkele preken (Van Boetzelaer, GMB, 31). Deze teksten bleven ongedrukt; zie hierna, nr. 37. Werndly vermeldt in Boekzaal, 282, nog twee andere vocabulaars uit deze eerste periode (1608, enkele malen herdrukt).

02. A.C. Ruyl, Sourat ABC, 1611
Sourat A.B.C. Akan mengayd'jer anack boudack, sepercy deayd'jern'ja capada segala manusia Nassarany: daen berbagy sombahayang Christaan. Dalam Nagry Amsterdam, pada taun 1611 [Spelboekje voor het onderwijs aan kinderen, zoals onderwezen aan alle Christenen, alsmede enkele christelijke gebeden. Te Amsterdam, in het jaar 1611]. 14 blz.
Werndly 308v; Landwehr 662.

Inhoud: titelpagina (p. 1), zeven series letters in gothisch en romein, (3), de lettergrepen (4), de Tien Geboden (p. 5-7), de Twaalf Artikelen (7-8), het Onze Vader (8), de instellingswoorden van de Doop (9), het Avondmaal (9-10), en de christelijke ban (Mat. 18:15-18) (10); morgengebed (11); avondgebed (11-12); de gebeden voor en na het eten (12-14). Ruyl (naar Indië 1600, overleden na 1638) was in dienst van de VOC en verbleef lange tijd in Patani, waar Maleis de moedertaal van de bevolking was. Het boekje bevatte de leerstof voor beginnende leerlingen; in de bronnen komen talrijke verwijzingen naar (de herdruk van) ABC-boekjes voor; ze werden dan ook regelmatig gedrukt. Een vermelding in doc. I-1/6. Voor de editie van 1682, zie hierna, nr. 21. Zie Groeneboer, *Weg tot het Westen*, 33.

03. A.C. Ruyl, Spieghel van de Maleysche Tale, 1612
Spieghel van de Maleysche Tale. [...]. Met een vocabularium van de Duytsche en de Maleysche Tale, dienstich voor alle lief-hebbers der selver. Amsterdam 1612. 8 + 60 + 80 pp.
Werndly 609; Landwehr 664

Inhoud: opdracht aan Bewindhebberen (A2r-3r) en 'totten leeser/kapada segala jang membatsiakan surat ini' (A3v-4v); in twee kolommen dan zowel de Nederlandse als de Maleise tekst van negen dialogen, die de dag van een kind volgen (A1r-H2r). In deze dialogen zijn achtereenvolgens opgenomen het Onze Vader, de Twaalf Artikelen en de Tien Geboden, gebeden voor en na het eten; in de vijfde dialoog 213 vragen en

antwoorden: een vertaling, in feite een vrije bewerking, van het 224 vragen tellende *Cort Begrijp* van Marnix van St. Aldegonde; in de negende een avondgebed en een Onze Vader in liedvorm, in drie verzen (niet ook al psalm 100, zoals Werndly ten onrechte vermeldt in Boekzaal, 266). Daarna komt (A1r-K4r) het Vocabularium (Nederlands-Maleise woordenlijst), een bewerking van dat van De Houtman, waarvan volgens het 'totten leeser' de Nederlandse lemma's ongewijzigd zijn, maar de Maleise vertalingen ervan verbeterd, 'soo dat het by nae een gheheel nieu werk mach werden ghenaemt'. Zie de vermelding in doc. I-1/6 en Groeneveld, *Weg tot het Westen*, 33.
Werndly, Boekzaal 310, vermeldt dat ds. Danckaerts een gereviseerde editie van Ruyls Aldegonde-vertaling verzorgde. Zie betreffende deze editie hierna, nr. 22.

04. Vocabularium, van Wiltens-Danckaerts, 1623
Caspar Wiltens en Sebastiaan Danckaerts, Vocabularium, ofte Woort-boeck naer ordre van den Alphabet in 't Duytsch-Maleysch ende Maleysch-Duytsch. [...] Eertijts ten deele ghecomponeert by den Eerw. Caspar Wiltens sal. mem., ende namaels oversien, vermeerdert, in ordre gebracht ende uutgegeven door Sebastianum Danckaerts. [...] 's-Gravenhage 1623. 6 + 119 + 25 pp.
Werndly 284-288; Landwehr 751.

Inhoud: 'Aen den Christelijcken Leser' (2r-3r), woordenlijsten Nederlands-Maleis (1-68) en Maleis-Nederlands (69-119), lijst van Portugese woorden (ongepagineerd, 3 blz.), lijst van Ternataanse woorden (1 blz.), lijst van uitdrukkingen en zinnetjes in het Maleis met Nederlandse vertaling (6 blz.), schets van de Maleise grammatica (5 blz.). Genoemd *passim* in documenten Ambon. In 1631 verscheen bij de Propaganda Fide te Rome een Latijnse vertaling van het werk, met imprimatur, bezorgd door David Haex, die als auteur van het werk optreedt: 'Dictionarium Malaico-Latinum et Latino-Malaicum, cum aliis quamplurimis quae quarta pagina edocebit, opera et studio Davidis Haex' (Landwehr 752). Het voorwoord van Danckaerts is vervangen door een opdracht aan kardinaal Antonio Barberini (met een onderbreking prefect van de Congregatie 1632-1671) en de volgorde van het Nederlands-Maleise en Maleis-Nederlandse gedeelte is omgedraaid; verder is de inhoud gelijk aan die van de editie van 1623. Evenals deze laatste werd ook die van 1631, verbeterd en vermeerderd door ds. Petrus van der Vorm, opgenomen in het verzamelwoordenboek van Loderus (1708 resp. 1707).

05. Seb. Danckaerts, vertaling van de Heidelbergse Catechismus, 1623
Catechismus attau Adjáran derri agamma Christáon. Bersalin derri bahassa Hollanda dalam bahassa Maleya derri pada Sebastianus Danckaerts. [Catechismus of Onderwijs in de christelijke religie. Vertaald uit het Nederlands in het Maleis door S.D.] 's-Gravenhage 1623, 88 pp.
Werndly 312-315; Landwehr 665.

Inhoud: Titelpagina, Opdracht aan Bewindhebberen (5 blz.), Aen den Christelijcken Leser (1 blz.), Heid. Catechismus (p.1-63), gebed voor de predicatie/doa daulo pada preguaçon (64-67), gebed na de predicatie/doa commedien pada preguaçaon (67-69), formulier kinderdoop met slotgebed (69-75), huwelijksformulier met slotgebed (76-83), morgengebed/mintáhan-doa pagi-hari (84), avondgebed/mintáhan-doa pada petang-hari (85-86), gebed voor het eten/mintáhan-doa bermoula pada maccan (86-

87), gebed na het eten/mintáhan-doa talla souda maccan (87-88), alle uit het Gereformeerde kerkboek. Gedrukt in een oplaag van 10.000 ex.
Landwehr vermeldt geen herdruk, maar het boek werd tot in de 18e eeuw gebruikt en is in ieder geval herdrukt in 1687 en 1691 te Amsterdam (Boekzaal, 315). In 1655 schrijft de Ambonse kerkenraad dat het boek 'verleden jaer van veele fauten [was] gesuyvert' (I-1/129; zie ook I-1/155 en Boekzaal, 312; deze editie niet aangetroffen); in een schrijven d.d. 2 september 1670 (II-1/55) vermeldt de kkr van Ternate de door 'D. de Buk' (ds. S. de Buck, 1664-1669 predikant te Ambon) gecorrigeerde versie; in 1734 trof ds. G.H. Werndly op de pakhuiszolders van de VOC te Amsterdam onder meer aan '819 ps Maleische catechismen van Sebastianus Dankaerts, gedrukt 1691, in parkement ingenaait' (I-2/362, bijlage). De Heidelbergse Catechismus werd opnieuw vertaald door ds. Johannes Roman (niet gedrukt, zie hierna, nr. 44) en door G.H. Werndly, gepubliceerd in 1730 (hierna, nr. 28). Deze laatste uitgave werd tot diep in de 19e eeuw gebruikt.

06. Albert Cornelisz Ruyl, De Evangeliën naar Mattheüs [en Marcus], 1629
Het Nieuwe Testament, dat is: het Nieuwe verbont onses Heeren Jesu Christi, in Nederduyts ende Malays na der Grieckscher waerheyt overgeset. Iang Testamentum Baharu, arti-n'ja Iang d'jand'ji baharu dari Tuhan-ku Iesu Christi, bersalin kapada bassa Hulanda daan bassa Malaju seperti jang adillan bassa Gregu. Gedruckt t'Enkhuysen bij Jan Jacobsz Palensteyn, op 't Suyd-eynde in de druckerij, 1629. Ber-pra-tsiap ka Nagri Enkhusen pada Iuhan Iacub, menaun ka udjung dalam kedey bar-pra, 1629. 224 pp.
Werndly 229; niet in Landwehr, maar vgl. Landwehr 710.

De uitgave, in quarto, omvat een opdracht aan Heren XVII (3 blz.) een 'tot den Christelijcken Leeser' (waarin het gebruik van een speciale drukletter wordt verklaard), een lijstje errata (1 blz.) alles alleen in het Nederlands en ongepagineerd, vervolgens de tekst van het Evangelie naar Matteüs in twee kolommen, Nederlands en Maleis (fol. 1-181). Volgen (p. 1-28) enkele berijmde lofzangen in Maleise vertaling, met notenbalken boven de eerste verzen: de Tien geboden, Lofzang van Zacharias (wijze ps. 137, dus 6 regels per strofe), Lofzang der Engelen (wijze ps. 80), Lofzang van Maria, van Simeon, de Twaalf Artikelen (wijze ps. 23), het Onze Vader, psalm 100, psalm 151 ('Een lied van David', uit de Septuaginta), gezongen gebed voor de predikatie, de Lofzang van Salomo (berijming van 1 Koningen 8:56-61, wijze ps. 129), avondgebed (vertaling van de hymne Christe qui lux es et dies), 'ghesangh, het welc men ghewoon is in Batavia te singen voor de predicatie' (wijze psalm 100), gezang na de predikatie. Vervolgens (pp. 28-37), nog steeds tweetalig, de Tien Geboden, de Twaalf Artikelen ('Heakiman Christiani', het Onze Vader, de gebeden voor en na de predikatie (gevolgd door de Aäronitische zegen) uit het Gereformeerde kerkboek. Op de laatste pagina (p. 38) als slotwoorden: Gedenckt des Armen – Ing-at akan miskinan.
'Na der Grieckscher waerheyt' zou betekenen dat Ruyl het evangelie rechtstreeks uit het Grieks vertaald zou hebben. Ruyl was overigens geen theoloog (niet aangetroffen in het Leidse Album), maar was in 1600 uitgevaren als onderkoopman bij de VOC. Hij was bevriend met Jan van Hazel, koopman en later Directeur van de Koophandel te Batavia en ouderling aldaar, 1628-1632 directeur te Suratte, waar hij op 4 augustus 1632 overleed (*GM* I, 162). Werndly, Boekzaal, 229, vermeldt dat de vertaling van het Matteüs-evangelie was vervaardigd in 1612 'en daarna vergeleken met die van den E. Jan van Hazel, die eertyds heeft gewoond binnen *Sangora*, op de kust van

Patani, alwaar de rechte Maleische spraak wordt geoeffend'. Ruyl hoopte, aldus Werndly, te kunnen voortgaan met de vertaling van de andere evangeliën. Dit is de verklaring waarom de uitgave in de titel 'Het Nieuwe Testament' vermeldt. Zij werd volgens Werndly in 1629 gedrukt in een oplaag van 480 ex. (vgl. resolutie Heren XVII van 21 aug. 1629). Een ex. van de eerste editie bevindt zich in The British Museum (Van Boetzelaer, GMB, 30-31; dezelfde, *De Protestantsche Kerk*, XVI en 121).
In 2013 is in de bibliotheek van Lincoln Cathedral, Engeland, een exemplaar aangetroffen van een Marcus-evangelie in een vertaling en een lettertype geheel overeenkomend met die van Matteüs. (Mededeling van prof. dr. L.J. de Vries.) Dit exemplaar bevat geen voorwerk, dus ook geen jaartal en opgave van de drukker. Gezien het feit dat in het hierboven beschreven exemplaar de liederen en gebeden direct achter de Matteüstekst staan, is het vrijwel zeker dat deze afzonderlijk is gedrukt. Marcus is vermoedelijk kort daarna afgedrukt, zonder voorwerk, misschien omdat het plan bestond de betreffende vellen bij een nieuwe uitgave van Matteüs daaraan toe te voegen.

07. Jan van Hazel en Albert Cornelisz Ruyl, De Evangeliën naar Mattheüs en Marcus, 1638
Het Nieuwe Testament. Dat is: het Nieuwe Verbondt onses Heeren Jesu Christi: in Nederduytsch ende Malays, na der Grieckscher waerheyt overgheset. Iang Testamentum Baharu. Arti-n'ja: Iang d'jand'ji baharu dari Tuhan-ku Iesu Christi: Bersalin kapada bassa Hulanda daan bassa Malaju, seperti jang adillan bassa Gregu. Amsterdam 1638. 248 pp.
Werndly 230; Landwehr 710.

Na de druk van het Matteüs-evangelie vertaalde Ruyl het Evangelie naar Marcus. De uitgave kwam op dezelfde wijze tot stand als die van het Matteüs-evangelie. Op het titelblad staat na de Nederlandse geen Maleise titel. Inhoud: opdracht aan Bewindhebberen (A2r-3v), waarin de voorgeschiedenis van deze editie: in 1637 werd Ruyl door de Kamer Amsterdam uitgenodigd daarheen te komen om samen met oud-GG De Carpentier de vertaling van Van Hazel te bezorgen; zij opteerden echter voor Ruyls eigen vertaling, die al uit 1612 dateerde, maar door de auteur was terzijde gelegd omdat de taal ervan volgens sommigen 'te hoofs' was (zie hierover Van Boetzelaer, GMB, 31). Vervolgens de tekst van Matteüs in twee kolommen: Nederlands en Maleis (1-127), waarna die van Marcus (1-83). Tenslotte liederen en gebeden als in de uitgave van 1629 (1-18).

08. Jan van Hazel en Justus Heurnius, De Evangeliën naar Lucas en Johannes, 1646
Het Heylige Evangelium, beschreven door Lucas ende Johannes. Overgeset in de Malaische Tael door Jan van Hasel, wylen Directeur. Overgesien ende verbetert door den Eerweerdigen Godsaligen, Welgeleerden D. Justum Heurnium [...]. Amsterdam 1646. 124 pp.
Werndly 230v; Landwehr 711.

De eerste uitgave van Lucas en Johannes in het Maleis. De vertaling is van Jan van Hazel, in het jaar van uitgave reeds overleden; ze werd bezorgd door Heurnius. De Nederlandse en de Maleise tekst staan in twee kolommen naast elkaar (fol. 1r-122v); er is geen voorwoord. Een halve eeuw later liet Leydecker zich kritisch uit over de door Heurnius aangebrachte verbeteringen (I-2/285). Zie Werndly, Boekzaal, 230-231; Van Boetzelaer, GMB, 32v. Aangetroffen in de KB Den Haag en in de WLB.

09. Jan van Hazel, Vijftig (onberijmde) Psalmen, 1648
Vijftig Psalmen des Coninckclicken Prophete Davids, Over-gheset in de Maleysche Taele door Ian van Hasel, wijlen Directeur. Overgesien ende verbetert door Justum Heurnium [...]. Amsterdam: Gedruckt door ordre van de E.E. Heeren Bewinthebberen der Oost-Indische Co., 1648. 4 + 48 blz.
Werndly 234v; niet in Landwehr.

Behalve de vier evangeliën en Genesis vertaalde Jan van Hazel ook de eerste vijftig psalmen. Werndly, Boekzaal, 234v, vermeldt dat de tekst vertaald was uit de 'oude Nederlandse Bijbel', vermoedelijk de Deux-Aesbijbel, alleen de Maleise tekst bood, en werd herdrukt in 1669 en 1680. Het enige bekende exemplaar (van 1648) berust in de WLB.

10. Wiltens, Veertien preken, 1648.
XIV. Maleysche Predicatien, gestelt door den Eerweerdigen, Godtsaligen, Welgeleerden D. Casparum Wiltens zal^{r}, in sijn leven Dienaer des Godlicken Woorts in Oost-India. In dienste van de Achtb. Vereenighde Nederlandtsche Compagnie. t'Amsterdam ghedruckt door ordre van de E.E. Heeren Bewinthebberen der Oost-Indische Compagnie, tot uytbreydinghe van Godts Heylige Woordt onder de verblinde Volckeren in de Quartieren van Oost-India. A. Dom. 1648. 159 pp.
Werndly 333-335; niet in Landwehr.

Veertien preken van Wiltens werden tientallen jaren door de meesters overgeschreven en uiteindelijk door toedoen van de oud-GG De Carpentier en op aanbeveling van de Bataviase kerkenraad (Mooij, *Bouwstoffen* I, 780) in 1648 gedrukt in Latijnse letter, met een voorwoord van Justus Heurnius. Boven de eerste preek staat een Maleise titel: 'Pregoacon Ampatblas Deri Agamma Christaon, Tertoulis Deri pada Padre Casparus Wiltens [Veertien preken over de christelijke godsdienst, geschreven door de Eerw. Casparus Wiltens]', waarna de titel volgt van de eerste preek: 'Pregoacon bermoula, Deri miara Dunja pon ontong Melaicat daan Manusia [Eerste preek, over de schepping der wereld en over het lot van engelen en mensen]'. Volgens Werndly werden ze niet alleen in Oost-Indonesië maar ook te Batavia gebruikt (Boekzaal, 333v). In 1669 en in 1680 werd de bundel herdrukt; achter de druk van 1680 volgde nog het Maleise Avondmaalsformulier (Boekzaal, 334v, vgl. Mooij, *Bouwstoffen* I, 78). In de bronnen wordt zij soms aangeduid als 'De Maleische Postille ampat belas [veertien]'. Het enige bekende exemplaar berust in de Württembergische Landesbibliothek te Stuttgart; het is afkomstig uit de bijbelverzameling van de Kopenhaagse predikant Josias Lorck (1723-1785). Van de beide herdrukken is geen exemplaar aangetroffen. De preken van Wiltens worden vermeld in doc. I-1/57 en door Valentijn, AZG, 36v. In 1678 schrijft de Bandase kerkenraad dat 'de boekjes van Casparus Wiltens [...] hier in kleyn æstime en waerde sijn' (III/114). Petrus van der Vorm meldt in 1692 dat de preken maar weinig meer werden gebruikt (I-2/255); de laatste vermelding in een visitatierapport is in 1695 (I-2/278). Naast deze 14 preken was een groot aantal andere in handschrift in omloop; in 1631 meldt de Ambonse kerkenraad dat meer dan 70 preken op schrift waren gesteld en in een boek werden gekopieerd waarvan iedere schoolmeester een kopie zou ontvangen. Dit plan werd niet uitgevoerd, maar ds. Helmichii voorzag in de meest dringende behoefte (I-1/57). Zie ook hierna, nr. 19 en nr. 38.

11. Vocabularium, door Heurnius verzorgde en vermeerderde editie, 1650
Vocabularium, ofte Woordenboeck, nae ordre van den Alphabeth, in 't Duytsch en Malays. Eertijdts gecomponeert en uytgegeven door den Eerw. D. Casparum Wiltens ende Sebastianum Danckaerts zal[r] ende nu (met meer dan drie duysent so woorden als manieren van spreken) vermeerdert uyt de schriften van den E.E. Jan van Hasel ende Albert Ruyl, etc. Door Justum Heurnium, weleer dienaer des Godtlicken Woordts in Oost-india, ende tegenwoordigh in de Gereformeerde Gemeynte Jesu Christi tot Wyck te Duurstede. Amsterdam 1650. 8 + 209 pp.
Werndly 288v; Landwehr 753.

Inhoud: Dedicatie aan Bewindhebberen, waarin GG De Carpentier als stimulator wordt genoemd (A2r-3v), Voor-reden aan de Leser (een gebruiksaanwijzing, A4r-v), grammaticale schets bestaande uit de conjugatie van het Maleise werkwoord (p. 1-6), Nederlands-Maleis woordenboek (7-189), lijstjes van op Ambon veel gebruikte Portugese en Ternataanse woorden (190-192 en 193-194), spreekwijzen (194-202), schets van de Maleise grammatica (203-208), errata (209). De pagina's 190-208 zijn geheel als in Danckaerts 1623; de opmaak van het woordenboek is als bij Danckaerts, maar het is sterk uitgebreid en telt ongeveer 6500 lemma's; het Maleis-Nederlandse gedeelte van Danckaerts is niet opgenomen. De editie-1650 werd herdrukt in het verzamelwoordenboek van Loderus (1708). Zie doc. I-1/200 en Werndly, Boekzaal, 289-290.

12. De vier Evangeliën en het boek Handelingen der Apostelen, 1651.
De vier Heylighe Evangelien, beschreven door de vier Evangelisten, Matthæus, Marcus, Lucas, Johannes. Ende het Boeck van de Handelingen der H. Apostelen, beschreven door Lucam. Overgeset in Nederduyts ende Maleys nae de Griecksche Waerheydt. Ende zijn de twee eerste Evangelien in de Maleysche tale ghesteldt door den E. Albert Ruyl; de twee laetste derselver door den E. Jan van Hasel. Ende alle vier oversien ende verbetert nae den originelen text, door Justum Heurnium. De Handelingen der H. Apostelen zijn in de Maleysche tale gesteldt door den E. Justum Heurnium [...]. Amsterdam 1651. 620 pp.
Werndly 232-234; Landwehr 712.

Gereviseerde uitgave van de evangelievertalingen van Ruyl en Van Hazel, met toevoeging van de Handelingen der Apostelen in een vertaling van Heurnius. Inhoud: twee titelbladen (geen Maleise titel), voorwoord 'aen de discrete leser' (2v), opdracht aan de Bewindhebbers van de VOC (3r-4v); de vijf bijbelboeken met Nederlandse en Maleise tekst in twee kolommen naast elkaar: Matteüs en Marcus (1r-106r), Lucas en Johannes (1r-122r), Handelingen der Apostelen (1r-68v). Volgen veertien gezangen als in Ruyl 1629 (1r-11r), waarna (11r-14v) de Tien Geboden, de Twaalf Artikelen, het Onze Vader, de gebeden voor en na de predikatie. Tenslotte een ongenummerd blad met errata.
In de opdracht vermeldt Heurnius dat Van Hazel zijn leermeester is geweest bij het aanleren van het Maleis, en dat hij de vier evangeliën heeft gereviseerd op verzoek van de oud-GG De Carpentier.
In 1677 verscheen te Oxford een gecorrigeerde editie, verzorgd door de oriëntalist Thomas Hyde (1636-1703), met een voorwoord van Thomas Marshall (1621-1685), Anglicaans geestelijke en taalkundige, herdrukt in 1704. De titel luidt: 'Jang ampat Evangelia derri Tuan kita Jesu Christo, daan berboatan derri jang Apostoli bersacti, bersalin dallam bassa Malayo [De vier evangeliën van onze Here Jezus Christus en de

Handelingen der h. Apostelen, vertaald in het Maleis]'. De editie van 1651 werd in 1692 heruitgegeven te Amsterdam. In 1734 trof Werndly op de zolders van de Compagnie te Amsterdam nog 1845 ex. van deze herdruk aan (I-2/362, bijlage).
Werndly, Boekzaal, 232-233; Van Boetzelaer, GMB, 33.

13. Het Boek der Psalmen (onberijmd), 1652
Den Psalter, Ofte de hondert en vijftigh Psalmen des Koninclijcken Prophete Davids, Gestelt in de Nederduytsche en Maleysche Tale, na de Griecxsche waerheydt. Ende zijn de eerste vijftig Psalmen overgeset in de Maleysche tale door den E. Jan van Hasel; dewelcke zijn verbetert en de de hondert laetste in de selve tale gestelt door den E. Justum Heurnium, weleer Bedienaer des Godlicken woordts in Oost-India, onder 't Gebiedt der Achtb. vereenighde Nederlandtsche Compagnie, en daarna, in sijn leven, in de Gereformeerde Gemeynte *Iesu Christi* tot Wijck bij Duerstede. t'Amsterdam gedruckt door ordre van de E.E. Heeren Bewinthebberen der Oost-Indische Compagnie, [tot uytbrey]-dinghe van Godts Heylige Woordt onder de verblinde [volckeren in de Quar]tieren van Oost-India. A. Dom. 1652. 4 + 324 pp.
Werndly 235; niet in Landwehr.

Inhoud: opdracht aan Pieter de Carpentier (2r-4r), Voorrede, met een korte taalkundige verantwoording (4v), de 150 (onberijmde) psalmen, Nederlands en Maleis in twee kolommen naast elkaar gedrukt (p.1-310). Psalm 1-50 waren vertaald uit de oude Nederlandse bijbel (Deux-Aes, zie hiervoor, nr. 09), psalm 51-150 uit de Statenvertaling. Een herdruk van de editie-1652 verscheen onder gelijke titel Amsterdam 1689 (Landwehr 715, zie ook doc. I-2/362, bijlage). Beide uitgaven aangetroffen in de WLB, de uitgave-1652 ook in de British Library. Van het ex. in de WLB is de onderzijde van het titelblad beschadigd; de tekst is aangevuld vanuit nr. 10. Zie Werndly, Boekzaal, 234-235; Van Boetzelaer, *Protestantsche Kerk*, 122; GMB, 33.

14. Roman, Kort Bericht van de Maleische Letterkunst, 1655
Johannes Roman, Kort Bericht van de Maleysche Letter-konst. Amsterdam 1655. 23 pp.
Werndly 299-301; Landwehr 754 en 755

Johannes Roman (1647-1658 predikant te Batavia) publiceerde bij Joan Blaeu een beknopte (14 blz.) grammatica van het Maleis, met daarachter een Maleise versie van het Onze Vader, de Tien Geboden en de Twaalf Artikelen. In 1674 kwam een nieuwe editie uit, met een voorwoord en een sterk uitgebreide grammatica. Deze editie werd herdrukt in 1689. De editie van 1655 alleen aangetroffen in de KB Den Haag.

15. Josias Spiljardus, Djalang ca Surga, 1657
Werndly 325v., niet in Landwehr. Handschrift aangetroffen in SAA, Archief Classis Amsterdam, inv.nr. 195.

Vertaling van een beknopte catechismus in 46 vragen en antwoorden, met bewijsteksten, getiteld *Den Weg der zaligheyd*, samengesteld door Willem Teellinck (1579-1629) in opdracht van de Particuliere Synode van Zeeland te Goes 1620, en in 1657 in het Maleis vertaald door Josias Spiljardus (1656-1666 in Indië, 1658-1663 op Ambon, zie ook Mooij, *Bouwstoffen* III, 648), vermeld in Valentijn, *AZG*, 59 en 68. Het handschrift heeft als titel op fol. 47 ˙Djalang ca Surga' [De weg naar de Hemel], op fol. 50 'Kitap Tanjahan Kitsjil [Klein Vragenboekje]'; het wordt in de bronnen

gewoonlijk aangeduid als 'Djalang ca Surga' (Weg naar de Hemel, zien ook de antwoorden 1 en 46). De paginering loopt van fol. 46 tot fol. 76. Inhoud: voorzijde omslag met de vertaalde tekst van 2 Tim. 3:16 (46), de uitvoerige titel (47), een voorwoord gericht tot de 'orang Christiani kekassie' (geliefde Christenen) (48-49), de 46 vragen en antwoorden (50-75), achterzijde omslag met de naam van de auteur (76). Onder de laatste vraag staat de datering: 'In insula Aij [op het eiland Ai], 24 september 1657'.

Aangezien geen gedrukte uitgave is aangetroffen, is niet na te gaan of deze vertaling inderdaad is verschenen onder de titel *Djalang ca Surga*. De gedrukte editie van het Nederlandse origineel van Teellinck is eveneens verloren gegaan (W.J. Op 't Hof, *Bibliografische lijst van de geschriften van Willem Teellinck*, 9 en 11). Volgens Op 't Hof zou het boekje met de 46 vragen de tweede helft zijn van een tweelingcatechismus; het is echter onwaarschijnlijk dat de Tanjahan Kitsil op p. 46-76 voorafgegaan werden door een vertaling van de andere helft.

In 1659 verzocht de kerkenraad van Ambon de Bataviase kerkenraad om het boekje te onderzoeken en bij gebleken geschiktheid te laten drukken (I-1/135). Batavia reageerde een- en andermaal terughoudend op het verzoek uit Ambon, mede omdat de vertaling 'wat rau ende haestig gedaen was' (notulen kkr Batavia 1 december 1659, Mooij, *Bouwstoffen* II, 587, 589, zie ook 605, 618). Het is niet geheel zeker of het boekje ooit gedrukt is. Caron, van wiens hand een andere vertaling van het vragenboekje uit 1620 verscheen, meldt in het voorwoord daarvan dat de versie van Spiljardus op Ambon alleen in handschrift circuleerde (zie doc. I-1/147 en 149, en I-1 135); Valentijn (*AZG*, 68, waar hij haar ten onrechte een vertaling van Faukelius-Burs noemt) zegt haar nooit gezien te hebben; op gezag van Caron stelt ook Werndly dat het boekje ongedrukt bleef (Boekzaal, 325v). Anderzijds vermelden de notulen van de Bataviase kerkenraad dat in 1676 de Hoge Regering tot een herdruk besloot en daartoe contact met Spiljardus opnam (Mooij, *Bouwstoffen* III, 275, met verzoek aan Spiljardus om de Portugese woorden te vervangen). In een brief van 1 september 1683 vroeg de kerkenraad van Ternate om toezending van '4 dozijn vrageboekjes in 't Maleyts, verbetert door F. Guinguier en is deszelfs beginsel Appa iang mou souka daan minta terlebe' (II-1/78, slot). Op genoemde datum kon men in Ternate nog niet op de hoogte zijn van de verschijning, in Nederland, van Carons werk, gesteld al dat dat toen reeds gedrukt was. Van correctie door Gueynier wordt geen melding gemaakt in de notulen kkr Batavia. In Troostenburg, *BW*, 409 wordt meegedeeld, zonder bronvermelding, dat in 1684 duizend exemplaren van Spiljardus' vragenboekje naar Indië werden gestuurd (waarschijnlijk vergist TdB zich en gaat het hier om Carons uitgave). In het begin van de 18e eeuw was het hoe dan ook al niet meer in gebruik.

Van de hand van ds. Fr. Caron verscheen een andere vertaling van het vragenboekje van 1620, onder dezelfde titel (zie nr. 23 van deze bijlage).

In 1658 deelde de Bandase kerkenraad aan de kerkenraad van Batavia mee dat Spiljardus enkele Maleise preken op schrift had gesteld en voornemens was enkele bijbelgedeelten te gaan vertalen (III/80).

Na zijn afzetting woonde Spiljardus nog een aantal jaren te Batavia. In 1685 bevond hij zich te Quilon, aan de westkust van Zuid-India, mogelijk bij een daar wonende zoon (Mooij, *Bouwstoffen*, 18, 275, 648).

Zie F.W. Huisman en Th. van den End, 'Den weg der Zaligheyd in Oost en West. De echo van het catechisatieboekje van Willem Teellinck', *Documentatieblad Nadere Reformatie* 38-2, p. 21-82, met op p. 74-82 de tekst van beiden Spiljardus en Caron.

16. Daniël Brouwerius, Vertaling van het Boek Genesis, 1662
Het Eerste Boeck Mosis, genaemt Genesis. Na de oorspronckelijcke waerheydt overgeset in de Nederduytsche ende Maleytsche Tale [...] door Daniel Brouwerius [...]. Genesis, Attau kitab deri miarahan, kitab Mosis Nang Bermoula. Bersalin dalem Bassa Maleya deri pada Pandita Daniel Brouwerius [...]. 's-Gravenhage 1662. 8 + 116 pp.
Werndly 236v; Landwehr 713.

Nederlandse en Maleise tekst in kolommen naast elkaar afgedrukt, voorafgegaan door een 'Dedicatie aan de Heeren Bewinthebberen van de Generale Oost-Indische Compagnie' (ongenummerd, 6 blz., geen zakelijke informatie) en gevolgd door een slechts 10 regels beslaande uitleg van de in een aantal woorden gebezigde schrijfwijze. De vertaling werd scherp bekritiseerd door Leydecker (doc. I-2/285), maar tot op zekere hoogte verdedigd door Valentijn (I-2/287). In 1673 en 1697 werd ze herdrukt (Werndly, Boekzaal, 236 geeft ten onrechte 1687). Daniël Brouwerius studeerde theologie, was predikant in Nederland en arriveerde 1651 te Batavia. Van 1652 tot 1654 en 1657-1658 stond hij als predikant te Amboina, vervolgens te Banda; in 1658 vertrok hij na een conflict met de Hoge Regering naar Nederland. Daar bood hij de Heren XVII zijn vertaling van de vijf boeken van Mozes en van de Zendbrieven aan; dezen besloten met Genesis een proef te nemen. In 1668 vertrok hij opnieuw naar Oost-Indië, van 1672 tot aan zijn overlijden in januari 1673 was hij predikant te Ternate. Brouwerius vertaalde ook nog het boek Hosea; evenals de Pentateuch en de zendbrieven werd deze vertaling nooit gedrukt. Vermeldingen in Valentijn, *AZG*, 61; Werndly, Boekzaal, 236-237; Van Boetzelaer, GMB, 34-35. Zie ook: James T. Collins, 'A Book and a Chapter in the history of Malay: Brouwerius' Genesis (1697) and Ambonese Malay', *Archipel*, vol. 67, p. 77-127.

17. Daniël Brouwerius, Vertaling van het Nieuwe Testament, 1668
Testamento Barou, Attau Segalla Kitab Derri Tuan Cami Jesu Christo Pounja Cauwoul Barou. Derri bassa Greeco, Latino daen Hollanda Bersalin betul, adil, daen benar dallam Bassa Maleyo, Derri pada Daniel Brouwerius [...] [Het NT, of de boeken van het Nieuwe Verbond van onze Heer Jezus Christus, uit het Grieks, Latijn en Nederlands op de juiste, rechte en ware wijze overgezet in het Maleis]. Amsterdam 1668. (4), 300, 207 pp.
Werndly 237v; Landwehr 714.

De eerste Maleise vertaling van het gehele Nieuwe Testament, met een opdracht in het Nederlands en het Maleis. Inhoud: opdracht 'aen Godt ende aen de Ed. Hoogh-Achtbare Heeren Seventiene der VOC', d.d. 4 april 1668 (3r-v), Maleise versie daarvan (4r-v), de vertaling van de vier evangeliën en het boek Handelingen (1-300), de vertaling van de brieven en het boek Openbaring (1-207). Zover bekend is deze uitgave nooit herdrukt, hoewel ze op Ambon en zeker ook elders intensief gebruikt werd (zie de visitatierapporten en de verzoeken om toezending van boeken). In 1734 trof Werndly op de pakhuiszolders van de VOC nog 880 ex. ervan aan (I-2/362, bijlage). Ook deze vertaling werd getroffen door de kritiek van Leydecker: een groot aantal detailopmerkingen betreffende de Genesisvertaling en die van het NT is te vinden in de door deze opgestelde brief van de Bataviase kerkenraad aan de Noord-Hollandse synode d.d. 15 november1697 (I-2/285, zie ook I-2/290). Valentijn neemt het in zijn *Deure der Waarhijd* voor Brouwerius op, maar moet toegeven dat deze inderdaad wel eens de plank misslaat (I-2/287). Alternatieve vertalingen uit de tweede helft van de 17e eeuw brachten het echter niet tot de druk; Brouwerius' vertalingen

bleven op Ambon in gebruik tot het verschijnen van de Leydeckerbijbel (NT 1731, 1733 OT), zoals uit de Ambonse visitatierapporten en aanvragen van boeken blijkt; de laatste vermelding daarin is van 1723 (doc. I-2/340). Daarnaast bleef men echter ook de uitgave van de vier evangeliën en Handelingen uit 1651 gebruiken, zoals blijkt uit de brief kkr Ambon aan kkr Batavia d.d. 21 september 1707 (I-2/308). Te Batavia is het NT van Brouwerius nooit in gebruik geweest en heeft men zich altijd beholpen met de uitgave-1651 (I-2/290).

18. Fr. Gueynier, Vocabulaer, 1677

Vocabulaer, ofte Woorden-boeck, nae ordre van den Alphabet, in 't Duytsch ende Maleys. Bijeenvergadert en uyt-gegeven door Fredericum Gueynier, bedienaer des goddelijcken Woordts in de Maleysche Tael, binnen de Stadt Batavia. Batavia, Abraham van den Eede, 1677. 8 + 350 pp.
Werndly 289-291; Landwehr 756, zie ook 757-758.

Inhoud: opdracht aan GG Joan Maetsuyker (2r-3r), voorwoord (3v-4v), Maleis-Nederlands woordenboek (1-350). Gueynier studeerde theologie te Utrecht en was leerling van Voetius. Hij arriveerde in 1668 te Batavia, waar hij in 1669 proponent en in 1671 predikant werd. Van 1671 tot 1682 was hij predikant bij de Maleise gemeente te Batavia. Na een conflict met de overheid inzake de zielzorg voor ter dood veroordeelden repatrieerde hij. Zijn woordenboek onderscheidt zich van de eerdere doordat het aangeeft uit welke taal een woord afkomstig is. Het wordt vermeld in doc. I-1/212 en 225 alsmede in I-2/303. Het boek werd herdrukt in 1708 als onderdeel van het grote verzamelwoordenboek van de Bataviase drukker en uitgever Andries Lambert Loderus (Landwehr 757 en 758), waarin ook het Vocabularium van Wiltens-Danckaerts 1623 en dat van Heurnius 1650 waren opgenomen. Voor deze editie was het ingrijpend gereviseerd door ds. Petrus van der Vorm (Werndly, Boekzaal, 290-291). Andere drukken zijn niet aangetroffen.

19. Fr. Caron, Veertig preken, 1678

Voorbeeldt des openbaeren Godtsdiensts, bestaende in de verhandelinge van de XII Articulen des Geloofs, de Wet Godes, 't Gebedt des Heeren, mitsgaders de Feest-, Bid- en Danck-texten, ten dienste der Inlandtse Christenen op Amboina, in 40 Prædicatien eenvoudelyck gestelt door Franchois Caron, wel eer Bedienaer des Goddelycken Woordts op Amboina in Oost-Indiën. Tsjeremin acan pegang Agamma, Itoula mengartinja deri Artigo XII deri Pitsajahan, Sabda Allah, Mintahan-doa Tuan, lagi Issinja deri Hari Raja Raja, Sombayang daan Poudjihan, gouna orang Nassarani di Ambon, berator dalam 40 parracarra rewajat, deri pada Franchois Caron, daulo pandita di Tanna Ambon. Amsterdam 1678. 18 + 265 pp.
Werndly 335v; Landwehr 666, 667.

Veertig preken over de Apostolische Geloofsbelijdenis, de Tien Geboden en het Onze Vader alsmede over de christelijke feestdagen, bede- en dankdiensten, voorafgegaan door een opdracht aan de Heren XVII (ongepagineerd, 6 blz.), en door een voorwoord gericht tot de kerken van Ambon, in het Nederlands en het Maleis (idem, 4 + 4 blz.). In de jaren 1660 circuleerden deze preken of een aantal ervan reeds in handschrift op Ambon en Banda (Valentijn, *AZG*, 66, zie ook doc. I-1/148). In augustus-september 1673 zonde de Ambonse kerkenraad de kopij naar Batavia (I-1/184, zie ook Mooij, *Bouwstoffen* III, 216v; besloten werd dat C. Pays en Fr. Gueynier de tekst zouden

reviseren); een jaar later volgde de aanbeveling door de Hoge Regering bij Heren XVII (*ibidem*, 268). Het boek werd ook in de Maleise gemeente te Batavia gebruikt (*ibidem*, 796). In 1693 volgde een herdruk en, ondanks de vondst, in 1734, van 250 ex. op de pakhuiszolders van de VOC te Amsterdam door G.H. Werndly (doc. I-2/362, bijlage) kwam op verzoek van de Bataviase kerkenraad in 1738 te Batavia een derde druk uit in een oplage van 1000 ex. (verzoek, besluit en motivatie in Resolutie Hoge Regering d.d.29 november 1737, NA, VOC 760, fol. 411-412); beide herdrukken verschenen onder dezelfde titel als de eerste druk. De preken werden tot in de tweede helft van de 19e eeuw door de meesters gebruikt (De Jong, *De Protestantse Kerk in de Midden-Molukken*; laatste vermelding daar in 1857, *ibidem* II, 157).

20. F. de Houtman woordenboek, vermeerderde editie, 1680.
Dictionarium, Ofte Woord en Spraeck-boek. In de Duytsche en Maleysche Tale. [...] Gestelt door F. de Houtman. Op nieuw met veel woorden vermeerdert. t'Amsterdam, Door ordre van d'E. Heeren Bewindhebbers der Oost-Indische Compagnie [...], 1680. 216 pp.
Werndly 291; Landwehr 749.

Een gereviseerde editie van nr. 01, met weglating van de Malagassische woorden en toevoeging van een aantal Maleise lemma's. Deze druk werd uitgebracht hoewel drie jaar eerder een moderner woordenboek van de hand van ds. Frederik Gueynier was verschenen. In 1734 trof ds. G.H. Werndly nog een aantal ex. van het *Dictionarium* aan op de zolders van de Compagnie te Amsterdam (I-2/362, bijlage).

21. A.C. Ruyl, Sourat A,B,C, 1682
Sourat A,B,C, jang bergouna banja capada anac bouda bouda [ABC-boek dat van veel nut is voor kleine kinderen]. Amsterdam 1682
Werndly 340v; Landwehr 663.

Herziene uitgave van Ruyl's *Sourat ABC* uit 1611. Ongepagineerd; inhoud: titelpagina, vijf alfabetten in romein en cursief (p.3), syllaba (p.4), de Tien Geboden (5-7), de Twaalf Artikelen (8-9) en het Onze Vader (9), 'Van het H. Hooghwaerdighe Nachtmael' (instellingswoorden Avondmaal uit 1 Cor. 11:23-26) (10), morgengebed (11), avondgebed (12), gebed voor het eten (13), gebed na het eten (14), psalm 100 berijmd (met notenbalk) (15), Maleise getallen (16). De vertalingen verschillen van die in 1611. In 1734 trof Werndly op de zolders van de VOC te Amsterdam nog 200 ex. van deze editie aan (I-2/362). In verband met het gebruik in de nieuwe kerkelijke uitgaven van een aangepast Maleis alfabet, beval hij de druk van nieuwe ABC-boekjes met dit alfabet aan (Boekzaal, 340). Van een dergelijke uitgave is echter niets bekend.

22. Seb. Danckaerts, De catechismus van Marnix van St. Aldegonde, 1682
Adjaran dalam jang manna jadi caberadjar capalla capallanja derri Agamma Christaon [Onderwijs waarin de hoofdzaken van de christelijke godsdienst worden geleerd]. Amsterdam 1682. (29), (3) pp.
Werndly 327v; Landwehr 668.

Inhoud: Vertaling van de catechismus van Marnix van St. Aldegonde; zie hiervoor, nr. 03. Met een voorwoord 'tot den Christelijcken Leser', in het Nederlands, rechts

onder onderschreven 'S.D.'. Hierin wordt vermeld dat de uitgave is gebaseerd op de vertaling gemaakt door A.C. Ruyl. 'Doch ter plaetsen, derwaerts dit Boecxken is gedestineert, beswaerlijck om te verstaen, als namentlijck Amboyna, Banda, ende de Molucken [...]. Soo hebbe ick als 't stichtelijckste geacht dit wercxken een weynich te veranderen, ende t'approprieren naer Tonghen, daar 't gebruyckt sal worden, denckende dat "oft eenen Boom krom staet ofte recht, hij goed moet geacht werden, soo wanneer hij veele ende goede vruchten voort-brengt".' Landwehr schrijft de uitgave toe aan ds. Fr. Caron, maar er is in het boekje daarvoor geen enkele grond te vinden. Van der Chijs (*Indische Bibliografie*) vermeldt ten onrechte dat het werkje vertaald is door J. van Thije. Het moet beschouwd worden als een herdruk van Danckaerts' vertaling van de Aldegonde, waarvan verder geen uitgave is aangetroffen.
Deze editie werd gedurende de gehele 17e eeuw op Ambon veel gebruikt; ze werd in ieder geval in 1665 en 1682 herdrukt. Betreffende de herdruk van 1665, zie doc. I-1/145, vgl. I-1/165. Alleen de editie van 1682, door Landwehr ten onrechte aan ds. F. Caron toegeschreven, is bewaard gebleven. In 1704 wordt nog gemeld dat de volwassen christenen gewend zijn aan dit boekje (naast de Catechismus in de vertaling van Danckaerts en *De Wegh na den Hemel* van Caron, zie I-2/301), maar daarna komt het in de lijsten van gebruikte en gevraagde boeken niet meer voor; het werd verdrongen door de Ichtitsaar Catechismoe en door de korte vragenlijstjes achter deze Ichtitsaar en achter Werndly's catechismusvertaling van 1730 (hierna, nr. 28). In 1734 trof Werndly te Amsterdam nog 500 ex. aan (I-2/362, bijlage).

23. Fr. Caron, Wegh na den Hemel/Djalang ca Surga, 1683
De Wegh na den Hemel, Aengewesen in een kleyn Vraegh-boecksken, ingestelt voor d'eerst-aenkomende bij de Zeelandtsche Synode, gehouden ter Goes, Anno 1620, bevestight met vol uytgedruckte vermeerderde Schriftuer-plaetsen, ende door eenige korte verklaringen geopent. Uyt het Neêrduyts in 't Maleyts overgeset, tot onderwijsinge der Inlandtsche Christenen in Oost-Indiën, door Franchois Caron, eertijds Prædikant in Amboina, nu te Lexmonde. / Djalang ca Surga, Bertoundjoc di dalam Kitap Taniahan Kitsil. Menarou gouna orang jang barou moulai, deri pada Camponan pandita pandita di Tanna sebout Zeelandt, berpegang di bendaer Goes pada taon 1620. Bertogo daan bertamba deri pada sahittan Surat Allahi, dengan mengartinja pende. Bersalin deri bahassa Hollanda dalam Maleyo, acan beradjar orang Nassarani di India sabela Timor, deri pada Franchois Caron, daulo pandita di tanna Ambon, sacaran di negri Lexmonde. Amsterdam [1683]. 32 pp.
Werndly 327v; Landwehr 669.

Evenals het gelijknamige boekje van Spiljardus (nr. 15) is dit een vertaling van het in opdracht van de Particuliere Zeeuwse Synode van Goes 1620 door W. Teellinck samengestelde beknopte vragenboekje Den Weg der Zaligheyd. Het voorwoord is gedateerd 18 maart 1683 (vgl. ook Werndly, *Boekzaal*, 315v). Het boekje kon dus sept. 1683 in Ternate nog niet bekend zijn, zodat de verwijzing naar de *Wegh* in II-1/78 betrekking moet hebben op de vertaling-Spiljardus. Gezien het gebruik van dezelfde ondertitel heeft Caron de bedoeling gehad de editie van Spiljardus te vervangen door een betere. De data in de documenten wijzen uit dat hij daarin is geslaagd. Carons *Wegh na den Hemel* werd echter op zijn beurt verdrongen door de Ichtitsaar van 1685; het boekje wordt voor het laatst genoemd als gangbaar catechisatieboekje in 1695 (zie doc. I-2/278); in 1734 trof ds. G.H. Werndly nog 4000 exemplaren zonder jaartal aan op de pakhuiszolders van de VOC te Amsterdam (I-2/362, bijlage).

Zie F.W. Huisman en Th. van den End, 'Den weg der Zaligheyd in Oost en West. De echo van het catechisatieboekje van Willem Teellinck', *Documentatieblad Nadere Reformatie* 38-2, p. 21-82, met op p. 74-82 de tekst van beiden Spiljardus en Caron.

24. Ichtitsaar Catechismoe, 1685

Ichtitsaar Catechismoe, atawa Risalet jang simpan pangadjaran agamma Meseehhi, ya itoe agamma Natsarani, jang de-adjarkan pada barang sijapa mau masoc pada djamowan malam, Batavia, ditakankan oleh Abraham van den Eede pada tarijch 1685 tahon [Kort Begrip van de Catechismus, of verhandeling waarin is vervat het onderwijs in de christelijke godsdienst dat wordt gegeven aan wie aan het Heilig Avondmaal wil deelnemen. Batavia, gedrukt door Abraham van den Eede in 1685]. 170 + 10 pp.
Werndly 316v; Landwehr 670.

Inhoud: titelpagina (1), het Kort Begrip (3-28), de 40 vragen (29-37), de 19 vragen (37-40), een aantal formuliergebeden, nl. voor en na de predikatie (40-53), de zegenbede aan het einde van de dienst (53), voor en na de catechismuspreek (54-57), kortere gebeden voor en na de predikatie (57-61), een morgengebed (61-62), avondgebed (63-64), gebeden voor en na de kerkenraadsvergadering (65-69) en voor de vergadering van diakenen (69-71), voor en na het eten (71-75), twee gebeden voor zieken en bedroefden (75-80), de zgn. liturgische formulieren (kinderdoop 81-90, volwassenendoop 91-95, Avondmaal 95-114, huwelijk 115-128, bevestiging predikant 129-143, bevestiging ouderlingen en diakenen 144-156 formulier van de ban 157-162 en van de wederopneming in de gemeente 163-170), gevolgd door een ongepagineerde woordenlijst (9 blz.).

Het 'Kort Begrip' is (een vertaling van) dat van H. Faukelius (1611), dat naderhand door ds. Melchior Burs werd herzien en afgestemd op de nieuwe bijbelvertaling van 1637. De eerste uitgave van het Nederlandse *Kort Begrip* verscheen in in 1640 onder de titel *Kort begrip der Christelijcker religie, gesteld in vragen en antwoorden, tot onderwijsinge dergener die haer eerst willen begeven tot het gebruyck van des Heeren H. Avondmaal* (74 vragen en antwoorden).

De 40 vragen (eerste vraag: 'wat gelooft gij van God?') en de 19 vragen (eerste vraag: 'wie heeft u geschapen?') zijn vermoedelijk niet een vertaling van een Nederlands geschrift, maar in de loop van de 17e eeuw op basis van Nederlandstalig catechetisch materiaal opgesteld te Batavia. Beide werden in de Molukken en wellicht ook elders tot in de 19e eeuw gebruikt (De Jong, *De Protestantse Kerk in de Midden-Molukken* I, 41, 64).

De gebeden zijn die uit het Gereformeerde kerkboek; ze stammen uit de 16e eeuw. Hetzelfde geldt voor de formulieren, die hier voor het eerst alle acht zijn opgenomen.

De verklarende woordenlijst is toegevoegd omdat in deze eerste kerkelijke publicatie in het zgn. Hoog-Maleis veel woorden van Arabische origine zijn gebezigd, die buiten de kleine kring van beoefenaars van dit literaire Maleis volstrekt onbekend waren.

Na de Maleise verscheen in 1689 ook een Portugese editie (Landwehr 679). De Maleise tekst werd vervaardigd door ds. M. Leydecker (Mooij, *Bouwstoffen* III, 639) en een of meer andere predikanten (in doc. I-2/290 wordt meegedeeld dat ds. Jac. Vosmaar er aan meegewerkt had; Werndly, Boekzaal, 317, stelt zelfs dat Leydecker de tekst alleen had gecorrigeerd; in *Bouwstoffen* hierover geen informatie). Op aandringen van de kerkelijke en wereldlijke autoriteiten te Batavia werd het in de Molukken ingevoerd. De reactie van de Ambonse kerkenraad was aanvankelijk zeer terughoudend (doc. I-1/244, vgl. I-2/253; zie ook Valentijn, *AZG*, 79), in 1692 wordt

medegedeeld dat het weinig of niet wordt gebruikt (doc. I-2/255); daarna echter wordt het in de visitatierapporten genoemd als behorend tot de in de dorpsgemeenten gebruikte boeken en in 1704 wordt meegedeeld dat de jonge Christenen 'gewoon sijn te leeren uyt het suyverder Malaits van den Ichtitsaar Catechismoe' (doc. I-2/301). De laatste vermelding als 'Ichtitsaar Catechismoe' is van 1707 (I-2/308). In de rapporten uit Ternate wordt het boekje voor het laatst genoemd in 1729 (II-2/179); wanneer het daarna voorkomt gaat het om de 40 en 19 vragen achterin deze uitgave. Of in het visitatierapport van Lekahena uit 1782 met 'Ichtisar' de Ichtitsaar van 1685 dan wel de catechismus van Werndly 1732 (zie hierna nr. 30) wordt bedoeld is niet zeker; vermoedelijk de laatstgenoemde. Over de term 'Tisar (tabal)', zie hierna, toelichting bij nr. 30. Ds. N. Hodenpijl vertaalde de Ichtitsaar in het 'Ambons' (zie hierna, no. 55). Een herdruk van de Ichtitsaar Catechismoe is niet bekend; in Nederland bevindt zich geen exemplaar van dit geschrift. Het is aanwezig in de Kongelige Bibliotek te Kopenhagen, de Herzogin-Anna-Amalia-Bibliothek te Weimar, en de National Library of South Africa, Kaapstad.

25. De kindercatechismus van Johannes d'Outrein, 1707

Ini Soerat, jang mentjeriterakan Oe-tsoela-ddini Natsraniji, makka terkarang oleh toewan jang amat arif Johannes d'Outrein, Pandita di-benowa Wolanda. Di-bendar Djakatará Batawija. Tertara oleh Andraeas Lambertus Loderus, pennara Kompanija, dari bendar terseboet, padda taon 1707 [Geschrift dat de christelijke geloofsleer vertelt, geschreven door de zeer wijze heer Johannes d'Outrein, predikant in Nederland. Uitgegeven in Jakarta Batavia, gedrukt door A.L. Loderus, Compagnies drukker te dier stede, in het jaar 1707]. 8 + 118 pp.
Werndly 318; niet in Landwehr.

Vertaling van 'De eerste beginselen der Goddelyke waarheden voor de kinderen' uit *Korte schets der godlyke waarheden, soo als die in haare natuurlyke orde te samen geschakelt sijn [...]*, Amsterdam 1687, 14e druk 1726. In het voorwoord van deze druk schrijft d'Outrein: 'Ik hadde niet gedagt, dat dit gering Werkje [...] in meer dan eene Tale, namelyk de Hoogduitsche, Fransche en Engelsche, ja selfs de Maleitsche en Portugeesche, gelyk onlangs geschiedt is, souwde overgebragt ende gedrukt zyn'. Johannes d'Outrein (1662-1722) was predikant te Arnhem, Dordrecht, en 1708-1722 te Amsterdam. Te Dordrecht was hij enige jaren (1703-1706) stadgenoot van Valentijn, voor wie hij bij diens terugkeer naar Indië een afscheidsgedicht schreef (tekst in Valentijn, *AZG*, 98 en Landwehr 780). De bezorger van de vertaling wordt in de uitgave niet vermeld, maar Werndly, Boekzaal, 318-319, deelt mee dat zij van de hand van ds. Petrus van der Vorm was. Het enige bekende exemplaar bevindt zich in de National Library of South Africa te Kaapstad. Volgens een mededeling van Valentijn in *AZG*, 109, heeft hij een vertaling van d'Outreins *Groote Schets* (vermoedelijk is bedoeld de gehele *Korte Schets*) verzorgd. Een gedrukte uitgave van deze vertaling is niet aangetroffen.

26. Loderus, herdruk van alle bestaande woordenboeken, 1707-1708

Maleische Woord-boek-sameling. Dat is, een by-eensameling van alle tot noch toe gedrukte Maleische Woorde-boeken [...]. I, Batavia 1707; II, Batavia 1708.
Werndly 276/292; Landwehr 757, 758.

In het eerste decennium van de 18e eeuw verzorgde de drukker Andries Lambert Loderus te Batavia een herdruk van alle tot dan verschenen Maleise woordenboeken. Sommige werden ongewijzigd herdrukt; andere werden ingrijpend herzien. Zie de vermelding bij de respectievelijke hiervoor genoemde woordenboeken.

27. Valentijn, Ichtitsaar, 1725

Ichtitsaar deri pangadjaran Kabenaran jang ada toeroet kabactian terator / Kapada (segalla) pengaseh Kabenaran, daan pada orang jang bahroe moelai. Terpra pada jang ka lima kali. Ditambahi dengan sa-kaboekaan jang terpandac atas (segalla) bagi bagi Imaan, daan atas permintaan Toehan. (Tersalin deri Bahasa Holandawi dalam bahasa Malajoe dalam deri pada Francois Valentijn, Pandita, jang sakarang ada doedoc di Bendar Dordrecht.) Di Amsterdam, oleh Gerard onder de Linden, 1725. [Samenvatting van de leer der waarheid die naar een geordende eredienst is, aan alle liefhebbers der waarheid en voor beginners. Vijfde druk. Vermeerderd met een korte inleiding op alle delen van het geloof en op het gebed des Heren. (Vertaald uit het Nederlands in het Maleis door François Valentijn, predikant, tegenwoordig woonachtig in de stad Dordrecht.) Te Amsterdam, door Gerard onder de Linden.] 184 pp.
Werndly 319v; niet in Landwehr.

De uitgave omvat (1) een opdracht (‘Sandara’) aan de gemeenten op Ambon, 18 ongenummerde blz.; (2) een geloofsleer in vragen en antwoorden, met een groot aantal bewijsteksten, verdeeld over 25 hoofdstukjes; de vragen zijn genummerd per hoofdstuk (21-116); (3) 90 vragen en antwoorden betreffende het Apostolicum (117-136); (4) 46 vragen en antwoorden betreffende het Onze Vader (137-146); (5) 18 vragen en antwoorden betreffende het christelijk leven (ethiek) (147-153); (5) een geloofsleer voor kleine kinderen en beginners, in 178 vragen en antwoorden (154-179); (6) acht gebeden voor kinderen (179-184).
De geloofsleer op p. 21-116 is een vertaling van: Martinus Duirsma, Duirandus Duirsma en Hillebrandus Mentes, *Kort ontwerp van de leere der waarheid die na de godsaligheid is, opgestelt door eenige bedienaars des heyligen evangeliums, ten dienste van hare toebetrouwde gemeentens*. Het jaar van de eerste druk van dit Nederlandse werkje is niet met zekerheid te geven. Het Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek, deel 8 (sub Martinus Duirsma) geeft 1718; Van der Haar, *Schatkamer der gereformeerde theologie*, vermeldt een derde druk van 1717. De drie auteurs van het *Kort ontwerp* en de niet genoemde vierde auteur Augustinus Geukema waren jongere tijdgenoten van Valentijn (geboren omstreeks 1680) en allen predikant in de Friese Wouden: M. Duirsma te Drachten, D. Duirsma te Suawoude, H. Mentes te Bergum en A. Geukema te Gerkesklooster. Zij kunnen gerekend worden tot de stroming van de Nadere Reformatie. Van een eventuele persoonlijke relatie met Valentijn is niets bekend. M. Duirsma (1678-1740) bracht zijn studietijd in Friesland door (Franeker).
In de bronnen is geen vermelding van Valentijns Maleise editie van 1725 aangetroffen. Werndly deelt echter in het voorwoord van zijn *Ta͡xlîmu-’ltahhkhîkh* van 1732, p. iv-v alsmede in Boekzaal 319-320, mee dat er twee versies van dit werk hebben bestaan, een in laag Maleis en een in ‘hoftale’, die door Valentijn werden vervaardigd op verzoek van een rijke Amsterdammer. Uit de niet geheel duidelijke bewoordingen van Werndly kan geconcludeerd worden dat de uitgave in de hoge taal werd gedrukt in Batavia en daar ook werd verspreid (het zwijgen van de Ambonse bronnen duidt erop dat ze misschien alleen in de Maleise gemeente te Batavia circuleerde). De in Amsterdam gedrukte editie zou dan die in de lage taal zijn. Deze is,

aldus Werndly, wel naar Batavia gezonden, maar daar door de predikanten afgekeurd voor gebruik 'en zijn alleen zeer weinige exemplaren daar van aan eenige liefhebbers afgegeven'. Het is daarom niet waarschijnlijk dat Valentijns Ichtitsaar in 1725 inderdaad een vijfde druk beleefde; vermoedelijk slaat de aanduiding 'vijfde druk' op de (niet bewaard gebleven) Nederlandse editie van het *Kort Ontwerp* die aan zijn Maleise vertaling ten grondslag lag. Naast de mededeling van Werndly staat het gegeven dat de veilingcatalogus van Valentijns bibliotheek (Habiboe, *Tot verheffing van mijne natie*, 118) een item heeft: 'Kort begrip van de Lere der Waerheit [...] eens in 't Laeg en nog eens in 't Hoog Maleitsch vertaelt en in 't jaer 1726 gedrukt bij Onder de Linden'. Gecombineerd levert dit het volgende beeld op: beide versies gedrukt te Amsterdam, 1725 resp. 1726; die in hoog Maleis ook te Batavia. De editie van 1725 is bewaard gebleven; alleen aangetroffen in de UB Utrecht. De twee edities van 1726 zijn tot op heden niet teruggevonden.

Het Maleis van de bewijsteksten in de geloofsleer verschilt van dat in de vertalingen van Brouwerius en Leydecker; het ligt voor de hand dat Valentijn ze heeft ontleend aan zijn eigen bijbelvertaling, die tot dusverre geheel onbekend was, en wel aan de latere versie van die vertaling, na de bewerking in een hoger Maleis dan was gebruikt in de versie die hij naar eigen zeggen in de jaren 1690 vv. had vervaardigd (zie *AZG*, 80 en doc. I-2/306) en in 1698 verdedigde in de *Deure der Waarhijd* (I-2/287).

In de Nederlandse uitgave van Duirsma komt na de catechismus een 'Kort Berigt van de voornaamste dwalingen dergeenen die buiten de Gereformeerde Kerk zijn'. Vraag en antwoord 8, over de Islam, luiden: 'Waarin bestaat voornamelijk haar Godsdienst?'. 'Uit een samengestelde vermenging van 't Joden-, Heiden en Christendom; zij erkennen één God en stellen Mahomet haar hoogste Propheet, boven Moses en Christus.' Dit Kort Berigt is noch door Valentijn noch door Werndly opgenomen.

Zie Werndly, Boekzaal, 319-320; Ron Habiboe, *Tot verheffing van mijne natie*, 115-118 en 121-123.

28. Werndly, Ta᷒lîmu-'ldîni-'lMesêhhiji, 1730

Ta᷒lîmu-'ldîni-'lMesêhhiji, 'ija 'îtu Pang᷑adjâran 'Agama Mesêhhij, serta dengan 'Ichtitsârnja. Lâgi bârang sombahjang dán Fatsal Mesêhhij [Onderricht in de christelijke godsdienst, met haar Kort Begrip, alsmede enkele christelijke gebeden en formulieren]. Amsterdam 1730. 4 + 192 pp.

Werndly 329-331; Landwehr 671. Voor de verklaring van de bijzondere tekens in de titeltekst zie hierna, p. 164.

Inhoud: toelichting op de gebezigde spelling (fol. 1v-2r); de Heidelbergse Catechismus (p. 1-67); het Kort Begrip van Faukelius-Burs (67-93), de gebeden voor zondagse en doordeweekse kerkdiensten en voor de huiselijke eredienst (93-119), de gebeden voor een zieke (119-124); de formulieren in gebruik bij de doop van kinderen resp. volwassenen, avondmaal, bevestiging ouderlingen en diakenen (niet predikanten!) en huwelijksbevestiging (125-181); tenslotte twee reeksen vragen en antwoorden ten gebruike in de catechese: de 40 Suwal en de 19 Suwal (182-192, vgl. hiervoor, nr. 24).

Volgens de mededeling in Boekzaal 329-331 was de uitgave, na de voltooiing van de revisie van de Leydecker-bijbel, bezorgd door de revisoren van die bijbel (ds. Werndly, ds. Serruus) die stond te verschijnen: de catechismusvertaling was die van ds. Petrus van der Vorm; het Kort Begrip dat van Leydecker 1685; beide waren aangepast aan de nieuwe bijbelvertaling. Werndly suggereert hier (p. 330) dat Ley-

deckers vertaling van het Kort Begrip slechts een lichte revisie ondergang; bij vergelijking blijkt echter dat hij een geheel nieuwe vertaling biedt. De bundel was gedacht als completering van de bijbel en werd daarachter en achter de uitgave van de berijmde psalmen afgedrukt (zie hierna, nr. 33). Een uitgave met alleen de Heidelbergse Catechismus, in Arabische letter (Djawi), verscheen in 1746 (Landwehr 675, zie ook Troostenburg, *BW*, 51).
De 40 en de 19 Sual, bedoeld als leerstof voor degenen die tot het christendom wilden toetreden, maar in de praktijk ook leerstof voor toelating tot het Avondmaal, werden tot diep in de negentiende eeuw in Oost-Indonesië gebruikt, evenals het Kort Begrip van Faukelius-Burs. Betreffende de herkomst ervan zie hiervoor, nr. 24. Zie Werndly, Boekzaal, 329-331; De Jong, *De Protestantse Kerk in de Midden-Molukken* I, aant. bij doc. 7. Voor de termen waarmee in de 18e-eeuwse visitatierapporten en brieven deze geschriften worden aangeduid, zie de toelichting bij nr. 30 hierna alsmede de paragraaf brongeschriften-5 aan het slot van deze bijlage.

29. Het Nieuwe Testament, 1731
’Elkhawlu-’ldjadîd, ’ija ’îtu, segala sûrat Perdjandjî’an Bahâruw. Âtas Tîtah segala Tuwan Pemarentah Kompanijâ tersâlin kapada bahasa Malâjuw, tertarâ di bendar Amisterdam ’awleh R. dan Dj. Wet’istejn, Penarâ penarâ Kompanijâ, 1731. [Het Oude Verbond, namelijk alle boeken van het Nieuwe Testament. Op bevel van de Bewindhebberen der Compagnie vertaald in het Maleis, gedrukt in de stad Amsterdam door R. en J. Wetstein, drukkers van de Compagnie, 1731.] 4 + 388 + 2 pp.
Werndly 249-265; Landwehr 716.

Het Nieuwe Testament in de vertaling van Leydecker en Van der Vorm. De tekst is gedrukt in twee kolommen. Zij werd ook uitgegeven in één band met de psalmen en/of het Gereformeerd kerkboek. De gecompliceerde geschiedenis van deze vertaling wordt beschreven in Werndly, Boekzaal, 249-265; Van Boetzelaer, GMB; Swellengrebel, *In Leijdeckers Voetspoor*, I, 18-20. In gebruik tot in de 20e eeuw.

30. G.H. Werndly, Ta×lîmu-’ltahhkhîkh, 1732
Ta×lîmu-’ltahhkhîkh, ’ija ’îtu, pang˘adjâran kabenâran jang pôhon ×ibâdet / ’âtas tîtah segala tuwan Pemarentah Kompanijâ, terkârang dâlam bahâsa Malâjuw [Beknopt onderricht, dat is onderwijs in de waarheid die de grondslag van de godzaligheid is]. In opdracht van de Heren Bewindhebberen der Compagnie, gesteld in het Maleis], Amsterdam 1732. [24], 264 pp.
Werndly 331v; Landwehr 672.

Inhoud: titelblad, met verso de woorden ‘Uitgegeven volgens Kerken-orden, na voorgaande goedkeuring der Eerw. Classis van Amsterdam’, een voorwoord met informatie betreffende de wordingsgeschiedenis van de uitgave (3-8), ‘kort bericht der Maleische letteren’ (inderdaad een toelichting op de gebezigde spelling) (9-24), een vertaling (bewerking) van: Martinus Duirsma e.a., *Kort ontwerp van de leere der waarheid die na de godsaligheid is* (1-134; zie hiervoor, onder nr. 27 en hierna, brongeschriften), met daaraan toegevoegd 90 vragen en antwoorden betreffende de Apostolische Geloofsbelijdenis (135-163), 50 over het Onze Vader (164-178), 20 over de Tien Geboden (179-189), een onderwijs voor de kinderen in 180 vragen en antwoorden, volgens het voorwoord opgesteld door Werndly zelf vanuit de eerste vier opgenomen geschriften (190-224), een vertaling van Jacobus Borstius’ Kindercatechismus, met de

71 geloofsvragen en de 158 bijbelvragen (resp. 225-235 en 236-260), enkele kindergebeden (261-264). Het lijkt erop dat Werndly'selectie van op te nemen materiaal hoofdzakelijk werd bepaald door de wens elke mogelijkheid dat Valentijns werk van 1725 nog op enigerlei wijze gebruikt zou worden, af te snijden.
In het voorwoord deelt Werndly mee dat het boekje van de Duirsma's hem werd aangeprezen door een 'welmenend Vriendt', en dat hij de vertaling ervan heeft ondernomen na rijp overleg met de gedeputeerden tot de buitenlandse zaken van de Classis Amsterdam. Hij heeft echter gemeend enige veranderingen in de tekst te moeten aanbrengen 'dewelke ik tot de meeste stichtinge der Indiaansche volkeren oordeelde dienstig te zyn' (zie ook Boekzaal, 331-332). Werndly heeft zich in de vertaling van Duirsma's *Kort Ontwerp* zelfs een zeer grote vrijheid veroorloofd: het aantal vragen, in het origineel 1082, is teruggebracht tot 459, en de volgorde van de 25 hoofdstukken is gewijzigd, want de drie 'objectieve' christologische paragrafen staan bij Duirsma en in de vertaling van Valentijn vóór, bij Werndly na de zeven 'subjectieve' over de weg des heils (geloof, bekering, roeping, wedergeboorte, rechtvaardiging, heiliging, gebed). Zie ook hiervoor, nr. 27.
Het boek werd in 1788 te Batavia herdrukt; in de negentiende eeuw volgden nog herdrukken in 1823 (door Joseph Kam in zijn drukkerij op Ambon); in 1842 verzorgde de zendeling-onderwijzer B.N.J. Roskott te Ambon een vijfde druk, waaraan een verklarende woordenlijst van 40 pagina's werd toegevoegd. Deze uitgave voerde nog steeds de oorspronkelijke titel; in het voorwoord merkt Roskott echter op dat dit boek gewoonlijk *Ichtitsaar (ija itu pengadjaran jang pandekh*) wordt genoemd, afgekort Tiksar. Zie I.H. Enklaar, *Joseph Kam*, 169-170.
Een rapport uit 1817 vermeldt dat in die tijd de Duirsma-catechismus in de versie-Werndly ('de Catechismus van 25 Kapittels') op Ambon werd aangeduid als 'Ichtetsar tabal' [dikke/grote samenvatting, Tiksar tebal], terwijl het Kort Begrip in de uitgave van 1730 werd aangeduid als 'Sual besar' [grote vragen], de 40 vragen als 'Sual tengah' [middelvragen] en de 19 vragen als 'Sual ketjil' [kleine vragen] (De Jong, *De Protestantse Kerk in de Midden-Molukken* I, 64). Deze termen worden (al dan niet in Nederlandse vertaling) vaak aangetroffen in de visitatieverslagen uit de tweede helft van de 18e eeuw; het is aannemelijk dat de betekenis ervan in 1817 nog dezelfde was als een halve eeuw eerder.

31. De gehele Bijbel, 1733
'Elkitâb, 'ija 'îtu, segala sûrat Perdjandjî'an Lâma dán Bahâruw. Âtas tîtah segala Tuwan Pemarentah Kompanijâ tersâlin kapada bahasa Malâjuw, tertarâ di bendar Amisterdam 'awleh R. dan Dj. Wet'istejn, Penarâ penarâ Kompanijâ, 1733. [De Schrift, dat is alle boeken van het Oude en het Nieuwe Testament.[62] Op bevel van de Heren Bewindhebberen der Compagnie vertaald in het Maleis, gedrukt in de stad Amsterdam door R. en J. Wetstein, drukkers van de Compagnie, 1733.] 8 + 1208 pp.
Werndly 249-265; Landwehr 717.

De volledige bijbel in de vertaling Leydecker-Van der Vorm. De titel van het Oude Testament in deze gecombineerde uitgave luidt: *'Elkhawlu-'l×atîkh, 'ija 'îtu, segala sûrat Perdjandjî'an Lâma* (het Oude Verbond, dat is alle boeken van het Oude Testament). De tekst wordt gevolgd door een inhoudsopgave. In 1758 verscheen een editie van het Oude en van het Nieuwe Testament in Arabische (Djawi) letter (Landwehr 720 en 721).

[62] Perdjandjian (spelling-1972: perjanjian) betekent letterlijk: verbond.

32. Risalet, 1734

Risâlet pada menjatâkan Lazâmet ’âkan mâsokh dán dengan sahârosnja santap Perdjamuwan ×asjâ mahaâ Tûhan kâmij ×isaj ‘Elmesêhh. Terkârang ’awleh Richardus Lûkhâ [...]. [Verhandeling over de noodzaak van deelnemen aan en genieting van het het H. Avondmaal van onze Heer Jezus Christus. Geschreven door Richardus Lucas]. Amsterdam, R. Wetstejn, 1734. 64 pp.

Werndly 332v; Landwehr 673.

Vertaling van: Richard Lucas (Anglicaans geestelijke in Londen, 1648-1715), *The duty of servants [...] to which is added a discourse of the Sacrament suited particularly to servants*, London 1685, 4e druk 1720, dat in 1730 in het Nederlands verscheen onder de titel: *Pligten der dienstknegten: benevens die der winkelknegts. Waar by gevoegd is eene verhandeling over het Avondmaal; geschikt voor de dienstknechten*, Amsterdam 1730. Volgens Werndly, Boekzaal 232v, werd de Maleise vertaling vervaardigd door ds. Arnoldus Brants en vervolgens door hem zelf gereviseerd. De druk werd bekostigd door ‘eene zekere Godvruchtige Vrouw’, ‘uit eene byzondere gunst en genegenheit voor de Indische kerken’ (Boekzaal, 233) In 1788 was het boek in de Molukken nog in gebruik (zie I-2/439, 442 en 444), maar een herdruk is niet aangetroffen.

33. Werndly, Psalmberijming, afzonderlijke uitgave, 1735

Sji×r segala Mazmûr Dâ’ûd. Terkârang ’awleh Djerdjîs Henrîk Werendlij, Pandita di-Batâwijah [Het Rijm van de Psalmen Davids, geschreven door G.H. Werndly, predikant te Batavia]. Amsterdam 1735.

Werndly 268-276 en 331; Landwehr 718 en 719.

Maleise psalmberijming, gevolgd door enkele gezangen, verzorgd door ds. G.H. Werndly. Landwehr (718) vermeldt een editie met alleen de psalmen en Enige Gezangen, en een waarin het gehele Gereformeerde kerkboek is bijgevoegd (nr. 719). Van de laatste is de inhoud: titelblad, met verso de tekst van 1 Cor. 3:17; aanwijzingen voor het gebruik van de psalmen (2r-4r); alfabetische lijst van de eerste regels der psalmen (alleen eerste verzen) (4v-6v); lijst van psalmen met dezelfde zangwijze (7r); ‘muziekonderwijs’ (de kerktoonsoorten) (7v). Vervolgens de psalmen, met muziekbalken (1-577); zeven Enige Gezangen (577-592, zie hiervoor, nr. 06); de Heidelbergse Catechismus (593-656); de christelijke gebeden: voor en na de zondagspredikatie en de doordeweekse diensten, ochtend- en avondgebed, voor en na het eten, gebeden voor de zieken (656-685); vier van de liturgische formulieren: doop kinderen, doop volwassenen, avondmaal, huwelijk (686-726); de 40 Sual en de 19 Sual (727-736).

In Ambon werden vanaf het begin ook Maleise psalmen gezongen; nog lang was echter het aantal beschikbare berijmde psalmen klein en waren alleen handgeschreven kopieën beschikbaar (enig bekend exemplaar: British Library, Sloane MS. 3115, met 24 psalmen en 12 gezangen; hierin een door Isaac van Thije vertaald doopformulier). Herhaaldelijk wordt vermeld dat bundeltjes berijmde psalmen zijn vervaardigd en naar Nederland worden gestuurd voor de druk (b.v. I-1/200, van 1674: ‘sangpsalmen’; I-1/231, van 1679: verzoek om toezending van ‘de beloofde Maleytse psalmboeken op nooten’; zie ook een vermelding uit 1644 in Werndly, Boekzaal, 267 en uit 1661 in Valentijn, *AZG*, 61), maar er is uit de periode vóór 1735 geen druk bekend. In 1680 besloot de Bataviase kerkenraad geschreven kopieën van de Maleise psalmen, voorzover die te Batavia gezongen werden, naar Makassar te zenden (*Bouwstoffen*,

III, 445); het zal dus ook bij het Ambonse verzoek van 1679 om handgeschreven kopieën gegaan zijn. In 1692 deelt ds. Van der Vorm van Ambon mee dat de meesters, tevens gemeentevoorgangers, slechts beschikken over een 40-50 psalmen, in handgeschreven kopieën, afkomstig van meerdere auteurs, die door het herhaalde overschrijven zijn gaan afwijken van de door Nederlandse predikanten in de loop der jaren vervaardigde originelen (doc. I-2/255, zie hierna onder nr. 39 en 57). Van der Vorm zette zich daarom aan een volledige berijming van het psalmboek, in hoog Maleis. Bij zijn dood was hij gevorderd tot psalm 107. Ds. Serruus en ds. Ninaber voltooiden de bundel, vervolgens geredigeerd door Werndly (zie doc. I-2/362; een uitvoerig overzicht van de genesis van deze uitgave in Boekzaal, 268-276).

34. Werndly, Ta×lîmu-'ldîni-'lMesêhhiji 1735

Ta×lîmu-'ldîni-'lMesêhhiji, 'ija 'îtu Pang˘adjaran 'Agama, dán Sjahâdet 'Imân 'Awrang Mesêhhij, serta dengan segala Sombahjang, dan Fatsal fatsal jang lâjin. Dibendar Amisterdam. Tertarâ 'awleh R. dan Dj. Wet'istejn, Penarâ penarâ Kompanijâ. 1735. [Onderricht in de christelijke godsdienst, en de geloofsbelijdenis der christenen alsmede de gebeden en andere formulieren. Ter stede van Amsterdam gedrukt door R. en J. Wetstein, drukkers van de Compagnie.] 101 +1 pp.
Werndly 329-331; Landwehr 674.

Nieuwe editie van de Ta×lîmu van 1730. Ze is alleen aangetroffen ingebonden bij het NT, het Psalmboek of beide tegelijk. Inhoud: de Heid. Catechismus (1-22), de Ned. Geloofsbelijdenis (22-40), het Kort Begrip van Faukelius-Burs (40-48); de gebeden als in 1730 met toegevoegd de gebeden vóór en na de kerkenraadsvergadering alsmede een gebed vóór de vergadering van diakenen (49-60); alle acht liturgische formulieren (boven de vijf van 1730 nog het formulier van de ban (excommunicatie) en de opheffing van de ban en de bevestiging van predikanten) (60-87); de ziekentroost (87-98), gebeden voor die in doodsnood zijn (98-99); het Niceno-Constantinopolitanum en het Athanasianum (99-101), een inhoudsopgave (ongepagineerd, 102). Dat is: het volledige Gereformeerde kerkboek, minus de Dordtse Leerregels.

35. Werndly, Maleische Spraakkunst, 1736.

George Henrik Werndly, Maleische Spraakkunst, uit de eige schriften der Maleiers opgemaakt, met eene Voorreden, behelzende eene inleiding tot dit werk, en een dubbeld aanhangsel van twee Boekzalen, van boeken, in deze tale zo van Europeërs als van Maleiers geschreven. Amsterdam 1736.
Werndly 306-308; Landwehr 759.

Inhoud: een uitvoerige Voorrede (pp. I-LXVIII); een Maleise grammatica (1-226); Aanhangsel, zijnde een Boekzaal van de Maleische boeken door Europeërs in die tale geschreven (227-342); Boeken door Maleiers geschreven (343-357); Naberecht (met uitvoerige registers van namen, plaatsen en zaken, ongepagineerd). De Boekzaal is gebaseerd op de gedrukte catalogus van de boeken nagelaten door ds. Petrus van der Vorm en de lijsten van de door Isaak de St. Martin en ds. Colde de Horn nagelaten boeken en papieren, alsmede de lijst in Valentijns 'Ambonsche Zaaken van den Godsdienst', 16. Zij geeft een gedetailleerd en vrijwel volledig overzicht, volgens categorie, van gedrukte en ongedrukte geschriften in het Maleis, vervaardigd sinds het begin van de Nederlandse aanwezigheid in Zuidoost-Azië. De Maleise grammatica werd in 1823 te Batavia herdrukt. Zie ook doc. I-2/362.

36. Maleise gebedenboekjes

In vele van de hiervoor genoemde uitgaven waren gebeden voor gebruik in de kerkelijke en huiselijke godsdienstoefeningen opgenomen. In doc. I-1/231 (1679) worden gedrukte gebedenboekjes vermeld; in doc. I-2/253 (1690) wordt juist het ontbreken daarvan verondersteld. Kennelijk gaat het in beide gevallen om afzonderlijke gebedenboekjes. Van zulke afzonderlijke uitgaven is geen exemplaar bekend. In de opgaven van aangetroffen en verstrekte boeken in achttiende-eeuwse visitatieverslagen komen nooit (afzonderlijke) gebedenboekjes voor.

Ongedrukt gebleven

37. Door Fr. de Houtman vertaalde geschriften voor kerkelijk gebruik, 1600vv.

De Houtman vertaalde het Onze Vader, de Apostolische Geloofsbelijdenis en de Tien Geboden; en bewerkte de door A. Ruyl (zie hiervoor, nr. 03) vervaardigde vertalingen van de catechismus van Marnix van St. Aldegonde en van enkele preken (Van Boetzelaer, GMB, 31). Deze teksten bleven ongedrukt, evenals de door hem vertaalde preken (vermeld en door ds. Wiltens negatief beoordeeld in I-1/9 en 10, zie voetnoot 76). Wiltens' voorganger ds. Van den Broecke had geweigerd de teksten van Houtman te gebruiken en was deswege uit het gebied verwijderd (I-1/10, aantekening 81). Niet vermeld in Werndly, Boekzaal.

38. Sebastiaan Danckaerts, veertien preken, 1619

Van ds. Danckaerts zijn veertien preken in handschrift bewaard gebleven: Conciones Malaicae in ecclesia Amboynensi habitae a Sebastiano Danckardo, pastore ibidem, 5.1.1619 inchoatae [Maleise predikatiën, gehouden door ds. Sebastiaan Danckaerts in de kerk van Ambon, begonnen op 5 januari 1619], genummerd fol. 1-40, NA, VOC 1.11.01.01, inv. nr. 403. Preek 1 en 2 handelen over het gebed in het algemeen, preek 3-13 over het Onze Vader, en preek 14 over het Paasfeest. Voor zover bekend zijn deze preken nooit gedrukt. Niet vermeld in Werndly, Boekzaal.

39. Caspar Wiltens, Psalmboek, plm. 1619

In enkele visitatierapporten uit 1695 wordt melding gemaakt van 'Psalmboeken van Wiltens' (I-2/274 en 276). Misschien gaat het hier om de (ongedrukte) bundel Maleise psalmvertalingen (berijmd) die wordt vermeld in het 'Kort Ontwerp' van ds. Petrus van der Vorm uit 1692 (I-2/255). Volgens Van der Vorm waren deze psalmen afkomstig van meerdere auteurs; Wiltens zou dan een van deze geweest zijn. Zie ook hiervoor, onder nr. 33. Uit de vermelding in I-2/274 en 276 zou eventueel opgemaakt kunnen worden dat deze bundel toch ooit gedrukt is (vgl. ook III/114, aantekening).

40. Jan van Hazel, Genesis

In zijn brief van 1 mei 1649 aan de Bataviase kerkenraad (I-1/118) vermeldt de Ambonse kerkenraad dat Jan van Hazel het boek Genesis in het Maleis had vertaald. In *GM* II, 372, d.d. 31 dec. 1649, wordt bericht dat deze Genesis-vertaling samen met geschriften van ds. J.J. Brundt (hierna, nr. 42) naar Nederland is opgezonden om daar gedrukt te worden (zie ook notulen kkr Batavia, 24 aug. 1648, in Mooij, *Bouwstoffen* II, 91, en Werndly, Boekzaal, 239). Een gedrukte uitgave van deze Genesis-vertaling is niet aangetroffen.

41. Jan van Hazel, De vier Evangeliën

Jan van Hazel vertaalde alle vier evangeliën. Zijn vertaling van Lucas en Johannes werd opgenomen in de uitgave van 1651 (zie hiervoor, nr. 07 en 12); die van Matteüs en Marcus werden benut bij de revisie van Ruyls vertaling van deze evangeliën (uitgave 1638). Werndly (Boekzaal, 239) deelt mee dat een afschrift van de volledige vertaling in het bezit was geweest van de taalgeleerde Jacobus Golius te Leiden. Zie ook het voorwoord van de uitgave van Matteüs-Marcus (1638, hiervoor nr. 07) en Van Boetzelaer, GMB, 35v.

42. J.J. Brundt, Verklaring van de Twaalf Artikelen en de Tien Geboden in vragen en antwoorden, plm. 1645

In zijn brief van 5 september 1645 aan de kerkenraad van Batavia (I-1/107, zie ook Mooij, *Bouwstoffen*, I, 777v) vroeg de Ambonse kerkenraad de bemiddeling van die van Batavia om te komen tot de druk van door ds. J.J. Brundt (krankbezoeker, 1641-1650 predikant te Ambon) vervaardigd catechetisch materiaal over de Twaalf Artikelen en de Tien Geboden in Ambons Maleis. De notulen van de Bataviase kerkenraad vermelden geen verdere actie. Op 4.10.1649 kwam ds. Brundt 'eenige Maleische vraeg- en gebede-boexkens', opgesteld door Heurnius en hemzelf, persoonlijk overhandigen; de kerkenraad gaf ze ter beoordeling aan ds. Roman (*Bouwstoffen* II, 143, 149). Ze werden door de overheid geaccepteerd en naar Nederland gezonden om daar in een oplage van 2000 ex. gedrukt te worden (*GM* II, 372, d.d. 31.12.1649). Een gedrukte uitgave is niet aangetroffen. Valentijn, *AZG* 53, schrijft dat het resultaat hem niet bekend was; zie ook *AZG* 55 en Werndly, Boekzaal, 321v.

43. Christiaan Spelt, De Catechismus van Gellius Bouma, vóór 1649

Ds. Brundt presenteerde in 1649 ook een vertaling van Gellius Bouma's catechismus door de schoolmeester Christiaan Spelt (van deze geen nadere gegevens bekend), maar die werd om zijn wijdlopigheid door de Bataviase kerkenraad afgekeurd (Mooij, Bouw*stoffen* II, 143, 149; de naam van de vertaler in Werndly, Boekzaal, 322). Gellius Bouma (ca. 1580-1658), 1621-1658 predikant te Zutphen, zijn *Christelicke Catechismus der Nederlandsche Ghereformeerde Kercken* verscheen in 1621, tot 1687 vijftien herdrukken, vanaf 1647 onder de titel: *De Vermeerderde Christelicke Catechismus*.

44. Johannes Roman, De Heidelbergse Catechismus, de Nederlandse Geloofsbelijdenis en andere geschriften, plm. 1653

Ds. Johannes Roman (1647-1658 predikant te Batavia) hield zich intensief bezig met de catechese (Niemeijer, *Calvinisme*, 178-182). Met het oog daarop vertaalde hij de Heidelbergse Catechismus en enkele andere in Nederland gebruikte geschriften in het Maleis. Het handschrift zond hij voor de druk naar de classis Amsterdam, maar blijkbaar is het nooit tot publicatie gekomen. Wellicht heeft hierbij een rol gespeeld dat de Ambonse kerkenraad bij voorbaat verklaarde, dat men zich daar bij de juist verbeterde catechismusvertaling van Danckaerts zou houden (doc. I-1/129). De kerk van Ternate daarentegen was zo enthousiast over de nieuwe vertaling dat ze haar direct invoerde (II-1/49). Het handschrift berust in het archief van de classis Amsterdam (SAA 379, 198). Hierin volgt op de catechismus (zonder de bewijsteksten, fol. 1r t/m 21v) nog een vertaling van de Nederlandse Geloofsbelijdenis (22-46), de formuliergebeden (47-62), vier van de acht in de Nederlandse kerk gebruikte liturgische formulieren (doop kinderen, doop volwassenen, avondmaal, huwelijksinzegening, 63-81),

de ziekentroost (81-97) en de geloofsbelijdenissen van Nicea en van Athanasius (97-100), alsmede een beknopt geloofsonderricht in 36 vragen en antwoorden (98/100-109). Aan het slot een tweetalige inhoudsopgave. Vgl. Mooij, *Bouwstoffen* II, 409, 423; Valentijn, *AZG*, 57; Van Boetzelaer, *De Protestantsche Kerk*, 122; Troostenburg, *BW*, 363v. Roman vertaalde ook de (onberijmde) psalmen in het Maleis (III/76, brief kkr Banda aan kkr Batavia, september 1655, ANRI, Archief Kerkenraad Batavia 140, fol. 223-229), maar deze vertaling is niet bewaard gebleven.

45. Jacob de Bouvere (Boevre, Bouvre), vertaling van Ezra en Psalm 51-150, plm. 1656

In een brief aan de kkr van Batavia d.d. 31 augustus 1656 (doc. III/79) deelde de kkr van Banda mee dat de krankbezoeker Jacob de Boevere (al sinds 1644 of daarvoor op Banda werkzaam) het boek Ezra alsmede Psalm 51-150 had vertaald en dat deze vertaling door de kerkenraad was goedgekeurd. De Bataviase kerkenraad oordeelde de vertaling echter 'gans gebreckelick', en zond de auteur terug naar Banda (notulen nov. 1656, Mooij, *Bouwstoffen* II, 508v, 513; Werndly, Boekzaal, 240).

46. Maleise preken van ds. Molanus, plm. 1660

Jacobus Molanus arriveerde in 1655 te Batavia en was van 1656 tot zijn dood in 1662 predikant te Banda. In 1658 deelde de Bandase kerkenraad aan Batavia mee dat hij en zijn collega Spiljardus enkele Maleise preken hadden opgesteld en dat zij van voornemen waren enkele bijbelgedeelten in het Maleis te vertalen (III/80). In 1661 zond de kerk van Banda enkele door Molanus geschreven preken naar Ambon. De kerkenraad van Ambon gaf ze ter beoordeling aan twee Europese gemeenteleden, G.E. Rumphius en Philip de Pree, die beiden een hoge functie in het bestuursapparaat bekleedden, en aan twee Ambonezen: meester Thomas Rodrigos en Hendrik Warela. Men bevond de preken 'goed, rechtzinnig, klaar en duidelyk, dog voor den gemeenen man wat zwaar en te hoog Maleis' (Valentijn, *AZG*, 61). Ds. Caron werd gevraagd de preken te bewerken, maar weigerde, daar hij liever iets nieuws schreef (vgl. hiervoor, nr. 19). Zie brief kkr Ambon aan kerkenraad Batavia, 7 juni 1679 (I-1/230, voetnoot); idem kkr Banda aan kkr Batavia 29 mei 1668 (III/94); Werndly, Boekzaal, 336v.

47. Josias Spiljardus, vertaling van de bijbelboeken Joël t/m Maleachi, plm. 1659

Vermeld in een brief van kkr Ambon aan kkr Batavia, 20 september 1659 (doc. I-1/135, voetnoot), Valentijn, *AZG*, 61; Werndly, Boekzaal, 240.

48. Josias Spiljardus, 'De Verwerringhe der Mahometaensche secte', plm. 1659

Vermeld in een brief van kkr Ambon aan kkr Batavia d.d. 20 september 1659 (doc. I-1/135); tevens vermeld in Valentijn, *AZG*, 68; Werndly, Boekzaal, 325; handschrift niet aangetroffen; waarschijnlijk kwam het nooit tot publicatie. Zie Troostenburg, *BW*, 409 over de ingebrachte bezwaren; in Mooij, *Bouwstoffen* II en III geen vermelding aangetroffen. Het vertaalde werk was een geschrift van de bekeerde moslim Johannes Andreae (Juan Andrés) uit Valencia, *Confusion de la secta Mahometana* (1515), via een Italiaanse editie (1537) in het Latijn vertaald door Johannes Lauterbach (1531-1593, uitgave 1595), welke Latijnse uitgave enkele malen opnieuw werd uitgegeven, onder anderen door de Utrechtse theoloog Gisbertus Voetius onder de titel *Confusio Sectae Mahometanae* (Utrecht 1656). Deze editie werd voorafgegaan door een inleiding van de hand van Voetius, waarin deze stelde dat dit boek verplichte lectuur was voor alle predikanten die naar Oost-Indië gingen.

Blijkens de vermelde brief had Spiljardus het werk eveneens in het Nederlands vertaald; ook van deze Nederlandse tekst is geen gedrukte uitgave aangetroffen.

49. Johannes Sweerdius, catechisatieboekje, plm. 1665

Johannes Sweerdius (Middelburg 1635 – Ternate 1669), arr. Batavia 1661, was predikant op Ambon 1662-1666, Ternate 1667-1669. Een leerboekje mede door hem samengesteld wordt vermeld in een visitatierapport betreffende Makian d.d. 17 november 1675 (II-1/ 66) . Het boekje wordt niet vermeld in Werndly, Boekzaal, en in Landwehr. Waarschijnlijk is het nooit gedrukt en waren alleen lokaal handgeschreven exemplaren in omloop.

50. Bijbelvertaling van ds. Simon de Large, plm. 1675

De Large was 1670-1674 krankbezoeker te Batavia en Banda, werd in 1674 tot proponent bevorderd, 1675 enige tijd op Ternate, 1676 predikant, overleden te Banda 1677. Hij vermaakte zijn bijbelvertaling aan ds. Du Bois; toen die in 1687 te Ambon overleed zou zij door Valentijn uit diens nalatenschap zijn ontvreemd. Zie brief kkr Ambon aan de synoden van Noord- en Zuidholland en de classis Walcheren d.d. 25 september 1700 (I-2/292); Werndly, Boekzaal, 241; Van Boetzelaer, GMB, 36.

51. Zacharias Caheyng, 'Maleytse Catechismus', plm. 1679

In brieven van de Ambonse kerkenraad aan de kerkenraad van Batavia uit 1679-1680 (I-1/229-231, 233) wordt gesproken over een nieuwe vertaling van de (Heidelbergse) Catechismus, vervaardigd door een van de Ambonse predikanten. Waarschijnlijk is dit de door Werndly vermelde catechismusvertaling van ds. Zacharias Caheyng. die ook het doop- en het trouwformulier vertaalde (Boekzaal, 326). Deze catechismus werd naar Batavia gezonden, daar met enige wijzigingen door de kerkenraad en de Hoge Regering geaccepteerd, maar een bericht dat ze gedrukt is, is niet aangetroffen (notulen kkr Batavia 1680-1681, Mooij, *Bouwstoffen* III, 443/475). In een visitatierapport uit 1684 is sprake van 'Caheyns vraagen' (II-1/80).

52. Herbert de Jager, catechismusvertaling, grammatica, woordenboek, plm. 1680

Van Herbert de Jager, theoloog en oriëntalist, 1663-plm. 1700 in dienst van de VOC, worden een catechismusvertaling, een grammatica en een beknopt woordenboek vermeld; vermoedelijk werd geen van deze geschriften gedrukt. Zie brief kkr Ambon aan Classis Amsterdam, 31 augustus 1719 (I-2/333); Werndly, Boekzaal, 282v, 303, 328; Troostenburg, *BW*, 213-214.

53. Het woordenboek van ds. Melchior Leydecker, plm. 1695

In een brief aan de Noord-Hollandse Synode, d.d. 16 november 1699 (I-2/290), maakt de Bataviase kerkenraad melding van het grote Maleis-Nederlandse woordenboek met Arabische letter dat door Leydecker was samengesteld en indien gedrukt wel 4 à 6 folianten zou uitmaken. Werndly, Boekzaal, 295, noemt het 'weergaloos' en vermeldt dat hij voor zichzelf een afschrift heeft gemaakt. Het eerste deel van dit lexicon werd in 1832 te Batavia uitgegeven door ds. D. Lenting, maar deze uitgave ging enkele jaren later door diefstal vrijwel geheel verloren en werd niet voortgezet. Titel: *Maleisch-Nederduitsch woordenboek, in manuscript bewerkt en zamengesteld door M.L., in leven predikant bij de Hervormde Gemeente te Batavia van 1678 - 1701: op last der Nederlandsch-Indische Regering voor den druk bewerkt en gereed gemaakt door een daartoe benoemde Commissie te Batavia*, Batavia 1832. Zie P.H. van der

Kemp, 'Uit den tijd van C.P.J. Elout's toewijding aan de Maleische taal. Een bijdrage tot de geschiedenis van de beoefening der Indologische wetenschappen', *Bijdragen KITLV* 69 (1914), 184-189, 207-208.

54. Gijsbert Treffers, vraagboekjes, 1699

Volgens een mededeling van Werndly (Boekzaal, 328), stelde Gijsbert Treffers, krankbezoeker op Timor, vanuit Carons *Wegh na den Hemel* twee vraagboekjes op, waarover hij het oordeel van de Bataviase kerkenraad verzocht. Deze prees de ijver van de maker, maar niet zijn werk: dat was vol misslagen. Men raadde hem aan de Ichtitsaar Catechismoe van 1685 te gaan gebruiken, en waar ze voor de Christenen op Timor onbegrijpelijk was ook uit te leggen.

55. Vertalingen van de hand van ds. Nicolaas Hodenpijl, vóór 1706

Ds. Nicolaas Hodenpijl arriveerde te Batavia in 1687, als krankbezoeker; van 1690 tot 1706 was hij, met een korte onderbreking, predikant te Ambon. In de beschrijving van zijn schriftelijke nalatenschap, d.d. 26 juni 1706 (I-2/303) worden genoemd als door hemzelf vervaardigd: een vertaling van het gehele Nieuwe Testament, een vertaling van Joh. d'Outrein, *Korte Schets der Godlyke Waarheden* (Ned. editie Amsterdam 1687; zie hiervoor, nr. 25, en hierna, brongeschriften); een behandeling van de christelijke godsdienst in vragen en antwoorden, drie hoofdstukken omvattend; een berijming van Psalm 1-23; een Maleise Letterkunst (grammatica); een vertaling van de Ichtitsaar Catechismoe (zie hiervoor, nr. 24) in de Ambonse taal (onduidelijk is of daarmee bedoeld wordt het Ambons Maleis dan wel de oude taal van Ambon zelf). Zie Troostenburg, *BW*, 187; Valentijn, *AZG*, 80, 90, 100; Werndly, Boekzaal, 246-248.

56. Vertalingen van de hand van ds. François Valentijn, plm. 1705-1720

a. De bijbelvertalingen. In 'Ambonsche Zaaken van den Godsdienst', 80, deelt Valentijn mee dat hij in 1689 begon met de vertaling van de bijbel in het op Ambon gangbare Maleis. Omdat de kerkenraad van Batavia reeds ongeveer tien jaar eerder gekozen had voor het hoge of 'zuivere' Maleis als kerktaal, probeerde hij in Nederland steun te verwerven voor zijn vertaling, hetgeen leidde tot een felle polemiek (zie I-2, doc. 285, 287, 288, 290, 292). In 1706 legde hij tenslotte zijn vertaling voor aan de Bataviase kerkenraad, die een genuanceerde beoordeling gaf (I-2/305). In de jaren daarna reviseerde hij zijn vertaling in de richting van het hoog-Maleis; specimina van deze, tot nu toe evenals de oudere versie als spoorloos verdwenen beschouwde latere versie zijn te vinden in zijn bundel catechetische geschriften van 1725, namelijk in de bewijsteksten, zie hiervóór, nr. 27; zie ook de betreffende bijlage hierna). In *AZG*, 110, deelt hij mee omstreeks 1718 fragmenten uit zijn werk aan de Kamer Amsterdam gezonden te hebben, die ze doorzond naar Batavia. Zie Werndly, Boekzaal, 242-246; Van Boetzelaer, GMB, 38-39.

b. Overige vertalingen. Volgens zijn eigen opgave in *AZG*, 109 vertaalde Valentijn tevens nog de apocriefe boeken van het Oude Testament in het Maleis; daarnaast 'de [Heidelbergse?] Catechismus' en de (liturgische) formulieren, het vraagboekje van Borstius (zie hierna, brongeschriften) en het Kort Begrip van Faukelius-Burs (zie hierna, brongeschriften). Evenzo de Groote Schets van d'Outrein (vermoedelijk de Korte Schets, hier 'Groote' genoemd in onderscheid van de verkorte editie, *Eerste beginselen der goddelyke waarheden, voor de kinderen in jaaren en in verstand*, Amsterdam 1711). D'Outrein was enkele jaren (1703-1706) stadgenoot van Valentijn,

en schreef een 'Afscheids-Offer' bij diens vertrek naar Ambon in 1705 (tekst in *AZG*, 96, zie Landwehr 780). Valentijn vertaalde tevens enige werkjes uit het Maleis in het Latijn of het Nederlands. Van al deze vertalingen is geen gedrukte editie aangetroffen. Zie Valentijn, *AZG*, 80, 89-90, 105-115; Ron Habiboe, *Tot verheffing van mijne natie. Het leven en werk van François Valentijn (1666-1727)*, Franeker 2004, 115-118 en 121-123.

57. Vertalingen door ds. Petrus van der Vorm

Ds. Petrus van der Vorm (1664-1731) was predikant te Ambon (1689-1698) en te Batavia (1698-1731). Hij was betrokken bij de revisie van de Leydecker-vertaling en bij de totstandkoming van het Maleise psalmboek. Volgens Werndly vervaardigde hij op Ambon voor de meesters-gemeentevoorgangers een korte spraakkunst van het Hoog-Maleis, 'Kitâb Bahâsa Malâjuw'. Ter bestrijding van Valentijns invloed in de Nederlandse kerkelijke vergaderingen schreef hij in 1703 een uitvoeriger grammatica, die hij opstuurde naar de classis Hoorn. Hij vertaalde ook de gehele Heidelbergse Catechismus opnieuw in het Maleis; deze vertaling werd in afschriften gebruikt (Werndly, Boekzaal, 329 resp. 304-306). Werndly vermeldt tevens dat Van der Vorm een interlineaire Arabisch-Maleise bijbeltekst bezorgde (Boekzaal, 248).

58. Berijming van psalm 107 t/m psalm 119 door ds. C.G. Serruus, plm. 1720

Samen met zijn brief aan kkr Batavia d.d. 11 mei 1722 (I-2/336), zond de Ambonse kerkenraad een 'proefstuk van de Malaytsche psalmen in rijm, door den Eerw. Serruus opgesteld'. Deze bundel was een vervolg op het werk van ds. Petrus van der Vorm. Zie hierover, en over de totstandkoming van de berijming van de 150 psalmen die in 1735 verscheen, Werndly, Boekzaal, 268-276.

59. Kort uittreksel van de Leer der Waarheid die naar de Godzaligheid is, door ds. J.F. Hadorn, plm. 1764.

Troostenburg, *BW*, 161, vermeldt (met verwijzing naar Hofstede, *Oost-Indische Kerkzaken*, II, 64) dat ds. J.F. Hadorn te Batavia in 1764 een editie van de 'vroeger in Friesland uitgekomen' *Leer der Waarheid* publiceerde (het zal hier gaan om de catechismus van M. Duirsma e.a., zie hiervoor, nr. 27 en 30), en dat die vervolgens op last van de Hoge Regering vertaald werd in het Portugees, Maleis en Singalees. Het boekje niet aangetroffen in Picarta en World Catalogue.

Vertalingen in Oost-Indonesische streektalen

60. Heurnius' vertalingen in het Uliassers, plm. 1634

In zijn brief van 30 augustus 1634 aan de Kamer Amsterdam (doc. I-1/71) vertelt Heurnius van zijn vertaalwerk en geeft hij een lijst van deze vertalingen: enkele bijbelgedeelten, catechetisch materiaal, onderdelen van het Gereformeerde kerkboek en twee preken; hij noemt ook een 'volcomen vocabulaer van de Uliassersche sprake'. In Werndly's Boekzaal staan deze vertalingen niet vermeld. Landwehr maakt onder nr. 676 melding van een resolutie van Heren XVII d.d. 9 maart 1648, inhoudende dat een ABC-boek en een gebedenboek in het Uliassers, wellicht afkomstig van Heurnius, gedrukt zouden worden. Blijkens I-1/118 zou dat inderdaad gebeurd zijn.

61. Isaäc Halmaal of Alma, Sangirees-Maleis [?] vocabularium, plm. 1680

Vermeld in I-1/232 en II-1/73. Halmaal, die het Spaans beheerste, was afkomstig uit Amsterdam, onder niet geheel duidelijke omstandigheden naar Indië gegaan, en via Ternate op de Sangir-eilanden geplaatst.

62. Cornelis de Leeuw, Vertaling van het Kort Begrip in het Sangirees, plm. 1682

Ds. Cornelis de Leeuw was 1677-1679 predikant te Ambon, 1680-1689 te Ternate. Als predikant van Ternate deed hij op zijn visitatiereizen ook het eiland Sangir aan, waar enkele tienduizenden Christenen woonden. Hij preekte er in het Sangirees en stelde een Kort Begrip in die taal samen; gezien het volgende was dat vermoedelijk niet een van de bestaande catechisatieboekjes van die naam, maar was het door hemzelf vervaardigd in die taal. In 1682 presenteerde hij het aan de Hoge Regering, die het vervolgens ter beoordeling aan de Bataviase kerkenraad overhandigde. Deze adviseerde het geschrift niet te laten drukken, omdat er vele 'harde en aanstootelijke stellingen' in voorkwamen, en omdat de bewoners van de Sangir-eilanden voldoende kennis van het Maleis zouden hebben – een veronderstelling die blijkens de voortdurende klachten in de visitatierapporten van de Ternataanse predikanten niet met de werkelijkheid overeenkwam. Zie doc. II-1/83 en voorts Mooij, *Bouwstoffen* III, 528, 531-534 en Troostenburg, *BW*, 255-256. Het handschrift werd aan de Hoge Regering teruggegeven; niet aangetroffen.

63. Cornelis de Leeuw, Vertaling van het evangelie van Marcus in het Sangirees

In het verslag van de visitatiereis die hij maakte van augustus 1684 tot en met februari 1685 vermeldt ds. De Leeuw: 'Ende hebbe het evangelium van Marcus in de Sangreese taale bijna geheel overgeseth' (II-1/84, sub 21-22 september). Aan het einde van zijn grote visitatierapport van 1691 (doc. II-1/97) vermeldt ds. Gellius Cammiga dat de meester Andries Fortados een belangrijk aandeel had gehad in deze vertaling; Cammiga spreekt over het 'oversetten' van het Nieuwe Testament. Over deze vertaling en haar lot is verder niets bekend; ze wordt niet genoemd in de notulen van de Bataviase kerkenraad.

64. Het Nieuwe Testament in het Sangirees

Vermeld in doc. II-1/97 (slot). Het is overigens niet onmogelijk dat hier slechts een gedeelte van het NT is bedoeld: Marcus (hiervoor, nr. 63) of ook andere boeken.

Nederlandse brongeschriften

1. Nederlandse bijbelvertalingen

Voorzover de bijbel of gedeelten daarvan niet uit het Hebreeuws en het Grieks werden vertaald, was de vertaling gebaseerd op een Nederlandse bijbelvertaling. Tot pl. 1640 was dat de Deux-Aesbijbel (voor het eerst uitgegeven in 1562 te Emden), daarna de in 1637 gereedgekomen Statenvertaling, die overigens wat het Nieuwe Testament betreft niet sterk van de Deux-Aes afweek. Zie nr. 09 en 13. Wat hier van de Maleise bijbelvertalingen wordt gezegd geldt uiteraard ook van het Onze Vader, de Tien Geboden en andere bijbelfragmenten met liturgische functie (zie b.v. in nr. 02 de instellingswoorden van doop en avondmaal), en, in voorkomende gevallen, van uitgeschreven bewijsteksten in catechetische geschriften.

2. Het Gereformeerd kerkboek.
In de tweede helft van de zestiende eeuw ontstonden geschriften voor ambtelijk gebruik in de Gereformeerde Kerk in Nederland: catechetisch materiaal, geloofsbelijdenissen, gebeden, en formulieren (d.w.z. teksten voor gebruik bij kerkelijke rituelen). Deze geschriften kregen geleidelijk aan algemene geldigheid en werden afgedrukt achter de berijmde psalmen die door de gemeente in de eredienst werden gezongen. Dit 'kerkboek' omvatte, in een vaste volgorde:

a. De Heidelbergse Catechismus, ontstaan in de Palts, geschreven door twee Duitse theologen (eerste uitgave 1563), in het Nederlands vertaald door Petrus Dathenus. Bestaand uit 129 vragen en antwoorden. Zie nr. 05, 28, 33, 34, 44, 51, 52, 56, 57.

b. De Nederlandse Geloofsbelijdenis, ontstaan in de Franssprekende Zuidelijke Nederlanden (Franse editie 1561, Nederlandse 1562). Bevat 37 artikelen. Zie nr. 34, 44.

c. De Vijf Artikelen tegen de Remonstranten of Dordtse Leerregels, in 1618-1619 opgesteld en aangenomen door de (tweede) Synode van Dordrecht n.a.v. de kerkstrijd tussen Remonstranten (Arminianen) en Contra-Remonstranten in de voorafgaande jaren. Niet in het Maleis vertaald; pas in 2000 verscheen een Indonesische vertaling (in: *Enam Belas Dokumen Dasar Calvinisme*, Jakarta: BPK, 2000, 57-93).

d. De Ziekentroost, ten gebruike bij de zielzorg aan ernstig zieken. Zie nr. 34 en 44.

e. Ambtelijke en persoonlijke gebeden, gebeden voor personen in doodsnood. Van sommige gebeden verschenen al in het allereerste begin een vertaling; de volledige tekst van deze gebeden pas in nr. 34.

f. De acht 'formulieren', in gebruik bij de bediening van de sacramenten van Doop (kinder- en volwassendoop) en Avondmaal, de 'ban' of excommunicatie van een gemeentelid, en de opheffing daarvan, de bevestiging van ambtsdragers (kerkenraadsleden, predikanten) en de inzegening van een huwelijk. Enkele van deze formulieren komen reeds in het begin in Maleise vertaling voor (zie nr. 05, 10, 24, 28); de volledige bundel van acht formulieren wordt pas aangetroffen in nr. 34.

Bij deze teksten werden vaak ook nog afgedrukt drie belijdenissen uit de Oude Kerk, n.l. het Apostolicum (Twaalf Artikelen), de Geloofsbelijdenis van Nicea (in feite het Niceno-Constantinopolitanum, 381) en de geloofsbelijdenis van Athanasius (Athanasianum, niet van Athanasius zelf afkomstig), alsmede het Kort Begrip (zie hierna). De Twaalf Artikelen werden, evenals het Onze Vader en de Tien Geboden, vanaf het begin van de 17e eeuw telkens opnieuw in het Maleis vertaald (zie de betreffende bijlage hierna); het Nicenum en het Athanasianum komen voor in nr. 34 en 44.

3. Andere brongeschriften
a. Marnix van St. Aldegonde, *Cort begrijp inhoudende de voornaemste hooft-stucken der Christelijker Religie, gestelt vraghe ende antwoordischer wijse tot nut ende voordeel der teere aencomende jonckheyt ende stichtinghe aller Christenen in 't gemeen*, Leiden 1599. Met 224 ongenummerde vragen en antwoorden. Zie nr. 01, 03, 22, 37.
b. Het 'Kort Begrip' van H. Faukelius (1611), een verkorte versie van de Heidelbergse Catechismus (74 vragen). De tekst van Faukelius werd naderhand door ds. Melchior Burs herzien en afgestemd op de nieuwe bijbelvertaling van 1637. Deze verbeterde versie werd in 1640 gedrukt als *Kort begrip der Christelijcker religie, gesteld, in vragen en antwoorden, tot onderwijsinge dergener die haer eerst willen begeven tot het gebruyck van der Heeren H. Avondmaal*. In veel edities van het Gereformeerde kerkboek werd en wordt het *Kort Begrip* afgedrukt na de Heidelbergse Catechismus. Het bestaat uit 74 vragen en antwoorden. Zie nr. 24, 28, 34, 56, 62.

c. Willem Teellinck, *Den Weg der Zaligheyd*, bestaande uit 46 vragen en antwoorden, geschreven in opdracht van de Particuliere Synode van Zeeland gehouden te Goes 1620. Het boekje werd ook buiten Zeeland gebruikt, maar is niet bewaard gebleven. Zie nr. 15 en 23.
d. Gellius Bouma, *Christelicke Cathechismus der Nederlandtsche Ghereformeerde Kercken*, 1e druk Amsterdam 1621, 16e druk Amsterdam 1687, vanaf de 6e druk (1651): *De Vermeerderde Christelicke Catechismus*. Zie nr. 43.
e. Jacobus Borstius, *Kort Begryp der christelijke leere, met eenige vragen voor de jonge kinderkens*, van 1651, herziene uitgave 1659, bestaande uit 71 + 158 vragen en antwoorden, vele malen herdrukt. Zie nr. 30 en 56.
f. Johannes d'Outrein, *Korte Schets der Godlyke Waarheden, soo als die in haare natuurlyke orde te samen geschakelt sijn*. [...], 1e druk Amsterdam 1687, 14e druk 1726 (in het voorwoord van deze druk wordt melding gemaakt van een Maleise vertaling naast een Franse en een Hoogduitse). Zie nr. 25, 56, 57.
g. Martinus Duirsma e.a., *Kort ontwerp van de leere der waarheid die na de godsaligheid is, opgestelt door eenige bedienaars des heyligen evangeliums, ten dienste van hare toebetrouwde gemeentens*, eerste uitgave begin 18e eeuw, vele malen herdrukt, omvat 25 hoofdstukken met in totaal 1082 per hoofdstuk genummerde vragen en antwoorden. Zie nr. 27, 30, 59.

4. Vertalingen waarvan het brongeschrift onbekend of onzeker is
In nr. 27 en 32 zijn drie vertalingen (?) opgenomen waarvan de herkomst niet is getraceerd, n.l. de vragen en antwoorden betreffende het Onze Vader, het Apostolicum en de Tien Geboden. Ook van de 40 en 19 Sual (zie nr. 28 en 33) is de herkomst onzeker.

5. In de bronnen veel voorkomende aanduidingen van catechetische geschriften (korte titel of eerste vraag)
Aldegonde (Alegonde) – de catechismus (*Cort Begrijp*) van Marnix van St. Aldegonde, 1599, zie hiervoor, nr. 01, 03, 22, 37.
Appa (jang) mou minta – de catechismus van Teellinck/Spiljardus, zie hiervoor nr. 15.
boekje Caron, zie Caron, vrageboekje
Caron: de prekenbundel van ds. Fr. Caron, 1678, zie hiervoor, nr. 19.
Caron vrageboekje, boekje van Caron: Carons versie van de Djalan ca Surga, zie hiervoor, nr. 23.
De catechismus – de Heidelbergse Catechismus
Ichtitsaar (Igtitsaar enz.) – de Ichtitsaar van 1685 (zie hiervoor, nr. 24).
Kleine vraagjes van de Ichtitsaar – de 19 vragen uit de Ichtitsaar van 1685 (nr. 24) dan wel uit de Ta⌧lîmu 1730 van Werndly (nr. 28, de tekst ervan in de betreffende bijlage hierna).
Middelste vragen – de 40 vragen uit de twee genoemde geschriften.
Grote vragen – de 74 vragen van het Kort Begrip van Faukelius/Burs (eveneens in nr. 24 en 28).
Tiksar (tisar) tabal (tebal, dik) – Bedoeld is de *Ta⌧lîmu-'ltahhkhîkh* van Werndly uit 1732, in het bijzonder het eerste gedeelte daarvan, de door Werndly bewerkte catechismus van de Duirsma's (zie hiervoor, nr. 30).
Wat gelooft gij van God? – de 40 sowal/vragen (zie hiervoor, nr. 24 en 28).
Wie heeft u geschapen? – de catechismus van Aldegonde of de 19 Sual/sowal/vragen, in de tweede helft van de 18e eeuw waarschijnlijk de laatste.

Contemporaine Maleise vertalingen van enkele religieuze basisteksten[63]

1. Het Onze Vader (Mattheüs 6:9-13)

1.1. Ruyl ABC 1611, blad A4 verso (Patani)
Sombahayang tuankoe Iesu Christi:
Bappa hamba jang berdoudock cadalam sorga
berulcadoes menjady namamoe, hoccumanmoe mendatang-y,
candahatymoe menjady deatas boemy seperty de dalam sorga.
Beryla hambamoe macannan sedecala hary.
Macka beramponla doosa kyta
seperty kyta berampon capada jang bersalah kapada hamba.
D'jang-an berhenter kyta kapada fael seytan,
macka pon mohoonla kyta dary pada yblis.
Carna Tuan ampoen'-ja hoccuman, daen kauwassahan, dan berbassaran,
dary sacarang lalou ka cakal. Amin.

1.2. Danckaerts, HC 1623, p. 58 (Ambon)
Bappa cami nang ada de langit
Namma-mou jadi poudji
Alam-mou datan pada cami
Candati-mou jadi, begitou de dunja begimanna de surga
Redjiki cami derri sahari-hari bri hari ini pada cami
Lagi ampon dosa cami, begimanna cami ampon capada siappa salla pada cami
Jangan tsjoba pada cami, pon lepasacan cami derri djahat samoa
Carna alam, daen cawassa, daen berbesaran souda Tuan pounja sacaran lagi saoumour. Amen.

1.3. Ruyl 1629, fol. 32-33 (Patani)
Sumbajang tuhan-ku Iesum Christum:
Bappa kita, jang berdudok kadalam surga,
Bermumin menjadi akan Namma-mu, radjat-mu mendatang,
kahendak-mu menjadi di atas bumi seperti di dalam surga.
Berila kita makannanku sedekala hari.
Makka ber-ampunla doosa kita seperti kita ber-ampun akan siapa ber-sala kapada kita.
Dj'angan hentar kita kapada setana seitan, tetapi muhoonla kita dari pada iblis.
Karna muampun'ja hokkuman, daan kauwassahan,
daan berbassaran sampey kakakal. Amin.

1.4. Spiljardus 1657, fol. 73-74 (Banda; teksthaken als in het handschrift)
Bappa cami, nang [adda] di surga,
Nammamou jadi poudji, alammou datan pada cami,
candhati-mou jadi [begitou] de dounja, begimanna de surga.
Redjiki cami derri sa hari hari, bri hari ini pada cami.

[63] De hier gegeven teksten zijn (met uitzondering van 1.4 en 2.4) ontleend aan gedrukte uitgaven; het is daarom mogelijk dat ze drukfouten bevatten.

Lagi ampon doosa cami, begimanna cami ampon capada sjappa salla pada cami.
Jangan tsjoba pada cami, pon lepasacan cami derri djahat samoa.
Carna alam, daen cawasa, daen berbesaran souda Tuan pounja, sacarang lagi saoumour. Amen.

1.5. Brouwerius 1668, fol. 10r (Batavia)
Bappa cami, jang adda de surga,
Namma-mou jaddi bersacti,
Radjat-mou datang,
Candati-mou jaddi bagitou de boumi bagimanna de surga.
Roti cami derri sa hari hari bri hari ini pada cami,
Lagi ampon doossa cami, bagimanna cami ampon capada orang jang salla pada cami.
Lagi jangan antarken cami dedalam tsjobahan, hanja lepasken cami derri jang djahat.
Carna Tuan pounja souda Radjat daen cauwassa daen berbesaran sampei cacal. Amin.

1.6. Ichtitsaar 1685, p. 27-28 (Batavia)
Bapa kami jang ada pada surga,
Nama-moe desoetsjikan,
Karadjaan moe dedatangi,
Kahendac-moe ddjad-lah diatas boemi, seperti cdalam surga.
Reziki kami se-hari hari debrikan akan kami pada hari ini.
Deamponkan pada kami dosa kami, seperti kami mengampon akan barang sjapa jang bersalah pada kami.
Djangan debawa kami pada pertsjobaan, hanja delepaskan kami deri pada jang djahat.
Karna karadjaan, daan kowasa daan komuliaan Toehan ampoenja sampei kakal. Amin.

1.7. Werndly 1730, p. 61 (Batavia)
N.B. In deze weergave zijn de streepjes boven en onder enkele consonanten niet genoteerd; het verticale streepje boven o.m. de a van 'dan' (en) is geschreven als een accent. Het teken ʾ staat voor de Arabische letter 'ain, de apostrof aan het begin van een woord staat voor de letter alif. Het teken þ *staat voor de herhaling van het voorgaande woord*.

Bâpa kâmij jang ’ada disawrga.
Namâmu depersutjîlah kirânja,
karadjâˇanmu dâtanglah.
Kahendakhmu djadîlah, seperti didâlam sawrga, demikijenlah diˇâtas bûmi.
Rawtij kâmij sahârij þ berîlah ’âkan kâmij pada hârij ’îni.
Dan ’amponîlah pada kâmij segala sâlah kâmij, seperti lâgi kâmij ’îni mengˇampônij pada ’awrang jang bersâlah kapada kâmij.
Dan djânganlah membâwa kâmij kapada pertjawbâˇan,
hânja lepaskanlah kâmij deri pada jang djâhat.
Kârana ’angkaw pûnja karadjâˇan, dan kawâsa, dan kamulijâˇan, sampej salâma þ nja. Amin.

2. Het Apostolicum (Apostolische Geloofsbelijdenis, Twaalf Artikelen)

2.1. Ruyl ABC 1611, blad A4recto-verso (Patani)
Segala bagy capalang dery agama heakiman Christan

1. Hamba heakin kapada Allah Tallah, bapa cauwassahan jang menjady sorga daen boemy.
2. Daen capada Jesu Christi, Anackn'ja, Tuan kyta.
3. Jang menjady dary roah ulcadoes, daen beranacky dary anac darah Mariam.
4. Jang merassa hoccum Pontius Pilatus, bergantong kakrous, bermaty, bertanam, bertoeron kanarcka.
5. Macka kapada hary jang katyga berbangkit dary maty.
6. Menaycki ca sorga, berdoudoc ka tangan canan Allah Taallah bappan'ja cauwassahan.
7. Dary mana dea mendatang-y berhoccumcan manusea jang hydop daen maty.
8. Hamba heakin kapada roah ulcadoes.
9. Daen sawatouw egresia christan mohsyna, jang jady y-jalâ mohsyna segala mouminamyh.
10. Daen maaf segala doosa.
11. Daen bangkitan daging badan.
12. Daen akan sawatou hydopan cacal. Amin.

2.2. Danckaerts Heid. Cat. 1623, p. 10-11 (Ambon)

Beta petsjaja capa[da] Deos Bappa nang cabesaran, nang miara langit dengan boumi.
2. Beta petsjaja capada Iesu Christo, ananja satou djouga, tuan cami.
3. Beta petsjaja Maria mengidan derri Spirito Santo, annac-dara berannac Iesu Christo.
4. Beta petsjaja Iesu Christo tahan sansara derri houcom bernamma Pontio Pilato, jadi bapacou de cruz, lagi matti, lagi jadi tarou de coubour, lagi tourong-canarca.
5. Beta petsjaja Iesu Christo combali idop capada tiga hari.
6. Beta petsjaja Iesu Christo naic casurga, lagi sacaran adda doudoc de tangan canam Deos Bappa nang cabesaran.
7. Beta petsjaja Iesu Christo pada hari kiamat combali derri surga berhoucom orang idop lagi orang matti.
8. Beta petsjaja capada Spirito Santo.
9. Beta petsjaja de dunja ini adda satou igresia nassarani, artinya, satou campon orang nassarani sacti.
10. Beta petsjaja Tuan Deos ampon dosa.
11. Beta petsjaja badan segalla manusia nang matti combali idop pada hari kiamat.
12. Beta petsjaja de surga adda idop satou nang tinghal sa-oumour.

2.3. Nieuwe Testament 1638 (Patani)

1. Hamba heakin kapada Allah Bappa Kauwassa, jang menjadi surga daan bumi.
2. Daan kapada Iesum Christum anaknja, sawatu beranaki.
3. Jang ber-jadi dari pada Ruhulkadus, beranaki dari anak darah Mariam.
4. Jang merassa hukkum di bava Pontius Pilatus, bergantung ka krus, bermatti daan bertanam, berturun ka Narka.
5. Ka hari jang katiga berbangkit pula dari matti.
6. Dia menaikia ka surga, menduduk ka tangan kanan Allah Bappa kauwassahan.
7. Dari mana dia ada mendatang berhukkum jang hidup daan matti.
8. Hamba pitsjaja kapa[da] Ruh-ulkadus.
9. Hamba pitsjaja sawatu Eklesia Christiani, jang menjadi nang musina Muminan.
10. Jang ampun segala dusa.
11. Jang bangkittan daging badan.
12. Daan sawatu hidup kakal. Amin.

2.4. Roman ca. 1660, fol. 3v-4r (Batavia)
1. Beta petsjaja kapada Allah Bappa segala koassa, jang soeda menjadi-ken surga daan boemi.
2. Daan kapada Jesus Christus, Anaknja jang sawatoe, Tuan kami.
3. Jang berjadi deri Ro'h elkadus, ber'anak-i deri Anak-dara Mariam.
4. Jang soeda bertahan de bawa koassa Pontius Pilatus, jadi gantong de kruz, matti daan tertanam, soeda toeron ka naraka.
5. Pada hari jang tiga dia bangkit poela deri matti.
6. Dia soeda naik ka surga, doedok ka tangan kanan Allah, Bappanja segala koassa.
7. Deri manna dia jadi datang hoekomken jang hidup daan matti.
8. Beta petsjaja kapada Ro'h elkadus.
9. Beta petsjaja satoe Eklesia (attau per'imponan) Christiani sakti yang koeliling, bagiën samma orang moemin.
10. Amponan dosa.
11. Bangkittan daging.
12. Daan hidop'an kekal.

2.5. Ikhtitsaar 1685, p. 10-11 (Batavia)
1. Beta pertsjaja akan Allah Bapa, jang maha kowasa, jang mendjadikan surga, langit dan boemi,
2. Daan akan Jesus Meseehh toehan kami, anac-nya jang tonggal.
3. Jang djadi deri pada perisyan Rohh ul-cadoes dan deperanakan oleh anac-dara Mariam.
4. Jang merasai sangsara debawah hhakim Pontio Pilato, daan jang terpakoe pada kajoe perbintangan, makka mati, daan tertanam, daan toeron ka-naraka.
5. Daan pada hari jang katiga bangkitlah ya deri pada mati.
6. Laloe berangkat ka-surga, doedoc pada tangan kanan Allah bapanja jang maha kowasa.
7. Deri mana ya akan kombali menghhoekomkan orang jang hidop daan jang mati.
8. Beta partsjaja akan Roahh úlcadoes.
9. Beta pertsjaja sowatoe iklisya Meseehhi jang cadoes daan jang Aam, daan persowatoewan segala orang cadoes itoe.
10. Daan ka-amponan segala dosa.
11. Daan kabangkitan segala daging.
12. Daan kahidopan kakal.

2.6. Werndly 1730, p. 10 (Batavia)
Zie de toelichting bij 1.7.

Bejta pertjâja 'âkan 'Alīah bâpa, jang mâha kawâsa khaīâkh lângit dán bûmi.
Dán 'âkan X̄isáj 'Elmesêhh 'ânakhnja jang tonggal, jang Tûhan kâmij: jang deri pada khowat rôhhu-'lkhudus sudah deperkandongkan, dán deperˇânakhkan 'awleh parâwan Marjam: jang sudah merasâˇij sangsâra dibâwah Pontijus Pilâtus, jang sudah detsalibkan, mâti dán detânamkan, jang sudah tûron kanâraka: jang pada hârij jang katîga sudah bangkit deri 'antâra 'awrang mâti þ: jang sudah nâjik kasawrga, dûdokh pada tângan kânan 'Allah bâpa jang mahâ kawâsa 'îtu: deri mâna 'ija 'âkan dâtang menghhukumkan segala 'awrang jang hîdop dán jang mâti.

Bejta pertjâja ’âkan rôhhu-lkhudus. Bejta pertjâja ’ada sawâtu djamâ×at Mesêhhij jang mukhadas dán ×âm, persakutuwan segala ’awrang mukhadas: ka˘ampônan segala dawsa: kabangkîtan segala dâging: dán kahidôpan kakàl.

De 19 Sûˇâl in Werndly 1730, p.189-192

Zie Maleise Geschriften, nr. 30. Deze vragen hadden tot diep in de negentiende eeuw een belangrijke plaats in het godsdienstonderwijs. In deze weergave zijn de streepjes boven en onder enkele consonanten niet zichtbaar; het verticale streepje boven o.m. de a van ‘dan’ (en) is hier geschreven als een accent. De apostrof (’) aan het begin van een woord staat in teksten van Werndly voor de Arabische letter alif; het teken ‘ voor de letter ‘ain. De kappa (^) betekent dat de klinker in kwestie lang (open) is. De omgekeerde kappa (hier geschreven ˇ) is een weergave van de hamzah, een stootgeluid dat verondersteld wordt in Maleise woorden te klinken aan het begin van een lettergreep die met een klinker begint. Het teken þ (herhaling van het voorgaande woord als meervoudsvorming) is in deze bijlage uitgeschreven. De Nederlandse vertaling is toegevoegd door de bewerker van deze bijlage.

Pangˇadjâran jang terpendekh
Het allerkortste onderricht

1. Sûˇâl: Sijâpa sudah mendjadîkan ’angkaw?
Djawâb: ’Allah.
Vr. Wie heeft u geschapen? Antw. God.

2. Sûˇâl: ’Allah ’îtu sijâpa?
Djawâb: Bâpa, ’Ânakh lâki lâki, dán Rôhhu-’lkhudus, sawâtu djûga dzât ’Ilâhij, dán tîga ’okhnûm.
Vr. Wie is God? Antw. Vader, Zoon en Heilige Geest, één Goddelijk wezen en drie Personen.

3. Sûˇâl: Sijâpa ’ada muchalitsmu?
Djawâb: ’Ânakh ’Allah.
Vr. Wie is uw Redder? Antw. De Zoon van God.

4. Sûˇâl: Bagimâna ’ânakh ’Allah ’îtu denamâˇij?
Djawâb: ‘îsáj ’Elmesêhh.
Vr. Hoe wordt die Zoon Gods genaamd? Antw. Jezus Christus.

5. Sûˇâl: ’Adâkah ’ija ’Allah?
Djawâb: Behkan: ’ija ’ada ’Allah jang benàr.
Vr. Is Hij God? Antw. Zeker, hij is waarlijk God.

6. Sûˇâl: ’Adâkah ’ija mânusija lâgi?
Djawâb: Behkan: ’ija ’ada mânusija lâgi.
Vr. Is hij ook mens? Antw. Zeker, Hij is ook mens.

7. Sûˇâl: Bagimâna sudah ’ija djâdi mânusija?
Djawâb: ’Ija sudah taperˇânakh deri dâlam parâwan Marjam ’awleh khowat Rôhhu-’lkhudus.
Vr. Hoe is Hij mens geworden? Antw. Hij is ontvangen uit de maagd Maria door de kracht van de Heilige Geest.

8. Sûˇâl: Apâtah sudah ’ija berbowat ’âkan menchalâtskan kâmij?
Djawâb: Kârana kâmij sudah ’ija detsalibkan dán mâti, sudah detânamkan dán tûron kanâraka.

Vr. Wat heeft Hij gedaan om ons te redden? Antw. Om ons is Hij gekruisigd en is Hij gestorven, begraven, en ter helle neergedaald.

9. Sûˇâl: Apâtah tjelâka ’îtu, deri mâna ’ija melepaskan ’angkaw?
Djawâb: Dawsa, dán sjiksa dawsa ’îtu.
Vr. Wat is het verderf, waarvan Hij u verlost? Antw. De zonde en de straf op de zonde.

10. Sûˇâl: Adâkah ’angkaw saˇawrang berdawsa?
Djawâb: Behkan: bejta ’ada saˇawrang berdawsa jang besàr, mâwu deri kârana dawsa ’atslij, mâwu deri kârana dawsa fâ×ilij.

Vr. Zijt gij een zondaar? Antw. Zeker: ik ben een groot zondaar, zowel door de erfzonde als door de dadelijke zonde.

11. Sûˇâl: Mawûkah ’Allah menchalâtskan ’awrang berdawsa?
Djawâb: ’Allah mâwu menchalâtskan ’awrang berdawsa.

Vr. Wil God de zondaren redden? Antw. God wil de zondaren redden.

12. Sûˇâl: Butapa?
Djawâb: Deri pada ni×met sâdja, ’awleh kârana perâsa sangsâra dán mawt ×îsáj ’Elmesêhh dán bûkan ’awleh kârana bârang perbowâtan kâmij.

Vr. Hoe? Antw. Alleen uit genade, om het lijden en de dood van Jezus Christus, niet om enige werken van ons.

13. Sûˇâl: Sijâpa ’awrang berdawsa dechalâtskan ’awleh ’Allah?
Djawâb: ’Awrang berdawsa ’îtu, jang tawbat, pertjâja, dán hârap bahuwa segala dawsa dawsanja sudah terˇampon padânja ’awleh kârana sebàb ’Elmesêhh.

Vr. Welke zondaren worden door God gered? Antw. Zondaren die zich bekeren, geloven, en hopen dat al hun zonden hun worden vergeven om Christus’ wil.

14. Sûˇâl: Sijâpa mengˇardjâkan ’imân ’îtu didâlam hatîmu?
Djawâb: Rôhhu-’lkhudus ’awleh penengar kalâm ’Allah, dán ’awleh pakejan tanda tanda ’Esrâr jang khudus ’îtu.

Vr. Wie werkt het geloof in uw hart? Antw. De Heilige Geest, door het horen van het Woord en het gebruik van de tekenen, namelijk de heilige Sacramenten.

15. Sûˇâl: Barapa tanda ’Esrâr ’Elmesêhh sudah tîtahkan didâlam Perdjandjiˇan bahâru?
Djawâb: Duwa: Permandijan jang khudus dán Perdjamuwan ×asjâ jang khudus ’îtu.

Vr. Hoeveel Sacramenten zijn in het Nieuwe Testament verordend? Antw. Twee: de Heilige Doop en het Heilig Avondmaal.

16. Sûˇâl: ’Apa detandâˇij dán dechâtamkan ’awleh Permandijan jang khudus ’îtu?
Djawâb: Pembasôhan dawsa dawsa ’awleh dârah dán rôhh ×îsáj ’Elmesêhh.

Vr. Wat wordt door de Heilige Doop betekend en verzegeld? Antw. De afwassing der zonden door het bloed en de geest van Christus.

17. Sûˇâl: ’Apa detandâˇij dán dechâtamkan ’awleh Perdjamowan ×asjâ jang khudus ’îtu?
Djawâb: Bahuwa ’Elmesêhh pejarâkan djîwa kâmij dengan tûbohnja jang telàh detsalîbkan dán dengan dârahnja jang telàh tertompah, ’âkan berˇawleh kahidôpan kakàl.

Vr. Wat wordt betekend en verzegeld door het Heilig Avondmaal? Antw. Dat Christus onze ziel voedt met zijn lichaam dat gekruisigd en zijn bloed dat vergoten is, om het eeuwige leven te vˇerkrijgen.

18. Sûˇâl: Bagimâna hâros kâmij memberij sjukûr kapada ’Allah kârana ni×metnja jang terlâlu besàr ’îtu?
Djawâb: Bahuwa hâros kâmij tûrut sakalijen penjurôhannja, dán santijâsa minta tûlongnja dán ni×metnja: lâgi pûdjij dija kârana ni×metnja, dán djondjong segala ’anugarahnja.

Vr. Hoe moeten wij Gode dank zeggen voor zijn zo grote genade? Vr. Wij moeten al zijn geboden volgen en Hem steeds om zijn hulp en genade vragen, en Hem voor al zijn genade loven, en zijn genadegaven hoog schatten.

19. Sûˇâl: ’Apa berˇawleh ’awrang ’îtu, jang tûrut sakalijen ’îni, lâgi hîdop dán mâti salâku ’awrang Mesêhhij jang benàr?
Djawâb: Dengan sasonggohnja ’ija berˇawleh chalâts jang kakàl.

Vr. Wat verkrijgt degene die dit alles opvolgt en die als een waar Christen leeft en sterft? Antw. Waarlijk, hij verkrijgt het eeuwige leven.

Fragmenten uit de verloren bijbelvertaling van François Valentijn en de vertaling-Leydecker

De hierna volgende fragmenten zijn alle genomen uit Valentijns *Ichtitsaar* van 1725 (Zie Bijlage Maleise Geschriften, nr. 27). In de rechterkolom wordt de tekst van de betreffende fragmenten afgedrukt in de Leydecker-vertaling. De schrijfwijze van de Leydecker-fragmenten is enigszins vereenvoudigd: de lettercombinaties hh, tl, dl en sj zijn als afzonderlijke letters geschreven; de liggende streepjes boven en onder sommige medeklinkers zijn niet weergegeven; het verticale streepje, boven o.m. de a van ‘dan’ (en) is geschreven als een accent. De apostrof (’) aan het begin van een woord staat in teksten van Werndly voor de Arabische letter alif; het teken ˉx voor de letter ‘ain. De kappa (^) betekent dat de klinker in kwestie lang (open) is. De omgekeerde kappa (ˇ) is blijkbaar een weergave van de hamzah, een ademstootje dat verondersteld wordt in Maleise woorden te klinken aan het begin van een lettergreep die met een klinker begint. Het teken þ staat voor de herhaling van het voorgaande woord: lâki þ = lâki lâki, mannen, mannelijk. Een trema boven een klinker geeft aan dat die los van de voorafgaande klinker uitgesproken wordt: aän = a-an. In de Valentijn-tekst zijn enkele evidente drukfouten verbeterd.

Genesis 2:2-3 (p. 37-38)

Bilamana Allah pon pada hari jang ka-toedjoh soedah melangkap aamel-nja, jang i-ja soedah membowat, i-ja pada hari jang ka-toedjoh soedah berhenti deri segalla aamel-nja, jang i-ja soedah membowat. (3) Daan Allah soedah memberkati hari jang ka-toedjoh, daan soedah mengcadoesken itoe, tagal i-ja pada itoe soedah berhenti deri segalla aamel-nja, jang Allah soedah mendjadiken, akan melangkap (itoe).	Kârana ’Allah sudah menghâbiskan pada hârij jang katûdjoh perˇusâhannja, jang telàh dekardjâkannja ’îtu, dán ’ija sudah berhenti pada hârij jang katûdjoh deri pada segala kapandejannja jang telah deperbowatkannja ’îtu. (3) Dán Allah sudah memberkâtij âkan hârij jang katûdjoh, dán sudah mengkhuduskan dija îtu, ’awleh kârana dâlamnja sudahlah ’ija berhenti deri pada segala perˇusâhannja, jang telàh dedjadîkanlah ’Allah, ’âkan berlakûkan ’îtu.

Exodus 34:5-7 (Perbahgian jang terpandac, p. 138)

Toehan pon ada menoeron ka bawah dalam sa-awan, dan menaroh diri-nja di sana serta-nya, daan dipersoeroe-nja-lah, Nama Toehan. (6) Apabila Toehan mela-loewi hadapan moeka-nja dipersoeroe-nja-lah, Toehan, Toehan, Allah, jang rohhimi daan termaaf: pandjang-hati daan jang be-sar kabidjakan-nja daan kabenaran-nja. (7) Jang menjimpan kamoerahan pada banjac riboe riboe, jang mengamponi persalahan, daan salah, daan dosa: jang tiada dehhi-	Adapawn tûronlah Huwa dâlam sawâtu ’âwan, dán berdirîlah ’ija tatàp sertânja disâna: maka ’ija menjarûlah nâma Huwa. (6) Adapawn satelàh Huwa lampoh pada hadâpan mukânja, maka bersarûlah ’ija: Huwa, Huwa, ’Allah jang ’âmat sâjang, lâgi ’âmat mengˇasijânij; jang pandjang hatînja, lâgi besàr kamurâhannja dán kabenârannja. (7) Jang menogohkan kamurâhannja pada barîbu þ ’awrang; jang mengˇampônij persalâhan, dán kadurhakâˇan,

saabken orang, jang soedah bersalah, soetsji deri pada salah, jang menghhoekomken persalahan (segalla) ajahenda kapada anac daan tsjoetsjoe tsjoetsjoe, hingga poepoe jang ka tiga, daan jang ka ampat.

dán dawsa: jang sakâli þ tijâda kîra þ kan ’awrang djâhat ’îtu sûtjij deri pada sâlah, berbâlaskan persalâhan bâpa þ pada ’ânakh þ, dán pada tjûtju þ, pada pûpu jang katîga dán kaˇampat.

Jesaja 58:13-14 (Sandara, z.p.)

Kaloe angkau melaloekan kaki-moe deri Sabtoe, deri pada berbowat tsjitta-moe pada hari ako jang Cadoes: daan kaloe angkau menjabut Sabtoe sa-kasoekaän, sopaja Toehan dicadoesken, jang haros dihhormatken: dan kaloe angkau memberi hhormat pada-nja, bahoewa angkau tiada berbowat (seperti) djalan djalan-moe, loex pon tiada bertemoe tsjitta diri moe, lagi pon tida berkata sapatah deri itoe: (14) Pada masa itoe angkau akan bersoeka-soeka dalam Toehan, daan ako akan mengandarakan angkau di boekit boekit boemi: dan ako akan palihara angkau dengan poesaka bapa-moe Jacob: Karna moeloet Toehan soedah berkata itoe.

Djikalaw ’angkaw berpâlingkan kakîmu deri pada sabtu, deri pada berbowat kahendakhmu pada hârij kasutjîˇanku: dán djikalaw ’angkaw sebutkan sabtu ’îtu sawâtu kasedâpan, ’âgar sopâja Huwa dekhuduskan, jang hâros dehhormâtij; dán djikalaw ’angkaw menghhormâtij dija, sahingga tijâda ’angkaw menûrut djâlan þ mu, dán tijâda mendâpat kahendakhmu, dán tijâda berkâta sapâtah kâta sabâgejnja: (14) Tatkâla ’îtu ’angkaw ’âkan bersedapkan dirîmu kârana Huwa, dán ’âku ’âkan karunjâkan ’angkaw berkandarâˇan diˇâtas segala katinggijan bûmi: dán ’âku ’âkan berîkan ’angkaw mâkan pusâka Ja×khûb mawjangmu: kârana mûlut Huwa sudah bafermân ’îtu.

Jeremia 31:33-34 (Sandara, z.p.)

Hanja ini-lah perdjandjian jang ako komediën deri pada hari hari itoe akan bowat dengan roemah Israiël, Toehan berkata: ako akan membri sjariaat ako dalam kadalam-nja, daan ako akan menjoerat itoe dalam hati-nja: daan ako pada marika itoe akan djadi sa-Allah daan marika itoe pada-ko akan djadi sa-Caoem. (34) Daan marika itoe akan tida mengadjar lagi, masing-masing orang tsahhabet-nja daan masing masing orang soedara-nja, katanja, mengenal-lah Toehan: karna marika itoe sakalien akan mengenal ako, deri orang-nja jang terlebeh kitsjil sahingga orang-nja jang terlebeh besar, Toehan berkata. Karna ako akan mengampon salahnya, daan akan tidak beringat lagi akan dosa-nja.

Tetâpi ’inîlah perdjandjîˇan ’îtu, jang ’âku ’âkan mendirîkan dengan ’îsij rûmah Jisrâˇejl, komedijen deri pada hârij þ ’îtu djûga, bafermân Huwa; ’âku ’âkan karunjâkan sjari×etku dâlam bâthinnja, dán sûratkan dija dâlam hatînja: maka ’âku kalàkh ’ada padânja ’âkan ’Ilah, dán marîka ’îtu kalàkh ’ada padâku ’âkan bâla. (34 Maka tijâda marîka ’îtu lâgi mengˇâdjar mâsing þ ’âkan tamannja, dán mâsing þ ’âkan sûdarânja lâki þ, ’ûdjarnja; hendakhlah mengˇenàl Huwa: kârana sakalijennja ’âkan mengˇenàl ’âku, deri pada ’awrangnja jang kitjìl dâtang kapada ’awrangnja jang besàr, bafermân Huwa; kârana ’âku ’âkan mengˇampônij sâlahnja dàn tijâda ’îngat lâgi ’âkan dawsânja.

fragmenten Valentijn en Leydecker

Mattheüs 22:37-39 (p. 54)

Daan Isa oedjir pada-nja, mengasehi-lah kapada Toehan Allah-moe dengan saloeroh hati-moe, daan dengan saloeroh njawa-moe, daan dengan saloeroh boedi-moe. (38) Ini-lah titah jang pertama, daan jang besar. (39) Daan jang kadowa sama ini djoewa ada-nja: mengaseh-lah akan tsahhabet-moe seperti akan diri-moe.

Maka bersabdâlah x̄îsáj padânja, hendakhlah 'angkaw mengˇasêhij mâha besàr Tûhan 'Ilahmu, dengan saganàp hatîmu, dán dengan saganàp djiwâmu, dán dengan saganàp x̄akhalmu. (38) 'Îni 'ada penjurôhan jang pertâma dán jang besàr. (49) Maka jang kaduwa 'ada sabâgej dengan dija 'îtu, hendakhlah 'angkaw mengˇasêhij samâmu mânusija seperti sendirîmu.

Mattheüs 28:19 (p. 104)

Pergi-lah pon, mengadjar-lah Cadir om met, sambil memandiken marika itoe dengan nama Ajahenda, daan Anac, daan Rohh Ulcadoes, sambil mengadjar marika itoe mamagang Cadir hhal jang ako soedah menjoeroh pada kamoe.

Sebàb 'îtu pergîlah kâmu berdjâlan mengˇâdjarlah sakalijen chalâjikh 'îtu mâsokh murîd, sambil permandîkan dija 'îtu dengan nâma Bâpa, dán 'Anakh lâki þ, dán Rôhhu-'lkhudus: dán mengˇâdjar marîka 'îtu memaliharâkan segala sasawâtu jang 'âku sudah berpasàn pada kâmu.

Lukas 14:16-20 (p. 65)

Hanja i-ja oedjir pada-nja, Insaan anoe soedah sadiakan sa-perdjamoan-petang besar, daan i-ja soedah silakan orang banjac. (17) Daan i-ja soedah menjoeroh hambanja di loewar pada djam perdjamoan-petang, akan oedjir pada orang jang soedah desilakan, mare-lah, karna samoha-nja sakarang soedah tersadia. (18) Daan marika itoe sakaliën dengan sa-hati djoewa soedah memoelai minta bri memohon pada marika itoe. Jang pertama oedjir pada-nja, beta soedah membili sa-bendang, daan wadjib-lah beta pergi di loewar, daan melihat itoe: minta-ko bri memohon pada-ko. (19) Daan sa-orang lajin oedjir, beta soedah membili lima goe lemboe, daan beta pergi bertsjoba itoe-lah: minta-ko bri memohon ako. (20) Daan sa-orang lajin oedjir, beta soedah kawin sa-istri, daan sebab itoe beta tidak dapat mendatang.

Tetâpi bersabdâlah 'ija padânja 'îtu: saˇawrang mânusija sudahlah berbowat sawâtu perdjamuwan x̄asjâ besàr, dán memanggil bânjakh 'awrang, (17) Maka desûrohnja hambânja pada djàm perdjamuwan x̄asjâ mengˇatâkan pada 'awrang panggîlan: hendakhlah kâmu dâtang, kârana sakârang samowânja sudah sadija. (18) Maka sakalijennja sâma þ bahâru mintâlah mux̄âf. Jang pertâma 'îtu berkatâlah padânja, sawâtu bendang sudah kubilij, maka wâdjiblah kukaluwar melîhatkan dija 'îtu: bejta minta padâmu, hendakhlah kirânja memberij mux̄âf padâku. (19) Maka saˇawrang lâjin pawn berkatâlah, lîma gùw lembuw sudah kubilij, maka kupergi mentjawbâˇij dija 'îtu: bejta minta padâmu, hendakhlah kirânja memberij mux̄âf padâku. (20) Maka saˇawrang lâjin pawn berkatâlah; bejta sudah kahâwin saˇawrang parampuwan, maka sebàb 'îtu tijâda bejta sampat dâtang.

fragmenten Valentijn en Leydecker

Romeinen 1:19-20 (p. 22)

Jang dapat dikenalken deri Allah, ada njata dalam marika itoe, karna Allah soedah menjatakan itoe pada marika itoe. (20) Karna hhal-nja (sakaliën) jang tida dapat delihatken deri kadjadian doenja djoega diartikan daan delihatken troes deri (segalla) machloec kadowa-nja Codret-nja jang cadiem, daan Ilahiat-nya.	Sedàng ma×lûmet 'Allah 'îtu 'ada tlâhir didâlam marîka 'îtu: kârana 'Allah sudah tlâhirkan 'îtu padânja. (20) Kârana tsifat þ nja jang ghajb deri pada kadjadî˘an dunjâ, jang ter˘arti deri pada segala machlûkh, 'îtu detîlik turùs taràng, bâjik khodretnja bâjik 'Ilahijetnja jang 'azalij: 'îtupawn sopâja djângan marîka 'îtu dâpat membâwa bârang ×udzurnja.

1 Korintiërs 11:24-26 (p. 104 en 108)

Daan apabila i-ja soedah mengoetsjap sjoekoer, depitsjah-nja-lah itoe, daan oedjir, perambil-lah, santap-lah: itoe-lah toeboh-ko jang depitsjakan sebab kamoe, perbowat-lah itoe akan peningatan-ko. (25) Dimikiën ini lagi diambil-nja tsjawan-minom, lepas i-ja soedah santap perdja-moan-petang, daan oedjir, tsjawan-minom ini watsajet jang bahroe dalam darah-ko ada-nja. Perbowatlah itu, babarapa kali kamoe akan minom itoe, akan peningatan-ko. (26) Karna babarapa kali kamoe akan makan roti ini daan akan minom tsjawan-minom ini, memaaloemken maoet Toehan hingga didatang-nja-lah.	Dán satelàh sudah de˘ûtjapnja sjukûr, maka 'ija pawn pitjahkanlah 'îtu, dán sabdâlah: 'ambillah, santaplah: 'îtu djûga 'ada tûbohku, jang depitjahkan kârana kâmu: berbowatlah demikijen 'îni 'âkan peng˘ingâtanku. (25) Sabâgej lâgi tjâwan minûman komedijen deri pada santap ×asjâ, sabdânja: tjâwan minôman 'îni 'ada watsijet bahâru didâlam dârahku. Berbowatlah demikijen 'îni, sabarapa kâli kâmu 'âkan mînom, 'âkan peng˘ingâtanku. (26) Kârana sabarapa kâli kâmu 'âkan mâkan rawtij 'îni, dán mînom ˘îsij tjâwan minôman 'îni, maka hendakhlah kâmu menchabarkan mawt mahâ Tûhan, sahingga 'ija dâtang.

Kolossenzen 3:16 (Sandara, z.p.)

Beer kalâm Christus tsjara terlimpah doedoc dalam kamoe dengan segalla boediman: Adjar, daan mengadjar satoe pada lajin, dengan mazmoer mazmoer daan njanji-poedjian, daan njanji njanji rohhani, sambil menjanji kapada Toehan dengan machoel dalam hati kamoe.	Kalâm 'Elmesêhh berdûdokh kirânja didâlam kâmu limpah þ dengan sasawâtu hhikmet: sambil meng˘âdjar dán memberij natsihhet sa˘awrang 'antâra sa˘awrang, dengan Mazmûr þ, tahhlîl þ, dán kîdong þ rôhhânij, sarâja menjânji dengan râmeh þ didâlam hâti kâmu bagi mahâ besàr Tûhan.

2 Petrus1:5-11 (p. 35-36)

Daan sopaja kamoe lagi pada itoe membawa segalla karadjinan, daan menambah pada Imaan kamoe kabidjikan, daan pada kabidjikan kakenalan, (6) daan pada kakenalan kasedangan, daan pada kasedangan	Maka dengan menjampejkan sasawâtu karadjînan kapada hhâl 'îtu djûga, hendakhlah kâmu tambahkan kapada 'imânmu 'îtu kabidjîkan, dán kapada kabidjîkan 'îtu peng˘enâlan, (6) dán kapada peng˘enâlan

tsabar-hati, daan pada tsabar-hati adalet, (7) daan pada adalet kasehan bersoedara, dan pada kasehan bersoedara kasehan pada orang sakalien. (8) Karna kaloe samohanja ini ada dalam kamoe, daan terlimpah dalam kamoe ada-nja, itoe-lah akan tida meninggalken kamoe hampa lagi boekan dengan boha dalam kakenalan Toehan kami Isa Meseehh. (9) Karna dalam siapa hhal ini tiada, i-ja boeta djoewa, daan tiada melihat deri djawoh, daan soedah meloepa akan kasoetsjian dosa-nja jang dahoeloe. (10) Sebab itoe, soedara dara, meradjinken diri kamoe makin lebeh pada menogohkan kapanggilan daan kapilehan kamoe. Karna djikalau kamoe berbowat itoe, kamoe saoemoer akan tida terantoc kaki. (11) Karna dimikien ini pada kamoe akan dipertambahkan sa-kamasocan jang terlimpah dalam karadjaän jang abaad deri Toehan dan Moechallid kami Isa Meseehh.

’îtu kasederhanâ˘an, dán kapada kasederhanâ˘an ’îtu katahânan, dán kapada katahânan ’îtu ×ibâdet, (7) dán kapada ×ibâdet ’îtu peng˘âseh sûdâra bersûdâra, dán kapada peng˘âseh sûdâra bersûdâra ’îtu peng˘âseh ’âkan sakalijen ’awrang. (8) Kârana djikalaw segala perkâra ’îni ada pada kâmu, dán limpah dâlam kâmu, nistjâja tijâda ’îtu ’âkan meng˘adâkan kâmu hampa ’âtaw tijâda berbowah kapada peng˘enâlan Tûhan kâmij ×îsáj ’Elmesêhh. (9) Tetâpi serta sijâpa segala perkâra ’îtu bûkan ’ada hhâdlir, ’ija ’ada bûta, dán sîluw, sedàng ’ija lûpa ’âkan kasutji˘an dawsa þ nja jang dihûlu kâla ’îtu. (10) Sebàb ’îtu lebèh pûla, hej sûdâra þ lâki þ, hendakhlah kâmu merâdjinkan dirîmu ’âkan djadîkan da×wat dán itsthisáj kâmu ’îtu togòh. Kârana dengan berbowat segala perkâra ’îni tijâda penah kâmu ’âkan bersontoh. (11) Kârana demikijen ’îni râmej þ ’âkan de˘upajâkan pada kâmu kamasôkan kadâlam karadjâ˘an kakàl Tûhan dán Muchalits kâmij ×îsáj ’Elmesêhh.

N.B. ‘Boha’ in vers 8 is vermoedelijk een zetfout voor ‘boah’ (buah, vrucht).

De namen van de bijbelboeken volgens Valentijn (*Ichtitsaar*, p. 23-24, gegroepeerd als door Valentijn).
De vijf boeken van Mozes: Chalikah, Choroeg, Lawijien, Adad, Istisna
De historische boeken: Josua, Kolaat, Raoet, 2 kitab Samaiel, 2 deri Molock, 2 deri Deberjamien, Azra, Nahamija, Estier
Ajoeb, Zeboer Zeboer, Amtsaal Soeleymaan, Kohelah, Sebhh Ettesabeeh Soeleymaan
De vier grote profeten: Isjaja, Irmija, Hhizkijaal, Danijaal
De twaalf kleine profeten: Hoesiaa, Jojeel, Amoes, Obadija, Joenoes, Micha, Nahhoem, Hhabakoek, Tsafoenija, Hhadjei, Zakarja, Malachia
De evangeliën en het boek Handelingen: Mattai, Marcos, Loeca, Johhanna, dan Ibraksis Hhawarijien
De veeertien brieven (risalet) van Paulus, tersoerat kapada: Romanijien, 2 kapada Corintanijien, kapada Galatijien, Efasijien, Filiboesijien, Colasanijien, 2 kapada Tesalonikien, 2 kapada Timoetlawoes, satoe kapada Titoes, Filimoen, daan Ibranijien
De zeven algemene brieven (Risalet jang Aam) en het boek Openbaringen: tersoerat deri pada Jacoboes, 2 deri pada Batrus, 3 deri pada Johhanna, Risalet deri pada Jehoedas, daan Woehhi Johhanna.

Beschrijving van contemporaine publicaties genoemd in de documenten

Deze bijlage is een pendant van de Bijlage Maleise Geschriften. Ze bevat data betreffende Nederlandse boeken die in de documenten enkele tot vele malen worden genoemd, vaak met verkorte titel en al dan niet zonder vermelding van de naam van de auteur. Sommige van deze uitgaven zijn in het Maleis vertaald en uitgegeven; data betreffende deze vertalingen en hun receptiegeschiedenis vindt men in de genoemde bijlage.

In ieder geval voor de tweede helft van de achttiende eeuw geeft de lijst geen volledig beeld van wat door de kerken in Ambon, Ternate en Banda uit Nederland werd aangevraagd, want toen werd de aanvrage in toenemende mate verzorgd door de plaatselijke politieke overheid; zie de missiven van de plaatselijke gouverneurs aan de Hoge Regering te Batavia.

Hierna is voor elk werk het jaar van eerste en laatste vermelding in de documenten gegeven. Een aanduiding van de frequentie van vermelding is te vinden in de registers van personen en van zaken, waarin de auteursnamen en sommige titels zijn opgenomen.

AB(C)-boekjes
Eerste leerboekjes voor de leesles, met de letters in verschillende vormen en korte teksten (onder meer religieuze basisteksten als het Onze Vader).

Aldegonde (vragenboekje, catechismus)
Hiermee is bedoeld Marnix van St. Aldegonde, *Cort begrijp inhoudende de voornaemste hooft-stucken der Christelijker Religie, gestelt vraghe ende antwoordischer wijse tot nut ende voordeel der teere aencomende jonckheyt ende stichtinghe aller Christenen in 't gemeen*, eerste uitgave Leiden 1599. Zie ook de bijlage Maleise Geschriften. Op Ambon als gebruikt vermeld van 1611 tot 1704, op Ternate van 1651 tot 1729, op Banda van 1622 tot 1670.

Borstius – Vrageboekjes
Jacobus Borstius (1612-1680) was predikant in de Gereformeerde Kerk sinds 1638, sinds 1654 te Rotterdam. Hij was een volgeling van G. Voetius; in ethische zaken was hij puriteins. Hij publiceerde een aantal stichtelijke geschriften; het meest bekend was *Kort Begrijp der christelijke leere*, 1e editie Enkhuizen 1651, in 1665 heruitgegeven *met eenige kleijne vragen voor de jonge kinderkens*. Het boek werd in het Maleis vertaald (zie bijlage Maleise Geschriften); de kleine vragen voor de jonge kinderen werden vele malen afzonderlijk uitgegeven (meest recente editie 1982). Voor Ambon is de eerste vermelding 1707, de laatste 1757; voor Ternate is dat 1680 en 1725, de eerste en enige vermelding voor Banda is uit 1768.

Morgenwecker
Willem Baudartius, *Morgenwecker der vrije Nederlantsche provintiën, ofte een cort verhael van de bloedighe vervolginghen ende wreetheden door de Spaenjaerden ende hare adherenten* [...], eerste uitgave Danzig 1610. Baudartius (1565-1640), geboren in Vlaanderen, calvinistisch theoloog, Hebraicus en kerkhistoricus, tevens populair schrijver (spreukenverzameling, geschiedschrijving van de opstand tegen Spanje). De eerste en enige vermelding is van 1623.

beschrijving contemporaine publicaties

Bucanus, Gulielmus, Een christelijcke institutie
Gulielmus Bucanus (Guillaume du Buc), 1591-1603 hoogleraar theologie te Lausanne, vertegenwoordiger van de calvinistische orthodoxie. De Latijnse *Institutiones theologicae* verscheen in 1602, de Nederlandse vertaling in 1604. De drie vermeldingen zijn van 1618 en 1624.

Melchior Burs, Cort Begrijp
Volledige titel: *Kort begrip der Christelycker Religie, gestelt in Vragen en Antwoorden, tot onderwysinge der gener, die haer eerst willen begeven tot het gebruyck van des Heeren H. Avondmael, meerendeels getrocken uyt den Nederlandschen Christelycke Catechismo. Nu meermaels naerstig oversien, merckelyek vermeerdert ende verbetert, alles naer de Nieuwe Oversettinge des Bybels, niet alleen dienstig den kinderen, maer ook den meerderjarigen tot grooter ligt van de gronden der Christelycke Religie* (Middelburg. 1640). Melchior Burs (ca. 1589-1656) was predikant te West-Souburg. Het boekje was een bewerking (o.m. aanpassing aan de in 1637 verschenen Statenvertaling) van het in 1611 verschenen Kort Begrip van ds. Herman Faukelius (Brugge ca. 1560 – Middelburg 1625), een verkorte versie van de Heidelbergse Catechismus, diende evenals deze als voorbereiding op de openbare belijdenis des geloofs. Het wordt tot op heden afgedrukt achterin het traditionele gereformeerde kerkboek. De eerste vermelding in de documenten is in 1635 (Ternate pas 1685), de laatste misschien in 1757, anders 1731; in Banda wordt ze alleen genoemd in documenten uit 1643 en 1644. Het Kort Begrip van Faukelius werd in 1685 in Maleise vertaling uitgegeven als *Ichtisaar Catechismoe*; betreffende de receptie van dit boekje zie de Bijlage Maleise Geschriften, nr. 24.

Concordanties
Er waren in het begin van de 17e eeuw enkele concordanties van de bijbel in omloop, onder meer Pieter Jansz Twisck, *Concordantie der Heyligher Schrifturen*, 1615. Eerste en enige vermelding in 1618.

Cornelisz, Arent, Christelijke betrachtingen
Arent (Arnoldus) Cornelisz (1547-1605), predikant te Delft 1573-1605, kerkbestuurder, gematigd Calvinist. *Christelicke betrachtingen der geloviger zielen over het gebed onses Heeren Jesu Christi [...]*, Leiden 1606, nog een herdruk in 1731. De eerste en enige vermelding in 1623.

Van der Hagens werken
Van Petrus van der Hagen (1641-1671, bij overlijden predikant te Amsterdam) werden meerdere prekenbundels uitgegeven, o.m. over de Heidelbergse Catechismus (gedrukt 1675), boet- en bededagspreken (1676) en *De Verborgentheid der Godzaligheid* (1677). Hij behoorde tot de stroming van de Nadere Reformatie. Eerste vermelding in 1689, de laatste in 1768.

Haverman(netjes)
Johann Habermann (Johannes Avenarius, 1516-1590) was een Luthers theoloog, afkomstig uit Bohemen, die naast wetenschappelijke studies op het gebied van de exegese van het Oude Testament enkele stichtelijke boekjes schreef die wijd verspreid werden. Zijn *Christliche Gebet für alle Not und Stende der gantzen Christenheit* (1565) werd vertaald in het Latijn, Engels, Frans en ook in het Nederlands. De oudste bekende Nederlandse editie is getiteld *Christelijcke gebeden en danck-seggingen*, opnieus tegen ’t

Hoogduytse oversien en ten dienst der Gereformeerde kercke verbetert door Henric van Diest, Amsterdam 1634. Ook in de 18e eeuw werd het boekje nog herdrukt. Eerste vermelding in 1659, laatste in 1688 en vervolgens nog eens in 1758.

Heidelbergse Catechismus
Een catechismus in 128 vragen en antwoorden, ingedeeld in 52 'zondagen', opgesteld te Heidelberg in opdracht van Frederik III, keurvorst van de Palts, eerste editie 1563. Petrus Dathenus, predikant van de Nederlandse vluchtelingengemeente in Frankenthal (Palts), vertaalde het geschrift nog in hetzelfde jaar uit het Hoogduits in het Nederlands; van deze vertaling verschenen tot 1610 enkele malen gecorrigeerde edities. Het boek kreeg na 1572 in de Gereformeerde Kerk in de Republiek de status van belijdenisgeschrift annex officieel kerkelijk leerboek, en heeft die status in de Nederlandse Hervormde Kerk en andere kerken en sinds 2004 in de Protestantse Kerk in Nederland behouden. Eerste vermelding van de HC in het Nederlands of het Maleis in 1623, laatste in 1748 (Ambon), 1766 (Banda), 1769 (Ternate).

Hellenbroek
Abraham Hellenbroek (1658-1731) was tussen 1682 en 1728 predikant in de Gereformeerde Kerk, vanaf 1695 te Rotterdam. Zijn catechetisch leerboek *Voorbeeld der godlyke waarheden voor eenvoudigen die zig bereiden tot de belijdenisse des geloofs* (1706), dat vooral aandacht gaf aan de kerkleer, werd tientallen malen herdrukt en wordt in bevindelijk-gereformeerde kringen tot op heden gebruikt (heruitgave Utrecht 1996). De drie vermeldingen zijn van 1767 en 1768.

Historiën Davids, Tobiae
Kleine geschriften waarin de bijbelse verhalen over deze figuren werden naverteld. Het bijbelboek Tobith behoort tot de deuterokanonieke boeken van het Oude Testament, die niet in de Hebreeuwse canon zijn opgenomen en daarom door de Protestanten sinds Luther niet als volwaardige bijbelboeken werden erkend; het was bij Nederlandse Gereformeerden echter wel bekend, en blijkbaar ook geliefd, doordat de deuterocanonica als een afzonderlijke afdeling achter het Oude Testament in de Statenvertaling waren opgenomen. Een van de vele uitgaven is *Die historie van den ouden Tobias*, in 1617 verschenen bij W.J. Stam te Amsterdam; in 1621 volgde in Delft een uitgave onder dezelfde titel. Van een soortgelijk boekje over David is een in 1623 te Dordrecht verschenen uitgave bewaard gebleven: *De historie van den coninckIijcken prophete David*. Eerste vermelding van beide in 1631; laatste vermelding van Historiën Tobiae 1687, van Historiën Davids 1790.

Huisboek – Bullinger
Johann Heinrich Bullinger (1504-1575), uit het Duitse Rijnland, opvolger van Zwingli als leider van de kerk te Zürich en in Duitssprekend Zwitserland. Zijn *Hausbuch*, met vijftig preken van zijn hand over de Tien Geboden, de Twaalf Artikelen en andere hoofdzaken van de christelijke evangelische religie werd in eerste instantie in het Latijn uitgegeven als *Decades* (tien-tallen [preken]), daarna ook in het Duits, en verscheen reeds in 1563 in Nederlandse vertaling onder de titel *Huys-Boeck, dat is vijftich sermoonen van de voorneemste hoofftstucken der Christelicker Religie, in dry deelen ghescheyden*, daarna vele malen herdrukt. Twee vermeldingen, van 1672 en 1697.

Huispostille – Bulaeus
Justus Jacobi Bulaeus (1580-1617?), 1600-1606 predikant te Rijnsaterwoude en Warmond, daarna onderregent van het Statencollege te Leiden. Zijn *Huis-postille, ofte Predikatien over de Sondaegsche Evangelien*, uitgegeven na zijn dood (jaar niet te traceren), beleefde in 1662 een achtste druk. Eerste vermelding 1657, laatste vermelding 1758.

Huispostille - Schultetus
Abraham Sc(h)ultetus, 1566-1625, theoloog en kerkbestuurder in de Palts, na de nederlaag van Friedrich V in Bohemen naar Emden gevlucht. Duits origineel: *Die Kirchenpostille oder Auslegung der sonntäglichen Evangelien*, 1611. Nederlandse uitgave: *Kerck-postille ofte Predicatien, waer door dat seer leerrijck ende troostelijck verclaert worden alle de sondaegsche euangelien des gheheelen iaers*, Arnhem 1621, 5e verbeterde druk 1643. Eerste en enige vermelding 1659.

Lampe
Friedrich Adolph Lampe (1683-1729, van Detmold, Dld) studeerde in Nederland (Franeker) en was predikant in gereformeerde kerken in Duitsland, laatstelijk in Bremen, 1720-1727 hoogleraar theologie te Utrecht. Hij schreef enkele catechisatieboekjes. Zijn *Inleyding tot de verborgentheit van het genade-verbondt: ten dienste der jeugdt [...]; en in het bysonder strekkende tot een bequame aanleyding, voor die gene, die tot het H. Avondtmaal sullen toegelaten worden* (Amsterdam, 1720, tot 1785 negen maal herdrukt) was een leerboek voor wie zich voorbereidde op het doen van openbare belijdenis van het geloof; de *Melk der waarheit volgens aanleydinge van den Heidelbergschen catechismus ten nutte van de leerbegeerige jeugt opgesteld* (Amsterdam, 1721, 5e druk: 's Gravenhage/Amsterdam, 1766) was bestemd voor jongere kinderen. De twee vermeldingen zijn van 1767 en 1768.

Lansbergen, Catechismus
Philippus Lansbergen (predikant in Kortrijk en Antwerpen, 1584-1613 in het Noorden, tevens wiskundige), *Catechismus ofte onderwijsinghe in de christelijcke religie, de welcke soo in de Nederlandtsche als Paltzsche kercken ghepredickt ende gheleert wort, in LII predicatiën seer grondich uytgheleyt ende verklaert*, Rotterdam 1616, vertaling van een Latijns origineel. De twee vermeldingen zijn van 1643 en 1644.

Letterkonsten
Leerboeken of -boekjes voor het taalonderwijs. Welke publicaties in de bronnen concreet zijn bedoeld is niet met zekerheid te achterhalen.

Morgenwecker – zie Baudartius

d'Outrein
Johannes d'Outrein (1662-1722, van Middelburg) was sinds 1685 predikant in de Gereformeerde Kerk, laatstelijk te Amsterdam. Was bevriend met Willem III, wiens politiek hij religieus duidde. Zijn publicaties waren van stichtelijke aard. Wanneer in de documenten zijn naam wordt genoemd wordt vermoedelijk bedoeld de *Korte Schets der Godlyke Waarheden, soo als die in haare natuurlyke orde te samen geschakelt sijn [...]*, Amsterdam 1687, veertien maal herdrukt, en vertaald in het Frans, Duits, Engels, Portugees en Maleis (zie de bijlage Maleise Geschriften). Voor Ambon zijn er twee vermeldingen van gebruik, in 1707 en 1767; voor Banda één, van 1768.

Rudolphus Petri (Roelof Pietersz)
Was van 1612 tot zijn dood in 1649 predikant te Amsterdam. In de documenten genoemde geschriften: *Scherm en schild der kinderen Godts, voorgesteld in geestelicke meditatiën over Psalm 91*, 1623 (2e druk 1624); *Enge poorte, ofte de weg der saligheydt: meditatiën*, Amsterdam 1653 (8e druk); *Korte gulden regelen eenes heyligen levens: uyt het Nieuwe Testament, in geestelicke meditatiën voor-ghestelt*, Amsterdam 1632. De twee vermeldingen zijn uit 1649 en 1660, beide van Ternate.

Schatboek
Zacharias Ursinus (1534-1583), van Breslau (Wroclaw), studeerde te Wittenberg en Genève, 1563 hoogleraar te Heidelberg, mede-opsteller van de Heidelbergse Catechismus. Zijn *Explicationes catecheticae* (1591) waren een uitvoerige uitleg van deze catechismus. Het werk werd door Festus Hommius in het Nederlands vertaald en in 1602 uitgegeven onder de titel *Schat-boek der christelijcke leere*, vele uitgaven sinds 1602, later o.m. aangevuld met concordanties en registers door Johannes Spiljardus (vader van ds. Josias Spiljardus). Slechts drie vermeldingen, uit 659, 1673 en 1674.

Spreuken Salomons
De proverbia, ofte Spreuken des Alderwysten Konings Salomons, Inhoudende allerley schone, wyze, en Godvrugtige Leringen, om in alle Staten ende gelegenheden wysselyk en Godvrugtelyk te handelen. Zeer bequaam om de Jeugd in de Scholen tot hare stigtinge te doen leren, populair leesboek voor de school. De oudste aangetroffen editie is van 1737, in deze uitgave wordt het geschrift genoemd in documenten van 1758 en 1769.

Trap der Jeugd
Titel van een leerboek voor lezen en schrijven, met twaalf hoofdstukken of 'trappen'. Er zijn twee edities. De eerste, de zgn. Friese Trap, door Carel de Gelliers, schrijfmeester aan de Latijnse School te Leeuwarden, is van 1640 en werd nog tot 1888 herdrukt. Het boek is getiteld: *Trap der Jeugd, ofte Perfecte maniere om de kinderen en de oude personen met fondament te leren leezen en schrijven. Daar beneffens een kort onderrigt om de penne wel te snijden, te houden en te voeren. Vercierd met gebeden, dankzeggingen en Christelijke spreuken*. Onder de lees-voorbeelden zijn vele passages uit de bijbel. In de tweede helft van de achttiende eeuw verscheen een andere *Trap der Jeugd*, eveneens veel gebruikt (3e druk 1777, 9e druk 1793), van de hand van Bastiaan Cramer, schoolmeester te Gendringen.

Westerman
A. Westerman (vóór 1580-1635), afkomstig uit Oost-Friesland, was predikant in Zuidwest-Friesland, onder meer te Stavoren, tevens medicijnmeester. In 1611 verscheen de (niet bewaard gebleven) eerste druk van zijn *Groote christelijke zeevaart in 26 predikatiën, in maniere van een zee-postille*, minstens dertig maal herdrukt, in ieder geval tot 1776. Het boek was gericht op de privé-devotie van de zeelieden en andere opvarenden. De preken zijn deels betrokken op de christelijke feestdagen, deels ook op de omstandigheden op zee; verder bevat het boek gebeden, rijmpjes en raadsels. Vier vermeldingen tussen 1673 en 1687.

Zendbrieven
Boeken met voorbeelden van brieven over allerlei onderwerpen en bij allerlei gelegenheden.

Verzamelstaten van de kerken en scholen in de gouvernementen Ambon, Ternate en Banda

Deze statistieken bieden een selectie uit de documenten in deze bronnenuitgave (op enkele plaatsen zijn gegevens uit niet-opgenomen documenten toegevoegd). Ze kunnen dus zowel kwantitatief als kwalitatief niet meer bieden dan de bronnen zelf. Die bevatten voor de periode tot 1670 weinig data die zich lenen voor opneming in een algemeen overzicht. Daarna wordt het cijfermateriaal overvloediger, maar het is te weinig exact om als basis te kunnen dienen voor een enigszins volledige of volledig betrouwbare statistiek. De gegevens werden verzameld maar niet zelden was het door slecht weer of ziekte van de predikant niet mogelijk alle plaatsen in het te bezoeken gebied inderdaad aan te doen; het verkregen totaal is dan alleen dat van de effectief bezochte plaatsen. Bovendien hebben de cijfers voor die plaatsen niet steeds dezelfde waarde. Dat geldt m.n. voor de categorieën 'lidmaten' en 'schoolkinderen': het gegeven aantal omvat soms alle daartoe behorende personen, maar soms ook alleen hen die daadwerkelijk aan de avondmaalsdviering hadden deelgenomen dan wel in de school waren aangetroffen, en het is niet steeds duidelijk wat is bedoeld. De betekenis van een cijfer kan zelfs binnen één visitatieverslag per plaats nog verschillen. Verder worden aantallen vrouwelijke christenen, lidmaten of schoolkinderen soms wel afzonderlijk gegeven, soms niet. Soms is bij de berekening van het totaal aantal christenen het aantal in de echt verbonden personen meegerekend, terwijl men aan de oneven getallen kan zien dat dit aantal onjuist is. Tenslotte dekken de in een bepaald jaar gemaakte visitatiereizen niet altijd het gehele gouvernement, zodat ook daardoor een algemeen totaal niet steeds te bepalen is. De hierna volgende tabellen moeten daarom niet gezien worden als exacte data, maar slechts als een indicatie van de getalsssterkte en de getalsmatige ontwikkeling van het Christendom in de drie gouvernementen in de zeventiende en de achttiende eeuw.

De kerktabellen geven het totaal aantal christenen in een plaats en waar mogelijk ook het aantal lidmaten, d.w.z. degenen die na een bijzonder onderzoek naar hun kennis en leven toegang hadden gekregen tot de viering van het Avondmaal. Waar de bronnen de aantallen vrouwelijke leden/lidmaten afzonderlijk noemen, is dat hier eveneens gedaan. Er staan dan drie getallen: het eerste is dat van het totaal aantal zielen, het tweede van het totale aantal lidmaten en het derde van de vrouwelijke lidmaten. In de originele tabellen per dorp zijn vaak ook de aantallen zielen gespecificeerd naar geslacht; men kan ze in de documenten zoeken.

In de schoolstatistieken geeft het getal vóór de schuine streep het totaal aantal leerlingen, jongens en meisjes samen, en dat erachter het aantal meisjes. Is slechts één getal genoteerd, dan is dat het totale aantal leerlingen, zowel jongens als meisjes.

Waar de statistieken in de bronnen ook de algemene totalen geven, zijn die in de verzamelstaten opgenomen. Waar deze totalen in de bronnen ontbreken zijn ze, als dat enigszins zinvol was, berekend; ze zijn dan tussen teksthaken geplaatst.

Het teken – geeft aan: geen gegevens beschikbaar (in veel gevallen heeft het echter ook de betekenis: niet aanwezig). Het cijfer 0 of het woord 'geen' betekent: met zekerheid geen personen van deze categorieën aanwezig.

Verzamelstaten van de kerken en scholen in het gouvernement Ambon

1. De kerken

De gegevens in deze tabel zijn voor het jaar 1673 ontleend aan de documenten 177-185 alsmede enkele niet opgenomen rapporten, verder aan doc. 235-236 (1682), 281 (1694/1695), 295 (1701), 311 (1708/1709), 394 en 395 (1757/58), 412 (november 1765 – januari 1766) en 438 (1785/1786), alsmede aan Valentijn, 'Ambonsche Zaaken van den Godsdienst', fol. 130/131 (1708/1709). De niet in deze uitgave opgenomen verslagen waaruit is geput voor het jaar 1673 zijn te vinden in NA, VOC 1293 fol. 495-500 en 569-572 alsmede 1300, fol. 807-814. Omdat in de tabellen van 1695 de data voor Haruku en de onder Haruku en Ambon behorende negorijen op Ceram kennelijk in het ongerede zijn geraakt (de aantallen gemene christenen kunnen niet juist zijn), zijn de data voor de betreffende plaatsen ontleend aan doc. 271 (november 1694) en 277 (juni 1695). Wat betreft de kolom 1708/1709, zie voor een deel daarvan de toelichting bij de betreffende staat in doc. 311. De data betreffende Haruku en Ceram zijn ontleend aan het niet in deze uitgave opgenomen visitatierapport van Abraham Parent over november 1708 en januari-februari 1709, dat te vinden is in Valentijn, t.a.p. De totalen in de kolom 1758 komen niet voor in de staat, maar zijn berekend op grond van de gegevens in die kolom. De met een asterisk (*) gemerkte plaatsen in de statistiek 1785/86 zijn afkomstig uit de staat van 1784/85 (doc. I-2/437). Deze laatstgenoemde staat geeft niet het aantal vrouwelijke lidmaten.

Het eerste getal geeft het totaal aantal zielen aan; het tweede het totaal aantal lidmaten; het derde het aantal vrouwen onder de lidmaten. In de staat over 1785/86 is niet duidelijk of de nieuw aangenomen lidmaten, die in een aparte kolom staan aangegeven, vallen onder het in kolom 1 en 2 van die staat genoemde totaal aantal lidmaten. Ze zijn in deze tabel bij het noteren van het aantal lidmaten niet meegerekend; wel echter bij het totaal aantal zielen. De kolommen 1673 en 1682 geven voor elke plaats niet het totale aantal lidmaten, maar alleen het aantal dat deelnam aan de avondmaalsviering die werd gehouden tijdens het bezoek van de predikant (de communicanten).

Enkele data van vóór 1673
Het aantal op Ambon en omliggende eilanden wonende christenen bij de overname door de Nederlanders werd in 1605 door de missiepaters opgegeven als 16.000 (doc. 2). Misschien was dit een te hoge schatting. In de 17e eeuw steeg het aantal christen-negorijen tot 50 in Ambon-Lease (reeds in 1633); vanaf 1645 komen daar negorijen op Ceram bij (1645, Kaibobo, 1648 Amahai, daarna ook andere). De jaren 1640-1660 zijn een periode van snelle groei; vele volwassenen werden gedoopt, de meesten afkomstig uit de traditionele godsdienst, maar er zijn onder deze gedoopten ook groepen moslims (zie doc. 100, 116, 122, 130, 135). De bronnen geven in deze tijd echter nog geen totalen voor het gehele gebied. De kerkbrief van 1679 noemt een aantal zielen van 'omtrent 20 duyzent inlandsche christenen', en 50 kerken en scholen (doc. 230); In zijn Kort Ontwerp van 1692 geeft Valentijn als totaal 28.043 (doc. 256, slot). Vanaf 1706 neemt de kerkenraad jaarlijks in zijn septemberbrief aan de kerkenraad van Batavia een beknopte statistiek op, waarin opgave wordt gedaan van de aantallen 'gemene christenen', lidmaten, kinderen in en buiten de scholen en de gedurende het verslagjaar nieuw gedoopten. Het totaal aantal christenen is in 1706 34.223 en schommelt gedurende de rest van de eeuw tussen de 30.000 en de 35.000 zielen. In 1711 en 1717 wordt een daling van meer

dan 10 procent gemeld, veroorzaakt door epidemieën (doc. 317, 328, zie ook doc. 383 en 388); deze daling wordt telkens spoedig goedgemaakt. Dat in 1785/1786 het totaal beneden de 30.000 kwam kan worden toegeschreven aan de slechte toestand in het laatste kwart van de 18e eeuw, toen Papoese zeerovers moordend, brandstichtend en plunderend door de Molukse wateren voeren. De laatste opgave, van 1790, geeft een bekend totaal van 23.588 zielen (doc. 445).

De eerste Avondmaalsviering werd gehouden op 3 september 1625 met 18 deelnemers, allen Europeanen. Kort daarna werden de eerste lidmaten aangenomen uit de Ambonezen en/of andere op Ambon wonende Aziaten. Het aantal lidmaten groeide van 41 in 1629 naar 87 (1630), 130 (1631), 400 (1655, zie doc. 130), 1000 (1660, doc. 136). Volgens een opgave in 1664 is het aantal lidmaten op Saparua 144, Nusa Laut 182, Haruku 124, Ceram 11 (doc. 144). In 1701 wordt het totaal berekend op 2051; daarna dalen de opgegeven aantallen via 1852 in 1706, 1761 (1708), naar een niveau tussen 1300 en 1600. Op enig moment na 1760 treedt weer een stijging op; de laatste opgave is tevens de hoogste (3395 lidmaten in 1790). De beschikbare gegevens wekken de indruk dat het aantal communicanten gewoonlijk lager, soms aanzienlijk lager, was dan het aantal geregistreerde lidmaten; dit zou voor een deel de verschillen in de opgaven gedurende de 18e eeuw kunnen verklaren. Met de vergroting van het getal lidmaten beoogde de kerkleiding een intensivering van het kerkelijk leven; wie tot het avondmaal toegelaten wilde worden werd ondervraagd over zijn of haar kennis van de christelijke leer. Het aantal vrouwelijke lidmaten was ongeveer gelijk aan dat van de manslidmaten Aan de avondmaalsviering namen in principe Europeanen en Molukkers zonder onderscheid deel; met problemen die rezen in verband met de Molukse adat werd soepel omgegaan (doc. 77 en 95).

Daarnaast poogden de predikanten christelijke normen ingang te doen vinden in de gehele (christelijke) samenleving. Een speerpunt daarbij was het huwelijk. Men liet de wijze waarop huwelijken traditioneel tot stand kwamen onaangetast, maar probeerde wel de totaria te reguleren en eiste een kerkelijke huwelijkssluiting, waardoor op de gehuwden kerkelijke normen konden worden toegepast. In verband daarmee worden in visitatieverslagen vrijwel steeds ook de aantallen door de predikant in de echt verbonden paren vermeld.

Rondom het Kasteel Victoria lag een aantal kampongs, Hative Ketjil, Latuhalat (de oude vestiging van die naam), Nusanive, Soa Ema, Soa Kilang en Soya di bawah (beneden) aan de westzijde, de kampongs Halong en Mardika ten oosten ervan. Samen vormden deze kampongs de ‘agglomeratie Ambon’; ze werden relatief intensief verzorgd.

eiland/plaats	1673	1682	1695/96	1701	1708/1709	1757/58	1765/66	1785/86
Buano (Bonoa, Boanoa)	247/–/–	–/23/–	471/28/–	571/34/–	637/29	637/17	816/2/0	822/16/5
Manipa	190/26/–	–/29/–	266/18/–	282/15/–	295/15	228/6/4	209/2/1	152/26/5
Buru	–	–	131/18/–	137/29/–	151/17	53/13/7	41/13/11	44/11
Ambon-Leitimor								
Amahusu	–	–	–	–	–	–	*zie Latuhalat*	–
Ambon-stad	–	–	*zie Nusanive en Halong*		–	–	–	569/152/108
Ambon-Holl. gem.	–	–	–	–	–	–	–	235/67/47
Baguala *zie Paso*	–	–	–	–	–	–	–	–
Ema	–/30/16	–/58/–	740/33/–	680/57/–	629/59/27	410/30/19	439/24/14	442/51/29
Halong (Halon, Halou)	–	–	–	*bij Mardika*	*bij Mardika*	355/12/7	275/7/4	254/24/20
Hatalai	–/21/4	–/64/–	320/63/–	380/88/–	372/76/45	252/8/6	280/8/5	319/27/8
Hative (Ketjil)	–	–	–	*bij Nusanive*	*bij Nusanive*	528/34/25	–	–
Hukurila	–/13/13	–/29/–	337/27/–	356/39/–	302/34/21	121/20/11	108/11/6	118/15/7
Hutumuri	–/45/20	–/78/–	788/77/–	902/63/–	902/45/23	855/33/19	677/16/9	796/104/72
Hutumuri Ketjil	*bij Paso*	–	–	–	–	82/3/1	81/1/0	*zie Paso*
Kilang	–/20/8	–	388/54/–	406/55/–	308/49/27	265/29/22	276/28/20	267/57/38
Latuhalat	–	–	–	*bij Nusanive*	*bij Nusanive*	481/12/9	770/10/8	874/39/21
Leahari	–	–	89/5/–	107/15/–	68/10/5	55/6/3	65/4/2	56/12/7
Mardika	–	–	1287/114	1419/109/–	1535/67/34	123/0/0	97/1/0	108/17/10
Naku	–/22/20	–	478/65	490/96/–	438/86/45	453/54/32	392/21/15	364/54/27
Nusanive	–	–	1964/214	2099/241/–	2318/184/100	363/18/11	602/20/10	684/24/21
Paso	–/24/–	–/72/28	503/38	495/37/–	515/38/20	420/8/2	278/16/3	312/59/45
Rutong	*bij Ema*	–/42/–	271/24	235/34/–	223/20/13	153/28/12	140/21/12	177/34/17
Seilale	–	–	–	*bij Nusanive*	*bij Nusanive*	–	–	–
Soa Ema	–	–	*bij Nusanive*	–	–	102/16/9	76/14/7	195/42/26
Soa Kilang	–	–	*bij Nusanive*	–	–	275/19/11	175/8/4	120/24/14

eiland/plaats	1673	1682	1695/96	1701	1708/1709	1757/58	1765/66	1785/86
Soya di atas	–	–	310/45	322/45/–	294/41/24	197/12/7	211/11/6	166/21/14
Soya di bawah	–	–	*bij Nusanive*	*bij Mardika*	*bij Mardika*	242/21/12	215/18/12	218/28/19
Urimesen	–	–	–	*bij Nusanive*	*bij Nusanive*	–	–	–
Ambon-Hitu								
Alang	–/40/13	–/79/–	934/82	1148/91/–	1108/99/53	1197/57/27	1043/41/27	1094/82/61
Hative Besar/Groot	–	–	–	–	–	–	538/23/17	457/44/31
Hatu	–/6/–	–	338/17	395/23/–	423/27/11	432/12/4	429/11/3	353/15/11
Hila (Senalo)	–/18/8	–	87/8	76/8/–	–	40/9/6	28/3/2	33/15/14
Hukonale	–	–	86/9	89/8/–	–	–	–	–
Larike	–	–	–	–	–	24/7/4	11/5/2	30/21/15
Liliboi	–3/–	–	868/40	917/69/–	968/59/26	914/13/7	1005/12/7	767/48/27
Rumahtiga	–	–	–	–	–	97/4/2	94/1/0	66/20/12
Suli	–/33/14	–/39/14	440/29	450/25/–	436/21/8	448/30/16	423/18/8	476/77/55
Tawiri	–	–	–	–	–	–	*bij Hative Besar*	189/9/5
Tial	*bij Suli*	–/3/1	64/4	79/7/–	78/9/4	131/4/1	99/2/0	100/23/15
Waai	–/38/19	–/45/20	464/26	499/28/–	411/23/12	574/16/7	506/20/10	561/28/20
Ceram (Seram)								
Amahai	–/14/–	–	950/34	1040/35/–	–	783/15/3	613/14/4	*570/31
Elpaputih (Kelpap., Ely)	386/15/–	–	440/20	508/27/–	–	461/20/10	374/6/0	*402/30
Hatusua	–	–	–	54/2/–	71/5	145/9/7	114/1/0	96/6/3
Kaibobo (Caybobbe enz.)	–/70/–	–/39/–	–/34/–	540/38/–	567/32	801/17/7	657/11/5	702/17/11
Kamarian	–	–	–/8/–	339/7/–	438/8	430/3/1	395/2/1	329/7/3
Makariki	–	–	*bij Amahai*	*bij Amahai*	–	191/10/2	224/5/1	*180/9
Paulohi	–	–	–	–	–	429/10/5	407/2/1	393/16

eiland/plaats	1673	1682	1695/96	1701	1708/1709	1757/58	1765/66	1785/86
Piru	30/–/–	–/8/–	–/7/–	136/5/–	171/14	189/5/3	171/1/0	211/3/1
Rumahkai	–	–	–/5/1	456/6/–	431/7	360/7/1	417/1/0	157/6/1
Seruawan	–	–	*bij Kamarian*	61/4/–	*bij Kamarian*	113/0/0	92/0	51/0/0
Soahuku	–	–	*bij Amahai*	*bij Amahai*	–	252/3/0	247/3/0	*148/5
Tanunu	–	*bij Piru*	–/3/1	46/8/–	59/10	53/2/1	38/1/1	61/1/1
Tihulale	–	–	70/0	116/4/–	153/7	131/6/4	119/5/3	121/7/1
Saparua (Honimoa, Uliasser)								
Booi	–	–	456/15	528/16/–	–	438/17/3	433/16/3	372/48/30
Haria	*bij Porto*	–	1269/30	1383/35/–	–	*bij Porto*	1120/9/2	940/44/26
Ihamahu	–	–	837/18	994/22/–	–	852/20/6	815/12/5	550/33/18
Itawaka	–/32/8	–	*bij Paperu*	2873/53/–	–	611/18/5	520/8/2	348/46/37
Nolot	*bij Itawaka*	–	*bij Paperu*	*bij Itawaka*	–	771/10/2	863/7/3	575/27/16
Ouw	–	–	1319/23	1289/35/–	–	1005/70/23	692/110/58	665/180/107
Paperu	*bij Itawaka*	–	2435/47	*bij Itawaka*	–	409/4/3	361/3/1	301/17/12
Porto	–/32/8	–	*bij Haria*	*bij Haria*	–	1969/10/4	683/9/1	596/34/21
Saparua	–	–	*bij Tiouw*	*bij Tiouw*	–	745/32/16	672/38/22	224/17/13
Sirisori	–/36/8	–	1059/31	1146/35/–	–	905/36/16	772/48/29	766/111/83
Tiouw	–	–	594/30	723/34/–	–	*bij Saparua*	*bij Saparua*	370/23/15
Tuhaha	*bij Itawaka*	–	*bij Paperu*	*bij Itawaka*	–	923/34/16	792/25/12	674/106/66
Ulat	–	–	1062/19	1142/32/–	–	849/57/16	968/62/24	559/134/94
Nusa Laut								
Abubu	*bij Sila*	–	839/13	643/23/–	–	653/29/10	566/23/11	425/66/35
Akoon	*bij Sila*	–	246/11	254/12/–	–	271/11/5	211/6/3	173/23/11
Amet	*bij Sila*	–	621/27	853/38/–	–	860/23/10	659/19/10	574/87/58

eiland/plaats	1673	1682	1695/96	1701	1708/1709	1757/58	1765/66	1785/86
Leinitu	*bij Sila*	–	527/24	566/25/–	–	252/5/1	265/7/1	199/30/22
Nalahia	*bij Sila*	–	511/20	501/20/–	–	568/12/2	543/13/7	426/36/24
Sila	–/63/16	–	*bij Leinitu*	*bij Leinitu*	–	227/16/5	210/26/14	190/40/29
Titawai	*bij Sila*	–	1224/30	1435/49/–	–	1159/39/12	904/25/12	872/105/57
Haruku (Boangbessy, Oma)								
Aboru	–	–/41/–	–/32/10	458/30/–	428/18	556/10/4	454/6/1	565/24/8
Haruku	–	–/58/–	–/61/–	664/70/–	709/70	454/24/18	441/13/9	482/44/22
Hulaliu	–	–/31/–	–/27/–	291/28/–	305/25	393/14/5	363/13/5	329/18/9
Kariu (Cariuw,Crieuw)	–/34/–	–/29/–	–/36/–	307/33/–	303/21	238/14/8	176/9/4	163/13/7
Oma	–/46/–	–/82/–	–/78/–	787/89/–	919/73	995/39/9	823/16/3	723/56/21
Samet	–	*bij Haruku*	*bij Haruku*	*bij Haruku*	*bij Haruku*	297/6/2	290/4/1	359/26/11
Wasu	–/23/–	*bij Aboru*	–/14/–	174/20/–	204/11	265/18/7	255/13/6	363/14/6
somma	–	–	–	32841/2051/–	–	[31270/1223/557]	[29118/985/488]	[27833/2916/2092]

2. De scholen

De gegevens over 1633 zijn ontleend aan doc. 57; 1673 aan doc. 178, 180-184 en de niet opgenomen verslagen in NA, VOC 1293 fol. 541-546 alsmede 1300 fol. 807-814; 1682 aan doc. 235 en 236; 1694/1695 aan 268, 271 en 273-276; voorts als in de kerkstaat. De cijfers zijn over het algemeen die op de rol; in kolom 1694/5 worden echter alleen de tijdens het bezoek van de predikant aanwezige scholieren gegeven; de cijfers op de rol kunnen in de betreffende documenten worden gevonden. Hetzelfde geldt voor Buano, Manipa, Ceram en Haruku in de kolom 1682. De cijfers voor Buru in de kolom 1785/86 komen uit de staat van het daarop volgende jaar (doc. 441). Uit de periode 1710-1756, waarover geen gedetailleerde staten beschikbaar zijn, zijn wel de totaalcijfers bekend; die werden sinds 1706 jaarlijks in de septemberbrief van de Ambonse kerkenraad aan die van Batavia opgenomen.

Gegevens van voor 1633/1673

De Portugese missiepaters hadden in de Midden-Molukken tegen het einde van de 16e eeuw ongeveer twintig scholen. De school te Ambon werd, misschien in 1607, voortgezet onder leiding van Johannes Wogma; in 1608 had deze school 50 leerlingen (doc. 5). Deze school was in 1611 nog in goede staat, maar raakte daarna in verval. In 1615 waren er echter weer 29 leerlingen (doc. 6). In september 1629 waren er in de Midden-Molukken 20 scholen met 26 meesters en 702 leerlingen; medio 1633 volgens opgave van ds. Helmichii 32 met 1238 leerlingen (doc. 57). in 1653 wordt alleen voor het eiland Ambon een aantal van 1680 schoolkinderen genoemd (doc. 126). Meer gegevens kunnen worden aangetroffen in Ben Koolen, *VOC en Onderwijs: een inventarisatie*, Assen 2011, in het bijzonder p. 78-134.

eiland/plaats	1633	1673	1682	1694/95	1708/1709	1757/58	1765/66	1785/86
Buano (Bonoa, Boanoa)	–	28	52	61/25	106	81/20	86/6	166/56
Manipa	–	21	31	52/27	45	28/8	29/9	32/14
Buru	–	–	–	30/–	26	9/5	5/5	3/1
Ambon-Leitimur								
Amahusu	*bij Ambon-west*	–	–	–	–	–	*bij Latuhalat*	–
Ambon-oost *zie ook Mardika*	120	–	–	–	–	–	–	–
Ambon-west *zie ook Nusanive*	110	–	–	–	–	–	–	–
Ambon-Hollandse school	–	–	–	–	–	–	–	158/61
Baguala *zie Paso*								
Ema	60	66	73	67/16	121/43	114/36	101/36	71/21
Halong	*bij Ambon-oost*	–	–	–	*bij Mardika*	78/37	75/23	48/17
Hatalai	30	28	48	50/17	83/28	58/23	45/21	75/28
Hative (Ketjil)	*bij Ambon-oost*	–	–	–	*bij Nusanive*	182/94	–	–
Hukurila	30	40	63	60/21	76/25	25/13	61/34	19/7
Hutumuri	86	60	124	170/61	173/50	208/92	161/68	174/71
Hutumuri Ketjil/Klein	–	–	–	–	–	13/3	14/5	*bij Paso*
Kilang	50	45	63	–	88/21	59/24	68/24	56/22
Latuhalat	–	–	180	–	*bij Nusanive*	153/63	132/81	126/42
Leahari	*bij Rutong*	*bij Rutong*	–	18/6	12/4	23/10	14/6	16/7
Mardika	*bij Ambon-oost*	–	142	47/9	317/87	38/13	22/10	24/7
Naku	40	37	62	64/12	82/25	80/35	55/14	97/43
Nusanive	–	–	–	118/32	156/40	107/33	144/64	79/28
Paso	24	30	91	76/38	69/27	53/17	54/18	76/33
Rutong	30	32	50	35/12	50/10	34/6	53/11	30/7
Seilalu	–	–	–	–	–	–	–	–
Soa Ema	–	–	–	–	–	10/5	15/2	27/9

eiland/plaats	1633	1673	1682	1694/95	1708/1709	1757/58	1765/66	1785/86
Soa Kilang	–	–	–	–	–	47/19	40/25	24/7
Soya di atas	–	25	36	37/17	59/28	30/6	33/9	41/21
Soya di bawah	*bij Ambon-oost*	–	–	–	*bij Mardika*	56/20	47/10	39/12
Ambon-Hitu								
Alang	50	59	136	183/54	250/106	283/132	225/86	183/91
Hative Besar/Groot	*bij Ambon-west*	–	–	–	–	–	134/65	98/51
Hatu	24	21	30	56/13	100/29	123/45	57/21	91/30
Hila (Senalo)	–	23	7	14/4	–	5/3	5/3	2/2
Larike	–	–	–	–	–	1	0	–
Liliboi	36	42	130	85/16	–	219/65	259/88	183/62
Rumahtiga	15	16	–	13/2	183/70	34/16	26/14	13/6
Suli	20	28	48	81/35	77/29	117/48	87/38	114/32
Tawiri	*bij Ambon-west*	–	–	–	–	–	*bij Hative*	33/16
Tial	–	–	14	13/6	14/5	33/15	22/7	50/27
Waai	20	25	65	57/14	53/14	112/29	96/31	139/68
Ceram (Seram)								
Amahai	–	56	–	104/32	–	45/8	58/0	*191/66
Elpaputih (Ely, Kelpaputy)	–	50	–	55/10	–	50/25	19/0	*55/20
Hatusua	–	–	–	16/6	13	25/15	19/7	22/6
Kaibobo (Caybobbe enz.)	–	50	70	47/13	68	90/14	157/50	95/26
Kamarian	–	–	50	56/22	65	67/18	65/29	59/17
Makariki	–	–	–	–	–	20/5	23/1	*bij Amahai*
Paulohi	–	–	–	–	–	68/34	18/0	*bij Elpaputih*
Piru	–	7	19	12/7	22	38/17	15/0	61/27

eiland/plaats	1633	1673	1682	1694/95	1708/1709	1757/58	1765/66	1785/86
Rumahkai	–	–	–	65/23	62	66/36	62/30	50/19
Seruawan	–	–	–	*bij Kamarian*	*bij Kamarian*	*bij Kamarian*	47/5	13/7
Soahuku	–	–	–	–	–	18/5	8/8	*bij Amahai*
Tanunu	–	–	*bij Piru*	10/6	9	11/5	14/3	15/5
Tihulale	–	–	–	15/4	38	24/9	40/15	28/6
Saparua (Honimoa, Uliasser)								
Booi	25	–	–	69/16	–	114/40	99/42	80/23
Haria	25	*bij Porto*	–	*bij Porto*	–	*bij Porto*	95/14	107/33
Ihamahu	–	–	–	89/28	–	167/44	165/45	119/53
Itawaka	–	*bij Nolot*	–	*bij Nolot*	–	219/76	67/36	78/28
Nolot	–	69	–	98/29	–	242/79	242/93	136/56
Ouw	30	70	–	134/36	–	233/81	180/66	146/65
Paperu	25	100	–	119/26	–	70/17	100/33	101/31
Porto	–	71	–	133/30	–	233/70	33/9	102/42
Saparua	–	–	–	62/16	–	191/74	139/58	36/16
Sirisori	30	111	–	160/47	–	280/123	159/57	183/86
Tiouw	25	46	–	*bij Saparua*	–	*bij Saparua*	*bij Saparua*	70/26
Tuhaha	30	*bij Paperu*	–	*bij Paperu*	–	231/79	184/56	42/14
Ulat	40	–	–	125/31	–	182/62	193/64	133/55
Nusa Laut								
Abubu	22	43	–	97/25	–	150/49	171/47	106/42
Akoon	*bij Amet*	28	–	46/16	–	88/35	49/22	22/9
Amet	32	71	–	97/27	–	206/78	170/45	165/57
Leinitu	43	–	–	44/20	–	69/23	51/18	42/15

eiland/plaats	1633	1673	1682	1694/95	1708/1709	1757/58	1765/66	1785/86
Nalahia	36	55	–	63/24	–	132/48	103/26	88/35
Sila	*bij Leinitu*	65	–	*bij Leinitu*	–	63/21	51/20	49/24
Titawai	*bij Leinitu*	120	–	130/22	–	367/153	209/77	163/67
Haruku (Boangbessy, Oma)								
Aboru	30	36	18	55/13	97	81/28	64/23	68/30
Haruku	*in oprichting*	34	86	78/19	114	100/30	102/45	96/46
Hulaliu	–	34	38	53/16	58	70/22	92/28	51/21
Kariu (Cariuw, Crieuw)	–	–	60	77/33	59	56/16	43/15	36/15
Oma	40	51	110	75/18	169	193/51	189/70	152/71
Samet	30	29	*bij Haruku*	*bij Haruku*	*bij Haruku*	70/30	78/30	58/15
Wasu	–	16	36	35/14	40	53/24	59/21	32/13
somma	1238	–	–	3602/1063	–	[6798/2479]	[4952/2040]	5067/1983

Verzamelstaten van de kerken en scholen in het gouvernement Ternate

1. De kerken

De gegevens in deze tabel zijn afkomstig uit de documenten 101 en 103 (1693/94), 122 en 123 (1702/1703), 140 en 141 (1710), 1666 (1724), 177 en 179 (1728/29), 214 (1757), 218 (1761/62), 230 (1774) en 238 (1782). De cijfers voor Batjan en Makian in de kolom 1694 zijn ontleend aan een verslag van eind 1693 (doc. 101), die voor de dorpen Attingola, Buol, Gorontalo, Lehi, Pehe voor 1774 aan de statistiek van 1772 (doc. 227); die voor het eiland Ternate voor 1728 zijn exclusief de Compagniesdienaren, en in de kolom 1761/62 zijn ze die van 1763 (doc. 219), in de kolom 1782 zijn ze van 1781 (doc. 237). Het aantal 'meer dan 2000' voor het eiland Kabaruan (Talaud-eilanden) is ontleend aan het rapport van de visitatie door ds. Brants in 1705 verricht (doc.130); de 'meer dan 500' voor Lirung (Talaud-eilanden) onder 1728/29 komen uit een visitatierapport van 1724 (doc. 166). De Talaud-eilanden werden, zover uit de documenten blijkt, na 1724 niet meer door een predikant bezocht, maar er was omstreeks 1774 nog steeds een schoolmeester gestationeerd op het eiland Kabaruang (doc. 230, slot).

De tabel geeft het totaal aantal christenen per negorij (d.w.z. de som van alle categorieën christenen, inclusief de tijdens het betreffende visitatiebezoek gedoopten, maar exclusief het aantal tijdens dat bezoek getrouwde echtparen), en waar mogelijk ook het aantal lidmaten, d.w.z. van hen die toegang hadden tot de viering van het Avondmaal. Waar de bronnen de aantallen vrouwelijke leden/lidmaten afzonderlijk noemen, is dat hieronder eveneens gedaan. Er staan dan drie getallen: het eerste is dat van het totaal aantal zielen, het tweede van het totaal aantal lidmaten, en het derde dat van de vrouwelijke lidmaten. In de tabellen per dorp in de documenten zijn vaak ook de aantallen zielen gespecificeerd naar geslacht; men kan ze daar zoeken. Algemene totalen voor het gehele gouvernement worden alleen gegeven wanneer de bron ze biedt.

De gegevens over 1724 (doc.166) zijn opgenomen omdat deze visitatiereis juist kwam na een een 'kinderpokken'-epidemie, die volgens de opgave van ds. Sell in Taruna, Manganitu, Tabukan en andere plaatsen tot meer dan de helft van de bevolking had weggeraapt.

Het totaal van de kolom 1761/62 is slechts een benadering. Het is niet correct berekend; bovendien komen voor negen dorpen de in de eindstaat van het verslag gegeven totalen niet overeen met die in de rapportage per plaats. Waar in de tekst aantallen kinderen buiten de school opgegeven zijn, zijn die in deze tabel soms wel, soms niet meegeteld.[64]

Enkele gegevens uit de periode vóór 1693

In 1628 wordt voor Ternate (Maleyo) een aantal van 276 niet-Europese christenen gemeld, 136 mannen en 140 vrouwen (doc. 22). In 1635 bedroeg het totaal aantal christenen op Batjan 283 zielen (doc. 36). Voor Makian wordt in 1628 een aantal van bijna

[64] Ander statistisch materiaal betreffende Ternate c.a. (uit 1691 en 1696) in: H.E. Niemeijer, 'Political Rivalry and Early Dutch Reformed Missions in Seventeenth-Century North Sulawesi (Celebes)', in: Pieter N. Holtrop and Hugh MacLeod (eds.). *Missions and Missionaries*, Woodbridge 2000 (Studies in Church History, 13), 32-49, nader 48); Dezelfde, 'Agama Kumpeni? Ternate en de protestantisering van de Noord-Molukken en Noord-Sulawesi 1626-1795', in: G.J. Schutte (red.), *Het Indisch Sion. De Gereformeerde Kerk onder de Verenigde Oost-Indische Compagnie*, Hilversum 2002, 147-175, nader 162.

100 niet-Europese christenen opgegeven (doc. 22); in 1640 waren daar 80 tot 90 Maleis-sprekende christenen (doc. 41).

In april 1649 namen te Ternate 23 personen deel aan de avondmaalsviering. (doc. 43); in 1650 was dit aantal gegroeid tot ongeveer 40; in 1657 tot 60 (doc. 51); Bij aankomst van ds. Brouwerius in april 1672 was dit weer gedaald tot 25. Op Makian bedroeg het in 1650 18 of 19 (doc. 45). In 1672 werden, misschien voor het eerst, op Ternate zelf Maleis-sprekende christenen tot het avondmaal toegelaten (doc. 58).

In Noord-Celebes en op de eilanden ten Noorden daarvan waren tussen 1560 en 1660 duizenden personen door de rooms-katholieke missie gedoopt. Evenals eerder in de Midden-Molukken was gebeurd, werden deze christenen na de overname door de VOC tot de Gereformeerde Kerk gerekend; de door de missionarissen bediende doop werd daarbij erkend. De duizenden die in de jaren 1680 door ds. Cornelius de Leeuw werden gedoopt (zie zijn reisverslagen en de informatie in doc. 89) waren aanhangers van de traditionele religie en moslims die tot het Christendom overgingen.

Het streepje – staat voor: geen gegevens beschikbaar. < betekent: minder dan; > betekent: meer dan.

plaats/jaar	1693/94	1702/3	1710	1724	1728/29	1757	1761/62	1774	1782
Ternate	–	–	1460/93	–	550/68	–	230/29/–	571/15/7	466/42/–
Makian	–/9/4	46/4	40/2/1		32/2/0	23/2/1	–	–/2/1	–
Batjan	160/8/3	134/6	116/4/1		93/9/–	–	131/4/–	118/1/1	–
Noord-Celebes									
Amurang	–	–	–	102/–	155/2/0	692/2/0	469/1/–	1229/0/0	–
Attingola	77/0	–	–	–	–	618/1/0	529/0/0	*449/1/0	–
Bintauna	–	–	–	–	–	576/1/0	955/1/–	624/0/0	–
Bulang (Bolaäng)	117/4	115/3	–	297/1	350/1/0	441/0/0	559/2/–	181/0/0	–
Bulang Itang (Bolaäng Itang)	847/0	1070/0	–	*bij Kaudipan*	1297/–	1672/1/0	1953/2/–	1142/0/0	–
Buol	333/0	1577/0	–	1400/2	1278/1/0	1635/3/0	1780/4/–	*1508/3/1	–
Gorontalo	–	–	–	–	–	105/1/0	78/2/–	*80/1/0	–
Kaidipan/Dauw	459/4	463/0	–	2285/4	1477/4/–	2730/3/1	1906/2/–	2187/0/0	–
Kema	–	–	–	–	–	288/2/1	384/4/–	1114/1/0	–
Likupang	–	–	–	–	–	–	–	218/0/0	–
Manado	>400/12	428/7	–	614/7	616/9/–	1127/5/2	1933/4/–	1184/3/2	–
Quandang	–	–	–	–	–	–	–	5/0/0	–
Tanawanko	–	–	–	–		174/1/–	183/1/–	235/0/0	–
Tagulanda en Siau									
Haas	–	–	–	*bij Tagulanda*		*bij Tagulanda*	222/3/–	362/1/0	–
Lehi	–/–	374/–	–	198/–	196/0/0	429/1/0	*bij Pehe*	*370/1/0	–
Minanga		266/5/–	–	287	–	417/1/0	353/1/–	477/0/0	540/0/0
Ondong	–/–	465/–	–	711/–	593/0/0	2333/2/0	1555/–	2644/0/0	–
Pehe	–/10	971/–	–	1049/–	769/0/0	1839/1/0	1640/1/–	*1572/1/0	–
Tagulanda	–/51	ca. 1400/33	–	1437/7	1650/2/–	2191/4/0	1451/1/–	1050/0/0	1144/0/0
Ulu	–/15	1018/–	–	1225/1	1381/2/0	1782/1/0	1239/1/–	1484/0/0	1375/0/0

Sangir									
Kalongan	365/8	500/8	–	470/10	559/10/–	659/2/0	583/1/–	588/2/0	–
Kandar	388/5	383/–	–	–	30/0/0	190/3/0	128/2/–	165/0/0	–
Kulur (Coulor)	240/1	313/–	–	383/8	415/7/–	510/2/1	749/1/–	543/1/0	540/1/0
Kuma	266/3/–	407/–	–	405/4	326/0/0	512/1/0	366/1/–	415/0/1	468/0/0
Manalu	226/1	386/–	–	305/4	409/5/–	519/1/0	593/2/–	785/0/0	708/1/0
Manganitu Baru/Nw	1864/54	1870/8	–	1383/4	1467/–	1941/1/0	2101/1/–	1407/1/0	–
Manganitu Lama/Oud					–	1019/1/0	690/1/–	1304/1/–	1272/1/–
Matani	350/26	530/–	–	655/14	509/9/–	–	–	–	–
Salurang	50	463/–	–	458/–	564/0/0	1443/1/0	297/1/–	858/2/0	1150/0/0
Tabukan	>2000/–	5000/8	–	2716/2	1078?/–	2994/3/2	3958/4/–	1071/0/2	1687/0/0
Tamaku	439/10	534/–	–	473/1	1035/2/–	1500/4/0	1216/1/–	1183/2/0	850/0/0
Tariang (Tariam)			–	–	–	364/8/2	336/1/–	388/4/1	445/0/0
Taruna	1900/48	2331/25	–	876/22	1476/14/–	1680/2/0	1655/0/0	1602/1/1	1322/–/–
Talaud-eilanden	–	< 2000	–		> 500	–	–	–	–
Somma sommarum			19.890/210			32.503/66/10	30.341/84	20.905/49/17	–

2. De scholen

In het gouvernement Ternate hadden de Nederlanders lange tijd alleen vaste voet op de eilanden Ternate, Batjan en Makian. Slechts op die plaatsen waren scholen, waarover slechts nu en dan informatie te vinden is. Na de jaren 1660, toen de Spanjaarden zich terugtrokken uit Noord-Celebes en de Sangir-Talaud archipel en deze gebieden werden overgenomen door de VOC, werd het aantal scholen in het gouvernement aanzienlijk groter en werd ook de berichtgeving regelmatiger.

Op Ternate bij het fort Maleyo werd in 1626 een school gesticht, die op de eerste dag al 24 leerlingen telde. Dit aantal bleef tientallen jaren ongeveer gelijk. Op Batjan was al voordien een 'deftige school', die echter in 1626 volledig vervallen was, en ook daarna lange tijd niet meer dan een handvol leerlingen had. Op Makian was het verloop ongeveer gelijk. Omstreeks 1670 kwamen er drie scholen bij: te Manado, Tagulanda en Taruna (zie doc. 61), waarvan in 1673 die te Taruna met 70 leerlingen de grootste was.

Deze statistiek geeft het totale aantal leerlingen, en waar mogelijk het aantal meisjes daaronder. De getallen hebben niet altijd dezelfde waarde: in de documenten worden soms de aantallen van de schoolrol genoemd, maar soms ook alleen het aantal tijdens het bezoek van de visitator werkelijk aanwezige aantal leerlingen (zo in de kolom 1684). Bij herhaald bezoek tijdens dezelfde tournee kan een ander aantal genoemd worden dan de eerste keer. Soms ook is uit de tekst niet met zekerheid op te maken wat wordt bedoeld. In deze statistiek wordt waar mogelijk de rol gevolgd, die meestal een hoger maar soms ook een lager aantal geeft dan er kinderen aanwezig zijn; soms kan alleen het aantal presenten worden genoteerd. Van elk afzonderlijk getal kan de waarde worden nagegaan in het betreffende document. De bronnen voor de resp. kolommen zijn: voor 1675 document 66, voor 1685 doc. 84, 1693/94 doc. 101 en 103, 1707 doc. 133 en 135, 1728/9 doc. 174, 177 en 179, 1757 doc. 214, 1761/62 doc. 218, 1774 doc. 230, 1782 doc. 238. De cijfers voor de scholen van Makian en Batjan in kolom 1707 zijn die van 1706; die voor Talaud (Mangarang en Toadebale) in dezelfde kolom zijn ontleend aan het rapport van ds. Brants over zijn bezoek in 1705 (doc. 130); het cijfer voor Talaud onder 1728 wordt gegeven in het visitatierapport van ds. Dominicus Sell uit 1724 (doc. 166). Die voor de school op Ternate in kolom 1728 zijn die van 1729, en in kolom 1761/2 zijn ze van 1763.

Het streepje – betekent: geen gegevens beschikbaar. Omdat de totalen niet in de bronnen te vinden zijn, zijn ze berekend en tussen teksthaken toegevoegd.

plaats/jaar	1675	1684/85	1693/94	1707	1728/9	1757	1761/62	1774	1782	1789
Ternate	–	–	–	–	60/–	–	30/–	101/–	59	80/–
Makian	6/–	–	9/7	2/0	11/–	–	–	3/–	–	–
Batjan	10/–	–	7/3	3/3	15/–	–	22/–	17/–	–	–
Noord-Celebes										
Amurang	–	–	–	–	24/–	44	29/–	36/–	–	–
Attingola	–	–	13/0	20	37/–	40	12/–		–	–
Bintauna	–	–				60/–	147/–	27/–	–	–
Bulang (Bolaäng)	–	–	35/11	26/–	23/–	20/0	30/–	22/–	–	–
Bulang Itang	–	38/0	44/0	60/–	58/12	34/0	194/–	70/–	–	–
Buol	–	50/11	43/–	72/–	44/–	16/0	16/–	–	–	–
Dauw, *zie* Kaudipan	–	–	–	–	–	40/0	–	–	–	–
Gorontalo	–	–	–	–	–	0	–	–	–	–
Inabonto (Nabonto)	–	–	18/0	–	–	–	–	–	–	–
Kaidipan/Dauw	–	33/–	<100/5	73/–	83/20	40	125/–	66/–	–	–
Kema	–	–	–	–	–	24/0	35/–	43/–	–	–
Likupang	–	–	–	–	–	–		30/–	–	–
Manado	25/–	46/–	70/–	36/3	40/3	58/8	33/–	38/–	–	–
Quandang	–	–				–	–	0	–	–
Selmendongan	–	20/–	–	–	–	–	–	–	–	–
Tanawanko	–	–	–	–	–	16	18/–	16/–	–	–
Tagulanda en Siau										
Haas, *zie ook* Tagulanda	–	–	–	–	–	–	28/–	30/–	–	–
Lehi	–	–	22/5	30/–	–	20	*bij Pehe*	–	–	–
Minanga	–	–	47/0	32/–	–	26	30/–	37/–	30	–
Ondong	–	28	60/–	83/–	21/–	55/0	15/–	182/–	16/–	–
Pehe	–	40/0	96/–	74/–	16/–	37/0	48/–	–	–	–
Tagulanda	15/–	73/–	>100/–	100/–	17/–	37/0	40/–	50/–	30	–
Ulu	–	52/–	113/6	130/–	41/–	29	1	130/–	50/0	–

Sangir										
Kalongan	–	24/–	26/0	47/–	–	50/0	27/–	50/–	0	–
Kandar	–	30	49/5	50/3	–	9	8/–	9/–	0	–
Kulur (Coulor)	–	23	21/0	30	26	30	27	40/–	38/15	–
Kuma	–	16	32/8	41/9	21/–	13	12/–	33/–	30	–
Manalu	–	–	32/10	30	22/–	30	27/–	40/–	30	–
Manganitu Baru/Nieuw	–	60/–	40/0	70/–	32/–	29	30/–	40/–	0	–
Manganitu Lama/Oud	–					28	29/–	68/–	50/0	–
Matani	–	26	28/0	31/–	20/–	–	–	–	–	–
Salurang	–	29/–	16/4	31/–	21/–	28	28/–	41/–	30	–
Sarabe	–	40/–	–	–	–	–	–	–	–	–
Sinalo	–	20	–	–	–	–	–	–	–	–
Tabukan	–	62/ –	87/–	100/–	34/–	60/0	44/–	75/–	100/0	–
Tamaku	–	56/0	29/2	62/–	15/–	30	19/–	80/–	51/0	–
Tariang (Tariam)	–	–	–	–		18	30/–	38/–	27	–
Taruna (en Sawan)	95/–	101/0	110/9	98/10	303	7	27/–	23/–	33/0	–
Talaud-eilanden	–	–	–	170/40	16/–	–	–	–	–	–
Somma sommarum	–	[866]	[1262]	[1521]	[705]	[888]	[1160]	[1435]	–	–

Verzamelstaten van de kerken en scholen in het gouvernement Banda

1. De kerken

De gegevens in deze tabel zijn afkomstig uit de documenten 30 (1624), 44 (1635), 1636 en 137 (1691/2), 160 en 163 (1703/1704), 170 (1709), 222 (1750), 239 (1760), 250 (1770), 255 (1780) en 263 alsmede 265 (1790). De hoeveelheid statistische gegevens in de documenten betreffende Banda is relatief gering. Van de periode voor 1692 is eigenlijk alleen bekend dat in 1624 het aantal lidmaten 57 bedroeg, en in 1635 109. De notatie is niet uniform en daardoor kunnen de cijfers voor het totale aantal zielen op een plaats iets te hoog liggen. Daarmee zijn ook de algemene totalen niet meer dan een indicatie. In de kerkstatistiek geeft het getal vóór de schuine streep het totaal aantal christenen ter plaatse en het getal achter de streep het aantal lidmaten (zij die tot de avondmaalsviering waren toegelaten). Het cijfer voor Wayer 1738 is volgens het betreffende verslag dat van Lautang. Voor Damar, Kisar en Wetar is onder 1692 het aantal volwassen christenen vermeld. De achteruitgang op de eigenlijke Banda-eilanden na 1750 hield vermoedelijk verband met de malaise in de teelt van nootmuskaat.

plaats/jaar	1691/2	1703/4	1711	1727	1741	1750	1760	1770	1780	1788/1790
Lonthoir	–	–		–/117	251/35	269/25	168/34	153/30	128/22	
Neira	–	–			961/82	1151/67	844/133	616/151	621/87	
Selamo	–	–	1317/231	–/119	37/4	65/3	62/7	71/5	35/1	1016/98
Uriën	–	–			46/3	34/1	22/2	39/3	33/2	
Wayer	–	–			54/9	37/7	17/4	27/3	–	
P. Ai	–	–	259/53	–/ 43	210/22	185/40	175/18	133/28	102/15	
Rosengain	–	–	–	–	–	68/1	56/3	40/8	27/5	
ZW-eilanden										
Babar	geen	geen			–	112/–	205/–	179/1	340/2	–
Damar	112	114			–	367/–	458/–	347/0	228/0	439/1
Kisar	108	164			–	399/–	351/–	546/1	500/2	602/5
Lakor	geen	geen			–	–	–	–	26/0	–
Leti	–	127	601	870	–	245/–	420/–	369/2	444/2	584/3
Luang	geen	geen			–	–	–	32/0	72/0	–
Moa	geen	geen			–	120/–	208/–	257/1	406/1	334/2
Roma	geen	geen			–	–	54/–	55/0	61/1	117/2
Sermata	geen	geen			–	–	–	251/1	228/1	–
Wetar	108	84			–	127/–	63/–	99/1	94/0	–
ZO-eilanden										
Maikor						36/–	48/–	43/0	50/2	–
Wamar	167	300	338	352		–	93/–	131/2	132/0	–
Wokam						148/–	146/–	136/2	79/2	–
somma	–	–	–		[2303/163]	[3363/144]	[3378/201]	[2999/235]	[3606/145]	–

2. De scholen

In deze statistiek geeft het getal vóór de schuine streep het totaal aantal leerlingen en dat erachter het aantal meisjes, indien bekend.

plaats/jaar	1624	1635	1691/2	1703/4	1709	1750	1760	1770	1780	1790
Neira	–	44/12	–	–	–	29	47	76	109	
Lonthoir	100	33/13	–	–	–	57	24	17	25	
P. Ai	140	40/10	–	–	–	20	19	15	21	
Wayer	–	22/13	–	–	–	–	–	4	–	235
Uriën	–	–	–	–	–	3	–	4	10	
Selamme	–	18/6	–	–	–	7	–	15	–	
Rosengain	–	–	–	–	–	14	–	7	3	
Pulau Run	30	–	–	–	–	–	*bij Ai*	–	–	–
ZW-eilanden										
Babar	–	–	geen	geen	–	25		53	58	–
Damar	–	–	31	42	–	74		84	58	79
Kisar	–	–	25	60	–	67		177	125	80
Lakor	–	–	geen	–	–	–		–	–	–
Leti	–	–	–	36	–	54	498	124	122	95
Luang	–	–	geen	geen	–	–		10	11	–
Moa	–	–	geen	geen	–	30		65	32	92
Roma	–	–	geen	geen	–	–		–	19	35
Sermata	–	–	geen	geen	–	–		82	15	–
Wetar	–	–	25	28	–	50		–	25	–
ZO-eilanden										
Maikor	–	–	23	27	25	–		7	–	–
Rumawan	–	–	–	17	16	–	53	–	–	–
Wamar	–	–	20	20	20	–		11	17	–
Wokam	–	–	24	22	29	–		41	–	–
somma	–	–	–	–	–	–	[641]	[792]	[650]	–

Literatuurlijst

De hier gegeven literatuurlijst is in principe beperkt tot de in de annotatie en de bijlagen vermelde boeken en artikelen. De werken genoemd in de bijlagen Maleise geschriften en Contemporaine geschriften worden hier niet vermeld.

Aarnoutse, A.W., 'De treurgeschiedenis van H.W. Gordon', in *Jakob ging zijns weegs. Opstellen voor Jaap van Gelderen,* G. van Klinken e.a. (red.), Kampen 2006, 49-66.

Acta ofte Handelinghen des Nationalen Synodi [...] tot Dordrecht Anno 1618 en 1619, Canin, Dordrecht 1621.

Ambonsche Zaaken van den Godsdienst, zie Valentijn

Andaya, Leonard L., *The World of Maluku. Eastern Indonesia in the Early Modern Period*, Honolulu 1993.

Archief OHZ, zie Grothe, J.A.

Atlas Maluku, Utrecht 1998.

Atlas van Tropisch Nederland, Batavia 1938 (editie Gemilang, 1990).

AZG, *zie* Valentijn

Balk, G.L., F. van Dijk en D.J. Kortlang, *The Archives of the Dutch East India Company (VOC) and the Local Institutions in Batavia (Jakarta)*, Leiden-Boston 2007.

Bandasche Zaaken van de Godsdienst, *zie* Valentijn.

Baudartius, Willem, *Morgen wecker der vrije Nederlantsche provintiën, ofte een cort verhael van de bloedighe vervolginghen ende wreetheden door de Spaenjaerden ende hare adherenten* [...], Danzig 1610.

Biografisch Lexicon voor de Geschiedenis van het Nederlandse Protestantisme, 6 delen, Kampen 1983-2006.

(Beza) Alain Dufour e.a., *Correspondance de Théodore de Bèze*, 25 delen verschenen vanaf 1960.

Boetzelaer en Dubbeldam, C.W.Th. baron van, *De Gereformeerde Kerken in Nederland en de Zending in Oost-Indië in de dagen der Oost-Indische Compagnie*, Utrecht 1906.

— *De geschiedenis van de Maleische bijbelvertaling in Nederlandsch-Indië*, Bijdragen KITLV100 (1941), 27-48.

— *Correspondentie van ds. Adriaan Jacobsz Hulsebos*, z.p., z.j. Ook in: *Nederlandsch Archief voor Kerkgeschiedenis*, 33, afl. 2-4 (1933).

— *De Protestantsche Kerk in Nederlandsch-Indië. Haar ontwikkeling van 1620-1939*. Den Haag 1947.

— Dam, Pieter van, *Beschryvinge van de Oostindische Compagnie, Vierde Boek, uitgegeven door C.W.Th. baron van Boetzelaer van Asperen en Dubbeldam*, ˇs-Gravenhage 1954.

Brilman, D., *De Zending op de Sangi- en Talaud-eilanden*, Hoenderloo 1938.

Callenbach, J.R. *Justus Heurnius. Eene bijdrage tot de geschiedenis des Christendoms in Nederlandsch Oost-Indië*, Nijkerk 1897.

Jacob Cats, *Alle de Werken van Jacob Cats*, I, Amsterdam 1828,

Chijs, J.A. van der, *Nederlandsch-Indisch Plakaatboek 1602-1811*, 17 delen, Batavia-'s-Gravenhage 1885-1900.

Christelijke Encyclopaedie (2e uitgave), 6 delen, Kampen 1956-1961.

Clulow, Adam, 'Unjust, Cruel and Barbarous Proceedings: Japanese Mercenaries and the Amboyna Incident of 1623', *Itinerario* 31 (2007) 1, p. 15-34.

literatuurlijst

Collins, James T., 'A Book and a Chapter in the history of Malay: Brouwerius' Genesis (1697) and Ambonese Malay', *Archipel*, vol. 67, p. 77-127.

Commelin, I, *Begin ende Voortgangh van de Vereenigde Nederlantsche geoctroyeerde Oost-Indische Compagnie*, Amsterdam, 1646.

Corpus Diplomaticum Neerlando Indicum, verzameld en toegelicht door J.E. Heeres en F.W. Stapel, 6 delen, 's-Gravenhage 1907-1938.

Dam, Pieter van, *zie* Boetzelaer

Donner, J.H., en S.A. van den Hoorn, *Acta of handelingen der Nationale Synode*, Leiden 1883.

Drummond, R.H., *A History of Christianity in Japan*, Grand Rapids 1971.

End, G. van den, *Guiljelmus Saldenus (1627-1694). Een praktisch en irenisch theoloog uit de Nadere Reformatie*, Leiden 1991.

Enklaar, I.H., *De Scheiding der Sacramenten op het Zendingsveld*, Amsterdam 1947.

— *Joseph Kam, 'Apostel der Molukken'*, 's-Gravenhage 1963 (Indon. editie Jakarta 1980).

Evenhuis, R.B., *Ook dat was Amsterdam. De kerk der hervorming in de gouden eeuw*, 3 delen, Amsterdam 1965-1971.

Fraassen, Ch.F. van, *Ternate, de Molukken en de Indonesische archipel. Van soa-organisatie en vierdeling: een studie van traditionele samenleving en cultuur in Indonesië*. 2 delen, Leiden 1987.

Generale Missiven van gouverneurs-generaal en raden aan Heren XVIII der Verenigde Oost-Indische Compagnie ed. W.Ph. Coolhaas e.a., 13 delen, 's-Gravenhage/Den Haag 1960-2007.

Godée Molsbergen, E.C., *Geschiedenis van de Minahassa tot 1829*, Weltevreden 1928.

Goor, J. van, *Jan Kompenie as schoolmaster. Dutch Education in Ceylon 1690-1795*, Groningen 1978,

Graaf, H.J. de, *Geschiedenis van Ambon en de Zuid-Molukken*, Franeker 1977.

Groeneboer, K. *Weg tot het Westen. Het Nederlands voor Indië 1600-1950*, Leiden 1993.

Grothe, J.A., *Archief voor de Geschiedenis der Oude Hollandsche Zending*, deel I-VI, Utrecht 1884-1891.

Haar, J. van der, *Schatkamer der gereformeerde theologie in Nederland (c. 1600 – c. 1800)*, Veenendaal 1987.

Habiboe, Ron, *Tot verheffing van mijne natie. Het leven en werk van François Valentijn (1666-1727)*, Franeker 2004

Heeres, J.E., 'Documenten betreffende de ontdekkingstochten van Adriaan Dortsman beoosten en bezuiden Banda, op last van Antonio van Diemen en Cornelis van der Lijn ondernomen in 1645 en 1646', *Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde van Nederlandsch-Indië* 6e volgnr. II, 1896, 246-279, 608-719.

— 'Bouwstoffen voor de Nederlandsch-Indische kerkgeschiedenis', *Mededeelingen van het Ned. Zendeling Genootschap*, XLV (1901), 345-402.

Hof, W.J. op 't, *Bibliografische lijst van de geschriften van Willem Teellinck*, Rotterdam 1993.

Hofstede, Petrus, *Oost-Indische Kerkzaken*, 2 delen, Rotterdam 1779, 1780.

Huisman, F.W. en Th. van den End, 'Den weg der Zaligheyd in Oost en West. De echo van het catechisatieboekje van Willem Teellinck', *Documentatieblad Nadere Reformatie* 38-2, p. 21-82

Jacobs, H., *Documenta Molucensia*, 3 delen, Rome 1974-1984.

— 'Un Molisano in Indonesia e nelle Filippine: Lorenzo Masonio (1556-1631)'. *Compania Sacra*, 20/1 (1989), 52-71.

Jong, Chr.G.F. de, *De Protestantse Kerk in de Midden-Molukken: Een bronnenpublicatie.* I, 1805-1854; II, 1854-1899. Leiden 2006.

Joosse, L. *'Scoone dingen sijn swaere dingen'. Een onderzoek naar de motieven en activiteiten in de Nederlanden tot verbreiding van de gereformeerde religie gedurende de eerste helft van de zeventiende eeuw*, Groningen 1992.

Kemp, P.H. van der, 'Uit den tijd van C.P.J. Elout's toewijding aan de Maleische taal. Een bijdrage tot de geschiedenis van de beoefening der Indologische wetenschappen', *Bijdragen KITLV* 69 (1914), 184-189, 207-208.

Knaap, G.J., *Memories van overgave van gouverneurs van Ambon in de zeventiende en achttiende eeuw*, Den Haag 1987.

— 'Crisis and Failure: War and Revolt in de Ambonese Islands, 1636-1637', in *Cakalele* 3 (1992), 1-27.

— *Kruidnagelen en christenen: De VOC en de bevolking van Ambon 1656-1696*, 2e herziene druk, Leiden 2004 (Verhandelingen KITLV 212).

— 'The Governor-General and the Sultan. An Attempt to Restructure a Divided Amboina in 1638', *Itinerario* vol. 29 (2005) 1, 79-100.

Koolen, G.M.J.M., *VOC & Onderwijs: een inventarisatie*, Assen 2011.

Kuyper, H.H., *De Post-Acta*, *of nahandelingen van de Nationale Synode van Dordrecht in 1618 en 1619 gehouden,* Amsterdam 1899.

Landwehr, John, *VOC. A bibliography of publications relating to the Dutch East India Company, 1602-1800*, Utrecht 1991.

Langeraad, L.A. van, 'Eenige mededeelingen van Arent van Buchel, betreffende zijn bewindhebberschap in de Amsterdamse Kamer der Vereenigde Oost-Indische Compagnie 1619-1621', *De Navorscher* 47 (1897), 609-650.

Leupe, P.A., 'Schriftelijck rapport gedaen door den predicant Justus Heurnius', *Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde* 3 (1855), 258-262.

— 'Het journaal van Padtbrugge's reis naar Noord-Celebes en de Noordereilanden', in *Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde* 14 (1867), 105-340, met aanvullingen en correcties in *Bijdragen*, 14-4 (1867), 558-565.

Lieburg. F.A. van, *Repertorium van Nederlandse hervormde predikanten tot 1816*, Zoetermeer 1996.

— 'Het personeel van de Indische kerk: een kwantitatieve benadering', in: G.J. Schutte (red.), *Het Indisch Sion. De Gereformeerde kerk onder de Verenigde Oost-Indische Compagnie*, Hilversum 2002.

Manusama, Z.J., *Hikayat Tanah Hitu*, diss. Leiden 1977 (gestencild), 56v.; heruitgegeven door Hans Straver e.a. als: *Ridjali, Historie van Hitu: een Ambonse geschiedenis uit de zeventiende eeuw*, Utrecht 2004.

Molukse Zaaken van Godsdienst, *zie* Valentijn.

Mooij, J., *Geschiedenis der Protestantsche Kerk in Nederlandsch Indië. Eerste boek: van de stichting der Oost-Indische Compagnie tot het optreden van den Gouverneur-Generaal Antonio van Diemen (1602-1636)*, Weltevreden 1923.

— *Bouwstoffenvoor de geschiedenis der Protestantse Kerk in Nederlandsch-Indië*, 3 delen, Weltevreden 1927 en 1929, Batavia 1931.

Neurdenburg, J.C., 'Actenstukken in betrekking tot de geschiedenis der zending in de Nederlandsche koloniën', *Mededeelingen vanwege het Nederlandsche Zendelinggenootschap* 26/3 (1882), 322-337, 26/4, 407-438, 27/1 (1883), 92-122.

Niemann, G.K., 'Beschrijving der zeden en gewoonten van de bewoners der Minahassa door den gouverneur der Molukken Robertus Padtbrugge 1679', *Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde* 13 (1866), 304-331.

Niemeijer, H.E., 'Als een Lelye onder de doornen. Kerk, kolonisatie en christianisering op de Banda-eilanden, 1616-1635', *Documentatieblad voor de Geschiedenis van de Nederlandse Zending en Overzeese Kerken*, 1(1994), nr. 1, 2-24.
— *Calvinisme en koloniale stadscultuur: Batavia 1619-1725*, z.p., diss. VU, 1996.
— 'De correspondentie van Justus Heurnius als zendeling in de Molukken 1633-1638', *Documentatieblad voor de Geschiedenis van de Nederlandse Zending en Overzeese Kerken*, 6e jaargang (1999) nr. 1, p. 9-23.
— 'Political Rivalry and Early Dutch Reformed Missions in Seventeenth-Century North Sulawesi (Celebes)', in: Pieter N. Holtrop and Hugh MacLeod (eds.). *Missions and Missionaries*, Woodbridge 2000 (Studies in Church History, 13), 32-49.
— 'Dividing the Islands: The Dutch Spice Monopoly and Religious Change in 17th-Century Maluku', in: Alijah Gordon (ed.), *The Propagation of Islam in the Indonesian-Malay Archipelago*, Malaysian Sociological Research Institute, Kuala Lumpur 2001, 251-283.
— 'Orang Nasrani. Protestants Ambon in de zeventiende eeuw', in: Gerrit J. Schutte, *Het Indisch Sion. De Gereformeerde kerk onder de Verenigde Oost-Indische Compagnie*, Hilversum 2002, 127-147.
— 'Agama Kumpeni? Ternate en de protestantisering van de Noord-Molukken en Noord-Sulawesi 1626-1795', in: G.J. Schutte (red.), *Het Indisch Sion. De Gereformeerde Kerk onder de Verenigde Oost-Indische Compagnie*, Hilversum 2002, 147-175.
— *Batavia: Een koloniale samenleving in de 17e eeuw*, Amsterdam 2005.
— 'The Central Administration of the VOC Government and the Local Institutions of Batavia (1619-1811): an Introduction', in: Balk, G.L., F. van Dijk en D.J. Kortlang, *The Archives of the Dutch East India Company (VOC) and the Local Institutions in Batavia (Jakarta)*, Leiden-Boston 2007, 61-114 (met vertalingen in het Nederlands en het Indonesisch).
Reitsma, J., en S.D. van Veen, *Acta der Provinciale en Particuliere Synoden gehouden in de Noordelijke Nederlanden 1572-1620, deel V, Zeeland 1579-1620 en Overijsel 1584-1620*, Groningen 1896.
Romein, T.A., Naamlijst der predikanten sedert de Hervorming tot nu toe in de Hervormde gemeenten van Friesland, Leeuwarden 1876.
Rumphius, G.E., *Waerachtigh verhael van de schrickelijke aerdbevinge van 1674 [...] in en ontrent de eylanden van Amboina [...]*, 1675, heruitgegeven door W. Buijze, 1997 en 1998.
Rutgers, F.L., *Acta van de Nederlandsche Synoden der zestiende eeuw*, 's-Gravenhage 1889.
Saldenus, Guiljelmus, *De Wech des Levens [...]*, Utrecht 1657.
Satrio Widjojo, Muridan, *Cross-Cultural Alliance Making and Local Resistance in Maluku during the Revolt of Prince Nuku, c. 1780-1810*, Leiden 2007.
Schutte, G.J. (red.), *Het Indisch Sion: De Gereformeerde kerk onder de Verenigde Oost-Indische Compagnie*, Hilversum 2002.
— 'De Gereformeerde Kerk in de Republiek', in: *De Gereformeerde kerk onder de Verenigde Oost-Indische Compagnie*, Hilversum 2002, 15-23.
— 'De kerk onder de Compagnie', *ibidem*, 43-64.
— 'De rechte saeyplaetsen der religie. Het onderwijs in de Molukken onder de VOC', in: Jan W. Steutel e.a. (red.), *De gereformeerden en hun vormingsoffensief door de eeuwen heen. Liber amicorum voor Leendert Groenendijk*, Zoetermeer 2009, 86-105.

—, 'Verdreeven om de getuygenisse der waarheid'. Over bevindelijke vroomheid in de Kaapkolonie, *Ned. Geref. Teologiese Tijdskrif*, 51 (2010), 1-2, 131-141.
— *Seer beminde Heer Vader en Vrouw Moeder! Brieven van de Groninger familie Fockens in de Oost, 1748-1783*, Hilversum 2014.
Selm, M. van, *De Protestantse Kerk op de Banda-eilanden 1795-1923: Een bronnenpublicatie*, Zoetermeer 2004.
Spoelstra, C., *Bouwstoffen voor de geschiedenis der Nederduitsch-Gereformeerde Kerken in Zuid-Afrika*, 2 delen, Amsterdam 1906-1907.
Stapel, F.W., *Geschiedenis van Nederlandsch Indië*, 5 delen, Amsterdam 1938-1940.
Tiele, H.C., 'Documenten voor de geschiedenis der Nederlanders in het Oosten', *Bijdragen en Mededeelingen van het Historisch Genootschap*, 6 (1883), 222-376.
Troostenburg de Bruijn, C.A.L. van, *De Hervormde Kerk in Nederlandsch Oost-Indië onder de Oost-Indische Compagnie (1602-1795)*. Arnhem 1884.
— *Biographisch Woordenboek van Oost-Indische predikanten*. Nijmegen 1893.
— Krankbezoekers in Nederlandsch Oost-Indië, Amsterdam 1902.
Truhart, Peter *Regents of Nations, vol. 3, Asia & Pacific Oceania/Asien u& Pazifischer Ozean*, München 2003.
Valentijn, Fr., *Oud en Nieuw Oost-Indiën, vervattende een naaukeurige en uitvoerige verhandelinge van Nederlands Mogentheyd in die gewesten [...], etc.,* 5 delen in 9 banden, Dordrecht-Amsterdam, 1724-1726. Hierin: Ambonsche Zaaken van den Godsdienst (deel III, eerste stuk, hoofdstuk i-v, p. 1-152, AZG); Molukse Zaaken van Godsdienst (deel I, tweede stuk, hoofdstuk viii-xii, p. 377-428); Bandasche Zaaken [van den Godsdienst] (deel III, tweede stuk, hoofdstuk viii, p. 105-117.
Verbeet, Gerardus, *Memorie of getrouw verhaal van alle de moeilijkheden, vervolgingen en mishandelingen den persoon van Gerardus Verbeet, laatst geweest predikant tot Banda, in Nederlands Oostindiën aangedaan. Door hem zelfs opgestelt, en voorzien van daartoe specterende papieren en bewijzen*. Delft 1762.
Verdam, J. en C.H. Ebbinge Wubben, *Middelnederlandsch Handwoordenboek*, 's-Gravenhage 1949.
Vliet, C.A.M. van, 'Belangrijk verslag over den staat van Banda en omliggende eilanden' (1756), van de hand van Reinier de Klerck, 1750-1753 gouverneur van Banda, 's-Gravenhage 1894.
Voorhoeve, P., 'De Oude Gouvernements-Handschriften', *Bijdragen KITLV* 141 (1985), nr. 2/3, 342-348.
Walaeus, Antonius, *Opera Omnia*, 2 delen, Leiden 1647 en 1648.
Wall, V.I. van de, *De Nederlandsche oudheden in de Molukken*, 's-Gravenhage 1928.
Wessels, C., *De geschiedenis der R.K. Missie in Amboina, 1546-1605*, Nijmegen 1926.
— *De Katholieke Missie in de Molukken, Noord-Celebes en op de Sangihe Eilanden gedurende de Spaansche bestuursperiode*, 1606-1677, Tilburg 1935.
Woordenboek der Nederlandsche Taal, 43 delen en supplementen, 1864-1998/2001.

Registers

Register van persoonsnamen

Indien alle namen van personen die in de documenten worden genoemd in dit register waren opgenomen, dan zou het, vergeleken met de huidige omvang, twee maal zo omvangrijk geworden zijn. Daarom is gekozen voor een selectie: deze lijst geeft de namen van alle Europeanen die in de documenten voorkomen, alsmede inheemsen die in kerk, school of eigen samenleving enig ambt of functie bekleedden dan wel meerdere malen worden vermeld. Dat zijn dan tevens degenen van wie er een kans is dat hun namen in bronnen buiten de in deze editie opgenomen documenten te vinden zijn.

De spelling van de namen in de documenten varieert; in dit register zijn ze licht gestandaardiseerd. Bij Ambonese namen is daarbij de nu gebruikelijke spelling van de clan-namen als norm gehanteerd. De Ambonese schoolmeesters en ouderlingen worden in de documenten vaak alleen met hun patronym aangeduid; waar het mogelijk was hun clan-naam te achterhalen zijn zij daaronder opgenomen, met een verwijzing vanuit het patronym. Varianten zijn tussen ronde haakjes toegevoegd. Cursivering van het paginacijfer betekent dat op die plaats een voetnoot met nadere gegevens betreffende de persoon is te vinden. Het voorkomen van personen in de lijsten van gouverneurs, predikanten, ziekentroosters en schoolmeesters in deel IV is niet in het register verwerkt; bij degenen die genoemd worden in andere bijlagen, met name in de Bijlage Maleise Geschriften, is dat wél het geval. Data betreffende de genoemde categorieën personen zijn over het algemeen ook niet in de annotatie te vinden, ze moeten gezocht worden in de betreffende bijlagen.

Aa, P.D.M. van der, VOC-functionaris, **III** *511*v, 518
Aansorg, Gerrit, VOC-functionaris, **III** *458*
Aarnoutse, B.W., projectmedewerker, **IV** 11
Abasciades, Arabisch auteur, **I-2**, *215*
Abbema, Fredericus, predikant, **I-I** 291 < > **II-1** 119v
Abbema, Joan, gugugu van Tagulanda, **II-1** 154
Abel, orangkaja op Manipa, **I-1** 411
Abeleven, A., gouverneur, **II-2** 273v, 276, 278, 280, 292
Abidoel, bewoner van Tagulanda, **II-1** 165
Abidoel, Abraham, christenman te Taruna, **II-1** 309
Abraham, aartsvader, **III** 371
Abrahami, Sibrandus, predikant, **I-2** 449v, 452v, 455, 460
Abrahams, Domingo, schoolmeester, **III** *264*
Abrahams, Sophie, diaconie-arme te Banda, **III** 511
Abrahams, Thomas, schoolmeester, **I-2** 404
Abram, orangkaja van Kaibobo Baru, **I-1** 378, 429
Abreeuw, Pieter, kerkenraadslid, **II-2** 111, 113, 115
Ackerdijk, Jacob van, opperkoopman, **I-1** *553*
Acoley, Cornelis, gouverneur, **I-1** 163, 170, 216, 245 < > **III** 111
Acuña, Don Pedro d', gouverneur Filippijnen, **I-1** *13*
Adams, Joannes, schoolmeester, **II-1** 150
Adam(s), Johan Ruben, predikant, **II-2** 384-386
Adelfsz, Jan, stadsbode te Ambon, **I-1** 245

Adighem, Marten van, bouwkundige, **III** 398
Adil, sangadji Manganitu, **II-1** 136
Adriaansz, Daniël, schipper, **III** 130, 135, 137, 139
Adriaans, Lucas, schoolmeester, **I-2** 423, 432
Adriaanse, Leendert, ouderling, **I-1** 116, 119
Adriaansen, Anthony, posthouder, **II-1** 175
Adriaansen, Jan, koopman, **I-1** 46
Adriaans, Obbe, uit Lingen (Dld), **II-1** 49
Adriaansz, Jacob, uit Dantzig, militair, **II-1** *397*
Adriaansz, Paulus, opperkoopman, **II-1** 9v, 17, 30, 40
Aertsz (Adriaansen), Cornelis, krankbezoeker, **I-1** 15v, 18, 26
Aertsz, Jonas, predikant, **I-1** *136*, 179, 225 < > **II-1** 87-89, 93-98
Aertsz-Tercou, Maria, **II-1** 98
Agode, Santojago, marinjo te Pehee, **II-1** 322, 324v, 330, 379
Agotha (à Gotha), Nicolaas, predikant, **I-2** *256*
Agricola, Carolus, ziekentrooster, **I-1** *179*
Ahaulu, Paulus Jansz, schoolmeester, **I-2** 92, 95, 116, 128v, 195
Aihata, inwoonster van Haja, **I-1** 409
Ahoenseriboe, Dona Maria, echtgenote van Lucas Fortados, **II-1** 302v
Aipassa, *zie* Aypassa
Ajoton, Pieter, schoolmeester, **I-2** 73
Aken, Gerrit van, krankbezoeker, predikant, **I-2** *213*, 224 < > **II-1** 342, 353-369, 370v, 375v, 385-387 < > **II-2** 22, 42, 68
Akendam, Godefridus van, predikant, **I-1** 304, 308, *312*
Akihary, Elias, schoolmeester, **I-2** 403, 481, 532
Akimanis, Mattheus, schoolmeester, **I-2** 78, 109, 128v, 194, 198
Akker, Jacobus op den, predikant, **I-2** *124*, 131, 187, 323 < > **III** *354*, 385, 393
Albers, Joan Coenraad, predikant, **II-2** 116-122, 126, 131-135, 138, 140, 142v
Alberts, Jacob, *zie* Edingh
Aldegonde, Marnix van, politicus, auteur, **IV** 128v, 138, 148, 155v, 170
Alerzon, Joanna, gemeentelid, **II-2** 27
Alimuddin, sultan van Sulu, **II-2** 356
Alkmaar, Hillebrand Jansz, krankbezoeker, **III** 317-319
Allard, Cornelis Willemse, soldaat en tolk, **II-2** 152, 161
Allard, Willem, krankbezoeker, schoolmeester, **II-1** 176, 214
Allertsen, Dirk, VOC-functionaris, **I-1** 10
Alleys, Thomas, sergeant, **III** 99
Al-Makin (Elmecinus), auteur, **I-2** *215*
Alma, *zie* Halmale
Almonde (Aelmonde), Jan van, VOC-functionaris, **III** *195*, 201v, *209*
Alphen, Johannes van, kerkenraadslid, **I-1** 232
Alsteyn, Pieter, VOC-functionaris, ouderling, **II-1** 235, *254*, 254-261, 330, 338, 363, 382
Alstorphius, Jan, krankbezoeker, **III** 487
Alva, landvoogd der Nederlanden 1567-1573, **II-1** 142
Alya van Tavira, inwoonster van Ambon, **I-1** 88
Alyona, Cornelis, kerkhistoricus, **IV** 11
Amahollo, schoolmeester, **I-1** 437, 451
Amanay, inwoner van Amahai, **I-1** 409
Amber, Jan, kerkmarinjo op Neira, **III** 75

Ameyda, Dirk van, VOC-functionaris, vrijburger, kerkenraadslid, **II-2** *274*, 276, 279, 294
Amsterdam, *zie* Sibori Amsterdam
Amsterdam, Peter van, militair, **II-1** 103
Anakotta, Lucas Patty, schoolmeester, **I-2** 471
Andel, Johannes van, predikant, **II-1** 259, 261, 265
Andel-Herbet d'Arques, Leonora Margreta van, **II-1** 261
Andreae, Johannes, ex-moslim, **IV** 150
Andriesz, Casper, schoolmeester, **II-2** 237
Andriesz, Domingos, schoolmeester, **I-2** 415v
Andriesz, Johannes, schoolmeester, **III** 455
Andriesz, Paulus, VOC-functionaris, **III** 222
Andriesz, Pieter, schoolmeester, **I-2** 426
Andriesz, Willem, kerkenraadslid, **III** 206, 212-214
Andudu, Lucas, christen uit Attingola, **II-1** 263v, 275
Angkotamoni, Willem, schoolmeester, **I-2** 471, 534
Ankeren, Harmanus van, soldaat, **II-2** 181
Anna Baly, gemeentelid te Ambon, **I-1** 89
Annakota, inwoner van Kamarian, **I-1** 476
Anroek, Carolus, kerkenraadslid, **I-2** *334*-336, 358, 361, 383
Anthonia, Cornelia, lidmaat en meter op Makian, **II-1** 353, 392 < > **II-2** 19
Anthonissen, Jacob, uit Enkhuizen, krankbezoeker, **III** 216
Anthonisz, Aart, kerkenraadslid, **III** 278v
Anthonisz, Anthony, krankbezoeker, **I-1** 230v < > **II-1** 99
Anthonisz, Barent, kerkenraadslid, **III** 262v
Anthonisz, Philip, radja van Tagulanda, **II-1** 164, 255, 410v < > **IV** 36
Anthonisz, Pieter, schoolmeester, **I-2** 198
Anthonisz, Pieter, schoolmeester, **III** 266
Anthony, barbier op Ternate, **II-1** 55v, 66
Anthony, Andries, schoolmeester, **II-2** 293, 358
Anthony, Bernardus, schoolmeester, **II-2** 336, 346, 358
Anthony, Jacob, omlopend leermeester, **II-2** 346
Anthony, Manuel, schoolmeester, **II-2** 336, 358, 372
Anthony, Thomas, kerkmarinjo, **II-2** 294
Anthony, Zacheus, schoolmeester, **II-2** 279, 293, 311v, 314, 321-323
Anthony Bapias, radja van Tagulanda, **II-1** 164
Antzen, Willem van, gouverneur, **III** 38
Ap(p)eldoorn, Petrus, predikant, **I-1** 271, 274-283, 285, 288 < > **II-1** 112, 115v < > **III** 155, 159, 166, 169
Ardus, Pieter, kerkenraadslid, **III** 297-299
Arends, Arnoldus, predikant, **I-2** *452*
Arentsz, Abraham, baas timmerman, **I-2** 290
Arentsz of Arisz, Willem, bottelier, ouderling, **II-1** 11, 43, 45-48, 50, 58, 60, 64, 67, 71
Arisz, *zie* Aertsz en Arentsz
Aritsz, Rokus, bottelier, lidmaat te Banda, **III** 37
Arminius, Jacobus, theoloog, **I-1** *23* < > **III** *199*
Arrakan, Jacoba van, vrijgelaten slavin, **I-2** 290
Artasasta (Artaxerxes), Perzisch koning, **I-1** 183
Arthusius, Gotardus, geleerde, **IV** 128

Asichin, Muhammad, directeur ANRI, **IV** 11
Asme, Christina, lid Maleise gemeente Ternate, **II-1** 236
Assam, orangkaja en marinjo op Pulau Rosengain, **III** 23, 27
Assen, *zie* Hassan
Athanasius, kerkvader, **III** 176v < > **IV** 149, 154
Augustijn, Benjamin, schoolmeester, **II-2** 99, 152, 175
Augustijn, mardijker te Banda, **III** 97v
Augustinus, kerkvader, **III** 314
Ausserrhoden, Jan Willemsz, militair, **I-2** 302
Ayhuman, Pieter, schoolmeester, **I-2** 409
Aypassa, Pieter, **II-2** 358

Baarmaker, Louis, VOC-functionaris, ouderling, **III** 330-332, 334, 347, 349, 351
Babohongan, *zie* Cohongan
Babole, Bastiaan, christen te Tabukan, **II-2** 148
Baboulang, Marcus, kerkmarinjo te Kalongan, **II-2** 150
Backer, Cornelis, VOC-functionaris, **II-2** 234
Backx, Albert Roelofsz, opperchirurgijn, diaken, **III** 90, 94, 110, 114
Bacus, Jan Claesz, predikant, **I-1** 227-234, 236, 251, *266* < > **I-2** 12 < > **II-1** 99
Badedo, Abel, schoolmeester, **II-1** 367
Baene, Jan de, uit Middelburg, metselaar, **II-1** 96v
Bagijn, Jan Claasz, krankbezoeker, **I-2** 251, 253v, 257, 268, 275, 287, 295
Bahakirang, Marcus, bevolkingshoofd op Kabaruan, **II-1** 398
Bakarbessy (Baccarbessy), Joan, orangkaja op Ambon, **I-1** 256v
Ba(a)ke, David Joan, gouverneur, **I-2** 340, 343, 365
Backer, Cornelis, VOC-functionaris, **II-2** 234
Backer, Pieter, uit Angermunde, lidmaat te Banda, **III** 75
Bakker, Adrianus, predikant, **I-2** 191
Bakker, Gualterus, predikant, **III** 159
Bakker, Anganita, dooopgetuige op Kisar, **III** 324v
Bakker, Philippus, radja van Kisar, **III** 324v
Bakker, Philippus, radja van Kisar, **III** 442, 452
Balamogila, broeder van Jacobus Ladouali, **II-1** 205
Balandatuw, Mattheus, kerkmarinjo, **II-2** 293
Balango, vorst van Manado, **II-1** 135
Balbiaan, Pieter, krankbezoeker, **I-1** 524, 527v, 530 < > **III** 251
Balompate (Balompia) , Domingus, kerkmarinjo te Taruna, **II-2** 213, 317
Balompia, Andries, kerkmarinjo te Taruna, **II-2** 293, 317, 322
Balossin, leermeester te Attingola, *zie* Lossing, Balthasar
Balthasar, zoon van de Natahudi, **I-1** 481
Baly Eladt, voornaamste orangkaja van westelijk Groot Kei, **III** 128
Baniersz, Catrina, lid Maleise gemeente Ternate, **II-1** 236
Bankel, zoon van radja Makaampon van Tabukan, **II-1** 233-235
Baptista, Jan, inwoner van Banda, **III** 93, 99, 115
Bar Hebraeus, geleerde, **I-2** *215*
Barany, Pedro, mardijker, **II-1** 52, 68
Barbatau, bode te Banda, **III** 336
Barberini, Antonio, kardinaal, Hoofd Propaganda Fide, **IV** 129
Barbette, Jacobus, kerkenraadslid, **II-2** 111, 113, 115-118

Barbudo, Diego, **I-1** *2*-6
Barendsz, Jurgen, kapitan van Bulang, **II-2** 302
Barentsz, Willem, kerkenraadslid, **III** 266v, 273
Barholi (Barhole, Berole), moslim orangkaja op Buano, **I-1** 412, *443*, 520
Barriël, Jacques, gouverneur, **III** 446, *455*
Barriël, Samuel, VOC-functionaris, **III** *441*
Bartelsz, Cornelis, opperkoopman, **II-1** *122*
Bartelsz, Symon, schipper, **III** 301
Bartem, Lodewijk van, ouderling, **I-2** *81*
Bartholomeus, derde orangkaja van Elpaputih, **I-1** 404
Bartolomeus, Nicolaas, kerkenraadslid, **II-1** 173, 177, 200, 202, 212, 353?
Bartrandt, Arnoldus, krankbezoeker, **I-1** 305
Barus, orangkaja van Hitu, **I-1** 220
Basel, Pieter Jansz van, militair, **I-2** 260
Bassoa, doopcandidate, **I-1** 538
Bastiaansz, Gijsbert (Gijsbrecht), predikant, **I-1** *110*, *160*-164, 169 < > **III** 79-82
Bastiaansz, Pieternella, christenvrouw op Ambon, **I-2** 252
Basting (Bastinck), Willem, opperkoopman, **I-1** *565*
Baudartius, Willem, Nederlands theoloog, **III** 41 < > **IV** 170
Bauwense, Cornelis, gemeentelid te Ambon, **I-1** 87
Baventy (Bawenty), Andries, schoolmeester, **II-2** 250
Baventy (Bawenty), Zacharias, schoolmeester, **II-2** 293, 297, 322v, 346, 358
Bawoele, Mattheus, kerkmarinjo te Kandar, **II-2** 240
Bayen, militair, Raad van Indië, **II-2** *184*
Bay, Anica, lidmaat op Batjan, **II-1** 373
Baylang (Bijling), Manuel, schoolmeester, **II-2** 279, 293, 323
Beauvoust, Weijnand. VOC-functionaris, kerkenraadslid, **I-2** *399*
Becker, Frederik, VOC-functionaris, **III** 299
Becom (Becum), Adriaan van, vrijburger, kerkenraadslid, **III** 192, 194, 197, 206, 212-215, 238
Beek, Herman van, predikant, **I-1** *426*
Beek (van Duysberg), Rutger van, provis. krankbezoeker, **I-1** 531
Beek, Dietlof van der, kerkenraadslid, **I-1** 305
Beekman, Jan, krankbezoeker, **III** 77
Beekman, Pieter, VOC-functionaris, **I-2** 378
Beekman, Theodorus Wilhelmus, predikant, **I-2** 361-369, 376, *378*v, 381, 383-392
Beekman-Verheul, G.M., echtgenote van Theodorus W., **I-2** 379, 391
Beems, Pieter, krankbezoeker, **II-2** 379, *380*
Beens, Abraham, krankbezoeker, **III** 264
Behourt, Frans de, lidmaat te Ternate, **I-2** 200
Beine, Justus Henricus, predikant, **II-2** 223v, 228v < > **III** 395-299
Belle, Jacobus van, predikant, **I-1** 487v, 490-492, 497
Belten, Amarentia, **I-2** 273
Beluhitu, *zie* Berhitu
Bemmel, Anna van, lidmaat op Ternate, **II-2** 1
Be(e)nem, Gijsbert van, vrijburger te Banda, **III** 99
Bentoy, Johannes, schoolmeester, **II-2** 279, 293, 314, 321, 323
Berg, Frans van den, krankbezoeker, **III** 399
Berg, Gerrit van den, VOC-functionaris, **III** 250

Berg, Hendrik Marcus van den, opperstuurman, werfbaas, **I-2** 51
Berge, Adriaan van den, vrijburger, lidmaat te Banda, diaken, **III** 37, 55, 66, 68, 75v
Bergen, Guiliam van, militair, **III** *377*
Berger, Mattheus, lidmaat te Banda, **III** 35
Berghuise, Hendrik, VOC-functionaris, **I-2** 51v
Berhamma, doopcandidate, **I-1** 537
Berhitu (Beluhitu, Berohitu), Nicolaas, schoolmeester, **I-2** 411
Berkhout, Cornelis, VOC-functionaris, **II-2** *159*, 190
Berkman, M., kerkenraadslid, **I-1** 301
Bernard, Johannes (Jan), gouverneur, comm. voor de Molukken, **I-2** 341 < > **II-2** *234*, 253, *254*
Bernards, Abraham, gouverneur, **III** *412*
Berole, *zie* Barholi
Bertram (Bartrams), Coenraad, krankbezoeker, **II-1** 258, 284v, 321, 332, 361, 371, 375, 396
Beseler, W. van, VOC-functionaris, **II-2** *221*, 228, 254
Besten, Isaac van, vrijburger, perkenier, kerkenraadslid, **II** *236*, *249*
Besten, Johannes Gerardi à, predikant, **I-2** 397v < > **II-2** 272-277, 279-294, 300, 322, 327
Beuningen, Pieter Jansz van, ouderling, **III** 46, 52, 55, 58, 66, 75
Beusecom, Pieter van, diaken, **III** 144, 149
Beveringhe, Dirk van, lidmaat te Banda, **III** 37
Beverloo, W. Davidsz, kerkenraadslid, **III** 266, 273, 296, 301, 303
Beza, Theodorus, calvinistisch theoloog, **III** *313*, 314
Bichon, Bartram, militair, **II-2** *99*
Bien, Michiel Johannes, schoolmeester, **II-1** 379
Bierman, Petrus, predikant, **I-2** 41-43, 45-47, 58, 62v, 65v, 79, 81, 90, 93, 95-105, 122-124, 129, 131v, 149, 193v, 197, 199v, 213, 216v, 224, 232-238, 244, 248v < > **II-2** 20, 27 < > **III** 317
Bierman-Schat, Catarina, echtgenote van Petrus, **I-2** 249
Biesvanger, Jan Jacob, diaken, **III** 298v
Binan(g)kal, Mauritius, radja van Kaidipan, **II-1** 166, 169, 205, 276
Bintang, David, christenhoofd op Manipa, **I-1** *357*, 376, 411, 421, 440-442, 484, 512, 537v
Bintang, Zacharias, z.v. David, kerkenraadslid, **I-1** *356* < > **I-2** 59, 194, 200, 217
Bisscop, Philippus de, VOC-functionaris, **I-1** 10
Bitter, Willem, krankbezoeker, **III** 407, 409
Bitter, Jacob de, VOC-functionaris, **I-1** 5
Bitter, Jacob de, krankbezoeker, **I-1** 530v, 535
Bitter, Wilhelmus de, predikant, **I-1** *328* < > **III** 216v, 233, 236-239, 239-246, 248v, 252v, 283
Bladt, Ditlof, militair, **III** *291*
Blankert, Hendrik Jansz, militair, **II-1** 393, 395v
Blanks, Adrianus, kerkenraadslid, voorlezer, **III** *500*, 505, 509
Blauw, Jan (de), militair, **II-1** 222, 334
Blijenbergh, P. van, kerkenraadslid, **II-2** 115, 143, 145, 154, 156, 158, 182-184, 222
Blijfternigt, Arent, vrijburger, perkenier, kerkenraadslid, **III** *238*
Block, Jan Gerritsz, krankbezoeker, **I-1** 224, 226 < > **II-1** 7v, 13, (36), 43v-45, 48, 50, *70*, 73, 75-83, 99-101

Block-Jacobsen, Maria, echtgenote van Jan G., **II-1** 50, 67
Block Martensz, Adriaan, gouverneur, **I-1** *22*
Bloemendaal, J., VOC-secretaris, **III** 387
Blok-Dirksz, Wilhelmina, gemeentelid, **II-2** 183
Bluse, Joannes, VOC-functionaris, **III** 277
Bo(o)y, Jan, schoolmeester, **I-1** 502 < > **I-2** 87
Bobaart, Joachim, schoolmeester, **II-1** 389, 410, 414 < > **II-2** 17
Bock, Willem, vrijman op Ternate, **II-1** 49, 50
Bock, Magdalena, gemeentelid op Ternate, **II-1** 49
Bocq, Pieter de, VOC-functionaris, **I-2** 58
Boddaert, P, bewindhebber VOC, **I-2** *320*
Bode, de, militair, **I-1** 375
Boeca, koningin van de orang Badjo, **II-1** 153
Boeckhoudt, Adriaan, oppermeester, kerkenraadslid, **I-1** 560, *563* < > **I-2** *37*, 45, 51
Boekenberg, Joannes, predikant, **II-2** *262* < > **III** 372-385, 393
Boer, Jan Michielsz, uit Hensbroek, vrijburger en ouderling, **III** 66, 68-70, 75-77
Boerse, Jan, schipper, echtgenoot van Maria Valentijn, **II-2** 27
Boetzelaer, C.W.Th. baron van, zendingsconsul, zendingshistoricus, **IV** 9-11
Boevere (Bouvere), Jacob de, krankbezoeker, **III** 144, 172, 176, 183 < > **IV** 150
Bogaard, Coenraad, lidmaat op Ternate, **I-2** 148
Bogaerde, Gaspar (Jasper) van de, gouverneur, **II-1** 100, 132
Boheem, Gerrit, krankbezoeker, **II-1** 13v, 31, 47, 70, 72, 75, 79, 82v
Bois, Jacobus du, predikant, **I-1** *564*v < > **III** 265-267, 273-278 < > **IV** 151
Boissang, *zie* Buisang
Bokje, inwoner van Kamarian, **I-1** 476, 482
Bolbal, orangkaja op Udjir, **III** 224, 250, 257
Bolck, D. van, VOC-functionaris, kerkenraadslid, **I-1** *306*v, 313, 325
Boldijk, VOC-functionaris, **II-2** 221
Bolompia, Domingus, kerkmarinjo te Taruna, **II-2** 150
Bolwerk, Willem, kerkenraadslid, **III** 187
Bomerolhes, *zie* Pomerolles
Bomique, orangkaja van Wokam, **III** 137
Bonda, radja van Limbotto (?), **II-1** 262, 264
Bongtuan (Tarandam, Tatanda), radja van Taruna, **II-1** 136
Bonnus (Bonnius, Bonis), proponent, **I-1** *106v*, 113 < > **II-1** *44*, 52-70, 71v, 75, 77, 79v, 82-84, 94, 168
Bonsjours, Cornelis, VOC-functionaris, **III** 72
Bonte, Samuel, kerkmarinjo te Kaidipan, **II-2** 300, 322
Bontekoe, Diederik, predikant, **I-2** 341, 343v, 351-360, 362v, 365-367, 369 < > **II-2** 156-158, 183 < > **III** 389, 391-395
Bonting, Hans, militair, **II-1** 48
Boogh, Jan Roelofsz, opperchirurgijn, diaken, **II-1** 110
Boomvalck, J. kerkenraadslid, **I-1** 290
Boon, Anthony, provis. krankbezoeker, **I-1** 535 < > **II-1** 170
Boone, Adam, kerkenraadslid, **II-2** 271-273
Boone, Jan, stuurman, **II-2** 141
Boot, Johannes, VOC-functionaris, kerkenraadslid, **II-2** *362*
Booy, Gerrit, **I-1** 539
Booy, Jan, schoolmeester, **I-2** 87, 95, 112, 127

Boppius, Herman Willem, predikant, **II-2** *262*
Borchum, Jan van, **I-1** 99
Boreel, Salomon, perkenier, kerkenraadslid, **III** *446*, 450
Bormeester, Willem Nicolaas, kerkenraadslid, **III** 465v
Borquaest alias Borland, Joan van, **II-1** 253
Borssum, Hajo van, predikant, **I-2** 333, *334* < > **III** 387-391
Borstius, Jacobus, predikant, **I-2** 270, 402 < > **II-1** 170, 253, 349 < > **II-2** 154 < > **III** 481 < > **IV** 144, 152, 156, 170
Bosch, Lambert van den, predikant, **III** 387
Bosman, Jacob, lidmaat op Ternate, **II-2** 1
Bosschen, J.H., militair, **III** 478
Bote, Marcus, kerkmarinjo te Attingola, **II-2** 123
Boterkooper, Petrus, predikant, **II-2** 111-113 < > **III** 318-321, 323, 330-334, 340, 342-351, 353
Both, Pieter, Chinees, **II-1** 92
Boucq, E.F. de la, predikant, **II-2** *253*
Boudewijnsz, P., kerkenraadslid, **III** 488
Boudewijnsz, Samuel, krankbezoeker, **III** 252
Bouhehe, priester op Talaud, **II-1** 337
Boulion, Jan, lidmaat te Banda, **III** 34
Bouma, Gellius, predikant in Nederland, **IV** 149, 156
Bouman, Jacob, krankbezoeker, **III** 399
Bounicedo, priester op Talaud, **II-1** 337
Bouwens, Adriaan, lid kerkenraad Batavia, **II-1** 9
Bovet, Joost, militair, ouderling, **III** *32*, 37, 39v, 43, 58, 105v, 109, 117, 119
Bovet, Justus, vrijburger, kerkenraadslid, **III** *178*, 184, 187, 192, 217, 252
Bovet, Nicolaas, vrijburger, perkenier, kerkenraadslid, **III** *206*, 213v
Boybaty, bewoner van Wokam, **III** 130-133, 139
Boybay, orangkaja op Udjir, **III** 224, 250
Braarda, Carolus, predikant, **I-2** 376, 388, 391, *392* < > **II-2** 260v, 269, *270*
Braconnier, Josua de, militair, **III** *165*
Brakel, Johannes, VOC-functionaris, **I-2** 52
Brakel, Gisbertus van, predikant, **I-1** *559* < > **III** 273-275, 277
Brakenburg, Jacobus, schoolmeester, **II-2** *380*
Brand, Claes Jan, stuurman, **II-2** 123
Brand, Herman Hendrik, militair, **I-2** 52
Brandenburg, Engelbertus, krankbezoeker, **I-2** 377-380
Brants (Brands), Arnoldus, predikant, **I-2** 280-283, 285-287, 289-292, 295, 297v, 300-308, 310, 314, 324, 346 < > **II-2** 23v, 26, 29, 43-52, 53-78, 81v, 84-87, 101, 102-105 < > **III** *399* < > **IV**, 146, 187, 191
Brants, Thomas, kerkenraadslid, **III** 262v, 266v, 274
Brants, Wijnant, militair, armmeester, **III** 29, 31, 35, 37, 47
Brantsiou, Robert, krankbezoeker, **II-1** 101, 106
Bras, Hendrik, krankbezoeker, **II-2** 255, 258
Brayne, Matthijs, opperchirurgijn, **II-1** *340*
Brayne-Eldercampius, Ida Eva, echtgenote van Matthijs B., **II-1** 340
Brede, *zie* Dircks, Jan
Breeckvelt, **I-1** 34
Breeker, Isaac, militair, VOC-functionaris, diaken, **II-2** *136*, 183v

Breker, M. Martensz, kerkenraadslid, **III** 418
Breen, Petrus Paulus van, predikant, **III** 389
Breeving, *zie* Breving
Brelius, Theophilus, predikant, **II-1** 132
Bremer, Jan, **I-2** *310*
Bremis, Pieter, krankbezoeker, , **II-1** 170, 174-177, 183, 196, 312, 317, 371
Breton, Hendrik, gouverneur, **I-2** 475 < > **III** 482v, 498
Breugel, Albert van, VOC-functionaris, **III** 270
Breving, Paulus de, militair, **I-2** *90* < > **II-2** *24* < > **III** 294
Brevink, Adriaan, inwoner van Ambon, **I-1** 462
Briones, Josepho, bewoner van Makian, **II-1** 349, 352
Britos, Francisco de, schoolmeester, **I-1** 479-482
Brits, Hans, krankbezoeker, **III** 144
Brochbron, Joannes, predikant, **I-1** 293-295, *297*, 299
Broeck, Willem van den, kerkenraadslid, **II-1** 123, 126v, 129v
Broecke, Jan van den, vrijburger, perkenier, kerkenraadslid, **III** *356*
Broecke, Matthias van den, predikant, **I-1** 12, *27* < > **II-1** 1v < > **IV** 148
Broecke (sr.), Paulus van den, vrijburger, perkenier, kerkenraadslid, **III** *249*, 263, 273v, 276
Broecke (jr.), Paulus van den, vrijburger, perkenier, kerkenraadslid, **III** *403*, 405v
Broers, Jacob, chirurgijn, **II-2** *110*, *135*
Broers-Scheffens, Catharina Susanna, echtgenote van Jacob, **II-2** 110
Brouwer, Barent, stuurman, **II-1** *396*
Brouwer, C.T., kerkenraadslid, **III** 494v, 498, 504
Brouwer, Hendrik, gouverneur-generaal, **I-1** *18*, 134-136, 138, 149v, 154-159, 165, 169, 174, 177, 181 < > **III** 79, 85, 87
Brouwer, Lambert, krankbezoeker, **II-2** 114
Brouwer, Siwerdus, predikant te Batavia, **III** *431*
Brouwerius, Daniël, predikant en bijbelvertaler, **I-1** 285-287, 292, 294-296, 419 < > **I-2** 137-145, 161, 163v, 174-181, 190, 208v, 211v, 214, 235, 317, 320 < > **II-1** 128-132 < > **III** 156-159, 164-168, 173-176, 178-181, 183, *235* < > **IV** 136v, 149, 158
Brugge, J. van, militair, **II-1** *350*, 353
Brugggen, Willem van der, militair, **II-2** *135*
Brummen, Anthony van, predikant, **I-2** 298, 300v, 303v
Brundt (Brunt), Jan Jansz, predikant, **I-1** 225, 228-230, 232v, 235, 239, 241v, 244, 247-253 (*252*), 255, 261, 263, 265v, 268v, 280v, 436, 450, 452, 455 < > **I-2** 12 < > **II-1** 95, 97 < > **IV** 149
Brune, Isaac de, plv. gouverneur Banda, **III** 33, 38-40, 48, 50, 54
Brussel, Cornelius van, predikant, **I-1** 564-566, 569v, 573, 575 < > **I-2** 1, 36
Brust, Hans Juriaen, militair, **I-1** 548
Bruyn, Dirk de, chirurgijn, **II-2** 103
Bruyn-Adams, Domingo de, echtgenote van Dirk, **II-2** 103
Bruyn, Jan, VOC-functionaris, **I-1** 10
Bruyn, Thomas, militair, **II-2** *126*
Bruyninx (Bruynninck), Herman, vrijburger, later krankbezoeker, kerkenraadslid, **I-1** 75-77v, 90, 95
Bruynne, B. de, VOC-functionaris, **I-2** 262
Bruys, Amos, Chinees, **II-1** 48, 51
Bruys, Frans, koopman, **II-1** 9-11, 31, 49

Bucanus, Gulielmus, theoloog, **I-1** *32* < > **III** *56*, 58 < > **IV** 171
Bucerus, inwoner van Banda, **III** 318
Buck, Simon de, predikant, **I-1** 311, 313-317, 326, 329, 332v, 339-341, 343, 453 < > **II-1** *124* < > **IV** 130
Buisang, Datu, radja van Sarangani en Kandar, **II-1** 233v, *257*, **II-2** *176*
Buisang, David Datu, troonpretendent **II-2** *176*
Bulaeus, Justus Jacobi, theoloog, **I-1** *296*, 298, 306v, 317, 327, 396, 471, 563, 570 < > **II-1** 119, 170 < > **II-2** 294 > **III** 198 < > **IV** 172
Bulk, Christiaan, VOC-functionaris te Ambon, **I-1** 462
Bullinger, H., Zwitsers theoloog, **I-1** *363* < > **I-2** 134 < > **IV** 172
Burch, Johannes van der, Raad van Indië, **I-1** *199*
Burch (Burgh), Adriaan van der, opperkoopman, ouderling, **I-1** 244v, 247, 253, 256
Burg, Hendrik van der, VOC-functionaris, **II-2** *1*, *82*, 86, 99, 101, 105, 108
Burs(ius), Melchior, theoloog, **I-1** *183* 562 < > **I-2** 26, 159, 212, 270, 350, 401v < > **II-1** 213, 236 < > **II-2** 154, 222, 225 < > **III** 95, 102 < > **IV** 139, 142v, 146, 151, 154v, 171
Burum, Joannes, predikant, **I-1** 292, 294, 296-298, 300v < > **II-1** 120
Buserius, David, diaken, **III** 298v
Buschof (Busshof), Hermannus, predikant, **III** 216
Butzerus, Petrus, proponent, **I-1** *134*v, 170, 176, 179, 181
Buurma, Gerardus, predikant, **I-2** *558*
Buurse, Hendrik, predikant, **III** 409v
Buyckjes, Buyckje, VOC-functionaris, diaken te Batavia, **I-1** *163*
Buykz, Jan B., kerkenraadslid, **I-1** 467
Buys, Pieter, VOC-functionaris, **II-1** 261, *266*
Buys, Louis de, VOC-functionaris, **I-1** 121, 124v

Caarden, Paulus van, admiraal, **I-1** 9, *10*, 40 < > **II-1** *2*
Cabenthy, Kabenthy, gemeentelid op Makian, **II-1** 345, 372, 393v
Cabenthy-Parera, Ursula, **II-1** 345, 393
Cacambon, Carlos, gugugu van Taruna, **II-2** 66v
Caen, Anthonio, gouverneur, **I-1** 218, 227-229, 231-234, 238, 251
Caes, Mels, vrijburger, kerkenraadslid, **III** *267*, 273
Cagias, Adriaan, VOC-functionaris, kerkenraadslid, **II-2** 141, 145, 153, 157, 178, 181, 224, 231 < > **III** 346, *357*
Caheyng (Kaheing), Zacharias, ziekentrooster, predikant, **I-1** 341v, 470, 488-491, 497, 524, 534-536 < > **II-1** 166, 169-171, 174v, 204, 206, 233, 270, 307 < > **IV** 151
Caillaer, Jan Hendrik du, **II-2** 184
Caja, *zie* Lekahenila
Cakealy, *zie* Kakiali
Calamina, Joan, ouderling, **I-1** *292*, 303, 522, 526v, 537-539, 544-552
Calaway, bewoner van Wokam, **III** 130-133, 139
Calaway (Caloay, Calloway), Jacob, orangkaja van Wokam, **III** 224, 226, 230, 250
Caligula, Gaius, Romeins keizer 37-41, **III** 294
Callenbach, J.T., predikant in Nederland, kerkhistoricus, **IV** 10
Caltjes, Abraham, schoolmeester, **II-2** *179*, 242
Caltjes, Hendrik, gemeentelid op Makian, **II-1** 392
Caltjes, Helena Jansz, echtgenote van Hendrik Caltjes, **II-1** 392
Calvijn, reformator, **II-1** 141

Camerick, Jan, kerkenraadslid, **I-1** 306v, 313, 316v, 327, 459, 467
Camerling, Willem Anthony, VOC-functionaris, kerkenraadslid, **III** *465*v, 494v
Camira, moslims leraar, **I-1** 357
Cammi(n)ga, Gellius, predikant, **I-1** *569* < > **I-2** 213, 224 < > **II-1** 252-254, 259v, 265, 266-342, 343-349, 354, 371-374, 376, 390-415 < > **II-2** 1, 4, 9, 11, 17-22, 74 < > **III** 320
Campen, Jan van, schipper, **I-1** 250
Campen, Jeronimus van, VOC-functionaris, **II-2** *130*
Candidius, Georgius, predikant, **I-1** *108*, 160, 180 < > **II-1** 9-41 (*30*), 48, 59, 61, 64, 73, 78, 94, 111
Candoela, Gerrit, kerkmarinjo te Bulang, **II-2** 152
Canie, Pieter, schoolmeester, **II-2** 93
Canisius, Tobias, krankbezoeker, **I-1** 40 < > **II-1** 6 < > **III** *6*, 28, 33
Cant, *zie* Duyrcant
Cantain, Anthony, marinjo te Bulang, **II-1** 385
Canter Visscher, Jacobus, predikant, **III** *376*
Capaya, Martin, **II-1** 351 < > **II-2** 18
Capelle, Philippus, predikant, **I-2** 316-321, 323-325, 327v, 330, 332-342, 353v, 358-363
Capron, Jacob, militair, **I-2** 353
Capteyn, Johannes, krankbezoeker, **II-1** 176
Carbau, orangkaja van Wokam, **III** 224, 250
Carbou, Paulo (Paolo Malenkoen), hoofdorangkaja van Tomilehu, **I-1** 376, 411, 420v, 440, 484, 537v
Cardinoso, Alonso, Spanjaard, tolk, **II-1** 49, 68
Cardinoso-Sandis, Margaritha, echtgenote van Alonso, **II-1** 52, 67, 68
Carels, Adriana, christenvrouw te Tabukan, **II-2** 147
Carenboetoe, *zie* Carumboto
Carlier, Samuel, predikant, **I-1** *176*, 179, 227
Carmou, Andre, man uit Halong, **I-1** 88
Caron, François, predikant, **I-1** 300v, 303, 305-309, 311, 313v, 316v, 319, 327, 329v, 332v, 335-337, 343, 346, 349, 356-358, 364, 367, 373-383, 390, 410-413, 419v, 458, 469 < > **I-2** 154, 161, 163, 172, 179, 185, 204, *205*, 210v, 215, 222, 224, 317 < > **III** 233 < > **IV** 5, 129, 135, 137, 139, 150, 156
Carpentier, Pieter, gouverneur-generaal, **II-1** 14 < > **III** 60, 65, 72 < > **IV** 98, 106, 110v, 131-134
Carper, Caspar Thomasz, kerkenraadslid, **III** 261, 275v, 283, 285v
Carper, Thomas, vrijburger, kerkenraadslid, **III** 321, 323, 344, 348, 376, 378v
Carpius, Alexander, krankbezoeker, proponent, predikant, **I-1** 535-540, 544-557, 560, 562 < > **II-1** *210* < > **III** 246, *247*, 248v, 251, 253, 259, *260*, 261, 281
Carumboto (Carenboetoe), Johannes, radja van Galimpain, **II-2** 127, 176
Casier, Petrus, predikant, **I-1** 328 < > **III** 191-206, 208, 210, 212-216, 242
Casimire, Jan L.M., militair, kerkenraadslid, **III** *465*v, 468v
Castano (Castanja), Andreas de, studeert in Nederland, **I-1** 47, 258
Castanja, Andries, schoolmeester, **I-2** 76, 128v, 195, 197
Castanja, Domingus, schoolmeester, **I-1** 379, 467v
Castanja, Jacob, orangkaja Hative, **I-2** 272
Castanja, Jo(hannes), radja van Hative, **I-1** 89
Castanja, Manuel (Emanuel), hoofd van Hative, diaken, **I-1** 95, 99, 103
Castanja, Pieter, schoolmeester, **I-1** 368 < > **I-2** 74, 78, 108

Cate, D. ten, kerkenraadslid, **II-1** 343
Cavalier, Johannes, predikant, **II-1** *80*
Cavone, Joannes, kerkmarinjo te Bintauna, **II-2** 300, 322
Cawaje, inwoner van Haja, **I-1** 409
Cawasa, *zie* Kowasa
Cebreros SJ, Hieronymus, pater, **II-1** 154
Cerinthus, gnosticus, **II-1** *241*
Chaeroes, Catalijna, **I-1** *99*
Chavez, Pedro, rk geestelijke, **II-1** 107
Chette, slaaf, **I-1** 88
Chevalier, P., VOC-functionaris, **II-2** 155, 178, 181
Christiaans, Jacobus, schoolmeester, **II-2** 151, 216
Christien, Pieter, VOC-functionaris, ouderling, **I-1** 99, 103, 114, 118-121, 147, 157v
Christoffel, Jan, doopvader te Ulu Siau, **II-1** 285v, 288
Christoffelsz, D., kerkenraadslid, **I-2** 530, 535
Cicero, Marcus Tullius, Romeins politicus, jurist, redenaar, **I-2** 214v, 385
Cithareus, Constantinus, predikant, **III** *42*
Claas, Anica, gemeentelid op Batjan, **II-2** 256
Claassen, Lubbert, ziekentrooster, **I-1** 39
Claasz, Christiaan, schoolmeester, **II-2** 235
Claasz, Magdalena, lidmaat te Ambon, **I-2** 200
Claasz, Matthijs, kerkenraadslid, **III** 409
Claasz, Jacob, gouverneur, **II-1** *347*, 348, 354 < > **II-2** 88, 99
Claerbout, Jan, stuurman, **I-1** 552
Claesz (Claesen) Jan, schoolmeester, *zie* Salamena
Claesz, Domingos, z.v. Jan Claesz, schoolmeester, *zie* Salamena
Claetsen, Jurriaan, lidmaat te Banda, **III** 34
Clarenbeeck, Michael, krankbezoeker, **I-1** 214 < > **III** 146
Clarenbeeck, Michael, predikant, **I-1** 105, 108, 113, 160v, 163v < > **III** 79, 82-87
Clasen, Jacob, krankbezoeker, **I-1** 234
Claudianus, Romeins dichter, **I-1** *222*
Clavius, Servatius, predikant, **III** *292*
Clement, krankbezoeker, **III** 305
Clement, Antony, schoolmeester en krankbezoeker, **I-1** 82, 90, 95
Clerck, Jan, alias Schoodt, **III** 92
Clerck (Clercq), Mahieu de, kapitein, kerkenraadslid, **I-1** 76v, 92
Clercq, Daniël, schoolmeester, **I-1** 441, 512 < > **I-2** 52, 126, 130, 196v
Clercq, Frans de, militair, posthouder te Amurang, **II-2** *160*
Clercq, Jacques de, *zie* Klerck, Jacob de
Clingman, Gerrit, provis. krankbezoeker, **II-1** 83
Cloeck, Jacob, VOC-functionaris, **I-2** *123*, *253* < > **II-2** 146, *156*
Cloeck-Stull, Martha, 1726 echtgenote van Jacob Cloeck, **II-2** *156*
Cloeck-Morgenster, Johanna, 1704 echtgenote van Jacob Cloeck, **I-2** 253
Cloon, Dirk van, gouverneur-generaal, **III** *400*
Cloot, Jochem, VOC-functionaris te Ambon, **I-1** 462
Cluysenaar, Gerardus, gouverneur, **I-2** 396
Cluysenaar, Petrus, predikant, **II-2** 116, 118v, 121, 122-130, 133, 135, 138
Cluysenaar, Anna Geertruida, dochter van Petrus Cl., **II-2** 135
Cluysenaar-Schimmelpenning, Geertruida, echtgenote van Petrus Cl., **II-2** 135

Coboling, Salomon, kerkmarinjo van Taduwale, **II-2** 245
Cock, Ariën de, militair, **I-1** 519
Cocq, Gerard, *zie* Cocq, Joost Jansz
Cocq, Joost Jansz, schoolmeester, **II-1** 172, *173*, 176
Cocq, Pieter de, kerkenraadslid, **I-1** *343*, 349
Cocq, Pieter de, vrijburger, kerkenraadslid, **I-2** *387*, 390, 392
Coeck, Abraham, krankbezoeker, **II-2** 83, 110
Coeck-van Alphen, Engeltje, echtgenote van Abraham Coeck, **II-2** 110
Coeck (Cock), Bartholomeus, opperchirurgijn, ouderling, **I-2** 62, *66*, 79, 194, 238
Coeck-van den Dale, Elisabet, **I-2** 238
Coen, Jan Pietersz, gouverneur-generaal, **I-1** 35, 37, 42, 44v, 48, 64, 109 < > **II-1** 6 < > **III** 1, 2, 22, 31, 33, 40, 44, 386
Coenen, Abraham, krankbezoeker, **I-1** 530v
Coenraad, korporaal op Damar, **III** 327
Coeslager, Simon, krankbezoeker, **I-2** 82
Coeterman, Albert, tamboer, **II-1** 51
Cohongan, Barend, kapitan laut van Bulang, **II-1** 386 < > **II-2** 2v
Cole, *zie* Coole
Colijn, Frans, vrijburger, kerkenraadslid **I-2** *81*
Colijn, Jacob, krankbezoeker, diaken, ouderling, **II-2** 47, *48*, 50v
Coloja, kaitjil van Toli-Toli, **II-1** 150
Condawoelan, Doña Maria, echtgenote van de hukum van Taruna, **II-2** 13
Coninck van Schotland, Willem, lidmaat van Banda, **III** 73
Coning, Rachel, lidmaat te Ambon, **I-2** 200
Coning, Jacob de, leproos en diakonie-arme op Batjan, **II-2** 81
Constansz, Nicolaas Engelbertus, militair, **III** 498-501
Constant, Frans, VOC-functionaris, **II-2** *142*
Constant-Sluyter, Cornalia, **II-2** 142
Constantijn, Johannes, schoolmeester, **III** 507, 514
Coole, Nicolaas, vrijburger op P. Ai, ouderling, **III** 178, *184*
Coomans, Arij Jacobzoon, VOC-functionaris, kerkenraadslid, **II-2** *383*
Coomans, Pieter, kerkenraadslid, **III** 263
Coop, Arend, krankbezoeker, **III** 378
Coop, Samuel, hoofd van de vestiging op Aru, **III** 296v
Coop à Groen, Bernardus, predikant, **I-2** 238 < > **II-1** 375
Coplijn, Pieter, lidmaat te Banda, **III** 34
Cops, J., kerkenraadslid **II-2** 231
Cops, Johannes, gouverneur, **I-1** 426 < > **II-1** 253v, 260, 265v < > **III** 289, 294, 300
Cops, Jacob, gouverneur, **I-1** 326, 328, 346, 359, 375, 457 < > **III** 194-216
Corbau, *zie* Carbau
Cordan, Jacob van, militair, vrijburger, kerkenraadslid, **III** *278*, 279
Corderius, Mathurinus, **I-2** *209*, 214
Cornabé, Alexander, gouverneur, **II-2** *363*, 369, 371
Cornelis, Jacob, gemeentelid te Ternate, **II-2** 105
Cornelis, Salomon, schoolmeester, **II-2** 364
Cornelis, Willem, schoolmeester, **I-2** 419, 437
Cornelissen, Pieter, VOC-functionaris, **I-1** 10
Cornelisz, Arent, predikant, **IV** 171
Cornelisz, Arent, ziekentrooster, **I-1** *41*

Cornelisz, Arent, predikant te Delft, **III** 41
Cornelisz, Gerrit, uit Alkmaar, lidmaat te Banda, **III** 52
Cornelisz, Godefroi (Godefridus), krankbezoeker, **III** 146, 148
Cornelisz, Helena, dochter van Lucas Corn. Cusasa, **II-2** 161
Cornelisz, Job, krankbezoeker, **III** 193
Cornelisz, Joost, krankbezoeker, ouderling, **III** *2*, 6v, 9, 11v, 15-20, 30, 32-35, 38-40, 43, 45, 55, 57v, 62-64, 66-69, 72, 74-76
Cornelisz, Julius, zooon van Lucas Corn. Cusasa, **II-2** 161, 192
Cornelisz, L., kerkenraadslid, **III** 494, 496, 498, 504v
Cornelisz, Lucas *zie* Cusasa
Cornelisz, Melis, orangkaja van Moa, **III** 442
Cornelisz, Pieter, christen-orangkaja op Leti, **III** 326v
Cornelisz, Willem, van Rosengain, mesties, soldaat, onderc hirurgijn, **III** 220, 227, *232*, 234
Cornely, Gregory, opperkoopman, **II-1** 43
Cornput, Alexander, schoolmeester, **II-2** 233
Coronardt, ouderling te Ambon, **I-2** 386
Corput (Coornput), Willem van den, VOC-functionaris, **II-1** *144*-146
Cor(n)put, David, radja van Kaidipan, **II-2** 300
Cor(n)put, Willem, radja van Kaidipan, **II-1** 412
Cors, Andries, kerkenraadslid, **II-1** 167, 229, 251, 308
Cors, Anna, lidmaat te Manado, **II-2** 334v
Cors, Hendrik, militair, tolk, **II-1** 142v
Corts, Arend, militair, **III** 31
Cos, Andries, tolk, inlands diaken, **II-1** 242, 245
Cos, Simon, gouverneur, **I-1** 254, 312 < > **II-1** 136, *341*
Cosmus, Franciscus, schoolmeester, **II-2** 251
Costa, Anna (da), gemeentelid op Ternate, **II-1** 49-51
Costa, Bastiaan (da), compagniesdienaar op Batjan, **II-1** 6
Costa, Clara Victoria da, lidmaat op Buru, **I-2** 481
Costa, Elisabeth (da), uit Bessaye (Visayas), **II-1** 48, 51, 67, *zie ook* Hendriksz, Pieter
Costa, J(o)an de, mardijker, **II-1** 51, 68
Costa, Jan de, inlands vrijburgerkapitein, **III** 91, 97v
Costa, Laurens (da), mardijker, **II-1** 52, 68
Coster, schipper op Andromeda, **I-2** 79
Costerus, Petrus, predikant, **II-1** 265, 338-340, *342*, 370
Couleur, Cornelia, gemeentelid op Makian, **II-2** 103
Couleurs, Jan Carel, sergeant, **II-1** 353, 374
Couleurs, Maria, echtgenote van Jan Carel Couleurs, **II-1** 353, 374
Coulito, patih, inwoner van Sepa (Ceram), **I-1** 437
Courte, Jan, uit Bremen, vrijburger te Batavia, **I-1** 163
Court(en). Jurriaan, gemeentelid te Batavia, **III** 145
Couterier, Cornelius, predikant, **I-2** 63, 79, 81, 122
Couwenhoven, Willem van, VOC-functionaris, **III** *266*
Cowasa, *zie* Kowasa
Coxinga, *zie* Zheng Chenggong
Coyet, Balthasar, gouverneur, **III** 305
Coymans, Regina, lidmaat te Ambon, **I-2** 535
Craan, Jan, provis. krankbezoeker, **III** *252*, 256

Craan (Craane, Kraan), Petrus, predikant, **I-2** 325-327, 329-331, 333, 335-339, 341, *342*, 343v, 352, 354, 356 < > **II-2** *232*, 254 < > **III** *502*
Craan-Sigemunt, Elisabeth, echtgenote van Petrus, **I-2** *342*-344, 352
Craen, Pieter, VOC-functionaris, **III** 270
Craenevelt, luitenant op Ternate, **II-1** 89
Cramer, Nicolaas, predikant, **III** 381v
Cramers (Kramers), Anthony, opperchirurgijn, ouderling, **II-1** *144*, 149, 159, 161, 167
Cras, Pieter Pietersz, krankbezoeker, schoolmeester, ouderling, **III** 66, 68, 74-76
Creberos, *zie* Cebreros
Crena, Gerrit, krankbezoeker, diaken, **III** 347, 364, 367, 369v
Croeger, J., inwoner van Ambon, **I-1** 462
Croese, Johannes de, **III** *380*
Croesen, Jacob, militair op Aru, **III** 268
Croonenburg, R^{s}, VOC-functionaris, **II-2** 227v
Crudop, Hendrik, VOC-functionaris, **III** 277
Crul(lius), Hero, predikant, **I-2** *193*
Cruse, Willem Maurits, VOC-functionaris te Batavia, **II-2** *184*
Cruypenning, Constantijn, VOC-functionaris, **I-2** 469
Cruypenning, Sara Maria Magdalena, lidmaat te Ambon, **I-2** 535
Cuingnet, jonker Johan, militair, **III** 5, 18, 27, *33*, 34, 36, *37*
Cusasa (Coesasa), Lucas Cornelisz, uit Bulang, schoolmeester, **II-2** 42, 99, 160v, 192, 220
Cuyper, *zie* Kuyper

Daan, Magdalena, christenvrouw te Manado, **II-2** 152
Dadelbeek, Jeremias, krankbezoeker, **III** 378
Dadoali, Jacobus, radja van Buol, **II-1** 273
Dahoulo, gugugu van Dumoga, **II-1** 204
Daksteyn, vrijburger, **I-2** 194
Daksteyn-Caspars, Christina, **I-2** 194
Dalima, *zie* Lima
Dam, S^{r}, VOC-functionaris, **I-1** 461
Dam, Jacobus van, krankbezoeker, **II-2** 120
Dam, Jan van, VOC-functionaris, **I-2** 79
Dam, Johan van, gouverneur, **III** 191, 195, 207, 212
Dam, Pieter van Dam, VOC-functionaris, **IV** 10
Dame, Hendrik, vrijburger, kerkenraadslid, **I-1** *367* < > **I-2** 151, 169, 210
Dame, zoon van Hendrik Dame, **I-2** *151*
Damiansz, Cosinus, lidmaat en doopvader te Manado, **II-1** 334
Dampel, Juliana, lidmaat te Manado, **II-1** 334v
Dampon, Jan, gemeentelid te Banda, **III** 93
Danckaerts, Sebastiaan, predikant, **I-1** 28-46, 49-66, 74, 79, 110, 113-116, 121v, 160, 179, 290 < > **I-2** 12, 172v, 206, 209, 212, 351 < > **II-1** 7, 9, 44, 93, 140 < > **III** 16, 59, 67 < > **IV** 98, 129v, 138v, 148, 157, 159
Danckaerts, H., broer van Sebastiaan, **I-1** 49
Danckaerts, I., broeder van Sebastiaan, **I-1** 49
Danelsen, Pietertien, vrouw op Ambon, **I-1** 246, 255
Danen, Cornelis, militair, **I-1** 245, 253-255, 283
Daniëls, Mattheus, schoolmeester, **II-2** 182v, 233, 293, 306, 322v

Daras of Daros, Hieronimo, kapitan laut van Manado, **II-1** 151
Dathenus, Petrus, 1531-1588, calvinistisch predikant, **III** *496* < > **IV** 154, 170
Dathenus, Petrus, predikant, **I-1** *561*
David, koning, **III** 143
David, tweede orangkaja van Elpaputih, **I-1** 404
Davids, Elias, VOC-functionaris, **I-2** *371*, 374
Davids, Jan, militair, **I-1** 468
Da(u)woulou, Harman, gugugu van Bulang, *zie* Douwoulou
Debora, bijbels persoon, **I-1** 424
Decker, Abraham de, VOC-functionaris, **II-1** *376*
Decker-Kemps, Anna Catharina de, echtgenote, **II-1** 376
Dekker, Pieter de, militair, **II-2** 303
Delima, *zie* Lima
Delmhorst, Baltasar, predikant, **I-2** 325-327, 329-331, 333, 335-337, 229-342, 353v, 358 < > **III** 398
Demmer, Gerard, gouverneur, **I-1** *232*, 236, 239, 244-249, 251
Denijn, Pieter, VOC-functionaris, **II-1** 238, 248
Deramous, Domingus, schoolmeester, **II-1** 326-328
Deussen (Dussen), Johan Wilhelm, predikant, **I-2** 558
Deutekom, Jochem Roelofsz, gouverneur, **I-1** 177, 180v, 208, 218
Dias, David, orangkaja Ema, ouderling, **I-2** 126, 132, 149, 190, 195-198, 219
Dias, Domingos, vrijburgerkapitein en ouderling, **I-1** *452*, 453, 455, 478
Dias, Domingus, plv. vrijburgerkapitein, ouderling, **I-2** 400v, 418, *452*v, 455, 458
Dias, Jonas, ouderling, **I-2** 400v, 418, 423, 428
Dias de Fonseca, Aäron, predikant, **I-2** *350*, 356 < > **II-2** 253 < > **III** *390*
Diaz, Octavio Maquelin, opperkoopman, kerkenraadslid, **I-1** *228*
Diego, Pampanger, *zie* Monius
Diemen, Antonio van, gouverneur-generaal, **I-1** 198, 208, 211, 216, 218-222, 234v 238 < > **III** 125 < > **IV** 111
Dieraak, Joannes, assistent, **III** 291
Dignus, Marinus, sergeant, **I-1** 87
Dijck, Cornelis van, militair, **I-1** 357, 378
Dijckman, Willem, gemeentelid te Banda, **III** 91, 99
Dijk, C. van, VOC-vertaler, **II-2** 378
Dinckels, Caspar, kerkenraadslid, **I-1** *533*, 536, 554v, 557, *569*
Dionysius, Franciscus, predikant, **II-1** 143-146, 154v, 158
Dircksz, Anthoni, predikant, **I-1** 70 **< >** **II-1** 9 < > **III** 42-44, 59, 61, 63, 65, 67v, 71, 73v, 76, 78
Dircksz-Jansz, Roeltgen, echtgenote van Anthoni, lidmaat te Banda, **III** 73
Dircksz, Jan (van Brede), weesmeester, **I-1** 244
Dircksz, Jan, *zie* Goes, van der
Diriasse, inwoner van Kamarian, **I-1** 476, 482
Diriwailatta, orangtua van Kamarian, **I-1** 477
Dirksz, Harman, ziekentrooster, **I-1** *41*
Dison, Philip Jansz, vrijburger, lidmaat op Makian, **II-1** 349, 352, 374, 392 < > **II-2** 19, 102
Dison-Willems, Grietje, lidmaat op Makian, **II-1** 349, 374, 392 < > **II-2** 19, 85, 102
Dix, Petrus, predikant, **I-1** 554-558
Djalandjau, Mattheus, christen op Manipa, **I-1** 441

Djermin, Gabriël, kerkmarinjo te Manalu, **II-2** 147
Djurumudi (Djoeremoedy), Abraham, schoolmeester, **II-2** 151
Djurumudi (Jerimudie), Pieter, schoolmeester, **II-2** 358
Doensaja, hukum van Toli-Toli, **II-1** 150
Dokoliwan, Pedro, schoolmeester, **II-1** 379
Dol, Simon, krankbezoeker, **I-2** 291
Domato, Andries, kerkmarinjo, **II-2** 197
Domingos, Hans, schoolmeester en doopgetuige op Damme, **III** 327v
Domingos, Enoch, schoolmeester, **III** 444, 452, 455
Domitianus, Romeins keizer 81-96, **III** 499
Doncker, C., diaken, **II-1** 254, 261, 340
Doorganck, Jacob, kerkenraadslid, **III** 151, 184v, 187, 192, 194, 203, 207, 210, 212
Dortmont, Nicolaas, VOC-functionaris, **II-1** 9-11, 43
Dortsman, Adriaan, admiraal, **III** 124v, 139v
Douglas, Abraham, VOC-functionaris, **II-2** *119*
Douven (Douwen), Marcus à, schoolmeester, **I-1** 93, 95
Douwoulou, Harman, gugugu van Bulang, **II-1** 267, 277, 386 < > **II-2** 2v
Dovatangadoen, Dona Clara, gemeentelid te Taruna, **II-2** 13
Dove, Jacob de, diaken, **II-1** 353, 374 < > **II-2** 48, 42, 48, 52, 84
Dove, Josepha de, **II-2** 85
Dove-de Bitter, Santjen (Susanna) de, echtgenote van Jacob, **II-1** 353, 374
Dragon, Hans, lidmaat te Banda, **III** 34
Draver, Steven Claesz, VOC-functionaris, **I-1** 244, 254
Dreier (Dreyer), Henricus, predikant, **II-2** 229-232, 254, 259-263
Dricksz, *zie* Dircksz
Driel, Jan van, schoolmeester, **III** 267
Dsiauwa, moslim op Lonthoir, **III** 298
Dubbeltrijck, Jacob Anthonisz, predikant, **I-1** 41, 43-46, 66-73, 75, 80 < > **III** *14*, 32, 40, 42-44, 50, 57, 59, 66, 71
Dudith, André, predikant te Krakau (Polen), **III** 313
Duirsma, Durandus, predikant in Nederland, **IV** 142-145, 153, 156
Duirsma, Martinus, predikant in Nederland, **IV** 142-145, 153, 156
Duisburg, D. van, kerkenraadslid, **III** 273v
Duleé, A., VOC-functionaris, **II-2** 86
Dulez, militair ingenieur, kerkenraadslid, **III** *465*v, 468v, 472, 474
Dully, Cornelis, schoolmeester, **II-1** 377
Durand, Andries, schoolmeester, **II-2** 250
Durand, Elias, schoolmeester, **II-2** 293
Durand (Durant), Louis, schoolmeester, **II-2** 151, 165, 300v, 304, 321-323
Durant, Petrus, predikant, **I-1** 458v, 465-467, 470-472, 490-492, 497v, 505v < > **II-1** *146*, 160v
Durr, George Fredrik, VOC-functionaris, **II-2** *385*
Duttom, Jan, luitenant, **II-1** 105
Duuren, Dirk van, krankbezoeker, **II-2** 135, 139
Duvell (Duivel), Gerrit Hendrik, militair, schrijver, **II-2** *255*, 257
Duyn, Cornelis van der, opperkoopman, **II-1** *174*, 266, *340*-343, 353, 368, 371, 390, 396
Duyrcant, Willem Dirksz, ziekentrooster, **I-1** 29-31, 38, 40, 43, 46
Dwingeloo, Abraham, krankbezoeker, **III** 381
Dyson, *zie* Dison

Eberhard, Johan Pieter, militair, kerkenraadslid, **II-2** *344*, 361, 371, 381-385
Edingh, Jacob Albertsz, kerkenraadslid, **III** 262v, 265-267, 289, 293, 315-318
Eekenberg, Petrus Martini ab, krankbezoeker, **II-1** *29*
Eenhout, Pieter, matroos, lidmaat, **III** 339, 341
Eenspanjer, Steven, kerkenraadslid, **III** 206, 210, 213-215
Einburch, Johannes D.L. van, **I-2** 501-504 < > **III** *491*
Elant, Johan, VOC-functionaris, **III** 5, *33*, 34, 48, 50
Eldercampius, Andreas, predikant, **I-1** 469-471, 487v, 490-492, 497v, 511-515, 519, 524
Elia, profeet, **III** 161
Elisa, profeet, **III** 161
Eliza, Anthony, schoolmeester, **III** 442, 453, 455
Eldermoes, Barend, voorganger bij het avondgebed, **II-2** 179
Elers, Nicolaas, VOC-functionaris, **III** *320*
Ema, Anthony (radja), **I-1** 219, 256
End, Th. van den, zendingspredikant, zendingshistoricus, **IV** 11v
Endego, Anthoni, kerkmarinjo te Attingola, **II-1** 388
Engel, Jochem, vrijburger, **I-1** *558*
Engel, Gerrit ten, vrijburger, kerkenraadslid, **II-2** *274*, 279
Englisch, Helena ab, **I-2** 81, *zie ook* Snaats
Englisch, Johannes B. ab, predikant, **I-1** 487, 490-494, 497-502, 505-510, 525, 530, 536
Ens, Adrianus (van), predikant, **III** 375, 377, 379-382
Ens,Lucretia, *zie* Schuure
Eps, Andries van, gouverneur, **III** 351, *356*
Erasmus, Desiderius, humanistisch geleerde, **I-2** 137v, 147, 169, 298
Erkenswijk, Paulus Sebastiaan, predikant, **III** 405-407, 409v
Erpenius, Thomas, Arabist, **I-2** *142*, 313
Es, Stephanus van, predikant, **III** 387v
Espagniola, *zie* Spañola, Manuel
Essen, Hendrik Jansz van, militair, **III** 350
Essenius, Andreas, theoloog, **I-1** *432*
Este, Arnoldus van, chirurgijn, **III** *516*
Este, Willem Adriaan van, opperhoofd van Kupang, **III** 515, *516*
Este-Tielman, Sara van, **III** *516*
Esten, Hendrik Jansz, van, kerkenraadslid, **III** 394, 396, 403, 405v
Eversdijk, David, kerkenraadslid, **I-2** *251*, 253, 256
Evert, Cain, christen op Moa, **III** 442
Evertsz, Aarnout, uit Mechelen, vrijburger, **III** 298v
Evertsz, Dirk, schoolmeester, **III** 442, 444, 455
Evertsz, Donna, lidmaat te Banda, **III** 344
Evertsz, Evert, gemeentelid te Ambon, **I-1** 88
Evertsz, Nicolaas, krankbezoeker, **III** 172
Evertsz, Victor, krankbezoeker en voorlezer, ouderling, **III** 45v, 53, *55*, 58, 66, 75
Eycken, Philip van der, kerkenraadslid, **III** 184
Eyk, Frederik, VOC-functionaris, **I-2** 374

Faber, W.F., predikant, **I-2** *384*, 387
Falksoor, Cornelis, zoon van een orangkaja op Tanimbar, **III** 269
Faloers, Samuel, krankbezoeker, **I-2** 289

Faukelius, Herman, predikant in Nederland, **I-1** *183* 562 < > **I-2** 21, 159, 212, 401v < > **II-1** 213, 236 < > **II-2** 154, 222, 225, 345 < > **III** 81, *96*, 102 < > **IV** 151, 155, 171
Febvre, Jacques le, gouverneur, **II-1** 9-41, (53), 56, 61, 66, 71, 74
Fedder, Cornelis, VOC-functionaris te Batavia, **III** 90
Fernandez, SJ, Luis, pater, **II-1** 1 5
Ferdinandis, Helena, **I-1** 87
Ferdinandus, Benjamin, schoolmeester, **I-2** 466, 532
Ferdinandus, Cornelis, schoolmeester, **II-1** 359, 414 < > **II-2** 6, 55, 89
Ferdinandus, Franciscus, schoolmeester, **II-1** 205, 222, 359 < > **II-2** 53
Ferdinandus, Isaak, orangkaja, **I-2** 256
Ferdinandus, Jacob, oud-radja van Haruku, ouderling, **I-2** 480
Ferdinandus, Johannes, orangkaja Baguala, ouderling, **I-2** 480, 489
Ferdinandus, Jonas, schoolmeester, **I-2** 417
Ferdinandus, Jonas, lidmaat te Haruku-Samet, **I-2** 487
Ferdinandus, Joseph, schoolmeester, **I-2** 484, 532
Ferdinandus, Salvador, radja van Haruku, **I-2** 257
Fernando, Domingo, mardijker, **II-1** 49
Fernando, Jabel, gemeentelid op Ternate, **II-1** 49
Fernant, Johannes Cajetanus Thaddeus, predikant, **I-2** 368-370, 378, 381-383, 389, 398 < > **II-2** 265-269 < > **III** 413, 439
Ferreira d'Almeida, J., predikant, bijbelvertaler, **I-2** *124*, 147, 160, 186, 349v < > **III** *286*, 292
Fey, Johan Coenraad, predikant, **I-2** 531, 534, 542, 546-548, 552, 558v
Feylingius, Abraham, predikant, **I-2** 36v, 38-41, 45, 48, 62-66, 79, 81, 119, 154, 193, 224 < > **II-1** 343 < > **II-2** 20, 23-29, 49-52 < > **III** 302-305, 309-312, 315-317
Feylingius, Josua, krankbezoeker, **II-1** 176, 343-347, 351, 373, 393, 395v < > **II-2** 18, 49, 51v, 83, 101, 105
Feylingius-Bay, Anica, echtgenote van Josua, **II-1** 346, 351, 393, 395 < > **II-2** 18
Feyt, Hendrik, luitenant, **III** 130, 133v, 136v
Fierens, Abraham, predikant, **II-1** *109*, 11
Fiers, Daniël, ouderling, **II-1** *266*, 340, 343, 371, 376, 398 < > **II-2** 3, 7, 10
Finn, Johannes, zendeling NZG, wnd. predikant Banda 1820-1840, **IV** 7
Flattingh, Matthijs, militair, **I-1** 253, 254
Fockens, Willem, gouverneur, **I-2** *469*
Fontaine, Jan Walraven de la, VOC-functionaris, **II-1** *415* < > **II-2** *3*, 10, 17, 19
Foppes, Jasper, timmerman, diaken, **II-1** 13, 15, (32), 43, 45-48, 50
Foppes-Jaspers, Eva, **II-1** 50, 67
Fortadi, Paulo, man uit Baguala, **I-1** 88
Fortados, Andries, schoolmeester en bijbelvertaler, **II-1** 143, 165, 167, 183, 203, 215v, 257, 336v, 341v < > **IV** 153
Fortados (Fortatus), Anthony, schoolmeester, **II-1** 224, 305v, 313, 341 < > **II-2** 40, 64, 93, 98, 211
Fortado, Lourenso, kerkenraadslid, **I-1** 277
Fortados (Fortatus), Lucas, z.v. Andries F., schoolmeester, **II-1** 216, 255, 280, 302-304, 319, 322v, 325, 328, 334, 380 < > **II-2** 73, 96
Forwerk, Jochem, VOC-functionaris, **I-2** *396*
Francisco (schoolmeester) zie Britos, de
Francx, Cornelis, gouverneur, **II-1** *130*, 136, 138, 142v, 145, 155, *165*
Francx, Cornelis, kapitan laut van Tagulanda, **II-1** 153

Frans, Emmanuel, kapitan laut van Tagulanda, **II-1** 215
Franse, Dirk, krankbezoeker, **II-1** *371*
Franse-Verdieren, Maria, echtgenote van Dirk Franse, **II-1** 371
Fransen, Anthonie, schipper op Tagulanda, **II-1** 411
Fransen, Jan, VOC-functionaris, **II-1** 229
Fransz (Fransen), Dirk assistent en gerechtsbode, kerkenraadslid, **II-1** 242-245, 248, 250v, 266, 340, 343
Fransz, Emmanuel (Manuel), kapitan laut van Tagulanda, **II-1** 215, 377
Fransz, Isack, krankbezoeker, **I-1** 231 < > **II-1** 99
Fransz, Jan, admiraal, **II-1** 146
Fransz, Jan, assistent, **II-1** *158*
Fransz, Johannes, kerkenraadslid, **II-1** 166, 173
Fransz, Thomas, schoolmeester, **I-2** 130, 194, 194, 258, *zie ook* Tapiwael
Fransz, Willem, ziekentrooster, **I-1** 15
Franszen, Domingos, inwoner van Kamarian, **I-1** 476
Frederik Hendrik, prins van Oranje, **I-1** 210 < > **II-1** 86
Fredes, Heert, uit Sneek, **II-1** 51
Frederik, Jurriaan, vaandrig van de vrijburgers, kerkenraadslid, **III** *238*
Frederiksz, Johannes, doopgetuige op Kisar, **III** 324v
Frederiksz, Mattheus, doopgetuige op Kisar, **III** 324
Frederiksz, Steven, kerkenraadslid, **I-1** 291
Frederiksz, Wiggert, ondermeester, **I-2** 297
Fretis, de, radja van Nusanive, **I-1** 203
Fretis, Andre de, ouderling, **I-1** 119
Fretis, B. de, ouderling, **I-2** 503v (547)
Fretis, David de, ouderling, **I-1** 549, 551, 560, 563, 576
Fretis, David de, schoolmeester, **I-2** 52, 127, 130, 196, 198
Fretis, Domingus de, kerkenraadslid, **I-2** 358
Fretis, Gaspar de, hoofd van Hative, ouderling, **I-1** 186
Fretis, Laurens Marcusz de, studeert in Ned., schoolmeester, kerkenraadslid, hoofd van Hative, **I-1** 47, *77*, 79, 88, 206v
Fretis, Laurens de, schoolmeester, **I-2** 70, 127, 130, 196v, 257, 277
Fretis, Manuel de, radja van Kilang, **I-1** 48, 200, 256, 257
Fretis, Marcus de, studeert in Nederland, **I-1** 47, 201
Fretis, Mattheus de, orangkaja Ema, **I-2** 251, 256, 272
Fretis, Pieter/Petrus/Pedro de, schoolmeester, **I-2** 93, 95, 127, 129, 196v, 257
Friedrich V, keurvorst van de Palts, **I-1** 296
Fries, Jan de, soldaat, **III** 93
Frisius, *zie* Vries, de
Fuchs, Christiaan, militair, **II-2** 85, 101, 103, 107
Furtado, *zie* Mendoza
Fussau, Hieronimus, militair?, **I-1** 88

Gabriëlsz, Johannes, krankbezoeker, **III** 422
Gabry, Pieter, gouverneur, **III** *373*, 381
Galloo, VOC-functionaris, ouderling **I-2** 478, 536, 541, 547
Gantion, Anthony, marinjo op Bulang, **II-1** 414
Gardan, Jan, uit Frankfurt (Dld), militair, kerkenraadslid, **II-2** *223*
Gardenijs, Arend, commisssaris, **I-1** *202*v, 212

Gasteau, luitenant, **I-1** 206
Gaulard, edelman en kunstenaar, **I-1** *466*
Geel, Dirk Willemsz, chirurgijn op Makian, **II-2** 144
Geel, Pieter Jansz, gemeentelid op Makian, **II-1** 347
Geens, Dionysius, proponent, **II-1** *140*, 142
Geerlag, Pieter, militair, **II-2** *133*
Geerlag-Grisin, Justina, echtgenote van Pieter, **II-2** 133
Geleijnsz, Jacob, militair, **III** 225v
Geleynse, Willem, schoolmeester op Aru, **III** 305
Genegen, Sara Alleta van, weduwe van gouverneur Schagen, **I-2** 125
Geraets, Elias, *zie* Gerritsz, Elias
Gerardi, Noach, predikant, **I-1** *419*
Gerritsz, Arent, korporaal, **II-1** 65
Gerritsz (Geraetsz), Elias, krankbezoeker, ouderling, **III** *6*, 7, 9, 11-13, 15-18, 20, 30v, 32-34, 36-41, 43, 45, 47, 53
Gerritsz, Jan, kerkenraadslid, **III** 188, 190
Gerritsz, Reynier, uit Kniphausen, **II-1** 51
Gerritsz, Sietse, militair, **I-2** *288*
Gervordinck, Carolus, predikant, **II-2** 263-269
Gesa, Diego, Pampanger, marinjo van de kerk, **II-1** 74, 89
Geskes, weduwe, gemeentelid, **II-2** 27
Geubertsz, Pieter, vrijburger, armmeester, **III** 75
Geukema, Augustinus, predikant in Nederland, **IV** 142
Geus, J. de, krankbezoeker, **I-2** 552
Gheyn, Dirk de, VOC-functionaris, kerkenraadslid, **II-1** *149*, 162v, 170, 236, 240, 242, 244, 251
Gheyn, Jacobus van, VOC-functionaris, kerkenraadslid **II-1** *127*, 129-131, 149, 156-158
Gheyn (Ghijn), Jacob van, VOC-functionaris, **I-2** *249* < > **II-2** *78*, 130
Gideonsz, Marinus, *zie* Houten, Marinus Gideonsz van den
Gideons, Simeon, predikant, **II-2** *326*
Gijger, P., VOC-functionaris, **II-2** *130*, 136
Gijn, Jacob van, *zie* Gheyn
Gijsbertsen (Gijsbrechtsen), Arriaan (Adriaan), krankbezoeker en schoolmeester, kerkenraadslid, **I-1** *76*-79, 89, 91v, 95
Gijsels, Artus, gouverneur, **I-1** 110, 121-125, 130-134, 147-154, 15159, 161, 163, 166, 171, 188, 196-198, 201, 205v, 449
Gijsseling, Janneke, gemeentelid, **II-2** 27
Gillisen, Lieven, krankbezoeker, **I-1** 239
Gingan, kapitan laut van Tabukan, **II-2** 15
Glad(t), Johan, militair, **II-2** *141*, 144
Glain, Gabriël Adriaansz de Saint-, VOC-functionaris, **I-2** 417
Glain-Gronard, Adriana-Henrica de Saint-, **I-2** 417
Glan, Anthony Arnout van (von), VOC-functionaris, **III** *424*
Glasius, Gerlof, schoolmeester, **I-1** 117
Gledstein, Barbara Johanna, **I-2** 535
Gobius, A.A., hoofdambtenaar, **III** 283
Gobius, Fredericus, predikant, **I-1** *569* < > **III** 278-280, 282-286, 289, 293, 295
Goede, Gerrard (Gerrit) de, VOC-functionaris, **II-2** *305*
Goela, Larcus, kerkmarinjo te Tabukan, **II-2** 175, 207

Goemaal, Jan, diaken, **III** 299
Goes, Jan Dircxsz van der, ziekentrooster, **I-1** *10*, 40, 44
Goessens, Goossens, Joan, opperkoopman, kerkenraadslid, **II-1** *110*
Golius, Jacobus, taalgeleerde, **I-2** *313* < > **IV** 149
Golou, Andries, kerkmarinjo, **II-2** 151
Gomes, Andries, schoolmeester, **I-2** 276
Gomes, Hendrik, hoofd der christenen op Manipa, **I-1** *376*, 420, 537v
Gomes, Hendrik, ouderling van Oma, **I-1** *376*
Gomes, Levi, schoolmeester, **II-2** 246
Gomes, Louis, **I-1** *256*
Gomes (Gomis), Paolo, hoofd van de mardijkers, ouderling, **I-1** 89, 94
Gomes of Gomis, Paulus, schoolmeester, **I-2** 229, 257 < > **III** 306
Gonsalo, Margreta, lid Maleise gemeente Ternate, **II-1** 236, 345
Gonsalvo, schoolmeester, **I-1** 206
Gorckum, Johan van, gouverneur, **I-1** 80, 102, 225, 387
Gordon, Henrik Willem, predikant, **I-2** 36, *37*, 38-40, 42, 47v, 62v, 65, 80, 126, 146, 210v, 224, 226 < > **II-1** *343* < > **III** 293v, 462
Gordon, echtgenote van H.W. Gordon, **I-2** 47, 79
Gorgel, Adriaan, krankbezoeker, **II-1** 98
Gorilia, Enas, schoolmeester, **I-1** *156*
Gorisz (Joris), David, krankbezoeker, predikant, **II-1** 12, 14, 16-22, 24, 27, 31-33, 36, 38, 40, 43, 47
Gort, Adam, opperchirurgijn, kerkenraadslid, **III** *488*, 490-492
Gort, Arnout, lidmaat te Banda, **III** 47, 53
Gorter, Jan Pietersz, kerkenraadslid, **III** 100, 105-108, 111, 113, 116-118, 121, 124
Gosens, Lenert, lid van de Raad te Banda, **III** 48
Goting (Gooting), Philippus, krankbezoeker, predikant, **I-1** 554v, 560, 562 < > **II-1** *228*
Goulatsi, Chinees handelaar te Ambon, **I-1** 462
Gowan Pecorila, zoon van Bongtuan, **II-1** 136
Goyer, Pieter de, functionaris te Ambon, **I-1** 213
Graef, Bartolomeus, zeevaarder, **I-1** 5
Graaf, Jan de, krankbezoeker, predikant, **I-2** *154*, 193, 224 < > **III** 271, 275, 277-280, 282, 284-293, 295v, 300, 302-308, 310-312, 316v
Graef, Johannes de, krankbezoeker, proponent, **I-1** *305*, 312, 315, 326, 365, *366*
Graeff, Jan de, proponent, **III** 204, 206, 208v, 214
Graeff, Pieter de, kerkenraadslid, **I-1** 296, 298 < > **II-1** 119
Grand, Dirk Hendrik le, VOC-functionaris, ouderling, **III** 318, *330*, 351, *377*
Grand, Jan Hendrik de, luitenant van de burgerij, ouderling, **III** 168, *173*, 176, 185
Grange, Frederik G. de la, militair, **II-2** 179
Gratia, Bastiaan de, schoolmeester, **II-1** 222, 274, 356, 367
Graumansky, Ephraim, chirurgijn, **I-1** 377, 453
Gravius, Daniël, predikant, **III** *160*
Gregorius, Ethiopisch monnik, **I-2** 137
Greve, Johannes de, VOC-functionaris, **I-1** 209
Greven, Casparus, VOC-functionaris, **III** *455*
Grever, Jacob, krankbezoeker, **III** 150
Grieze, Cornelis, predikant, **I-2** 397-400, 428-430, 439v, 444, 446v, 452v, 455, 459, 476v
Grimbergen, Henricus van, predikant, **I-2** 336-340, 342, 353 < > **III** 397

Grimmelius, Johannes Bernardus, predikant, **I-2** 454, 475 < > **III** 470, 473, *474*, 475-477
Griseo, Lucas, schoolmeester, **II-1** 381
Groeneveld, Matthijs van, ouderling, **I-2** 272, *273*, 275, 279, 281
Groenewegen, Catharina, gemeentelid, **II-2** 116
Groenewegen, Henricus, predikant, **II-1** *253*
Groenewoutt, Nicolaas, predikant, **I-2** 288-290, 292v, 295-299, 301
Groenhout, Dirck, secretaris Raad van Justitie, **I-1** 244, 253-255
Grol, Hendrik, militair, krankbezoeker, **I-1** 446, 470, 538v, 545 < > **I-2** 249
Gronard, Frederik, VOC-functionaris, **III** *441*
Groo, Hans, VOC-functionaris, kerkenraadslid, **I-1** *576* < > **I-2** 245
Groot, Festus de, schipper, **II-2** 303
Groot, Johannes Cornelis de, militair, **III** 509
Groot, juffr. de, te Utrecht, **III** 429
Groot, Robbert Robbertse de, VOC-functionaris, **II-2** 153, 155, 228
Grothe, J.A., bestuurslid UZV, zendingshistoricus, **IV** 10, 13
Gueynier, Fred., predikant, taalgeleerde, **I-1** 523 < > **I-2** 175, 211, 261, 313 < > **IV** 135, 137v

Haak (Haek), David, **II-1** 254-260, 330, 363, 367, 382
Haan, Joost de, schoolmeester, kenner van het Maleis, **III** 224, 243v, *269*
Haan, Pieter de, VOC-functionaris, **III** 511
Haan, Radina de, lidmaat te Banda, **III** 317
Haarlem, Pieter van, doopvader te Ulu Siau, **II-1** 285
Haas, Adriaan de, leproos en diaconie-arme op Makian, **II-2** 103, 106
Haas, Dirk de, gouverneur, commissaris **I-1** 572 < > **I-2** *167*, *253*, 265 < > **III** 282-286
Haas, Johannes de, diaconie-arme op Makian, **II-2** 103, 121, 144
Haas, Pieter Adriaansz de, krankbezoeker, **II-1** 149, 177, 240, 244, 333-335v, 375 < > **II-2** 51v, 83
Hackio, Mattheus, schoolmeester, **II-2** 6-8
Hadorn, Joh. Fr., predikant, **I-2** *500* < > **III** *488* < > **IV** 153
Haekbol, Johannes, krankbezoeker, **I-2** *344*, 346v
Haex, David, uit Antwerpen, in pauselijke dienst, **IV** 129
Haga, Johan Carel, VOC-functionaris, kerkenraadslid, **III** *505*, 509
Haga, Lambertus Jansz, gezaghebber Banda, **III** *506*, 512
Hagen, Anthonius van der, predikant, **I-1** 176 < > **III** 87, 90
Hagen, Anthony van der, schoolmeester, **II-2** 256
Hagen, Petrus van der, predikant in Nederland, **II-1** *253* < > **II-2** 132, 159, 188 < > **III** 481 < > **IV** 171
Hagen, Steven van der, admiraal, **I-1** 1-10 (*6*), *29* < > **IV** 1
Hagen, Jan H. ten, VOC-functionaris, **III** 222
Halewet, Martijn, doopgetuige op Wetar, **III** 323
Hall, Jan, inwoner van Banda, **III** 510
Halmale (Halmaäl), Isaac, schoolmeester, **I-1** 531, 534v < > **II-1** 172, *173*, 176, *186* < > **IV** 154
Halteren, Jan van, lidmaat te Banda, **III** 34
Ham, Carel van den, *zie* Lijfland
Ham, Hendrik van den, militair, **II-1** 253, 260
Ham-van Eck tot Harslo, Elisabeth van den, echtgenote van Hendrik, **II-1** 253, 260
Hamel, Jeremias, krankbezoeker, **III** 123, 144

Hammen, Cornelis van, inwoner van Ternate, **II-2** 156, 158
Hammen, Joan van, kerkenraadslid, **II-1** 119
Handaen, Jan, lidmaat te Banda, **III** 34
Hans, mardijker, **I-1** 131
Hansz, Christoffel, vrijburger, kerkenraadslid, **III** *217*, 238
Hapalie, Simon, christen op Manipa, **I-1** 484
Happart, Joris, ziekentrooster, **I-1** 95
Happer, Melchior, diaken, **I-1** 105
Happon, Joan, gouverneur, **II-2** 158
Harde, Jacob de, lid kerkenraad Batavia, **II-1** 9
Harder, Carel, vrijburger, **III** 454
Harder, C.J., vrijburger, **III** 488
Harder, Harmanus, krankbezoeker, **III** *402*
Harder, Isaac, vrijburger, kerkenraadslid, **III** 509
Harderwijk, Albert, koopman, **II-1** *108*
Hardie, Caspar, schoolmeester, **II-1** 184
Harlaar, J., VOC-functionaris, **II-1** 350, 353
Harmansz, Jan, krankbezoeker, **II-1** 112 < > **III** 188, 248
Harmansz, Jan, militair, **I-1** 513
Harmensz, Jan, gemeentelid te Banda, **III** 93
Harmens, Swaentien, **I-1** 72
Harousee, Hendrick, luitenant, **II-1** 9v, 28, 49, 68
Harsok, Adriaan, diaconie-arme te Manado, **II-2** 219
Hartenberg, Johannes, VOC-functionaris, **III** *337*, 338
Hartholt (Hardholt), Johannes, predikant, **III** *390*
Harthouwer (Harthoorn), David, VOC-functionaris, **II-1** *151*, *177*
Hartog (Hartoog), Franciscus, predikant, **III** 383-385
Hartog, Mattheüs, chirurgijn, kerkenraadslid, **I-2** *389*v, 392, 394
Hartong, Hendrick, krankbezoeker, predikant, **I-1** *231*, 239, 269-271, 273-275, 277-285, 287-289, 455 < > **II-1** 112, 115v < > **III** 155, 159, 166v, 169, 176
Hartwijk, N., militair, **I-1** 513
Hassan (Hassang), Pieter, leermeester, **II-2** 146, 159
Hassan, Jurriaan, schoolmeester, **II-1** 405 < > **II-2** 54, 88
Hasselaar, Cornelis, Raad van Indië en commissaris, **II-2** *120*, 122v
Hatalaina, moslimse inwoonster van Amahai, **I-1** 409
Hatalessy-ela, Maria, inwoonster van Hatu, **I-2** 50
Hatan Monsirehu, moslim te Piru Tanunu, **I-1** 442, 445
Hatan Asel Tanael, moslim te Piru Tanunu, **I-1** (422), 445
Hatanase(r), duivelbanner, **I-1** 422, *zie* Hatan Asel Tanael?
Hatarua, Cornelis, *zie* Hetarua
Hatelaibessy, Abraham, patih van Ouw (?), ouderling, **I-2** 447, 450
Hatima, inwoner van Hutumuri, **I-1** 87
Hatimay, inwoner van Kamarian, **I-1** 476
Hatulay, Franciscus, schoolmeester, **I-2** 93, 95, 115, 127, 129, 195, 198
Hatulessy, Christiaan, schoolmeester, **I-2** 419, 436, 469
Hatulewan (Haturewan), orangkaja der heidenen op Buano, **I-1** 357, 378, 413, 422, 444v
Hautaino, Paulo, orangkaja van Amahai, **I-1** 452
Havemeester, Jacob, burgervaandrig, **III** 211
Haverman, Johan, predikant, **I-1** 298, 471, 566 < > **II-1** 202 < > **II-2** 294 < > **IV** 171

Havert, Michiel, gemeentelid te Banda, **III** 93
Haye, Hubertus de la, VOC-functionaris, **II-2** 234
Hazel (Hasel), Jan van, VOC-functionaris, **I-1** 97, 169, 266 < > **I-2** *142*, 146, 351 < > **IV** 131-133, 148v
Heeres, J.E., archivaris, hoogleraar, bronnenuitgever, **IV** 10
Hees, Johannis van, krankbezoeker, **III** 485v
Heemste(d)e, Johannes Theodori, predikant, **I-1** 133, 144, 146-148, 151, 153-157, 160v, 163-165, 170, 206 < > **I-2** 12 < > **II-1** *88*
Hehalahu, Abraham, orangkaja, **I-2** 50
Hehalessy, orangkaja van Kaitetu, **I-1** 468
Hehamahu, Abraham, schoolmeester, **I-2** 481, 533
Hehanusa, Pieter, radja van Titawai en ouderling, **I-2** 478v, 489, 499
Hehelatu, orangkaja van Seyt (Said), **I-1** 468
Heherehu, Pieter, schoolmeester, **I-2** 277
Hein, Jan, gemeentelid op Makian, **II-2** 103
Heineken, Eberhart, predikant, **III** 467-470, 472, 474v, 479
Heinrich, Johann G.W., VOC-functionaris, **II-2** *369*
Heinsius, Anthony, gouverneur, **II-2** 135
Hek (Heck), Mattheus, predikant, **I-1** 552-554, 560 < > **I-2** 154, 210 < > **II-1** 202v, 207, 209-212, 225-228, 229-233, 237-248, 249v, 252 < > **III** 281
Hek, juffrouw, echtgenote van M. Hek, **II-1** 239-241, 246v
Hekman, J., kerkenraadslid, **III** 416
Helakaja, orangkaja van Nolot, **I-1** 453
Helisa, Johannes, **I-2** 49
Helisa, Thomas, schoolmeester, **I-2** 127, 130, 195, 197
Helitea, inwoonster van Haja (Amahai), **I-1** 409
Helleboud, Jan, vrijburger, **III** 299
Hellemans, Daniël, VOC-functionaris, in 1675 commissaris voor de Molukken, **II-1** 150, 157
Hellenbroek, Abraham, predikant in Nederland, **I-2** 475, 477 < > **III** 481 < > **IV** 172
Hellenius, Isaac, predikant, **I-1** 536 < > **I-2** 161, 211v < > **II-1** *209*
Hellerus, Hendrik, VOC-functionaris, **III** 351, *360*, 367
Helmichii, Helmichius, predikant, **I-1** 110, 116, 120, 126, 130v, 133, 136-144, 146-148, 151, 153v, 156v, 163-170, *192*, 196 < > **I-2** 12 < > **II-1** *93*
Helmuthsen, Jacob, kerkenraadslid, **III** 178
Hemsing, Nicolaas, predikant, **I-2** 397v
Hendrick, orangkaja op Manipa, **I-1** 411
Hendrik, korporaal, **I-1** 369
Hendriksz, Abraham, uit Domburg, gemeentelid op Ternate, **II-1** 50, 67
Hendriksz, Andries, lidmaat te Banda, **III** 35
Hendriksz, Anthony, mardijker te Banda, **III** 299
Hendriksz, Dirk, ziekenverzorger, diaken, **II-1** 58, 60, 62, 64, 71
Hendriksz, Gillis, schoolmeester, **I-1** 28
Hendrikz, Herman, krankbezoeker, **III** 78
Hendriksz, Jacob, militair, **I-2** 252
Hendriksz, Jan, uit Medemblik, gemeentelid op Ternate, **II-1** 49, 51
Hendriksz-Caly, Maria, uit Tidore, **II-1** 49, 51
Hendriksz, Johannes, schoolmeester, **III** 441, 444, 452, 455
Hendriksz, Jonathan, schoolmeester, **III** 507

Hendriksz, Leendert, sergeant op Siau, **II-1** 367
Hendriksz, Mattheus, schoolmeester, **II-2** 323
Hendriksz, Nicolaas, krankbezoeker, **III** 407, 420
Hendriksz, Pieter, uit Breda, gemeentelid op Ternate, **II-1** 51
Hendriksz, Pieter, lidmaat te Manado, **II-1** 334
Hendriksz, Rogier (Rosier), krankbezoeker, ouderling, proponent, **I-1** 66-69, 72, 75-82, 86, 89, 90-98, 112 < > **II-1** 54
Hendriksz-da Costa, Elisabeth, uit de Visayas, **II-1** 48-50, 67
Hengel, Bastiaan van, Chinees, **II-1** 91
Hengel(en), Hendrik van, schoolmeester, **II-1** 47, 73v, 75, 79, 81, 83, 85, 96, 98
Hennebos, Adriaan, krankbezoeker, **II-2** 101
Heraal, Bastiaan, lid Maleise gemeente Ternate, **II-1** 236
Hercules, Jan, vrijburger, kerkenraadslid, **III** 217, *249*
Herder, Jacob Gerritsz de, vrijburger, **I-1** *79*
Herman, patih van Siri-Sori, **I-1** 198, 211, 220
Hermans, Laurens, *zie* Rijsenbeeck, van
Hermansz, Gerrit, opperchirurgijn, **I-1** 244
Hermanus, orangkaja van Amahai, **I-1** 405
Herrisee, *zie* Harousee
Hertog, Cornelis de, chirurgijn, **I-2** 256
Hertong, *zie* Hartong
Hetarua, Cornelis, schoolmeester, **I-2** 417
Heurnius, Justus, predikant, **I-1** 103, 108-111, 128-137, 141-153, 155-162, 164v, 169-181, 187-192, 194, 197-200, 205-226, 237, 252 < > **I-2** 12, 137, 146, 162, 164, 179, 181, 186, 206v, 209v, 212, 235, 351 < > **II-1** 44, 54 < > **III** 59 < > **IV** 131-134, 137, 149, 153
Heus, Christoffel, uit Hanau (Dld), lidmaat te Banda, **III** 53
Heusden, David van, krankbezoeker, kerkenraadslid, **II-2** 260
Heusden, Jan (Johannes) Jansz, krankbezoeker, **I-1** 29-31, 40, 66, *68*-70, 72, 75v, 80 < > **III** 77, 79v
Heussen, Cornelis van, kerkenraadslid, **III** 217, 236
Heussenius, Nicolaus, predikant, **I-1** 300 < > **III** *209*
Heuvel, Antonio van den, commissaris, **I-1** 131, 133v, *138*, 159-167, 169-171, 173, 178, 182, 201 < > **III** 79, 82, 86
Heuvel, Theodorus Jacobus van den, VOC-functionaris, **II-2** *251*
Heuvelman, Christiaan, ziekentrooster, **I-1** 136
Hey, Gerardus, predikant, **I-2** *123* < > **III** 307
Heyden (Heidanus), Caspar van der, predikant in Europa, **I-1**, *26*
Heylman, Jacob, militair, **I-1** 537v
Heymans, Thomas, militair, **II-2** *181*, 192, 233, 236v, 251
Heyndricksen, Jan, krankbezoeker, **I-1** 234
Heynen (Heinen), Bartholomeus, krankbezoeker, predikant, **I-2** 147, 349 < > **III** *277*
Heysselberg, Jan, militair, **III** 275, 277
Hiaipou, inwoonster van Amahai, **I-1** 409
Hibos, Markus, marinjo, **II-2** 294
Hillebrandsz, Jacob, militair, **III** 350
Hillenius, *zie* Hellenius
Hobbelt, Paulus, predikant, **III** 406v, 409, *410*

Hobbes (Hobben), Barent, vrijburger, kerkenraadslid, **III** *144*, 147, 164, 166, 168, 185, 187, 212
Hocoria, orangtua van Kamarian, **I-1** 476
Hodenpijl, Maarten, translateur, **I-2** *252*
Hodenpijl, Nicolaas, krankbezoeker, predikant, **I-1** 572v, 576 < > **I-2** 4, 37, 43, 62v, 66, 79-95, 110-119, 122v, 126-128, 131v, 148v, *152*, 181v, 193-195, 197, 199v, 213, 217, 219, 224, 226, 232-238, 244, 250-253, 259-263, 265, 267, 269 < > **II-1** 265v, *339*v, 342, 370 < > **II-2** 42 < > **III** *281*, 282 < > **IV** 141, 152
Hodenpijl-de Vos, Agatha, echtgenote van Nicolaas, **I-2** 51, *152*
Hoen, Simon Jansz, admiraal, **II-1** 1
Hoen Hoogendorp, Godefridus 't, predikant, **II-2** 114-117, 137
Hoff, Lambert van, lidmaat te Banda, **III** 318, 321
Hoffman, Lucia, **I-2** *446*, 455, 475v, 478, 502 < > **II-2** *275*, 294, 338 < > **III** *445*
Hoffman, Michiel, uit Leipzig, goudsmid, **II-1** 50, 65
Hoffman-Moore, Maria, **II-1** 50, 65, 67
Hoffmann, Christiaan, opperchirurgijn, ouderling, **I-2** *553*, 556v, 559
Hofman, C.D., VOC-functionaris, **III** 307
Hoffmeister (Hofmeester), Johan Thielen, uit Hessen (Dld), militair, ouderling, **III** *418*, 425, 434v, 437, 439
Hofstede, Petrus, predikant in Nederland, **IV** 9
Hogi, prinses van Bulang, **II-2** 302
Hollaard, Floris Françios, VOC-functionaris, kerkenraadslid, **II-2** *260*
Holle (Hole), Mattheus, schoolmeester, **I-2** 482, 532
Hollinger, militair, **II-2** 346
Holscher, militair, **II-1** 342
Holten, Johannes ten, predikant, **III** 386v
Holten, Godefridus van, predikant, **III** *378*
Holten(i)us, Wilhelmus, predikant, **I-1** *108*-110, 137, 160, 162, 164, 170 < > **III** 79-82, 86-89
Holtrop, P.N., hoogleraar, **IV** 11
Hommeren, Thomas van, VOC-functionaris, kerkenraadslid te Ambon, **I-1** *367*, 432, 459, 525
Hommeren, Thomas D. van, kerkenraadslid te Banda, **III** 372v
Hommes, Wiardus, predikant, **I-2** *399*, 454
Honingh, Jacob, uit Angermunde, lidmaat te Banda, **III** 75
Honomahoe, Paulo, mardijker, **I-1** 537
Hons(s)elaar, Jan, krankbezoeker, **III** 402-404, 407
Hooft, Leendert, vrijburger te Manado, **II-1** 133 < > **II-1** 200
Hooft, Adriaan 't, VOC-functionaris, kerkenraadslid, **I-1** *576* < > **II-1** 200, 202, 212
Hooft, Iman 't, predikant, **I-2** 350 < > **III** *390*
Hooftman, Catalijne, gemeentelid te Banda, **III** (106), 117-119
Ho(o)geboom, Pieter, assistent, lid kerkenraad, **II-1** *212*, 229, 233, 242v, 245, 253
Hoogeboom-Roseboom, Anna, echtgenote van Pieter, **II-1** 253
Hoogen, van, onderkoopman, **II-1** 146
Hoogland, Isaac, predikant, **III** *352*
Hoorn, Jan van, uit Amersfoort, opperboswachter op Banda, **III** *297*-299
Hoorn, Jan van, uit Middelburg, VOC-functionaris, **I-2** *238*
Hoorn-Lesage, Catrina van, echtgenote van Jan van Hoorn, **I-2** 238
Horatius, Romeins dichter, **II-2** 139

Hormedeus, Jacobus, kerkenraadslid, **III** 394
Horst, Hendrik Daniël van der, predikant, **I-2** 428
Horst, Salomon van der, baas smid, **I-2** 260
Horst, Maria Jansz-van der, **I-2** 260
Houaa, orangkaja van Nukohale, **I-1** 468
H(o)uliselane, orangkaja van Nolot, **I-1** 453
Houmen (Houmes), Cornelis Willemsz, kerkenraadslid, **III** 249, 261
Hout, Lambert van den, krankbezoeker, **III** 470
Houten, Rogier van den, diaken, **I-1** 462v, 467
Houten, Marinus Gideonsz van den, predikant, **I-1** 175, 177-179, 187, 191v, 194, 196, 205, 214v, 226, 253 < > **I-2** 12 < > **III** 87, 90, 93v, 96-98, 100, 103v, 106-122, *119*, 124, 143v, 146, 148
Houtman, Frederik de, gouverneur, **I-1** 7, 9-11, 14-16, 18v, 22, 26v, 46, 466 < > **I-2** 173, 351 < > **IV** 127-129, 138, 148
Houwenno, hoofd van Sepa, **I-1** 450
Hoyer, Antonius, predikant, **III** 321, 330, 339, 342-344, 348v, 351-355, 357, 359, 362-365, 367, 369, 371v, 374-376
Hubert, François, militair, **III** 210
Huer, Cornelis, provis. krankbezoeker, schoolmeester, **II-1** 176
Huigenbaart, Pieter, krankbezoeker, ouderling, **III** *378*, 381, 403, 405v
Huisman (Huysman), Isaac, predikant, **I-1** 343, 345, 349, 364, 419, 420-423, 441, 458v, 466v, 470, 490 < > **II-1** 158
Huka, Pieter, schoolmeester, **I-2** 463
Hukom (Hukum), Jacob Abraham, schoolmeester, **I-2** 480, 534
Hukom (Hukum), Thomas Abraham, schoolmeester, **I-2** 470
Hulft, *zie* Hulst
Hulsebos, Adriaan Jacobsz, predikant, **I-1** 28, 35, 37-39, 44, 46 < > **III** *1*, 2, 4-7, 13-16, 28, 32v, 43, 50
Hulst (Hulft), Evert, opperkoopman, **I-1** *130*v, 177, *198*
Hulven, Joachimus, ouderling, **I-1** 234
Huono, Johannes, kerkmarinjo, **II-2** 294
Hup, Laurens, kerkenraadslid, **III** *418*
Hupers, F., chirurgijn, **III** 511
Huppers, Willem, VOC-functionaris, **II-2** 133, 141
Hupperts, Gesuinus, predikant, **II-2** 109-113
Hurdt, Anthonio, gouverneur, **I-1** 333, 356, 359-363, 383, 387, 392, 419, 423, 425v, 428-431, 450, 459-462, 465, 470, 488, 491, 498, 502v, 515, 519, 522, 538 < > **I-2** 132 < > **II-1** 159v, 163 < > **III** 222, 224-226, 232-234, 239-246, 449
Hurnius, *zie* Heurnius
Hustaerdt, Jacob, gouverneur, **I-1** 302, 387 < > **II-1** *114*, 118
Huther, Georg Jacob, predikant, **II-2** 363-369, 370v, 379-383 < > **III** 505-509, 512-517
Huwae (Huway), Isaac, schoolmeester, **III** 514v
Huwae, Jacobus, ouderling van Nusa Laut, **I-2** 464
Huwae, Mattheus, **I-2** 534
Huyer, Jurriaan, stuurman, **II-2** 144
Hyde, Thomas, Engels oriëntalist, **IV** 133

Idensz, Ide, lidmaat te Banda, **III** 34
Ieppema, Octavia, lidmaat te Banda, **III** 52

IJsbrants(en), Otto, krankbezoeker en schoolmeester, **I-1** 67 < > **III** *60*
Ilaumahu, Abel, schoolmeester, **III** 513
Imhoff, G.W. baron van, gouverneur-generaal, **I-2** 384v < > **IV** 1
Isaacksz, Jan, kerkenraadslid, **III** 236, 238
Isabella, Doña, christenvrouw te Banda, **III** 52
Isbransen (IJsbrants), Adam, ziekentrooster, **I-1** *33*, 40, 67, 70, 73 < > **II-1** 7 < > **III** *2*, 4, 6-9, 11v, 15-18, 28, 30, 32-35, 39-41, 43, 45-47, 53, 55v, 58, 70
Ismael Jacobsz Mohengkelangi, radja van Siau 1752-1786, **II-2** *307*, 328, 351
Ittema, Sicco, predikant te Batavia, **III** 431
Izebel, bijbels persoon, **I-1** 425, 427, 433

Jaarsvelt, Aders van, timmerman, **II-1** 261
Jabel van Sergange, **II-1** 46, 51, (58, 61)
Jacob, Daniël, *zie* Lehintundali
Jacobs SJ, H., missie-historicus, **II-1** 155
Jacobs de Vries, Sara, lidmaat op Makian, **II-1** 349, 374
Jacobsen, Jan, krankbezoeker, **I-1** 250
Jacobsz, Anica, lidmaat en meter te Manado, **II-1** 334
Jacobsz, Cornelis, krankbezoeker, *zie* Wodway
Jacobsz, Cornelis, christen te Batavia, **I-2** 252
Jacobsz, David, schoolmeester, **II-1** 154
Jacobsz, Egbert, krankbezoeker, **III** 176, 183
Jacobsz, Heere, schipper, **III** 139
Jacobsz, Hendrik, uit Woerden, lidmaat te Banda, **III** 35, vgl. 92v, 99
Jacobsz, Hendrik, uit Den Briel, lidmaat te Banda, **III** 52, vgl. 92v, 99
Jacobsz, Hendrik, uit Den Bosch, lidmaat te Banda, **III** 70v, vgl. 92v, 99
Jacobsz, Jacob, leermeester te Wokam, **III** 306, *334*
Jacobsz, Job, assistent, **III** *192*
Jacobsz, Joris, schoolmeester, **III** 188
Jacobsz, Samuel, militair, **I-2** 82
Jacobsz, Willem, lidmaat op Batjan, **II-1** 346, 371, 373
Jacobus, gugugu van Attingola, **II-1** 263v
Jacobus, David, schoolmeester, **II-1** 165, 167, 319?
Jacobus, Johannes, schoolmeester, **II-2** 246
Jacovo(e)y, Jacavoy, orangkaja van Wokam (Aru), **III** 137v
Jaerts, Jacob 't, lidmaat te Banda, **III** 31, 47
Jaffoura (Javoure), orangkaja van Wongambel, **III** 224, 250, 268
Jager, Herbert de, taalgeleerde, **I-2** *313* < > **IV** 151
Jager, Hubertus de, predikant, **I-1** 343
Jago, *zie* Agode, Santojago
Jala, radja van Kajeli (noordelijk Midden-Celebes), **II-1** 150v
Janouro, orangkaja op Ceram, **I-1** 378, 445
Jans, Elisabeth, christenvrouw uit Sangir, **II-1** 49, 51
Jansen, Aart, krankbezoeker, **II-1** 83
Jansen, Abraham, uit Houten, krankbezoeker, **II-1** 102, 108
Jansen, Adam, uit Tiel, krankbezoeker, **II-1** *102*, 108 < > **III** 156
Jansen, Eduard, provis. krankbezoeker, **II-1** 112
Jansen, Geertruida, diaconie-arme op Batjan, **II-2** 256v

Jansen (Jansz) (van Ratingen), Herman, krankbezoeker, **I-1** 238, *239*, 261, 270, 272 < > **II-1** 84, 87v, 93, 99
Jansen, Jan, assistent, **III** 104
Jansen, Marcus, omlopend meester, **II-2** 127
Jansonius, Cornelius, predikant, **I-1** 300v
Janssen, Daniël, ouderling, **I-2** 450
Janssen, Den(a)is, meestersmid, diaken, **I-1** 95, 97, 99, 105, 119v
Janssen, Jan, uit Norden (Dld), opperkoopman op P. Ai, lidmaat te Banda, **III** 70, 72
Jansse(n), L., kerkenraadslid, **II-1** 254, 261, 343, 376 < > **II-2** 23
Jansz, Abraham, *zie* Luhusey
Jansz, Abraham, militair, daarna schoolmeester, kerkenraadslid, **II-1** 14, 16, *20*, 32, 45v, 53, 58, 60, 62, 65, 71, 75, 79, 82, 85
Jansz, Abraham, lid Maleise gemeente te Ternate, kerkenraadslid, **II-1** 236 < > **II-2** 111
Jansz, Abraham, doopgetuige op Wetar, **III** 324
Jansz, Aert, krankbezoeker, **I-1** 136
Jansz, Amos, schoolmeester, **I-2** 422, 431
Jansz, Barend, uit Emden, burgerkapitein, schepen, ouderling, **I-1** 190, *230*, 234v, 244, 247, 292, 294, 296, 298, 300, 301, 303
Jansz, Carsten, vrijburger, perkenier, kerkenraadslid, **III** *388*, 389-393
Jansz, Coen, militair, **III** 91v, 97
Jansz, Cornelis, konstabelsmaat, **II-1** 284, 286, 300?
Jansz, Cosmus Dama, schoolmeester, **II-1** 354
Jansz, Daniël, schoolmeester, **II-2** 279, 293, 301, 323
Jansz, Dirck, krankbezoeker, **I-1** 231
Jansz, Donies, uit Namen, lidmaat te Banda, **III** 34
Jansz, Evert, krankbezoeker, **II-1** 120
Jansz, Frans, schoolmeester, **I-2** 416
Jansz, Gerrit, uit Binnen-Wijzend, lidmaat te Banda, **III** 34
Jansz, Harmen, diaken, **I-1** 271
Jansz (Jansen), Harmannus, schoolmeester, **II-2** 315, 347, 358
Jansz, Hendrik, militair, **I-2** 415
Jansz, Hendrik, inwoner van Banda, **III** 510
Jansz, Herman (van Ratingen), krankbezoeker, *zie* Jansen
Jansz, Jacob, schoolmeester, **I-2** 470, 488
Jansz, Jan, uit Leeuwarden, lidmaat te Banda, **III** 34
Jansz, Jan, uit Vlissingen, lidmaat te Banda, **III** 35
Jansz, Jan (Johannes), *zie* Heusden, van
Jansz, Jan *zie* Wee, van der
Jansz, Jasper, koopman, gouverneur Ambon, **I-1** 9v
Jansz, Johannes, schoolmeester, **II-2** 293, 304, 321-323
Jansz, Luc as, werfbaas, **II-2** *227*v
Jansz, Karel, militair, **I-1** 439v
Jansz, Marcus, schoolmeester, **I-2** 415 < > **II-2** 150, 175, 197
Jansz, Paulus, *zie* Ahaulu
Jansz, Paulus, van Bengalen, krankbezoeker, **III** 347-350
Jansz, Pieter, diaken, **III** 418
Jansz, Salvador (Tulapiru), patih van Oma, ouderling, **I-2** *55*, 74, 78, 105, 128v, 195v
Jansz, Don Salvador, patih van Halong, ouderling, **I-1** *316*, 317v, 330, 333, 420, 459
Jansz, Don Salvador, ouderling, **I-2** *55*

Jansz, Sander, lidmaat te Banda, **III** 48
Jansz, Siwout, uit Oostmeer, **II-1** 51
Jansz, Thomas, schoolmeester, **II-2** 147, 169, 175, 192
Jansz, Vincent, kerkenraadslid, **III** 90v, 94, 97, 114
Jansz, Willem, soldaat, **I-1** 253v
Jansz, Willem, uit Mullem (Rijnland), burgerluitenant, lidmaat te Banda, **III** 34
Jansz, Willem, gouverneur, **III** 52, 54-58, 65, 72, 74
Jarix, Catarina, christenvrouw te Manado, **II-1** 334v
Jarix, Willem, lidmaat en doopvader te Manado, **II-1** 334
Jarjaar, bewoner van Aru, **III** 345
Javoure, *zie* Jaffoura
Jeremias, Abraham, schoolmeester, **III** 444
Jerimudie, *zie* Djurumudi
Joan(no), Pedro, marinjo van de mardijkers, **II-1** 50, 67, *zie ook* Mendossa
Johan Phanisz (?), patih van Oma, **I-1** 220
Johannes, apostel, **II-1** 241
Johannes, orangkaja van Kei, **III** *128*
Johannes, Harmanus, schoolmeester, **II-2** 279, 293, 323
Jojeus, Jacob, militair, **II-1** 367
Jonas, Chinees, **II-1** 52, 68
Jonasz, Lodewijk, schipper, **II-2** 298
Jonckens, Ive, lidmaat te Banda, **III** 34
Jong, juffr. de, inwoonster van Banda, **III** 369
Jong, Adriaan de, krankbezoeker, **II-1** 162v, 167, 177
Jong, Anthony de, VOC-functionaris, **I-2** 367
Jong, Chr.G.F. de, kerkhistoricus, **IV** 11v
Jong, J. de, kerkenraadslid, **I-1** 332v, 343, 346, 349
Jong, Jacob de, gouverneur, **I-2** 364v, 370v
Jong, Jan de, militair, **I-2** 307, 309
Jong, Johanna Cornelia Brugh-de, **I-2** 367
Jong, Lucas Claesz, burgerluitenant en perkenier, kerkenraadslid, **III** *278*, *303*, 318, 386, 389, 401, 405
Jongbloed, Casparus Joachim, proponent, **I-2** *535*
Jongbloed, Jacobus, krankbezoeker, **III** 372
Jonge Bruin, Hendrik Jansz, krankbezoeker, schoolmeester, **III** 30-32, 35v, 41, 46-48, 66, 74
Jonge Jan, militair, **I-1** 198, 206, 218
Jonge, Maximiliaan de, VOC-functionaris, **I-1** *308*, 314 < > **II-1** 121, 139, 155
Jongh, Hans Martensz de, krankbezoeker, **III** 267
Jongsma, Nicolaas, gouverneur, **I-2** 395
Jonker, kapitein, **I-1** 356
Jonker (Pelehua), Pieternella, echtgenote van Zacharias Bintang, **I-2** 59
Joosten, Frederik, schoolmeeester, **III** 92, 106, 109
Joris, David, *zie* Gorisz
Jorissen, Joost, kerkenraadslid, **II-1** 129-131
Jorissen, Joris, uit Amsterdam, **II-1** 52, 68
Jorissen, Anna, van Buton, echtgenote van Joris, **II-1** 50, 52, 68
Joukens, Ive, uit Dokkum, botttelier, lidmaat te Banda, **III** 36
Junius, Robertus, predikant, **I-1** *160*

Juny, Matthias (?), krankbezoeker, **III** 475
Jurriaansz, Evert, schoolmeester, **III** 217, 220, 224, 232, *252*
Jurriaansz, Hans, militair, lidmaat te Banda, **III** 34
Justinus I, Oostromeins keizer, **II-1** *138*

Kaat, Cornelis, kerkmarinjo te Manado, **II-2** 152, 161
Kadam, krankbezoeker, **III** 148, 150-152
Kagen, J.H., VOC-functionaris, **III** 234
Kagias, *zie* Cagias
Kaheing, *zie* Caheyng
Kahundaka, Philip, schoolmeester, **II-1** 255, 319, 325, 329
Kaihatu, Johannes, patih van Titawai, ouderling, **I-2** 86, 89v, 110, 119, 127, 198
Kaitjily, Mattheus, schoolmeester, **III** 515
Kaja, zie Lekahenila
Kajadu, Gabriël, schoolmeester, **I-2** 402
Kakelaer, A., kerkenraadslid, **I-2** 194, *200*, 217, 233, 237
Kakiali, kapitein Hitu, **I-1** 167, 168, 178, 221
Kam, Joseph, predikant te Ambon 1815-1833, **IV** 145
Kapit, weduwe, doopcandidate, **I-1** 546
Karbau, moslim-orangkaja op Aru, **III** 332
Karinda, Jacob, schoolmeester, **II-2** 293
Karpius, *zie* Carpius
Karstens, Jan, schoolmeester, **I-1** 273
Kaunoula, Thomas, orangkaja van Lakemay, **I-1** 377, 413, 445
Kayser, Jan, krankbezoeker, **III** 410
Keegel, Anthony, vrijburger, kerkenraadslid, **III** *418*, 420, 422, 424
Keersmaker, Adriaan de, uit Antwerpen, krankbezoeker, **III** *9*, 12, 15v, 18, 20, 29-31, 34, 39, 46v, 51, 66
Keijserskint, Cornelis, predikant, **I-1** 347
Kelder, Maria, lidmaat te Banda, **III** 322
Kelk, Dionysius, vrijburger en lid kkr te Batavia, **I-2** 125
Keller, Sebastiaan, opperkoopman, gecommitteerde, **II-2** 66, 75, *82*
Kempe, Adriaan, schipper, **II-1** 261
Kempen, juffrouw, inwoonster van Banda, **III** 336
Kenteng, Juliana, vooraanstaand christen te Tabukan, **II-1** 303
Kerre, orangkaja van Damar, **III** 225v
Kerseboom, Willem Frederik, VOC-functionaris, **II-2** *337*
Kesaulia, Salomon, patih van Sirisori, ouderling, **I-2** 400, 418, 429, 441
Ketelaar, Adriaan, opperkoopman, commissaris-politiek, **III** *222*, 234, 244v
Ketelaar, juffr., **I-1** 566
Keullenaar, Christiaan, VOC-dienaar op Aru, **III** 268
Kewakan, Jacob, mardijker, **I-1** 537
Keyl, Willem, krankbezoeker, **II-1** 371, 375, 390
Keyser, Jan de, krankbezoeker, kerkenraadslid, **III** 262v, 265-267, 273, 278v, 301, 303
Kirimitty (Cirimitte), schoolmeester, **II-2** 279, 293, 311, 323
Kiriwenno, Amos, schoolmeester, **II-2** 356, 359
Kist, Cornelis Pietersz, timmerman, **II-1** 49
Kithil, Gregorius, inlands leermeester, **III** 331, 334, *345*
Kithil, Joseph, diaken, **III** 356

Kitwasser, orangkaja op Udjir, **III** 224, 250
Klaus, Joost, krankbezoeker, **I-1** 250
Klerck, Jacob de, krankbezoeker, **III** 152v, 157, 164
Klerck, Reinier de, gouverneur, **III** 433
Kleverkerken, Dirk van, kerkenraadslid, **II-1** 167
Kleyn, J.H., VOC-functionaris, kerkenraadslid, **I-2** *315*
Kloeck, Cornelis, kerkenraadslid, **III** 339
Klunder, Jan, vrijburger, **III** 298
Knaap, Gerrit, historicus, **IV** 14
Knijff, J. van, VOC-functionaris, kerkenraadslid, **II-1** 200, 202
Knipping, Burgardus, krankbezoeker, **III** 296v, 300
Knipping, Ernst, VOC-functionaris, **I-2** *135*, *249*
Knipping-Dirks, Maria, echtgenote van Ernst, **I-2** 249
Knoest, Jan, gemeentelid op Makian, **II-1** 392
Knop, T.M., kerkenraadslid, **I-2** 504
Kock, Anthony, militair, **III** *225*, 226
Kock, Gerrard Reijnier de, resident van Manado, **II-2** *304*
Koek, *zie* Coeck
Koenes, Hermanus, militair, kerkenraadslid, **II-2** *360*v
Kok, *zie* Cocq
Kolde (Colde) de Horn, Hermannus, predikant, **I-2** 41-43, 46-48, 61v, 74-78, 81, 84v, 105-110, 122-126, 128v, 131v, 149, 193v, 196, 199v, 213, 217, 224, 232-238, 244v, 248v, 252, 264v, 267, 269 < > **II-2** 27, 131 < > **III** 301 < > **IV** 147
Kolde de Horn-Schagen, J. Antonia, echtgenote van Hermannus, **I-2** 249
Kool (Cool), Simon, soldaat, **III** 204, *206*, 208-210, 213v
Kors, A., *zie* Cors, Andries
Kota-Umar, Jacob, schoolmeester, **I-2** 91, 95, 115, 128v, 195, 198
Koterier, *zie* Couterier
Kowasa, sengadji, **I-1** *336*, *356*, 421, 440
Kraan, *zie* Craan
Kraan, Paulus, krankbezoeker, **I-1** 250 < > **III** 152
Kraayvanger, Nicolaus, predikant, **III** *295*
Kramer, Coenraad, vaandrig, **III** 342
Kramer, Nicolaas, *zie* Cramer
Kramers, *zie* Cramers
Krijger, Gerrit, krankbezoeker, **III** 424, 435
Kroon, Karsten, militair, **II-1** 103
Kroy, Jan, chirurgijn, **I-2** 81
Kroy, Margarita, **I-2** 81
Krugel, Gijsbrecht van, schoolmeester, **III** 152
Kruger, Jacob, kerkenraadslid, **I-1** *306*v, 313, 316, 327, 330, 332v
Kruyskerke, juffr., gemeentelid te Ternate, **II-1** 371
Kupasiri, Anthony, schoolmeester, **I-2** 75, 105, 127v
Kuyper, Jan Adolfsen, schoolmeester, **I-1** 180, 191
Kuyper, Jan Jansz, krankbezoeker, **I-1** 533

Laar, D.W. de, kerkenraadslid, **III** 496
Labeiro, Claas Macquian, **II-2** 207
Labo, patih, **I-1** 198, 215, 221

Labobulaan, broeder van Johanna Lolonsiggo, **II-1** 381
Lacaze, Petrus, predikant, **I-2** 364-367, 369v, 376, 378, 381-383 < > **III** *406*v
Lacker, Pieter, gemeentelid te Banda, **III** 70
Ladouali, hoofd van Buol, **II-1** 205, 222
Laer, A.A. van (der), kerkenraadslid, **III** *412*, 414
Lahinda, Hendrik, schoolmeester, **II-2** 247, 279, 293, 306, 323
Laigan, Francisco, zoon van de radja van Siau, **II-1** 408
Lainame, inwoner van Kamarian, **I-1** 476
Lakiai, inwoner van Kamarian, **I-1** 476
Lakoki, Pieter, schoolmeester, **II-2** 359
Lalang, Evert, lidmaat op Batjan, **II-1** 346, 373
Laleda, kimalaha van Manganitu, **II-2** 11
Lalegi, Jan, bevolkingshoofd op Kabaruan (Talaud), **II-1** 398
Lalero, Marcus, radja van Tabukan, **II-2** 233-235, 257, 300, 381
Lalit(h)a, Andries, gugugu en kapitan laut van Bulang, **II-1** 221, 223, 334v, 386, 414 < > **II-2** 2v
Lam, Jan Dircksz, commandeur, **I-1** 33
Lamberts, Christina, lidmaat te Manado, **II-1** 334
Lambertsen, Touchain, krankbezoeker, **II-1** 72
Lambregts, Anna, lidmaat te Ternate, **II-2** 1
Lambregts, Samuel, krankbezoeker, **II-1** 375 < > **II-2** 1
Lamontaigne, Nicolaas de, assistent, **III** 211
Lampe, F.A., predikant in Nederland, **I-2** 475, 477v < > **IV** 173
Lampreel, Joos de, onderkoopman, **II-1** 9v, 31
Landman, Cornelis Jansz, chirurgijn, **II-1** 284
Landwehr, John, bibliograaf, **IV** 127
Lange, Cornalia Papoentaam, gemeentelid te Tabukan, **II-2** 14
Lange, Jacobus de, lidmaat te Ternate, **II-1** 396
Lange, Jan de (Johannes Langius), krankbezoeker, **I-1** *214*
Lange, Jan Martsz de, predikant, **I-1** 11v, 15v
Lange, Robbrecht de, krankbezoeker, **III** *124*, *144*
Langi, koningin van Attingola, **II-1** 357
Lankhof, Johannes, militair, **II-2** *106*
Lansbergen, Philippus, theoloog, **III** *96*, 102 < > **IV** 173
Lantmeeter, Cornelis de, VOC-functionaris, kerkenraadslid, **II-2** *383*-385
Lanuoli (Nanuoli, Nanouli), luitenant der moren op Buano, **I-1** *412*, 450
Lapian, A.B., hoogleraar Universitas Indonesia, **IV** 14
Lapoeaie, Arnoldus, orangkaja van Elpaputih, **I-1** 452
Laps, Tobias, VOC-functionaris, kerkenraadslid, **II-2** *78*, 87, **III** *278*, 279, 285v
Large, Simon de, proponent, **I-1** 487, 489 < > **I-2** *218* < > **II-2** *158* < > **III** 248v, 251, 253, 259, 283 < > **IV** 151
Lasakela, Paulo, orangkaja Amahai, **I-1** 447
Latang, Erasmus, inwoner van Buano, **I-1** 539
Laterveer, Johannes, krankbezoeker, **III** 344
Latin, Bastiaan, opperorangkaja te Ambon, **I-1** 467v
Latta, Catrina, diaconie-arme te Manado, **II-2** 99
Latuasan, Cornelis, schoolmeester, **I-2** 461
Latuheru, Simon, schoolmeester, **I-2** 276
Latukeke, radja van Buano, **I-1** 411

Latukora, Philip, schoolmeester, **III** 296v
Latulihu, Gijsbert, orangkaja van Elpaputih, **I-1** 452
Latumahina, Lucas, schoolmeester, **I-2** 534
Latumalea, Moses, schoolmeester, **III** 503, 517
Latumanuwey, Asaph, schoolmeester, **I-2** 534
Latumanuwey (Latumanuwai), Simon, schoolmeester, **I-2** 425, 433, 532
Latumatihu, radja van Titawai, **I-1** 452
Latumelisa, Laurens, **I-2** 49, 126, 130, 198
Latumeten, Domingus, orangkaja/radja van Latuhalat, ouderling, **I-2** *41*, 46-48, 58, 62, 66, 219
Latuparinusa, Bastiaan Pietersz, schoolmeester, **I-2** 421, 465
Latuputty (Latoupouti), schoolmeester, **I-1** 499v
Latuputty, Francisco, schoolmeester, **I-1** 499v < > **I-2** 91, 95, 116, 127, 129, 195, 198
Laurens, schipper, **II-1** 43
Laurens, Tidorees, **II-1** 49, 52
Laurens (Lourens), christenman op Ceram, **I-1** 408, 432, 435
Laurens, Domingos, schoolmeester, **I-2** 77, 107, 128v, 195, 197, 258 < > **III** 291
Laurens, Emanuel, schoolmeester, **II-2** 293
Laurens, Franciscus, schoolmeester, **II-2** 293, 302v, 323
Laurens, Lucas, schoolmeester, **I-2**, 401
Laurens, Manuel, schoolmeester, **II-2** 293, 322, 336, 358
Laurens, Samuel, schoolmeester, **II-2** 363
Laurens, omlopend leermeester op Batjan 1726, **II-2** 157
Laurentius, de, kerkenraadslid, **II-1** 229
Lauterbach, Johannes, 1531-1593, geleerde, **IV** 149
Lavay, Govert du, ouderling, **II-1** 122v, 126, 131
Lazarus, Hendrik, schoolmeester, **II-2** 279, 292v, 314, 322v, 359, 366
Leboucq, Engelbert Franciscus, predikant, **I-2** 356
Le Combolani, Cornelia, gemeentelid te Kulur, **II-2** 208
Le(e)ben, von, militair, **III** *447*
Leeben-Hendriksz, Anna Christina von, **III** 447
Leenderts, Bastiaan, **I-1** 88
Leene, Adriaan van, hoofd VOC-vestiging te Manado, **II-2** *123*, 129v
Leenhoff, H., militair, kerkenraadslid, **I-2** *378*, 382
Leeuw, Adriaan de, VOC-functionaris, **III** 222
Leeuw, Cornelis de, boekhandelaar en uitgever, **II-1** *120*
Leeuw, Cornelius de, predikant, **I-1** 515-521, 527, 530-532, 534 < > **I-2** 211 < > **II-1** 174-178, 188, 190v, 196, 198, 200, 202-209, 211, 212-214, 214-224, 225, 228, 232, 233-235, 235-248, 249-253, 258, 307, 317, 339 < > **II-2** 22, 68, 94 < > **III** 281 < > **IV** 154, 188
Leeuw, Daniëlde, bekeerling, **II-2** 141
Leeuw, Engel de, krankbezoeker, **III** 424, 447
Leeuwen, Jan van, koopman, **I-1** 70
Leeuwen, Johannes van, predikant, **III** 280
Leeuwius, Gerardus, predikant, **I-1** *215*
Legrand, *zie* Grand, le
Lehintundali, Daniël Jacob, radja van Siau 1714-1751, **II-2** 151
Lehitu, Diogo, schoolmeester, **I-2** 75, 109, 128v, 195v
Lehitu, Jeremias, schoolmeester, **I-2**, 258

Lehitu, Jesaja, schoolmeester, **I-2** 72, 126
Lehitu, Paulus, schoolmeester, **I-2** 77, 108, 128v, 195, 197
Leirissa, R.Z., hoogleraar Universitas Indonesia, **IV** 11, 14
Lekahenawan, Domingos, schoolmeester, **III** 508
Lekahenila Caja (Kaja), Domingos, schoolmeester, krankbezoeker, **II-2** 299, *350*, 358, 371-378
Lekahenila, Pedro, patih van Halong, ouderling, **I-2** 200, 235
Lelenbatto, Franciscus, hukum van de christen-negorijen te Amurang, **II-2** 160
Leliato, kimalaha, **I-1** 221
Lelievelt, Marten, gouverneur, *228*, 230, 261
Lely, Andries, patih van Abubu, **I-1** 369
Lely, Gerrit Jansz, krankbezoeker, **II-1** 100
Lendenburg, *zie* Lindenburg
Lente, Antonius, inwoner van Pehee, **II-1** 330
Lenting, Dirk, 1817-1835 predikant te Semarang en te Batavia , **I-2** 206 < > **IV** 151
Lescluse, Benjamin de, garnizoensboekhouder, **III** 245
Les(j)e, inwoner van Kamarian, **I-1** 476, 482
Lesitunno, Cornelis, schoolmeester, **I-2** 424, 434
Lesitunno, Daniël, schoolmeester, **I-2** 532
Lesitunno, Efraim, schoolmeester, **I-2** 468, 532
Lespyne, Chaerle (Charles), uit Belle (Vlaanderen), lidmaat te Banda, **III** 52
Lessy (Lissi), Andries, schoolmeester, **II-1** 414 < > **II-2** 61, 92, 129
Let(h)e, gugugu en kapitan van Dauw, **II-1** 223, 412
Leunisse, Leendert, luitenant, kerkenraadslid, **III** *450*, 462
Leure, huisvrouw, **I-1** 79
Leurs, Frederik, werfmeester, kerkenraadslid, **III** 297-299, *301*, 303, 312, 316v, 320, 323, 342
Leurs, Martin, timmerman, **I-1** 462
Lewakabessy, Jacob, schoolmeester, **III** 506, 514
Ley, Geertruida van der, gemeentelid te Banda, **III** 394
Ley, Tobias Johannes van der, predikant, **I-2** *352* < > **III** 384-388, 394
Leyburg, Nicolaas van, kerkenraadslid, **III** 465v, 476
Leydecker, Bartholomeus, zoon van Hendrik, **I-2** *305*
Leydecker-Rumphius, Adriana Augustina, echtgenote van Bart. L., **I-2** *305*
Leydecker, Hendrik, kerkenraadslid, **I-1** 462v, 558, 560, 563v, 566, 576 < > **I-2** 4, 219, *305*
Leydecker, Melchior, predikant, **I-1** 562 < > **I-2** 131, 135, 147v, 151-153, 156v, 160, 162, 165v, *167*-170, 181v, 192, 204v, 244, 248, 252, 261v, 264, 294, 346 < > **II-1** 209 < > **II-2** *27* < > **IV** 131, 136, 140, 144v, 151, 165-169
Leydecker, juffrouw, **II-1** 40
Liaha, David, hukum Manado, **II-1** 335
Liebaut(s), Gerrit, militair, **II-2** 146, 148
Liefde, Evert de, onderkoopman, **III** 141
Lier, Adriaan van, VOC-functionaris, kerkenraadslid, **I-1** *303*, 325-*327*, *347*, 359
Lier, David van, vrijburger, **III** *289*
Liesveldt, Adriaan van, onderkoopman, **I-1** *196*, 214
Lievensz, Daneel, krankbezoeker, **I-1** 41, 45v < > **II-1** 5-7
Lieverse, Hendrik, soldaat, **II-1** 71
Ligata, kaitjil van Limbotto (?), **II-1** 262, 264

Lij, Willem, korporaal, **III** 92
Lijden, A. van, VOC-functionaris, **II-2** 145
Lijfland van den Ham, Carel, militair, **I-2** *298*
Lijn, Cornelis van der, gouverneur-generaal, **III** 125
Lijn, Pieter, militair, kerkenraadslid, **II-1** 230, *347* < > **II-2** *109*v, 112-114
Likamahu, Thomas, orangkaja Titiwaru, **I-1** 456
Lilapanga, Pedro, sangadji Ramauw (Talaud), **II-1** 290, 398
Lille, Johan de, VOC-functionaris, **II-2** *227*, 228
Lima, Anna de, christenvrouw op Ternate, **II-1** 50, 52, 67v
Lima, Benjamin de, schoolmeester, ouderling **II-1** 147, 254, 261
Lima, Domingos de, schoolmeester, **II-2** 60, 91
Lima, J. de, schoolmeester, **I-1** 465
Lima, Jacobus de, schoolmeester, **I-2** 90, 113, 127, 196, 198, 258, 276
Lima, Joseph de, schoolmeester, **I-2** 258
Lima, Julius de, schoolmeester, **I-2** 196v, 257, 276
Lima, Magdalena da, uit Makassar, dopelinge op Batjan, echtgenote van Johannes Pietersz, **II-1** 373, 393v
Lima, Paulo de, schoolmeester, **I-1** 253v
Lima, Paulus de, schoolmeester, **I-2** 126, 129, 130, 195, 258
Lima, Wouter de, schoolmeester, **I-1** 375 < > **II-1** 187, 216, 224, 267v, 354, 411, 413v < > **II-2** 4, 69, 95
Lima, Ines de, echtgenote van Wouter, **II-1** 267
Limborch, Willem van, krankbezoeker, **III** 156
Lincacoa, Dona Magdalena, koningin van Bolaang Itam, **II-1** 139, 206, 223, 270
Lindeborn, Gerardus, VOC-functionaris, **I-2** *298*
Lindeborn-van Laar, Catharina, echtgenote van Gerard L., **I-2** 298
Linden, Henricus Antonides van der, predikant, **III** 259, 261v, 264v
Linde(n), Jan van der, ouderling, **II-2** 131, 135, 140
Lindenburg, Claas, doopvader te Ulu Siau, **II-1** 285, 288, 334
Lindenhovius, Adam, militair, **II-2** *159*
Lindius, Cornelis, predikant, **III** *277*
Lingen, Dirk van der, militair, **I-2** 79
Liode, Petrus, schoolmeester, **II-1** 300 < > **II-2** 70, 96
Liode, Simon, omlopend leermeester, **II-2** 98
Lippius, Arnoldus, predikant, **III** 148
Lite, Catharina, weduwe te Manado, **II-2** 17
Lite, David, militair, **II-1** 354
Livius, Titus, Romeins historicus, **I-1** 426 < > **I-2** 215
Lobs, Jacob, gouverneur, **I-2** 225 < > **II-1** 203, 207, 212, 229, 235, 237-239, 246
Lobs jr., Jacob, VOC-functionaris, **II-1** 218
Lodensteyn, Constantia, **II-1** *89*
Lodensteyn, Gijsbert van, gouverneur, **I-1** *136*, 163 < > **II-1** 80
Loderus, Andreas Lambertus, predikant, boekdrukker, **I-2** *36*, 39, 42, 224, 226 < > **III** 300-305, 307, 310 < > **IV** 129, 133, 137, 141v
Lodewijksz, Jan, krankbezoeker, **II-1** *31*
Lodewijksz, Jan, militair, **II-1** 169
Lodewijk XIV, koning van Frankrijk, **III** 287, (318)
Lofsang, Adriana, lid Maleise gemeente Ternate, **II-1** 236
Lofsang, Andries Olofsz, VOC-functionaris, **II-1** *207*, *229*

Lohanda, Mona, historica, **IV** 11
Loho, Bastiaan, schoolmeester, **II-2** 122v, 175
Loho, Johannes, schoolmeester, **II-2** 315, 322v
Loho, Manuel, schoolmeester, **II-2** 293
Loho, Pieter, schoolmeester, **II-2** 208, 245, 279, 293, 323
Lolangpaka, gemeentelid te Kulur, **II-2** 208
Loloda Mokoagow, radja van Bolaang Mongondow, **II-1** *133*, 152, 354
Lololabo, gemalin van de koning van Kandar, **II-2** 13
Lolosego, Pieternella, weduwe van de broeder van radja Monasehiwu van Siau, **II-1** 408
Lolonsiggo (Lolonsengo, Lolosego), Joanna, dochter van de radja van Kandar, gemalin van Marcus Lalero, 300 **II-1** 233-235, 257, 300v, 309v, 381
Longy (Lungi), Lucas, schoolmeester, **II-2** 293, 323, 358
Loo, Warnerus van, predikant, **I-2** 342-344, 353v < > **III** 398
Loon, Cornelis van, VOC-functionaris, **I-1** 562
Loopwijck, Pieter, **I-2** *249*
Loopwijck-Kolijn, Maria, echtgenote van Pieter, **I-2** 249
Lopes (Lopis), Joan, ouderling, **II-1** 149, 166
Lopes, Ladjor, inwoner van Manipa, **I-1** 441
Lopez, Mattheüs, *zie* Mattheüs
Lopies, Maria, **I-1** 87
Lopis, Caspar, patty van Seilale, ouderling, **I-2** *126*, 131
Lopis, Michiel, schoolmeester, **I-2** 418, 462
Loppies (Lopez, Lopis), Bartolomeus, **I-2** 128v, 195v, 258, 277
Lorck, Josias, predikant, **IV** 132
Lorolabo, Susanna, dochter van de radja van Kandar, **II-2** 233-235
Loser, Jacob, militair, **II-2** *105*
Lossemani, Andries, kerkmarinjo op Tagulanda, **II-2** 151
Lossing, Baltasar, schoolmeester, **II-1** 388, 412 < > **II-2** 9v, 12
Losvelt, Adriaan, onderkoopman, **II-1** 43
Louhole, orangkaja van Tehela, **I-1** 468
Louis, inwoner van Kilang, **I-1** 380
Louise van Sangir, christenvrouw op Ternate, **II-1** 49, 51
Louloupatoamany, inwoner van Amahai, **I-1** 409
Loumele, Domingos Tatonare, marinjo van Kulur, **II-1** 381
Lourens, *zie* Laurens
Lourentius, Daniël, vrijburger, **I-1** 562
Louwel (Lowell), Troilus, militair, **I-1** 170, 192
Loya(a)l (Lojaal), Johannes Wilhelmus, predikant, **I-2** 329, *330* < > **III** 384-390, *502*
Loyola, Ignatius de, stichter Societas Jesu, **II-1** 137
Lubbersz, Burgaart, krankbezoeker, ouderling, **I-1** 170, 189, 213
Lubek, Marten, schoolmeester, **II-2** 238
Lucas, christen-orangkaja op Wokam, **III** 331
Lucas, Mr, onderbarbier op Maleyo, **II-1** 50, 67
Lucas, Richard, Anglicaans geestelijke te Londen, **IV** 146
Lucasse(n), Philips, gouverneur, **I-1** *76*v, 92, 102, 113, 115, 118-120, 122, 126v
Lucasz, Claas, **III** *279*
Lucasz, Jan, schoolmeester, **I-2** 51, 61, 67, 117, 128v, 189, 195, 198, 218, 226, 229
Lucasz, Pieter, schoolmeester, **I-2** 90, 95, 113, 127, 129, 194, 198
Ludolf, Hiob, Duits oriëntalist, **I-2** *137*

Luers, *zie* Leurs
Luhusey, Abraham Jansz, schoolmeester, **I-2** 196, 257
Luther, Martin, **I-1** 371 < > **II-1** 141 < > **III** 500
Luurs, *zie* Leurs

Maarhuys, Isaak Woutersz, lidmaat te Ambon, **I-2** 149
Maartens, Dirk, predikant, **I-2** 237-239, 245, 251, 253, 256, 259v, 263, 268, 270, 272-275, 279v, 285, 295 < > **II-2** 193
Maartensz, Jan, krankbezoeker, **III** 156, 172, 176
Maartensz, Steven, krankbezoeker, **I-1** 33
Maas, Cornelis, krankbezoeker, **II-1** 45, 47
Maasland, Hendrik Hermansz, militair, **III** 378v
Maatsuycker, *zie* Maetsuycker
Maca, Macca, *zie* Maka, Makka
Machiavelli, Nicolò, politicus, **III** 162
Mackay, Alexander, lidmaat te Ambon, **I-2** 149
Macque, Daniël, krankbezoeker, **II-1** 98v
Macquerani, inwoner van Kaibobo, **I-1** 377
Madjira, kimalaha, **I-1** 268, 273
Madonsa (Mandasa), *zie* Mendonsa
Maerschalck, Laurens de, koopman, **I-1** 49
Maertsz, Dirk, kerkenraadslid, **III** 185, 187
Maertsz de Lange, Jan, *zie* Lange, de
Maetsuycker, Joan, gouverneur-generaal, **I-1** 270, 430 < > **I-2** 132 < > **III** *164*, 194, 198, 201v, 239 < > **IV** 12, 137
Maetsuycker, Willem (neef van van Joan M), gouverneur, **III** 248-251
Magotto (Magotta), Paulus, schoolmeester, **II-1** 410v, 413 < > **II-2** 7
Mahone (Mahonis), gugugu van Ulu, **II-1** 367 < > **II-2** 150
Maitimu, Paulus, schoolmeester, **I-2** 462, 491
Majare (Majari), Pieter, schoolmeester, **I-2** 257, 276
Majuda, hoffunctionaris te Ternate, **II-1** *151*
Makaili Johannes, schoolmeester, **I-2** 487
Makaampo(n), Mattheus Francisco, radja van Tabukan, **II-1** 233, 400v < > **II-2** 151
Makaampon, Sacramas, zoon van Mattheus Francisco, **II-2** 207
Makabangon, Isaak, omroeper (marinjo) te Kulur), **II-1** 296
Makagoleang, Marcus, kerkmarinjo, **II-2** 129
Makahaube, kerkmarinjo te Lehi, **II-2** 217
Makalompis, Mattheus, beoogd gugugu van Kalongan, **II-2** 173
Makapal, Dirk, schoolmeester, **II-2** 279, 292, 323
Makapal, Frederik, schoolmeester, **II-2** 365
Makapal, Hendrik, schoolmeester, **II-2** 68, 96, 150
Makapal, Hendrik, schoolmeester, **II-2** 358, 365
Makapal, Jurriaan, schoolmeester, **II-2** 358, 364
Makapal-Nangin, Martha, **II-1** 315
Makapounas (Malapanas, Macca Pomus), Andries Pietersz, schoolmeester, **II-1** 359 < > **II-2** 11, 68, 95
Makapuitoe, Thomas, van Siau, marinjo op Talaud, **II-1** 366
Makapunas (Makapoenas), schoolmeester, **II-1** 388, 414
Makarandus, Cornelis, schoolmeester, **II-2** 366

Makarikane, Emanuel, christen te Piru Tanunu, **I-1** 445
Makarom, Pius, broer van de radja van Manado, **II-1** 137
Makarompo, radja van Tabukan, **II-1** 169
Makasihi, Mattheus, schoolmeester, **II-2** 124, 175
Makausi (Macquasi, Makasi, Makauzy, Macoussie, Makousi, Makouski), Joan, schoolmeester, **II-1** 258, 293v, 300, 320, 383, 405 < > **II-2** 12, 63
Makopintu, Bartolomeus, omroeper (marinjo), **II-1** 292
Malam, sadaha van Tabukan, **II-2** 15
Malaroeroe, Adriaan, schoolmeester, ouderling van Nusa Laut, **I-1** 314, *417*, 434, 450v, 498, 502, 505, 510 < > **I-2** 50, 87, 95, 112, 127, 129, 194, 198
Maldonadus S.J., João Bautista, **I-2** 350
Male, gugugu van Limbotto (?), **II-1** 262, 264
Male, B. van, kerkenraadslid, **III** *320*v
Malenkoen, Paulus, *zie* Carbou, Paulus
Maljaart, Jan, uit Frankfurt, militair, later vrijburger, **II-1** 50, 65, 67
Maljaart, Joanna, echtgenote van Jan M., **II-1** 50, 65, 67
Mamintu, Pieter, kerkmarinjo te Kuma, **II-2** 126
Manabuang, Andries, radja van Kandar, **II-2** *176*
Managede, Franciscus, sangaji, hoofd van Salurang, **II-2** 169
Manalip, Manuel, **II-2** 336, 358
Mandarsaha, sultan van Ternate, **II-1** 139, 151
Manegen, Jurriën, schoolmeester, **II-2** 293
Mangante, Harmen, schoolmeester, **II-2** 279, 293
Mangaribi, islamitisch voorganger, **II-2** 171
Manges, Margarita, leproos en diakonie-arme op Batjan, **II-2** 18, 86
Manghimba, sangadji van Lehi, **II-1** 220
Mangus (Manges, Mangis), schoolmeester op Batjan, **II-1** 372v, 394v < > **II-2** 18, 25, 44, 79, 85, 100
Mangus, Domingus, leproos op Batjan, **II-2** 25
Mangus-Parera, Brietes, **II-1** 373
Manilip, Manuel, schoolmeester, **II-2** 317, 322
Mann, C.F.B., VOC-functionaris, **II-2** 252
Mannes, I.C., militair, **II-2** 296
Manoehoe, sawohi (rentmeester) van Manalu, **II-1** 295
Manoppo, prins Christoffel, **II-2** 302
Manoppo, Hendrik, broeder van de koning van van Bulang, **II-2** 302
Manoppo, Jacobus, zoon van Loloda Mokoagow, radja van Bulang 1691-1730, lidmaat, **II-1** 267, 334, 354, 386, 413v < > **II-2** 2
Manoppo, Lucas, schoolmeester, **II-2** 366
Manteau, Carolus, predikant, **I-1** 524, *561*, 564 < > **I-2** *154*, 224 < > **III** 218, 236, 238v, 243, 247, 249v, 252, 253-258, 259, 264-269, 273-278
Mantiaka, Abraham, kerkmarinjo te Manalu, **II-2** 126
Mant(s)jado, Francisco, inlands diaken, **II-1** 254, 261
Manuelsen, Johannes, schoolmeester, **II-1** 112
Manuhutu, Frans, schoolmeester, **I-2** 534
Manu(hu)tu, Isaac, schoolmeester, **I-2** 92, 95, 117, 128v, 195, 198
Manumupugs, Johan Cornelis, kapitan laut van Manganitu, **II-2** 11
Manusama, Jacob, schoolmeester, **I-2** 532
Manusama, Laurens Marcus, patih van Abubu, ouderling, **I-2** 447, 450

Manusama, Mattheus, schoolmeester, **I-2** 532
Manusama, Paulo, christen te Tamilouw, **I-1** 451
Manusama, Pieter Jansz, radja van Saparua, ouderling, **I-2** 478v, 489, 499
Mappasilo, Marcus, kerkmarinjo te Ulu, **II-2** 150
Maralatu, Marcus, inwoner van Hatu, **I-2** 50
Maramis, Dirk, schoolmeester, **II-2** 322v, 359
Marasey, imam, **I-1** 456
Maravi, *zie* Morozi
Marcus, hukum van Attingola, **II-1** 263v
Marcus, J., schoolmeester, **I-2** 257
Marcus, J.J., schoolmeester, **I-2** 464
Marcus, Jacobus, schoolmeester, **I-2** 410
Marcus, Jan, schoolmeester, **I-2** 532
Marcus, Johannes, schoolmeester, **I-2** 401
Marcus, Laurens, *zie* De Fretis, Laurens
Marcus, schoolmeester op Hatuane, **I-1** 340
Marcusz, Hendrik, kerkmarinjo op P. Ai, **III** 75
Mardijcker, Andries, gemeentelid te Banda, **III** 93
Marensz, Altjo, lidmaat op Buru, **I-2** 480v
Marees, Adriaan de, uit Rouen (Fr), lidmaat te Banda, **III** 34
Maresius, Samuel, theoloog, **I-1** *444*
Margarita, *zie* Manges
Maraily, lidmaat op Buru, **I-2** 481
Marinus, korporaal, **I-1** 445
Maritsz, Jan, uit 'Wijmer' (Weimar?), lidmaat te Banda, **III** 34
Marlborough, John Churchill, hertog van, **I-2** 294
Marmer, Isaac, VOC-functionaris, **III** 329, 334
Marot, Clement, uit Stendal (Dld), militair, kerkenraadslid, **II-2** *265*, 266
Marugi (Marugy, Morozy), Johannes, schoolmeester, **II-2** 279, 293, 313, 323, 358, 365
Marpatty, Abraham, vrijburger, **I-2** 415
Marpatty-Nunsupa, Esther, **I-2** 415
Mars, Cornelis Jansz, werfbaas, kerkenraadslid, **I-2** *291*, 293, 295
Marshall, Thomas, geestelijke en taalkundige, **I-2** *142* < > **IV** 133
Martensz, *zie* Maartensz
Martsz, Jan, *zie* Lange, Jan Martsz de
Martyn, eerste orangkaja van Elpaputih, **I-1** 403v
Marville, Pieter de, gouverneur, **I-1** 319, *321*, 326, 329, 441
Masela, moslimvrouw van Haja bij Amahai, **I-1** 409
Maseur, Jan Martensz, timmerman, **III** 297-299
Masius (Mazius, Maas), Marcus, predikant, **I-1** *326*v < > **III** 187v, 190-198, 200-203, 209, 242
Masius, Samuel, predikant, **I-2** 376 < > **III** 395-402
Massis, Isaac, opperkoopman, **III** 323
Masonio SJ, Lorenzo, pater, **I-1** *1*-3, 5, 23
Maspaitella, Benjamin, schoolmeester, **I-2** 532
Masseles, Joannes Franciscus, kerkenraadslid, **II-2** 29, 102
Massenae (Massenaar, Masnar), Johannes de, schoolmeester, **I-1** 336 < > **I-2** 59, 83, 127, 196v
Mataheru, Harmen, orangkaja van Soahuku, **I-1** 452

Matelief, Cornelis, admiraal, **II-1** 1
Matita, moslim van Haturewan, **I-1** 422, 444
Mattheus (Lopez?), schoolmeester, **I-1** 240
Mattheus, Adriaan (Andries), schoolmeester, **II-2** 191v, 220, 318, 323
Mattheus, Don, troonpretendent van Siau, **III** *52*
Mattheus, Francisco, schoolmeester, **II-1** 255, 281-283, 367, 413v < > **II-2** 3-5, 57, 89
Mattheus, Isaac, kerkmarinjo te Haas, **II-2** 318, 322
Mattheus, Urbanus, schoolmeester, **II-2** 329, 336, 347, 358
Matthijs , schoolmeester, *zie* Perera
Matthijsz, Jan, korporaal, **III** 249, 252
Matthijsz, Zacharias, krankbezoeker, **III** 267, *268*
Mattijsen (Matteyschen), Gerrit, kerkenraadslid te Banda, **III** 184
Mattioely, Jan Jansz, wnd. schoolmeester, **II-1** 366
Maurits, Prins van Oranje, **I-1** 7, 46v
Mauritsz, Willem, koster en schoolmeester, **III** 212
Mayassa, Anthoni, radja van Ulat, ouderling, **I-2** 86, 110, 113, 119, 127, 198
Maysasan, bewoner van Wognabar (Aru), **III** 133
Mayer, Hendrik, militair in VOC-dienst, **I-1** 34, 103
Mayer, de, *zie* Meijer
Mayvaru, orangkaja van Wokam (Aru), **III** 131v
Mawelau, radja van Maikor, **III** 224, 250
Mazius, *zie* Masius
Medina, Andresa de, **I-1** 87
Meer, Claes van der, VOC-functionaris, **I-1** 245, 255
Meer(e), Matthijs de, kerkenraadslid, **I-1** 157v, 223, 228, 230
Meerman, Abraham Pietersz, VOC-functionaris, ouderling, **I-2** *262*v, 272, 297v
Meester, Hester de, **II-1** 346, 351, 373, 390
Meester, Jacomina de, **II-1** 300, 333v
Meester, Mattheus de, sergeant, commandant van Batjan, **II-1** 343, 346, 351, 373, 390
Meester-van Neert, Clara de, **II-1** 346, 351, 390
Mehenken, Laurenso, kapitan laut van Ramauw (Talaud), **II-1** 290
Meijer, Christoffel, krankbezoeker, **I-2** *530*, 546, 548, 552
Meijer, F., catechiseermeester te Amsterdam, **III** *476*
Meijer, Hans Jacob, chirurgijn, **I-2** 82
Meijer, Hans Uldrich, opperchirurgijn, kerkenraadslid, **III** *215*, 217, 274-276, 289
Meijer (Meyer), Jan, kerkenraadslid, **I-2** 394, 396, 400, 450
Meijer, Jan de, onderkoopman, **I-1** 99, 114, 116, 118
Meijer (Meyer), de, VOC-functionaris, **II-1** 80
Melis (Meelis), Paulus, kerkenraadslid, **III** 465v
Melisz, Cornelis, bewoner van Kisar, **III** 325
Mello (Melho), Emanuel de, Portugees gouverneur, **I-1** 3
Mello (Melho), Gaspar de, Portugees gouverneur, **I-1** *2*, 3
Melo, Anthonio de, schoolmeester, **II-1** 156, 413 < > **II-2** 4, 6, 57, 89
Melo, J^{s} de, kerkenraadslid, **II-2** 265v
Menciado, Jan, diakonie-arme op Batjan, **II-2** 80, *zie ook* Mantsjado
Mendes, Lorenzo, orangkaja van Hukonale, **I-1** *388*
Mendes, Philip, schoolmeester, **I-1** *388*, 412 < > **I-2** 76, 108, 128v, 195, 258
Mendes, Pieter, dorpshoofd van Hukonale, **I-1** *388*

Mendonsa (Mandonsa, Mandaso), Marten Mangante, schoolmeester, **II-2** 150, 175, 211, 213
Mendonsa (Madonsa, Mendousa), Meindert, schoolmeester, **II-1** 298, 30 < > **II-2** 70, 95, 97v
Mendossa, Joan, marinjo der mardijkers, **II-1** 63, *zie ook* Joan(no)
Mendoza, Andreas Furtado de, Portugees admiraal, **I-1** *4*, 6, 13v
Mengel, Adriaantje, lidmaat op Batjan, **II-1** 346, 373
Mense, Barent, militair, **II-2** *84*
Mensing (Mentsing), Abraham, predikant, **III** 399-*401*
Mentes, Hillebrandus, predikant in Nederland, **IV** 142
Mercijs, Johannes, onderkoopman, **III** 343
Merlinius, Daniël, predikant, **I-1** *249*
Mersman, Nicolaas, koopman, kerkenraadslid, **I-1** 76v, 89, 92, 94, 97, 99
Mertz, W.F., VOC-functionaris, kerkenraadslid, **II-2** *360*-362, 371, 381
Mesdag, Urbanus, krankbezoeker, **III** 319v
Mesgnien (Meninski), Franciscus à, keizerlijk tolk, **I-2** *317*
Messchaart, J., kerkenraadslid, **III** 321
Meter, Balthasar Obie de, predikant, **III** 159
Metsler, Hans, militair, kerkenraadslid, **I-2** *200*, 217, 238, 260
Metzlar, Jacob Casper, predikant, **I-2** *535*
Meurs, Godfried Carel, militair, kerkenraadslid, **II-2** *338*, 339, 343
Meursz, Dirk, timmerman, **II-2** 50, 67
Meusevoet, J. diaken, **II-1** 122v, 127, 129v, *zie ook* Muysevoet
Meusevoet, Pieter Adriaansz, krankbezoeker, **III** 191
Mey, Hendrik de, schoolmeester, **II-2** 296, 323, 336
Mey, Louis de, Inlands vrijburger, luitenant van de burgers te Batavia, **III** *307*
Mey, Ludovicus de, predikant, **I-2** 123-125, 131v, 148, 193v, 199v, 216, 233, 239 < > **III** 307, 310v
Mey, Steven de, schoolmeester, kerkenraadslid, **II-2** 129, 178, 230v, 254, 258-262, 265v, 268, 271, 274, 279
Meyburg, Constantia, gemeentelid te Ternate, **II-2** 87
Meyn(d)ertsz, Meyn(d)ert, ziekentrooster, **I-1** 33, 37, 40, 44
Meyndertsz, Cornelia, **II-1** 334v
Meynichus, Albertus, predikant, **I-2** 399, 440v, 450
Michault, Frederik, vrijburger, kerkenraadslid, **I-2** *194*, *269*, 271v, 283, 286, 288
Michault-Engel, Regina, echtgenote van Frederik M., **I-2** 271
Michielsz, Jan, uit Luik, vrijburger, ouderling, **II-1** 51, 58, 61
Michielsz, Jan, *zie* Boer
Michielsz, Pieter, mesties vrijburger en gemeentelid te Banda, **III** 336, 340
Miedes SJ, Francisco, pater, **II-1** *117*, *154*v
Mierop, J. Cuyck van, VOC-functionaris, **III** 351
Mignon (Minjon, Myjon), Louis, militair, kerkenraadslid, **I-1** 389, *533*, 537, 545, 551, 560, 563
Mijlendonck, J.E. van, gouverneur, **II-2** 298
Mijter, Cornelis de, assistent, diaken, **III** 350, 369
Miljaerdt, *zie* Maljaart
Milliës, H.C., hoogleraar, **IV** 9v
Milt, Wonas, lidmaat te Banda, **III** 35, *54*
Mingkey, Jacob, diaconie-arme te Manado, **II-2** 219

Minne, Isaac, ziekentrooster, **I-1** 104, 159, 189
Miranda, Ventura, mardijker, **II-1** 52, 68
Miskita, Jacob, patih van Naku, ouderling, **I-2** 442, 453, 460, 466
Miskita, Livinus, schoolmeester, **I-2** 127, 130, 196, 198, 257, 276 < > **III** 297, 300
Miskita (Meskita, Musquita), Paulus, schoolmeester, doopvader, **I-1** 479-481 < > **I-2** 127, 130, 195, 257 < > **II-1** 207, 298-303, 354, 359
Mithoene, Salomon, omroeper (marinjo), **II-1** 298
Moeloet Bezar (Moela Basar), hoofd der Moren op **I-1** 429, 441, 545
Moerlag, Gijsbert, militair, **I-1** 452
Mohr, J.M., predikant, rector Seminarie, **I-2** 388, 392
Mokoahu, hukum van Tabukan, **II-1** 301
Molanus, Jacobus, predikant, **I-1** 295 < > **III** 179-182, 184, 186-188, 204, 216, 242 < > **IV** 150
Molckman, Matthijs, opperchirurgijn, kerkenraadslid, **I-1** *573*, 576 < > **I-2** 219 < > **II-1** *173*, 177v, 197
Mole, Adriaan, schoolmeester, **I-2** 89, 95, 110, 127v
Mole, Franciscus, Pati van Siri-Sori, oppermeester, ouderling, **I-1** 313, *314*, 322-326, 339-341, 370, 436, 450v, 499, 505
Mole(n), Jacob, schoolmeester, **I-1** 389, 405, 459
Mole, Martijn, christen op Manipa, **I-1** 484
Moleyn, *zie* Moulin
Molinaeus, Nicolaas, predikant, **I-1** 111, 160, 165, 179, 215v < > **II-1** *98*
Moller, Barthold Philip, predikant, **III** 384
Molshoek, Jan Pietersz, VOC-functionaris, **III** *105*, 106, 117, 119, 121v, *145*
Molt, Joan Hendrik, predikant, **II-2** 133v, 140, 142-146, 158-184, 222
Monia, plv. vorst van Tagulanda, **II-1** 135, 154
Monius, Diego, mardijker uit Luzon, **II-1** 58, 74
Monompil, Santojago, kapitan laut van Ondon, **II-1** 326, 328
Monroy, Louis de, militair, **III** *480*, 485
Monsabo, Joannes, omroeper (marinjo) te Tamako, **II-1** 321
Montanti, Christiaan, schoolmeester, **II-1** 386 < > **II-2** 60, 96, 126
Montanus, Fredericus, predikant, **I-2** *478*
Montanus, Jacobus, predikant, **I-1** 343, 346v, 349-355, 359v, 364, 367, 386-388, 418v, 428v, 435-458, 461, 466v, 470, 487-490, 497 < > **II-1** 124, 131, 132-142, 147-158, 163v
Monti (Montee), Paulus Anthonius de, krankbezoeker, **I-2** *344*
Mony, schoolmeester, **I-1** 457
Mooij, J., predikant, bronnenuitgever, **IV** 10
Moor, Johannes de, predikant, **III** 187v
Moore, Maria, christenvrouw op Ternate, **II-1** 50, 67
Mora, Juan del, Portugees op Ambon, **I-1** 6
Moriane, *zie* Muriany
Mo(u)rier, Anthony, krankbezoeker, **II-1** 108, 110-112
Moris, Johannes, VOC-functionaris, **I-1** 376, *432*, 515 < > **I-2** *292*
Morozy (Morogy), *zie* Marugi
Mors, André van, diaken, **I-1** 277
Moses, Adam, schoolmeester, **II-2** 323
Moulin (Moleyn), Augustin du, militair, **II-1** *207*, 208, 212, 237
Mousa, moslim, **II-2** 19

Mousaan, Antonetta du, **II-2** 1
Mulder, Jan, lidmaat te Manado, **II-1** 334
Mulilau, orangkaja op Udjir, **III** 224, 250
Muller, J.F., juwelier, **III** 478
Multhoff, Barnardus, lid van de Raad te Banda, **III** 48
Munnik, Hermanus, gouverneur, **II-2** 325, 336
Muriany (Moriane), Paulus, schoolmeester, **I-2** 422, 430, 432, 467, 492, 533
Musilau, orangkaja op Udjir, **III** 226
Musquita, *zie* Miskita
Muysert, Dirk, *zie* Meursz
Muysevoet, Frederik, ouderling, **II-1** 343, 350, *zie ook* Meusevoet
Muyson, Alexander, assistent, **III** 107

Nacke(n), Gabriël, krankbezoeker, koopman, kerkenraadslid, **I-1** *529* < > **III** 173, 194, 203, *204*, 206, 213v, 231, 258
Nagel, Dirck Jansz, krankbezoeker, proponent, **I-1** *105* < > **II-1** *54* < > **III** 45v, 53-55, 58, 63, 67v, 76-78
Namisetta, Catrina, inwoonster van Hutumuri, **I-1** 87
Namos, Domingo de, schoolmeester, **II-1** 254
Nanlohy, Frans, schoolmeester, **I-2** 408, 489
Nanning, Johannes, krankbezoeker, schoolmeester, **II-1** 176, 185
Nanouli (Nanouoli), *zie* Lanuoli
Nauhi, Thomas, schoolmeester, **II-1** 285, 288, 290, 292, 335, 337, 406, 409 < > **II-2** 9, 62, 93, 165
Naveno SJ, Francisco, pater, **II-1** 137
Nederhout, Adriaan, chirurgijn, **I-2** 276
Nederhout-Hanevelt, Agnieta, echtgenote van A., **I-2** 276
Neert (Nert), Carel van, lidmaat op Batjan, **II-1** 373
Neira, Thomas, schoolmeester, **I-2**, 88, 95
Nekioulo, *zie* Nikijuluw
Netman, Werner, predikant, **I-2** 383, *386*v, 389v, 392, 394, 396
Neumarck, *zie* Nieuwmark
Neyn, de, *zie* Denijn
Nicodemus, persoon in het evangelie van Johannes, **III** 133
Nicolaas, Chinees, **II-1** 52, 67v
Nicolai, Nicolaas, VOC-functionaris, gouverneur, **III** 386-395, 397, *400*
Nicolai, Petrus, predikant, **III** 376, *377*, 378v
Nicolai, Walerius, predikant, **I-2** 320-322, 324-327 < > **III** *376*
Niemans (Nieuwmans), David, krankbezoeker, **III** 401v
Niemeijer, H.E., historicus, **IV** 11v
Nieuwbuur, L., VOC-functionaris, kerkenraadslid, **III** *505*
Nieuwhout, Harmen van, krankbezoeker, ouderling, **III** 167, 172v, 176, 188, 190v
Nieuwkerk, Daniël, krankbezoeker, **III** 192, 205, 208, 215, 217-219, 224, 226-235, 237v, 248, 250, 252
Nieuwmans (Niemantse), David, krankbezoeker, **III** 401
Nieuwmark, Hermanus, opperchirurgijn, kerkenraadslid, **III** *372*, 374v, 380v, 418, 425, 434v, 437, 446v, *450*, 457v, 460-462, 480, 482
Nieuwstadt, Levinus van der, chirurgijn, **II-2** *134*, 140
Nijpert, Engelbert, bouwkundige, **III** 398

Nijs, Wernerus, kerkenraadslid, **I-1** 316v, 327
Nikijuluw, Isaac, schoolmeester, **I-2** 534
Nikijuluw, radja van Ulat, **I-1** 454
Ninaber, Engelbertus Cornelius, predikant, **I-2** 301-303, 305-307, 309v, 313-321, 324, 346 < > **IV** 147
Nohas, Augustijn, hoofd te Tamako, **II-1** 379
Noloff (Nolff), Guiljam, krankbezoeker, kerkenraadslid, **I-1** 234, 243v, 252-254, 256
Non, Cornelis Willemsz, krankbezoeker, **I-1** *272* < > **II-1** 110
Noort, Jacob van, admiraal, **I-1** *5*
Noot, Petrus, predikant, **II-2** 23, 26-43, 45-50 < > **III** 323, 329v, 342-344, 348v, 352-355, 360-365, 367-372
Noot, juffrouw, echtgenote van Petrus Noot, **II-2** 46-48
Nordbeek, Johannes Bernardus, predikant, **III** *390*
Norimarna, M.K.J., hoogleraar, **IV** 11
Norimarna, Pieter Joseph, oudste op Kisar, **III** 513
Nucella, Christiaan Frederik, predikant, **I-2** 62v, 66, 79, 81, 94, 97, 119, 126, 130, 194, 198, 216, 224, 233, 238, 244, 250
Nunlatu, Adriaan, schoolmeester, **I-1** 460 < > **I-2** 194, 198
Nunsupa (Nunsoupa), Mattheus, schoolmeester, **I-1** *370*, 459
Nunsupa, Jonathan, schoolmeester, **I-1** *370*
Nussy (Noessie), Johannes Domingus, schoolmeester, **III** 455
Nuyts, Pieter, schoolmeester, **I-1** 369, 390
Nuyts, Pieter, luitenant, **I-1** 198, 205, 207, 209, 211, 213, 220, 226, 254
Nuyts, weduwe van Pieter Nuyts, **I-1** 254

Obiljay, bewoner van de Aru-eilanden, **III** 257
Ockersz, Wouter, militair, **II-2** *20*
Oelaheloe, Pieter, schoolmeester, **I-1** 450
Oeloe, *zie* Ole
Oesapa, Marcus, christen op Manipa, **I-1** 441
Oessen, *zie* Oussen
Olaan, Hendrik, hukum der christenen te Manado, **II-2** 160v
Oldenbarnevelt, Johan van, staatsman, **III** *199*
Ole, Johannes, kerkmarinjo te Tamako, **II-2** 312, 322
Olek, Mattheus, kerkmarinjo te Tamako, **II-2** 150
Oling, Theodorus Wilhelmus, predikant, **III** 427, 432, 434v, 437v
Olivier, Jacobus, VOC-functionaris, ouderling, **I-2** *428*, 447
Ollamas, Bandanese, **III** 55
Olofs, Andries, VOC-functionaris, **II-1** 162v
Olvart (Olivard), catechumeen op Aru, **III** 229, 233
Ommen, Pieter van, kerkenraadslid, **III** *450*, 458, 460-462, 464
Ongena(de), Petrus, predikant, **I-1** 291v
Oorthoorn, Jochem, militair, **II-1** *371*
Oorthoorn-Buys, Deliana, gemeentelid te Ternate, **II-1** 371
Oostbree, Jacobus, krankbezoeker, **I-2** 123
Oosterwijck, Johan, VOC-functionaris, **I-1** 129, *150*
Oraupari, inwoner van Amahai, **I-1** 409
Orssela, *zie* Ursula
Otten, Daniël, VOC-functionaris, **II-1** 9, *10*, 11, 21, 29, 50, 60

Otten, Johannes, Chinees, **II-1** 50, 52, 67v
Otten-Nunus, Maria, uit Makassar, echtgenote van Joh., **II-1** 52, 68
Ottens, Jan, opperkoopman, gouverneur, **I-1** *137*, 217v, 221 < > **II-1** *93*-95
Otteren, Coenraad van, **II-1** *354*, 371
Otto, meester, *zie* IJsbrantsen
Oudendijk, Jacobus, krankbezoeker, **I-2** 369
Ou(d)thoorn, Cornelis van, koopman, gouverneur, **I-1** 147v, 153 < > **III** 165, 167
Ougelbij, Alexander, militair, ouderling, **II-1** 149
Oumar, inwoner van Wongambel, **III** 257
Oumar, Zacharias, marinjo van Bulang Itam, **II-1** 412
Ousen, Isak, inwoner van Alang, **I-2** 51
Ousenroode, *zie* Ausserrhoden
Oussen (Oessen), Pieter, schoolmeester, **I-2** 196
Ousum, orangkaja van Wokam, **III** 257
Outghersz (Outersen), kapitein, **I-1** 244-246
Outrein, Johannes d', predikant, **I-2** *261*, 270, 475 < > **IV** 141, 152, 156, 173
Outskerk, Frederik van, vrijburger, **III** 298
Oversynder, A., kerkenraadslid, **II-2** 271
Ovidius, Romeins auteur, **III** 272

Paats, Jacob, schoolmeester, **II-1** 145
Paats, Nicolaas, gouvernementssecretaris, **III** 107
Pabalahe, Gerard, orangkaja van Makarike, **I-1** 452
Pabru, Cobus, diaconie-arme te Manado, **II-2** 251
Padriso, Thomas, schoolmeester, **I-1** 219
Padtbrugge, Robert, gouverneur, **I-1** 530, 553 < > **I-2** 159, 224 < > **II-1** 138, 154, 166v, 169 175, 179, 192v, 235, 261-263, 386 < > **III** *272*
Paeni, Mukhlis, directeur ANRI, **IV** 11
Paes, Annica, diaconie-arme op Makian, **II-1** 349, 353
Paganta, Cornelis, kerkmarinjo te Attingola, **II-1** 388
Pale, Andries, patih van Abubu, **I-1** 455
Palm, G., krankbezoeker, **II-1** 250
Palm, Philip, kerkenraadslid, **III** *450*
Paludanus, *zie* Broucke, van den
Paly, Anna, diaconie-arme te Manado, **II-2** 251
Pandjal(l)ang, David, gugugu van Tabukan, **II-1** 257, 299 < > **II-2** 14v, 72
Pangadehan, Johannes, schoolmeester, **II-2** 125
Pangkey, Pieter, uit Manado, schoolmeester, **II-2** 240
Panhuys, Isaac, VOC-functionaris, ouderling, **II-1** *390*, 397 < > **II-2** 25, 28v, 43, 45, 47-49, 83
Panterus, Guilielmus, predikant, **II-1** 114, *115* < > **III** 148-*156*, 158, 166, 169
Papegaay, Gijsbert Theodorus, VOC-functionaris, **I-2** *400*v
Papoa (Papou), Djoumat, marinjo van de mardijkers op Banda, **III** 92, 98
Papoua, Domingus, inwoner van Batjan, **II-1** 347
Paravicini, J.A., opperkoopman, **III** *516*
Parent, Abraham, predikant, **I-2** 248-251, 253v, 258, 260, 263, 268, 270, 272-275, 279v, 282, 285, 287v, 290-293, 295-301, 303 < > **IV** 176
Parent, Wilhelmina, dochter van Abraham P., **I-2** 298
Parera, *zie ook* Perera

Parera, Anthony, sangadji van de christenen op Labuha, **II-1** 89
Parera, Bastiaan, diaconie-arme op Batjan, **II-2** 180
Parera, Cornelia, lidmaat op Makian, **II-1** 349, 374
Parera, Domingo, lidmaat op Batjan, **II-1** 351, 373 < > **II-2** 18, 104
Parera-Talidy, Martha, echtgenote van Domingus, **II-2** 104
Parera, Donatus, schoolmeester, **II-2** 173, 175
Parera, Engelbert, schoolmeester, **II-2** 358
Parera, Francisca, gemeentelid op Makian, **II-1** 374
Parera, Jan, schoolmeester, **II-1** 349, 351, 374, 392 < > **II-2** 19, 24, 79, 84v, 100, 106
Parera, Jan Gibbert, schoolmeester, **II-2** 299, 322
Parera, Jehu, **II-2**, schoolmeester, **II-2** *380*
Parera, Martyn, sangadji Labuha, lidmaat, **II-1** 132, 346, 373, 393
Parera, Nathan, schoolmeester, **II-2** 358
Parera, Pasquale, lidmaat op Batjan, **II-1** 351, 393, 395
Parera, Paulus, hoofd mardijkers te Labuha, **II-1** 132
Parera, Salvadoor, vrijburger, diaconie-arme te Ternate, **II-2** 273, 275
Parera, Waleri (Walera), lidmaat op Batjan, **II-1** 346, 373, 393, 395
Pareus, David, calvinistisch theoloog, **III** *314*
Paringauw (Faringauw), Jacobus Hendrik, VOC-functionaris, **III** *499*
Parinusa, Julius, schoolmeester, **I-2** 413
Parihula, Lucas, schoolmeester, **I-2** 111
Parijs, Jan, kerkenraadslid, **II-2** 1
Pars, Jeremias Joannes, predikant, **III** 375v, 378-380
Pasquale, mardijker op Banda, **III** 92
Pasquale, Abraham, schoolmeester, **I-2** 83, 107, 128v, 196v, 257
Pasquale, Laurens, schoolmeester in opleiding, **I-2** 67
Passee, Jan, soldaat, krankbezoeker, **II-1** 349, 353, 374 < > **III** 319v
Pastorius, Anthonius, predikant, 380v
Pataka (?), VOC-functionaris, **I-1** 219
Pater, Joannes de, kerkenraadslid, **I-1** 303
Patia, Franciscus, schoolmeester, **II-2** 88
Patiata, Pieter, marinjo van Dauw, **II-1** 412
Patoco, Paulus, kerkmarinjo te Buol, **II-2** 322
Patras, Abraham, soldaat, VOC-functionaris, gouverneur-generaal, ouderling te Ternate, **II-2** *78*, 81, 83v
Patti Ren, lidmaat te Suli, **I-1** 438
Patti, inwoner van Kamarian, **I-1** 476
Pattia, Anthony, scholier, **I-1** 548
Pattiapon, Mattheus, schoolmeester, **I-2** 197
Pattikaihatu, Johannes, *zie* Kaihatu, Johannes
Pattikahu, inwoner van Kaibobo, **I-1** 413
Pattikeke, Paulus, schoolmeester, **I-1** 509 < > **I-2** 91, 95, 117, 128v, 195, 198
Pattilaut, Johannes, schoolmeester, **I-2** 126, 129, 194, 196v, 218
Pattilima, Benjamin, schoolmeester, **II-2** 359
Pattilima, Hendrik, schoolmeester, **II-2** 349, 358
Pattilima (Pattalima), Jan (Joan), schoolmeester, **II-2** 12, 38, 65, 94, **124, 159, 220**
Pattilima (Pattalima), Johannes, schoolmeester, **II-2** 311, 323
Pattilima (Pattalima), Jonathan, schoolmeester, **II-2** 297
Pattilima (Pattalima), Silvester, schoolmeester, **II-2** 129, 152, 175, 182, 201, 233

Pattimarah, moslim van Hila, **I-1** 421
Pattimony, Johannes Elias, patti Aboru, ouderling, **I-2** 400, 416, 418, 429, 441
Pattimukay, Salomon, schoolmeester, **I-2** 405
Pattimura, Dominicus Jansz, schoolmeester, **II-2** 299, 322
Pattimura, Johannes, schoolmeester, **II-2** 323
Pattinipe, inwoner van Kamarian, **I-1** 476
Pattiousin, Abraham, schoolmeester en doopgetuige op Kisar, **III** 325
Pattipilohy, Cornelis, schoolmeester, **III** 508
Pattipilohy, Jacob, schoolmeester, **III** 506, 513
Pattiradja, Pieter, schoolmeester, **I-2** 258
Pattirani, orangtua van Kamarian, **I-1** 476
Pattirauw, Pieter, man uit Mardika, **I-1** 421, 445
Pattirua, Jacob, schoolmeester, **I-1** 369
Pattisalamu, Arnoldus, schoolmeester, **I-2** 420, 436, 467
Pattisiwa, Louis, schoolmeester, **I-2** 130, 196v, **I-2** 257
Pattisoulito, christen te Sepa, **I-1** 451
Pattituny, Franciscus, schoolmeester, **I-2** 93, 95, 114, 127, 129, 194, 198
Pattiwael, Frans Philipus, schoolmeester, **I-2** 497
Pattiwael, Isaac, schoolmeester, **I-2** 483, 493
Pattiwaire, orangtua van Kamarian, **I-1** 477
Pattoco, Paulus, kerkmarinjo te Buol, **II-2** 299
Patty, Cornelis, schoolmeester, **I-2** 412, 495
Patty, Dirk Fransz, schoolmeester, **I-2** 277
Patty, Hendrik, christen van Kariu, **I-1** 471
Patty, Isaac, schoolmeester, **I-2** 496, 534
Patty, Johannes, schoolmeester, **I-2** 420, 435
Patty, Paulus, orangkaja van Alang, **I-2** 423
Patty, Thomas, schoolmeester, **I-2** 406, 486, 532
Paulo, orangkaja van Tamilouw, **I-1** 408
Paulsen, Matheos, **I-1** 539
Paulus, apostel, **I-2** 2, 39, 161, 163 < > **IV** 125
Paulus, schoolmeester te Dauw, **II-1** 184
Paulus, Bastiaan, schoolmeester, **II-2** 367
Paulus, Christiaan, schoolmeester, **II-2** 317, 323, 336, 358
Paulus, korporaal, **I-1** 78
Paulus (Miskita?), schoolmeester, **I-1** 334
Paulus, jongen van Tamilau, **I-1** 351
Paulus, Laurens, patih van Wassoe, ouderling, **I-2** 400, 418
Paulusz, schoolmeester, **I-1** 399
Pauw, Adriaan Cornelisz, krankbezoeker, **III** *2*, 6, 13, 28, 33
Pauw, Tjerk, militair, **II-1** 132
Pavoort, Adriaan van den, militair, **I-1** *429*, 443
Payman, Goan Diego, marinjo te Lehi, **II-1** 379
Pays (Pais, Vaez, Waas), Anthony, schoolmeester, **I-1** 454
Pays, Cornelius, predikant, **I-1** 332-335, 337v, 343 < > **IV** 137
Pays, Domingus, diaconie-arme op Makian, **II-2** 103
Pays (Vaez, Waas), Domingos, schoolmeester, **I-1** 93, 95, 148, 153, 206v, 229
Pays, Isaac, schoolmeester, **I-2** 71, 127, 130, 196, 198, 257
Pays, Jacobus, schoolmeester, **II-1** 148, 184, 218, 274

Pays, J(o)an, radja van Hative, **I-1** 211, 248, 256
Pays (Pais), Johannes, schoolmeester, **II-1** 148, 223, 261, 264, 367 < > **II-2** 58, 90, 123
Pays, Laurens, schoolmeester, **I-2** 77, 106, 128v, 195, 197, 258
Pays, Laurens, schoolmeester, **III** 268-*270* , 296, 300
Pays, Manuel, schoolmeester, **II-1** 346v, 351, 372v
Pays, Pedro, marinjo van de mardijkers, **I-1** 88
Pays, Pieter, schoolmeester, **II-1** 218, 321v, 330, 409, 414 < > **II-2** 6v, 9, 63, 92
Peé, Louis, schipper, **II-2** *303*
Peiffers, Wilhelmus, predikant in Nederland, **I-2** *444*
Peiper, *zie* Pijper
Pelamahu, orangkaja op Ceram, **I-1** 450
Pelghuis, Hester, gemeentelid te Banda, **III** 394
Pelle, Jacob, diaken, **I-1** 296, 298, 300
Pels, Jan, vrijburger te Batavia, **I-1** 163
Pelters, Jacob, gouverneur, **III** 484
Pelupessy, orangkaja van Sirisiru, **I-1** 456
Pelupessy, Cornelis, patih van Ouw (?), ouderling, **I-2** 450
Pelupessy, Frans, schoolmeester, **I-2** 484
Pelupessy, Louis, schoolmeester, **I-2** 407
Pera, orangkaja op Leti, **III** 290
Peras, Frederik Barentsz, kerkenraadslid, **II-1** 251
Peregrinus, Gualterus, predikant, **I-1** 416-420, 434v, 457, 458-461, 470, 490v, 497, 498, 521v, 525, 528, 530v, 533v, 536 < > **II-2** 158-160, 167
Perera, *zie ook* Parera
Perera, schoolmeester, **I-1** 206
Perera, Domingos, kerkenraadslid, **I-1** 256, 277, 286, 290v
Perera, Mattheus, schoolmeester, **I-1** 404, 449
Perizonius, Tutgerus, predikant in Nederland, **I-2** *444*
Persant, Laurens, predikant, **I-1** *249*
Pessiluhu, Andries, schoolmeester, **I-2** 49, 68, 127, 130, 196, 198, 257, 276
Pet, Wilhelmus, predikant, **I-2** 454
Pete, moslimse inwoonster van Amahai, **I-1** 409
Petri, Rudolphus, predikant, **II-1** *103*, 120 < > **IV** 174
Petten, J. van der, VOC-functionaris, **II-2** 252
Petten, Paulus van der, krankbezoeker, ouderling, **II-2** 222, 228, 230-232, 252, *253*, 255
Petrus, apostel, **II-1** 141
Philip(pi), Don, gugugu Sawang (Sangir), **II-1** 137, *155*, 156
Philips, Don,inwoner van Banda, **III** 52
Philips, Laurens Joost, schoolmeester, **III** 442, 444, 455
Philipse, Catharina, gemeentelid op Makian, **II-1** 231, 392
Philipse, Gilles, militair, **II-1** 231
Piantai (Pianty), Carlos, radja van Manganitu, **II-1** 256
Picauly, Hans, schoolmeester, **I-2** 493, 533
Picauly, Joseph, schoolmeester, **I-2** 434, 470, 532
Picauly, Laurens, schoolmeester, **I-2** 425
Picauly, Louis, schoolmeester, **I-2** 532
Pielat, Jacob Christiaan, opperkoopman, **II-2** *139*, 142, 183v, 224
Pielat-van der Elst, Amaranta, **II-2** 140, 224
Pier, Anna Jacobs de, **II-2** 1

Pieter, schoolmeester op Tagulanda, **II-1** 184
Pieter, orangkaja van Wokam, **III** 230
Pieter, christen-Chinees te Banda, **III** 299
Pieter, christen-orangkaja op Leti, *zie* Cornelisz
Pieter, christen-orangkaja op Wokam, **III** 331
Pieters, Frederik, schoolmeester, **III** 442, 444, 452, 455
Pietersen, Annika, **I-1** 88
Pietersen, Claas, *zie* Verstrijpen
Pietersen, Dirck, **II-1** 200
Pietersen, Jan, krankbezoeker, **I-1** 261, 272
Pietersz, Abraham, schoolmeester, **II-2** 171v
Pietersz, Abraham, *zie* Meerman
Pietersz, Adam, leermeester, **III** 267
Pietersz, Andries, zie Makapounas
Pietersz, Cornelis, ouderling van Saparua, **I-1** 372, *399*v, 410, 418, 434, 492-494, 499v, 502, 508
Pietersz, Cornelis, schoolmeester, **II-2** 279, 293, 315, 323
Pietersz, D(omine?), krankbezoeker?, kerkenraadslid?, **II-1** 173
Pietersz, Dorothea, diaconie-arme te Banda, **III** 511
Pietersz, Evert, ouderling, **I-1** 188, 191, 214
Pietersz, Evert, lidmaat op Batjan, **II-1** 394v < > **II-2** 18
Pietersz, Harman, schoolmeester, **II-2** 123, 175, 182v, 192v, 220
Pietersz, Jacob, diaconie-arme op Batjan, **II-2** 107
Pietersz, Jacob, lidmaat te Banda, **III** 35
Pietersz, Jan, krankbezoeker, **II-1** 97v < > **III** 95, 103, 123, 146
Pietersz, Jan, kerkenraadslid, **III** 289, 317
Pietersz, Jochum (Joachim), krankbezoeker, proponent, **III** 152-154, 156, 164-168, 171-173, 176, 183, 185
Pietersz, Johannes, soldaat op Batjan, **II-1** 373, 393
Pietersz, Jurriaan, vrijburger op Banda, armmeester, **III** 20, 27-29, 31, 35-37, 47
Pietersz, J.W., kerkenraadslid, **III** 504v, 509
Pietersz, Louis, onderwijzer in opleiding, **I-2** 129
Pietersz, Lucas, schoolmeester, **II-2** 293
Pietersz, M., schoolmeester, **I-2** 257
Pietersz, Marcus, orangkaja van Sirisori, ouderling, **I-1** 456, 505, 510 < > **I-2** 257
Pietersz, Moses, leermeester te Banda, **III** 425
Pietersz, Pieter, krankbezoeker, **I-1** 189
Pietersz, Pieter, koopman, **I-1** 213, 221
Pietersz, Pieter, schoolmeester, **I-2** 534
Pietersz, Simon, gemeentelid te Ternate, **II-1** 376
Pietersz, Teike, militair, **II-2** 100, 102
Pietersz, Willem, schoolmeester, **I-2** 258
Pietersz, Zacharias, orangkaja Hutumuri, ouderling **I-2** 422, 429v, 439
Pijper (Peiper), Jurgen, militair, **II-2** *123*
Pilly, inwoonster van Haja, **I-1** 409
Pinang, Anthony, inwoner van Titawai, **I-1** 339
Pinetouri, orangkaja van Seruawan, **I-1** 474-477
Piris, Domingus, schoolmeester, **II-1** 148v
Piris, Jan Silvester, schoolmeester, **I-2** 276

Piron, Daniël Jan, uit Middelburg, sergeant, **II-2** *24*, 78
Pistorius, Benedictus, uit Neurenberg (Dld), lidmaat te Banda, **III** 34
Pitiaruw, Pieter, schoolmeester, **I-2** 468
Pitsner, J.G., inwoner van Banda, **III** 510
Pittavin, Abraham, substituut-fiscaal, **I-1** 244
Pleuren, Bernardus van, gouverneur, **I-2** 292
Ploen, Aert, schipper, **I-1** 271
Plomp, Anthony, baas der huistimmerlieden, **II-2** *227*, 228
Ploos van Amstel, Nicolaas, VOC-functionaris, **II-2** *86*
Poilama, inwoonster van Amahai, **I-1** 409
Polnaja, Cornelis, schoolmeester, **I-2** 414
Pomerolles, Paulus Franciscus, predikant, **I-2** *344*
Ponga (Pongo), Louis, schoolmeester, **II-2** 147, 150, 175, 245
Pontanus, Johannes, predikant, **I-1** 263, 267-269, 273
Pontkaes (Pontcaes), Hendrick, schoolmeester, ouderling, predikant, **I-1** 97, 105, 107, 114, 116v, 119-121, 123, 126, 160v, 164, 170, 226, 234v, 239-242, 244-248, 250v, 253-263, 266v, 269, 270, 273v < > **II-1** *140* < > **III** 90-93, 96-100, 104v, 113-118, 120-122
Pontus Siando, christen te Maleyo, **II-1** 50v
Pool, Gerrit Thomasz, commandeur, **I-1** *206*
Pooleman, Poleman, Christiaan, predikant, **I-2** 248, 250v, 253v, 259, 263, 265, 268, 270v, 274v, 279-282, 285-288, 290, 295
Pooleman-Hidding, Adriana, echtgenote van Christiaan, **I-2** 288
Pooleman, Catharina, dochter van Christiaan, **I-2** 288
Poort, Pieter van der, diaken, **I-2** *40*
Popelier, Tobias, sergeant, **II-1** 45
Popta, Wopke, krankbezoeker, **III** 378, 381
Porjeere, Olivier, predikant, **I-2** 454, 460, 466, 475, 477-479, 489, 499v
Possé, Frederik Lodewijk, opperchirurgijn, ouderling, **II-2** *324*, 326v, 337-339, 343v, 360-362
Possentorf, Pieter, militair, provis. krankbezoeker, **I-1** 531, 535
Potokoh, Paulus, kerkmarinjo, **II-2** 294
Poveret, Jan, vrijburger, kerkenraadslid, **I-1** *343*, 346, 349, 367
Praat, Reinier, VOC-functionaris, **I-1** 339
Praet, Johannes de, predikant, **I-1** 71v, 74-77, 79-82, 86, 89, 91-93, 97, 99, 102-105, 107, 112, 114, 116, 118-120, 126-128, 130, 133, 139, 145 < > **I-2** 12 < > **II-1** 9 < > **III** 59, 79
Pree, Christoffel du, gemeentelid op Batjan, **II-1** 394
Pree, Philip de, VOC-functionaris, **IV** 150
Presenius, Rutgerus, predikant, **I-2** 444
Prince, Alexander le, militair, **I-1** 333v
Priserius, Jan Jansz, krankbezoeker, predikant, **I-1** 179, 205, 207, 209, 213, 216, 218, 220, 223, 225 < > **I-2** 12 < > **III** 128
Proucher, Hans, militair, **I-1** 339
Prutscher, J., kerkenraadslid, **III** 263
Put, Jan Hugo van de, VOC-functionaris, kerkenraadslid, **III** *450*, *465*v
Pyrassa, Marcus, schoolmeester, **II-2** 247
Pythagoras, wijsgeer en wiskundige, **I-2** 220

Quak, Cornelis, schipper, **III** 412
Que(e)ck, Andries, militair, uit Bazel, **III** 51v, 57
Queljo, Alexander de, leermeester te Rumawa, **III** 332-334, 345
Queljo, Domingus (de), radja van Kilang, ouderling, **I-1** 516-*518*, 522, 533, 540-544, 548, 560, 563 < > **I-2** 149, 196v
Queljo, Joseph de, schoolmeester, **I-2** 277
Queljo, Marcus de, schoolmeester, **I-2** 69, 127
Queljo, Paulus de, schoolmeester, **I-2** 126, 130, 196v, 257

Raadt, Paulus de, krankbezoeker, **III** 487
Rabiero, Jacques de, diaken te Banda, **III** 111
Radbod, Fries koning, **I-1** 422
Raedemaacker, vrijburger, **II-1** 65
Raemburch, Krijn van, gouverneur, **I-1** *108*, 163 < > **III** *80*
Ranke, Pieter, soldaat, **II-2** 122
Raphael, Laurens, omlopend leermeester, **I-2** 272
Raphael, Mattheus, schoolmeester, **I-2** 277
Rarame Nusa, Hendrik Daniël Jacobus, radja van Siau 1687-1703, **II-1** 408 < > **II-2** 8
Ras, Adriaan, predikant, **III** 387
Rasimi, Frans Thomas, schoolmeester, **II-2** 97
Ratingen, van, *zie* Jansz, Herman
Ratumaykor, radja op Maikor, **III** 223, 229
Rauwenhoff, Paulus, gouverneur, **II-2** 232
Reaal, Bastiaan, kerkenraadslid, **II-1** 390
Reael, Augustijn, gemeentelid op Batjan, **II-2** 104
Reael-Bay, Anica, gemeentelid te Batjan, **II-2** 104
Reael, Djebel, diaconie-arme op Batjan, **II-2** 144
Reael, Laurens, gouverneur-generaal, **I-1** *28*, 30, 41
Reael, Laurens, diaconie-arme te Ternate, **II-2** 120
Reawaru, Jonas Martinus, schoolmeester, **I-2** 424, 432
Reawaru, Amos Didymus, schoolmeester, **I-2** 485
Redijk, Jac., VOC-functionaris, **III** 234
Ree, J. de, VOC-functionaris, kerkenraadslid, **II-2** 133, 136, 141, 145, 153, 155
Regteren, Paulus van, krankbezoeker, **III** *402*
Reiniersz, Ritsaart, militair, **II-1** 277
Reiniersz, Rogier, doopvader te Ulu Siau, **II-1** 288
Reinking, Gerardus, predikant, **III** 494
Renesse, Gerardus Willem van, militair, kerkenraadslid, **II-2** *362*, 371
Renesse, L. van, kerkenraadslid, **I-2** 300, 306, 309v
Rennet, Jacobus, predikant, **I-2** 305v, 309, 314-316, 318v, 321v, 324-326, 329 < > **III** *390*
Rensen, Christoffel van, chirurgijn, perkenier, **III** *383*, 384, 386, 390-393
Rensing (Renseng), J., kerkenraadslid, **III** 465v, 476, 480, 492
Rensser, Jan van, militair, **I-2** 253
Renst, Zacharias Jansz, soldaat op Tanimbar, **III** 270
Requena, bewoner van Groot Kei, tolk, **III** 128
Reuf(f), Gerrit, krankbezoeker, **III** 144, 151, 153, 164
Rewan, hoofd christenen op Buano, **I-1** 357, 378
Reyersz, Reyer, uit Amersfoort, **II-1** 51

Reynertsz, Pieter, slotenmaker, **III** 91
Reynst, Gerard, gouverneur-generaal, **I-1** 13
Rhijnsdijck, Jacobus, predikant, **III** 236v, 243, 247
Riebeeck, Abraham van, gouverneur-generaal, **I-2** *167*
Rieu, W. de, VOC-functionaris, **I-2** *273*
Rieu-Belten, Maria de, echtgenote van W., **I-2** 273
Rihatta (Rehatta), Abel/Habel, schoolmeester, **I-2** 427, 438, 461
Rihatta, Andries, schoolmeester, **I-2** 424, 433
Rihatta, Baltasar, schoolmeester, **I-2** 498
Rihatta, Daniël, schoolmeester, **I-2** 277
Rihatta, Jacob, schoolmeester, **I-2** 532
Rihatta, Mattheus, schoolmeester, **I-2** 534
Rijckaert, Mattheus, **II-1** 51, 67
Rijckaert-Costa, Elisabeth, echtgenote van M., **II-1** 48, 51, 67
Rijckes, Gijsbert van, onderkoopman, **III** 276
Rijke, Barend, VOC-functionaris, **III** 461
Rijke, Hendrik, schoolmeester, **III** 443, 455
Rijn, Hendrik van, kerkenraadslid, **III** *450*, 458, 460-462, 464
Rijsenbeeck, Herman Laurens, krankbezoeker, **I-1** *69*
Rijssel, Warnar van, militair, **I-2** *253*
Rinckvelt, Titus, krankbezoeker, **III** 267
Ringius, Remmetus, predikant, **I-1** 285, 289, 291v, 294, 295, *341* < > **III** 150v, 153v, 156v, 164-166, 168, 171-173, 176, 178
Rion, gugugu van Lirung, **II-2** 75, *82v*
Riry, Domingus, schoolmeester, **I-2** 60, 84, 107, 128v, 195, 197, 276
Risakahoe, Francisco, schoolmeester, **I-2** 72, 127, 130, 196, 198
Risalene, inwoner van Haja, **I-1** 409
Riso, B., ouderling, **I-2** 548, 552
Ritmulder, Joannes, krankbezoeker, **III** 190
Ritzius (Ritzen), Nicolaas, predikant, **III** 144-146, 148
Rivière, Walraven de, militair, **I-1** 199, 206
Robbens, Adriaan, krankbezoeker, **II-1** 83, 87
Robbertsz, Anna, doopgetuige, **III** 332
Robbertsz, Huybert, uit Bergen in Noorwegen, vrijburger, armmeester, ouderling, **III** 29, 31v, 34, 36v, 39v, 43, 46, 55, 57-59, 63, 66, 75, 77
Robero, Francisco, marinjo op Batjan, **II-1** 344, 348
Rodi, Carel, hukum van Mangarang (Talaud), **II-1** 292
Rodrigos, Jacobus, schoolmeester, **I-1** 129, 194, 198
Rodrigos, Jeremias, schoolmeester, **I-1** 325, 340, 383, 513, 516 < > **II-1** 156
Rodrigos, Joris, schoolmeester, **I-2** 258
Rodrigos, Marcus, oppermeester, **I-2** 58, 127, 195, 229, 257
Rodrigo(s), Thomas, oppermeester, ouderling, **I-1** 175, 229, 298, 300v, 303, 305-307, 313v, 316-318, 327, 330, 332v, 343, 346, 349, 356, 367, 376, 382v, 420-423, 441, 459, 483 < > **IV** 150
Roel, Diego, kimalaha van Ramauw (Talaud), **II-1** 290
Roelandus, Andreas, krankbezoeker, **III** 320, 322
Roelandus, Jacobus, predikant in Nederland, **III** *75*
Roelandus, Titens, zoon van Jacobus R., lidmaat te Banda, **III** 75
Roelinck, Jann, kerkenraadslid, **II-1** 390, 397 < > **II-2** 1, 20, 24, 26

Roeling, J., kerkenraadslid, **III** 468v, 474
Roelofsen, Christiaan, **I-1** 461
Roelofsz, Helena, lidmaat te Ambon, **I-2** 200
Roelofsz, Hendrik, uit Haarlem, **II-1** 51
Roemers, Jan, krankbezoeker, **I-1** *179*
Rogerius, Abraham, predikant, **I-1** *179* < > **I-2** 350 < > **II-1** 111
Roger(i)us, Jacobus, predikant, **I-1** *271*, 289 < > **I-2** 12 < > **III** 176
Rogerius, Jacobus, predikant, **I-1** *271*, 284
Rolandus, *zie* Roelandus
Rolinck, *zie* Roelinck
Ro(o)man, Jan Huybrechts, krankbezoeker, ouderling te Ternate, **II-1** 106, 108, 110, 112-114, 117, 119
Roman, Johannes, predikant, taalkundige, **I-1** 290 < > **I-2** 206, 313 < > **II-1** *116*, 117 < > **III** 172, 176-178 < > **IV** 130, 134, 149v, 160
Roman, orangkaja op Wamar, **III** 224, 250
Rombout, Jan, militair, **I-2** *194*
Rombouts, VOC-functionaris op Ambon, **I-1** 199
Rompi(e)s, Salomon, schoolmeester, **II-2** 336, 358
Rooboll, Daniël Isaacksz, **I-1** 190, 213
Roon (Rhoon), Abraham van, militair, **II-2** *141*, 144, 179
Roon-Nandis, Abigail van, christen op Batjan **II-2** 141
Roos, Elisabeth, gemeentelid te Banda, **III** 394
Roos, Jan, Chinees, **II-1** 49, 50
Roos, Maarten, VOC-functionaris, **III** 222, 250
Roos, Steven (de), militair, kerkenraadslid, **II-1** 11v, (28, 31), 45-49, 55, 67, 71
Rooselaar, Pieter, gouverneur, **I-2** *7* < > **II-2** 78, 83
Rooselaar-Huychelenbosch, Sophia, echtgenote van Pieter, **II-2** *83*
Roossengijn, Jan, **I-1** 10
Rooy, Jeremias de, radja van Kilang, ouderling, **I-2** *378*
Ros(s)enraet, Arend, krankbezoeker, **I-1** 261
Ros(s)enraet, Alexander, krankbezoeker, **I-1** 238 < > **II-1** 99, 101, 106-109, 111v
Rosario, Marcus de, schoolmeester, **II-1** 125, 142v, 156, 185, 218, 256
Rosario, Pieter de, schoolmeester, **II-1** 308-310, 313, 315
Ro(o)selaar, Pieter, VOC-functionaris, **I-1** 568 < > **I-2** 7
Roseboom, Theunis, scheepstimmerman, kerkenraadslid, **II-2** *259*-262, 269-271
Rosenboom, Cornelis, gouverneur, **I-2** 391
Roskam, Pieter, gemeentelid, **II-2** 122
Rosenroll, François Antoine de, militair, kerkenraadslid, **II-2** *228*
Roskott, B.N.J., zendingsonderwijzer te Ambon 1835-1864, **IV** 145
Rotteveen, Leendert, militair, **II-2** 135
Rouscher, Dirk, ouderling, **I-2** 219
Rousse, Jacobus, predikant, **III** *317*
Rousselet, Joh. Frederik, predikant, **II-2** 383-385 < > **III** 493-495, 498-503, 505
Roussi, inwoonster van Amahai, **I-1** 409
Rouwenius, Cornelius, predikant, **I-1** 343, 346v
Roy, Bartolo, bevolkingshoofd op Kabaruan (Talaud), **II-1** 398
Roy, Abraham de, predikant, **I-1** *129*, 160, 162 < > **III** *86*
Roy, Joannes de, gemeentelid op Makian, **II-2** 103
Roy-Jansz, Elisabeth, gemeentelid op Makian, **II-2** 103

Roy, Marcus de, VOC-functionaris, kerkenraadslid, **I-1** 256-258, 274, 277
Roy, Meynard de, militair, kerkenraadslid, **II-1** *200*, 202, 21
Royen, Adriaan van, VOC-functionaris, **III** 270
Ruëll, Johannes, predikant, **I-2** 351
Rugan (Rugang), Bastiaan, schoolmeester, **II-2** 316, 322, 358, 363
Rulinck, *zie* Roelinck
Rumphius, Georgius Eberhard, VOC-functionaris, kerkenraadslid, **I-1** 291, 412, *427* < > **I-2** 305 < > **IV** 150
Rumphius, Juriaen, kerkenraadslid, **I-1** 290
Rumphius, Paulus Augustus, zoon van G.E. Rumphius, **I-2** *305*
Ruse, V., VOC-functionaris, **III** 225
Rut(t)enius, Isaac, proponent, ouderling, **I-1** *94*, 96v, 99, 102-104
Ruttens, Claes, militair, **II-1** 146, 157
Ruyl, Albert Cornelis, VOC-functionaris, **I-1** 11 < > **I-2** 142, 146, 351 < > **IV** 128-131, 133, 138v 148v, 156v
Ruys(en), Johannes, provis. krankbezoeker, **I-1** 524, 531, 453
Ruyt, Joan, VOC-functionaris, ouderling, **II-1** 110v, 113, 117
Ruyter, Jan de, vrijburger, kerkenraadslid, **I-1** 420, 471, 531, 533, 569v < > **I-2** 219 < > **III** 323
Ruyter, Jan Cornelisz de, krankbezoeker, **III** 318

Sabug, bewoner van de Aru-eilanden, **III** 257
Saet, T. Caspar, kerkenraadslid, **III** 278v
Sage, Salomon le, gouverneur, **II-1** 389-391, 397 < > **II-2** 2, 17
Sager, Carsten, vrijburger, kerkenraadslid, **III** 164, 166, 178, 184
Sahapati, orangtua van Kamarian, **I-1** 477
Sahary, David, schoolmeester, **II-1** 219, 256
Sahertian, Jacob, schoolmeester, **I-2** 413
Sahetapy, Frans Laurensz?, schoolmeester, **I-2** 404v, 486 < > **IV** 79
Sahetapy, Isaac, schoolmeester, **I-2** 534
Sahetapy, Jacob, schoolmeester, **I-2** 494, 533
Sahureka, Jacobus, schoolmeester, **I-2** 416
Sahusiwa, Lucas, schoolmeester, **I-2** 411, 494
Saingandatoe (Sanjandatu), Abraham, christen te Attingola, **II-1** 263v, 275
Saint-Martin, Isaac de, **IV** 147
Sakai, orangkaja op Wamar, **III** 224, 250
Saki, *zie* Sakai
Salakay, Thomas, schoolmeester, **I-2** 75, 105, 128v, 195v
Salamat, Hoan, inwoner van Banda, **III** 91
Salamena, Daniël, schoolmeester, **I-2** 533
Salamena, Domingos, z.v. Jan Claesz, schoolmeester, **I-1** 371, 412
Salamena, Jan Claesz (Claassen), schoolmeester, **I-1** 324, 339-341, 355, 371, 402, 410, 412-415, 431, 433-436, 463-*465*, 473-483, 486, 494v, 505
Salamena (Saleman), Pieter, schoolmeester, **I-2** 74, 106, 128v, 195v, 258, 276
Salana, Jeremia, gugugu van Kaidipan, **II-1** 412
Saldenus, Guiljelmus, predikant in Nederland, **II-1** 227
Salele (Sale), Joseph, kerkmarinjo in Nieuw Manganitu, **II-2** 322
Salempessy, Pieter, schoolmeester, **II-2** 317, 323, 336
Salhuteru, ouderling, **I-2** 559

Saloalitey, Alfoers hoofd, **I-1** 401
Salomon, radja, *zie* Speelman
Salvado(o)r, Don, ouderling, **I-1** *316*-318, 330, 332v, 346, 349, 367, 420, 459
Salvador, Francisco, uit Sabua, **II-1** 52, 68
Salvador, Gelermo, lid Maleise gemeente te Ternate, **II-1** 236
Samie (Samiene), Carel, militair, diaken, **II-1** 149, 173, 177v
Samuelsz, Jan, stuurman, **II-1** 146
Sanherib, koning van Assyrië, **II-1** 192
Santen, Pieter van, krankbezoeker, **II-1** 4
Sapiri, Francisco, inwoner van Soya, **I-1** 87
Saptenno, Daniël, schoolmeester, **I-2** 413
Saptenno, Isaac, schoolmeester, **I-2** 423, 431, 490
Saptenno, Paulus, schoolmeester, **I-2** 401
Saptu (Saptoe), Hendrik, schoolmeester, **II-2** 315, 322
Sapulete, Enos, schoolmeester, **I-2** 414, 498
Sarihalawan, Domingus, schoolmeester, **I-2** 532
Sasabone (Sasubbaan), Claas, schoolmeester, **II-1** 215
Sasahelu, radja van Sepa, **I-1** 509
Saubol, Botarono, gugugu Tagulanda, **II-1** 134
Savourou, Margrita, lidmaat en doopgetuige te Bulang, **II-2** 267
Sawaitu, Francisco, schoolmeester, **I-2** 50, 195, 197, 257, 277
Sawalette, radja van Sahulau, **I-1** 437
Sax, Ernst, VOC-functionaris, kerkenraadslid, **III** *178*, 184, 205, 207v, 210, 212
Schaal, Johannes, krankbezoeker, **II-2** 337
Schacht, Johan, militair, **II-2** *84*, 87
Sc(h)ultetus, Abraham, theoloog, **I-1** *296*
Schag(h)en, Nicolaas, gouverneur, **I-2** 37, 47v, 58, 62, 82, 124v < > **II-1** *343* < > **III** *293*, 294, 462
Schagen-Genegen, Sara Alleta van, echtgenote van Nicolaas, **I-2** 48, 125
Schagen, Johanna Maria, dochter, **I-2** 125
Schagen, Sara Margarita, dochter, **I-2** 125
Schagen, J. Antonia, *zie* Kolde de Horn-Schagen
Schagen, Jeubel van, opperkoopman, **II-1** 102, 104
Schalckenius, Henricus, predikant, **I-1** *309*
Schamara, slavin, **I-1** 88
Schare, B., kerkenraadslid, **III** 462, 464
Scharff, Hendrik Johan, predikant, **I-2** 526, 531, 534v
Schat, Catarina, *zie* Bierman-Schat
Schat, Cornelia, **I-2** 124
Scheevenhuysen, Johannes, VOC-functionaris, **III** 429
Scheffens, François, opperchirurgijn, kerkenraadslid, **II-2** *105*, 110
Scheffens-de Pijpher, Susanna, echtgenote van Fr., **II-2** 110
Schelling, Hendrik, krankbezoeker, **I-2** 547v
Schenk, Jan Esselse, gemeentelid te Ternate, **II-1** 371
Schenkenberg, Mattheüs, VOC-functionaris, **I-2** *62*
Scherius, Antonius, predikant, **I-1** 347
Scherius, Johannes, predikant, **II-2** 231v, 232-252, 254-259
Schevenhuijsen, Johannes, **III** *429*
Scheyderuyt, Pieter, ouderling, **II-1** 251-253

Schie, Nicolaas van, predikant, **I-2** 292 < > **III** 354-359, 363, 365v, 368v, 373
Schilling, Johan Joden, kerkenraadslid, **III** 217, 237
Schoddenbergh, F., kerkenraadslid, **II-1** 177v, 200, 202
Schoe, Jacob, krankbezoeker, **II-2** 358
Scholte, Georgius, predikant, **III** 387
Schoonebeeck, Henricus, predikant, **I-1** 554v < > **II-1** *210*, 226
Schot, Apollonius, commandeur, **I-1** 27
Schotte (Scotus), Petrus, predikant, **I-1** *108*, 135v, 146, 155, 160, 179 < > **II-1** 70-72, 74-76, 79-87, 93v < > **III** *88*
Schouten, Hendrik, gemeentelid op Batjan, **II-1** 345, 394
Schravelaar, Jacobus, militair, kerkenraadslid, **I-2** *324*v, 327
Schravelaar, Johannes, krankbezoeker, **III** *463*, 468
Schrevelius, (Petrus) Cornelius, predikant, **III** *374*
Schroder, Johannes, VOC-functionaris, **II-2** 227
Schuer, *zie* Verschuur
Schulius, E.H., predikant, **I-1** *366*
Schultetus, Abraham, theoloog en kerkbestuurder, **I-1** *296* < > **IV** 173
Schutte, G.J., hoogleraar, **IV** 10-12
Schutte, Rutgerus, predikant in Nederland, **I-2** *444*
Schuure, François van, VOC-functionaris, **I-2** *125*
Schuure, Lucretia van, weduwe van François van S., **I-2** *123*, *125*
Schuurman, Jan, soldaat, provis. krankbezoeker, **III** *275*
Schuyler, Nicolaas Jacob, VOC-functionaris, **III** *451*
Scipio, Isaac, predikant, **III** *143*, 148
Sebastiaansz, *zie* Bastiaansz
Seidelman, Johan Libregt, soldaat, gouveneur, ouderling, **II-2** *324*, 336 < > **III** 500, 503
Sekitika, schoonzoon van de radja van Titawai, **I-1** 501
Sell, Dominicus, predikant, **II-2** 113-120, 130v, 134-136, 140-143, 145, 146-153, 156, 174
Selm, M. van, historica, **IV** 11v
Selos, Jacobus, militair, **I-1** 444
Selva, *zie* Silva
Sennepeert, Jacques, onderkoopman, armmeester, **III** 31, *32*, 38, 47v, 75
Senten, Gerrit , krankbezoeker, **II-1** 99
Seroy, D., kerkenraadslid, **I-2** 368v
Seroyen, Catharina, zuster van Thomas en Michiel, **I-1** *32*
Seroyen, Michiel, krankbezoeker, predikant, **I-1** *32*, 33, 40, 67, 69 < > **III** 41v, 51
Seroyen, Thomas, krankbezoeker, **I-1** *32*
Seroyen, Wouter, gouverneur, **I-1** *213* < > **II-1** 101v
Serruus (Zeruys), Carolus Georgius, predikant, **I-2** 300-303, 306v, 309v, 313, 315-320, 323-327, 329, 331v, 342-348 < > **II-2** 222 < > **III** 353-355, 357-374 < > **IV** 143, 147, 153
Setlig, Hieronymus, kerkenraadslid, **III** 505, 508
Sevender, Harmanus van, opperchirurgijn, kerkenraadslid, **III** *297*, 298, 304, 310
Seybouts, sergeant, **II-2** 208
Seylberch, J. van den, notaris, **I-1** 49
Seylsma (Sijlsma), Hermanus Sanders, predikant, **I-2** *388*-391 < > **III** 409-414, 416, 418, 420, 433
Seys, Gillis, commissaris, **I-1** 92 < > **II-1** 54v, 74v

Siahainenia, Willem, schoolmeester, **I-2** 532
Siaves, *zie* Chavez
Sibelius, Petrus, predikant, **I-1** 312, *341* < > **III** 190v, 193
Sibenius, Cyprianus, predikant, **III** *287*
Sibersma, Hero, predikant in Nederland, **I-2** 310 < > **III** *471*
Sibori Amsterdam, sultan van Ternate, **I-1** *497* < > **II-1** 155, 194
Siersma, Reinicus, gouverneur, **III** *429*
Sibori, kaitjil, **I-1** 221
Siewa, Rachel, diaconie-arme te Ternate, **II-2** 273, 275
Silva, Abner de, schoolmeester, **I-2** 403, 495
Silva, Andre de, schoolmeester, **I-1** 206
Silva, Bernardus de, radja van Soya, ouderling, **I-1** *576* < > **I-2** 81, 98, 105, 129, 219, 233, 237
Silva, E. de, ouderling, **I-2** 342
Silva, Jan de, schoolmeester, **II-1** 203, 254, 332 < > **II-2** 43
Silva, Laurens de, radja van Soya, **I-1** 48
Silva, Pedro de, orangtua, **I-1** 380
Silva, Pieter de, schoolmeester, **I-2** 67, 229
Silvester, J., schoolmeester, **I-2** 257
Silwane, J., patih van Sirisori, **I-1** 456v
Simanciala, kaitjil, zoon van Datu Buisan, **II-1** *341*, 342
Simauw, C., ouderling, **I-2** 526
Simauw, Johannes, orangkaja Baguala, kerkenraadslid, **I-2** 477, 480v
Simauw, Leonora, inwoonster van Hutumuru Ketjil, **I-2** 425
Simauw, Simon, ouderling, **I-2** *46*, 48
Simauw, Willem, ouderling, **I-2** 542, 546
Simey, Thomas van, predikant, **I-1** 237v, 248
Simonsz, Claas, kerkenraadslid, **I-2** *39*, 302v, 305, 318, 320v, 326, 328, 330
Simonsz, Cornelis, vrijburger, **III** 61, 73
Simonsz-Veer, Catharina, **III** 73
Simonsz, Dirk, uit Amsterdam, **II-1** 51
Simons, Dirk, VOC-functionaris, **II-2** 50v, 67v
Simonsz, Jan, gemeentelid te Labuha, **II-1** 91
Simonsz, Jan, opperkoopman, prov. president te Banda, ouderling, **III** 104-107, *112*
Simons, Laurens, schoolmeester, **I-2** 194
Simonsz, Margarita, gemeentelid Ternate, **II-1** 376
Simonsz, Herman, schoolmeester, **II-2** 133, 141, 201, 234
Simonsz-Grisin, Justina, echtgenote van Herman, **II-2** 133, 141
Simonsz, Olbrand, krankbezoeker, **III** 146
Sinderen, Hotse van, zilversmid, **III** *482*
Sinderen, Ulpianus van, predikant in Noord-Amerika, **III** *482*
Sinderen, Ulpianus van, predikant, **I-2** *475* < > **II-2** 295, 296-320, 324-326 < > **III** 477v, 480, *482*v, 485, 487-489
Siniela, Francisco, schoolmeester, **I-2** 71, 127, 130, 196, 198
Sinjeu, Petrus, predikant, **III** 387
Sinnenberg, J., VOC-functionaris, **II-2** *252*
Siouta, André, inwoner van Kilang, **I-1** 380
Sipman, Joachim, vaandrig, **II-1** 133, 165
Sirie, inwoner van Amahai, **I-1** 409

Sitanala, Johannes, schoolmeester, **I-2** 482, 534
Sitaniapessy, Marcus, schoolmeester, **I-2** 406, 491
Siwa (Siewa), Daniël Jansz, schoolmeester, kerkenraadslid, **II-2** 295, 324, 358
Siwalete, Barend, schoolmeester, **I-2** 532
Sjhurts, Thomas, militair, **I-1** 420
Slepko, Christoffel, lidmaat op Batjan, **III** 346, 351, 373
Slijp, Godefridus van der, militair, **I-2** 250
Slijpen, Caspar van, VOC-functionaris, **I-2** *132*, *238*
Sloot, luitenant, **III** 210
Sluys, Cornelius van der, predikant, **I-1** 458, 465, 470, 473-483, 486, 488, 491, 494-497, 503-505, 524v, 530, 552, 554-558, 560v, 563-566, 568-571, 573, 575v < > **I-2** 64, 154, 161, 185v, 204, *205*, 210-212, 215, 222, 224, 252, 265, 301 < > **II-1** 168, 170, 174v, 177v, 188-192, 195, 197, 199, 202v, 207, 226, 238 < > **II-2** 27
Smals, David, krankbezoeker, **I-1** 250, 265, 266, 270, 273
Smide, Jan, schipper, **III** 67
Smidt, Michiel, krankbezoeker, **III** 103
Smit, Johannes, VOC-functionaris, **II-2** *274*, 305
Smith, Evert, gemeentelid op Makian, **II-1** 374
Smith, Jan, krankbezoeker, **III** 278
Smith, Johannes, VOC-functionaris, kerkenraadslid, **I-2** *331*, 333
Smout, Adriaan Jorissen, predikant in Nederland, **II-1** *54*
Snaats, Anthony, VOC-functionaris, **I-2** *81*
Snaats-ab Engelisch, Helena, echtgenote van Anthony, **I-2** 81
Snaats, Cornelia, echtgenote van ds. Valentijn, **I-2** 62
Snethlage, Hendrik, predikant, **I-2** 526, 530v, 534-536, 541v, 553, 557, 559
Snijders, Nicolaas, militair, ouderling, **I-1** *330*, 332v, 346, 349, 471, 488, 491v, 533, 535
Snoek van Cleef, Abraham, predikant, **III** 287
Soela, *zie* Xulla
Soelito, patih van Amahai, **I-1** 355, 448, 451
Soesoeh, Claas, kerkmarinjo te Bulang, **II-2** 193
Soest (Soust), Hendrik van, krankbezoeker, **I-1** 32-35 < > **III** *2*, *6*, 12, 14, 19, 29, 32v
Sonay, orangkaja van Wokam, **III** 224, 232, 250
Sonck, Martinus, gouverneur, **III** 1, 2, 5, 11, 13, 15, 17-20, 27, 29, 31v, *33*, 34-38, 47, 57, 68v, 84
Sonneveld(t), Daniël van, predikant, **I-1** 205, 214v, 217, 223, 225, 227v, 231v, 234-238, 251 < > **I-2** 12 < > **II-1** 99
Sopacua, Johannes, schoolmeester, **II-2** 349, 358
Sopacua, Pieter Andries, schoolmeester, **I-2** 426
Sosa, Anthony, uit Goa (India), vrijburger te Banda, **III** 55v, 58
Souisay, Paulus, schoolmeester, **I-2** 532
Soulakary, Anthony, christen op Manipa, **I-1** 441
Soulepa, Mattheus, christen te Tamilouw, **I-1** 451
Soumoky, inwoner van Amahai, **I-1** 409
Sousman, krankbezoeker, **III** 410
Soust, *zie* Soest
Soysa, Anthony de, radja van Nusanive, kerkenraadslid, **I-2** *378*, 444, 447, 503v
Spandaw, Willem, predikant, **I-2** 252-254, 256, 259v, 263, 268, 270, 274v, 285
Spañola SJ, Manuel, pater, **II-1** *138*, 154v, 157
Spankart, Andries, diaken, **III** 322, 335-338, 340

Specx, Jacques, gouverneur-generaal, **I-1** 108, 113, 119-124, 135 < > **III** 86
Speelman, Cornelis, admiraal, **I-1** *328*, 333, 344 < > **II-1** 121, 146 < > **III** *216*, 230
Speelman, Salomon, verdreven radja van Ademantutu, **III** *264*, 278, 323
Spelt, Ambrosius, kerkenraadslid, **I-1** *560*, 563 < > **I-2** 37, 41v, 46-48, 62, 66, 79, 126, 149, 219
Spelt, Christiaan, schoolmeester, **IV** 149
Speult, Harman, gouverneur, **I-1** *32*, 39, 47, 49, 63, 70, *73*, 79v, 113, 387 < > **III** 71
Spiegel, Huibert, krankbezoeker, **I-1** 364, 389, 399, 404v, 419, 441, 466, 484, 511, 516
Spieringh, Nicolaas, diaken, **I-1** 305
Spijk, Jacobus van, **III** *376*
Spiljardus, Johannes, vader van Josias, **I-1** *298*, **IV** 174
Spiljardus, Josias, predikant, **I-1** 294-303, 305, 455 < > **II-1** 120 < > **III** 179-182, 184, 186 < > **IV** 134v, 139, 150v, 156v
Spits, Hendrik, lid van de Raad te Banda, **III** 48
Spranckhuysen, Sophia Adriana van, lidmaat te Ambon, **I-2** 298
Spreeckens, Thomas van, VOC-functionaris, kerkenraadslid, **II-2** *111*, 113v
Spreeckens-Hendriks, Aletta, **II-2** 114
Spuy, P. van der, predikant aan de Kaap, **III** *428*, 431
Staaden (Staden), Harmen Harmensz van, kerkenraadslid, **III** 90, 93v, 97v, 100, 104, 106-108, 110v, 113v, 117-119, 121
Staden, Juliana Idensz van, **II-2** 1
Staal, Josias, krankbezoeker, **III** 148, 153, *156*, 168
Stampioen, Johannes, predikant, **I-2** 3, 36-38, 40, 45v, 48, *154*, 199, 213, 224, 338, 342, 350-353, 375-389, 390-395, 396v < > **II-2** 20, 22 < > **III** 317-329, 335v, 340
Stappers, Pieter, chirurgijn, diaken, **II-2** 48
Statira, lidmaat op Buru, **I-2** 481
Stavenant, Cornelis, krankbezoeker, **III** 418
Steenbergen, A.J., vrijburger te Banda, **III** 510
Steenkool, J., ouderling, **III** 364, 367-370
Steenrots, Johannes, vrijburger en perkenier, kerkenraadslid, **III** *332*, *412*, 414
Stel, Adriaan van der, gouverneur, **II-2** 193
Stenvers (Stemvers), Christiaan, predikant, **I-2** 354-358, 361-364, 366-369 < > **II-2** *262*
Ster(re), Johannes van der, predikant, **III** *376*
Sterck, Jacob, krankbezoeker, **II-1** 82, 84, 86
Sterthemius, Johannes, predikant, **I-1** *249*
Steutel, Adriaan Pieterse, predikant, **I-2** 399, 400-418, 418-428, 440-442, 444-446 < > **III** 463
Stevens, Jacobus Christoffel, proponent, predikant, **I-1** 524, 530 < > **III** 259, *260*, *261v*, 264, 283
Stevens, Jan, koster, **II-2** 232
Stevensz, Casper, ziekentrooster, predikant, **I-1** *46* < > **III** 77v
Steyling, Andries, matroos, **II-2** *303*
Steynkuyler, Herman Jansz, VOC-functionaris, **II-1** 333v, 353
Stoever, Henricus, predikant, **III** 477-481, 483-485
Stollenbecker, Johannes, predikant, **I-1** 9, 15, 16
Storm, Martinus, gouverneur, **II-2** 232
Storm, Salomon, VOC-functionaris, **I-2** *81*, 123, 132
Storm, Barend van der, **I-2** 51v
Stout, C., kerkenraadslid, **I-2** 397v

Streso, Casparus, predikant, **I-1** 432
Strijcker, Isaac, uit Wezel (Dld), kerkenraadslid, **III** 55, 66, 68, 75v
Strijcker-Frans, Ariaantje, lidmaat te Banda, **III** 55
Stroke (Strohe), David, predikant, **II-2** *271*
Strup, Engelbregt, inwoner van Banda, **III** 510
Struys, Albertus, predikant, **I-1** 343, 346, 361v, 364, 367-373, 383-386, 389-391, 399-410, 414-420, *423*-429, 431-436, 450, 463-465, 467v, 470-473, 484, 487-492, 497, 512, 524, 528 < > **I-2** 167 < > **II-1** 124, 126
Stull, Cornelis, VOC-functionaris, gouverneur, **II-2** 156 < > **III** 270, 321, 323
Stull, Stephanus, vrijburger, perkenier, ouderling, **III** 379
Stuyt, Abraham, VOC-functionaris, diaken, **II-2** *48*, 66, 75, 83
Sugter-van der Straaten, Eva, lidmaat te Ambon, **I-2** 148
Sulihune, *zie* Waylisalo
Supilatu (Soupilatu), Domingos, schoolmeester, **I-1** 368
Suripatty, Jan, schoolmeester, **I-2** 127, 130
Surker, Carolus van, kerkenraadslid, **III** *401*, *450*, 458, 460-462, 464
Surker, Hendrik van, kerkenraadslid, **III** 386, 388
Surker, Johannes van, vrijburger en perkenier, kerkenraadslid, **III** *289*, 293, 305
Surker, Johan Nicolaas van, vrijburger en perkenier, kerkenraadslid, **III** *509*
Susvaneng, Magdalena, prinses, **II-1** 218
Swaris, Emanuel, gemeentelid op Batjan, **II-2** 104
Swart, Harmen, uit Kassel (Dld), militair, **III** 27
Swart, Ida, gemeentelid te Ternate, **II-1** 371
Swart, Pieter Jansz, lidmaat te Ambon, **I-2** 149
Swarte, Jacob de, opperchirurgijn, perkenier, kerkenraadslid, **III** 355, *368*, 369, 376, 378
Sweerdius, Johannes, predikant, **I-1** 304-316, 321-327 (*326*), 329, 443 < > **II-1** 121-123, 148 < > **IV** 151
Sweers, VOC-functionaris, **I-1** 219
Sweer(t)s, Wilhelmus Johannes, predikant, **I-2** *398* < > **III** *428*
Swemmelaar, Johannes W., predikant, **I-2** *453*
Swenne, Cornelis L. Pietersz, ouderling, **I-2** *460*, 476, 502v
Swerius, Cornelius, militair, **II-1** 167v
Swicker, Jeremias, krankbezoeker, **I-1** 355, 363, 385, 391, 419, 466
Swigtman, Ernst, VOC-functionaris, **II-1** 157
Swigtman, Jan, VOC-functionaris, **II-2** *159*, 208
Swol, Christoffel van, gouverneur-generaal, **I-2** *308*
Sybrantsz, Hendrik, schoolmeester, **II-1** 150, 163, 167
Sylvius, Andreas, diaken, **I-1** 126
Symei, Thomas van, predikant, **III** 280-286, 289
Symonsz, *zie* Simonsz

Taats, Paulus, predikant, **I-2** 315-317, 319, 321v, 324v, 327-330
Tabbart, Maria Elizabet, lidmaat te Ambon, **I-2** 200
Tack, Johan, studeert in Nederland, **I-1** 47
Tagalori, orangtua van Kamarian, **I-1** 477
Tagan, Matteüs, kapitan laut van Manganitu, **II-2** 11
Tahalele, radja van Tean (Buano), **I-1** *443*
Tahidi, *zie* Taidi
Tahinetan, radja van Manganitu, **II-1** 216

Taidi, Casper, schoolmeester, **II-1** 314v, 317-319, 398 < > **II-2** 10, 64, 94, 171
Taidi, Christiaan, kerkmarinjo te Manado, **II-2** 124, 152
Taidi, Juliana, lidmaat en diaconie-arme op Makian, **II-1** 349, 353, 374, 392 < > **II-2** 19
Taidi, Leonora, echtgenote van Casper, **II-1** 315
Taidi, Manuel, z.v. Caspar T., schoolmeester, **II-2** 171v
Taidi, Pasqual, schoolmeester, kerkenraadslid, **II-2** 111, 113, 115, 142
Taidi Pasqual, schoolmeester, **II-2** 336, 349, 358
Takaeloe, Domingus, schoolmeester, **II-2** 219, 250, 279, 293, 312, 323, 358
Takaeloe (Takaelo, Takailoe, Takoelo, Takulu), Mattheus (Matthias), schoolmeester, **II-1** 295, (300), 381 < > **II-2** 71, 92, 98, 125, 175
Takingnetang (Takanetang), Martin, radja van Manganitu, **II-1** 256, 405, *zie ook* bijlage vorsten in N-Celebes en de Sangir-archipel
Talaid (Talavid, Tallawid), Moses, schoolmeester, **II-1** 330, 414 < > **II-2** *71*, 94v, 97
Talidy, Martha, gemeentelid op Batjan, **II-2** 104
Tamalele, Pedro, schoolmeester, **II-1** 398
Tamara, mardijker, **II-2** 2
Tamara, Diederik Pasqual, kapitan laut van Haas, **II-2** 318, 323, 358
Tamara, Elias (Hubertus Elias), schoolmeester, **II-2** 336, 358
Tamara, Pasqual, schoolmeester, **II-2** 245, 279, 313-316, 318, 322v, 336, 358
Tamasula, Dirk Thomas, schoolmeester, **II-2** 249, 305, 321, 323
Tamelola, moslim op Aru, **III** 233
Tamil(o)ubessy (Tammalaubessy), orangkaja van Tamilouw, **I-1** 408, 436, 451
Tamoineri, inwoner van Amahai, **I-1** 409
Tanahitu Mesen, (titel van) hoofd te Hutulama, **I-1** *167*, 221
Tanasale, Abraham Lucas, schoolmeester, **I-2** 490
Tanasale (Tanasela), Domingus Pietersz, schoolmeester **I-2** 48
Tanasale, Frederik, schoolmeester, **II-2** 293, 305
Tanasale, Marcus, schoolmeester, **I-2** 532
Tanasale, Pieter Lucasz, patty Leinitu, ouderling, **I-2** 429
Tanasale, Willem, schoolmeester, **I-2** 407
Tandong, Steven, schoolmeester, **II-1** 322-324 < > **II-2** 103v, 107, 132, 179v
Tantong, Francisco, marinjo van Manalu, **II-1** 402
Tapanky, Daniël Pieter, schoolmeester, 214
Taperu, inwoner van Piru Rewan, **I-1** 444
Tapikuru, inwoner van Baguala, **I-1** 413
Tapilatu, M., kerkhistoricus, **IV** 11
Tapir(o)ourang, Laurens, inwoner van Baguala, **I-1** 422
Tapiwael, Thomas Fransz, schoolmeester, **I-2** 130, 194, 198, 258
Tarahate, Cornelis, patih van Haria, **I-2** 116
Tarandam, Martin, *zie* Bongtuan
Tarihula, Lucas, schoolmeester, **I-2** 88, 95, 127v, 194, 198
Tasman, Abel Jansz, commandeur, **I-1** 238
Tatagos, moslim uit Kandar, **II-1** 406
Tatagos, Cornelis, schoolmeester, **II-2** 292
Tatagos, Jan, schoolmeester, **II-2** 148, 168, 231
Tatagos (Tategos), Mauritius, schoolmeester, **II-1** 312, 409 < > **II-2** 12, 67, 96
Tataly, Laurens, bewoner van Wokam, **III** 130v, 133, 137
Tatanda, *zie* Bongtuan
Tatiwun, Andries, sangadji van Mangarang (Talaud), **II-1** 292

Tauran, Jacob, kerkmarinjo, **II-2** 293
Tay, Entjik (Encik), radja van Hila, **I-1** *336*, 413
Tayhitu, inwoner van Hatuwane, **I-1** 445
Teellinck, Willem, theoloog, **I-1** *298* < > **III** 84 < > **IV** 9, 134v, 139v, 156
Teeuwisz, Hendrik, krankbezoeker, **III** *2*, 6, 33
Tehu, Hendrik, schoolmeester, **I-2** 276 < > **II-1** 148, 162, 206, 269, 357, 412v < > **II-2** 6v
Tehu, Augustina Maperga, echtgenote van Hendrik, **II-1** 269
Tehubessy, Hendrik, schoolmeester
Tehulopu, Dorcas, gemeentelid van Ambon, **I-2** 535
Tehumahu, C., schoolmeester, **I-2** 532
Tehumahu, Pieter, schoolmeester, **I-2** 403, 409, 486
Tehupaly, Hendrik, schoolmeester, 438
Tehupory, Joris, schoolmeester, **I-1** 437, 451
Tehuputy, inwoner van Soya, **I-1** 413
Teleany, inwoner van Amahai, **I-1** 409
Tellier, Jacob, krankbezoeker, **III** 302
Temminck, Johannes, predikant te Amsterdam, **III** *426*, 428
Tempessy, Jacob, schoolmeester, **I-1** 126, 130, 196v, 257, 277
Tempessy, Jan, schoolmeester, **I-2** 51, 61, 66, 126, 130, 196v, 257
Tempessy, Simon, schoolmeester, **I-2** *276*v
Tempessy (Tembessi), orangkaja op Ambon, **I-1** 256v
Tenckinck, Wouter Hendrik, predikant, **I-2** 452, 478, 480, 500 < > **II-2** 338-358, 359-361 < > **III** 466-469
Tengsi, Chinees handelaar te Ambon, **I-2** 462
Tenthoehon, Jacobus, gugugu van Tagulanda, **II-1** 153
Tepil, Kapitan Hitu, **I-1** 13
Termijn, Augustijn, kerkmarinjo te Kulur, **II-2** 240
Ternaaten, Francisco, mardijker, **II-1** 56, 58, 61
Tertullianus, Romeins jurist, christelijk apologeet, **III** *161*
Teyken, Bartholomeus, predikant, **III** *390*
Thiery, Stephanus, VOC-functionaris, **II-1** *390*
Tiele, H.C., predikant, **I-2** *530*
Thenisz, Marten, orangkaja op Ambon, **I-1** 257
Thenoe, Domingus, schoolmeester, **I-2** 127, 130, 194, 218
Thenoe (Tenor), Laurens, schoolmeester, **I-1** 93
Thenu, Stephanus, schoolmeester, **I-2** 532
Theoderik. koning van de Ostro-Goten, **II-1** *139*
Theodorus, S., kerkenraadslid, **III** 496
Theodosius, Romeins keizer, **III** *502*
Theunissen, Tieleman, schoolmeester, **I-1** 31v, 44v
Theunisz, Arent, kuiper, **II-1** 52
Theunisz, Goossen, bottelier, diaken, **II-1** 110
Theunisz, Herman, korporaal, **III** 219v, 224, 230-232, 234
Theunisz, Jan, tamboer, **II-1** 48, (50, 67)
Thije, Isaac van, VOC-functionaris, **I-1** 528, 539 < > **II-1** 160, *228*, 232, 240-242, 246, 253 < > **IV** 146
Thijsen, Evert, ziekentrooster, **I-1** *40*, 46, 67
Thijssen, F., meesterknecht, **I-2** 371

Thijssen, Harmen, krankbezoeker, **III** 347
Thilsma van Speene, Hermanus Johannis, krankbezoeker, **III** 485
Thim, Joan Henrik, gouverneur, **II-1** 229, 232, 236v, 239-242, 246, 249
Thola, moslim van Manipa, **I-1** 440
Tholy, Johannes, proponent, **I-1** *348*
Thomas, Andries, schoolmeester, **II-2** 175, 217
Thomas, Dirk, schoolmeester, *zie* Tamasula
Thomas, Hendrik, schoolmeester, **II-2** 293, 301, 323
Thomas, Juriaan, schoolmeester, **II-2** 183, 220
Thomas, Pieter, schoolmeester, **II-2** 235, 300, 323
Thomas, orangtua van Lakemay bij Piru, *zie* Kaunoula
Thomasz, Gerrit, krankbezoeker, **II-1** 99, 101, 106
Thomisz, Harmen, krankbezoeker, **III** 188
Thornton, Augustinus, predikant, **I-2** 125, 147, 203, 216, 304 < > **II-2** *115* < > **III** *286*, *354*, 376
Thornton, Thomas, VOC-functionaris, **II-2** 291
Thythyel van Nay, moor, **I-1** 88
Tiaha (Thiaha), Willem, radja van Bulang Itam, **II-1** 387 < > **II-2** 4
Tihuputy, inwoner van Soya, **I-1** 377
Tijd, Dirk Jan van den, predikant, **II-2** *262*
Tije, Isaac van, *zie* Thije
Tijken, Jacobus, predikant in Nederland, **I-2** *444*
Tileman, Jacob, gestrafte, **II-2** 254
Tilemann dictus Schenck, Noach, predikant, **I-2** 447, 449v, 452, 455, 460, 476-480, 482, 489, 500
Timotheüs, leerling van Paulus, **III** 162
Timpinga, Hendrik Daniël, predikant, **I-2** 503
Tinato, Francisco, diaconie-arme te Manado, **II-2** 7
Tinda, Andries, kerkmarinjo te Haas, **II-2** 318
Tipohay, Simon, inwoner van Hatu **I-2** 50
Tiquet, Gillis, lid gemeente te Ternate, **II-1** 376
Tisera, Ambrosius, kerkmarinjo, **II-1** 344, 346
Tisera, Anica, gemeentelid op Batjan, **II-1** 393
Tisera (Tichera), Francisco, mardijker, **II-1** 50, 52, 67
Tisera, Paulus, gemeentelid te Labuha (Batjan), **II-1** 90
Tisera, Simon, mardijker uit Siau, **II-1** 68
Titaley, Pieter, schoolmeester, **I-2** 421
Titariuw, Julius, schoolmeester, **I-2** 464
Titens (Tijtens), Adriaan, uit Engen (Dld), soldaat, wordt krankbezoeker, **III** 31, *32*, 35v, *47*, 66, 77
Tites, Helena, gemeentelid op Ternate, **II-1** 236
Titus, leerling van Paulus, **III** 162
Titus, Pieter, ouderling, **II-1** 167
To(m)ma(t)tale, Anthony, orangkaja van Kamarian, **I-1** 473-483, 504, 517
Toisuta, Anthony, schoolmeester, **I-2** 496, 532
Touan, Catrina, gemeentelid te Ternate, **II-1** 261
Tomasouw, Marcus, schoolmeester, **I-2** 412
Tomasouw, orangkaja van Titawai, **I-1** 454
Tombe, Gabriël, kerkmarinjo te Attingola, **II-2** 199

Tompo, sangadji van Ramauw (Talaud), **II-1** 290
Tongi, Israël, kerkmarinjo op Ondon, **II-2** 322
Touronbeeuw, orangkaja van Wodgier (Aru), **III** 131
Touterquera, orangkaja op Leti, **III** 290
Towerson, Gabriel, Engels agent, **I-1** *68*
Treffers, Gijsbert, krankbezoeker, **IV** 152
Treno, Carel, VOC-functionaris, kerkenraadslid, **I-2** *362*-365, 367
Treno, Carel Frederik, VOC-functionaris, kerkenraadslid, **I-2** *441*, 501
Trewing, Jan Hendrik, soldaat, **II-2** 145
Trip, Hendrik, VOC-functionaris, **I-2** *274*, 276
Troostenburg de Bruijn, C.A.L., predikant, kerkhistoricus, **IV** 10
Truyn, Anthony van der, VOC-functionaris, **II-2** *275*
Tsiliboang, Paulina, christenvrouw op Manipa, **I-1** 484v
Tuacombauw, orangtua van Kamarian, **I-1** 477
Tuahehai, orangtua van Kamarian, **I-1** 477
Tuale, Mattheüs, leerling school Amahai, **I-1** 449
Tuamakaressi, orangtua van Kamarian, **I-1** 477
Tuamassi, inwoner van Kamarian, **I-1** 476
Tuanakotta, Johannes, schoolmeester, **I-2** 419, 437
Tuanna, orangtua van Kamarian, **I-1** 477
Tuaoraj, orangtua van Kamarian, **I-1** 477
Tuapari, orangtua van Kamarian, **I-1** 477
Tuapessi, inwoner van Kamarian, **I-1** 476
Tuaponawaire, orangtua van Kamarian, **I-1** 477
Tuapouti Hourang, inwoner van Kamarian, **I-1** 476
Tuaputimau (Tua Pouti Maiyi), inwoner van Kamaria, **I-1** 476, 479, 482
Tuaraj, orangtua van Kamarian, **I-1** 477
Tuaratej, orangtua van Kamarian, **I-1** 477
Tuarettaj, orangtua van Kamarian, **I-1** 477
Tuasapouri, Johan, inwoner van Kamarian, **I-1** 476, 482
Tuhapaly, Hendrik, schoolmeester, **I-2** 426
Tuhubessy, Hendrik, schoolmeester, **I-2** (86), 95, 127v, 194, 198
Tulapiru, Salvador, *lihat* Jansz, Salvador
Tula Wayer, inwoner van Kamarian, **I-1** 476
Tulbagh, R., gouverneur Kaapkolonie, **III** *428*
Tupamahu, Remelius (Romulus) Isaac, schoolmeester, **I-2** 426, 439
Turcotti SJ, Carolus, pater, **II-1** *154*
Turmadi, Abraham, schoolmeester, **II-2** 91
Twisck, Pieter Jansz, doopsgezind leraar, **IV** 171

Ulrich(s) (Uldricks), Pieter, krankbezoeker, **I-1** 363, 419, 466
Ulwers (Volwers), diaken, **II-1** 122
Umbgrove, Abraham, krankbezoeker, onderkoopman, kerkenraadslid, **II-1** *114*, 117
Ursinus, Zacharias, theoloog, **I-1** *298*, 471 < > **IV** 174
Ursula (Orssela), marinjo van de christenvrouwen, **II-1** 49v
Uspessy, Domingus, orangkaja Hative, ouderling, **I-2** *61*v, 66, 81, 95, 97v, 105, 123, 219
Utomo, Djoko, directeur ANRI, **IV** 11
Uytenbogaert, Johannes, theoloog, **III** *199*

Vaes, *zie* Pays
Valckenaer, Paulus Jacob, gouverneur, **II-2** 346
Valentijn, Elisabeth, **III** 322
Valentijn, François, predikant, **I-1** 561-568, 570, 573, 575v < > **I-2** 29-41, 43, 45-49, 52, 55-58, 60-68, 79v, 119-121, 135-137, 145-148, 149-187, 188-192, 104, 203, 230, 232-236, 239, 243v, 261, 264-268, 270-276, 279-291, 294v < > **II-2** 113 < > **III** 204, 277-279, 429 < > **IV** 10, 13, 135v, 141-146, 149, 151-153, 165-169
Valentijn-Snaats, Cornelia,echtgenote van François, **I-2** 62, (219), 289
Valentijn, Jacobus, VOC-functionaris, **III** 351, 356
Valentijn, Maria, dochter van Fr. Valentijn, **I-2** 289 < > **II-2** *27*
Valoys, Isaac, christen te Manado, **II-2** 152
Varella (Varela, Verella), André, kerkenraadslid, **I-1** 114, 119, 125-127, 256
Varnier, Pieter, militair, **II-2** 140
Vedder, Isaacus, predikant, **II-2** 271-274, 276, 278v, 294v, 324-326 < > **III** 482
Veen, Balthazar van, krankbezoeker, **I-2** 79 < > **II-1** 375v
Veen, Hermannus Haiko van der, predikant, **III** 422, 424-429-435, 437
Veerman, Jan, schipper, **I-2** 401
Velincxs, Gerrit, lid van de Raad te Banda, **III** 65, 72, 74
Vellecoop, Cors, krankbezoeker, **II-2** 337, 358
Velsen, Maarten Stevense, baas der metselaars, **II-2** *227*, 228
Velthuysen, Gerhardus, predikant, **III** 144v, 147v
Velthuysen, Jasper, krankbezoeker, **III** 146-148
Vennix, Huybert Jansz, soldaat op Tanimbar, **III** 270
Ventura, Anthony, mardijker, **II-1** 50, 52
Verbeet, Gerardus, krankbezoeker, predikant, **I-2** 383 < > **III** 413, 431, 438v, 441-445, 447v, 450v, 455-460, 462
Verbiest, Michiel Carel, krankbezoeker, **I-1** 533
Verbrugge, Evert, schipper, **II-1** 230
Verburg, Nicolaas, gouverneur van Taiwan, **III** *166*
Vercouwe, Peter, deelnemer expeditie naar Kei en Aru, **III** 137
Vergilius Maro, Publius, Romeins dichter, **I-2** 385
Verhagen, Antonio, *zie* Hagen, van der
Verhagen, Ferdinandus, militair, **I-2** 82
Verheyden, Jacob, militair, ouderling, **I-1** 267, 271, 273
Verhoeven, Johannes, krankbezoeker, **I-1** 364, 369, 419
Verhulst, *zie* Hulst
Verket, Johannis, krankbezoeker, **II-1** 123
Verkindere, Arent, uit Leiden, in VOC-dienst, **I-2** 60
Verlooren Arbeyt, Cornelis Gerritsz, opperkoopman, **III** *5*, 18, *33*, 34, 36
Vermeerse, Tieleman, krankbezoeker, **III** 237
Vermehr, Lubertus, VOC-functionaris, **II-2** *260*
Vermeulen, Jacobus, commandeur, **I-1** 238
Vernooy, Alexander, schoolmeester, **I-2** 58, 82, 127, 195
Verplancken, Wijnand, krankbezoeker, **I-2** 264
Verschouw, Jan, schipper, **II-2** *158*
Verschuur, Martinus, predikant, **III** *281*
Verspreet, Abraham, VOC-functionaris, **I-1** 346, 388 < > **II-1** *125*, 136-138, *341*
Versteegh, Floris, VOC-functionaris, perkenier, kerkenraadslid, **III** *416*, 418, 420, 422, 424v, 434v, 446, 449, *450*, 458, 460-465

Verstegen, Adriaan, krankbezoeker, **I-1** 333
Verstrengen, opperkoopman, **I-1** 34
Verstrijpen, Nicolaas Pieterse, krankbezoeker, **II-1** *6*
Vertrecht, Jacobus, predikant, **I-1** 155, 159, 162-165, 170, 175, 178, 181, 187v, *191*-198, 200v, 204, 211-213, 226 < > **III** 95-97, 101-104, 106v, 110-114, 120, 124-142, 142-146
Vervell, Joh., VOC-functionaris, **II-2** *221*
Verwoerdt, Jan, gemeentelid te Banda, **III** 93, 99
Vesterman, Volkert Hero, opperkoopman, **III** 5, *33*
Viana, Joseph, Portugees op Ambon, **I-1** 4
Vicq, Robert de, gouverneur, **I-1** 522
Victor, bisschop van Rome, **II-1** *241*
Vilegas, Pieter, militair, **II-2** 132, 167
Vink, Frans, militair, **II-2** 132
Vink, Paulus, bewoner van Banda, **III** 510
Vinkenberg, Daniël van, krankbezoeker, **III** 486
Vis, Jan, krankbezoeker, **III** 424, 435
Vis, Jacobus de, krankbezoeker, **III** 317
Visscher, Jan Jansz, opperkoopman, ouderling, **III** 32, 38-40, 45, *46*, 48, 53, 57, 59, 63, 65, 67v, 74, 76v
Visser, Cornelis Andriesz, militair, **I-2** *272*v < > **III** 250
Visser-Vergouw, Barbara, **I-2** 272v, 277
Vitriarius, Wouter Melchiorsz, ziekentrooster, predikant, **I-1** 32, 46, 97, 99, 102-105, 107, 112-120, 123, 126 < > **I-2** 12 < > **III** 2, 4-6, 9, 11-13, 15-20, 27-30, 32-37, 39-41, 43, 45v, 51, 55-57, 59, 63, 67v, 70v, 74-76, 78 < > **IV** 9
Vlack, P., ouderling te Batavia, **II-1** 9
Vlaming van Outshoorn, Arnold de, gouverneur, **I-1** 261, 263, 266, 268, 270, 272-274, 277, *280*-284, 289, 319, 320, 387, 437v, 452 < > **II-1** 110v, 118 < > **III** 152, 154, 173, 176
Vlieg(h), Huybert de, VOC-functionaris, kerkenraadslid, **I-2** *249*v, 273, 278v < > **II-2** 112
Vlieg-Loderus, Johanna, lidmaat gemeente te Ternate, **I-2** 273 < > **II-2** 112
Vlierden, Casper (van), VOC-functionaris, **II-2** *115*
Vliet, Jeremias van, VOC-functionaris, **I-1** 181
Voer, Jacobus, onderkoopman, kerkenraadslid, **I-1** 234, 240, 244, 256, 276
Voetius, Gisbertus, calvinistisch theoloog, **III** *314* < > **IV** 137, 150, 170
Voorman (Voerman), Willem Harmense, militair, **II-2** *156*
Vogel, Gerrit, inlands vrijburgerkapitein, kerkenraadslid, **I-2** *340*, 353
Vogel, Johannes, vrijburger, kerkenraadslid, **I-2** *381*
Vogelsang, T., kerkenraadslid, **I-2** 337-339, 354
Vogelsangh, R., predikant, **I-1** *366*
Voges, Caspar, militair, kerkenraadslid, **II-1** *390*, 397 < > **II-2** 47v, 87, 140, 143, 145, 154, 156, 158, 223v, 229
Voges, Caspar, vrijburger, kerkenraadslid, **II-2** *362*
Voges, Johannes, kerkenraadslid, **I-2** 444 < > **II-2** *274*, 279
Vollenhoven, H., militair, **I-1** (432), 438
Volschou, Burgaart, schoolmeester, **I-1** *32*
Voltelen, C.B., predikant aan de Kaap, **III** 428
Volwers, *zie* Ulwers

Vonck, Carolus, predikant, **I-1** 536
Voogd, Johannes de, predikant, **I-1** *327* < > **I-2** *147*, 349
Voogt, Hendrik de, baas van de wapenkamer, kerkenraadslid, **II-1** *212*, 229, 233, 242-245, 250
Voorburg, Gerrit van, VOC-functionaris, **I-1** 359, *369*, 385, 413v, 423, 426, 431v, 435, 467v
Voorde, Gerrit van de, VOC-functionaris, **I-1** 370, 434, 453, 459v
Voorst, Anthony van, gouverneur, **II-1** 135v
Voort, Jan van der, diaken, **I-1** 107, 119, 126
Voort, Joan Abraham van der, gouverneur, **I-2** 501, 504
Vorm, Jacobus van der, predikant, **I-2** 250, 253, 256v, 259v, 262v, 268-272, 274, 279, 285
Vorm, Petrus van der, predikant en taalgeleerde, **I-1** 576 < > **I-2** 1, 4, 7-29, 37, 41-43, 46, 48-55, 58, 62, 66, 73, 80-84, 89, 107, 122-126, 131v, 148, 152, 164, 180v, 187, 196, 199, 211-214, 216, 219, 221, 224, 227, 235v, 245, 250, 252, 256, 259v, 263-265, 267, 269, 311, 315-317, 319, 323v, 346, 348v < > **II-1** *252* < > **II-2** 27 < > **III** *281*, 317, 393 < > **IV** 129, 132, 137, 141, 143-148, 153
Vorm-de Vos, Delia van der, echtgenote van Petrus, **I-2** 148
Vos, Agatha de, zie Hodenpijl-de Vos
Vos, Johannes, predikant, **I-2** 503v < > **III** 492-494
Vos, Maarten, VOC-functionaris, **III** 234
Vos, Dirk de, soldaat, **II-2** 181
Vos, Rombertus de, predikant, **I-1** 554-558 < > **II-1** 210v
Vosmaer, Jacobus, predikant, **I-1** 526, 528, 530-536, 540-544, 552v < > **I-2** 161, 211v < > **II-1** 210v, 237 < > **III** 286 < > **IV** 140
Vries, Hendrik, militair, kerkenraadslid, **I-2** *323*
Vries, Hendrick Thijsz de, militair, **I-1** 548
Vries, Laurens de, militair, **II-1** 65, 68
Vries, Philippus Johannesz de, predikant, **I-1** 274-277, 284v, 290
Vrijmoet, Dirk, equipagemeester te Ternate, kerkenraadslid, **II-2** *338*
Vrijthoven, Helena, lidmaat te Ambon, **I-2** 288
Vrijthoven, Martina Adriana, **I-2** lidmaat te Ambon, **I-2** 288

Waard, Hendrik van der, schipper, **III** 317
Wa(y)lisalo S(o)ulihoune, moors orangcay op Ceram, **I-1** 436, 451v
Waas, zie Pays
Waas, Juliana, gemeentelid op Batjan, **II-2** 104
Wagenaar, Hermanus, krankbezoeker, **III** 486
Wagensvelt, VOC-functionaris en ouderling te Batavia, **I-2** *147* < > **II-1** 60, 74v, *80*
Wala, Thomas, gugugu van Tabukan, **II-1** 257
Walaeus, Antonius, theoloog, **I-1** 108, 191 < > **III** 86v
Waldus, Mattheus, schoolmeester, **II-2** 293
Wall, Hermannus van de, predikant, **I-2** *350*
Walle, Bartholomeus van den, VOC-functionaris, **II-2** 305
Walrant, Cornelius, krankbezoeker, **I-1** 300, 305, 308, 311v
Walré, Jan, militair, **I-1** *569*
Walsche, Abraham Frans, vrijburger, perkenier, kerkenraadslid, **III** *397*
Walton, Brian, theoloog en taalgeleerde, **I-2** *142*
Walwal, orangkaja van Wongambel, **III** 224

Wanjon, Timotheus, opperhoofd van Kupang, **III** *515*
Warela, Hendrik, schoolmeester, **IV** 150
Warella (Warela), Boudewijn, ouderling, **I-2** 457, 466
Warmelo(o), Johannes à, predikant, **I-1** 276, 291, 302 < > **II-1** 100-109, 111-113, 114, 117-119 < > **III** 184v
Warnhout, Gerard, militair, **II-1** *192*
Warram, bewoner van de Aru-eilanden, **III** 268
Wasallo, moors zendeling, **I-1** 451
Waschmuth, Johan Rudolph, predikant, **I-2** 452, 454
Waschmuth, Johannes A., predikant, **I-2** *454*
Wassenaer, Cornelis, militair, **I-2** *298*
Wassenaar, Jan, krankbezoeker, **III** 320
Wa(a)ter(en), Hendrik van de, VOC-functionaris, **II-1** *370*, 376
Wattimena, Alexander, schoolmeester, **III** 498
Waylisa, moslims leider op Ceram, **I-1** 436, 451
Weber, Jacobus Coenraad, kerkenraadslid, **III** *450*, 458, 460-462, 464
Weda, Maria, gemeentelid te Ternate, **II-1** 48, 51
Wee, Jan Jansen van der, krankbezoeker, kerkenraadslid, predikant, **I-1** 276-278, 285, 289v, 294, 436, 450 < > **II-1** 110
Weely, Wilhelmus van, predikant, **II-2** 51v, 78-81, 84. 877, 88-101, 102, 105-111
Weely-Streng, Goedelina van, echtgenote van Wilhelmus, **II-2** 111
Weerman, Rutger Andreas, predikant, **I-2** 396
Wees, Jan de, schoolmeester, **I-1** 384, 390, 405, 431, 434v, 449, 459v < > **I-2** 94v, 109, 128v, 195
Wees, Pieter Jansz de, kerkenraadslid, **III** 90v, 94, 97v, 100, 103, 106, 111, 113v, 122, 124
Welbers (Wilbers), Willem, predikant, **I-2** 399, 428, 441, 446
Welding, Engels gouverneur, **III** *38*
Welih(o)ulan, Anthony, orangtua op Tomilehu (Manipa), **I-1** 429, 441, 485, 519, 537v
Wellouw, Laurens, zoon van een radja, studeert in Nederland, **I-1** 47
Welman, Gijsbert, vrijburger, kerkenraadslid, **III** *465*v, 468v
Welman, N.H., kassier VOC, **III** 512
Welsingen, Coenraad van, koster en hulponderwijzer, **II-1** 98
Wendhold, Bernardus Sebastiaan, VOC-functionaris, **II-2** *346*, 347
Wenselman, Nicolaas, sergeant, **III** *345*
Wenting (Wentink), Johannes, predikant, **I-2** 317, 319, 321-323, 325, 327, 329-331, 333, 335, 338
Werf, Martinus van der, krankbezoeker, **III** 251
Werndly, Georg Henric, predikant, **I-2** 316, 319, 324, 334, 344-351 < > **II-2** 222 < > **IV** 127, 130, 143-147, 156, 158-162
Werndly, Johannes, predikant, **I-2** 399
Werndly, Johannes Thomas, predikant, **II-2** 145, 154-156, 158, 182-184, 184-224, 227-231, *300*
Werth, Hermanus Petrus, predikant, **I-2** *478*
Werve(n), Martinus van der, krankbezoeker, **I-1** 363, 376, 411, 419
Weske, Lambertus, krankbezoeker, **III** 475
Wessels, Gerrit, krankbezoeker, **II-1** 112
Westerman, Adam, predikant in Nederland, **I-1** *396*, 566 < > **II-1** 132, 197 < > **IV** 174
Westhoven, Gerrit, militair, kerkenraadslid, **I-2** *271*

Westhoven-Loef, Philippa, echtgenote van Gerrit, **I-2** 271
Westreenen, G.J. van, VOC-functionaris en kerkenraadslid, **I-2** *370*, 378
Wetstein, Gerard, drukker, **I-2** *345*
Wetstein, Rudolph, drukker, **I-2** 345v
Wey, Pieter, krankbezoeker, **III** 310
Weydemuller, C.R., VOC-functionaris, **II-2** 369
Weyns, Abraham, VOC-functionaris, kerkenraadslid, gouverneur, **III** 93, *96*, 144, 159, 180, 183, 219, 299
Wial, D., kerkenraadslid, **III** 468v
Wietekam, Abraham, burgerkapitein, kerkenraadslid, **I-1** *306*v, 307, 313, 316v, 327
Wijk, Justinus (van), kerkenraadslid, **III** 188, 190v, 195, 236, 250
Wijnants (Wijnands), Hendrick, ouderling, **I-1** 234, 240, 244, 250, 256, 261, 269, 271, 273v, 277, 286, 290-292, 295v, 298, 300v, 303*v*, 305, 307
Wijnants, Pieter, ziekentrooster, later predikant **I-1** *27* < > **II-1** *4*
Wijngaarden, Willem van, gouverneur, **I-2** *134*, 238
Wijns, *zie* Weyns
Wijpkens. Herman, predikant, **I-2** *399* < > **III** *480*, 485
Wijtens, Petrus, predikant, **III** *277*
Wilder, Hendrik, stuurman, **III** 276
Wilhelm, neef van de radja van Kaidipan, **II-1** 205
Wilhelms, Gerritje (Grietje), *zie* Dison-Willems
Willebrord, eerste bisschop van Utrecht, **I-1** 422
Willem de Zwijger, **I-1** 424
Willem IV, stadhouder, **I-2** *393*v
Willem V, stadhouder, **I-2** 393v
Willem, kaitjil van Kaidipan, **II-1** 277
Willemsen, Cornelis, krankbezoeker, **II-1** 87
Willemsen, Hans, uit Silbach, militair, **II-1** 68
Willemsen, Jacob, schoolmeester, **III** 173
Willemsz, Andries, schoolmeester, **II-2** 336, 358
Willemsz, Angus, militair, **II-1** 147
Willemsz, Frans, meesterknecht, **I-2** 371, 374
Willemsz, Jan, kerkenraadslid, **I-1** 119
Willemsz, Joris, hofmeester, **I-1** 70
Wiltenaar, Ericus Johannes, predikant, **I-2** 500v, 504 < > **II-2** 325-327, 327-336, 337v < > **III** 482v
Wiltens, Caspar, predikant, **I-1** 12-28, 30, 33, 36v, 40, 42, 49, 59, 63, 79, 139, 174, 331, 345, 432, 469 < > **I-2** 12, 172, 209 < > **II-1** 1-6 < > **III** *150* < > **IV** 127, 129, 132, 148
Wiltens, Coenraad, broeder van Caspar, **I-1** 25
Win, Adolphus, predikant, **I-2** 301, 303v, 306v, 309v, 314-317, 319
Winckelman, Steven, VOC-functionaris, **I-2** *395*
Winke (Wienke), Hendrik, militair, **II-2** *115*
Winkelhaak, Barend, krankbezoeker, **III** 266v
Winnincx, Leonard, VOC-functionaris, ouderling, **III** *153*, 154
Wint, Aletta de, lidmaat te Ternate, **I-2** 273 < > **II-2** 112
Wint, Hendrik de, opperchirurgijn en ouderling, **I-2** *124*, 125v, 132
Winter, Gerrit, VOC-functionaris, **III** *451*
Wirth, Hans Jacob, kerkenraadslid, **I-2** *268*, 271
With, Adriaan de, kerkenraadslid, **I-1** *330*, 332v

Witsen, Cornelis, gouverneur, **I-1** 244v < > **III** 93v, 97, 102, 106, 107-110, 140, 144
Witsonius, Abraham, predikant, **I-2** 248
Wittchenhoff, Johannes Caspar, predikant, **II-2** 268-271
Witte, Ernestus de, predikant, **I-2** *123* < > **III** 284-286, 288v, 295v, 307
Witte, Geertruida de, lidmaat te Banda, **III** 317
Witte, Gelijn de, lidmaat te Banda, **III** 34
Witte, H. Antonisz de, ouderling, **III** 144v
Witte, Jacobus de, VOC-functionaris, **III** 277
Witte, Petrus de, predikant in Nederland, **I-2** 4
Wittert, Frans, admiraal, **II-1** 2
Wittewrongel, Petrus, predikant, **I-1** *309*
Wocan Amma, hoofd-orangkaja van Wodgier (Aru), **III** 130, 133-140
Wodway (Wadway), Cornelis Jacobsz, krankbezoeker, **II-1** 14, 40-42, 43, 45-50, 64, 67-70, 72, 76v, 86
Woeny, orangkaja op Ceram, **I-1** 206
Wogma, Johannes, schoolmeester, **I-1** *10*v
Wognum, J. VOC-functionaris, **II-2** 157, 178
Wolbol, zie Bolbal
Wolf, Didelof, militair, **II-1** 260
Wolf, Maria, echtgenote van Didelof, **II-1** 260
Wolft, G.W. de, VOC-functionaris, **II-2** 348
Wolwal, orangkaja van Wongambel, **III** 224, 250
Woudenbergh, B. van, kerkenraadslid, **II-2** 119v, 122
Wouterssen, Adriaan, **I-1** 10
Woutersz, Adriaan, schoolmeester, **I-1** 229
Woutersz, Wessel, schoolmeester, **I-1** 66-69, 72-75, 78v, 81
Wouthuyzen, Abraham, militair, **III** 452
Wttewall, Jan, VOC-functionaris, **II-2** *297*
Wulp, Arij Hendriksz, stuurman, **II-2** *179*v

Xulla, Simon, kerkmarinjo te Kuma, **II-2** 208, 238

Ysbrants, *zie* Isbransen

Zadelaar, Pieter de, krankbezoeker, **I-1** 363
Zanten (Santen), Laurens van, VOC-functionaris, **II-1** *415*
Zas, Theodorus, predikant, **I-2** *259* < > **II-2** 52 < > **III** *341*
Zeger (Seger), meester (chirurgijn), **I-1** 70, 73
Zeyl, Adam van, soldaat, **II-2** 147
Zheng Chenggong (Coxinga), krijgsheer, **I-1** 310
Zijll, Willem van, kerkenraadslid, gouverneur **I-1** *301*, 313, 412v, *453*, 467v < > **I-2** 228 < > **III** 268, 270, 275, 277
Zinkhuyzen, Claas, busschieter, **II-2** *303*
Zoet, Theunis Claasz, vrijburger, **III** 269
Zomerdijk, Adriaan, predikant, **I-2** 536v, 542, 544, 548, 552v, 558
Zwaardecroon, Henricus, gouverneur-generaal, **I-2** 308
Zwerius, VOC-functionaris, **I-1** 34

Register van geografische namen

De spelling van geografische namen in de documenten varieert sterk. Waar mogelijk zijn de namen gestandaardiseerd op de nu gebruikelijke vorm. Daarvoor zijn benut de *Atlas Maluku* (Utrecht 1998), Knaap, *Kruidnagelen en Christenen*, Van Fraassen, *Ternate, de Molukken en de Indonesische Archipel*, en een aantal websites van het Indonesisch binnenlands bestuur. Terwille van de herkenbaarheid voor Westerse gebruikers is de z.g. Republikeinse spelling gebezigd (gebruik van -dj-, -j-, -tj-, waar die sinds 1972 worden geschreven als -j-, -y-, -tj-) die gold in de periode 1947-1972. Aan de standaardweergave van de naam zijn soms in de documenten voorkomende varianten toegevoegd; wanneer zo'n variant voor een gebruiker moeilijk te herleiden is naar de gangbare vorm wordt ze afzonderlijk opgenomen met een verwijzing naar de standaardvorm. Wanneer de eventuele huidige vorm van een geografische naam niet te achterhalen was, wordt ze gewoonlijk gegeven met de in het document gebruikte spelling.

Aboru (Abaru), dorp op Oma, **I-1** 93, 100, 114, 117, 145, 175, 324, 352, 368, 384v, 389v, 414, 464v, 506, 547 < > **I-2** 8, 56, 75, 105, 128v, 195v, 202, 247, 258, 416, 429v, 442, 448, 451, 456, 458, 486-488, 517, 527v, 531v, 537, 539, 541, 543, 545, 549, 551, 554v, 557

Abubu, dorp op Nusa Laut, **I-1** 145, 175, 339, 351, 353, 369, 416, 455, 501, 503, 509 < > **I-2** 8, 87v, 95, 112, 127, 129, 194, 198, 202, 247, 258, 410v, 430, 442, 448, 456, 458, 493v, 511v, 527, 528, 531v, 537, 539, 540, 542, 545, 549, 551, 553, 555v

Aduar, eiland in de Aru-archipel, **III** 222, 226, 230v, 233

Ahusu, deel van Ambon-stad, **I-1** 144, 204, 229

Ai, Pulau, **I-1** 109 < > **III** 2, 6, 12, 14-19, 30-32, 37, 39-41, 43, 46, 48, 52, 55, 57v, 61v, 66v, 72v, 75, 77v, 82-85, 89-94, 96-100, 103-122, 144, 148, 157, 186, 190, 194, 198, 208, 238, 247, 259-262, 264, 267, 271, 279, 283v, 299, 330, 347v, 351, 356-359, 365, 371, 377v, 380-382, 385, 391-395, 400-403, 405, 408, 410, 412, 415, 417-419, 421, 423, 425, 427, 429, 436v, 440, 448, 451, 458, 462-4, 472, 474, 476, 481, 485, 487v, 490, 492-494, 496, 498, 510

Ajoon, dorp in N-Celebes, **II-2** 171, 189, 195, 198, 201

Akoon, dorp op Nusa Laut, **I-1** 145, 351, 353, 369, 416, 455, 460, 501, 510 < > **I-2** 8, 88, 95, 111v, (127v), 194, 198, 202, 247, 258, 412, 430, 442, 448, 456, 458, 494v, 511, 527, 528, 531v, 537, 539, 540, 542, 545, 549, 551, 553, 555v

Alacca, dorp op Oma, **I-1** 219v

Alang (Allang), dorp op Ambon-Hitu, **I-1** 93, 95, 100, 114, 117, 144, 204, 225, 248, 318, 335, 357v, 379, 387, 438, 522, 527, 544 < > **I-2** 8, 50v, 53, 98, 126, 129, 196v, 201, 246, 257, 276, 423, 431, 439, 443, 448, 451, 456, 467, 519, 527, 529, 533v, 538v, 541, 543, 545, 550v, 554, 556v

Alipaputy, *zie* Elpaputih

Amacrieka, *zie* Makariki

Amahai (Amahey), dorp op Ceram, **I-1** 261, 268, 273v, 279, 350, 355, 372, 404-409, 434-437, 447-454, 460, 471, 493, 509, 525, 562 < > **I-2** 8, 90, 95, 113, 118, 127, 129, 194, 198, 202, 247, 258, 409, 429, 448, 456, 458, 478, 492, 499, 509, 537, 539, 541, 544, 549, 551 < > **III** 308 < > **IV** 176

Amahusu, dorp op Ambon, **I-1** 144, 200, 204, 211, 225 < > **I-2** 51, 67, 200, 245, 449, 451, 457

Ambelau (Ambelauw), eiland bij Buru, **I-2** 231

Ambon, eiland, **I-1** 6-9, 12v, 17, 26v, 49-66, 73, 109-112, 144v, 148v, 151, 193, 228, 437, 548 < > **I-2** 8, 36, 54, 203 < > **IV** 178v, 183v
Ambon, stad, **I-1** 3, 5v, 17, 20, 56v, 79, 81, 183-187, 194
Ambon-stad, kerkelijke gemeente, **I-1** 194, 203, 212, 215, 228, 233, 235-237, 241, 381 < > **I-2** 1, 54, 66v, 73, 97v, 201, 245, 277,426-428, 438v, 472-474, 524-526 < > **II-1** 120v, 124 < > **IV** 178, 183
Amet, dorp op Nusa Laut, **I-1** 93, 100, 114, 117, 145, 175, 205, 207, 209, 218, 220, 226, 351, 353, 369, 416, 454v, 501, 509 < > **I-2** 8, 88v, 95, 111, 127v, 194, 198, 202, 246, 258, 412, 430, 442, 448, 456, 458, 494v, 510, 527, 528, 531v, 537, 539, 541v, 544, 549, 551, 553, 555v
Amsterdam, classis/kerkenraad, **I-1** 12, 106, 230, 286, 331, 344, 348, 364v, **267** < > **I-2** 150, 154, 161, 271, 274, 285, 308, 310-313, 352v, 444 < > **II-1** 53 < > **III** 42, 59, 70, 124
Amsterdam, fort bij Hila, op Hitu, **I-1** 336, 422, 453 < > **I-2** 52, 123
Amsterdam, Kamer, **I-1** 306, 317, 330, 345, 348
Amurang, dorp in de Minahasa, **II-2** 124v, 152, 160v, 175, 190, 233-236, 278, 288, 292v, 298, 302v, 321, 323, 342v, 357v, 384v
Anakua, dorp op Ceram, **I-1** 447
Ande(r)gila, dorp in N-Celebes, **II-1** 223, *356* < > **II-2** 199
Anges, dorp op Sangihe, **II-1** 405, 408
Angir, dorp op Sangihe, **II-1** 404 < > **II-2** 12v
Antwerpen, **III** 9, 53, 73v
Arauca, *zie* Haruku
Aris, district in de Minahasa, **II-1** 150 < > **II-2** 250
Aru-eilanden, **I-1** 109, 161, 564 < > **I-2** 154 < > **III** 83, 124v, 129-144, 154, 187, 217, 219-232, 235v, 238, 248v, 252-258, 260, 265, 267v, 274-279, 288, 296v, 303, 305, 330v, 334v, 347, 351, 354, 381v, 383, 385, 392, 394, 396, 411-413, 451, 454, 457, 493, 497v, *zie ook* Maikor, Wamar, Wokam
Asahudi (Asaude, Assahudi), dorp op Manipa, **I-1** 442 < > **I-2** 50
Asilulu (Assilowly), dorp op Ambon-Hitu, **I-1** 92, 168
Atjeh, **I-1** 19 < > **II-1** 51
Atschin, *zie* Atjeh
Attingola, dorp in N-Celebes, **II-1** 198, 204, 260-264, 274-278, 357, 367, 388, 412, 414 < > **II-2** 4, 10, 34, 53, 58v, 90, 122v, 125, 135v, 140, 175, 195, 197-200, 279, 291v, 296, 300, 321-323, 340-343, 359, 368v
Awear, dorp op de Tanimbar-eilanden, **III** 141
Ay, Pulau, *zie* Ai, Pulau
Ayertalla, dorp op Ceram, **I-1** 447

Babar-eilanden, **III** 453
Babar (Babber, Baber), eiland, **III** 291, 405, 407, 411, 413, 415, 417, 419, 421, 423, 425, 436, 438, 440, 443v, 448, 451, 453-455, 458, 462, 464, 466, 472, 474, 477, 482, 484, 486v, 489, 491v, 495, 497, 499
Babber, *zie* Babar
Babber Jeyng, *zie* Babar
Babber Wetang, *zie* Wetang
Babi, Pulau, eilandje in de Aru-archipel, **III** 140
Bacan, *zie* Batjan
Bage, dorp op Makian, **II-2** 19

Baguala, dorp op Ambon, *zie ook* Paso, **I-1** 88, 93, 100, 117, 144, 203v, 296, 211, 223, 225, 318, 334, 338, 375, 387, 439, 526, 542, 548v < > **I-2** 54, 103v, 197, 201, 246, 257, 276, 425, 433, 440, 443, 448, 451, 456, 458, 471, 480, 524, 528v, 533v, 538, 540v, 543, 545, 550v, 554v, 557
Bali, **I-1** 29, 129, 150, 162
Banda, **III** 429, 432v
Banda-eilanden, **I-1** 8v, 12, 31, 40, 70v, 102, 106, 108v, 164, 226, 285 < > **I-2** 81, 228, 307, 312 < > **II-1** 158 < > **III** 29, 90, 351, 385, 392, 401, 403, 408 *en volgende statistieken t/m 509* < > **IV** 194-196
Bangayan (Pangaye), plaats op het eiland Mindoro, Filippijnen, **II-1** 50
Banka, Straat, **II-1** 151
Bantam, **II-1** 152
Bantik, district in de Minahasa, **II-1** 150 < > **II-2** 250
Barneveld, fort op Batjan, **II-1** 198, 343, 346, 371
Bara, *zie* Biaro
Barakai, *zie* Workai
Batatsina (Batachina), oude naam van Halmahera, **II-1** 52, 68
Batavia, **I-1** 81, 111, *zie ook zakenregister*, sub kerkenraad
Batjan (Batchian, Batsjan), eiland, **I-1** 26, 41, 45v, 225, 238, 297 < > **II-1** 1, 3-9, 14, 25, 33, 47v, 54v, 72v, 77-84, 87-93, 97-99, 102, 104, 107-111, 130, 132, 147v, 154-157, 167v, 182, 195, 198, 200v, 211, 225, 229v, 343-348, 350v, 371-373, 392-396 < > **II-2** 18v, 24v, 44v, 50, 79-81, 85v, 100v, 103-105, 107v, 116, 118v, 120v, 130, 132, 134, 141-145, 154-157, 179-182, 186-188, 221v, 225-228, 232, 254, 256-258, 279, 296, 321, 323, 340, 342, 357v
Batu Udjang, dorp in N-Celebes, **II-1** 414
Batumerah, deel van Ambon-stad, **I-1** 336, 351, 356, 378, 451, 538
Batumiau, dorp op Leti, **III** 289, 325
Bawean, Pulau, eiland in de Javazee, **I-1** 29
Behalu, gehucht op Manipa, **I-1** 421
Belgica, Kasteel, **III** 342, 378
Bengalen, **III** 298v, 347-350
Bergen in Noorwegen, **III** 36
Besi (Bessi, Bessy), **I-1** 450
Bessayen, *zie* Visayas
Beverwijk, redoute op Saparua, **I-1** 361, 369, 416 < > **I-2** 8, 86, 88, 110, 456
Biaro, Pulau, **II-1** 333 < > **II-2** 77
Binnenwijzend, gehucht in West-Friesland, **III** 38
Bintauna, dorp in N-Celebes, **II-2** 278, 283, 289, 292, 294, 299v, 321-323, 340-342, 349, 357v
Boangbessy, *zie* Haruku
Boano (Boanoa), *zie* Buano
Bolaang, *zie* Bulang
Booi, dorp op Saparua, **I-1** 114, 117, 145, 175, 218, 325, 340, 350, 354, 451, 498, 507 < > **I-2** 8, 92, 95, 117, 127, 195, 198, 202, 246, 259, 414v, 430, 442, 448, 450, 456, 458, 479, 497-499, 515, 527v, 531v, 537, 539v, 543, 545, 549, 551, 554v, 557
Boreas, eilandje, *zie* Buhias
Boulang, *zie* Bulang
Boulou Dilanage, gehucht op Siau, **II-2** 10
Bouton, *zie* Buton

Briel, Den, fort op Saparua, **II-1** 198, 343, 347, 353
Brugge, **III** 33
Buano (Boano, Boanoa, Bonoa), eiland bij Ambon, **I-1** 328, 335v, 356, 373, 375v, 411v, 420v, 429, 437, 442-444, 485, 492, 510, 512, 518, 538, 552, 562 < > **I-2** 8, 29, 36, 55, 58-60, 82-84, 126v, 195, 200v, 231, 246, 254 *enz.*, 263, 276, 302 *enz.*, 362v, 366 *enz.* 400, 402, 450v, 455, 457, 482, 506, 531v, 542, 544, 558 < > **IV** 178, 183
Buano, kampong op Manipa, **I-2** 59
Buhias, Pulau, **II-2** 305, 308, 310
Bulang (Boulang, Bolaang), dorp in N-Celebes, **II-1** 198, 201, 206, 221, 223v, 263, 261-264, 266-268, 277v, 334, 341, 353, 354-355, 359, 368, 385v, 388, 414 < > **II-2** 2v, 6, 30-32, 35, 54v, 59, 71, 81, 88-91, 124v, 161, 173, 192v, 198, 200, 220, 235, 278, 290, 292-294, 301v, 340-342, 357v
Bulang Itang (Bolaang Itam), dorp in N-Celebes, **II-1** 139, 151, 183, 198, 201, 203, 205v, 221-224, 268-270, 276v, 337, 356, 358, 367, 386, 410-412 < > **II-2** 4, 6, 33, 55v, 89v, 151v, 163v, 193-195, 201, 234v, 248, 278, 289, 292v, 300v, 304, 321-323, 341, 349, 357v
Bulanga (Boulanga), dorp in N-Celebes, **II-2** 135v
Buol (Bwool), dorp in N-Celebes, **II-1** 198, 201, 204v, 222-224, 260, 265, 272-274, 357v, 387, 411, 413v < > **II-2** 2-6, 33v, 57-59, 89v, 131-153, 162, 175, 195-197, 272, 278, 281, 289, 292-294, 298-302, 304, 321-323, 341, 343
Buru (Bouro), **I-1** 224, 484, 519, 544v < > **I-2** 8, 11, 29, 31, 36, 41, 52, 55, 58, 61, 63, 82, 95v, 126v, 195, 200v, 231v, 246, 254 *enz.*, 272, 276, 362, 500v, 428v, 450, 455, 457, 480v, 505,537, 539v, 544, 547v, 550, 552, 558, 562 < > **IV** 178, 183
Bussayen, *zie* Visayas
Buton, plaats op Banda-Lonthoir, **III** 389
Buton, eiland ten ZO van Celebes, **I-1** 163, 241 < > **II-1** 52, 68 < > **II-2** 258, 272 < > **III** 126v
Bwool, *zie* Buol

Cabruang, *zie* Kabaruan
Caidipan, *zie* Kaidipan
Caili, *zie* Kaili
Cain (Cayn), dorp op Damar, **III** 438, 440, 444
Calolo, *zie* Kailolo
Calongan, *zie* Kalongan
Camariën, *zie* Kamarian
Cambello, *zie* Kambelo
Canabon, *zie* Kanawong
Candahar (Candhaar), *zie* Kandar
Cappa, *zie* Kapa
Capruang, *zie* Kabaruan
Caraton, zie Karatung
Caudipan, *zie* Kaidipan
Cawa, *zie* Kapa
Cebú, eiland in de Filippijnen, **I-1** 23
Ceerwat, *zie* Sisirwat
Celamma, *zie* Selamon
Ceram, **I-1** 129-138, 141v, 149, 168, 216, 221, 226, 313, 322, 355, 399-410, 433, 437, 463, 471, 491-496, 498, 503, 505, 516, 518, 546, 548, 562 < > **I-2** 8, 36, 54, 76-78,

106-108, 113v, 202v, 247, 258, 403-406, 482-485, 488v, 491v, 506-509 < > **III** 28 < > **IV** 179v, 184v
Ceram Laut, Pulau, **I-1** 142, 206
Ceri, *zie* Seri
Ceylon, **I-2** 136, 138, 147, 212
Chartow (Gartouw), **III** 55, 58
Chelam, *zie* Selamon
Chiauw (Chiouw), *zie* Siau
China, **I-1** 58 < > **II-1** 51v
Chincheu (Chinsieu, Cinsieu, modern Quanzhou), stad in de provincie Fujian, **II-1** 52
Ciau, *zie* Siau
Cila, *zie* Sila
Chenchieu, *zie* Chincheu
Chiau(w), *zie* Siau
Coema, *zie* Kuma
Coeranga, *zie* Kuranga
Combello, *zie* Kambelo
Commer, perk, *zie* Kombir
Congweer, een van de Aru-eilanden, *zie* Babi, Pulau
Cordua (Cordoba), stad in Spanje, **II-1** 49
Coromandel, ZO-kust van India, **I-1** 135, 150 < > **III** 3
Coulor, *zie* Kulur
Couma, *zie* Kuma
Crieuw, *zie* Kariu

Damar (Dam, Damme, Dammer), een van de ZW-eilanden, **III** 140-144, 146, 148, 151v, 157, 165, 173, 194, 222, 225v, 270, 278, 289, 291-293, 327-329, 350, 388, 400, 407, 411, 415, 417, 419, 421, 423, 425, 436, 438, 440, 443v, 448, 451, 454, 458, 462, 464, 466, 472, 474, 477, 482, 484, 486v, 489, 491-493, 495, 497, 499, 513
Damau, *zie* Ramauw
Damme, *zie* Damar
Danawanko, *zie* Tanawangko
Dauw, dorp in N-Celebes, **II-1** 184, 205, 221-224, 270-272, 276v, 355-358, 367, 386v, 409, 411v < > **II-2** 4-6, 56v, 59, 89
Delft, redoute op Saparua, **I-1** 340
Dender, plaats op Lonthoir, **III** 189, 263, 389, 467, 481, 485, 487v, 490
Dender, Oude, perk op Lonthoir, **III** 77
Ditan, gehucht op Siau, **II-2** 10
Djailolo plaats op Halmahera, **II-1** 74
Dobbe, *zie* Dobo
Dobo, eiland in de Aru-archipel, **III** 454
Domburg, plaats in Zeeland, **II-1** 50 < > **III** 281
Doornenburg, fort op Siau, **II-1** 361
Dordrecht, synode van, *zie* zakenregister, Synode
Douw, *zie* Dauw
Drie Huysen, *zie* Rumahtiga
Drannouter, plaats in Vlaanderen, **III** 34
Ductin, gehucht op Siau, **II-2**
Dumoga, dorp in N-Celebes, **II-1** 176, 191, 195, 205

Durdjela, dorp op Dobo, Aru-eilanden, **III** 223
Duurstede, fort op Saparua, **I-1** 100v, 134 < > **I-2** 94

Elat, dorp op de Kei-eilanden, **III** 128v, 137
Eliwoky, dorp op Wetar, **III** 289
Elpaputih (Alipaputy, Elly, Ely, Kelkepouty, Quel(i)papouty), dorp op Ceram, **I-1** 220, 273, 279, 283, 350, 359, 372, 399-404, 406v, 409v, 434, 446-448, 452, 454, 472, 493, 508, 525, 562 < > **I-2** 8, 90, 95, 113, 127, 129, 194, 198, 202, 247, 258, 409, 429, 448, 456, 458, 479, 491, 499, 509, 537, 539, 537, 539, 541, 544, 549, 550 < > **III** 308
Ely, dorp op Ceram, *zie* Elpaputih
Ely, dorp op de Kei-eilanden, **III** 128
Ema (dorp op Leitimor, **I-1** 93, 100, 114, 117, 132, 144, 205, 225, 229, 318, 381, 383, 387, 473, 515, 543, 550 < > **I-2** 8, 53, 71v, 74, 101, 127, 130, 132, 190, 195-198, 201, 219, 246, 251, 256v, 272, 277, 420, 426v, 435, 439v, 443, 448v, 451, 456v, 459, 464, 473, 522, 526, 528v, 533v, 540v, 543, 545v, 549-551, 553-557
Engeland, **I-1** 333, 385, 420, 575
Engen, plaats in Duitsland, **III** 36
Enkhuizen, **I-1** 280 < > **III** 42, 59, 70
Erasse, plaats op Kabaruan, **II-1** 398

Fera, *zie* Wera
Filippijnen, **I-1** 23 < > **I-2** **II-1** 46, 137v < > **II-2** 378 < > **III** 83 < > *zie ook* Bessaye, Mindanao, Sarangani
Fordate, een van de Tanimbar-eilanden, **III** 141, 269
Formosa, *zie* Taiwan
Frankenthal, plaats in Duitsland, **III** 55
Frankfurt a/Main, **II-1** 49
Frankrijk, **I-1** 385, , 420, 566 < > **I-2** 123, 293v, 394 < > **II-1** 131 < > **II-2** 1 < > **III** 287, 318

Galimpein, (dorp op Sangir, **II-2** 127, 150, 153, 170v, 175-177
Galohatane, dorp op Ceram, **I-1** 448
Gam Konora (Gamma Cnorre), plaats op Ternate, **II-1** 10, 131
Gammalama, plaats op Ternate, **II-1** 12, 23, 74, 76, 105, 113, 115, 117
Gappy, **II-1** 51
Gilolo, *zie* Djailolo
Gnoffacquia, *zie* Ngofakiaha
Goa, **II-1** 68 < > **III** 55, 298
Goraitji-eilanden, **II-1** 352
Gorontalo, **II-1** 153, 156, 175, 189, 195, 204, 261-264, 274, 276, 357, 387v < > **II-2** 10, 90, 122v, 135v, 188, 195, 198, 210, 232, 279, 282, 290-292, 296, 303, 321v, 342, 346, 348, 367v
Groot Banda, *zie* Lonthoir
Groot Kei, **III** 125-129
Groot Timor, *zie* Timor
Guamar, *zie* Wamar
Guassir, *zie* Wasir

Haarlem, fort op Ambon-Hitu, **I-1** 453

Haas, *zie* Haasi
Haasi, dorp op Tagulanda, **II-2** 278, 288, 292, 317-319, 321-323, 331, 341v, 350, 357v, 372
Hahu, dorp op Ceram, **I-1** 447
Haja, *zie* Haya
Halong (Halou), deel van Ambon-stad, **I-1** 144, 198, 204v, 211, 225, 242, 380 < > **I-2** 51v, 55, 67, 200, 245v, 277, 427, 438, 440, 443, 449, 457, 459, 474, 525, 528v, 533v, 538, 540v, 554
Hannemoyt, **I-1** 100 < > *zie verder* Saparua
Haria, dorp op Saparua, **I-1** 114, 117, 114, 145, 148, 175, 218, 325, 340, 350, 354, 417, 454, 457, 499, 502, 507 < > **I-2** 8, 91, 95, 116, 127, 129, 195, 198, 202, 246, 259, 415v, 430, 442, 448, 451, 458, 479, 498v, 515, 527v, 531v, 537, 539v, 543, 545, 549, 551, 554v, 557
Haruku, eiland, **I-1** 74-76, 78, 93, 100, 105v, 109v, 114, 145, 152, 173, 175, 198, 202, 211, 218v, 226, 247, 257v, 313, 383, 389, 414, 431-435, 455, 463, 503-505, 546, 546, 548 < > **I-2** 8, 36, 54v, 86, 203, 247, 251, 257v, 268, 406v, 416-418, 485-489, 516-518 < > **IV** 181, 186
Haruku, dorp, **I-1** 114, 145, 175, 323v, 339, 351, 355, 367, 384, 390, 414v, 463v, 504, 506, 546, 550 < > **I-2** 8, 55v, 78, 109, 128v, 195v, 202, 247, 257, 417v, 430, 442, 447, 451, 456, 458, 469, 487v, 516, 529, 531v, 537, 539, 541, 543, 545, 549, 551, 554v, 557
Hatalai (Hatelay), dorp op Leitimor, **I-1** 93, 100, 114, 117, 132, 144, 200, 225, 318, 380, 383, 442, 472, 514, 542, 549 < > **I-2** 8, 53, 68-70, 73, 100, 127, 130, 196, 201, 232, 245, 257, 277, 419, 437, 440, 443, 448, 451, 456, 458, 461v, 473, 521, 527, 529, 533, 538v, 541, 543, 545, 459, 551, 554v, 557
Hatasua, dorp op Ceram, **I-1** 475
Hatela, *zie* Hatalai
Hatihau, dorp op Buano, **I-1** 143
Hative (Hativa, Hatiwi, Hatuwi, Hattyva), dorp op Ambon-Hitu, **I-1** 13, 21v, 56v, 87-90, 93, 95, 99v, 114, 116v, 132, 144, 186, 200, 203v, 211, 225 < > **I-2** 51, 67, 200, 219, 245, 277, 426, 438, 440, 443, 449, 451, 457, 459, 472, 525, 528v, 533v, 538, 540v, 554
Hative Besar (Groot Hative), dorp op Ambon-Hitu, **I-1** 13v < > **I-2** 543v, 546, 550v
Hative Kecil (Klein Hative), deel van Ambon-stad, **I-1** 144
Hatta, Pulau, *zie* Rosengain
Hattala, dorp op Saparua, **I-1** 442
Hatu, dorp op Ambon-Hitu, **I-1** 93, 95, 100, 114, 117, 145, 187v, 211, 225, 318, 334, 358, 379, 383, 438, 521, 527, 544 < > **I-2** 8, 49v, 53, 98, 130, 196v, 201, 246, 257, 276, 422, 430, 439, 443, 448, 451, 456, 458, 466, 520, 527, 529, 533v, 538v, 541, 543, 545, 550v, 554, 556
Hatu(h)aha, dorp op Ceram, **I-1** 143, 198, 216-219, 221, 335, 443
Hatuhui, dorp op Ceram, **I-1** 447
Hatuhuto, dorp op Ceram, **I-1** 447
Hatumeten, dorp op Ceram, **I-1** 143, 206
Hatunini, dorp op Buano, **I-1** 443
Hatunuru, dorp op Ceram, **I-1** 447
Hatuputih, dorp op Buano, **I-2** 59
Hatuputih, dorp op Ceram, **I-1** 447
Hatuputih, dorp op Manipa, **I-2** 59

Hatuputini, dorp op Ceram, **I-1** 446
Haturewan, dorp op Ceram, **I-1** 444v
Hatusua, dorp op Ceram, **I-1** 447, 517, 562 < > **I-2** 8, 57, 77, 108, 128v, 195, 197, 203, 247, 404, 429, 447, 455, 457, 484, 489, 507, 538v, 541v, 544, 548, 550
Hatuwane, schiereiland van Saparua, **I-1** 340v, 359, 364, 372 < > **I-2** 113v, 455, 458
Haya, dorp op Ceram, **I-1** 143, 410, 448
Heidelberg, **III** 38
Hessen, landgraafschap, **I-2** 553 < > **II-1** 18 < > **III** 42 < > **IV** 50
Hila, dorp op Ambon-Hitu, **I-1** 167, 283, 357, 377, 422, 453, 522, 539 < > **I-2** 8, 52v, 99, 126, 130, 196v, 201, 230, 238, 246, 257, 280, 403, 424, 432, 440, 443, 448, 456, 458, 520, 527, 529, 539v, 542, 544, 550v, 554, 556
Hila, dorp op Romang, **III** 441
Hitu, schiereiland, **I-1** 12-14, 167v, 176, 216-218, 220v, 283, 336, 356, 373, 420, 521, 526, 540 < > **I-2** 48, 98v, 103v, 201, 246, 422-426, 430-434, 466-472, 518-520, 524, 534 < > **IV** 179, 184
Hitu, dorp, 31, 422, 472, 485, 522
Hoamoal, schiereiland van Ceram, **I-1** 130, 212
Holaliu, *zie* Hulaliu
Hollandia, fort op Saparua, **I-1** 147, 416
Honimoa, **I-1** 100 < > *zie verder* Saparua
Hoorn, stad in Nederland, **I-1** 308
Hoorn, redoute op Haruku, **I-1** 323v, 339, 369, 384, 389, 464, 471, 505, 518, 548
Horale, dorp op Ceram, **I-1** 447
Hualoi, dorp op Ceram, **I-1** 447
Hukonale, dorp op Ambon-Hitu, **I-1** 100, 318v, 338, 422 < > **I-2** 52v, 126, 129, 196v, 201, 246, *zie ook* Rumahtiga
Hukurila, dorp op Ambon-Leitimor, **I-1** 132, 144, 318, 381, 473, 515, 543, 550 < > **I-2** 8, 53, 71v, 74, 101, 127, 130, 196, 198, 201, 246, 257, 277, 420, 436, 440, 443, 456, 459, 463v, 473, 528v, 522, 533, 538v, 541, 543, 545, 549, 551, 554v, 557
Hulale, dorp op Ceram, **I-1** 447
Hulaliu, **I-1** 283, 339, 352, 368, 384, 389, 415, 464, 503, 505, 547, 551 < > **I-2** 8, 75v, 109, 129, 195v, 202, 247, 258, 407, 429, 442, 448, 450, 488, 517, 529, 531v, 538v, 541, 543, 545, 548, 554v, 557
Hulong (Hulon), dorp op Ceram, **I-1** 447
Hutumuri (Groot Hutumuri), dorp op Ambon-Leitimor, **I-1** 87, 100, 114, 117, 145, 198, 204, 206, 223, 225, 318, 337v, 374, 383, 387, 439, 452, 540, 548v < > **I-2** 8, 54, 73v, 102v, 127, 130, 196, 198, 201, 232, 246, 257, 277, 421, 429, 434v, 440, 443, 449, 451, 457, 459, 465, 523, 528v, 533v, 538, 540v, 543, 545, 550v, 554v, 557
Hutumuri, Klein Hutumuri, deel van Ambon-stad, **I-1** 425, 433, 440, 443, 445, 448, 541, 454, 456, 458, 472, 524, 528v, 533, 538, 540, 543, 550v
Hu-u, dorp op Ceram, **I-1** 447
Huwene, dorp op Ceram, **I-1** 447

Ieper, stad in Vlaanderen, **III** 33
Iha, dorp op Saparua, **I-1** 114, 143, 171, 178, 199, 210, 217v, 220v, 453
Ihamahu, dorp op Saparua, **I-1** 148, 151, 216, 220, 268, 387, 438, 453 < > **I-2** 8, 93v, 95, 115, 127, 129, 195, 198, 202, 246, 258, 408, 429, 442, 448, 6, 458, 479, 489, 499, 514, 527v, 531v, 537, 539v, 543, 545, 549, 554-556
Inabonto (Nabontoh), dorp in N-Celebes, **II-1** 355, 359, 386, 414

Itawaka, dorp op Saparua, **I-1** 117, 325, 341, 350, 352, 354, 369, 417, 445, 453, 500, 508 < > **I-2** 8, 93, 95, 114, 127, 129, 194, 198, 201, 246, 258, 408, 429, 442, 448, 455, 458, 479, 490, 499, 514, 527v, 531v, 537, 539v, 543, 545, 549, 553, 555, 557

Jacatra, **I-1** 29, 33
Jamau, *zie* Ihamahu
Japan, **I-1** 23
Japara, plaats in Midden-Java, **I-1** 29
Jever, plaats in Oost-Friesland, **III** 35

Kaap de Goede Hoop, **III** 428, 431-433
Kabaruan, een van de Talaud-eilanden, **II-1** 213, 220, 258, 284, 290, 389, 397-400 < > **II-2** 73-75, 81v, 146, 279, 291, 293, 335, 359
Kabau, dorp op Haruku, **I-1** 219
Kai, *zie* Kei
Kaibobo (Kaibobo Lama), dorp op Ceram, **I-1** 239v, 242, 247-250, 252, 261, 267v, 273, 283v, 445, 447, 480v, 486, 494-496, 505, 517, 520, 5, 39, 546, 552, 559, 562, 565 < > **I-2** 8, 57, 60, 77v, 106, 128v, 195, 197, 200, 203, 247, 429, 455, 457, 483, 488, 507, 538v, 542, 544, 548, 550 < > **IV** 176
Kaibobo (Kaibobo Baru), dorp op Haruku, **I-1** 323, 339, 341, 351, 355, 367v, 370, 378, 384, 390, 414v, 435, 463v, 513
Kaidipan (Caudipan, Kaudipan), dorp in N-Celebes, **II-1** 121, 138v, 151v, 166, 168v, 171, 198, 205v, 223, 260, 265, 277, 355-358, 368, 386, 388, 410-412 < > **II-2** 3v, 32-35, 59, 89v, 124v, 136, 151-153, 161-164, 175, 193, 195, 200v, 233-235, 245, 278, 289, 298-302, 321-323, 342, 357v, 348v
Kailatoe, *zie* Kairatu
Kaili, streek in Midden-Celebes, **II-1** 150, 152, 156
Kailolo, dorp op Haruku, **I-1** 219, 504
Kairatu, dorp op Ceram, **I-1** 447
Kaitetu, dorp bij Hila, **I-1** 453, 468
Kajeli (Kayeli), dorp op Buru, **I-2** 59
Kajeli (Kayeli), gebied in noordelijk Midden-Celebes, **II-1** 150
Kakas, dorp in de Minahasa, **II-1** 152
Kalongan, dorp op Sangir, **II-1** 162, 167, 182, 218, 224, 256, 306, 311-313, 363, 383 < > **II-2** 38v, 67, 94v, 97, 99, 125, 148, 150, 168, 173, 175, 203, 242, 278, 286, 292v, 315, 321, 323, 333, 335, 341-343, 352, 357v, 363, 377v
Kamarian (Camariën), dorp op Ceram, **I-1** 131v, 472-483, 486, 491v, 494-496, 504, 515-517, 521, 525, 548, 551, 562 < > **I-2** 8, 56v, 77v, 85, 108, 122, 128v, 195, 197, 200, 203, 247, 258, 404v, 429, 447, 455, 457, 484, 489, 507, 538v, 541v, 544, 548, 550
Kambelo (Cambello, Combello), plaats op Ceram, **I-1** 12, 134v, 163, 178, 221, 230, 234
Kanawong, dorp op Siau, **II-2** 9
Kandar, dorp op Sangir, **II-1** 131, 136, 142, 156, 168, 184, 218v, 224, 233, 257, 265, 304-306, 313, 340v, 363v, 382v, 403v, 406 < > **II-2** 11, 13v, 39v, 67, 76, 82, 95, 128, 153, 205, 237, 241v, 272, 278, 285, 292v, 315, 321, 323, 334-336, 340, 342, 352, 357v, 364, 377v
Kapa (Cappa), deel van Ambon-stad, **I-1** 198, 204
Kapaha, dorp bij Ambon-stad, **I-1** 199, 220, 250
Karanguli, een van de Aru-eilanden, **III** 268
Karatung, Pulau, een van de Talaud-eilanden, **II-2** 13

Karei (Kerei, Krey), dorp op de Aru-eilanden, **III** 134, 221v
Kariu (Cariuw, Carieuw), dorp op Haruku, **I-1** 323v, 339, 355, 369, 384, 389, 415, 464, 471, 503, 505v, 547v < > **I-2** 8, 56, 78, 109, 128v, 195v, 202, 247, 258, 406, 429, 448, 455, 457, 485, 488, 429, 527, 529, 532, 538v, 541, 543, 545, 548, 554v, 557
Kasteel, Ambon) **I-1** 1-6, 31, 116, 193v
Katalaino (Katalane), dorp op Ceram, **I-1** 447
Kayoa, eiland in de N-Molukken, **II-1** 78
Kei-eilanden, **I-1** 109, 161, 205, 207, 209, 213 < > **III** 79, 83, 124-129, 132, 134, 137-140, 154, 222, 225v, 253v
Kelabat, district in de Minahasa, **II-1** 150 < > **II-2** 250
Kelang, dorp op Manipa, **I-1** 442, **I-2** 59
Kelipapoety, Kelkepoety, *zie* Elpaputih
Kema, dorp in de Minahasa, **II-1** 152
Kian, dorp op de oostkust van Ceram, **I-1** 142
Kilang, dorp op Ambon-Leitimor, **I-1** 3, 47v, 50, 93, 100, 114, 117, 132, 144, 200, 225, 229, 318v, 380, 383, 387, 473, 514, 543, 550 < > **I-2** 8, 53, 69v, 73, 127, 130, 196v, 201, 219, 232, 245, 257, 277, 378, 419, 426v, 436, 439v, 443, 448v, 451, 457-459, 462v, 521, 527, 529, 533, 538v, 541`, 543, 545-547, 549-551, 554, 557
Kisar (Kisser), een van de ZW-eilanden, **III** 266, 270, 278, 289, 291-293, 298, 324v, 388, 407, 411, 413, 415, 417, 419, 421, 423, 425, 436, 438, 440v, 444, 448, 451v, 455, 458, 462, 464, 467, 472, 474-476, 479, 481, 484v, 487, 489, 491-493, 495-497, 499, 506, 508, 513, 517
Klein Timor, *zie* Zuidwester-eilanden
Kniphausen, plaats in Oldenburg, Duitsland, **II-1** 51
Kniphuizen, *zie* Kniphausen
Kola, eiland en dorp op de Aru-eilanden, **III** 136
Kombir, perk op Lonthoir, **III** 153, 176
Kuhelopu, dorp op Ceram, **I-1** 445
Kulur, dorp op Sangir, **II-1** 217, 224, 295v, 302, 365, 381, 402 < > **II-2** 14v, 41, 70v, 96, 125, 147, 150, 169, 208v, 239v, 272, 278, 286, 292v, 313, 323, 333, 335, 353v, 357v, 365v, 375, 378
Kuma, dorp op Sangir, **II-1** 217, 224, 296-298, 302, 337, 365, 381v, 397, 401v < > **II-2** 14v, 40v, 69-71, 96, 98, 168, 170, 207v, 220, 238, 278, 285, 292v, 312v, 316, 321-323, 333, 335v, 340-342, 353, 357v, 365, 376, 378
Kupang, plaats op Timor, **III** 416, 420, 512, 515
Kuranga, dorp in de Minahasa, **II-1** 151
Kwandang, dorp in N-Celebes, **II-2** 348, 357, 367

Laala, dorp op Ceram, **I-1** 288, 445, 539
Labuha, dorp op Batjan, **II-1** 5v, 8, 44v, 78, 81v, 89-93, 147
Laimoe (Laimu), dorp op Ceram, **I-1** 451
Lakemai, dorp bij Piru, op Ceram, **I-1** 377v, 445
Lakor, een van de ZW-eilanden, **III** 495, 497, 499, 506
Lamdesar Barat en Timur, dorpen op Larat, Tanimbar-eilanden, **III** 141
Langan, dorp in N-Celebes, **II-1** 270
Laodicea, stad in Klein-Azië, **I-1** 228, **II-1** 141, 245 < > **II-2** 353
Larike (Lariki, Laricque, Lerrica), dorp op Ambon-Hitu, **I-1** 92, 118, 218 < > **I-2** 423, 432, 439, 443, 448, 451, 456, 458, 468, 505, 527, 529, 533, 538v, 541, 543, 545, 550, 554, 557

Lasalehu (Lasalegu), dorp op Ceram, **I-1** 444, 447
Latea, dorp op Ceram, **I-1** 446v
Latu, dorp op Ceram, **I-1** 451v-453
Latuhahu, dorp op Buano, **I-1** 443
Latuhalat, dorp op Ambon-Leitimor, **I-1** 382, 540 < > **I-2** 41, 51, 67, 200, 219, 245, 256, 277, 426, 439v, 443, 449, 451, 457, 459, 472v, 524, 528v, 533v, 538, 540, 541, 543, 546, 550v < > **IV** 177
Latuhualoy (Latuhouloyi), dorp op Ceram, **I-1** 220, 447, 475
Latukapaya, dorp op Ceram, **I-1** 447
Laut Timor, *zie* Aduar
Lautang, plaats op Lonthoir, **III** 389, 401
Leahari, dorp op Ambon-Hitu, **I-1** 144, 225, 374, 381, 549 < > **I-2** 8, 54, 71v, 74, 102, 127, 130, 196, 198, 201, 232, 246, 257, 277, 421, 434v, 440, 443, 449, 451, 456v, 459, 464v, 473, 523, 528v, 533, 538, 540v, 543, 545, 549, 551, 554v, 557
Lease (Liassers, Uliassers), eilandengroep ten O. van Ambon, **I-1** 8, 30, 67, 90, 95, 98, 103, 112, 145, 147v, 151, 170-178, 187, 191, 198, 233, 241
Lehi, dorp op Siau, **II-1** 220, 254v, 328-330, 361v, 367, 379, 407, 412 < > **II-2** 9v, 12, 37, 63v, 93, 128v, 151, 166, 177, 216v, 247, 278, 288, 292v, 306, 321-323, 331, 335, 341, 343
Leiden, fort op Ambon-Hitu, **I-1** 336
Leinitu (Lenitu), dorp op Saparua) **I-1** 145, 198, 205, 210, 323, 352, 354, 455, 502 < > **I-2** 8, 86v, 95, 110, (127v), 194, 198, 202, 247, 258, 410v, 430, 442, 448, 450, 456, 458, 494, 510, 527, 528, 531v, 537, 539, 540, 542, 544, 549, 551, 553, 555v
Leipzig, stad in Duitsland, **II-1** 50, 65
Leitimor, schiereiland, **I-1** 200, 204v, 216-218, 356, 373, 472, 510, 540, 549 < > **I-2** 53, 66-74, 98, 196-198, 201, 230-232, 245v, 256v, 276, 418-422, 434-438, 460-466, 473v, 520-523, 534 < > **IV** 178v, 183v
Lembeh, Straat, **II-1** 151
Lesela, *zie* Lisela
Leti (Letty), een van de ZW-eilanden, **I-1** 131 < > **III** 289, 291, 325-327, 399, 399v, 408, 411, 415, 417, 419, 421, 423, 425, 436, 438, 440, 442-444, 448, 451v, 455, 462, 464v, 467, 472, 474, 477, 481, 484v, 487, 489, 491-493, 495, 497, 499, 506, 512, 514, 517
Lewas (Liwas), baai aan de noordkust van N-Celebes, 123,1º O.L., ook het gebergte ten Z. daarvan, **II-1** 204, 272, 274, 276, 357, 387v < > **II-2** 4, 34, 90, 136, 197v, 200
Liassers, *zie* Lease
Likupang (Licupang), dorp in N-Celebes, **II-2** 329v, 335-337, 340, 342, 347, 357v
Liliboi, dorp op Ambon-Hitu, **I-1** 93, 95, 100, 114, 117, 145, 205, 225, 242, 248, 318, 334, 358, 379, 438, 521, 527, 544 < > **I-2** 8, 50, 53, 98, 126, 130, 196v, 201, 246, 257, 276, 343, 352, 422, 431, 439, 448, 451, 456, 458, 467, 519, 522, 529, 533v, 538, 543, 545, 550v, 554, 556
Lima, dorp op Ambon-Hitu, **I-1** 336, 522
Limau, dorp op Sangir, **II-1** 155
Limboto, dorp in N-Celebes, **II-1** 151, 156, 223, 261-264, 274, 276, 357, 387v
Lirung, eiland in de Talaud-archipel, **II-1** 400 < > **II-2** 75, 82, 146
Lisaaly, dorp op Ceram, **I-1** 447
Lisabata, Lesibata, dorp op Ceram, **I-1** 142, 166, 447
Lisaliu, dorp op Buano, **I-1** 443
Lisela (Lesela), dorp aan de noordkust van Buru, **I-2** 59
Loeang, *zie* Luang

Londen, **III** 33v
Lonthoir, eiland en dorp, Banda-eilanden, **III** 6, 15, 17v, 29v, 37, 40, 47, 55, 57v, 61, 66, 73, 75-77, 80v, 89v, 95v, 103, 123, 144, 190, 193, 198, 247, 251, 271, 298v, 347, 351, 365, 377v, 381, 384v, 391-395, 397, 400v, 405, 408, 412, 415, 417, 419, 421, 423v, 427, 430, 436v, 440, 448, 451, 458, 462, 464-466, 472, 474, 476, 481, 485, 487v, 490, 492-494, 496, 498
Louwa, *zie* Luhu
Luang, een van de ZW-eilanden, **III** 472, 474, 477, 484, 486v, 489, 491v, 495, 497, 499, 508
Lubick, *zie* Bawean
Lucela, *zie* Lusiela
Luhu, deel van West-Ceram, **I-1** 5, 12, 14, 78, 130, 134v, 153, 166, 216, 221, 357, 421, 444, 520, 539
Luik, **II-1** 51
Luhulely, dorp op Leti, **III** 290
Lu(y)psich, *zie* Leipzig
Lusiela, plaats op Ceram, **I-1** 178, 219-222
Luzon, **II-1** 48v, 58
Lyon, *zie* Lirong

Macao, **I-1** 88
Macian, Macquian, *zie* Makian
Madagaskar, **I-1** 11
Madura, **I-1** 29
Maekor (Maikor), eiland en dorp, Aru-eilanden, **III** 140, 219, 221, 223-225, 227, 229, 231, 250, 257, 288, 296v, 300, 306, 333, 346, 388, 391, 394, 396, 415, 417, 420, 422v, 425, 436, 438, 440, 448, 451, 454v, 458, 463, 467, 473, 477, 482, 486v, 489, 491v, 495, 497, 499
Maganitoe, *zie* Manganitu
Magindanao, *zie* Mindanao
Magnite, *zie* Manganitu
Magondo, *zie* Mongondow
Mailomali, dorp op Ceram, **I-1** 447
Makahala, dorp op Ceram, **I-1** 447
Makariki (Amacrieka), dorp op Ceram, **I-1** 268, 355, 372, 407, 437, 447v, 452, 525 < > **I-2** 8, 95, 202, 247, 409, 429, 448, 456, 458, 492, 499, 509, 537, 549, 551
Makassar, **I-1** 163, 166, 241, 328, 333, 344 < > **II-1** 52 < > **III** 223, 231, 298
Makian, eiland in de N-Molukken, **I-1** 40, 106, 116, 225, 238, 297 < > **II-1** 1v, 12-14, 33, 35, 46, 54, 61, 69v, 72, 75v, 87v, 97, 101, 103v, 106, 109v, 112, 115, 118v, 130, 132v, 147v, 159, 168, 198, 210v, 225, 229-232, 246, 250, 348, 351-353, 373v, 390-392 < > **II-2** 17, 24, 43v, 50, 79, 81, 84v, 100, 102v, 106v, 116, 118v, 121, 130-134, 140-145, 154-157, 178v, 182, 185v, 221-225, 228, 232v, 257, 279, 291v, 341-343, 357
Makisser, *zie* Kisar
Malabar, **I-1** 106 < > **III** 82, 299
Malakka, **III** 159
Maleyo (Maleyen), fort op Ternate, **I-1** 33v, 40, 297 < > **II-1** 2, 11-41, 44-52, 54-
Maloan, Maluan, dorp op Ceram, **I-1** 447

Manado (Menado), **I-1** 498 < > **II-1** 51, 123-125, 130v, 133-139, 145, 147, 149-152, 157, 161-168, 170v, 174-178, 180v, 183v, 186-189, 196, 201, 203, 206-209, 212, 221, 223-225, 237v, 250v, 259v, 266v, 273v, 333-338, 340, 342, 353v, 359v, 367v, 369, 375-377, 385, 389, 399, 410v, 414 < > **II-2** 2, 5-7, 9v, 17, 29v, 35, 42, 53v, 59, 77v, 81, 88, 91, 98, 123v, 129v, 140, 152, 158-160, 164, 178, 182v, 188-190, 201v, 219v, 223, 233, 236v, 250-252, 265v, 273v, 277, 279, 282, 290, 292v, 298v, 303v, 321-324, 327, 334-337, 342, 346-348, 357, 360, 384
Manalu (Menalu), dorp op Sangir, **II-1** 224, 258, 294v, 302, 365, 381, 402 < > **II-1** 15, 41, 61, 71, 97, 126, 147, 169, 175, 209, 219, 239v, 247, 278, 286, 292v, 312v, 321, 323, 333, 336, 340-342, 354, 357v, 366v, 375, 378
Manan, *zie* Senoy
Mananga, *zie* Minanga
Manar, *zie* Mangaran
Mandar, gebied in W-Celebes, **II-1** 152
Manganitu, (Oud-Manganitu), dorp op Sangir, **II-1** 136v, 168, 198, 201, 216, 219, 224, 256, 265, 313-317, 320, 336v, 341, 362, 384, 404v < > **II-2** 11, 15-17, 38, 64v, 69, 72, 76, 93v, 127, 149, 170-172, 176-178, 211v, 214, 243v, 272, 278, 287, 292v, 310v, 317, 321-323, 332, 335, 341v, 355v, 358v, 367, 374, 378
Manganitu (Nieuw-Manganitu), dorp op Sangir, **II-1** 278, 286v, 292, 311, 321-323, 332, 335, 355, 357, 359, 374, 378
Mangaran(g), dorp op Kabaruan, Talaud, **II-1** 289-292, 397-400 < > **II-2** 73-76, 146
Mangenado, *zie* Manado
Mani, dorp op Ceram, **I-1** 447
Manilla, **I-1** 23 < > **II-1** 2, 117, 154v
Manilhas, *zie* Filippijnen
Manipa, eiland bij Ambon, **I-1** 250, 328, 336, 341v, 356, 364, 373, 376v, 410-412, 420v, 429, 437, 439-442, 483-485, 492, 510v, 518, 525, 533, 537v, 544-546, 548, 551v < > **I-2** 8, 29, 31, 36, 42, 54v, 58, 82, 84, 127, 135, 195, 200v, 231v, 246, 249, 251, 254 *enz.*, 276, 280 *enz.*, 362v, 388, 401, 429, 450v, 455, 457, 480-482, 505, 518v, 531v, 537, 539v, 542, 544, 547v, 550, 552, 558, 562 < > **IV** 178, 183
Maquita (Maquitos), dorp op Sangihe, **II-2** 11
Mardika, deel van Ambon-stad, **I-1** 144, 204, 211, 225, 381v, 540 < > **I-2** 8, 51, 61, 67, 97, 126, 130, 189, 196v, 200, 245, 257, 276v, 427, 438, 440, 443, 449, 451, 457, 459, 474, 525, 528v, 533v, 538, 540v, 543, 545, 550v, 554v, 557
Mariri (Mariery), dorp op de Aru-eilanden, **III** 132, 221v
Marsela, een van de Babar-eilanden, **III** 453
Masarete, dorp op Buru, **I-2** 59
Masawoi, Massavooi, dorp op Manipa, **I-2**, 59
Masulipatnam, stad in India, **III** 85
Matani, dorp op Sangir, **II-1** 218v, 224, 258, 302-304, 328, 341, 364, 382, 403 < > **II-2** 16, 40, 68-71, 95, 97v, 125. 148, 168, 174, 205v, 213
Mattalete (Matalette), dorp op Saparua, **I-1** 442
Mauritius, eiland bij Madagaskar, **I-1** 11
Maurits, fort op Makian, **II-1** 1
Menado, *zie* Manado
Menalu, *zie* Manalu
Mesep(p)e, eilandje bij Sangir, **II-2** 11
Middelburg, **I-1** 81 < > **III** 42, 86
Minahasa, **I-1** 524, *zie ook* Manado

Minanga, dorp op Tagulanda, **II-1** 143, 154, 163, 165, 167, 220, 224, 255, 282-284, 360, 377, 409-411, 413 < > **II-2** 6, 8, 16v, 36, 60v, 71, 92, 98, 129, 151, 165v, 178, 218v, 246, 250, 278, 288, 292, 294, 318, 320-323, 331, 335v, 341v, 350, 357v, 372, 378
Mindanao, **II-1** 49, 51, 156, 163, 200, 254, 257, 354, 396 < > **II-2** 14, 70, 95, 153, 372
Moa, een van de ZW-eilanden, 291, 326, 399v, 408, 411, 415, 417, 419, 421, 423, 425, 436, 438, 440, 442, 444, 448, 451v, 455, 458, 462, 464, 466v, 472, 474, 477, 482, 484v, 487, 489, 491-493, 495, 497, 499, 506, 514
Mogondo, *zie* Mongondow
Mongondow, dorp in N-Celebes, **II-1** 206, 221, 223, 385, 414 < > **II-2** 2
Mony, dorp op Saparua, **I-1** 445, 453, 457
Moro, plaats in noordelijk Halmahera, **II-1** 5
Moti, Mot(h)ir, eiland tussen Tidore en Makian, **II-2** 2, 83
Mühlheim, plaats in Duitsland, **III** 36

Nabonto(h), *zie* Inabonto
Nakaela, dorp op Ceram, **I-1** 447
Naku, Nacou, Nako, dorp op Ambon-Leitimor, **I-1** 93, 100, 114, 117, 132, 144, 200, 225, 318, 380, 472, 514, 543, 550 < > **I-2** 8, 53, 69v, 73, 100v, 127, 130, 198, 201, 245, 257, 276v, 419, 437, 440, 443, 448, 451, 456, 458, 460, 462, 473, 521, 527, 529, 533, 538v, 541, 543, 545, 549, 551, 554v, 557
Nalahia, dorp op Nusa Laut, **I-1** 117, 145, 175, 339, 352v, 361, 369, 416v, 454, 501, 510 < > **I-2** 8, 89, 95, 110v, 127v, 194, 198, 202, 246, 258, 413, 430, 442, 448, 450, 456, 458, 479, 492, 499, 510, 527, 528, 531v, 537, 539v, 542, 544, 549, 551, 553, 555v
Nassau, fort op Neira, **I-1** 35 < > **III** 2, 37, 164
Neira, een van de Banda-eilanden, **I-1** 35, 40, 108 < > **III** 4, 15, 17v, 30-32, 36v, 45, 55, 61, 73, 80v, 89v, 95, 103, 106-114, 143v, 157, 187, 214, 271, 279, 297v, 330, 342, 347v, 351, 365, 377v, 381, 385, 391-395, 397, 400v, 403, 405, 408, 410, 412, 415v, 419, 421, 423v, 427, 430, 435, 437, 440, 447, 451, 458, 462, 464, 466, 472, 474, 476, 481, 485, 487v, 490, 492-494, 496, 498
Neurenberg, **III** 38
Ngefuit, dorp op Kai Besar, **III** 128
Ngofakiaha (Gnoffacquia, Nofficia, Novacja), plaats op Makian, **II-1** 29, 33, 54, 69v, 72, 75, 79, 82, 83, 89, 98
Nieuwetetu,

zie Nieuwetetu
Nieuw-Guinea, **III** 253-256
Nieuwnom, *zie* Nuwewen
Nofficia, *zie* Ngofakiaha
Nolot (Nollot), dorp op Saparua, **I-1** 325, 341, 350, 352, 354, 369, 417, 445, 453, 500, 508 < > **I-2** 8, 93, 95, 114, 127, 129, 194, 198, 201, 246, 258, 408, 429, 442, 448, 455, 458, 479, 490, 499, 513, 527v, 531v, 537, 539v, 543, 545, 549, 553, 555, 557
Noord-Celebes, **IV** 188v, 191v, *zie ook* de afzonderlijke dorpen
Nukuhali, dorp op Ambon-Hitu, **I-1** 468
Nusa Laut, **I-1** 5, 93, 100, 110-113, 145, 152, 173, 175, 198, 202, 205, 207v, 246v, 313, 361, 383, 416, 437, 455v, 498, 505 < > **I-2** 1v, 8, 36, 54, 86, 202, 246v, 410-413, 492-495, 510-512 < > **IV** 177, 180v, 185v

Nus(s)anive (Nusanivel, Rossinive), dorp bij Ambon-stad, **I-1** 14, 50, 203v, 211, 225, 229, 233 < > **I-2** 8, 51, 61, 67, 97, 126, 130, 196v, 245, 257, 276, 426, 438, 443v, 447, 449, 451, 457, 472, 524, 528v, 533v, 538, 540, 543, 546, 554, 556v
Nusatehu, dorp op Ceram, **I-1** 447

Nuweletetu (Nieuwetetu), dorp op Ceram, **I-1** 452
Nuwewang (Nuwewen, Nieuwnom), dorp op Leti, **III** 415, 419, 421, 423, 425, 436

Obi (Oubi, Ouby), eiland ten Z van Batjan, **II-1** 132, 147, 157, 198, 200, 343-346, 351 < > **II-2** 104, 109
Oeliassers, Ouliassers, *zie* Lease
Oeloe, *zie* Ulu
Oeriën, *zie* Ureng
Ola, dorp op Buano, **I-1** 443
Olosuli, dorp op Ceram, **I-1** 447
Oma, eiland, *zie* Haruku
Oma, dorp, **I-1** 93, 114, 117, 145, 175, 203, 205v, 339, 351, 384, 390, 414, 464, 503, 547, 550 < > **I-2** 8, 55, 74v, 106, 128v, 195v, 202, 247, 258, 417, 430, 442, 448, 451, 456, 458, 469, 487v, 516, 527, 529, 531v, 541, 543, 545, 549, 551, 554v, 557
Omo, dorp op Ceram, **I-1** 446v
Ondong, dorp op Siau, **II-1** 220, 254v, 325-330, 379v, 384, 407v < > **II-2** 9v, 18, 37, 63, 92v, 151, 165v, 177, 215v, 233, 246-249, 278, 287, 292v, 306-308, 316v, 319, 321v, 328, 331, 335v, 341v, 351, 357v, 373, 378
Orangie, Kasteel, **II-1** 87, 100, 167, 177
Oton, plaats in de Filippijnen, **I-1** 23
Ottemoery, *zie* Hutumuri
Ou-, *zie* ook U-
Ouby, *zie* Obi
Oud-Hoorn, redoute op Ambon of Haruku, **I-1** 31, 40
Oudjier, *zie* Udjir
Ouloe, *zie* Ulu
Ouriën, *zie* Uring
Outra, plaats op Pulau Hatta/Rosengain, **III** 23v
Ouw, dorp op Saparua, **I-1** 117, 145, 175, 198, 218, 325, 349, 353, 369, 416, 454, 456, 500, 507 < > **I-2** 8, 91, 95, 117v, 128v, 195, 198, 201, 246, 259, 413, 430, 442, 447v, 450, 456, 458, 479, 495v, 499, 512, 527v, 531v, 537, 539v, 542, 544, 549, 551, 553, 555v
Ouwassa, dorp op Buano, **I-1** 443
Overburg, redoute op Ceram-Luhu, **I-1** 421

Paliacatte, stad in India, **I-1** 108, 111, 179 < > **III** 85
Palts, gebied in Duitsland, **III** 287
Palu, plaats op Midden-Celebes, **II-1** 151
Pangaye, *zie* Bangayan
Paperu, dorp op Saparua, **I-1** 114, 117, 145, 175, 208, 218, 220, 325, 340v, 350, 352, 354, 369, 417, 445, 453, 499, 508 < > **I-2** 8, 93, 95, 114, 127, 129, 194, 198, 201, 246, 258, 407, 429, 442, 448, 455, 458, 479, 490, 499, 513v, 527v, 531v, 537, 539v, 543, 545, 549, 553, 555v
Paso (de Pas), dorp op Ambon, **I-1** 182, *zie ook* Baguala

Paso Baguala, *zie* Baguala
Paternoster-eilanden, **I-1** 29
Paulohi, dorp op Ceram, **I-2** 409, 429, 448, 456, 458, 479, 499, 509, 537, 549v
Paunusa, dorp op Ceram, **I-1** 447
Pehé (Pehee), dorp op Siau, **II-1** 164, 180v, 186, 206, 216v, 220, 254v, 288, 321-325, 328-330, 461, 366, 378v, 406-408 < > **II-2** 9, 11, 16, 37, 62v, 93, 98, 128, 150v, 165v, 215, 245, 250, 278, 287, 292v, 306, 321, 323, 331, 335, 341, 343
Pernambuco, stad in Brazilië, **II-1** 142
Pia, dorp op Buano, **I-1** 442
Piru, dorp op Ceram, **I-1** 348, 357, 362, 364, 373, 377v, 391, 412v, 420-422, 444v, 447, 472, 485v, 512v, 520, 539, 546, 552 < > **I-2** 8, 60v, 82-84, 107, 128v, 195, 197, 203, 247, 258, 269 *enz.*, 403, 429, 455, 457, 482v, 506, 537, 639v, 542, 544, 548, 550
Popeluwi (Popolouwen), dorp op Ceram, **I-1** 447
Porto (Poorten), dorp op Saparua, **I-1** 325, 340, 350, 353, 370, 417, 454, 457, 499, 502, 507 < > 8, 91, 95, 116, 127, 129, 195, 198, 202, 246, 259, 415v, 430, 442, 448, 450, 456, 458, 479, 498v, 515, 527v, 531v, 537, 539v, 543, 545, 549, 551, 554v, 557
Pulisan, dorp in de Minahasa, **II-1** 151
Puta (Pouta), deel van Ambon-stad, **I-1** 144, 198, 200, 204, 225

Quandang, *zie* Kwandang
Quanzhou, *zie* Chincheu
Quel(i)papouty, *zie* Elpaputih
Quey, *zie* Kei

Ramau (Ramauw, Ramouw), dorp op Kabaruan, Talaud, **II-1** 289v
Raning, perk op Lonthoir, **III** 289, 401, 509
Ranowangko, dorp in de Minahasa, **II-2** 237, 251
Ratahan, dorp in de Minahasa, **II-1** 152
Remboken, dorp in de Minahasa, **II-1** 152
Rhun, *zie* Run
Ribet, dorp op Ceram, **I-1** 143, 206
Roma, fort op Tidore, **II-1** 103
Romang (Roma, Rome), een van de ZW-eilanden, **III** 411, 413, 438, 441, 444v, 448, 451v, 455, 458, 462, 464, 466, 472, 474, 477, 482, 484, 486v, 489, 491-492, 495v, 499, 508, 515-517
Roode Berg, *zie* Batumerah
Rosengain, een van de Banda-eilanden, **III** 19-28, 32, 36v, 48, 75, 78v, 389, 395, 408, 412, 415, 417, 419, 421, 423, 425, 427, 430, 436v, 440, 448, 451, 458, 462, 464, 466, 472, 474, 476, 481, 485, 487, 489, 491-493, 495v, 498, 509v
Rossanive, *zie* Nusanive
Rote, eiland bij Timor, **III** 516
Rotterdam, fort op Ambon-Hitu, **I-1** 420
Rouen, stad in Frankrijk, **III** 34
Rumaela, dorp op Ceram, **I-1** 447
Rumahila, dorp op Ceram, **I-1** 447
Rumahkai, dorp op Ceram, **I-1** 326, 410, 447, 452, 472, 475, 478, 515, 517 < > **I-2** 8, 57, 76, 85v, 108v, 128, 195v, 200, 202, 247, 258, 406, 428, 447, 455, 457, 484, 489, 508, 538, 541v, 544, 548

Rumahtiga (Drie Huysen), dorp op Ambon-Hitu, **I-1** 93, 145, 206, 375, 383, 388, 422, 439, 526 < > **I-2** 8, 52, 99, 257, 426, 432, 440, 448, 451, 469, 520, 527, 529, 533v, 538, 541, 543, 545, 550v, 554, 556, *zie ook* Hukonale
Run, een van de Banda-eilanden, **III** 9, 13, 22, 26-32, 38v, 47v, 51, 57v, 67-69, 75, 462
Roumawa(a), dorp bij Wokam, Aru, **III** 223, 228, 230, 306, 332, 345, 391, 394, 396
Russiloa, *zie* Nusa Laut
Rutong (Routon), dorp op Ambon-Leitimor, **I-1** 117, 132, 144, 225, 248, 318v, 334, 338, 374, 381, 387v, 439, 452, 540, 549 < > **I-2** 8, 54, 71v, 74, 127, 130, 196, 198, 201, 232, 246, 257, 277, 421, 434v, 440, 443, 451, 456, 459, 465, 473, 523, 528v, 533, 538, 540v, 543, 545, 550v, 554v, 557

Saban(g), *zie* Sawang
Sabou, Sabouwe, *zie* Sabua
Sabu (Sabua, Sebua), plaats op Ternate, **II-1** 10, 37, 51v, 68
Sahuku, *zie* Soahuku
Sahulau (Salau, Sasalau), dorp op Ceram, **I-1** 128, 131, 149, 219, 226
Said, dorp op Ambon-Hitu, **I-1** 444, 453, 468
Said, fort op Ambon-Hitu, **I-1** 336
Salamas(s)a, versterking op Rosengain, **III** 24
Salau, *zie* Sahulau
Salauro, dorp op Ceram, **I-1** 143
Salawanu, dorp op Ceram, **I-1** 447
Salurang, dorp op Sangir, **II-1** 137, 201, 217, 224, 258, 292-294, 366, 380v 400, 402, 413 < > **II-2** 41v, 71v, 96, 127, 129, 147, 169v, 173v, 209v, 239v, 312, 321v, 323, 335v, 354, 357v, 374v, 378
Sambali (Zambales), gebied op Luzon, **II-1** 58
Samet (Sameth), dorp op Haruku, **I-1** 90, 114, 145, 175, 323, 339, 351, 368, 384, 390, 414, 464, 504, 506, 546, 550 < > **I-2** 8, 78, 109, 128v, 195v, 202, 247, 257, 418, 430, 442, 447, 451, 456, 458, 469v, 487v, 516, 527, 529, 531, 537, 539, 541, 543, 545, 549, 551, 554v, 557
Samite (Sameth), dorp op Ceram, **I-1** 128, 131, 143, 149, 219
Sangaye (Sangaji), kampong op Ternate, **II-1** 48
Sangir (Sangihe, Groot-Sangir), **I-1** 530 < > **II-1** 5, 49-52, 123, 131, 136-138, 142, 145, 147, 155-158, 160, 162, 167, 171, 184, 188, 198, 203, 207, 212v, 215, 220, 235, 237, 254, 336v, 353, 368, 375, 389 < > **II-2** 10-16, 22, 37-42, 50, 64-71, 76, 81v, 93-98, 102, 116, 119, 125-128, 130, 146-150, 153, 167-178, 202-214, 237-245, 284-287, 310-317, 331-334, 337, 340v, 351-357, 362, 365-367, 368v, 373-377, 383, 384, 386 < > **IV** 190, 193
Sapalewa, dorp op Ceram, **I-1** 447
Saparua, eiland, **I-1** 100, 114-118, 145, 147, 152v, 173, 175, 201v, 205, 211, 246, 313, 346v, 383, 416, 349, 437, 455, 498, 505 < > **I-2** 8, 36, 54, 86, 203, 246, 250, 258v, 407-410, 413-416, 489-491, 495-499, 512-516 < > **IV** 177, 180, 185
Saparua, dorp, **I-1** 100, 134, 208, 210, 326, 350, 354, 457, 507 < > **I-2** 8, 92, 95, 116, 128v, 195, 198, 202, 246, 259, 415, 430, 4442, 448, 450, 456, 458, 479, 497-499, 515, 527v, 531v, 537, 539v, 543, 545, 549, 551, 553, 555, 557
Sarabe, dorp op Sangir, **II-1** 217, 219, 224, 298, 301
Sarangani, eiland ten Z van Mindanao, **II-1** 46?, 51, 156, 257 < > **II-2** 348
Sarap, *zie* Sarabe
Saray, *zie* Seray

Sarmatte, *zie* Sermata
Sawang, dorp op Sangir, **II-1** 137, 155v, 216, 219, 224 < > **II-2** 149, 284, 292, 331, 335, 342
Sawang, dorp op Siau, **II-2** 10
Sawu (Sabu), eiland tussen Timor en Sumba, **III** 516
Seang (Sea), dorp op Buano, **I-1** 335 < > **I-2** 59
Sebouw, *zie* Sabu(a)
Seilale, deel van Ambon-stad , **I-2** 51v, 67, 200, 451, 459
Seith, *zie* Said
Selamon (Selamme, Celamme, Chelam), plaats op Lonthoir, **III** 61, 75, 79, 144, 147v, 189, 238, 264, 272, 389, 392, 395, 397, 400, 403, 405, 408, 412, 415, 417, 419, 421, 423, 425, 430, 436v, 440, 448, 451, 458, 462, 464, 466, 472, 474, 476, 481, 485, 487v, 490, 492v, 495v, 498, 510
Selaru, Pulau, **III** 125
Selmendongan, dorp in N-Celebes, **II-1** 203, 206, 221, 223v
Senalu, dorp bij Hila, **I-1** 357, 377, 379, 414, 422v, 452
Senoy, Sinoy, Sinoa, dorp op Buano, **I-1** 335, 442
Sepa (Xepa), dorp op Ceram, **I-1** 355, 407v, 448, 450-452, 471, 493v, 509, 524
Sera (Seira), een van de Tanimbar-eilanden, **III** 141
Seram, *zie* Ceram
Seray, dorp op Leti, **III** 415, 417, 419, 421, 423, 425, 436, 438, 440, 442, 444, 448, 451v, 455, 458, 462, 464, 467, 472, 474, 477, 481, 484v, 488, 491v, 493, 507, 514
Sergange, *zie* Sarangani
Seri, deel van Ambon-stad, **I-1** 204
Sermata, een van de ZW-eilanden, **III** 443, 453v, 472, 474, 477, 479, 482, 484, 486v, 489, 491v, 508
Seruawan, dorp op Ceram, **I-1** 474-478, 521 < > **I-2** 56v, 77, 108, 122, 126, 128v, 195, 197, 203, 247, 258, 404v, 429, 447, 455, 457, 484, 507, 538, 541v, 544, 548, 550
Serwaru, dorp op Leti, **III** 438, 440, 442, 444, 448, 451v, 455, 458, 462, 464, 467, 472, 474, 477, 481, 484v, 487, 489, 491v, 507, 514v
Sesulu, *zie* Sisiulu
Seyt, *zie* Said
Siau (Ciau, Chiauw), eiland tussen N-Celebes en Sangir, **II-1** 4v, 52, 68, 117, 131v, 137v, 151, 154-157, 162-166, 168v, 171v, 180, 183v, 187, 199, 201, 206v, 214-216, 218, 220v, 235v, 254-258, 265, 278, 284, 292, 321, 332, 360v, 366, 368, 375, 378-380, 385, 397v, 406-408 < > **II-2** 2, 8-11, 16, 22, 36v, 42, 61-64, 76v, 81v, 91-93, 97v, 119, 128v, 150v, 153, 171, 177v, 211, 214-218, 233, 245-250, 287v, 305-310, 311v, 319v, 322, 328, 331, 341v, 350v, 357v, 373, 378 < > **III** 52, 82v < > **IV** 189, 192
Siegen, stad in Duitsland, **III** 35
Sila (Siela, Zila, Zilen), dorp op Nusa Laut, **I-1** 145, 210, 323, 352-354, 369, 416, 455, 502, 510 < > **I-2** 8, 86v, 95, 110, (127v), 194, 198, 202, 247, 258, 410v, 430, 442, 448, 450, 456, 458, 494, 510, 527, 528, 531v, 537, 539, 540, 542, 544, 549, 551, 553, 555v
Silezië, **III** 35
Sinahy, dorp op Buano, **I-1** 443
Sinalo, dorp op Sangir, **II-1** 217
Sinkang, streek op Taiwan, **I-1** 160
Sinohi, dorp op Buano, **I-2** 59

Sirisori, dorp op Saparua, **I-1** 114, 117, 134v, 145, 148, 171, 205, 218, 226, 321v, 326, 341, 349, 353-355, 361, 369v, 417, 442, 446, 454, 456v, 500, 502, 507 < > **I-2** 8, 10, 89, 91, 94v, 117v, 128v, 195, 198, 201, 246, 259, 322, 330, 336, 369, 376, 414, 429v, 442, 448, 450, 456, 458, 477, 479, 496v, 499, 512v, 527v, 531v, 537, 539v, 542, 544, 549, 551, 553, 555v
Sisirwat (Ceerwat), zeestraat in de Aru-archipel, **III** 223
Sisiulu (Sesulu), dorp op Ceram, **I-1** 134v, 149, 226
Soa, gehucht op Siau, **II-2** 10
Soa Ema, deel van Ambon-stad, **I-2** 473, 526, 528v, 533, 540v, 543, 545, 550v, 554, 556v
Soa Kilang, deel van Ambon-stad, **I-2** 543, 550v
Soahuku (Sahuku, Swouko), dorp op Ceram, **I-1** 268, 355, 372, 407, 437, 447v, 452, 525 < > **I-2** 8, 95, 202, 247, 409, 429, 448, 458, 492, 499, 509, 537, 549, 551
Solat, dorp op Damar, **III** 438, 440, 443v, 513v
Solekelin, dorp op Ceram, **I-1** 447
Soli (Soly), dorp op Tarangan, Aru, **III** 221v
Sollat, *zie* Solat
Solok, *zie* Sulu
Solor, eiland bij Timor, **I-1** 27 < > **II-1** 68 < > **III** 82v
Sorisori, *zie* Sirisori
Soya (Soya di atas), dorp op Ambon-Leitimor, **I-1** 3, 47v, 50, 87v, 100, 114, 117, 132, 144, 175, 198, 200v, 204, 225, 229, 318, 381, 418, 451, 456, 459v, 473, 533, 542v, 545, 549, 551, 554 < > **I-2** 8, 31, 51-54, 67-69, 73, 100, 127, 130, 196, 198, 200v, 245, 257, 276, 437, 443, 520, 527, 529, 539, 541, 557
Soya di atas/boven, *zie* Soya
Soya di bawah/beneden, deel van Ambon-stad, **I-2** (67), (245), (277), 427, 438, 443, 451, 457v, (474), 525, 528v, 534, 538, 540, 543, 545, 550v, 554
Spa(a)ntjebij, perk op Lonthoir, **III** 397
Sula-eilanden, eilandengroep tussen Buru en N-Celebes, **I-1** 284 < > **II-2** 144, 187v
Suli (Souli, Xoely, Zuly), dorp op Ambon-Hitu, **I-1** 93, 100, 114, 117, 145, 187v, 198, 204, 223, 225, 318v, 334, 338, 373-375, 386v, 438, 526, 542, 549 < > **I-2** 8, 48, 53, 104, 127, 130, 196, 201, 232, 246, 257, 276, 424, 433, 440, 443, 448, 451, 456, 458, 471, 519, 527, 529, 533v, 538, 540v, 543, 544v, 551, 554v, 557
Sulipati (Sulipatai), dorp op Buano, **I-1** 335, 443 < > **I-2** 59
Sulok, *zie* Sulu
Sulu, eiland, sultanaat op de Filippijnen, **II-2** 170, 356
Sumbawa, een van de Kleine Sunda-eilanden, **I-1** 29
Swouko, *zie* Soahuku

Tabalolo, dorp op Makian, **II-1** 33, 47
Tabocca, *zie* Toboko
Tabukan, dorp op Sangir, **II-1** 137, 155-157, 168v, 175-177, 181, 196, 198, 201, 217-219, 224, 233-235, 257v, 265, 295, 298-302, 328, 337, 241, 364v, 380-382, 400-403, 409 < > **II-2** 13-17, 41, 69-72, 83, 95-99, 126, 146-151, 153, 167v, 170v, 173-176, 182, 206-208, 213, 220, 237v, 240v, 272-278, 285, 292v, 312, 314v, 321-323, 233-235, 340-342, 353, 356-358, 364v, 376, 378
Tadewale, dorp op Kabaruan, Talaud, **II-1** 398-400 < > **II-2** 73v, 146, 245
Taffasoho, plaats op Makian, **I-1** 40 < > **II-1** 7v, 33, 46, 54, 64, 69v, 72, 75, 83, 88, 93, 95, 97v, 101, 110, 112

Tagalisa, dorp op Buru, **I-2** 59
Tagulanda, eiland, negeri, **II-1** 131, 134v, 137, 143, 153v, 157, 159, 161-165, 167-169, 184, 189, 224, 236, 255, 265, 278-282, 332v, 336v, 341, 360, 368, 377v, 379, 385, 389, 409-411, 413 < > **II-2** 7v, 16v, 35v, 42, 60, 77, 81v, 91v, 98, 102, 116, 119, 129, 151, 153, 164v, 175, 218v, 267, 272, 278, 288, 292v, 317-323, 330, 335v, 341v, 350, 357v, 372, 378 < > **IV** 189, 192
Taiwan (Formosa), **I-1** 108, 198, 303v, 310 < > **II-1** 30, 44, 84, 115, 151, 168 < > **III** 124, 143, 155, 158, 160, 164, 166, 192
Takamé, plaats op Ternate, **II-1** 2
Talaud-eilanden, **II-1** 137, 154-158, 171, 213, 219, 258, 265v, 278, 284, 288-292, 332, 337, 396v < > **II-2** 9, 13, 36, 41, 50, 53, 72-76, 81v, 96v, 119,134, 146, 165, 171, 174, 202, 237, 240v, 245, 267, 291, 293, 305, 317, 335, 359 < > **IV** 190, 193, *zie ook* Manar, Mangarang, Ramouw, Tadewale
Talouki, *zie* Tolokko
Tamako (Tamaku), dorp op Sangir, **II-1** 138, 154v, 216, 219, 224, 256, 318-321, 362, 379, 384v, 405v, 408, 413 < > **II-2** 10v, 37, 64, 93, 98, 127, 149v, 170v, 177, 210v, 213, 220, 244v, 278, 286, 292v, 311-316, 318, 321-323, 332, 335, 341v, 355, 357, 359, 366v, 374, 378
Tambelo, dorp in N-Celebes, **II-1** 222
Tammaleeuw, *zie* Tomilehu
Tamilau (Tammelouw), dorp op Ceram, **I-1** 350, 356, 406, 408, 435v, 451v
Tampat Labuang, plaats op Ceram, **I-1** 448
Tanah Sahulau, dorp op Ceram, **I-1** 401
Tanawangko (Danawanko), dorp in de Minahasa, **II-2** 304, 321, 342, 358
Tanimbar (Tenimbar), eilandengroep, deel van de ZO-eilanden, **III** 124-127, 129, 132, 134, 137v, 140-144, 222, 268-270, 298, 331, 453
Tanuari, dorp op Manipa, **I-1** 336, 342, 376, 411 < > **I-2** 59
Tanunu, dorp op Ceram, **I-1** 413, 444, 447, 472 < > **I-2** 8, 60v, 82-84, 107, 128v, 195, 197, 203, 247, 258, 269 *enz.*, 403, 429, 455, 457, 482v, 506, 537, 639v, 542, 544, 548, 550
Tarangan (Trangen, Tranen), eiland in de Aru-archipel, **III** 221-223, 230, 232
Tarian (Tariang, Taryam), dorp op Sangir, **II-2** 278, 285, 292, 312, 314v, 321-323, 334-336, 340-342, 352, 357v, 364, 376, 378
Taruna, dorp op Sangir, **II-1** 125, 130, 136, 138, 155-157, 167, 186, 216, 219, 224, 233, 246v, 256, 306-311, 312v, 318, 341, 362v, 383v, 404v, 406, 408 < > **II-2** 12v, 38, 41, 65v, 97v, 125, 128, 147, 153, 172-175, 202-205, 212-214, 278, 284, 292v, 310-312, 315-317, 321-323, 331, 335v, 351v, 356-358, 363v, 373
Tatur, dorp op Sangir, **II-2** 340-342
Tawiri, dorp op Ambon-Hitu, **I-1** 13v, 144, 200, 204, 225 < > **I-2** 67, 449, 451, 459, 472, 525, 528v, 533v, 538, 540v, 544, 546, 550v, 554
Tean, dorp op Buano, **I-1** 443
Tehela, dorp op Ambon-Hitu, **I-1** 468
Ternate, **I-1** 5, 23, 33, 137, 166, 218, 222, 238, 247, 249, 268, 297, 346, 451, 490, 497 < > **II-2** 2, 87, 182, 222-224, 227-230, 253, 258, 261, 264-279, 324-326, 340, 342, 357v, 360-362, en *passim* < > **IV** 187-189, 191v
Terra Alta (Wetar), **I-1** 131, *zie ook* Wetar
Teroena (Terroene), *zie* Taruna
Tetoly, *zie* Toli-Toli
Tetuwaru, Titewaroe, plaats op Saparua, **I-1** 465

Teypouty, dorp op Ceram, **I-1** 448
Tial (, Thial, Thiel, Tiyal, Tyal), dorp op Ambon-Hitu, **I-1** 526, 542 < > **I-2** 8, 49, 53, 103v, 127, 130, 196v, 201, 232, 246, 257, 276, 424v, 434, 440, 443, 451, 456, 458, 470, 518, 527, 529, 533v, 540, 543, 545, 549, 551, 554, 557
Tial Ketjil (Klein Tial), dorp op Ambon-Leitimor, **I-1** 549
Tidore, **I-1** 4 < > **II-1** 2, 5, 49-52, 63, 75v, 101, 103, 105, 111, 115, 136, 147, 149, 201 < > **II-2** 84, 382
Tihulale (Tehulale), dorp op Ceram, **I-1** 475, 478, 517,530, 521 < > **I-2** 57, 76, 84v, 108, 122, 128v, 195, 197, 200, 202, 258, 405, 429, 447, 457, 485, 489, 508, 538v, 541v, 544, 548
Tikus, Pulau, eilandje voor de kust van West-Ceram, **I-2** 403
Timor, **I-1** 347, 553 < > **I-2** 138, 391, 452 < > **III** 266, 281, 416, 418v, 497, 511v, 515
Timor, Klein, *zie* Zuidwester-eilanden
Tiouw, dorp op Saparua, **I-1** 117, 145, 148, 175, 218, 248, 325, 340, 350, 354, 370, 417, 457, 498, 502, 507 < > **I-2** 8, 92, 95, 116, 128v, 195, 198, 202, 246, 259, 415, 430, 4442, 448, 450, 456, 458, 479, 497-499, 514, 527v, 531v, 537, 539v, 543, 545, 549, 551, 553, 555, 557
Titawai (Titeway, Tituai), dorp op Nusa Laut, **I-1** 93, 114, 117, 145, 175, 198, 208, 210, 218, 339, 353, 369, 416, 452, 454, 501, 503, 509 < > **I-2** 8, 87, 95, 112v, 127, 129, 194, 198, 202, 246, 258, 411, 430, 442, 448, 456, 458, 493v, 511, 526, 528, 531v, 537, 539, 540, 542, 545, 549, 551, 553, 555v
Tjiliwung, rivier te Batavia, **III** 136 < > **IV** 124
Toadebale, *zie* Tadewale
Tobo, dorp op Ceram, **I-1** 142
Toboko, **II-1** 67v
Toetra, perk op Lonthoir, **III** 412
Toirgar, dorp in de Minahasa, **II-2** 251
Toli-Toli, dorp in N-Celebes, **II-1** 150v, 260, 265, 358 < > **II-2** 153, 201
Tolo, plaats in noordelijk Halmahera, **II-1** 5, 68
Tolokko (Talouki), plaats op Ternate, **II-1** 2, 24, 34, 38, 52
Tombelo, dorp in de N-Celebes, **II-1** 262-264 < > **II-2** 34
Tomilehu (Tomileeuw), dorp op Manipa, **I-1** 336, 356, 411, 421, 429, 441, 447, 537 < > **I-2** 59
Tomini, **II-1** 153, 171, 175, 191v, 195, 261-263
Tommeren, dorp op Leti, **III** 415, 417, 419, 421, 423, 425, 436
Tondano, dorp in de Minahasa, **II-1** 152
Tonsea, dorp in de Minahasa, **II-1** 151
Tontoly, *zie* Toli-Toli
Tran(g)en, *zie* Tarangan
Tuban, dorp op Manipa, **I-2** 59
Tuhaha, dorp op Saparua, **I-1** 114, 117, 145, 148, 175, 191, 198v, 216, 218, 325, 340v, 350, 352, 354, 369, 417, 445, 453, 499, 502, 508 < > **I-2** 8, 93, 95, 114, 127, 129, 194, 198, 201, 246, 258, 407, 429, 442, 448, 455, 458, 479, 490, 499, 514, 527v, 531v, 537, 539v, 543, 545, 549, 553, 555v
Tukang besi-eilanden, **II-2** 272
Tuluti (Toloety), plaats op Ceram) **I-1** 452
Tutukey (Tutekay), dorp op Leti, **III** 419, 423, 425, 436, 493

Udjir (Odjer, Oudjier, Wodgier), eiland in de Aru-archipel, **III** 129v, 132-137, 140, 219-227, 230-232, 250, 255-258
Ular Pia, dorp op Saparua, **I-1** 442
Uliasser, *zie* Saparua
Ulat (Oulat), dorp op Saparua, **I-1** 5, 39, 100, 114, 117, 145, 148, 170, 175, 191, 198v, 205, 218, 325, 355, 359v, 442, 453v, 500, 502, 507 < > **I-2** 8, 91, 95, 115v, 128v, 195, 198, 201, 246, 250, 259, 413v, 430, 442, 448, 456, 458, 479, 495-497, 499, 512, 527v, 531v, 537, 539v, 542, 544, 549, 551, 553, 555v
Uliassers, *zie* Lease-eilanden
Ulu, dorp op Siau, **II-1** 154, 196, 215, 220, 224, 254, 284-289, 330-332, 360v, 367, 379v, 407-409, 413 < > **II-2** 36v, 61v, 77v, 128v, 150v, 165-167, 175, 177v, 214, 216, 247-249, 272, 278, 287, 292v, 305-309, 311, 317, 321-323, 331, 335v, 342, 350v, 357v, 373
Umeputih, dorp op Ceram, **I-1** 448
Ureng (Uring, Ouriën), plaats op Lonthoir, **I-1** 92, 168, 172, 189, 234, 238, 261, 299, 389, 392, 395, 400v, 403, 405, 408, 412, 415, 417, 419-421, 423, 425, 430, 436v, 439v, 448, 451, 458, 462, 464, 466, 472, 474, 476, 481, 485, 487v, 491-493, 495v, 498
Urimessing (Urimesen), deel van Ambon-stad, **I-2** 51, 67, 200, 449, 451, 459, 472
Usat, dorp op Buano, **I-1** 443

Velsen, redoute op Saparua, **I-1** 340, 364
Veranula, westelijk schiereiland van Ceram, **I-1** 5
Visayas (Bessayen, Bussayen), gebied in de Filippijnen, **II-1** 48, 50-52, 67v,
Vlaanderen, **II-1** 154 < > **III** 360, 367, 371

Waai (Way), dorp op Ambon-Hitu, **I-1** 100, 114, 117, 125, 142, 145, 147, 187, 203, 211, 318, 337, 373v, 387v, 439, 526 **I-2** 8, 49, 53, 103, 127, 130, 196v, 201, 246, 257, 276, 424, 440, 443, 448, 451, 456, 458, 470, 518, 527, 529, 533v, 538, 540v, 543, 545, 549, 551, 554v, 557
Wadway, *zie* Wodway
Waer, *zie* Wayer
Wagnabar, dorp op Wokam, Aru, **III** 129-134, 139
Waisama, dorp op Ceram, **I-1** 475v, 517
Waisulo, dorp op Haruku, **I-1** 238
Wakasihu, dorp op Ambon-Hitu, **I-1** 92
Walayo (Walaya), dorp op Ceram, **I-1** 448
Walcheren, classis, **I-1** 247, 260, 262, 348, 367, 418 < > **I-2** 150, 158, 217, 220, 233v, 239, 243, 349, 363 < > **III** 3, 41v, 59, 70, 101, 124
Wamar (Wammer, Guamar), een van de Aru-eilanden, **III** 129, 131, 140, 219, 221-225, 227v, 230-233, 235, 250, 257, 288, 296, 306, 333, 346, 388, 394, 396, 438, 440, 448, 451, 454, 458, 463v, 467, 473v, 477, 482, 486v, 489, 491v, 495, 497, 499
Wamar, dorp op het eiland Wamar, **III** 454
Wantrouw, redoute op Manipa, **I-1** 336, 376, 420 < > **I-2** 82
Wasia, dorp op Ceram, **I-1** 447, 525
Wasir (Guassir), eiland in de Aru-archipel, **III** 129, 134-136, 222, 255
Wasu (Wassoe), dorp op Haruku, **I-1** 324, 352, 368, 384, 389v, 414, 506, 550 < > **I-2** 8, 55, 75v, 105v, 128v, 195v, 202, 247, 258, 416v, 430, 442, 451, 456, 458, 486-488, 518, 527v, 531v, 537, 539, 541, 543, 545, 549, 551, 554,v, 557

Wateley (Watuley), eilandje in de Aru-archipel, **III** 130, 134-136, 221v
Waumatta, dorp op Ceram, **I-1** 401
Wawani, dorp op Hitu, **I-1** 220v, 241
Way, *zie* Waai
Wayer, plaats op Lonthoir, **III** 12, 15, 29, 32, 47v, 77, 90, 144, 146, 148, 150, 152-156, 172v, 189, 193, 237v, 253, 261, 264, 266v, 389, 392, 394v, 397, 403, 405, 408, 410, 412, 415, 417, 419-421, 423, 425, 427, 430, 435v, 462-464, 466v, 472, 474, 476, 481, 485, 487v, 490, 492v, 495v, 498, 510
Wayer, redoute Concordia op Lonthoir, **III** 9
Waysama, dorp op Buru, **I-2** 59
Wera, dorp op de Kei-eilanden, **III** 128v
Wetang, een van de Babar-eilanden, **III** 453
Wetar, een van de ZW-eilanden, **I-1** 131 < > **III** 264, 266, 278, 289, 291-293, 323v, 350, 388, 407, 411, 415, 417, 419, 421, 423, 425, 436, 438, 440v, 444, 448, 451v, 455, 458, 462, 464, 466, 472, 474-476, 481, 484v, 487, 489, 491-493, 495, 497, 499, 506, 508, 515v
Wetter, *zie* Wetar
Wezel, plaats in Duitsland, **III** 75
Willemstad, plaats op Ternate, **II-1** 2, *zie* Takame
Wittenberg, stad in Duitsland, **II-1** 141
Wodgier, een van de Aru-eilanden, *zie* Udjir
Wodway (Wadway), **II-1** 45
Wokam (Wocan), een van de Aru-eilanden, **I-2** 154 < > **III** 129-139, 217, 219-228, 230, 232v, 250, 255-258, 268, 288, 296v, 300, 305v, 331, 345v, 388, 391, 394, 396, 415, 417, 419, 421, 423, 425, 436, 438, 440, 448, 451, 454v, 458, 463v, 467, 473v, 477, 482, 486v, 489, 491v, 497, 499
Wongambel, dorp op Wokam, Aru-archipel, **III** 219, 223-225, 227, 250, 257
Workai (Weercay, Wirkay), eilandje in de Aru-archipel, **III** 132, 222v, 233

Xepa, *zie* Sepa
Xulla, *zie* Sula
Xuly, *zie* Suli

Yamdena, een van de Tanimbar-eilanden, **III** 141

Zanger (Zangi, Zangir), *zie* Sangir
Zeeburg, fort op Makian, **II-1** 198, 231, 349, 353, 373v, 391 < > **II-2** 132
Zeeland, gewest, Kamer, **I-1** 41, 95, 232, 244, 247, 298 < > **I-2** 320 < > **II-1** 17 < > **III** 35, 86v
Zeelandia, fort op Haruku, **I-1** 495, 503, 504 < > **I-2** 78, 239, 257
Zeelandia, fort op Taiwan, **II-1** 151
Zeyt, *zie* Said
Zila (Zela, Zilen), *zie* Sila
Zuidooster-eilanden, **III** 101, 274v, 293, 318, 320, 330-334, 342, 344-347, 351, 374v, 379, 385v, 388, 409, 432, 457, 470, 497 < > **IV** 195v, *zie ook* Aru-eilanden, Babar, Kei, Tanimbar
Zuidwester-eilanden, **III** 293, 302, 318-320, 323-329, 343, 351, 355, 365, 374, 382, 388, 400v, 407, 432, 457, 470 < > **IV** 195v *zie ook* Damar, Kisar, Lakor, Leti, Luang, Moa, Romang, Sermata, Wetar

Register van zaken

aardbevingen, **I-1** 359v, 362, 364, 369, 415, 419, 426-428, 430, 442, 453, 458, 470, 492 < > **I-2** 370v, 397 < > **II-1** 131, 157 < > **II-2** 338 < > **III** 279, 469v, 479
interpretatie daarvan, **I-1** 426-428 < > **II-1** 131
ABC-boekjes, **I-1** 11, 187 < > **I-2** 26v < > **II-1** 125 < > **IV** 128, 138, 153, 157v, 170 en *passim* in de kerkenraadsbrieven en visitatieverslagen
adat, **I-1** 187, 225, 237 < > **II-1** 185, 205 < > **IV** 177
afpersing (door Compagniesdienaren), **II-2** 66, 74-76, 169v, 176 < > **III** 498-504
door inheemse vorsten, **II-2** 246, 249
afsnijding, *zie* excommunicatie
Aldegonde, catechismus van Marnix van St., *zie* catechismus
Alfoeren (onafhankelijke, ongeciviliseerde binnenlandbewoners), **I-1** 130, 134, 142v, 168, 173, 359, 415, 448 < > **I-2** 209 < > **II-1** 133 (van Celebes), 166, 187v < > **II-2** 189-191, 348 < > **III** 308, 453
Al-Kanz al Khafi, **I-2** 215
Ambon, kerkelijke gemeente, **I-1** 79v < > **I-2** 1 < > **I-2** 157, 231, 357, 391
Maleistalige gemeente, **I-2** 54 < > **I-2** 505
Nederlandstalige gemeente, **I-2** 54 < > **I-2** 504
als voorbeeld voor de twee andere gouvernementen, **II-1** 132
Ambonezen, **I-1** 6-9, 17-20, 23v, 26-28, 49-66, 139-141, 166, 192v, 201-204, 211, 221, 223, 237 < > **I-2** 2v, 10, 15-18 < > *zie verder* christenen, inheemse
hun godsdienst, **I-1** 50-54 < > **I-2** 3
hun christendom, **I-1** 18v, 56-59, 61, 65v, 89, 93v, 133, 148, 151, 173, 270, 338, 388, 512, 572 < > **I-2** 3, 14, 33v, 43, 254, 269, 295, 300, 338
kleding, **I-1** 132, 193 < > **I-2** 17
levensonderhoud, **I-1** 168v, 192, **I-2** 16v
voeding, **I-1** 20v < > **I-2** 16
hun woningen, **I-2** 16
Ambonse pokken, **II-1** 25, *zie ook* kinderpokken
analfabetisme, **I-1** 277, 292, 526, 538 < > **I-2** 46v, 62, 66, 97, 119, 123, 126, 200 < > **II-1** 31, 254 < > **II-2** 98, 111, 228 < > **III** 94, 178, 184, 188
apostasie van christenen, **I-1** 12v, 57, 146, 168, 216v, 480v < > **I-2** 182, 398 < > **II-2** 68, 95 < > **III** 59
Apostolicum, het (Twaalf Artikelen), **IV** 21, 128, 130, 133v, 138, 142, 149, 155v, 158, 172
approbatie, recht van, **IV** 2, 5, 89, 94-96, 101, en *passim* in deel I-III
arabische letter (Djawi), *zie* letter
arak, **I-1** 119v, 182, 254, 325, 401 < > **III** 126, 227, 234, 256
archivalia, archieven, archiefvorming, **I-1** 117, 285, 394, 503 < > **II-1** 31, 33v, 45, 48, 58, 238 < > **II-2** 20, 264 < > **III** 12, 28, 34, 94, 101, 157 < > **IV** 5-9, 12, 61, 92v, 116v
archief Ternate, **II-2** 325
armbusje, **I-1** 336 en *passim* in de visitatieverslagen
armen, *zie* diaconie
armenhuis, **I-2** *6* < > **III** 297-299, 340
armenzorg, *zie* diaconie
rol van de overheid, **II-2** 275 < > **IV** 2
Arminianisme, Arminianen, **I-1** 553 < > **I-2** 62, 151 < > **IV** 72, 155
armmeesters, **III** 17, 20, 31, *zie ook* diakenen
verkiezingsprocedure, **III** 17, 36v

arta, *zie* harta
Aruezen, **III** 130-133, 187, 220, 222, 227, 229-231, 250
Athanasianum, **III** 177 < > **IV** 147, 150, 155
attestatie (kerkelijk getuigschrift voor vertrekkend lid), **I-1** 213, 224, 293, 295 < > **I-2** 46v, 52, 81, 292 < > **II-1** 96 < > **II-2** 24, 27, 48, 83v, 156, 337v, 361 < > **III** 8v, 13, 118, 179, 236 < > **IV** 105, 122
avondgebed (gebedstekst), **I-1** 39, 44, *enz.* < > **IV** 88, 128-130, 138, 140, 146
avondgebed (bijeenkomst), **I-1** 173, 177, 186, 194, 237, 319, 323, 336, 341, 368, 402, 477, 496 < > **I-2** 10 < > **II-1** 147v, 149, 182, 343, 346-348, 395 < > **II-2** 18 < > **III** 15 < > **IV** 4v < > en *passim* in de kerkenraadsbrieven
avondmaalsbrood en -wijn, **I-1** 461, 470 < > **I-2** 381 < > **II-1** 281-283, 321, 415 < > **III** 313, 315
avondmaalsformulier, **I-1** 394 < > **II-1** 180 < > *zie voorts* liturgische formulieren
avondmaalsgerei, **II-1** 169v, 172, 250 < > **II-2** 141 < > **III** 59
avondmaalsviering, **I-1** 43, 84, 89, 172, 186v, 194, 225, 237, 291, 387, 412, 461, 470, 505 < > **I-2** 361 < > **II-1** 106, 225, 281 < > **III** 1, 3-7, 16v, 33v, 36, 312 < > **IV** 103v, 119, 175
  materie van het brood, **III** 312-315
  frequentie, **I-1** 84, 237 < > **III** 36, 189 < > **IV** 107, 120
  mannen en vrouwen (niet) gezamenlijk, **I-1** 187, 225, 237, 291, 376
  locatie, **I-1** 187, 225 < > **III** 8
  opvatting betreffende, **I-1** 422 < > **I-2** 281
  toelating, **I-1** 236, 324, 447 < > **I-2** 85v, 348 < > **II-2** 68 < > **III** 8, 70 < > **IV** 103
  tucht rond het avondmaal, **I-1** 84, 369, 453, 484, 493, 505 < > **II-1** 313 < > **II-2** 16, 45, 187 < > **III** 74, 110v, 116v, 209v, 361, 364, 370, 372v, 378, 380 < > **IV** 104v, 107 < > *zie ook* huisbezoek
  verplicht voor lidmaten/volwassen gedoopten, **IV** 103, 119
  voorbereiding, **I-1** 84, 98, 322, 324, 337, 400v, 512, 537 < > **II-1** 282, 321, 350 < > **II-2** 187 < > **III** 8v, 37 < > **IV** 119, en *passim* in de visitatieverslagen

Badjo-laut, **II-1** 152v < > **II-2** 35
balai (baleeuw, baleo, baleye), **I-1** 90, 171, 173, 205, 207, 210, 237, 435, 454, 475, 495, 503
balian (vrouwelijke sjamaan), **II-1** 381
Bandanezen, **I-1** 8v, 34 < > **III** 20-28, 68v, 137, 139v
  Bandanees kwartier te Batavia, **IV** 124
Batavia, kerkelijke gemeente te, **III** 427v, 431v
Batavia, kerkenraad van, *zie* kerkenraad, Batavia
bededag, biddag, **I-1** 34, 37v, 71, 80, 328, 360-362, 364, 389, 418v, 469 < > **I-2** 148 < > **II-2** 222, 338 < > **III** 168, 480 < > **IV** 99, 104, 120
  bededagsgebed, **I-1** 362
beelden, **I-1** 148, 150v, 388, 407, 429-431, 516
begraven, begraafplaats, **I-1** 48, 171, 461, 512 < > **I-2** 124 < > **II-1** 134, 185, 205 < > **II-2** 174, 300, 303 < > **III** 511
begrafenisgebruiken, **I-1** 171, 454, 520 < > **II-1** 337 < > **II-2** 153, 197 < > **III**, 220, 226v
bekering, **I-1** 55, 101, 128, 132, 155, 186, 248, 433, 456, 562 < > **I-2** 20v, 41, 119, 143v, 210, 284v, 295, 376, 504 < > **II-1** 123, 137, 150, 198, 341 < > **II-2** 255, 283, 345, 348, 351, 353 < > **III** 142v, 154, 235, 428, 431 < > **IV** 94, 121

belijdenis (doen), **I-1** 58, 83, 113, 229, 240, 260 *enz.* < > **I-2** 27 *enz.* < > **II-1** 102 *enz.* < > **II-2** 7 *enz.* < > **III** 8-10, 35, 43, 65, 288 *enz.* < > **IV** 107 < > *zie ook* lidmaten
is voorwaarde voor aanstelling tot dorpshoofd, **I-2** 501
belijdenisgeschriften,
van Athanasius, **III** 177 < > **IV** 147, 150, 155
Augsburgse Confessie, **I-2** 352v, *zie ook* Luthersen
van Banda, **III** 10v
van Batavia, **III** 10
Dordtse Leerregels, **IV** 117, 147, 155
de Drie Formulieren, **III** 33 < > **IV** 103, 117
Nederlandse Geloofsbelijdenis, **III** 11 < > **IV** 147, 149, 155
van Nicea (Niceno-Constantinipolitanum), **IV** 147, 155
beschaafd, beschaving, **I-1** 229 < > **II-2** 282, 328 < > **III** 346
besnijdenis, **I-1** 52, 133, 148, 151, 358, 382, 415, 429v, 441 < > **II-1** 1, 206, 220 < > **III** 25, 53v, 60v, 73, 77, 80 < > **IV** 108, 125
bibliotheek, **I-1** 125v, 156 < > **IV** 100, 110
bijbelvertaling, **IV** 127-155
Portugese, **I-2** 124, 131, 147, 160
Brouwerius, **I-1** 337, 345, 514 < > **I-2** 137-145, 162-181, 190, 205, 208v, 211v, 214v, 235, 243, 270, 303, 320, 351 < > **II-1** 148 < > **IV** 136v, 143, 158
Heurnius, **I-1** 563 < > **I-2** 137, 146v, 162, 164, 179, 235 < > **IV** 131-133, 153
Hodenpijl, **I-2** 260-263, 269 < > **IV** 152
Leydecker, **I-2** 80v, 131, 135-148, 151, 199, 203-216, 234v, 261, 294, 319-313, 344-349 < > **II-2** 252v < > **IV** 131, 136v, 143-145, 165-169 < > revisie ervan, **I-2** 160, 186, 214v, 222-224, 235, 244, 248, 252, 313, 324, 344-351
Ruyl, **IV** 130v, 133, 149, 156
Valentijn, **I-2** 80v, 135-148, 149-187, 187-193, 203-216, 217-226, 294 < > **IV** 152, 165-169 < > het auteurschap daarvan, 218v, 264-267, 270 < > beoordeling ervan, **I-2** 264 < > bijleggen van het geschil, **I-2** 266, 288
bijgeloof, **I-1** 9, 19, 52, 54-56, 187, 225, 451, 454 < > **I-2** 21, 376 < > **II-1** 135, 185, 188, 256v, 355, 387, 402 < > **II-2** 101, 153, 190v, 196v, 203-205, 253, 328 < > **III** 60, 64, 72v, 77, 82v, 220, 226, 292, 319, 326, 346 < > **IV** 103, 107-110, 118, 125
(overheids)optreden ertegen, **I-1** 62, 451 < > **II-1** 185, 188 < > **II-2** 196, **III** 61, 64, 72v, 102 < > **IV** 109, 125
boeken, **I-1** 11, 29, 31, 34, 68, 114, 117, 125v, 188, 252v, 299 < > **I-2** 2, 9, 31, 33v, 336, 344-351 < > **III** 95v
beschikbaarheid in de gemeenten, **I-2** 303, 540v, 547, 556v < > **II-1** 162 < > **II-2** 180, 182, 222, 233, 265, 284-291 (nader 288), 296-320, 330-334, 344-356, 363-367, 372-376, 378 < > **III** 41, 95v, 102, 145, 477v < > en *passim* in de visitatierapporten
met de hand gekopieerde , **I-1**67, 114, 118, 319, 497, 518 < > **I-2** 336 < > **IV** 132, 146, 151
boeten (op verzuim kerkgang, school, enz.), **I-1** 17, 20, 63v, 86, 88, 117, 173, 182, 184v, 200, 212, 221, 236, 264, 340, 381, 385, 417, 420, 502, 505, 572 < > **I-2** 5, 10, 17, 32v < > **II-1** 8v, 182, 295, 402 < > **III** 31
afschaffing, **I-1** 572 < > **I-2** 33, 118 < > **II-1** 339
pleidooi voor herstel, **I-2** 118
bonitan (vlerkprauw), **II-1** 153
Brahmanen, **I-1** 129, 150
brand, **I-1** 31, 34, 110, 186

bruidsschat, **II-1** 185, 194 < > **III** 229v, *zie ook* totaria
bruiloftviering (Europees), **I-1** 246 < > **II-1** 27, 35
burgers, *zie* vrijburgers
Butonners, **I-1** 184, 214
butu ulilima (butu, afgod), **I-1** 388

cakalele (krijgsdans), *zie* tjakalele
Casteel, *zie* Kasteel
castys, *zie* kasties
catechese, **I-1** 81v, 85, 91, 95, 101, 183v, 236v, 291, 299, 322, 341, 402, 474v, 478-480 < > **II-1** 122 < > **III** 21v, 24-26, 34v, 229 < > **IV** 4, 100
catechetisch materiaal, **I-1** 11, 183v, *zie voorts* de lijsten van aangevraagde boeken
catechismus, Maleis
  Aldegonde, **I-1** 11v, 95 < > **III** 16, 34 < > **IV** 128v, 138, 148, 155v, 170 en *passim*
  Borstius, **I-2** 270, 402 < > **IV** 144, 152, 156
  Djalan ca Surga/Wegh na den Hemel, van Spiljardus of Caron), **I-1** 297v, 302v, 320, 466, 533 < > **I-2** 9, 31, 49, 82, 87-94, 96, 98v, 101v, 110-117 < > **II-1** 202, 253, 272, 350, 352 < > **II-2** 44 *enz.* t/m 188, 224 < > **IV** 134v, 139, 150, 156
  Duirsma e.a., *Cort Begrijp*, **IV** 142-145, 153, 156
  Heidelbergse, *zie* Heidelbergse Catechismus
  Ichtitsaar Catechismoe, **II-1** 406 < > **IV** 139-141, 152 en *passim*
  Kort Begrip, *zie* Ichtitsaar, en **IV** 140v, 144v, 152-156, 171
  d'Outrein, Korte Schets (kindercatechismus), **IV** 141, 152, 156
  d'Outrein, Groote Schets, **IV** 142, 152
  40 Sual, **IV** 140v, 143-146, 156
  19 Sual, **IV** 140v, 143-146, 156, 162-164
catechismus, Nederlands
  Àldegonde, **III** 81 < > **IV** 155v, 170
  Borstius, **I-2** 270, 402 < > **II-2** 154 < > **III** 481 < > **IV** 140v, 144v, 152-156, 169
  Burs, *zie* Kort Begrip
  Duirsma e.a., Cort Begrijp, **IV** 142-145, 153, 156
  Heidelbergse, *zie* Heidelbergse Catechismus
  Hellenbroek, **I-2** 475, 477v < > **III** 481 < > **IV** 172
  Kort Begrip (Faukelius-Burs), **IV** 140, 143-145, 147, 152, 154-156, 171
  Lampe, **I-2** 475, 477v < > **IV** 173
  d'Outrein, **I-2** 261, 475 < > **III** 481 < > **IV** 141, 152, 156, 173
  Teellinck (Den weg der Zaligheyd), **III** 81, 84 < > **IV** 9, 134v, 139v, 156
catechismuspreek, **IV** 117v, 140
cemar kain, *zie* tjemar kain
censura morum, **I-2** 38 < > **III** 121, 369v < > **IV** 126
censuur (kerkelijke), *zie* tucht
champan, *zie* sampan
Chiauwers, *zie* Siauers
Chinees, Chinezen, **I-1** 42v, 54, 58, 62, 144, 182, 253v, 353v, 361, 431, 462 < > **I-2** 209 < > **II-1** 10-12, 14v, 17, 27, 32, 37, 63v, 75 < > **III** 82v < > **IV** 3, 59, 109, 125
  Christen-Chinezen, **I-1** 42, 58, 62, 144, 182, 184, 353v < > **II-1** 27, 46, 49-52, 67v, 92v, 140 < > **IV** 3
  verbod Chinese rituelen, **I-1** 431 < > **IV** 109, 125
Chinezenmoord, **II-2** 262 < > **IV** 59

Christendom (protestants)
grens met heidendom en Islam vloeiend, **I-1** 12v, 92, 453, 456, 519 < > **II-1** 380v, 385v
uitbreiding, **I-1** 249, 261v, 266, 297, 330v, 355, 398-410, 403, 408, 433, 436, 452, 466, 469, 472-477, 478-483, 492, 515-517, 521, 562, 565 < > **I-2** 122 < > **II-1** 119, 125, 135, 150, 168-171, 175v, 187, 212, 261-264, 354, 358, 389 < > **II-2** 115, 189, 236, 283, 289, 337 < > **III** 27, 263-265, 320 < > **IV** 7, 100, 108
Op Aru, Babar, Kei, Tanimbar, **III** 187, 224-226, 235, 238, 250, 258, 268, 274, 276, 288, 296, 305-307
op Sangihe, **II-2** 175
op Tagulanda, **II-1** 410
op de Zuidwester-eilanden, **III** 278, 289-292
christenen, inheemse, **IV** 3v
opinie over hun christendom, **I-1** 6v, 18v, 56-59, 61, 65v, 89, 93v, 133, 148, 151, 173, 270, 338, 375, 388, 512, 572 < > **I-2** 16-18, 190, 213, 236, 254, 259v, 289, 302, 386 < > **II-1** 3v, 69, 135, 153, 185, 339 < > **II-2** 22, 25v, 43, 82, 98v, 114, 152, 280-283, 327v < > **III** 229, 290-292, 308, 375
separatie van anderen, **II-1** 186 < > **II-2** 19, 85, 186v, 195
civilisatie, **I-1** 173, 376
classicale vergadering (in Indië), **I-1** 109 < > **III** 107v, 111
collecten, **III** 469, 470, 479, 510
comader, *zie* doopgetuigen
commissarissen-politiek, **I-1** 102, 121, 122-125, 159, 281, 286, 393 < > **I-2** 62, 296 < > **II-1** 370 < > **III** 71, 158v, 185, 195, 197, 201v, 219, 364, 366, 373, 449, 516 < > **IV** 2, 116, 126
compagniesboeken, **II-1** 224 < > **II-2** 317
compagniesbrief, **II-2** 122, 162, 167, 195, 198, 205, 219, 243, 298, 368 < > **III** 443
compagniesloge, *zie* loge
concordanties, **I-1** 32, 298 < > **IV** 171, 173
concubinaat, **I-1** 108, 222, 370, 377, 418, 431 < > **II-1** 8, 9-41, 56, 85, 88, 94, 96v, 109, 166 < > **II-2** 172, 208v, *enz.*
conflicten (van predikanten onderling, of met de overheid)
Appeldoorn vs. Hartong, **I-1** 274v , 281-283 en 288 < > **III** 169
Beekman vs. Lacaze, **I-2** 376
à Besten vs. overheid, **I-2** 397 < > **II-2** 273-279
De Bitter vs. overheid, **III** 238-246
Bonnus vs. overheid, **II-1** 55-66, 79
Brouwerius vs. overheid, **I-1** 347 < > **II-1** 128 < > **III** 173v, 179-181, 183
Burum vs. overheid, **I-1** 293
Carpius vs. Vosmaer, **I-1** 555v
Casier vs. overheid, **III** 194-215
Costerus vs. overheid, **II-1** 342, 369v
Dionysius vs. overheid, **II-1** 144-146
Van Einburch vs. Wiltenaar, **I-2** 502
Feylingius vs. Valentijn, **I-2** 38-41, 44-46, 63-66, 121
Fernant vs. overheid, **I-2** 382
Gideonsz van den Houten vs. overheid, **III** 104-114, 122
Gideonsz van den Houten vs. Pontcaes, **III** 90-100, 108v, 114-120
Gobius vs. overheid, **III** 295

Gordon vs. overheid, **I-2** 36-43, 63-66, 80 < > **III** 293v
Grieze vs. Steutel, **I-2** 444
Hek vs. Goting, **I-2** 555
Hek vs. De Leeuw, **II-1** 233, 237-248, 253
Hek vs. overheid, **II-1** 226, 249v
Hek vs. Vos en Vosmaer, **II-1** 209
Hodenpijl vs. overheid, **II-1** 342, 369v
kkr Banda vs. diaconie Banda en overheid, **III** 318, 321v en 335-341
kkr Banda vs. overheid, **III** 446-450
Lacaze vs. Stenvers, **I-1** 366
De Leeuw vs. overheid, **I-1** 531v < > **II-1** 206-209, 212, 237
Loyal vs. overheid, **III** 386, 390, 502
Manteau vs. de Large, **III** 259
Mazius vs. overheid, **III** 194-215
Mensing vs. overheid, **III** 400v
Molanus vs. overheid, **III** 186
Montanus vs. overheid, **I-1** 347
Noot vs. Brants, **II-2** 28, 45-49
Panterus vs. overheid, **III** 155v
De Praet vs. Vitriarius, **I-1** 104v en 118v
Rousselet vs. overheid, **III** 498-504
Van Schie vs. overheid, **III** 356, 366
Serruus vs. kkr Banda, **III** 357-374
Steutel vs. overheid, **I-2** 445
Struys vs. overheid, **I-1** 423-426, 487, 490-492, 524, 528 < > **II-1** 126
Sweerdius vs. overheid, **I-1** 308v, 313-315, 326, 329
Valentijn vs. kkr Ambon, **I-2** 80, 120
Verbeet vs. overheid, **III** 455-462
Contra-Remonstranten, **I-1** 553 < > **IV** 155
Copyeboeck, **III** *1* < > **IV** 8v
corcorre, corrocorro *zie* kora-kora
correspondentie, kerkelijke, **I-1** 393 < > **IV** 6, 8, 12, 116
onder open couvert, **I-1** 123, 190, 278, 286 < > **I-2** 296, 299, 326 < > **II-1** 396 < > **III** 158, 185 < > **IV** 2
corruptie, **I-1** 78 < > **I-2** 273 < > **III** 230v
cultuur, inheemse, *zie* adat
curatoren, *zie* schoolopzieners

dankdag, **I-1** 167, 201, 328, 418 < > **I-2** 172 < > **II-2** 224, 262 (Chinezenmoord)
dans (traditionele), **I-1** 16v, 52, 57, 182, 193, 217 < > **II-1** 185, 277 < > **III** 226, 257 < > *zie ook* lego-lego, tjakalele
dans (van Europeanen), **III** 386, 428, 430
dati, **I-1** 457
Deure der Waarhijd, **I-2** 136, 207, 213, 215, 217, 149-187, 233, 235v, 244 < > **IV** 136, 143
Deux-Aesbijbel, **I-1** 230 < > **I-2** 209 < > **II-1** 69v < > **IV** 132, 134, 154
diaconie, **I-1** 225, 230, 234-236, 266, 396, 462v < > **I-2** 410, 470, 489 < > **II-1** 65, 76v, 154, 184, 230, 250, 347, 349, 354, 362, 384 < > **II-2** 7, 25, 54, 77, 80v, 87, 103, 106v, 120v, 144, 152, 160, 179v, 219v, 291v, 303 < > **III** 471, 510-512 < > **IV** 2

beheer fondsen, **I-1** 234-236, 462v < > **I-2** 5v < > **II-1** 250 < > **III** 37, 90-94, 96-100, 145, 147, 150, 200, 204, 213v, 510-512 < > **IV** 114v
rente op belegde gelden, **I-1** 386 < > **I-2** 6 < > **III** 93, 93, 510v
inkomsten, **II-1**, 48
reglement, **I-2** 4-7
diaconieschool, **II-2** 380
diakenen, **I-1** 83, 225 < > **I-2** 48 < > **III** 17v < > **IV** 1, 5, 98, 111, 140, 143, 149 en *passim*
college van, **I-1** 396 < > **I-2** 4-7
taken, **I-1** 396 < > **IV** 102, 114v
verkiezing van, **IV** 5, 101, 111
diensttijd (verband), *zie* krankbezoekers, predikanten
discipelen, *zie* schoolmeesters/opleiding
discipelgeld, **I-1** 320, 563 < > **I-2** 229, 236-238 < > **II-1** 207, 213, 239, 246
djamans (volwassen doopleden), **I-1** 517, 521
Djawi, *zie* letter
dobbelen (toppen, tuysschen), **I-1** 80, 182v, 194 < > **II-1** 60, 63 < > **III** 157
doopbediening, **I-1** 15, 17, 30, 38, 42, 83, 172, 394 < > **I-2** 291 < > **II-1** 308, 314, 325 < > **IV** 103
aan adoptiefkinderen, **I-1** 75, 91, 331, 345, 440 < > **II-1** 64 < > **II-2** 32 < > **III** 42v, 50, 59, 65v, 71v, 252 < > **IV** 100, 106v, 118
handoplegging als substituut, **I-1** 75 < > **IV** 106v, 108
herdoop rooms-katholiek gedoopten, **II-1** 181
nooddoop, **I-1** 394
voorbereiding, **I-1** 496 < > **III** 18
voorwaarden, **I-1** 38, 42, 83v, 185, 323, 327, 356, 394, 421, 472, 477v, 506, 511, 537, 545, 57 < > **I-2** 76, 85v, 96, 412 < > **II-1** 107, 292, 335, 348, 382 < > **II-2** 31, 45, 62, 70 < > **III** 18, 59, 290
doopbekken, **I-1** 41
doopbelofte, **I-1** 544 < > **III** 19
doopbevoegdheid, **I-1** 38, 40 < > **II-1** 6v, 48, 101v, 106v, 111 < > **III** 12, 171 < > **IV** 73, 106, 118
doopboek, **I-1** 38, 117, 394 < > **IV** 119
doopformulier, **I-1** 11, 38, 331, 395, 423, 528 < > **II-2** 32 < > **III** 18, 290 < > **IV** 119, 155 < > *zie voorts* liturgische formulieren
doopgetuigen, **I-1** 30, 38, 327, 394, 406 < > **I-2** 76, 412, 415 < > **II-1** 48-50, 65, 67v, 181, 267-338 < > **III** 42v, 151 < > **IV** 103, 118
dooponderzoek, **IV** 119
doopopvatting, **I-1** 395 < > **II-1** 120
doopregisters, **IV** 103
doopvragen, **I-1** 327, 341, 394 < > **III** 18v
Doopsgezinden, **I-1** 345 < > **I-2** 132 < > **III** 151 < > **IV** 3
Dordrecht, synode van (1578), **III** 49
Dordrecht, *zie* Synode
Dordtse Leerregels, **IV** 117, 147, 155
draagstoel, **I-2** 462 < > **III** 356, 441, 507 < > *zie ook* visitatie/vervoermiddel
Drie Formulieren van Enigheid, *zie* belijdenisgeschriften

dronkenschap, **I-1** 25, 69-71, 89, 120, 163, 176, 194, 214, 246v, 255v, 270, 272, 333, 379, 385, 391, 399, 455, 460 < > **I-2** 89, 328v < > **II-1** 46, 56, 104, 107, 131, 149v, 177, 208, 215 < > **II-2** 7, 114, 135, 246, 249 < > **III** 17, 60, 157, 386, 401, 507
drukkerij (in Indië), **I-1** 332 < > **III** 414 < > **IV** 99, 107, 145
'duivel' (vooroudergeest), 'duiveldienst', **I-1** 16v, 19, 21v, 27, 50-54, 57v, 60v, 173, 193, 267v, 270, 338, 357, 407, 410, 415, 422, 496, 512, 516v < > **II-1** 3, 134, 150v, 153, 2-5, 222v, 257, 301v, 328, 336v, 355, 364, 380v, 385, 402, 405, 412 < > **III** 258, 290
duivelshuisjes, -altaren, **I-1** 249, 270, 437, 447, 450, 452, 480v, 498, 516 < > **II-2** 235 < > *zie ook* tutuo
duivelspriesters, **I-1** 267, 444v, 458, 472, 517 < > **II-1** 191
Duitsers (Hoog-Duitsers), **I-2** 298, 478, 530, 556 < > **II-1** 18 < > **II-2** 84, 106, 252, 258, 344 < > **III** 35, 42, 75, 215, 283 < > *zie ook* deel **IV**, Alfabetische lijst van predikanten
Duyts, *zie* taal
dwaalleer, **I-1** 533 < > **II-2** 337 < > *zie ook* Socinianen

ebbenhout, **II-1** 146
echtscheiding, *zie* huwelijk
Emden, *zie* Synode
Engelsen, **I-1** 31v, 34, 41, 68, 192, 202, 327v, 419 < > **III** 8, 38, 194
Engelse wijs (bij het zingen), **IV** 108
epidemieën, **I-1** 279, 360, 364, 494v, 519v, 525, 549 < > **I-2** 314, 386, 395 < > **II-1** 110, 115, 118-120, 123, 130, 148v, 172, 312 < > **II-2** 126, 141, 147, 149v, 155, 157v, 160, 168, 222, 224, 253 < > **III** 262, 306v, 384, 391v, 508 < > **IV** 177, 187
Europa, Europeanen, **I-2** 5 < > **II-2** 1
excommunicatie, **I-2** 277 < > **II-1** 198, 231, 340 < > **II-2** 27 < > **III** 9, 192, 302, 364-366, 370, 372v, 378 < > **IV** 105, 107, 121, 147, 155

feestdagen, kerkelijke, **IV** 104, 120
festo soudahan (slotfeest), **I-1** 454
financieel beheer, **I-1** 61-463 < > **III** 510-512 < > **IV** 7 < > *zie ook* diaconie/financieel beheer
formulieren, liturgische, *zie* liturgische formulieren
formuliergebeden, **I-1** 38, 41, 180, 396, 478, 503v, 566, en *passim* 'gebeden' < > **IV** 97, 140, 146v, 149, 155 en *passim* 'gebeden'
  vertalingen, *zie* formulieren, vertalingen
Franciscanen, **I-1** 13

gages, **I-1** 10, 92, 238, 524, 530, 534v, 560, 563 < > **I-2** 34, 41
galeien, **II-1** 101
gebeden (morgen- en avondsamenkomsten), *zie* avondgebeden, morgengebeden
gebeden (gebedsteksten)
  vertalingen: **IV** 128, 130v, 140, 142v, 145-149, 153, 155
gebedenboekjes, **IV** 148
geloofsbelijdenis, *zie* belijdenis, belijdenisgeschrift
gezangen (Maleise), **I-1** 80, 298, 311 < > **II-1** 403, 413 < > **III** 52 < > **IV** 129-131, 133, 146
godsdienstoefeningen, *zie* kerkdiensten
godsdienstvrijheid, *zie* vrijheid van godsdienst

godsoordeel, **II-1** 154, 193
gong, gom, **I-1** 52, 177, 219, 226 < > **III** 221, 231, 257
gongslag (aankondiging kerkdienst, avondgebed), **I-1** 177 < > **III** 219, 229, 269 < > *zie ook* tifa
gosok gigi, *zie* tandenvijlen
goudmijnen, **II-2** 197, 299
grafboek, **IV** 119
grafrechten, **I-1** 48 < > **III** 63v
Gudjarati, **II-1** 91 < > **III** 13, 63

halamanau(w)a (traditionele godsdienst op Ceram), **I-1** 447, 451
handoplegging
bij kleine kinderen, **I-1** 75 < > **IV** 106, 108
bij te bevestigen predikanten, **IV** 94, 101, 112
(h)arta (bruidschat), **I-1** 382, 484-486, 504, 513
Heidelbergse Catechismus (Maleis), **I-1** 125 (eerste vermelding van gebruik) 141, 252, 317 *enz.* < > **I-2** 2, 9, 13-16, 26, *enz.*, 104, 242, 390v (laatste vermelding) < > **II-1** 69 (eerste vermelding), *enz.* < > **II-2** 333 (laatste vermelding) < > **III** 39 (eerste vermelding), 476 (laatste vermelding) < > **IV** 110, 129v, 143v, 146, 149, 151-153, 155, 171-174
vertaling in het 'Ambons', **I-1** 529, 533
vertaling door Danckaerts, **I-1** 125 *enz.* < > **II-1** 69, 124 < > **II-2** 180 < > **III** 59 < > **IV** 110, 129v
vertaling door Hodenpijl, **I-2** 261
vertaling door Joh. Roman, **I-1** 288, 290 < > **II-1** 116v < > **III** 172, 176v < > **IV** 149v
vertaling door Valentijn, **IV** 152
vertaling door G.H. Werndly, **II-2** 222 < > **IV** 143v, 146v
behandeling in de zondagmiddagdienst, **IV** 117v
kennis en begrip van de HC, **I-1** 298, 491, 495, 497, 511, 514, 517, 547 < > **II-1** 298
Heidelbergse Catechismus (Nederlands), **I-1** 32, 183, 288, *enz.* < > **I-2** 478 < > **II-1** 122 < > **II-2** 122 < > **III** 7 < > **IV** 94, 96, 117, 123, 130, 149, 155v, 171-174
heidendom, heidenen, **I-1** 1, 6-9, 19, 27, 39, 49v, 53-56, 58, 62 < > **II-1** 1, 134, 188, 223, 337, en *passim*
aantrekkingskracht op christenen, **I-1** 18v, 93, 148, 270, 338, 388, 437, 447, 452, 512 < > **II-1** 135, 185, 187, 205v, 222, 337, 412 < > **II-2** 10-12, 14, 157, 214, 239
hervestiging bevolking, **I-1** 17, 21, 451, 520, 538 < > **II-1** 164, 193, 195, 206, 219, 267, 290 < > **II-2** 33, 60, 77, 199
Hindoeïsme, **I-1** 129v, 150
Historiën Davids, **I-1** 125, 298, 566 < > **I-2** 478 < > **II-2** 294 < > **III** 468, 481, 490, 506-508, 513-515 < > **IV** 172
Hstoriën Tobiae, **I-1** 114, 125, 566 < > **IV** 172
hoed (als symbool Compagnie/Christendom, *zie ook* tulband), **I-1** 421 < > **II-1** 262, 264 < > **II-2** 308
homoseksualiteit, **I-2** 342 < > **II-1** 71, 94, 103
hongi, **I-1** 134v, 159, 211 < > **I-2** 89, 558 < > **II-1** 164
hoofddoek of -sluier, **I-1** 186v
huisbezoek, **I-1** 84, 342 < > **I-2** 240-242, 354 < > **II-2** 379 < > **III** 9, 217, 515 < > **IV** 99, 107, 114, 118v
Huisboek van Bullinger, **I-1** 363 < > **I-2** 134 < > **I-1** 296 < > **IV** 172

Huispostille van Bulaeus, **I-1** 296, 298, 306v, 317, 327, 471, 563 , 566, 570 < > **II-1** 119, 170 < > **II-2** 294 < > **III** 198 < > **IV** 173
Huispostille van Schultetus, **IV** 173
huwelijk, **I-1** 340, 358, 382 < > **II-1** 8, 189v, 364, 369, 400 < > **II-2** 74, 191, 281 < > *zie ook* concubinaat
beloften, **III**, 49v, 54
commissarissen van huwelijkse zaken, **I-1** 396, 432 < > **I-2** 135
gemengd, **I-1** 471 < > **II-1** 133, 305 < > **II-2** 6, 167, 180 < > **III** 442
traditioneel **I-1** 52, 85, 125, 172, 192v, *zie ook* totaria
onder christenen, **I-1** 39, 63, 82, 85-89, 112, 172, 237, 322 < > **I-2** 181v, 224
onder moslims, **III** 60v, 63v, 73
ondertrouw, **I-1** 83, 86, 322, 358, 370-372, 382, 399v, 405, 418, 443 < > **III** 17v, 36, 49, 54, 70
is overheidszaak, **IV** 120
scheiding, **I-1** 88 < > **I-2** 8, 46, 51v
sluiting, **II-1** 139, 272 < > **III** 36, 48v
voorwaarden, **I-1** 326
van weduwen, **III** 49, 54
huwelijksformulier, **I-1** 11, 41, 67
huwelijkskwesties, **I-1** 87-89, 391 < > **II-1** 45v, 76, 133, 233-235 < > **II-2** 316 < > **III** 51-53, 55v

Ichtitsaar Catechismoe, **I-1** 184, 562 < > **I-2** 2, 9, 26, 31, 159, 182, 333 (laatste vermelding van gebruik) < > **II-1** 252, 298, 345, 380, 405 < > **II-2** 18, 54v, 64, 67, *enz.*, 238 (laatste vermelding van gebruik) < > **III** 18, 490 < > **IV** 139-141, 152
vertaling in het Ambons, **I-2** 262
auteurschap, **I-2** 31, 212, **IV** 140
Ichtitsaar Tebal (Tabal), **I-2** 395
instructies, **I-1** 35 (kb), 38v (kb), 110, 362v, 365v (kb), 397 (sm), 441 (kb), 566 (kb) < > **I-2** 132-135 < > **II-1** 1, 8v, 44, 179 < > **III** 11v, 39, 186, 217v, 245, 269, 276 < > **IV** 88-97
Islam, **I-1** 49, 54-56, 81, 133-135, 174, 180, 217, 298, 335v, 342, 357, 413, 440-443 < > **II-1** 3, 137, 192, 205 < > **IV** 109, *zie ook* Moslims
aantrekkingskracht, **I-1** 180, 187, 226, 519 < > **II-1** 70, 136, 155v, 222 < > **II-2** 68, 95, 100, 104, 167, 281
Allah-Deos, **I-1** 422
(gewenste) beperkingen vanwege de overheid, 39, 441, 443 < > **II-1** 134, 138v < > **III** 13, 53v, 60v, 73, 77, 102, 225, 232v, 270 < > **IV** 109
expansie, **I-1** 64, 146, 378, 388, 408, 412, 429, 443, 451, 520 < > **II-1** 1, 223
godsdiensthistorische plaatsing, **I-1** 54-56 < > **II-1** 1 < > **II-2** 197 < > **III** 25v < > **IV** 143
Islam en Maleis, **I-1** 171 < > **I-2** 12, 20v
op Ambelau, **I-2** 231
op Ambon-eiland, **I-1** 8, 17, 34, 50, 54v, 145 < > **I-2** 230
op Aru en Kei, **III** 129, 220, 222v, 227v, 258
op Pulau Ai, **III** 83
op Banda, **III** 20-28, 83, 95, 102v, 154, 274
op Buano, **I-1** 335, 356, 412, 442v < > **I-2** 231
op Buru, **I-2** 231

op Ceram, **I-1** 131, 142v < > **I-2** 231
op Hitu, **I-2** 230
op Leitimor, **I-2** 230
op Manipa, **I-1** 410v, 439-442 < > **I-2** 231
in Noord-Celebes, **II-2** 153
op Nusa Laut, **I-1** 226, 456 < > **I-2** 230
op Sangir, **II-1** 171, 404 < > **II-2** 39, 82, 153
op Saparua, **I-1** 226, 453, 456 < > **I-2** 8, 230
polemiek tegen, **I-1** 298, 342 < > **III** 25v < > **IV** 109, 125, 150
verbod op overgang naar, **II-1** 9
Islam en Christendom
grenzen vloeiend, **I-1** 440v, 512, 519 < > **II-1** 137, 156, 181, 257, 357, 363, 380 < > **II-2** 101, 104, 153, 157, 167, 171, 196, 281 < > **III** 59

jaarrekeningen, **I-1** 461-463 < > **III** 510-512 < > **IV** 7
Japanners, Japan, **I-1** 6, 23, 68, 184 < > **II-1** 15, 32, 46, 91v < > **IV** 3, 107
Christen-Japanners, **I-1** 23, 184 < > **IV** 3
Javanen, **I-1** 17, 50, 54 < > **I-2** 12, 138v, 155, 170, 294 < > **III** 83, 136-139, 142
Jezuieten (Jesuieten), **I-1** 1v, 408, 12v, 17, 20v, 23, 56-58 < > **I-2** 350 < > **II-1** 4v, 115, 131, 137, 185
Joden, **I-1** 345 < > **II-2** 340

kakehan (kakian, geheime mannenbond op Ceram), **I-1** 447
kannibalisme, **I-1** 6-8, 148, 226 < > **III** 430, 453
Kasteel Victoria, **I-1** 1, 11, 14, 205, 207 < > **I-2** 397
kasties, **I-2** 223, 231 < > **III** 178
Keiezen, **III** 126
Kenz Ulchaphi, *zie* Al-Kanz al Khafi
kerkboek, gereformeerd, **IV** 130, 140, 144, 146v, 153, 171
kerkboeken, **I-1** 554 < > **II-2** 309
kerkbouw, kerkgebouwen, **I-1** 6, 8, 48, 111, 117v, 139, 184, 368, 384, 414v, 453, 464, 483, 499, 502v, 507, 510, 515 < > **I-2** 57, 75, 77, 90, 107, 119, 292, 370-375, 387, 390, 454, 461-474 < > **II-1** 6, 45, 55, 111v, 187, 219, 282, 289, 292, 294, 298, 306, 311, 317, 330, 354, 356, 391, 397, 405, 408, 413 < > **II-2** 2, 8v, 16, 31v, 73, 78, 87, 132, 164v, 167, 174, 199, 227, 273, 277, 305v, 318, 328, 371, 377, 381 < > **III** 15, 34, 38, 63, 217, 397, 405, 427, 429v, 432, 447, 450, 479, 513 < > **IV** 99
Hollandse kerk te Ambon, **I-2** 54, 226, 292, 355, 369v, 397, 489
Maleise kerk te Ambon, **I-1** 30, 48, 397v, 462 < > **I-2** 5, 23, 31, 54, 112, 226, 231, 302, 323, 337, 369 < > nieuwe kerk: 371, 387, 390, 395, 397
op Pulau Ai, **III** 427, 429v, 479
op Lonthoir, **III**, 38, 397, 427, 430, 479, 488
op Neira, **III** 217, 427, 430, 445, 450, 468, 470, 510
op Wayer (Lonthoir), **III** 427, 430
Maleise kerk op Ternate, **II-2** 45
kerkbrief, **I-1** 404
kerkdiensten, **I-1** 3, 82, 92, 95, 104, 188, 194, 228, 236, 362, 441v < > **I-2** 369 < > **II-1** 54, 121, 180, 188 < > **III** 16, 89, 218 < > **IV** 118
verplichting tot bijwoning, **I-1** 17, 20, 85, 182, 184, 200, 223, 381, 402v, 417, 505, 568, 572 < > **II-1** 190

voertaal, **I-1** 80 < > **I-2** 28 < > *zie ook* Maleis/als taal van kerk en school
in de dorpen, **I-1** 117v, 139, 148, 170v, 216, 238 < > **I-2** 9, 31, 369, 375 < > **II-1** 148
tijdstip, **I-2** 355v < > **II-1** 278, 321, 409 < > **III** 95, 193, 269
kerkenraad (van Ambon, Ternate, Banda), **I-1** 70, 74-78, 80 < > **IV** 4, 101v, 113-117 < > en *passim*
van Kupang, **III** 516
ambtsgeheim, **III** 97 < > **IV** 117
af te leggen belofte, **III** 7
samenstelling, **I-1** 77, 225, 235, 251, 283 < > **I-2** 223 < > **II-1** 94, 110, 242 < > **III** 6, 39v, 66, 76 < > **IV** 5, 114
status leden, **II-1** 35, 340 < > **III** 212, *zie voorts* de gegevens bij de namen in tekst en annotatie
tucht over leden, **II-1** 60, 71
vergaderingen, **I-1** 83, 393 < > **III** 9, 12, 16 < > **IV** 102v, 115-117
verkiezing/vorming, **I-1** 77, 275v < > **I-2** 13, 20, 32 < > **II-1** 19v, 31v, 88, 94, 109v, 121, 149, 166v < > **II-2** 48 < > **III** 1, 3-6, 37v, 55, 446v, 449v < > **IV** 101, 111, 113
kerkenraad (van Batavia)
relatie tot de buitenkerkenraden, **I-1** 125, 209, 232, 239, 272v, 288, 292, 329, 522, 529, 574 < > **I-2** 166v, 278, 281, 293, 299, 322, 379, 394 < > **II-1** 56, 175 < > **II-2** 259, 278 < > **III** 9, 11v, 44v, 149, 155, 159, 163v, 169v, 182v, 252, 354, 404 < > **IV** 2
kerkgang, **I-1** 17v, 20-22, 26, 42, 58v, 79, 92, 116, 163, 182v, 203, 236v, 403, 505, 507v < > **I-2** 10, 27, 118, 241, 337 < > **II-1** 258, 266 < > **II-2** 259, 281 < > **III** 430v
kerkklok, **I-1** 125 < > **I-2** 93 < > **II-1** 125, 237, 241 < > **II-2** 129, 175, 349 < > **III** 83v, 109, 441, *zie ook* tifa, zeeschelp
kerkmarinjo, *zie* marinjo
kerkmeesters, **IV** 5
kerkmeubilair, **I-1** 276, 303, 462, 515 < > **I-2** 292 < > **II-1** 306, 408 < > **II-2** 87, 184, 274, 277, 305
kerkorde, **I-1** 250v, 391-398 < > **II-1** 87 < > **IV** 2
van Ambon 1673, **I-1** 392-398 < > **II-1** 157, 160-162, 179 < > **IV** 2
van Banda (geprojecteerd), **III** 124
van Batavia 1624, **I-1** 85, 95, 126, 251, 398 < > **IV** 2, 100-110
van Batavia 1643, **I-1** 251, 392, 398 < > **I-2** 173 < > **III** 65 < > **IV** 2, 111-126
voor Batjan, **II-1** 8v < > **IV** 109
van Dordrecht 1619, **I-1** 155, 366, 448
kerkslaven, **I-1** 461v < > **IV** 5
kerkzang, **I-1** 80v, 170v, 180, 189, 229, 238, 296, 298, 301, 311, 319, 368v, 400, 420 < > **I-2** 74 < > **II-1** 149, 217, 224, 239 < > **III** 16, 441 < > *zie ook* gezangen, psalmen, orgel
kerkzegel, **II-1** 44 < > **III** 46, 59, 70, *zie ook* illustraties
kimalaha (quimalaha, stadhouder van de sultan van Ternate), **I-1** 133, 142, 147, 166, 198, 205, 207, 210, 268, 273
kinderpokken, **I-2** 287, 467 < > **II-2** 147, 155, 157v, 168 < > **IV** 187
klapperolie, **II-1** 142
kleding, **I-1** 132, 193 < > **I-2** 17 < > **II-2** 32 < > **III** 142, 231 < > **IV** 125
klimaat, **I-1** 21, 80, 95, 216, 223, 397, 570 < > **I-2** 232, 290
koppensnellen, **I-1** 205, 217v, 220, 279, 437, 493 < > **I-2** 153
kora-kora, **I-1** 140, 198, 373 en *passim* < > **I-2** 82, 209 < > **II-1** 33, 75, 153, 186, 223, 360, 366

Koran, **I-1** 342 < > **I-2** 12, 215
Kort Begrip (van Faukelius-Burs), **I-1** 562 < > **I-2** 26, 31 < > **II-1** 213, 236 < > **III** 81 < > **IV** 139, 142-144, 146, 151v, 154v, 169
koster, **I-1** 461v < > **I-2** 5 < > **II-1** 181, 241 < > **II-2** 9, 11, 232, 253, 363, **III** 187 < > **IV** 5, 63v, *zie ook* marinjo
krankbezoekers, **I-1**, 38-40, 235, 362v, 441, 566 < > **IV** 4, 57-73, 84-93, 95v, 109, 118v, 144-147
beoordeling van, **I-1** 15v, 32v, 40v, 213v, 250, 270-273 < > **I-2** 123 < > **II-1** 368 < > **III** 71, 148, 150, 152, 157, 164, 166, 192v, 224, 235, 248, 252, 317, 320, 486
bevoegdheden, **I-1** 38, 40, 396 < > **II-1** 6v, 48, 101v, 106v, 111 < > **III** 12, 71, 218 < > **IV** 122
dienstverband, **I-1** 189, 535v < > **II-1** 377v < > **II-1** 120, 177 < > **III** 144, 262, 297, 353, 402 < > **IV** 61v, 91
instructies, **I-1** 38v, 365v, 441, 566-568 < > **II-1** 99 < > **III** 47, 217v, 219-222 < > **IV** 88-97
rapportage door, **I-1** 570 < > **II-1** 44v < > **II-2** 371-378 < > **III** 226-232
recrutering, **I-1** 41, 103 < > **I-2** 123, 343 < > **II-2** 253, 258 < > **III** 31, 47
reglement, **I-1** 363, 396v < > **III** 39
status, **IV** 91, 122
taken, **I-1** 396, 567 < > **I-2** 183 < > **II-2** 258, 337 < > **III** 198 < > **IV** 91, 95v, 122v
tractement, **I-1** 10, 524, 530v, 535 < > **II-1** 53, 102, 104, 106 < > **III** 251 < > **IV** 62
krokodillen, **II-1** 266, 366
kruidnagelen, **I-1** 6, 15, 92, 104, 134v, 140, 166, 186, 265, 320v, 334, 339, 398, 493 < > **I-2** 16v, 115 < > **II-1** 23, 157, 165

Labouwers, Labours (groep bewoners van Labuha op Batjan), **II-1** 5v, 45, 55, 73, 75, 81, 89v, 109, 148, 195 < > **II-2** 25, 86, 103v, 291
lanit(e), **I-1** 50, 458, *zie ook* 'duivel'
lebai (lebe), **III** 64
legaat-Hoffman, *zie* Lucia-Hoffman-fonds
lego-lego (dans), **I-1** 52, 182, 193, 541
Lenthila, **I-1** 50, 53
lepra, **II-1** 349, 392 < > **II-2** 18, 25, 81, 103, 106, 336
letter
Arabische ('moorse', Djawi), **I-1** 342 < > **I-2** 12v, 21, 23, 27, 183, 213, 311v, 390v, 481 *enz*. < > **II-1** 212, 263 < > **II-2** 19, 268, 347 < > **III** 24
Latijnse, **I-2** 312
Letterkonsten (Maleis), **I-1** *296*, 298 < > **I-2** 262, 313, 423 < > **II-1** 197 < > **IV** 134
Letterkonsten (Nederlands), **I-1** 252v, 466, 471, 560, 566 < > **I-2** 478 < > **II-1** 131, 197, 397 < > **II-2** 270, 294 < > **III** 95, 102, 465, 481, 490, 506, 508, 514v < > **IV** 171
lidmaten, **I-1** 89, 94, 104, 106, 113, 184, 186, 194, 225, 231, 236, 290, 299, 306, 313 < > **I-2** 57, 106, **II-1** 125, 128v, 333, 373 < > **II-2** 280 < > **III** 8, 42v < > **IV** 3, 173-194
aanneming, **I-1** 361 < > **I-2** 57 < > **II-1** 125 < > **III** 8 < > **IV** 103
voorwaarden daartoe, **II-2** 15, 104, 144
liederen, *zie* gezangen, psalmen
liturgie, *zie* kerkdiensten
liturgische formulieren, **IV** 106v, 110v, 113, 115, 137, 143v, 146, 148, 151v, *zie ook* avondmaalsformulier, doopsformulier, huwelijksformulier, ouderlingen

vertalingen, **I-1** 11, 41, 175, 252, 529, 562 < > **IV** 129, 132, 139, 142, 145v, 148, 150v
log(i)e (factorij, plaatselijke compagniesvestiging), **II-1** 207v, 347, 359, 391v, 395, 405, 410v, 414 < > **II-2** 2, 4, 6, 164, 174, 206, 248v, 349 < > **III** 141
loterij, **III** 63v, 73v < > **IV** 100
Lucia Hoffman-fonds, **I-2** 399, 446, 453, 455, 460, 475v, 478, 502, 535, 546, 553, 559 < > **II-2** 275, 294, 327, 338, 382, 385 < > **III** 445, 476, 504, 502, 508
Luthersen, **I-1** 327 < > **I-2** 337, 352v < > **II-1** 144 < > **II-2** 258, 283 < > **III** 197, 478 < > **IV** 1, 3

magie, **I-1** 52v, 511 < > **II-1** 134v, 185, 257, 402 < > **II-2** 26 < > *zie ook* matakau, tovenaar
Mahometanen, mahometisten, *zie* Moslims
Makassaren, **I-1** 163, 178, 320 < > **I-2** 191 < > **II-1** 52, 151v, 205, 372 < > **III** 135, 138, 142, 220, 223, 231
christen-Makassaren, **I-1** 320
Maleiers, **I-1** 198 < > **I-2** 2, 13, 137-140, 143-146, 206, 210, 223, 311, 349 < > **II-1** 15 < > **III** 136-138, 216, 223, 225, 241, 248 < > **IV** 107
Maleis, *zie ook* taal
christelijk Maleis < > **I-2** 12
grammatica, **I-2** 139-142, 144, 171, 175v, 205v, 208, 240v, 349, 351, 313, 348 < > **I-2** 348v < > **II-1** 197 < > **IV** 129, 132-134, 146, 150-152
Maleis van de moslims < > **I-2** 12, 170 < > **II-1**
kennis en gebruik ervan bij de bevolking, **I-1** 141, 176 < > **I-2** 11v, 14v, 57, 192, 209-212, 223, 240-243, 254v, 294, 300, 312, 393, 395 < > **II-1** 69, 180v, 258, 283, 289, 293, 298, 305, 339, 357, 368, 376, 378, 380, 400, 402v < > **II-2** 34, 63, 71, 74, 91, 117, 191, 196, 199, 208, 210, 215, 221, 377 < > **III** 78, 190, 132, 141, 229, 233, 240v, 290, 319, 411-414, 439
kerk- en schooltermen in het Maleis, **II-2** 372
Maleis als taal van kerk en school, **I-2** 9, 16, 26, 31, 36, 64, 114 *enz.* < > **II-1** 99 < > **III** 4, 16, 18, 24, 34, 247v *enz.* < > **IV** 3v
kwestie hoog en laag Maleis, **I-1** 252, 290, 345, 522v, 529v, 562 < > **I-2** 2 < > **I-2** 2v, 13v, 30, 34v, 43v, 135-148, 149-187, 220-225, 239-244, 303, 311v, 366, 393, 395 < > **II-2** 71, 155, 182, 252 < > **III** 216, 240v, 271v, 278, 411-414, 439, 441, 471 < > **IV** 13
Danckaerts over deze kwestie, **I-2** 172v
mardijkers, **I-1** 21, 58, 60, 230v < > **II-1** 10-17, 32, 85, 90v, 96v, 100, 113v, 125, 144 < > **III** 82-84 < > **IV** 3
marinjo (merinjo enz., bode, omroeper, koster), **I-1** 13, 88, 126, 168 < > **II-1** 179, 337, 388 < > **II-2** 278v, 293v, 300 < > **III** 61, 73, 75 < > **IV** 108
gage of ontbreken daarvan, **II-1** 132, 378v, 406v < > **II-2** 126, 147, 150v, 207, 213v, 216, 245, 299v, 307, 312, 322
marinjo van de Bandanezen, **III** 69
marinjo van de kerk (en school), **II-1** 58, 94, 333, 378, 388 < > **IV** 5, 106v < > *zie ook* koster
marinjo van de mardijkers, **II-1** 50 < > **III** 92
marinjo negeri (geweldiger), **I-2** 10 < > **II-2** 196
marinjo van de (christen)vrouwen, **II-1** 22v, 25, 49v, 67
status kerkmarinje, **II-1** 337, 388 < > **II-2** 175 < > **III** 388

taken, **II-2** 207, 214 < > **III**, 61, 64 < > **IV** 5, 103
matakau (mattacouw enz.), **I-1** 51v, 167v, 191, 415, 431
medicamenten, **I** 495 < > **III** 193, 234, 512
meerdere (bovenplaatselijke) vergaderingen, **II-1**, 113, 140 < > **III** 170 < > **IV** 1, 102, 106
meesters, *zie* schoolmeesters
melaatsheid, *zie* lepra
Men(n)isten, *zie* Doopsgezinden
mesties, mixties, **I-1** 118 < > **I-2** 52, 139 < > **I-2** 28, 223, 231 < > **II-1** 150, 176, 231, 237, 351 < > **II-2** 297 < > **III** 172, 212, 216, 227, 232, 235, 241, 262, 266, 290v, 340 < > **IV** 4, 72, 87
mestiese schoolmeesters, **III** 84, 212, 216, 235 < > **IV** 87
Middelburg, *zie* Synode
missigit (mesigid), *zie* moskee
Molukken (Noord-), **I-1** 160, 225, 235-238, 301, *zie ook* Ternate
moren, *zie* moslims
morgengebed (gebedstekst), **I-1** 132, 173 < > **I-2** 25 < > **II-1** 222, 306, 318 < > **II-2** 12, 144v, 165 < > **IV** 88, 128, 138v, 145
morgengebed (bijeenkomst), **I-1** 378, 485 < > **II-1** 48, 403, 411, 413 < > **II-2** 145, 169, 241, 25 < > **III** 229
moskee, **I-1** 337, 441v, 451, 456 < > **II-2** 281
als Maleise term voor kerkgebouw, **II-2** 372-376
moslims, **I-1** 1-8, 12, 39, 48v, 54-56, 64, 109, 151, 171, 176, 204, 218, 225v, 268, 298, 336, 405, 436, 438, 440-443, 451, 456-458, 467v, 537, 545 < > **II-1** 3 < > **II-2** 39 < > **III** 13v, 60v, 63v
dienen te worden afgescheiden van christenen en heidenen, **I-1** 17, 84, 248, 336, 405v, 415, 448v, 451, [457], 519v < > **II-1** 189, 192, 195, 257, 382 < > **II-2** 162, 194, 199, 242
gaan (niet) over naar het christendom, **I-1** 248, 328, 331, 338, 353, 401, 407, 409, 421, 466, 485, 492, 497, 519, 524, 538v, 545 < > **I-2** 51, 53, 59, 82v, 96, 155v, 160, 488 < > **II-1** 3, 131, 135, 166, 187, 200v, 207, 212, 216, 218v, 233, 254, 389, 403v < > **II-2** 19, 85, 186v, 195 < > **III** 19, 20-28, 80
motieven om (niet) christen te worden, **I-1** 186, 247, 249, 270v, 442, 445, 450, 458, 475v, 484, 493, 497, 520 < > **II-1** 3, 134-136, 138, 151, 302, 314, 328, 337, 398 < > **II-2** 43, 75, 85, 283 < > **III** 24, 68v, 80, 83v, 133, 139, 141v, 290, 319, 331, 434
mouwen (sjamanistisch priester), **I-1** 445
muziek (algemeen), **II-1** 29, 37

naam (christen-), **I-1** 38, 42, 442, 449, 269, 292 < > **III** 27 < > en *passim*
naamgeving, **I-1** 422 < > **II-1** 48, 139, 180, 205, 267-338 < > **II-2** 281 < > **III** 27, 323-329, 331-334
nagelen, *zie* kruidnagelen
'Nasarani (Nassarany)', **II-1** 138
Natahudi (titel hoofd van Mardika), **I-1** 450, 472, 481v
natuurramp, *zie* aardbeving, tsunami, vulkaanuitbarsting
interpretatie ervan, **I-1** 360, 364, 419, 426v, 430, 558 < > **I-2** 357 < > **II-1** 118, 435 < > **II-2** 222 **III** 88, 311v, 429, 479
Nederlanders, **I-1** 25, 34, 36, 89, 139v, 183, 194, 203v < > **II-1** 1v, 336 < > **III** 143

Nederlandse kerken, relatie Indische kerken met, **I-1** 35, 76, 91, 103, 110v, 124, 156, 260, 262, 265, 279, 286, 310, 331, 345, 348, 364-367 < > **I-2** 124, 234 < > **II-1** 140-142 < > **III** 1, 3, 8v, 11v, 43, 45, 51, 63, 72, 79, 101, 124, 163-165, 183 < > **IV** 2, 6, 116
Nederlandse Geloofsbelijdenis, **III** 11 < > **IV** 146, 148, 153
Nederlands (taal), *zie* taal
nitu (geest), **I-1** 50, 54 < > **I-2**
nootmuskaatpluk, **III** 175

oecumene, **III**, 8, *zie ook* doopsgezinden, luthersen, rooms-katholieken
Olilima, *zie* Ulilima
Olisiva, *zie* Ulisiwa
omlopend (leer)meester, **I-1** 568 < > **I-2** 9, 24, 32, 272 < > **II-1** 239 < > **II-2** 69, 358 taken < > **I-2** 24 < > **II-1**
omroeper (marinjo), **II-1** 292-296, 298, 301, 306, 312, 314, 321, 328, 330, 333, 343v, 393, 402, 406, 411, 414, *zie ook* marinjo
onderwijs, **I-1** 11, 22, 31v, 37, 43-45, 47, 62, 64, 90, 141, 194, 263-265, 518 < > **I-2** 9v, 13v, 17v, 21-27 < > **II-1** 178v < > **II-2** 369v < > **IV** 99
absenteïsme, **II-1** 187, 311 < > **II-2** 4, 88 < > en *passim* in de visitatierapporten
doel, **II-1** 376 < > **III** 83, 228 < > **IV** 108
financiering, **III** 63v, 74 < > **IV** 3
inspectie, **III** 61v, 64, 67 < > **IV** 3 < > en *passim* in de visitatierapporten
Latijnse school te Batavia, **II-1** 30
leermiddelen, **I-1** 114, 296, 334 < > **I-2** 9, 255, 318 < > **III** 39, en *passim* in de visitatieverslagen
leerplicht, **II-1** 8, 191, 395 < > **III** 83v
leerstof, **I-1** 11, 18, 44v, 62, 117, 141, 148, 173, 238, 264, 318, 320 < > **I-2** 9, 16, 26, 104 < > **II-1** 391 < > **III** 61, 81 < > **IV** 109
lijfstraffen, **I-1** 264, 320 < > **I-2** 10 < > **II-1** 238, 290 < > **II-2** 9, 36, 55, 65, 69, 196, 302v, 354v < > **III** 220, 228, 232
methode, **I-2** 69, 74, 78 < > **II-1** 255v, 385 < > **II-2** 240
aan meisjes, **I-1** 132, 138, 151, 173, 175, 185, 341, 248, 326, 335, 398, 402 < > **II-1** 270, 356, 388, 39 < > **II-2** 3, 31, 37, 40, 67, 190v, 194, 204, 206, 211v, 215, 238, 243, 282, 299v, 329 < > **III** 90 < > **IV** 3
Nederlandstalig, 31, 37, 41, 44v, 62-65, 93, 117, 141, 161, 357, 380, 397, 535 < > **III** 34, 39v
particulier, **II-2** 380
rijstrantsoen voor de kinderen, **I-1** 64v < > **II-1** 8v < > **III** 31v, 48, 64, 81 (gestopt), 84, 147
statistisch materiaal, **I-1** 22, 93, 100, 104v, 114, 117, 137v, 144v, 173, 175, 188, 194, 237v, 241, 251, 265, 313, 316, 318, 456 < > **I-2** 8, 29-31 < > **II-1** 54, 69, 161, 203-206 < > **III** 29, 57v, 90, 288 < > **IV** 173-194
vakanties, *zie* schoolvakanties
voertaal, **I-1** 28, 31, 41, 44, 62, 64v, 114, 117, 141, 299, 357, 380, 515 < > **I-2** 9 < > **II-1** 179, 186, 298, 400 < > **II-2** 377 < > **III** 241 < > **IV** 109
aan vorstenkinderen, **I-1** 46v < > **II-1** 189
zangonderwijs, **I-1** 81, 180, 320, 368 < > **I-2** 9, 32, 68, 74, 82 < > **IV** 102, 105, 119 < > *zie ook* de visitatierapporten, *passim*
zeggenschap kerk over, **I-2** 133-135 < > **II-1** 184 < > **III** 207v < > **IV** 3

bemoeienis overheid met, **I-1** 28, 113v < > **III** 29v < > **IV** 3
Onze Vader, het, **II-1** 307v < > **IV** 128, 130, 133v, 137v, 141, 143, 145, 147, 153-156, 168
oorlogen
Ambonse, **I-1** 133, 236, 277, 288, 443 < > **III** 167v
Engelse, **I-1** 41, 327v, 419 < > **I-2** 530 < > **III** 38, 168
Franse, **I-2** 285, 294, 393 < > **II-1** 131 < > **II-2** 1 < > **III** 357
Ternataanse, **I-1** 538 < > **II-1** 172, 176, 194
opleiding, *zie* schoolmeesters
oppermeesters, **I-1** 397 < > **I-2** 8v, 23v, 31, 54, 79, 276 < > **II-2** 358 < > **IV** 23, 61, 75-77, 79, 82
taken, **I-2** 24, 31, 341
opus operatum, **II-2** 282, 365
orangkaja-feest, **I-2** 328
Oranje, **I-2** 393v
orgel, **I-1** 303 < > **I-2** 292 < > **II-2** 184
ouderlingen, **I-1** 76v, 83, 395v, 440 < > **III** 1-7, 9-13 < > **IV** 5, 19, 96-118
Ambonese, **I-1** 83, 94, 186, 208, 235, 247, 382, 440 *enz.*
belofte bij bevestiging, **III** 7, 39
formulier voor de bevestiging, **IV** 139, 142, 146
hebben een eigen kerkbank, 276
status in de samenleving, **I-1** 77 < > **II-1** 15, 31v, 28, *en passim, zie* de opgave van hun maatschappelijke status in de tekst en de aantekeningen
taken, **I-1** 83v, 125, 187, 225, 237, 247, 323, 382, 395 < > **I-2** 32 < > **III** 9, 11v < > **IV** 102, 113v
overheid, kerk en, **I-1** 67-69, 105v, 109v, 122-125, 126v, 150, 197, 222, 280v, 284, 286, 329, 419, 429v, 515 < > **I-2** 8, 40, 43, 126, 131-135, 235, 365, 369, 377 (als zon en maan), 377-380, 382 < > **II-1** 9-41 (nader 28, 35), 55-66, 79v, 102, 121, 123v, 141, 174, 178-192, 339-343, 369v < > **II-2** 224, 273-279, 325, 346 < > **III** 11-15, 19, 32v, 36, 78, 152, 155, 158-164, 165, 170, 172, 175, 181, 194-216, 283, 381, 446-449, 456-461 < > **IV** 2v, 98v, 111, 116, 126 < > *zie ook* commissarissen-politiek, correspondentie, predikanten/conflicten
overheid en onderwijs, **I-1** 28, 113v < > **III** 29v < > **IV** 3
overheid als voedsterheer der kerk, **I-1** 47, 142, 185, 243, 426, 515 < > **I-2** 56 < > **IV** 2

Pampangers, **II-1** 49, 58, 74, 89, 91
'pandita', **II-1** 211
pantjallang, **II-2** 122v, 130, 141, 146, 150, 152, 224v, 256, 279, 281, 296, 372 < > **III** 513
Papoea's, **I-2** 453, 530, 535, 544 < > **II-1** 34 < > **II-1** 347 < > **III** 92, 98, 254, 256 < > **IV** 175
peremptoir examen, **I-1** 96, 105, 525, 573 < > **III** 251, 280 < > **IV** 25
perkeniers, **III** 263, 278, 289, 356, 368, 383, 397, 412, 429, 449
piëtisme, **III**, 425-433
pinang, **II-1** 164
plakkaten, **I-1** 183-185, 338, 382, 391, 429v, 449, 464, 529 < > **II-1** 63, 100, 109, 185, 190 < > **III** 52-56, 130, 241, 392
pokken, **II-2** 149v < > 160, *zie ook* Ambonse pokken, kinderpokken

polygamie, **I-1** 180, 211, 226, 520 < > **II-1** 155, 166, 181v, 207v, 222v, 267, 273, 278, 290, 292, 295 < > **III** 26, 220, 326, 442
Portugees, *zie* taal
Portugezen, **I-1** 1-9, 11-14, 17v, 20v, 23, 27, 50, 56v, 60, 62, 111, 184v, 187, 202, 226, 258v, 387 < > **I-2** 12 < > **II-1** 4
Portugese gemeente te Batavia, **I-1** 111
prauw, *passim*, *zie ook* vaartuigen, inheemse
predikanten, **IV** 4, 38-60, 88-97, 100-107, 112-121, 125 < > *en passim*
aanstelling/beroeping/overplaatsing, **I-1** 95v, 106v, 271, 286v, 308-310, 553 < > **II-1** 141 < > **III** 1, 3, 5v, 32v, 158, 160-163, 173-175, 182-184, 186, 188, 208, 260, 279v < > **IV** 93v, 101, 112v
conflicten onderling of met de overheid, *zie* conflicten
dienstverband, **I-1** 251 < > **I-2** 122, 125, 165, 390 < > **II-1** 113, 196, 199, 211, 213, 225, 235, 248 < > **II-2** 50, 262 < > **III** 87, 95, 102, 178, 62, 309 < > **IV** 91v
echtgenoten van, **I-1** 66, 72, 97v, 120, 154, 159v, 169, 231, 293, 300, 305, 314, 359, 362, 433, 495, 530 < > **I-2** 47, 62-64, 149, 249, 289, 292, 341, 395, 400 < > **II-1** 96, 98, 104, 143v, 146, 157, 208v, 238-240, 242, 248, 260 < > **II-2** 46v, 49 < > **III** 80, 88v, 118, 139, 146, 148, 169, 265, 282, 370, 378v
emeriti, **IV** 101, 113
formatie, **I-1** 149, 152, 170, 215, 234, 242v, 273, 279v, 284, 291v, 311, 349, 465, 536 < > **I-2** 33v, 79, 296, 364 < > **II-1** 118, 177v, 184, 369v, 223 < > **III** 189 < > **IV** 4
ideaalbeeld, **I-2** 286, 339 < > **II-2** 108
instructie voor, **III** 186 < > **IV** 88-95
klachten over, **II-2** 325v < > **III** 428, 431v, *zie ook* predikanten/conflicten
overlijden van een plaatselijk dienstdoend predikant of proponent: **I-1** 36 (Wiltens) • 145v (de Praet) • 176 (Butserus) • 192 (Helmichii) • 271 (Rogerius) • 280 (Brundt) • 289 (Hartong) • 292 (Ongena) • 294 (Van der Wee) • 300 (Jansonius) • 311 (Walrant) • 343 (De Jager, De Buck) • 347 (Rouwenius) • 419 (Gerardi) • 490v (Huisman, Montanus), 492 (Van Belle) • 497 (Durant) • 524 (Eldercampius) • 530 (ab Englisch) • 534 (Peregrinus) • 536 (Caheyng) • 555 (Schoonebeeck) • 557 (Vos) • 558 (Dix) • 564 (Du Bois) < > **I-2** 39 (Van Brussel) • 79 (Couterier) • 216 (De Mey) • 237 (Van Simey) • 248 (Witsonius) • 251 (Nucella) • 262 (Hodenpijl) • 274 (Spandauw) • 354 (Delmhorst en Van Loo) • 369 (Bontekoe) • 383 (Lacaze) • 391 (Beekman) • 396 (Netman en Weerman) • 398 (Hemsing) • 399 (Joh. Werndly) • 444 (Meynichus) • 454 (W. Pet) • 460 (Abrahami), 500 (Tileman dictus Schenck) • 503 (Van Einburch, Timpinga) < > **II-1** 120 (Abbema) • 130 (Brouwerius) • 158 (Huisman en Dionysius) • 259 (Van Andel) • 374v (Van Aken) < > **II-2** 111 (Van Wely) • 112 (Hupperts) • 113 (Boterkooper) • 130 (Cluysenaar) • 222 (Molt) • 230 (J.Th. Werndly) • 268 (Gervordinck) • 294 (à Besten) • 386 (Adams) < > **III** 79 (Gregorii) • 143 (Scipio) • 145 (Gideonsz van den Houten en Ritzius) • 148 (Lippius en Velthuysen) • 188 (De Moor en Brochbron) • 190 (Molanus) • 204 (De Graaf) • 259 (De Large) • 263 (Stevens) • 265 (Van der Linden) • 277 (Brakel, Du Bois) • 312 (De Graaf) • 320 (Cammiga) • 373 (Van Schie) • 379 (Nicolai) • 380 (Pastorius) • 382 (Cramer en Ens) • 384 (Moller) • 385 (Hartog) • 386 (Ten Holten) • 388 (Van Es) • 389 (Van Breen) • 398 (Beine) • 402 (Masius) • 406 (Lacaze) • 409 (Buurse) • 410 (Hobbelt) • 420 (Sanders Seylsma) • 438 (Oling) • 463 (Steutel) • 475 (Heineken) • 483v (Stoever) • 489 (Van Sinderen) • 494 (Vos)

schorsing of afzetting, **I-1** 71, 76, 126v, 256, 274v, 281-283, 297, 299, 343, 487, 490v < > **I-2** 36, 328v, 330, 341-344, 398 < > **II-1** 249v, 342, 369v < > **III** 196, 295, 303, 356, 366
taalkennis, taalstudie door, *zie* taalkennis, taalstudie
status, **I-2** 132 < > **III** 155, 432 < > **IV** 2, 90v
taken, **I-2** 32, 232 < > **III** 200 < > **IV** 4, 89, 93, 101, 113
tekort aan, **II-2** 221 < > **III** 168, 175
tractement en emolumenten, 225, 530, 535, 560, 563 < > **I-2** 165, 229, 236-238 < > **II-1** 103, 177, 196, 207, 213, 235, 238v, 251 < > **III** 95, 211, 426v, 432v, 457, 459, 516 < > **IV** 4, 92
tucht over, **IV** 105
als verzoener, vredestichter **I-1** 132, 139, 208, 322, 338, 368v, 379, 381, 450, 454, 513v, 526, 539 < > **II-1** 352 < > **II-2** 58, 72
predikantsweduwen, **I-1** 169, 225 < > **II-1** 261 < > **II-2** 111, 135 < > **III** 494 < > **IV** 92
predikantswoning, **I-1** 31 < > **II-1** 237, 240, 242, 244 < > **III** 191, 197, 430
predikanten: conflicten onderling of met de overheid, *zie* conflicten
prediking, **I-1** 31v < > **II-1** 207, 218 < > **II-2** 73, 190, 353, 355 < > **III** 132, 171, 218, 478v
tot heidenen, Moslims, **I-1** 407, 458, 468, 474v, 518 < > **III** 20-28, 132, 141
voorbereiding, **II-1** 231 < > **II-2** 180
preken, **I-1** 67, 79, 118, 139, 213, 290, 336, 363, 396, 432v < > **II-1** 69, 148v < > **III** 150, 234 < > **IV** 125, 132, 137v, 148, 150, 153
van Cornelis Aertsz, **I-1** 22
van Caron, **I-1** 319v, 419, 458, 466, 469v, 491v < > **I-2** 28, 180 < > **II-1** 176v, 180, 197, 211, 252v, 318, 379, 391, 409, 411, 414 < > **II-2** 2/17, 79v, 125, 128, 136, 141, 147, 177, 285-291, 294, 324, 332v, 366v, 381 < > **III** 234, 487, 490 < > **IV** 137v, 156
van Danckaerts, **I-1** 174 < > **IV** 148
van Heurnius, **I-1** 174 < > **IV** 153
van Molanus, **I-1** 529 < > **III** 204, 216 < > **IV** 150
van Spiljardus, **IV** 134
van Sweerdius, **I-1** 309
van Wiltens, **I-1** 139, 174, 301, 304, 318v, 327, 345, 432 < > **I-2** 9, 31, 69-71, 83/117, 173 < > **II-1** 122v, 162, 170, 177, 202 < > **IV** 132
preparatoir examen, **I-1** 366, 458, 465, 470, 571 < > **II-1** 170 < > **III** 251, 279 279 < > **IV** 25
prijzen (van goederen, voedsel), **I-1** 31 < > **II-1** 41 < > **III** 426v
Propaganda Fide, Congregatio de, **IV** 129
proponenten, **I-1** 46, 76v, 80, 82, 91, 94v, 96, 105-107, 112, 132, 149, 152, 188, 289, 312, 315, 488 < > **I-2** 136 < > **III** 58, 171, 260 < > **IV** 25, 38-76, 89, 93-95, 108, 118
bevoegdheden, **I-1** 77, 96, 107, 112, 188, 315 < > **II-1** 44, 72, 168, 175 < > **III** 58, 171, 260, 271, 273v < > **IV** 94v, 118
bevoegdheid tot benoeming/bevestiging, **I-1** 96, 105-107, 348, 364-367 < > **I-2** 136 < > **II-1** 140, 142, 175 < > **III** 260v, 279v, 282v
taken, **IV** 95
psalmen, psalmzang **I-1** 81v, 169, 180, 264, 298, 355, 370, 420-423 < > **I-2** 2 < > **II-1** 351 < > **II-2** 185, *zie ook* kerkzang
op de Engelse wijs, **IV** 109, 125
psalmberijming, **I-2** 256, 262v, 315-317, 319, 324, 344v < > **II-1** 116 < > **III** 341, 496, 498 < > **IV** 130, 138, 144, 146-148, 152v, 155

psalmboeken, **I-1** 97, 272, 466, 533 < > **I-2** 9, 124
puasa (islamitische vasten), **I-1** 453, 468

'racisme', **III** 307, 310v, 340, 348
regentijd, **I-1** 21, 130, 188, 223, 250 < > **I-2** 290, 387
Remonstranten, **I-1** 553 < > **III** 429 < > **IV** 155, *zie ook* Arminianen
repatriëring, verbod op, **III** 144
rooms-katholicisme, rooms-katholieken, **I-1** 39, 55v, 78, 185, 281, 327, 428, 435, 530v < > **I-2** 28 < > **II-1** 1v, 6, 23, 62, 107, 113v, 117v, 123, 134, 136-139, 141, 144, 154, 165v, 169, 181, 220 < > **II-2** 181, 283 < > **III** 197, 211, 260, 360, 451, 453 < > **IV** 3
  lof voor de missie, **III** 81
  nawerking na protestantisering, **I-1** 19, 78v, 184v < > **I-2** 12, **II-1** 154, 199, 201 < > **III** 83

sabir, **III** 130-136
saboa (hut), **I-1** 357 < > **I-2** 470
saboa (vlerkprauw), **II-1** 153
sacramenten, **II-2** 283
sago, sagu, **I-2** 16, **II-2** 33 < > **III** 138
saguer (sagoweer), **I-1** 120, 163, 182 < > **II-1** 105, 150, 164 < > **III** 131, 133
sampan, champan, **I-1** 325, 359, 416
Schatboek van Ursinus, **I-1** 298, 471 < > **II-1** 131< > **IV** 96, 122, 174
scheepstypen, inheemse, *zie* vaartuigen
scheiding der sacramenten, **I-1** 260, 331, 345 < > **I-2** 291, 363v
  niet toegepast, **I-2** 481, 483
school, *zie ook* onderwijs
  op de Bandaeilanden, **III** 29v
schoolexamens, **IV** 123
schoolgebouw, **I-1** 62, 506 < > **I-2** 77, 119 < > **II-1** 294, 344, 356, 408 < > **II-2** 87, 100, 132, 274
schoolleeftijd, **I-1** 138, 264, 398 < > **I-2** 3, 26 < > **II-1** 382
schoolmeesters algemeen, **I-1** 85, 97, 240, 259, 263-265, 319-321, 397v < > **I-2** 9v < > **III** 81 < > **IV** 4v, 78-87, 88-97, 101, 103, 106, 109, 113, 123v
  aanstelling, **I-2** 32 < > **II-1** 112, 372, 379v, 395 < > **II-2** 172, 175, 182, 233, 247, 293, 297, 299, 304, 314-318, 321v, 336, 346 < > **III** 207
  Ambonse, **I-1** 77, 88, 90v, 93, 95, 97-100, 156, 171, 212, 215 < > **I-2** *passim* < > **II-1** 156, 198, 201, 268, 301, 359 < > **II-2** 57, 62v, 65, 96, 233, 299, 305, 311, 317 < > **III** 269v, 296v
  bevoegdheden, **II-1** 224 < > **IV** 5
  is compagniesdienaar, **II-1** 367
  en dorpsbestuur, **I-1** 340, 368, 378, 389, 439, 449, 456, 459v, 499, 540v < > **I-2** 297 < > **II-1** 295, 301, 408 < > **II-2** 91, 127v, 148v, 153, 199v, 203v, 220, 239, 328, 351v < > **III** 441 < > **IV** 5
  gage, **I-1** 92, 132, 238, 319, 370, 383, 409 < > **II-1** 73, 143, 148, 184, 258v, 274, 301 < > **II-2** 37, 70, 98, 251, 279, 297-299, 304-306, 336 < > **III** 270, 452, 511
  huisvesting, **II-2** 132, 148, 174
  instructies, **I-1** (263-265), 319-321, 397v < > **II-1** 179, 218 < > **III** 62, 186, 269 < > **IV** 97, 102, 105, 113, 119v

klachten over, **I-1** 215, 334, 340, 375, 449, 460v, 478, 543 < > **I-2** 17v, 25v, 33 < > **II-1** 216, 240, 306, 325, 350, 368, 383 < > **II-2** 42v, 63v, 122v, 283v, 330, 351, 353v, 369 < > **III** 432
lof voor, **I-1** 369, 376, 380, 404, 471v, 500, 503v, 570 < > **I-22** 56, 78, 114, 297, 314 < > **II-1** 156, 198, 201, 301, 372 < > **II-2** 93, 208, 213, 217v, 299, 347 < > **III** 278
mestiezen, *zie* mesties/schoolmeesters
nascholing, **I-1** 206, 319, 368, 397, 450 < > **I-2** 22v, 234 < > **II-1** 219 < > **II-2** 356
Nederlandse, **I-1** 10v, 22, 28, 31v, 43-45, 76, 82, 90, 93, 95, 97, 99, 117, 156, 233, 252 < > **II-1** 48, 176, 185, 189, 196 < > **III** 2, 6, 19, 31v, 41, 46, 60, 62, 66, 74v, 81, 216, 488 < > **IV** 61-77, 78-87
opleiding, **I-1** 62v, 132v, 139, 143, 149, 152, 158, 161, 166, 171, 188, 195, 207, 217, 229, 236-238, 240, 264, 320, 399, 480, 500, 562v < > **I-2** 10, 20-23, 33, 227, 229, 234-238 < > **II-1** 207, 213, 239, 246v, 192 < > **II-2** 307 < > **III** 88 < > *zie ook* discipelgeld
reglementering, **I-1** 263-265, 319-321, 397v, 449 < > **II-2** 370 < > **III** 62, 186
status (jegens bevolking, overheid en predikanten) < > **I-2** 17, 145, 189, 396v < > **II-1** 142, 183, 246, 302, 328, 337, 377, 380v < > **II-2** 12, 70v, 211 < > **IV** 5
taken, **I-1** 319v < > **I-2** 9, 31 < > **II-1** 266, 361 < > **II-2** 159 < > **III** 62, 143 < > **IV** 4, 97, 102, 106, 109, 123v
vereisten, **I-1** 240, 319, 455
woning, **I-2** 119, 282, 289, 293 < > **II-2** 2, 9 < > **III** 411
schoolmeubilair, **I-1** 540 < > **I-2** 61, 75
schoolonderzoek, **I-1** 322
schoolopzieners, **I-1** 99-102, 263, 283, 320, 324, 397v < > **I-2** 133v
schoolorde, **I-1** 85, 263, 319-321, 449
schooltijden, **I-1** 320 < > **I-2** 9, 25, 31 < > **III** 62
schoolvakanties, **I-1** 265, 320, 334, 396-398 < > **II-1** 179 < > **III** 175
schoolverzuim, **I-1** 321, 340
Seminarium Indicum, **I-1** 175v < > **III** 87v
Seminarium Illustre te Batavia, **I-2** 384, 388, 391
Seminarie van Van Imhoff te Batavia, **III** 412
Siauers (op Banda), **III** 39, 83
sirih kauwen, **II-1** 237 < > **II-2** 281 < > **III** 134
slaven, slavernij, **I-1** 21, 51, 57, 68, 88, 158, 184, 186, 194-196, 202, 245, 254v, 361, 525 < > **I-2** 56 < > **II-1** 89-92, 134, 139, 183, 246v, 268 < > **II-2** 123, 169, 174, 176, 224, 230, 246, 249, 356 < > **III** 14, 64, 66, 74, 82v, 130, 262, 270, 511
breken van hun huwelijk door gescheiden verkoop, **III** 82
christen-slaven, **II-2** 356 < > **III** 14, 45, 82v
geestelijke verzorging van, **I-1** 83v, 106, 125, 182, 184-186, 194v, 394, 451, 484, 514 < > **I-2** 24, 124 < > **II-1** 67, 139, 169, 248 < > **III** 82v, 174
kerkslaven, **I-1** 461v
vrijgelaten, v rijgekochte slaven < > **I-2** 6, 290 < > **III** 298v
slavenhandel, **III** 127, 137, 221, 224v, 231, 268
soa (sociale eenheid), **III** 131
Socinianen, **I-1** 533 < > **III** 428
sodomie, *zie* homoseksualiteit
sopi, soopje, **I-2** 328 < > **III**, 227
Spanje, Spanjaarden, **I-1** 34, 535 < > **II-1** 1v, 5v, 15, 55, 101, 104-106, 113v, 118, 131, 137, 157, 163v, 168v < > **III** 52 < > **IV** 1, 3, 191

springtocht, **I-2** 271, 274v, 280, 334, 339 < > **II-2** 20, 22, 125 < > **III** 264, 284, 452
Staten-Generaal, **III** 158
Statenvertaling, **I-1** 183, 235, 285 < > **I-2** 161v, 183 < > **IV** 134, 153, 170, 172
statistieken kerk en school, **I-1** 144, 318 < > **I-2** 36, 53-55, 61, 66v, 73v, 84, 94v, 126-130, 194-198, 200-203, 245-247, 256-259, 276v, 429v, 439v, 442v, 447-451, 455-459, 479, 499, 526-529, 530-534, 537-546, 548-551, 553-557 < > **II-1** 69, 224, 389 < > **II-2** 109, 115, 264, 272, 320, 335, 342v, 357v, 378-380, 384 < > **III** 29, 90, 289-292, 365, 383, 385v, 388v, 391v, 394-397, 399-401, 403, 405-408, 411v, 415-425, 435-444, 447, 451 < > **IV** 1, 4, 175-196
strafrecht (zie ook godsoordeel), **II-1** 193
streektaal (algemeen), **I-1** 141, 391, 516 < > **I-2** 213, 242v < > **II-1** 179, 181, 183, 237, 247, 268, 369 < > **II-2** 74, *zie verder* taal
sultan van Batjan, **II-1** 3
sultan van Ternate, **I-1** 212, 497, 538 < > **II-1** 1v, 74v, 105, 115, 136, 139, 146, 155, 172, 194, 201
  contact met predikanten, **II-1** 146
sultan van Tidore, **II-1** 75, 201 < > **II-2** 84, 382
superstitie, *zie* bijgeloof
syncretisme, **II-1** 223 < > **II-2** 210
synode, Indische, **I-1** 285 < > **II-1**, 113, 140 < > **III** 170 < > **IV** 1, 102
Synode van Dordrecht 1574, **III** 38
Synode van Dordrecht 1578, **III** 49
Synode van Dordrecht 1618-1619, **I-1** 91, 156, 331, 344, 366v, 420, **I-2** 356 < > **II-1** 169, 173, 180, 187 **III** 7, 11, 71v
Synode van Emden 1571, **III** 48v
Synode (provinciale) van Middelburg 1591, **III** 35, 38, 71

taal, talen, **I-2** 28 < > **IV** 109
  van Ambon, **I-1** 141, 158, 176, 194, 299 < > **I-2** 11, 19v, 28, 30v, 34, 207, 210, 242, 262, 300, 308 < > **IV** 152
  Arabisch < > **I-2** 2 < > **I-2** 12, 20, 30, 143, 155, 178, 224, 313 < > **III** 177 < > **IV** 127, 140, 153
  van Aru, **III** 132, 229
  van Attingola, **II-1** 204
  Bandanees, **III**, 23, 69, 127
  Bengaals, **IV** 124
  van Bolaang, **II-1** 206
  van Buol, **II-1** 204, 222
  van Ceram, **I-1** 372, 402, 406, 409, 478, 486, 516 < > **I-2** 77
  Chinees, **IV** 121
  Grieks, **I-2** 23 < > **IV** 130v, 133, 136, 154
  Hebreeuws < > **I-2** 23, 143 < > **III** 177 > **IV** 154
  van Inabonto, **II-1** 359
  Javaans < > **I-2** 12
  van Kabaruang (Talaud), **II-1** 212
  van Kaudipan, **II-1** 203v, 222 < > **II-2** 32v
  Latijn, **I-1** 28 < > **I-2** 12, 30, 155 < > **IV** 124, 128v, 136, 150, 153
  Makassaars < > **I-2** 12
  Malabaars, **IV** 124

Malagassisch, **IV** 127v
Maleis, **I-1** 4, 11v, 28, 61, 64, 148, 171v, 309, 521 < > **II-1** 179 < > **IV** 127-170 *en passim*
Maleis laag of hoog, *zie* Maleis
van Manipa **I-1** 342
Menadonees, **II-1** 134, 183
Nederlands, **I-1** 28, 31, 36v, 41, 44v, 62-65, 93, 117, 132, 134, 141, 148, 299 < > **I-2** 30, 141, 393 < > **II-1** 114, 118 < > **II-2** 132 < > **III** 8, 78, 190, 241 < > **IV** 10
Pampangers (Kapampangan), **II-1** 58
Perzisch, **I-2** 317
Portugees, **I-1** 3v, 111, 179, 184, 272, 513 < > **I-2** 12, 124, 140, 174, 349v < > **III** 30, 123, 241, 341 < > **IV** 3, 124, 129, 133, 135, 140v, 153, 173
Sangirees, **I-1** 535 < > **II-1** 175, 180, 183, 185v, 196, 200, 216-219, 283, 307, 369, 381, 400 < > **II-2** 377 < > **IV** 154
van Siau, **II-1** 215
Singalees, **I-2** 212 < > **IV** 153
Spaans, **II-1** 58, 186 < > **III** 39, 241 < > **IV** 154
van Tagulanda, **II-1** 214
van Talaud, **II-1** 219 < > **II-2** 74
Ternataans, **I-2** 12 < > **II-1** 58 < > **IV** 129v, 133
Turks, **I-2** 317 < > **IV** 128
Uliassers, **I-1** 134, 148, 151, 170-175, 180, 265 < > **IV** 153
taalkennis, taalstudie van kerkelijke werkers, **I-1** 11, 15, 18, 32, 36v, 41v, 75, 98, 158, 160, 342, 490, 559, 574-576 < > **I-2** 2, 12v, 44, 74, 146, 153-155, 199, 206, 213v, 222-225, 267, 308 < > **II-1** 4, 175v, 179, 247, 266 < > **II-2** 112-114, 131, 133, 136-139, 143, 223, 264, 384 < > **III** 167, 172, 239-246, 282 < > **IV** 125, 127-155
van Nic. Hodenpijl, **I-2** 181, 213v
van De Large, **I-2** 218 < > **III** 248 < > **IV** 61, 151
van Leijdecker, **I-2** 153, 181, 213v
van Manteau, **I-2** 154, 224 < > **III** 154, 224 < > **III** 243, 248
van Valentijn, **I-2** 165, 169
van Van der Vorm, **I-2** 181, 213v
taalpolitiek, **I-1** 37, 44, 62 < > **III** 57, 190, 239-243, 247v
tabak, **II-1** 164
tandenvijlen, **I-1** 415, 430
tarre (inheems vaartuig), **III** 140
tarwe, **I-1** 461 < > **III** 313v
Ternatanen, **I-1** 17, 50, 92, 108, 147, 149, 202, 206, 211, 222, 226, 242 < > **I-2** 12, 138, 206 < > **II-1** 2, 15, 17, 34, 58, 75, 105, 111, 135, 139, 152, 155v, 159, 194, 201
theedrinken, **I-1** 314
Tidorezen, **I-1** 17 < > **I-2** 530 < > **II-1** 49, 75, 101
Tien Geboden, de, **IV** 100, 128, 130, 133v, 137v, 144, 148v, 154-156, 172
tifa (tyf) (trom), **III** 127
als vervanger van kerkklok, **I-1** 50, 177, 390, 479, 514 < > **I-2** 113 < > **II-1** 205, 387
Tiksar, **IV** 145, 156
tingan (tinang), **III** 28, 124-141
tjakalele (krijgsdans), **I-1** 217, 220 < > **III** 257
tjemar kain (ritueel bij eerste menstruatie), **I-1** 382, 415
Tominiërs (inwoners van Tomini), **II-1** 171, 175, 192

totaria, **I-1** 86, 125, 172, 192, 226, 340, 404, 439, 443, 450, 465, 484v, 514, 520 < > **III** 233, *zie ook* bruidsschat, huwelijkssluiting
poging tot ordening, **I-1** 85v, 172, 226
tovenaar, tovenarij, **I-1** 53, 226, 511v, 519
traktementen, *zie* gage
Trappen der Jeugd, **I-2** *478* < > **III** *465*, 480, **IV** 174
trouwbelasting, **I-2** 331
tuak (palmwijn), **III** 130v
trouwboek, **I-1** 394 < > **IV** 119
tsunami, **I-1** 426, 430 < > **II-1** 131
tuchtoefening, kerkelijke, **I-1** 73, 85, 89, 90, 116, 122, 170, 172, 275, 398, 562 < > **I-2** 272v, 277-279, 292 < > **II-1** 40, 46, 56, 71v, 198, 229, 231, 238, 340, 373 < > **II-2** 27, 156, 213 < > **III** 37, 53v, 110, 192 < > **IV** 104v, 120v
betreffende ambtsdragers, **IV** 105, 121
betreffende overheidspersonen, **II-1** 66, 390 < > **III** 37, 53v
rol overheid, **II-1** 190, 192-194 < > **III** 38, 155
tulband (als symbool Islam), **I-1** 217, 248, 412, 421, 427, 537 < > **II-1** 135, 155, *zieook* hoed
tutuo (toutouo), **I-1** 447, *zie ook* duivelshuisjes
Twaalf Artikelen, *zie* Apostolicum

Ulilima, **I-1** 1, 226, 447 < > **III** 221, 225, 227
Ulisiwa, **I-1** 1, 226 < > **III** 221, 225, 227

vaartuigen, inheemse, *zie* bonitan, kora-kora, pantjallang, prauw, sabir, saboa, tarre, tinang
vaderland (affectief, vergelijkend), **I-1** 65, 75, 98, 111, 124, 152v, 192v, 281, 308, 344, 365, 367, 415, 424, 443, 557 < > **I-2** 1, 20, 32v, 193, 222, 231, 237v, 277, 394 ('Nederlands Israël') < > **II-1** 81, 103, 140-142, 214, 283 < > **III** 81, 87, 112, 129, 159 ('ons Canaan'), 197, 206, 221, 271 < > **IV** 126
'lieve vaderland', **I** 243, 385, 407, 419, 424 < > **I-2** 120, 122, 216, 218, 248, 317, 380, 394 < > **II-1** 86, 100 < > **II-2** 20, 260, 263 < > **III** 81, 286v, 343v, 405v, 427
varkens, varkensvlees, **I-1** 56, 325, 512 < > **II-1** 402 < > **II-1** 248v, 319 < > **III** 26, 87
vasten- en bededag, *zie* bededag
vertalingen, **I-1** 15v, 18v, 26, 148, 151, 169v, 174v, 180, 252, 290, 297v, 300, 402, 406, 409, 433, 528, 562 < > **I-2** 2v, 9, 124, 261v < > **II-1** 200, 219 < > **III** 150, 176-178, 183v < > **IV** 127-169
vertaalprogramma < > **I-2** 4
vertellen (bijbelverhalen), **I-1** 180
Vijf Artikelen tegen de Remonstranten, **III** 7, 10
visitaties (op Ambon: generale visite), **I-1** 113-116, 118v, 148, 172, 187, 208, 225, 237, 267, 302, 318v, 321-323, 394v, 398, 496 < > **I-2** 88, 232, 296 < > **II-1** 183v < > **II-2** 21, 32, 39-42 < > **IV** 2, 4, 6v
bagage, **II-2** 166, 198
begeleiders, **II-2** 14, 148, 198, 310, 312, 366
bijzondere visite, **I-1** 113, 125
frequentie, **I-1** 132
door krankbezoekers, **I-1** 567 < > **I-2** 133 < > **II-2** 371-378
proviand, **II-2** 164, 166, 178, 201, 246, 308, 368 < > **III** 256, 272

staan stil, **I-1** 228 < > **I-2** 64, 282, 360, 362, 390-392, 453, 478v, 501, 503 < > **II-2** 72v, 111v, 123, 198, 229v, 245, 264, 271-273, 307, 362, 368, 382v < > **III** 293, 411, 413, 432, 434, 445, 454, 479
taken, **II-2** 201
vervoermiddel, **I-1** 130, 193, 302, 359, 399, 416, 473, 526, 546, 551 < > **I-2** 60, 121, 133v, 227, 462 (draagstoel) < > **II-1** 183v, 186, 204, 213, 223, 230, 268, 350, 376, 381, 387v, 397, 399v, 404, 410v, 414 < > **II-2** 9, 32v, 59, 73, 148, 161, 165v, 169v, 197v, 200, 207, 244, 308, 311v, 347, 365, 367v, 386v < > **III** 272, 356, 441, 445, 451-454, 507 (draagstoel)
vocabularia (Maleis, Uliassers), **I-1** 16 en 466 (Houtman) • 174, 466 (Heurnius) • 190, 277, 466 (Wiltens-Danckaerts, en *passim*) • 466, 492, 523 (Gueynier) • 466 (Ruyl) < > **I-2** 9, 13, 173 (Danckaerts) •175, 313 (Gueynier) • 313 (Leydecker) • 36 (editie-Loderus) • 206 (Danckaerts, Heurnius, Leydecker) • 261, 346 (bij de Leydecker-bijbel) < > **II-1** 186 (Sangirees) < > **III** 78 (Danckaerts) • 157, 238v, 243 < > **IV** 125 • 127v (Houtman) • 129 (Houtman-Ruyl) • 129v (Wiltens-Danckaerts) • 133 (Wiltens-Dts-Heurnius) • 137 (Gueynier) • 138 (Houtman) • 141v (Loderus) • 151v (Leydecker) • 153v (Heurnius)
voedsel, **I-1** 14, 54, 60, 325 < > **I-2** 16v < > **II-1** 41 < > **II-2** 164, 166, 329, 368 < > **III** 87, 130v, 134, 314, 211, 426, 443, 511
voorlezer, **I-1** (30), 161, 170, 234, 438, 444, 446, 524 < > **II-1** 16, 148
vooroudervereering, **I-1** 16, 171 < > **I-2** 499 < > **II-1** 134 < > **II-2** 153, 174, 204
voortplanting van het Christendom, **I-1** 92, 128v, 129v, 132, 143, 146, 155, 161v, 227v, 239, 260, 305, 469 < > **I-2** 2, 12, 19, 21, 180, 248, 378, 391, 393 < > **II-1** 5, 34, 99 < > **III** 60, 125, 132, 138, 141v, 217, 258, 270, **IV** 98v, 107v, 110 < > *zie ook* Christendom, uitbreiding
methode, **III** 218-222
voorzanger, **I-1** 176, 189, 398, 446 < > **I-2** 276 < > **II-2** 167, 258
Vrede van Munster, **II-1** 111
vrijburgers, **I-1** 92, 97, 169, 182-184, 215, 273 < > **I-2** 230v < > **II-1** 49, 92v, 237 < > **III** 82, 268 < > **IV** 5
vrijheid (en onvrijheid) van godsdienst, **I-1** 399, 408, 412, 471, 538 < > **II-1** 1-4, 9, 138v, 155, 169, 182, 191v, 263, 339 < > **II-2** 5, 68, 281 < > **III** 13v, 60v, 63v, 69, 73, 141
vrouwen (inheemse, Nederlandse), **I-1** 7, 19v, 22, 24v, 32, 34, 54, 58, 132, 138, 171, 225, 374 **I-2** 14, 21, 71, 401-428 < > **II-1** 22v, 25, 55, 59, 61v, 216, 236n, 260, 294, 354, 358, 361, 364v < > **II-2** 144, 212 < > **III** 229v, 233, 235, en *passim* in de visitatieverslagen < > *zie ook* onderwijs/aan meisjes
kennen geen Maleis, **I-1** 391, 421 < > **I-2** 14
kleding, **I-1** 54
vrouwelijke vorsten, **II-1** 194
vulkaanuitbarsting, **II-1** 131, 359 < > **II-2** 338 < > **III** 302, 305, 310-312, 479

weeshuis < > **I-2** 7 < > **II-2** 371, 379 < > **III** 378, 510, 512 < > **IV** 67, 70v, 115, 123
weeskamer < > **I-2** 5
weesmoeder, **II-2** 371, 511
weeskinderen < > **I-2** 6
wichelarij, **II-1** 185 < > **II-2**, 26 < > **III** 443
'wilden' (ongeciviliseerden), **I-1** 148, 206, 449
woordenboeken, *zie* vocabularia

zang, zingen, *zie* kerkzang, onderwijs
zangen, inheemse, **I-1** 193 < > **II-1** 277, 412
zeeroof, zeerovers, **I-1** 387, 453, 530, 535, 544 < > **II-2** 359v, 366, 383 < > **III** 130, 132, 134, 136, 140, 221, 223, 228, 230
zeeschelp (als communicatiemiddel), **II-2** 350 < > **III** 135
zending, *zie* voortplanting, Christendom-uitbreiding
ziekenhuis, **II-1**, 18, 35v, 58, 76v < > **IV** 123
Ziekentroost, **I-1** 180, 433 < > **III** 178 < > **IV** 147, 150, 155
ziekentroosters, *zie* krankbezoekers
ziektebeelden, **I-1** 189, 192, 309, 329, 332, 344, 347, 524, 495 < > **I-2** 131, 216, 358, 359, 494 < > **II-1** 110, 146, 260 < > **II-2** 130v, 244 < > **III** 191, 263, 275, 313, 389, 433, 484
zingen, **I-1** *zie* kerkzang, psalmen, gezangen
zondagsrust, **I-1** 103, 181v, 183, 215, 319, 381, 383, 431 < > **I-2** 17, 27, 118 < > **II-1** 55, 59, 188, 208 < > **III** 14, 64, 66, 72v, 218, 269 < > **IV** 108v, 125
zondagsviering, **I-1** 82, 85, 126, 222, 402 < > **I-2** 134 < > **II-1** 8 < > **III** 72, 218, 269 < > **IV** 109
zonde, zondigheid, **I-1** 24, 36, 55, 61, 80, 203, 237, 246, 248, 255, 271, 288v, 360, 364, 385v, 409v, 415, 419, 423-425, 427, 430, 495, 517v < > **I-2** 263, 325, 347, 386 < > **II-1** 100, 105, 128, 166, 190, 235, 378 < > **II-2** 163, 167, 172, 180, 213, 232, 255, 265, 359 < > **III** 10, 21, 23, 25v, 53v, 69, 88, 110, 119, 169, 211, 217, 378, 384, 442v, 469 < > **IV** 90, 96, 104v, 120-122, 161
Zuidland, het, **III**, 124
zwangy (suangi), *zie* tovenaar

Register van bijbelteksten

In deze lijst zijn directe en indirecte bijbelcitaten en verwijzingen naar bijbelteksten alsmede in de documenten vermelde teksten voor predikaties opgenomen. Niet opgenomen zijn de in de documenten veelvuldig voorkomende bijbelse noties die niet direct aan een tekst te koppelen zijn, evenmin bijbelteksten die worden genoemd in een discussie over de juistheid van vertalingen.

Genesis
1-3, **III** 21
2:24, **II-1** 182
8:11, **III** 159
9:27, **I-1** 260
19, **I-1** 203; **II-1** 131, 208
27:22, **III** 160
49:25, **II-1** 227

Exodus
25:5, **I-2** 249
34:12, **III** 12
35:7 en 23, **I-2** 249

Leviticus
16:29, **I-1** 184
23, **I-1** 423

Numeri
16:16-20, **III** 162
17:8, **I-1** 424
22 en 23, **II-1** 226
25, **III** 85

Deuteronomium
5:14, **I-1** 184
7:2, **III** 13
12:2, **I-1** 173
24:5, **III** 89
28:7, **II-1** 176
32:5, **II-1** 343
32:13, **I-2** 336
32:20, **II-1** 342

Rechters
5:22, **III** 89
5:31, **I-1** 424, 428; **I-2** 393
6:12-14, **I-2** 393
16:23, **III** 258
17:13, **III** 161

Ruth
1:16, **III** 159

1 Samuel
2:35-36, **III** 162
5, **III** 258
19 en 20, **II-1** 53
22:18-19, **II-1** 195
24:11, **I-2** 386

2 Samuel
1:20, **I-2** 357
6:6-7, **III** 162
7:1-16, **I-2** 294

1 Koningen
4:25, **II-1** 195
5:1-5, **I-2** 294
6:7, **I-2** 397
14:16, **I-1** 517
14:23, **I-1** 173
17:1, **III** 161
17:18, **II-1** 69
18:17, **III** 161
18:21, **I-1** 512

2 Koningen
6, **III** 161
9:2, **I-1** 427
9:30-37, **I-1** 425, 433
11:18, **III** 13
16:11-16, **III** 161
17, **I-1** 21
17:24-41, **I-1** 21
17:27, **III** 161
18 en 19, **II-1** 192
19:35, **I-2** 294
26:16-20, **III** 162

1 Kronieken
9:22-23, **III** 162
16:36, **I-2** 388

2 Kronieken
6:2, **II-2** 381
15:2, **I-1** 183
19:11, **I-1** 183
20:12, **II-2** 262
23:17, **III** 17

Ezra
7:25, **I-1** 183

Nehemia
13:19-21, **I-1** 184

Ester
1:12, **III** 12
4:14b, **I-1** 489

Job
1, **I-1 427**

Psalmen
8:3, **I-1** 513
20:8-9, **II-1** 176
23, **I-2** 478; **III** 147
23:1, **I-1** 369
23:2, **III** 152
25, **II-2** 347
30:6, **I-1** 560
34:11-12, **III** 435
34:12, **III** 488
47:10, **I-2** 394
67:3, **I-2** 309
68:12, **III** 159
69:10, **II-1** 248
71:16, **III** 463
82, **III** 258
87:4, **II-2** 348

87:5a, **II-2** 355
87:6, **I-2** 309
91:1-2, **II-1** 78
118:5, **III** 480
119:106, **II-1** 226
120:3-4, **II-1** 77
122:6, **II-1** 241
124, **II-2** 262
133, **I-1** 67
134, **I-2** 294

Spreuken van Salomo
11:30, **I-2** 454
15:1, **I-2** 281
15:15, **I-1** 386
16:9, **III** 148
17:15, **II-1** 78, 210
18:8, **III** 121
22:6, **II-2** 345
26:11, **III** 444
28:13, **II-2** 23
29:18, **II-1** 2, 399
30:12, **II-2** 160

Prediker
4:12, **I-2** 292; **III** 164
12:1, **II-2** 354
12:13-14, **I-2** 535

Hooglied
2:2, **III** 46, 70
2:14, **I-1** 557
8:11, **III** 414

Jesaja
2:2, **I-1** 229
2:3, **II-1** 141
2:4, **I-2** 295; **II-1** 141
5:2-4, **III** 354
6:6-7, **I-2** 228
9:1, **I-1** 302, 303; **I-2** 393
9:11, **I-1** 385
11:9, **III** 159
19:18, **III** 242
30:21, **III** 421
42:3, **I-2** 304
43:2, **II-2** 176
44:9-20, **III** 443
43:21, **I-2** 283
49:8, **II-2** 345
49:22-23, **I-1** 185
49:23, **I-1** 515; **I-2** 291
52:7, **I-2** 384; **II-1** 169; **III** 88
54:5, **II-2** 258
55:11, **I-2** 306
58:14, **II-2** 110
59:19, **II-2** 258
60:21, **I-2** 285
61:3, **I-2** 389
62:1, **II-2** 231
62:1-2, **II-2** 257
66:8, **II-2** 258

Jeremia
1:7, **I-2** 453
1:7b, **III** 495
2:13, **I-2** 386
6:11-12, **I-1** 204
9:1, **I-1** 228
31:34, **I-1** 555

Klaagliederen
1:17, **II-1** 169
3:22, **I-1** 426

Ezechiël
3:18 en 20, **I-1** 415
11:19, **I-1** 94
33:6 en 8, **I-1** 415
33:11, **III** 465
36:26, **I-1** 94
38 en 39, **I-1** 425

Daniël
4:27, **I-1** 386
4:29vv, **II-1** 262
6:9 en 16, **III** 163
9:19, **II-1** 226

Joël
2:32a, **I-1** 385

Amos
6:6, **I-1** 557; **II-1** 69

Micha
5:1, **I-1** 230
7:9, **II-1** 78

Nahum
1:2-7, **III** 480

Habakuk
2:16, **III** 444

Haggai
2:8, **I-1** 568; **II-1** 338

Zacharia
3:2, **I-1** 427
4:10, **III** 414
11:7, **III** 410

Jezus Sirach
7:26, **I-1** 433

Matteüs
3:9, **I-1** 24, 528; **III** 309
5:6, **I-1** 369
5:14 en 16, **III** 161
5:23-24, **I-1** 67
6:28, **I-2** 394
7:1, **I-1** 276
7:6, **III** 290
7:12, **III** 200
8:9, **I-2** 453
9:36, **I-2** 384
9:37, **II-1** 93, 220
9:39, **II-1** 169
11:12, **II-2** 359
11:17, **III** 88
11:25, **I-1** 407
11:29-30, **I-1** 159
13:3-8 en 23, **I-2** 285
13:24-30, **II-1** 213
13:30, **II-2** 82
13:33-43, **II-1** 211
13:43, **I-1** 428
17:17, **II-1** 343
18:6, **I-1** 183
18:6-7, **III** 217
18:20, **II-1** 225
19:13-15, **III** 72
19:14, **III** 66
22:1-27, **III** 171

22:11-12, **I-1** 361
23:24, **II-1** 227
25:14-29, **I-2** 295
25:21, 23, **I-1** 67; **I-2** 548; **II-1** 42; **II-2** 231

Marcus
3:9, **II-2** 82
4:28, **I-1** 229
7:8, **I-2** 96
9:35, **III** 271
12:17, **III** 449
14:72, **I-1** 248

Lucas
3:8, **I-1** 528
14:23, **II-1** 339
14:28, **II-2** 137
14:28-29, **II-2** 134
16:29, **I-2** 536
18:9-14, **II-2** 345
18:13, **III** 469
19:12-27, **I-1** 74
19:41-42, **II-2** 345
36:50, **I-1** 248

Johannes
2:17, **II-1** 248
3:2, **II-1** 69
4:12, **II-1** 12
6:70, **II-1** 211
13:2, **II-1** 211
15:1-5, **III** 61
16:29, **III** 431
17:3, **II-1** 392
20:21, **III** 162

Handelingen der Apostelen
1:8, **II-1** 141
2:4, **III** 59
2:4 en 11, **II-1** 179
2:11, **II-1** 124
2:21, **I-1** 385
2:40, **II-1** 343
2:42, **I-1** 67
2:47, **I-1** 371
2:47b, **I-1** 267
4:19, **III** 165
4:32-34, **II-2** 383
5:29, **III** 163, 165
7:27, **I-1** 407
8:14, **III** 162
9:15, **III** 161
11:22, **III** 162
14:15, **III** 89
14:27, **I-1** 136
16:7 en 9, **III** 229
16:9, **I-1** 568; **II-1** 213
17:24-25, **III** 470
19, **I-1** 371
19:1, **II-1** 139
20:21, 26-27, **I-2** 535
20:25-27, **II-2** 263
23:11, **III** 161
26:15-18, **III** 161

Romeinen
1:16, **I-2** 304; **III** 463
3:8, **III** 442
3:21-22, **I-2** 19
6:6, **I-1** 386
8:19 en 21, **I-1** 427
8:22-23, **I-1** 263
8:32, **I-1** 368
9:5, **III** 159
10:9-10, **III** 229
10:13, **I-1** 385
10:17, **I-1** 236
11:5, **II-1** 213
11:17-18, **II-1** 141
11:25, **I-1** 263; **II-1** 213; **II-2** 117
11:25-26, **I-1** 403, 535; **II-1** 174; **II-2** 117, 287
11:26a, **II-1** 338
12:1, **III** 355
12:13, **II-1** 211
12:15, **I-2** 301; **III** 159
15:27, **II-1** 141
16:14, **II-1** 139

1 Korintiërs
1:12, **II-1** 139
1:21 en 27, **I-1** 407
1:23, **I-2** 156
1:26-27, **I-1** 336
2:2, **I-2** 7
3:2, **I-2** 28
3:4-5, **II-1** 139
3:6, **I-2** 389; **II-1** 119
3:6-7, **II-1** 391; **III** 271
3:6-8, **I-1** 32
5:5, **I-1** 533
6:20, **III** 54, 58
7:8-9, **II-1** 26
7:9, **III** 49
7:14, **III** 59
8:4-5, **III** 88
9:11-12, **II-1** 141
9:16, **III** 463
9:16b, **II-2** 325
9:20, **II-1** 185
11:28, **I-1** 368
11:28-29, **II-1** 282
11:29, **II-1** 231
12:12vv, **I-1** 301
12:26, **II-1** 208
13:4-7, **I-1** 276
14, **II-1** 238
14:1, **I-2** 39
14:4, 6, 12, 19, **I-2** 161
14:19, **I-1** 290; **III** 272
14:19-20, **I-2** 28
14:33, 40, **I-1** 82
16:20 en 24, **I-1** 371

2 Korintiërs
1:3, **I-1** 424
2:16, **II-2** 263
3:6, **II-1** 345
4:7, **I-2** 266; **III** 271
5:2 en 4, **I-2** 454
5:14, **II-1** 207
5:18, **II-2** 382
5:20, **I-2** 365
6:1, **I-2** 27
7:2, **II-1** 141
13:13, **II-1** 403

Galaten
1:4, **II-1** 70

Efeziërs
1:18, **II-1** 338

1:19, **I-2** 105
2:13, **I-1** 302
3:8, **III** 424
3:20, **I-2** 476
4:1-2, **III** 217
4:4-8, **III** 159
4:8, **I-2** 389
4:11, **III** 161
4:24, **I-1** 386
5:14, **I-1** 428
5:23, **I-1** 301
6:19, **I-2** 537
6:24, **I-2** 318

Filippenzen
1:27, **III** 217
2:11, **I-1** 260
2:15, **III** 355
4:1, **I-1** 407
4:5, **III** 448
4:8, **II-2 276**

Kolossenzen
1:18, **I-1** 301

1 Tessalonicenzen
1:9, **I-1** 403
2:18, **I-1** 533
5:8, **I-2** 39

1 Timoteüs
1:3, **III** 162
2:4, **I-2** 19
3:4-5, **III** 44

2 Timoteüs
2:15, **I-1** 560
3:5, **III** 291
4:2, **II-1** 199; **III** 355
4:5b, **I-2** 536
4:7-8, **II-1** 197

Titus
1:5, **III** 162
1:12b, **I-2** 2
3:13, **II-1** 139

Hebreeën
1:9, **I-2** 389
5:6, **I-1** 424
13:21, **III** 355

Jacobus
1:17, **I-2** 4
1:22, **II-1** 95

1 Petrus
2:2, **I-1** 185, 303, 399; **I-2** 28
2: 4-5, **III** 355
2:9, **I-2** 164, 338
5:1-2, **III** 161
5:2-3, **II-2** 139

2 Petrus
1:8, **II-1** 208
2:9b, **II-1** 220
2:22, **III** 444

3 Johannes
:9 en 10, **II-1** 195

Judas
:5, **II-2** 280

Openbaring van Johannes
1:16, **III** 475
2:1, **II-2** 108
2:10, **III** 391
2:13, **I-1** 306; **III** 290
3:11, **II-1** 172
3:16, **I-1** 228; **II-1** 245
3:18, **I-1** 128
11:15-19, **I-1** 428
12 en 13, **I-1** 425
12:14, **I-1** 428
13 tot 19, **I-1** 425
15 en 16, **III** 88
16:17-21, **I-1** 427
16:17-18, **I-1** 428
17 en 18, **I-1** 427
17:14, **I-1** 428
18, **I-1** 428
18:4, **III** 88
19:7en 9, **I-1** 428, 433
21:24, **I-1** 569; **I-2** 291

Register van schepen en scheepsbewegingen

De data betreffende scheepsbewegingen zijn direct of indirect ontleend aan de documenten in deze uitgave; indirect in de gevallen dat uit diezelfde documenten ofwel uit andere bronnen (met name de notulen van de Bataviase kerkenraad) bekend is wanneer een opvarende van een bepaald schip arriveerde of vertrok (zie de lijsten van predikanten en krankbezoekers in de bijlagen). De opgave van het type schip is gebaseerd op de documenten, ook wanneer die elkaar tegenspreken; wanneer ze ontbreekt zoeke men in de database Schepen op (www.vocsite.nl. De spelling van de scheepsnamen is gestandaardiseerd en sluit aan op de in de VOC Schepen gebezigde schrijfwijze. Met 'voorjaar' (vj) worden de maanden januari-april aangeduid, met 'medio' de maanden mei-augustus, met 'najaar' (nj) de periode september-december. '9.1690' betekent september 1690. '8-13.12.1698' duidt op de reisduur: zes dagen. 2.-3.1690 betekent 'februari-maart 1690'. De 'regio Ambon' omvat Ambon en omliggende eilanden alsmede Ceram en Buru, 'regio Banda' is de Banda-eilanden alsmede de ZO- en ZW-eilanden, 'regio Sangir' omvat Tagulanda, Siau, Groot Sangir en de Talaud-eilanden.

Amb = Ambon, arr. - gearriveerd te, Bda - Banda, BM = Batjan en Makian, Btv = Batavia, Mnd = Manado, n = naar, nj = najaar, NCel = Noord-Celebes, Nl = Nederland, Tnt = Ternate, v = vertrekt, verg = vergaan, vj = voorjaar

scheepsnaam	scheepstype	gemaakte reizen	pagina
Aagtekerke	schip	vergaan t Z v Celebes 4.3.1650	**II-2** 105
Aardenburg	fluit	v Btv n Tnt vj 1684	**II-1** 209
Aardenhout	jachtje	v Mnd n Tnt arr. 9.1690	**II-1** 260
Aardenhout	jachtje	arr. Mnd eind 11.1697	**II-1** 414v
Aardenhout	jachtje	v Mnd 8.12.1698 arr. Tnt 13.12.1698	**II-2** 17
Agatha Susanna	sloep	v Bda n ZO- en ZW-eil vv 18.9.1758-4.1759	**III** 451, 454
Alexander	schip	v Amb n Btv medio 1678	**I-1** 527
Alexander	jacht	v Btv n. Amb arr. 12.2.1678	**I-1** 522
Amboina	schip	v Btv n Amb arr. 19.2.1643	**I-1** 231
Amboina	schip	v Btv n Amb vj 1645	**I-1** 250
Amerika	schip	v Amb 8.1684 n Btv	**I-1** 555
Amsterdam	schip	v NL 1613	**III** 5
Amsterdam	schip	v Btv n Amb vj 1623	**I-1** 68
Amsterdam	schip	v Btv n Bda begin 1625	**III** 5, 66
Andromeda	scheepje	v Amb 7.5.1694 n Btv	**I-2** 63
Anna Maria	schip	v Tnt 9.1733 n Btv	**II-2** 231
Anthonia	jacht	v Tnt 1749 n Btv	**II-2** 270
Arend, de	jacht	v Java n Amb arr. 4.1620	**I-1** 45
Arend, de	schip	v Tnt 11.1627 n Halmahera	**II-1** 59
Arend, de	jacht	v Amb medio 1628 n Btv	**I-1** 102
Arend, de	schip	v Amb 5.1730 n Btv	**I-2** 334

register van schepen en scheepsbewegingen

scheepsnaam	scheepstype	gemaakte reizen	pagina
Arend, de	pantjallang	Tnt-NCel/regio Sangir vv 27.5.1762-27.2.1763	**II-2** 296-320
Banda	schip	arr. Bda vj 1654	**III** 172
Bantam, Koning v	schip	v Tnt 1.1693 n Amb	**I-2** 43 en **IV** 42
Bantam, Koning v	schip	v Amb 9.1693 n Btv arr. 2.10.1693	**I-2** 43
Batavia	schip	verongelukt in de Abrolhos	**I-1** 110
Batavia	schip	v Btv n Amb arr. vj 1671	**I-1** 348
Batavia, Kasteel	schip	v Amb 9.1688 n Btv	**I-1** 569
Batavia, Kasteel	bodem	v Amb 5.1703 n Btv	**I-2** 253
Beemster	fluit	arr. Bda v medio 1681	**III** 267
Bergen op Zoom	schip	vergaan t Z v Celebes 4.3. 1650	**II-1** 105
Berkel	schip	v Btv n Tnt arr. vj 1708	**II-2** 101
Berkel	schip	v Btv n Tnt arr. vj 1709	**II-2** 105
Berkhout	fluit	arr. Bda vj 1651	**III** 151, 167
Betuwe	schip	arr. Bda vj 1681	**III** 267
Bierkan	sloep	Banda-Aru vv 17.3.-25.5.1725	**III** 385
Boekenrode	schip	v Btv n Amb arr. 3.1732	**I-2** 338
Bombardier	hoeker	v Tnt nj 1718n n Btv	**II-2** *119*
Bommel	jacht	v Amb 6.1633 n Btv	**I-1** 133
Bonnerotte	pantjallang	Tnt-regio Sangir/NCel vv 24.6.-28.9.1724	**II-2** 145-152
Brandgans	hoeker	v Amb n Tnt arr. 5.1684	**II-1** 203
Brandgans	hoeker	juni 1684 te Mnd	**II-1** 207v
Breukelen	fluitje	v Bda 8.1665 n Btv	**III** 194
Briel, Den	schip	v Nl n Btv arr. 27.1.1627	**II-1** 44
Bronstee	fluit	v Amb 27.12.1694 n Buru	**I-2** 95
Bronstee	fluit	v Tnt n Btv arr. 25.9.1690	**II-1** 254
Bruinvis	schip	vj 1649 in regio Tnt	**II-1** 104
Buren	schip	v Btv n Amb arr. 28.1.1635	**I-1** 177
Buren	schip	v Amb vj 1635	**I-1** 177
Buren	schip	v Amb vj 1636 n Btv via Bda	**I-1** 213
Buren	schip	in regio Ambon medio 1637	**I-1** 220
Buren	bark	v Tnt ca. 1.9.1754 n Btv, onderweg vergaan	**II-2** 272
Castor en Pollux	schip	v Btv n Ambon arr. medio 1729	**I-2** 332
Castricum	–	v Btv n Bda arr. 8.1648	**III** 148
Castricum	fluit	v Amb n Tnt arr. vj 1650	**II-1** 106
Cats	schip	v Btv n Bda arr. 4.3.1735	**III** 399
Ceram	sloep	v Amb n Btv nj 1698	**I-2** 193
Ceram	sloep	v Amb 9.1711 n Btv	**I-2** 87

register van schepen en scheepsbewegingen

scheepsnaam	scheepstype	gemaakte reizen	pagina
Cheribon	sloep	9.1694 in regio Banda	**III** 301
Cheribon	sloep	arr. Aru 22.5.1696	**III** 305
Civetkat	–	v Bda 9.1694 n Btv	**III** 302
Delfland	schip	v Btv vj 1736 n Tnt	**II-2** 255
Delft	jacht	9.4.1608 te Amb	**I-1** 9
Delft, Stadhuis van	schip	v Btv n Tnt arr. vj 1720	**II-2** 121
Delft, Stadhuis van	schip	v Btv n Amb arr. eind 2.1726	**I-2** 325
Delft, Stadhuis van	–	v Tnt 9.1720 n Btv	**II-2** 130
Diemermeer	fluit	v Bda ca. 9.1662 n Btv	**III** 188, 190
Diemermeer	fluit	v Btv vj 1663 n Bda	**III** 190
Djambi	jacht	v Btv nTnt vj 1695	**II-1** 375
Dolfijn	sloepje	v Bda 26.3.1676 n Aru	**III** 253
Drie Heuvelen	schip	v Btv n Bda arr. 18.4.1758	**III** 448
Duif	jacht	1608 in regio Ambon	**I-1 7**
Duinenburg	schip	v Nl 1745 n Btv	**III** 429
Durgerdam	schip	v Btv n Tnt arr. 4.3.1674	**II-1** 143
Durgerdam	schip	vergaan 1674	**II-1** 146
Edam	schip	v Bda 6.1623 n Java	**III** 30, 31
Eemnes	fluit	v Bda 8.1.1699 n Btv	**III** 317
Eendracht	schip	te Bda 10.4.1622 en 1.5.1622, verg 13.5. 1622	**III** 6, 14, 28
Eendracht, Zuider	–	in regio Ambon vj 1619	**I-1** 40
Eendracht	sloep	v Tnt 6.1686 n BM	**II-1** 230
Eenhoorn	schip	v Nl 1617	**III** 5
Eenhoorn	schip	v Nl 1620	**III** 6
Eikelenburg	jachtje	v Btv n Ambon arr. 11.5.1703	**I-2** 250
Eikelenburg	jachtje	v Amb 6.1703 n Btv	**I-2** 251
Eliphant, *zie* Olifant			
Elizabeth	pantjallang	v Mnd 8.1762 n Amurang	**II-2** 298
Ellemeet	schip	v Btv n Tnt arr. ca. 1.4.1718	**II-2** 118
Ellemeet	schip	v Btv n Tnt arr. vj 1719	**II-2** 119
Enge Wormer	schip	v Tnt 11.7.1721 n Btv	**II-2** 130
Engel, de	–	in regio Ambon vj 1619	**I-1** 41
Europa	sloep	Tnt-BM vv 9-23.5.1722	**II-2** 132v
Europa	sloep	v Tnt 19.6.1722 n Gorontalo	**II-2** 135v
Europa	sloep	Tnt-BM vv 11-20.7.1725	**II-2** 154v
Europa	sloep	Tnt-BM vv 23.5-8.6.1727	**II-2** 178-181
Experiment	jacht	v Btv n TNT arr. vj 1679, blijft in regio Tnt	**II-1** 170, 178
Faam	jacht	arr. Ambon vj 1700	**I-2** 216, 233

register van schepen en scheepsbewegingen

scheepsnaam	scheepstype	gemaakte reizen	pagina
Fluit, de	schip	v Amb 6.1626 n Btv	**I-1** 91
Fortuin, de	pantjallang	Tnt-BM vv 3-21.6.1738	**II-2** 256
Frederik Hendrik	schip	29.4.1638 voor Kambelo (Ceram)	**I-1** 224
Gaasperdam	jacht	v Btv n Tnt arr. vj 1692	**II-1** 338
Gans, de Vergulde	fluit	v Amb n Bda arr. 8.1652	**III** 156
Geduld, 't	pantjallang	Bda-ZW-eilanden vv 8.9.1789-7.5.1790	**III** 517
Geelvink	jacht	v Btv n Ambon arr. 5.2.1698	**I-2** 148
Gele Beer	fluit	v Btv n Amb arr. 29.3.1679	**I-1** 528
Gele Beer	schip	v Amb 6.1679 n Btv	**I-1** 528
Gele Beer	schip	v Tnt 9.1683 n Btv	**II-1** 200
Graaf, de	schip	v Amb nj 1688 n Btv	**I-1** 569
Gravenhage, 's-	schip	8.1630 in regio Tnt	**II-1** 84
Gravenhage, 's-	schip	v Tnt 8.1631 n Btv	**II-1** 86
Griffioen	schip	v Tnt vj 1650 n Btv	**II-1** 106
Grimmestein	schip	v Nl n Btv arr. 22.12.1708	**III** 350
Haamstede	schip	v Amb 6.1739 n Btv	**I-2** 369
Haas	fluitje	medio 1698 te Bda	**III** 316
Haas	sloep	v Btv n Tnt arr. 10.6.1693	**II-1** 342
Haasje, 't	bodem	v Tnt 22.3.1774 n BM en Mnd	**II-2** 344-346
Handboog	fluit	v Btv n Tnt arr. 21.1.1705	**II-2** 51
Harderwijk	schip	arr. Amb vj 1644, aansluitend v Amb n Tnt	**I-1** 239
Haring, Gulden	jacht	9.4.1646 bij Tanimbar	**III** 142
Helena	fluit	v Tnt ca. 1.12.1676 n Mnd	**II-1** 162
Hendrikus	scheepje	v Tnt medio 1688 n Amb	**I-1** 569
Herderin	jachtje	v Mnd n Tnt arr. 3.7.1696	**II-1** 389
Herderin	jachtje	v Tnt 11.6.1697 n regio Siau	**II-1** 397
Herderin	jachtje	v Tnt 1.7.1705 n Mnd	**II-2** 53
Herderin	jachtje	v Mnd ca. 25.10.1705 n Tnt	**II-2** 77
Herderin	jachtje	v Mnd 26.11.1705 n Tnt arr. 29.11.1705	**II-2** 78
Hillegersberg	fluit	v Btv n Tnt arr. 28.4.1654	**II-1** 115
Hilversum	fluit	v Btv n Tnt arr. 10.4.1672	**II-1** 129
Hogergeest	schip	v Nl n Btv arr. 19.1.1692	**III** 309
Hollandia	schip	14.12.1611 te Mauritius, n Nl	**I-1** 11
Hollandia	schip	v Btv vj 1643 n Amb	**I-1** 232
Hoop, Goede	schip	Tnt-BM vv 3.1626	**II-1** 12 , 31, 36
Hoorn, schip	schip	v Jacatra 22.11.1617 n Amb arr. 1.1.1618	**I-1** 29
Javaanse Bode	vaartuig	Bda-Aru vv febr-maart 1686	**III** 275
Jonge Cornelis, de	sloep	v Gorontalo 3.3.1781 n Tnt arr. 10.3.1781	**II-2** 368v

register van schepen en scheepsbewegingen

scheepsnaam	scheepstype	gemaakte reizen	pagina
Jonge Jan, de	sloepje	Bda-ZWeil vv 3.9.1786-20.12.1786	**III** 506
Juffer, de	fluit	v Btv vj 1649 n Tnt	**II-1** 101
Kakatua	pantjallang	v Tnt 9.1857 n Btv	**II-2** 279
Keffing	sloep	v Bda 19.3.1709 n Aru	**III** 345
Keffing	sloep	v Bda 9.1710 n ZW-eilanden	**III** 350
Kijfhoek	schip	v Btv n Tnt medio 1723, nj 1723 retour	**II-2** 142
Klein Wezel	jacht	v Amb n Btv 9.1636	**I-1** 213
Kleverskerke	–	v Amb n Btv juli 1673	
Kleverskerke	schip	v Amb 6.1674 n Btv	**I-1** 465
Knol, de	jachtje	v Tnt 13.10.1693 n Batjan	**II-1** 343
Kommer/Komber	sloep	v Mnd 6-10.1707 n Tnt arr. 11.10.1707	**II-2** 99
Komber	sloep	Tnt-BM vv 19.2.-22.3.1710	**II-2** 106, 108
Kortgene	bodem	v Btv n Amb arr. 4.1693	**I-2** 42
Kronenburg, Huis te	schip	v Bda 27.7.1693 n Btv	**III** 295
Kronenburg, Huis te	schip	v Tnt 8.1694 n Btv	**II-1** 371
Kruiser, de	pantjallang	v Tnt 10.12.1781 n regio Sangir	**II-2** 371-378
Kruiskerke	sloep	v Ambon n Ceram arr. 9.4.1677	**I-1** 508
Kruiskerke	sloep	v Amb 30.3.1678 n Bda	**I-1** 524
Kruiskerke	sloep	Ambon-regio Manipa vv 26.4.-13.5. 1683	**I-1** 552
Kuiper, de	sloep	v Tnt 21.8.1693 n Mnd, aansluitend tot 6.11.1694 Nkust v NCel	**II-1** 354-360
Kuiper, de	sloepje	v Tnt 8.12.1696 n BM	**II-1** 391
Kuiper, de	sloepje	v Tnt 2.6.1698 n Mnd	**II-2** 2
Kuiper, de	sloep	Tnt-BM vv 29.1-6.2.1706	**II-2** 79
Kuiper, de	sloepje	Tnt-BM vv 21.1.-5.2.1707	**II-2** 84
Kuiper, de	sloepje	v Tnt 2-16.5.1707 n Mnd	**II-2** 88
Kuiper, de	sloep	Tnt-BM vv 3-25.2.1708	**II-2** 99
Langerak	tinang	v 16.2.1646 met expeditie n ZO-eilanden	**III** 124
Larike	sloep	Tnt-BM vv 6-21.1.1701	**II-2** 24v
Larike	sloep	Tnt-BM vv 16-25.1.1703	**II-2** 43v
Larike	sloep	v Tnt 18.4.1703 n Bda arr. 22.5.1703	**III** 330
Larike	sloep	v Tnt 21.7.1712 n Mnd	**II-2** 112
Lastdrager	sloep	v Tnt 24.2.1689 n Makian	**II-2** 17
Lastdrager	sloep	v Tnt 20.8.1702 n Mnd	**II-2** 29
Lastdrager	sloep	v Mnd 14.12.1702 n Tnt arr. 17.12.1702	**II-2** 42
Leeuw, de Gouden	schip	v Amb medio 1619 n Java	**I-1** 44
Leeuw, de Gouden	schip	3.3.1634 vergaan	**I-1** 163
Leeuw, de Gouden	schip	1674 vergaan op weg naar Amb	**I-1** 467; **II-1** 146

scheepsnaam	scheepstype	gemaakte reizen	pagina
Leeuwerik	jacht	v Amb ca. 2.1651 n Tnt	**II-1** 110
Leeuwin	schip	v Btv n Amb arr. 13.3.1661	**I-1** 300
Leeuwin	jacht	vergaan 24.12.1664 bij Mks	**I-1** 315, 317
Leiden	schip	in regio Ambon medio 1637	**I-1** 220
Loenen	fluit	arr. Bda vj 1666	**III** 208
Loodsboot, de	galjoot	16.2.1646 e.v. met expeditie n ZO-eilanden	**III** 124, 137
Luipaard	jacht	v Amb 5. of 6.1645 n Btv	**I-1** 250
Luipaard	schip	vergaan t Z v Celebes 4.3.1650	**II-1** 105
Maartensdijk, Sint-	jacht	v Tnt nj 1690 n Btv arr. vj 1691	**II-1** 265
Malakka	schip	v Bda 8. of 9.1664 n Btv	**III** 194
Manado	bark	v Sangir 22.8.1791 n Tnt arr. 27.9.1791	**II-2** 385
Mataramse Erfprins	pantjallang	v Tnt 10.5.1720 n Gorontalo arr 20.5.1720	**II-2** 122
Mataramse Erfprins	pantjallang	v Gorontalo 31.5.1720 n Mnd arr. 20.6.1720	**II-2** 123
Mataramse Erfprins	pantjallang	v Mnd 4.7.1720 n Nkust NCel	**II-2** 124
Mataramse Erfprins	pantjallang	v Mnd 26.9.1720 n Tnt arr. 1.10.1720	**II-2** 130
Mauritius	schip	v Btv n Tnt arr. 3.1626	**II-1** 9
Medemblik	sloep	ligt 16.7.1686 bij Makian	**II-1** 231
Meeuw	pantjallang	v Bda nj 1757 n ZW-eilanden	**III** 445
Middelburg	schip	14.12.1611 te Mauritius, n Nl	**I-1** 11
Middelburg	schip	v Btv vj 1648 n Amb	**I-1** 260
Middelburg, Wapen v	jacht	medio 1680 in regio Ternate	**II-1** 176
Middelburg	sloep	v Bda vj 1671 n Aru	**III** 234
Monnikendam	schip	ve Tnt medio 1627 n Btv	**II-1** 77
Naaldwijk	jacht	v Tnt 5.7.1686 Btv via Amb	**II-1** 230
Naarden	schip	v Nl 26.12.1620 n Java	**III** 53
Naardermeer	fluit	v Btv n Tnt arr. vj 1688	**II-1** 252
Nassau	–	in regio Ambon vj 1619	**I-1** 41
Nederland	schip	v Btv medio 1695 n Bda	**III** 303
Neira	sloep	v Bda 2.1704 n Aru	**III** 330
Neira	Bandase sloep	v Amb 7.1716 n Bda	**I-2** 301
Neptunus	–	v Amb medio 1618 n Btv	**I-1 32**
Nierop	fluit	v Btv n Amb arr. 1.1.1698	**I-2** 148
Nierop	fluit	v Amb 5.1698 n Btv	**I-2** 148
Nieuw Middelburg	schip	v Nl n Btv arr. 31.1.1677	**III** 268
Nieuw Nieuwerkerk	schip	in 1769 v Btv n Bda	**III** 483
Nieuw Noordwijk	schip	8.1680 te Bda	**III** 264
Nieuwpoort	schip	v Bda 9.1672 n Btv	**III** 237
Nieuwpoort	fluit	4.1666 voor Saparua	**I-1** 321

register van schepen en scheepsbewegingen

scheepsnaam	scheepstype	gemaakte reizen	pagina
Nisse, Ter	jacht	v Btv nTnt arr. vj 1717	**II-2** 117
de Olifant	schip	v Bda 9.1662 n Btv (mislukte reis)	**III** 190
de Olifant	schip	v Amb 9.1662 n Btv (mislukte reis)	**I-1** 305, 316
Oostkapelle	fluit	v Ambon 13.5.1644 n Bda	**I-1** 239
Oosterbeek	schip	vergaan 8.5.1765 bij Oost-Java	**III** 473
Oosterland	schip	v Nl n Btv arr. 1.3.1692	**III** 301
Oosthuizen	schip	v Btv n Tnt arr. 19.2.1700	**II-2** 21
Oostvoorne	jachtje	v Bda 5.1703 n Btv	**III** 323
Oranje	schip	v Amb 7.5.1627 n Tnt	**I-1** 92; **II-1** 54v
Oranje	schip	v Tnt ca. 1.5.1629 n Batjan	**II-1** 81
Otter, de	fluit	v Bda ca. 8.1644 n Btv, vergaan 7.9.1644 bij Buton	**III** 101
Oud Hoorn	schip	v Amb vj 1620 n Bda	**I-1** 46
Ouwerkerk	schip	v Ambon 27.5.1712 n Btv	**I-2** 289
Overnes	fluit	v Btv n Tnt arr. 3.1714	**II-2** 114
Overrijp, Huis	schip	v Amb 5.1708 n Btv	**I-2** 271, 272
Parel	schip	v Bda n Btv arr. 10. of 11.1665	**III** 201
Parel	schip	v Btv n Bda arr. half april 1666	**III** 205
Parel	schip	v Bda 9.1666 n Btv	**III** 213v
Patiëntie	fluit	v Bda 8. of 9.1651 n Btv	**III** 152
de Pauw	schip	v Bda 6.4.1780 n Btv	**III** 494
Pegu	fluit	v Bda 9.1672 n Btv	**III** 237
Peperboom	fluit	v Tnt 6.1705 n Btv	**II-2** 52
Pijlswaart	schip	v Btv vj 1688 n Amb	**I-1** 568
Pisang	sloep	v Bda 3.1687 n Aru vv	**III** 276v
Pisang	sloep	v Bda 2.4.1691 n Aru	**III** 288
Prins Hendrik	schip	v Amb 8. of 9.1643 n Tnt	**I-1** 234
Princeland	bodem	v Btv n Amb arr. 10.5.1696	**I-2** 123
Princeland	fluit	v Btv n Bda arr. 5.1.1698	**III** 312
Princeland	fluit	v Bda 5.1698 n Btv	**III** 315
Rotterdam	schip	v Amb mei 1659 n Btv	**I-1** 297
Samson	schip	v Amb 16.5.1718 n Btv	**I-2** 306
Schelde	schip	v Nl n Btv arr. 12.1691	**II-1** 338
Schelde	schip	arr. Bda vj 1700	**III** 318
Schellak	bodem	v Bda medio 1752 n Btv	**III** 422
Sion	schip	v Tnt nj 1689 n Btv	**II-1** *252*v
Soestdijk	fluit	v Tnt 5.1683 n Btv	**II-1** 200
Spaans Galjoen, ’t	schip	v Amb vj 1653 n Tnt	**I-1** 231

register van schepen en scheepsbewegingen

scheepsnaam	scheepstype	gemaakte reizen	pagina
Sparwoude	fluit	v Btv n Tnt arr. vj 1691	**II-1** 265
Stadwijk	schip	v Nl n Btv arr. 4.1722	**II-2** 145
Sumatra	schip	v Btv vj 1683 n Tnt, niet aangekomen	**II-1** 199
Sperwer	schip	v Btv n Ambon arr. vj 1648	**I-1** 265
Spijk, Huis te	bodem	v Btv n Amb arr. 16.3.1695	**I-2** 119
Strijkebolle	schip	v Amb 5.1733 n Java	**I-2** 341
Tamen	fluit	v Btv n Ambon arr. 18.4.1690	**I-1** 573
Tamen	bodem	v Ambon medio 1690 n Btv	**I-1** 576
Texel	jacht	medio 1631 te Tnt	**II-1** 86
Texel	schip	begin 1633 bij Bali	**I-1** 129
Texel	schip	v Tnt medio 1635 n Btv	**II-1** 89
Texel	jacht	v Amb vj 1637 n Btv	**I-1** 214
Tijger	jacht	v Amb 8.1619 n Java	**I-1** 44
Tijger	schip	vergaan t Z v Celebes 4.3.1650	**II-1** 105
Tolucco	sloep	16.8 tot 23.12.1677 n Siau c.a.	**II-1** 169
Tonijn	sloep	v Mnd n Tnt arr. 10.1691	**II-1** 266
Tonijn	sloepje	v Tnt 21.1.1695 n Batjan	**II-1** 371
Trouw, de	schip	v Btv n Amb arr. vj 1619	**I-1** 41
Uitgeest	schip	v Btv n Bda arr. 11.3.1647	**III** 145
Uur, ’t Gelukkig	jacht	v Tnt juli 1712 n Btv	**II-2** 112
Vecht, de	schip	v Btv n Tnt arr. vj 1707	**II-2** 87
Vecht, de	schip	v Tnt eind 6.1707 n Btv	**II-2** 101
Verandering	pantjallang	Tnt-BM vv 5-21.7.1723	**II-2** 141
Vlaming, de	sloep	Tnt-BM vv 10-25.6.1724	**II-2** 143-145
Vlaming, de	sloep	Tnt-NCel/regio Sangir vv 3.6.-7.11.1726	**II-2** 158-178, 181
Vlissingen	schip	v Tnt 21.8.1768 n Amb en Bda	**II-2** 326
Voetboog, de	schip	v Btv n Amb arr. vj 1697	**I-2** 130
Voetboog, de	schip	arr. Saparua 5.1698	**I-2** 149
Voorschoten	schip	v Bda 5.1703 n Btv	**III** 323
Vrede	schip	v Btv n Tnt arr. vj 1626	**II-2** 21v
Vrede	jacht	v Nl 1619 n Java	**I-1** 32, 36
Vrede, Generale	schip	v Btv n Amb arr. 1.3.1701	**I-2** 237
Vriendschap	schip	v Bda medio 1784 n Btv	**III** 502
Walcheren	schip	v Btv 1620-1621 n Nl	**I-1** 49
Walvis	schip	vergaan 7.1.1663 bij Salayar	**III** 190
Walvis	schip	v Btv n Amb arr. vj 1662	**I-1** 312
Wapen van Amsterdam	schip	12.2.1619 te Amb	**I-1** 35
Wapen [van Amsterdam]	schip	vj 1620 in de Midden-Molukken	**I-1** 46

register van schepen en scheepsbewegingen

scheepsnaam	scheepstype	gemaakte reizen	pagina
Wapen van Rotterdam	schip	v Btv vj 1623 n Amb	**I-1** 68
Wapen van Zierikzee	schip	v Bda 5.1681 n Btv	**III** 265
Wassenaar	schip	v Am n Btv vj 1727	**I-2** 329
Weesp	schip	v Amb ca. 8.1634 n Bda	**I-1** 161
Weesp	–	v Btv n Amb vj 1635	**I-1** 177
Westcappel	fluit	Amb-Bda vv 8.1644	**III** 115
Westfriesland	schip	arr. Bda 3. of 4.1663	**III** 191
Westfriesland	schip	v Btv vj 1664 n Amb	**I-1** 310
Westfriesland	schip	v Btv n Tnt arr. vj 1778	**II-2** 360
Westfriesland	schip	v Tnt 7.9.1780 n Sangir en NCel	**II-2** 363-368
Wezel	schip	v Bda 2e kwart 1649 n Btv	**III** 148
Wijnglas	sloep	7.1726 in regio Sangir	**II-2** 164-178
Wijnglas	sloep	Tnt-NCel/ regio Sangir vv 7.7.1728-23.1.1729	**II-2** 185-221
Wijnglas	sloep	v Tnt 9.7.1733 n NCel	**II-2** 230
Wijnglas	sloep	Tnt-NVCel/regio Sangir vv 4.8.1734 - 4.1735	**II-2** 232-252
Willem de Vijfde	schip	vertrekt 1767 uit Nl	**III** 488
Windhond	jacht	v Amb 5.1658 n Btv	**I-1** 293
Woud	scheepje	v Tnt 20.6.1689 n Amb	**II-1** 252
Zaamslag	schip	v Btv n Banda arr. 1.2.1699	**III** 317
Zaamslag	schip	v Btv n Tnt arr. 24.3.1703	**II-2** 49
Zeelandia	schip	v Bda 8. of 9. 1656 n Btv	**III** 183
Zeelelie	schip	vergaan bij Kupang 14.2.1764	**III** 470
Zeepaard, het	–	v Btv vj 1633 n Amb	**I-1** 135
Zijdeteelt	pantjallang	Tnt-BM vv 6-25.7.1731	**II-2** 224-227
Zilverstein, Huis	schip	vergaan 29.3.1697 t Z van Makassar	**III** 312
Zwaan, de Vliegende	fluit	Tnt-regio Siau vv 16.8.1677-23.12.1677	**II-1** 169

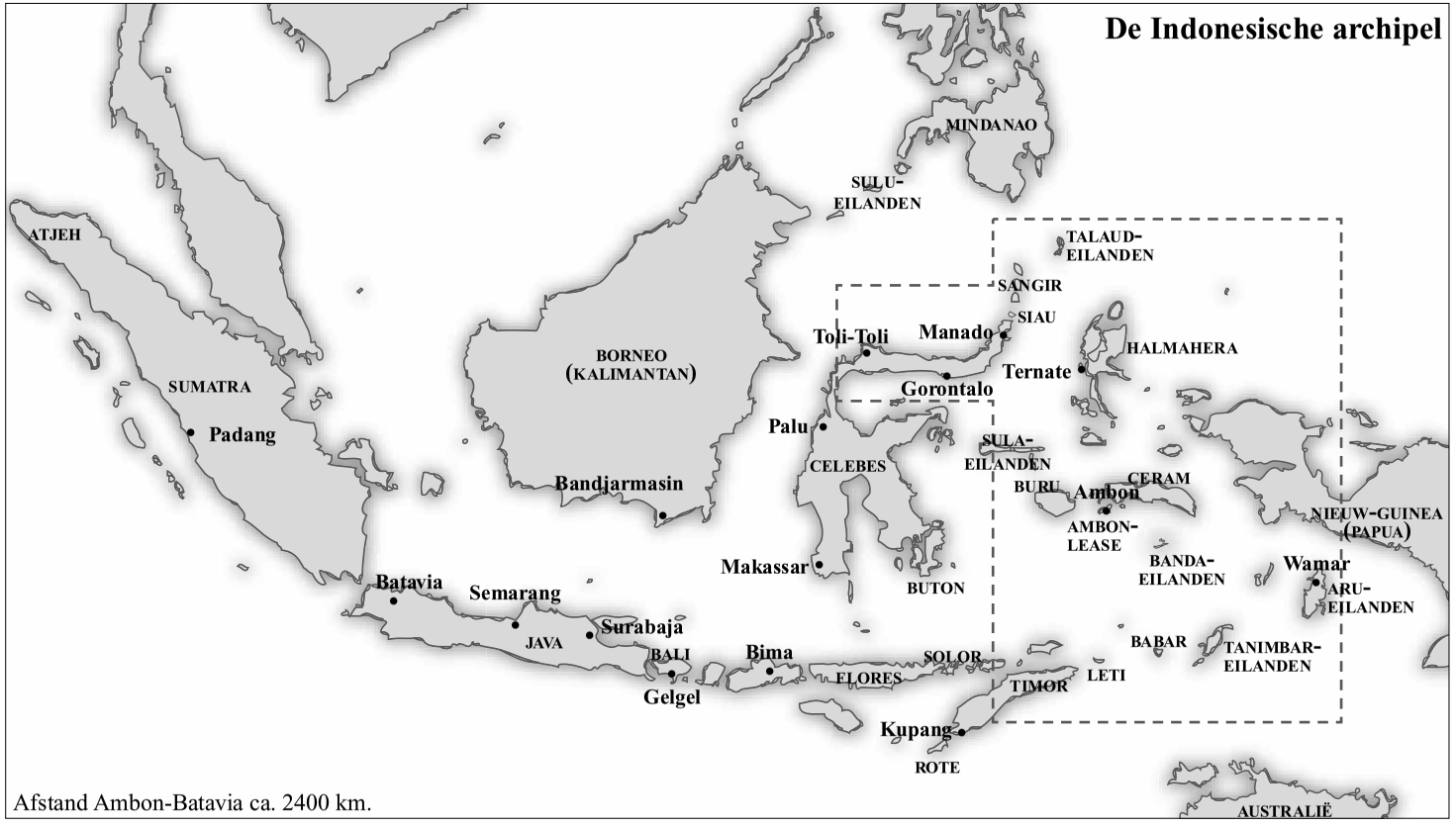

Afstand Ambon-Batavia ca. 2400 km.

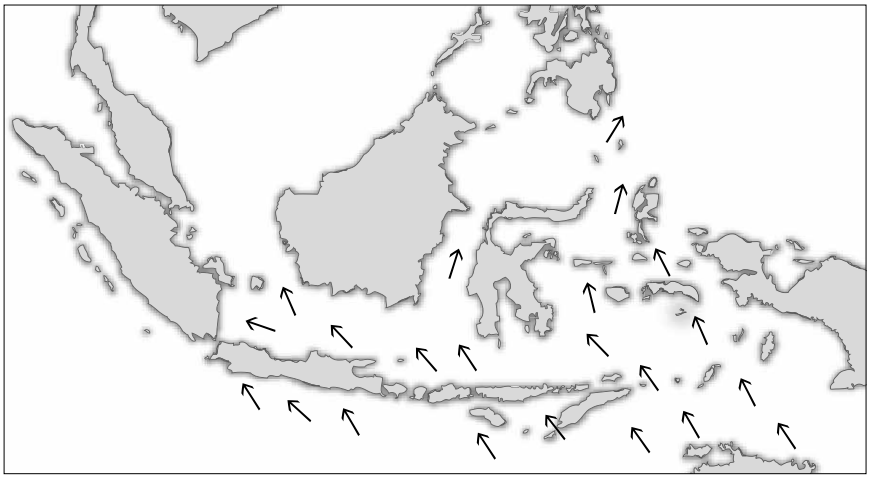

Windrichtingen in juli (oostmoesson)
Ontleend aan *Atlas van Tropisch Nederland*, 1938, blad 7.

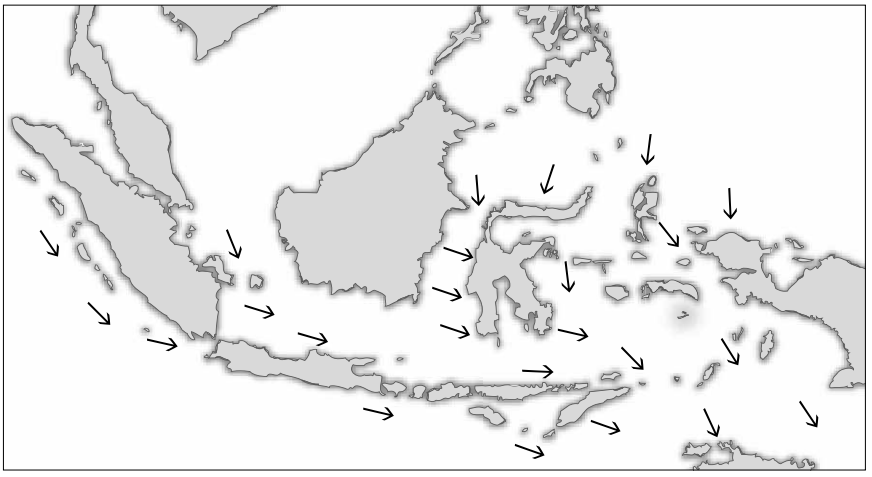

Windrichtingen in januari (westmoesson)
Ontleend aan *Atlas van Tropisch Nederland*, 1938, blad 7.

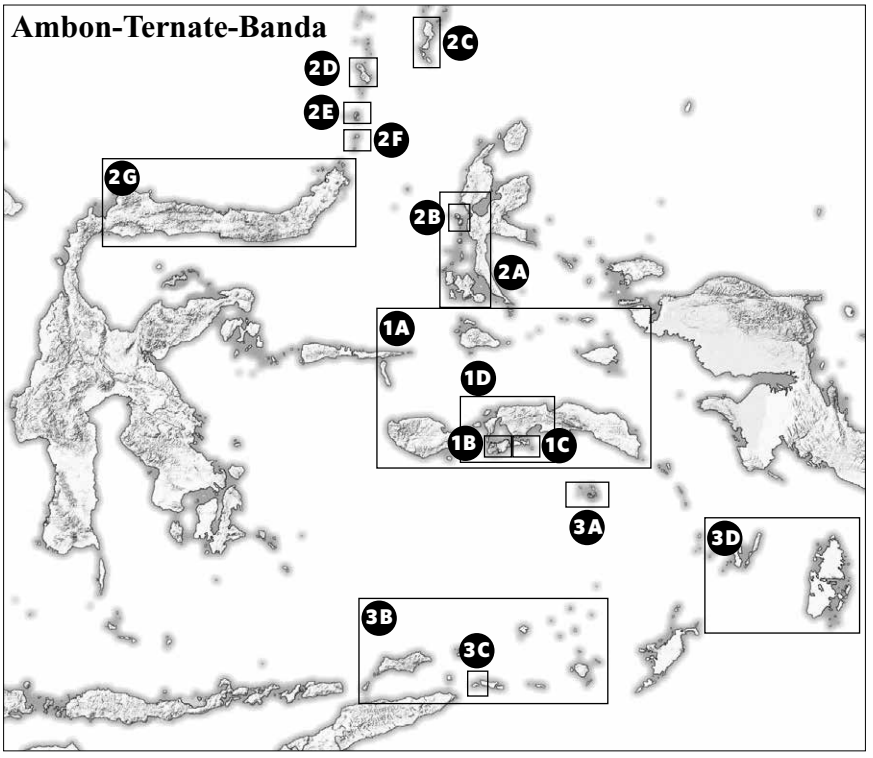

1A *De Midden-Molukken*

1B *Ambon: Leitimor en Hitu*

1C *De Lease-eilanden*

1D *De Manipa-eilanden en westelijk Ceram*

2A *Ternate–Makian–Batjan*

2B *Het eiland Ternate*

2C *De Talaud-eilanden*

2D *Pulau Sangihe*

2E *Pulau Siau*

2F *Pulau Tagulandang*

2G *Noord-Celebes*

3A *De Banda-eilanden*

3B *Zuidwester-eilanden en Babar-eilanden*

3C *Pulau Leti*

3D *Kei- en Aru-eilanden*

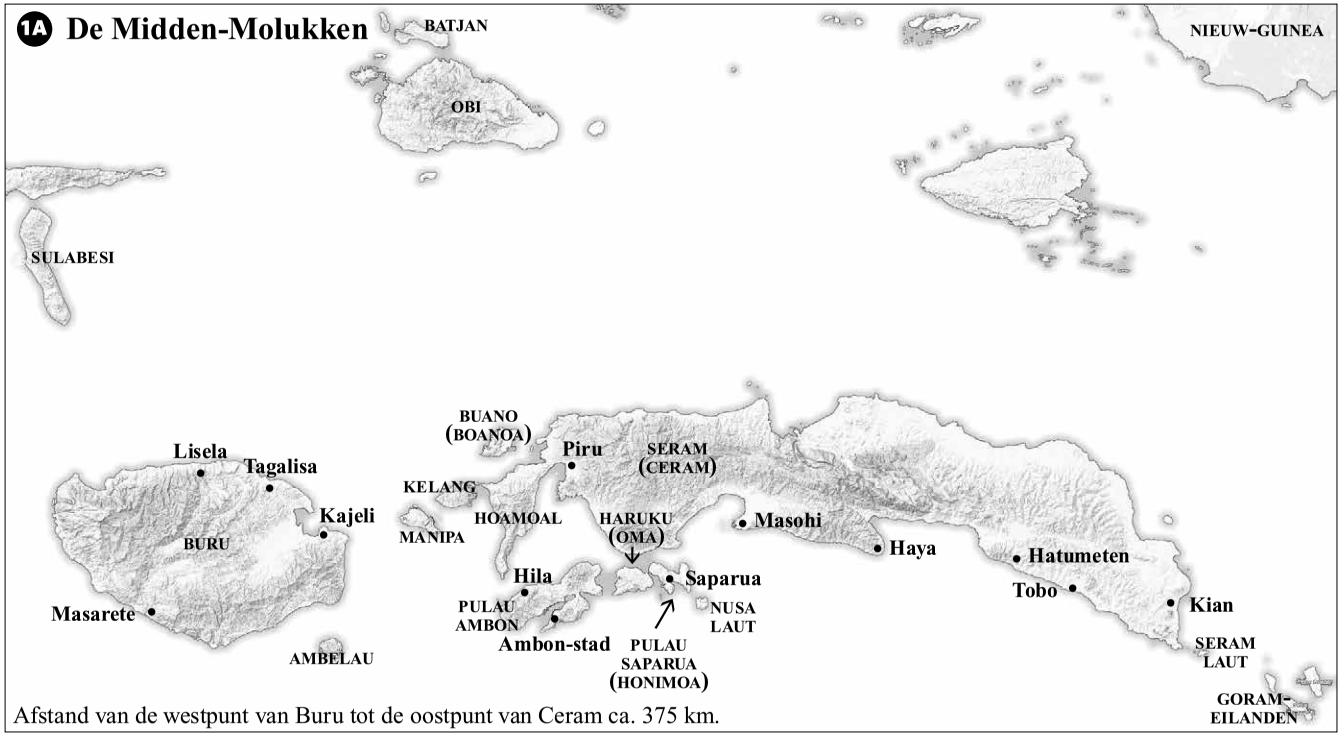

Afstand van de westpunt van Buru tot de oostpunt van Ceram ca. 375 km.

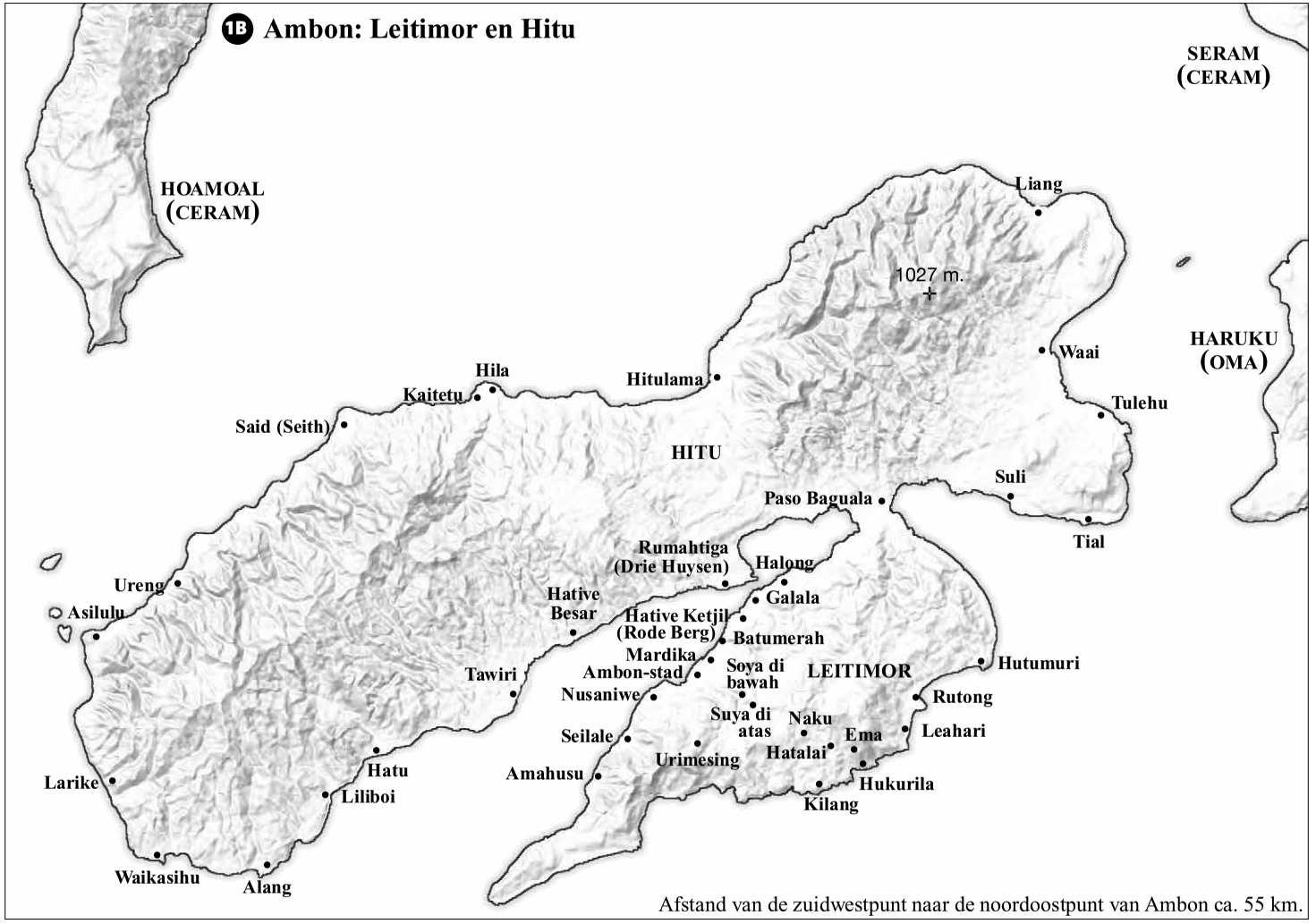

Afstand van de zuidwestpunt naar de noordoostpunt van Ambon ca. 55 km.

De Lease-eilanden: Haruku (Oma)-Saparua (Honimoa)-Nusa Laut

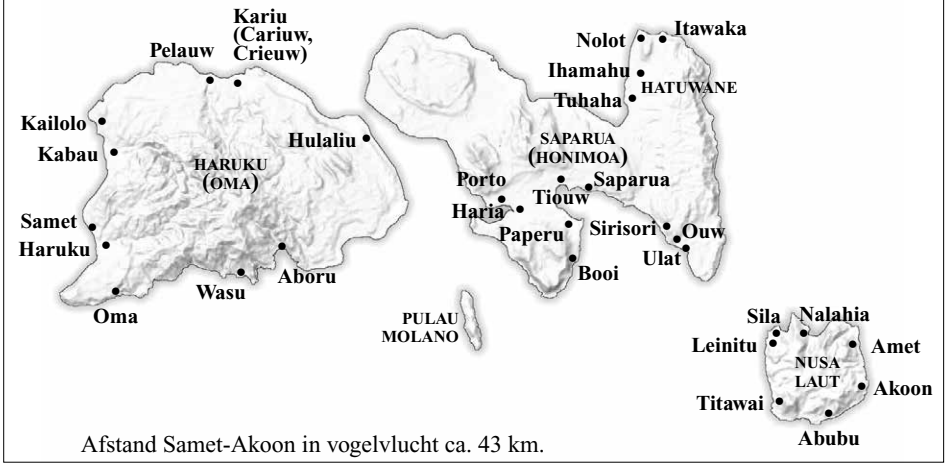

Afstand Samet-Akoon in vogelvlucht ca. 43 km.

1D De Manipa-eilanden en westelijk Ceram

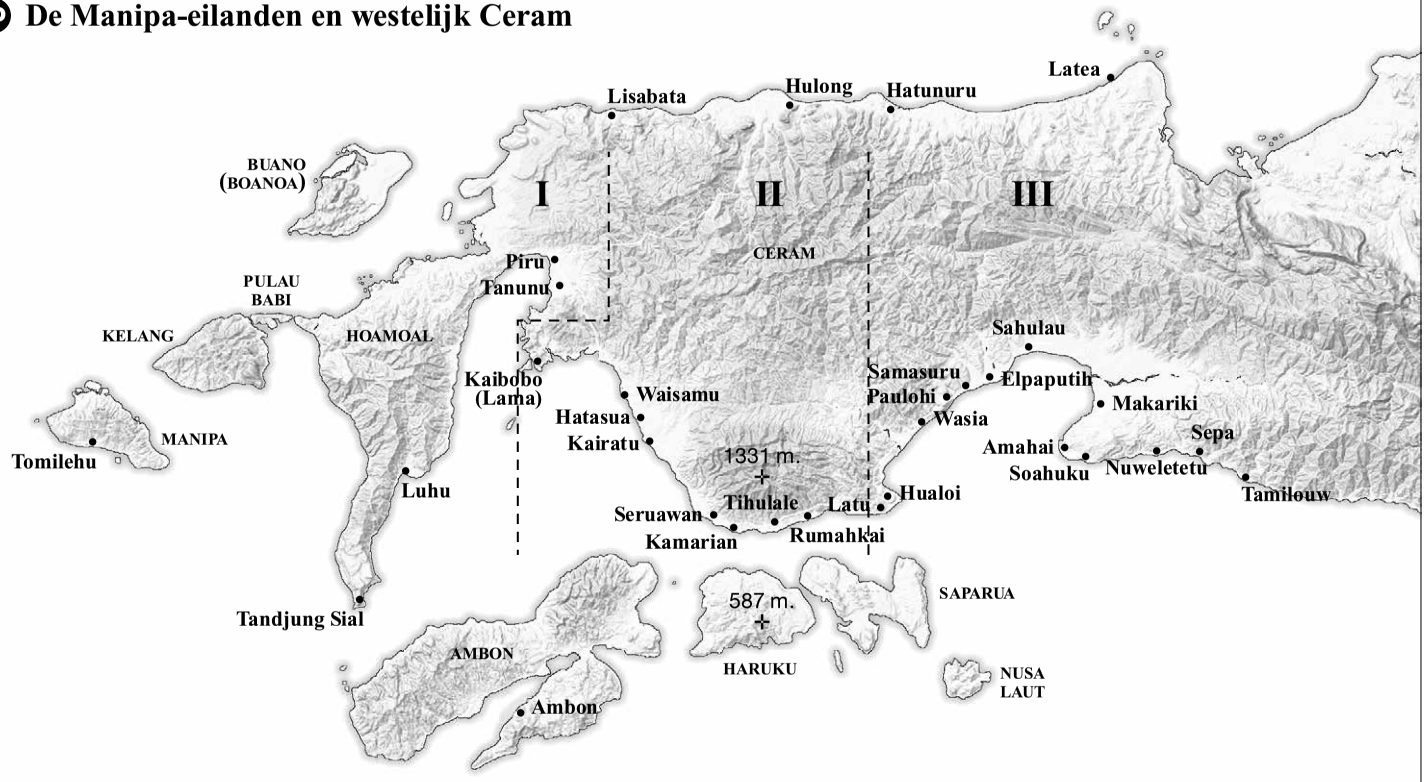

Afstand Tomilehu-Tamilouw in vogelvlucht ca. 185 km.

I. Gebied van Ceram ressorterend onder het Kasteel (ook kerkelijk)

II. Gebied van Ceram ressorterend onder Haruku (ook kerkelijk)

III. Gebied van Ceram ressorterend onder Saparua (ook kerkelijk)

2A Ternate-Makian-Batjan

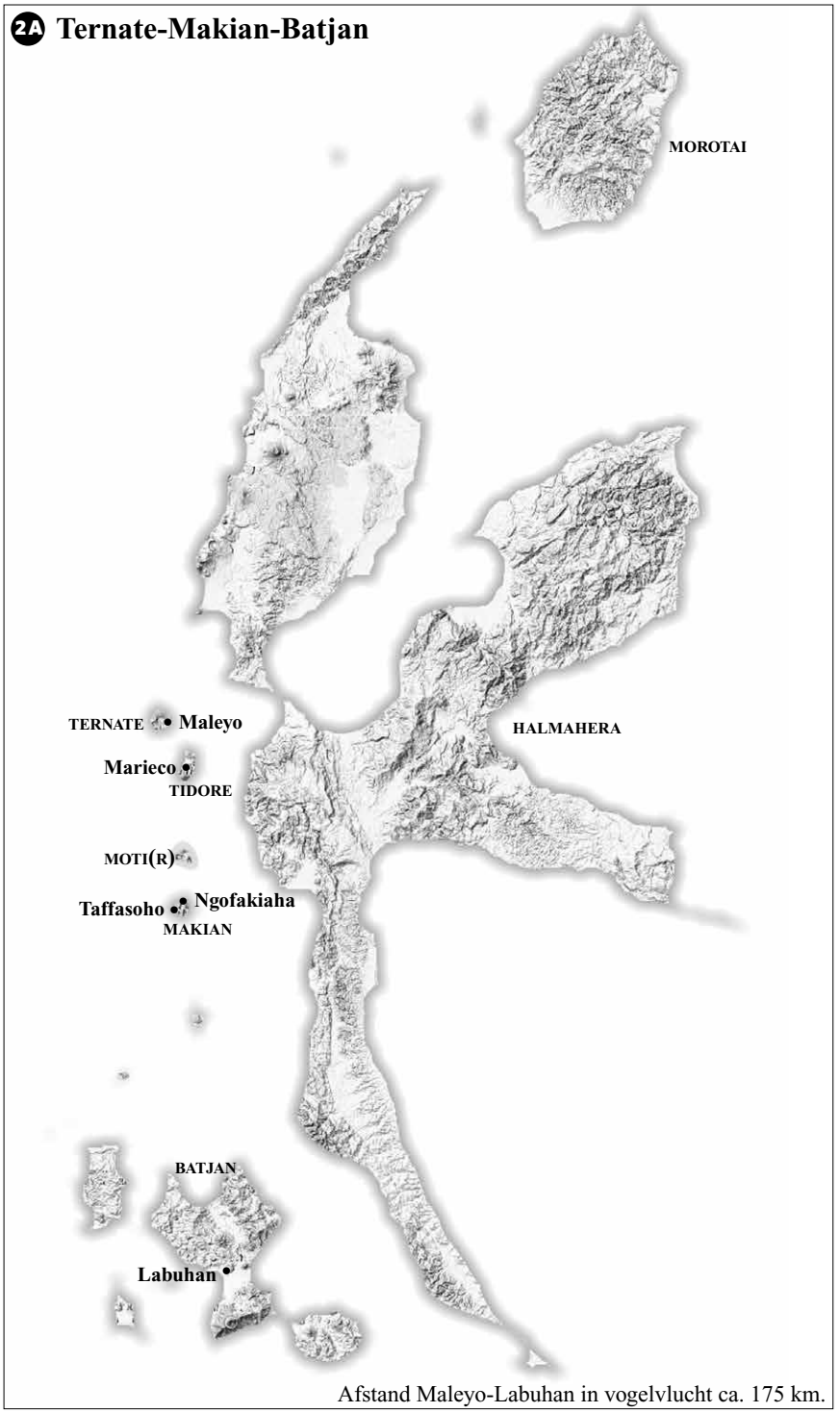

Afstand Maleyo-Labuhan in vogelvlucht ca. 175 km.

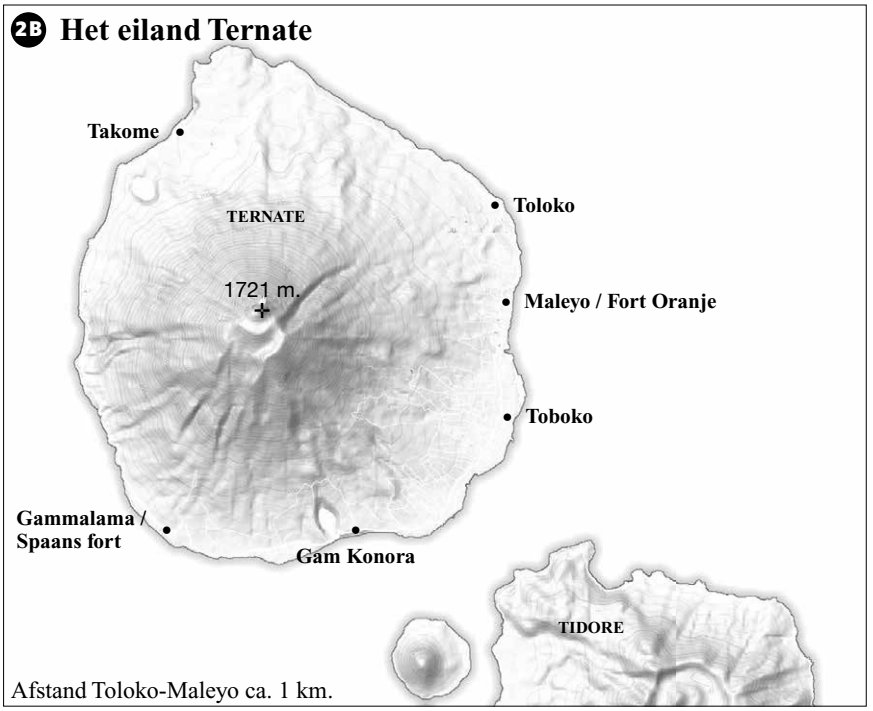
2B Het eiland Ternate
Takome
TERNATE
1721 m.
Toloko
Maleyo / Fort Oranje
Toboko
Gammalama /
Spaans fort
Gam Konora
TIDORE
Afstand Toloko-Maleyo ca. 1 km.

2C Talaud-eilanden

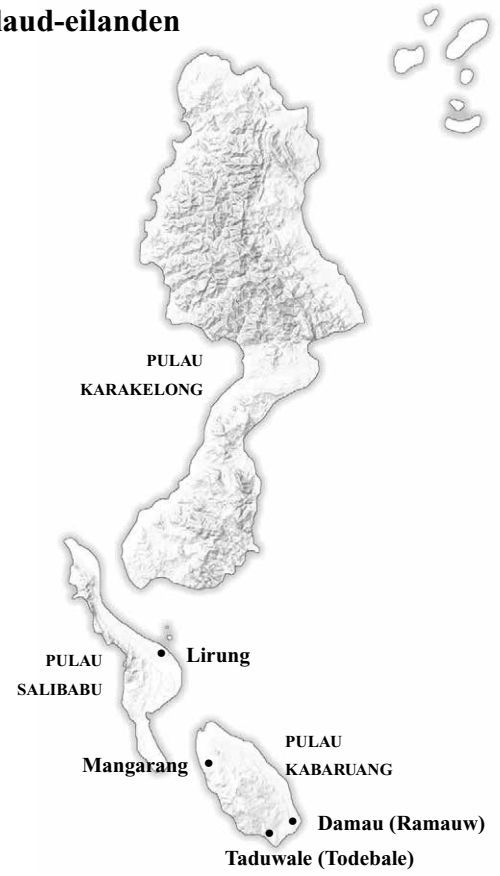

Afstand Mangarang-Damau ca. 15 km.

2F Pulau Tagulandang

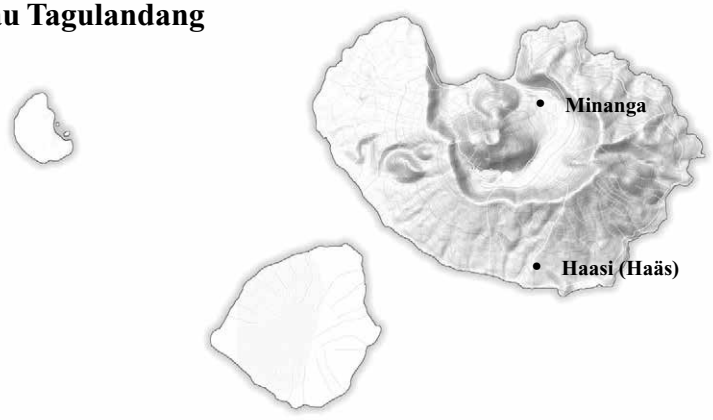

Afstand Minanga-Haasi in vogelvlucht ca. 6 km.

2D Pulau Sangihe (Sangir)

Afstand Tahuna-Tamako ca. 50 km.

2E Pulau Siau

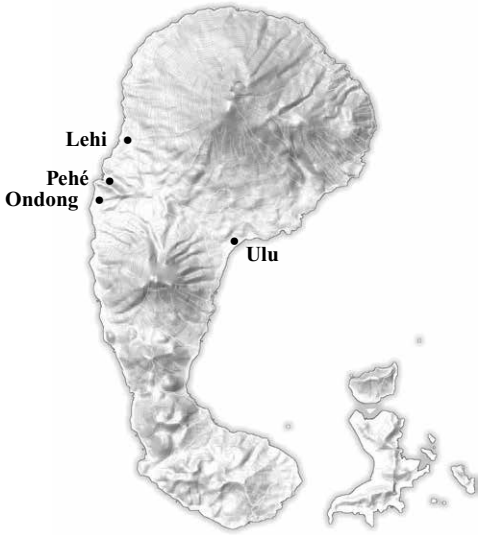

Afstand Ondong-Ulu ca. 8 km.

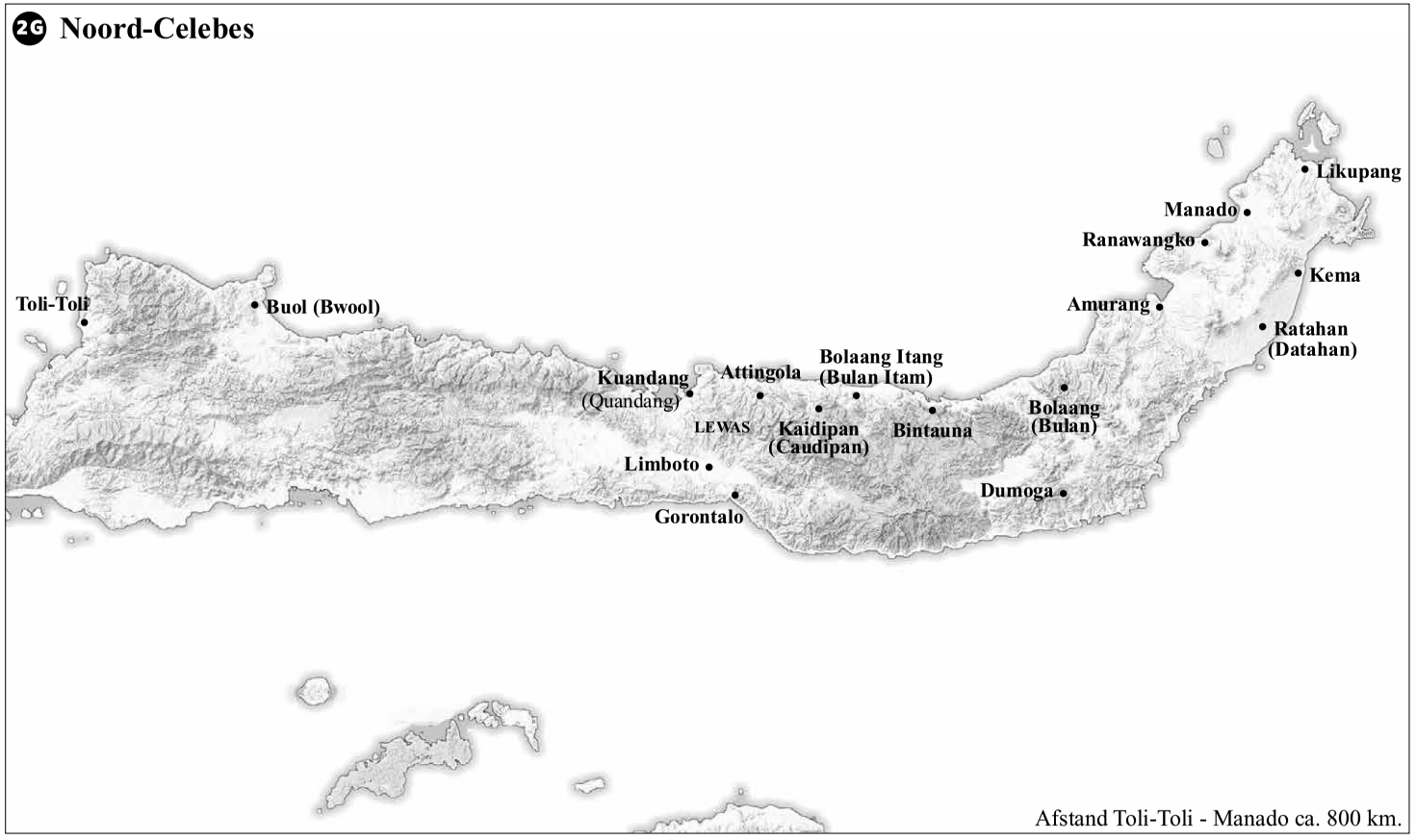
2G Noord-Celebes
Likupang
Manado
Ranawangko
Kema
Amurang
Ratahan
(Datahan)
Toli-Toli
Buol (Bwool)
Kuandang
(Quandang)
Attingola
Bolaang Itang
(Bulan Itam)
LEWAS
Kaidipan
(Caudipan)
Bintauna
Bolaang
(Bulan)
Limboto
Dumoga
Gorontalo
Afstand Toli-Toli - Manado ca. 800 km.

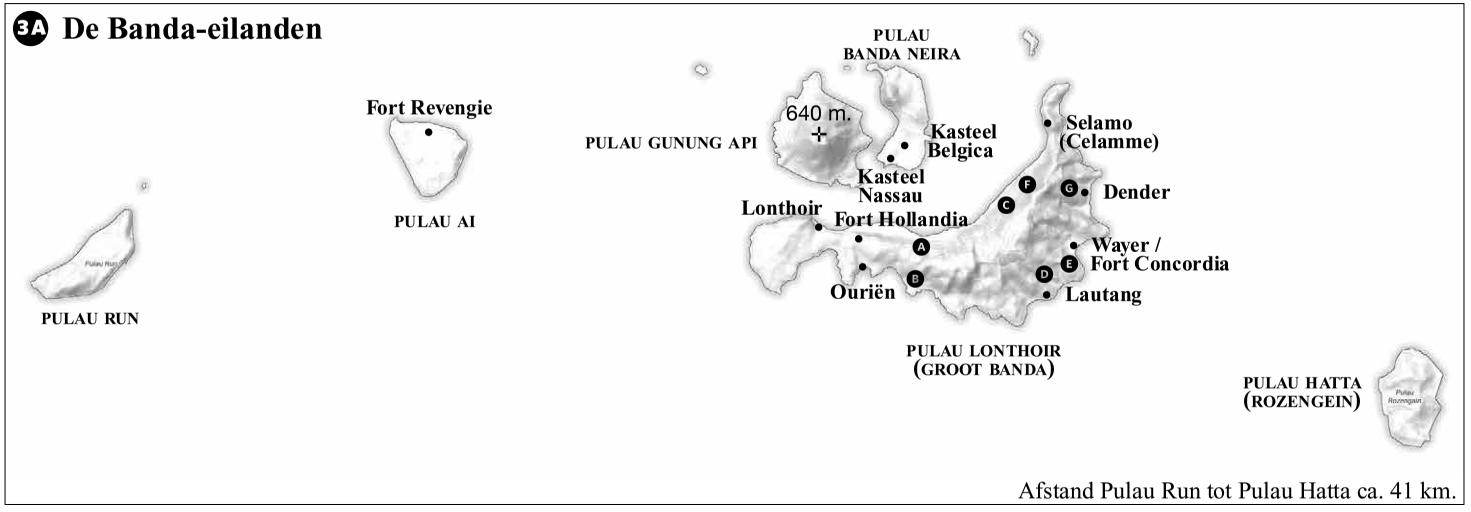

Notenperken

- A *Spantjebij*
- B *Tutra*
- C *Combir (Komber)*
- D *Lautang (Lanutang)*
- E *Buton*
- F *Raning*
- G *Dender*

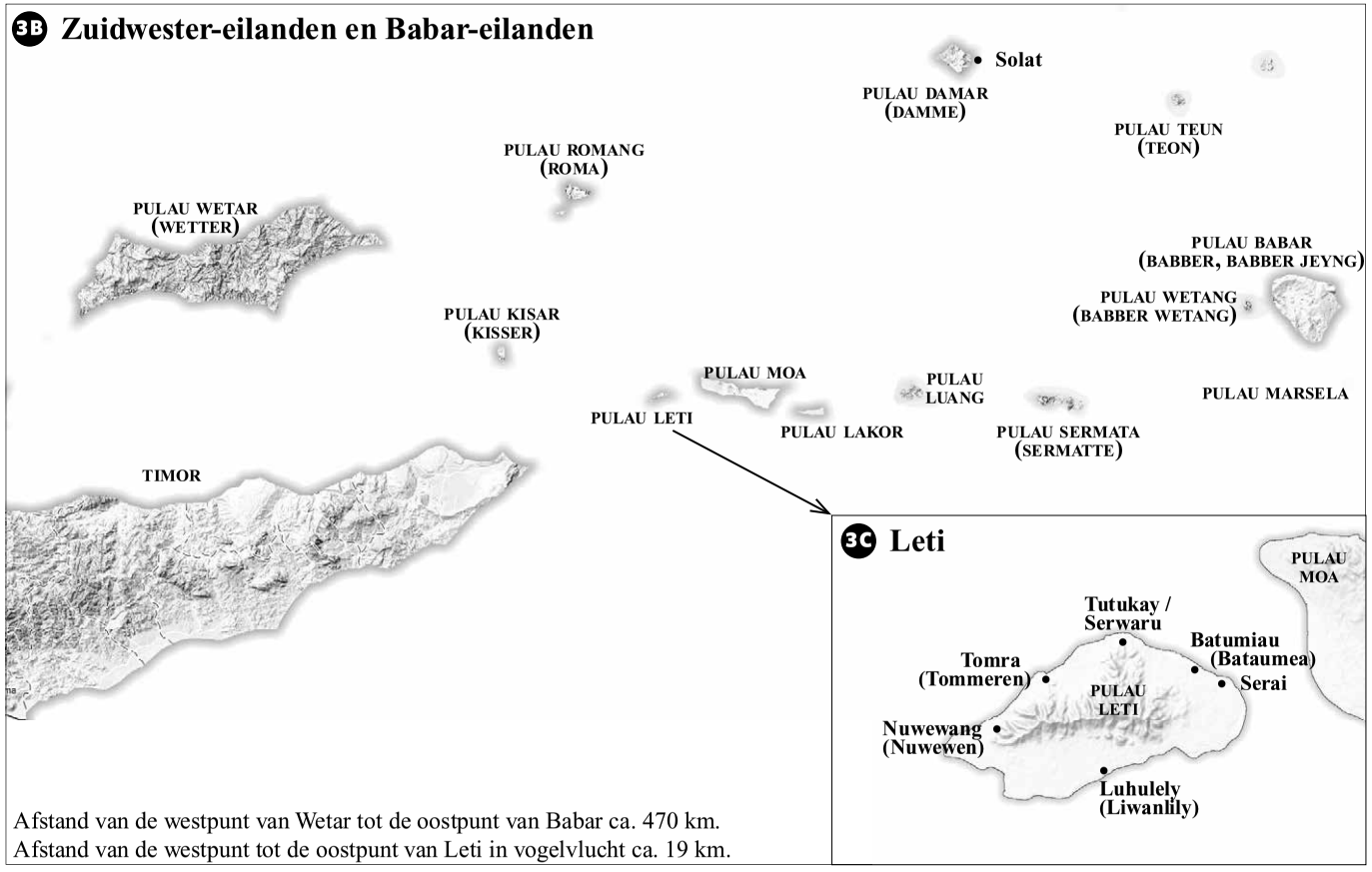

Afstand van de westpunt van Wetar tot de oostpunt van Babar ca. 470 km.
Afstand van de westpunt tot de oostpunt van Leti in vogelvlucht ca. 19 km.

3D Kei- en Aru-eilanden

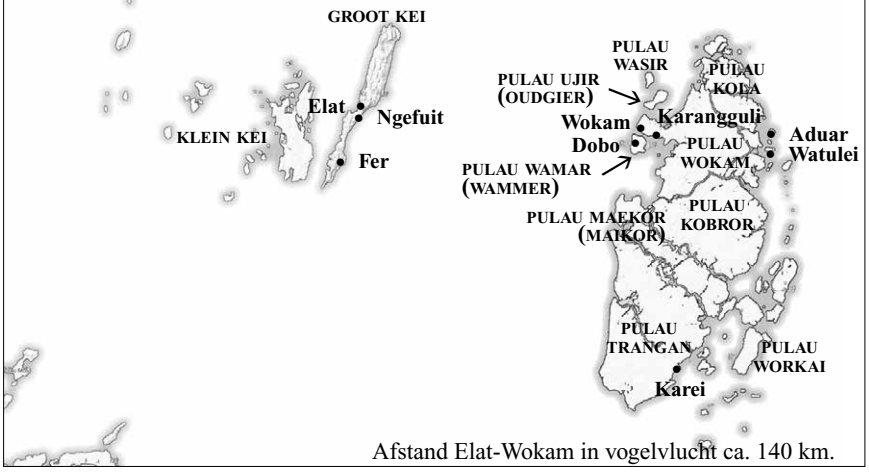

Afstand Elat-Wokam in vogelvlucht ca. 140 km.

Plattegrond van de stad Ambon, 1718.
Collectie Scheepvaartmuseum Amsterdam B.0032_(109)6, kaart 170.

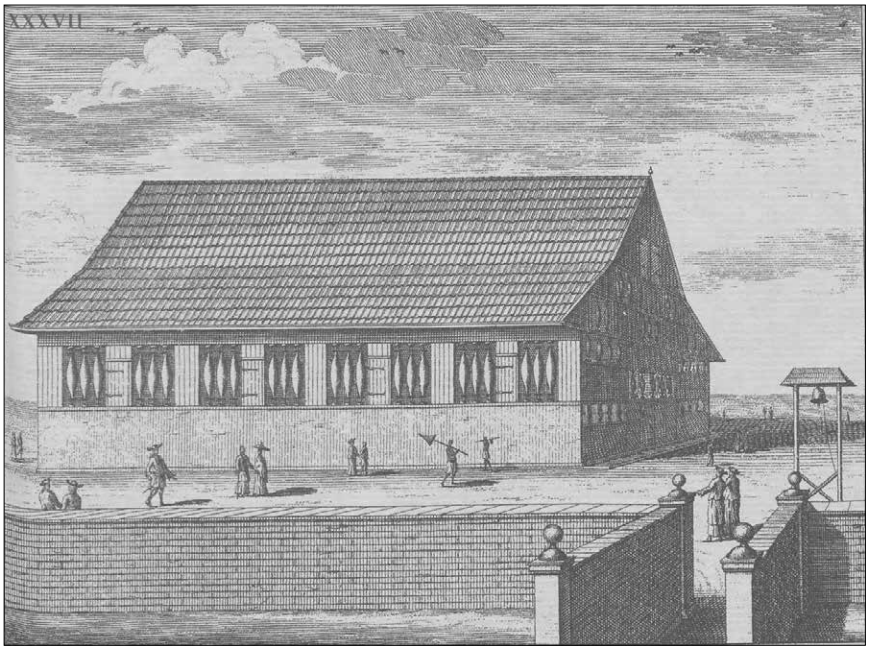

De oude Hollandse kerk te Ambon, gebouwd ca. 1680,
Valentijn, ONOI II, p. 102/103, plaat XXVIII.

De nieuwe Hollandse Kerk te Ambon, gebouwd 1712, afgebroken na 1817.
Valentijn, ONOI II, p. 102/103, plaat XXXVII.

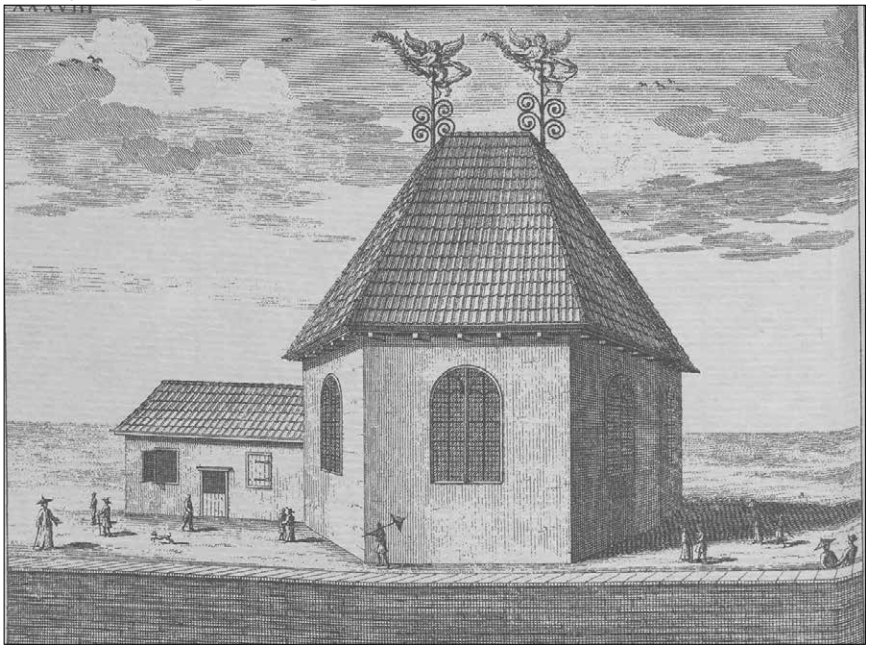

De Nieuwe Maleise kerk te Ambon, gebouwd 1782.
Van de Wall, NOM, p. 134.

De Nieuwe Maleise kerk te Ambon,
1782, interieur.
Van de Wall, NOM, p. 136.

De Nieuwe Maleise kerk te Ambon, 1782,
preekstoel.
Van de Wall, NOM, p. 138.

De oude gouverneurswoning te Ambon, 1674.
Valentijn, ONOI II, p. 102/103, plaat XXXVIII.

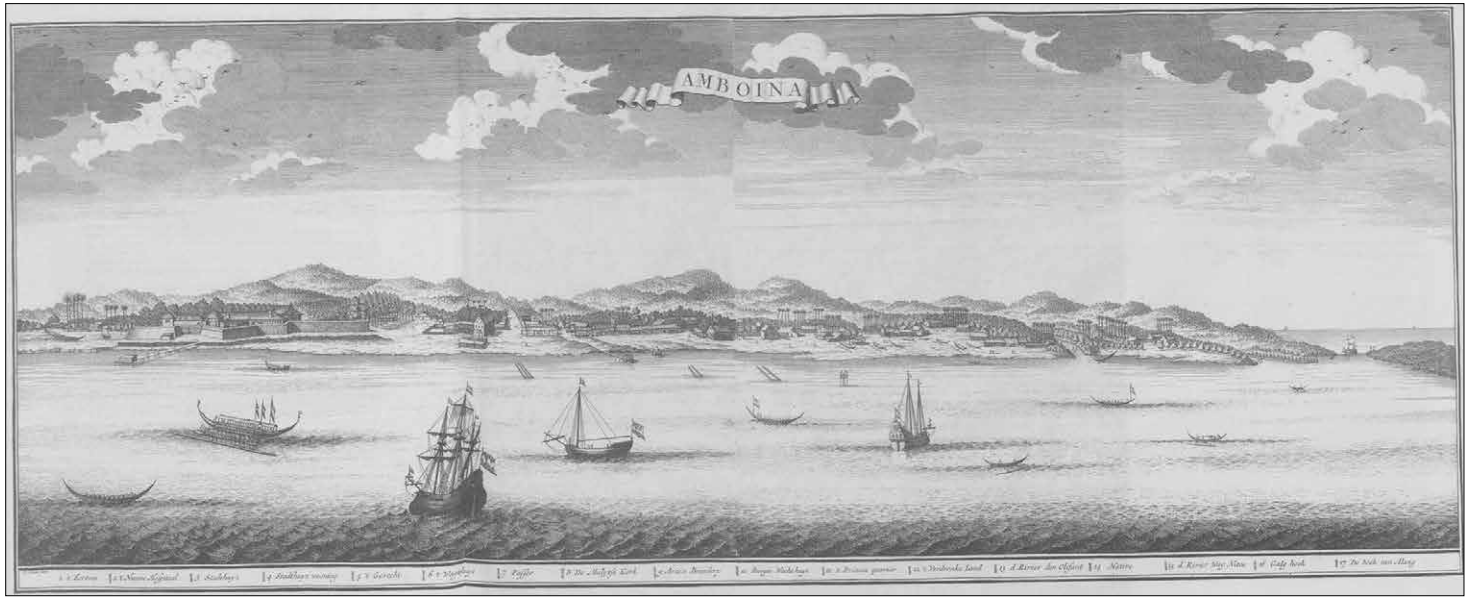

Vingboons, Gezicht op de kust van Ambon vanaf de buitenbaai, ca. 1665.
NA, kaartencollectie, 4.VELH619-16.

Van boven naar beneden:
Gezicht op Nusa Laut. Valentijn, ONOI II, p. 82/83, plaat nr. XX.
Gezicht op Saparua met Duurstede. Valentijn, ONOI II, p. 82/83, plaat nr. XXIIa.
Gezicht op Haruku. Valentijn, ONOI II, p. 82/93, plaat XXIV.

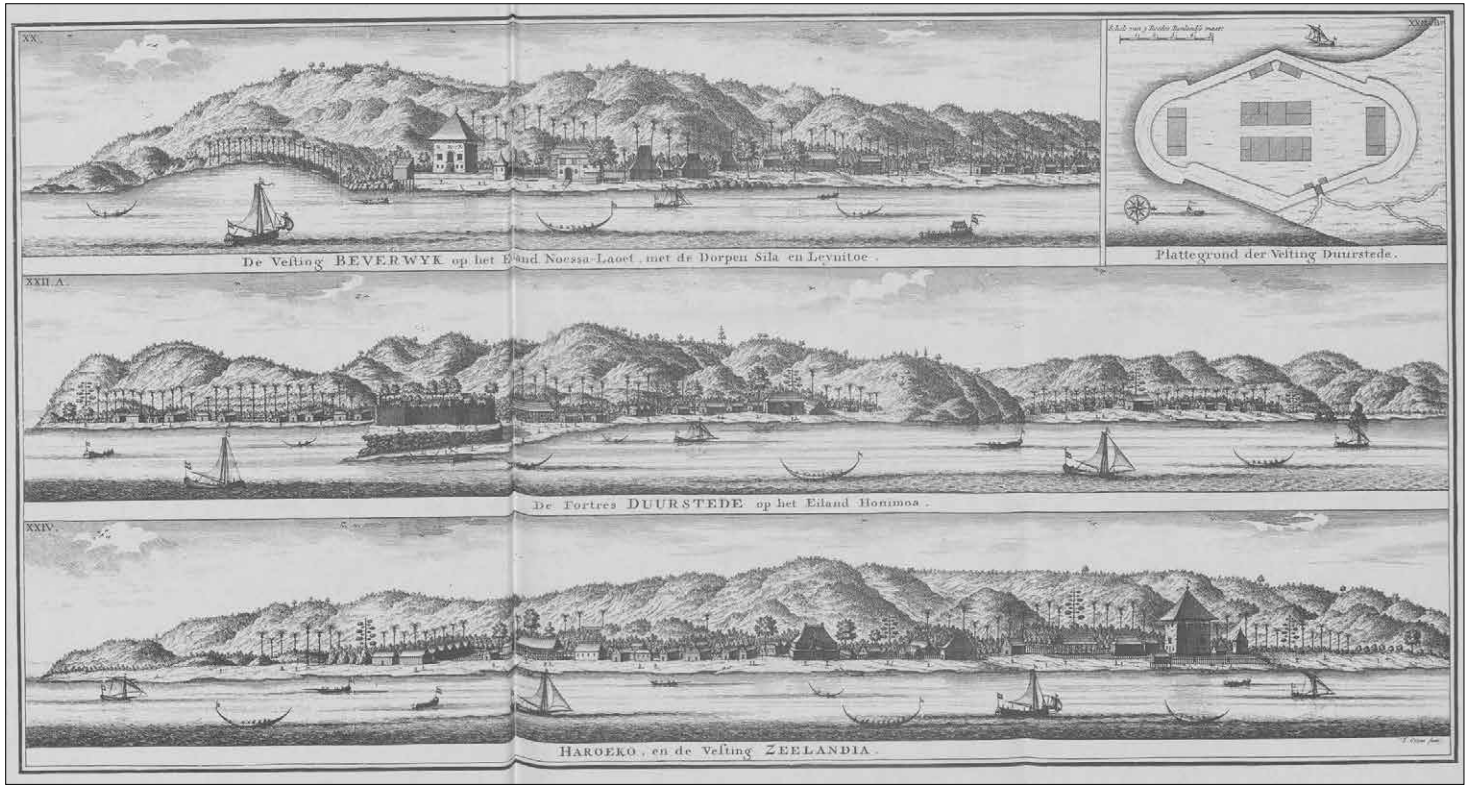

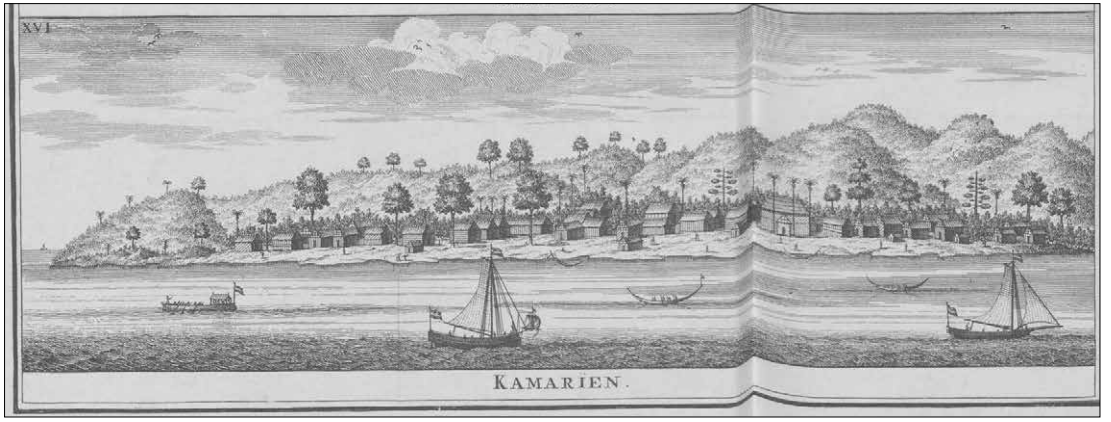

Gezicht op Kamarian.
Valentijn, ONOI II,
p. 53/54, plaat XVI.

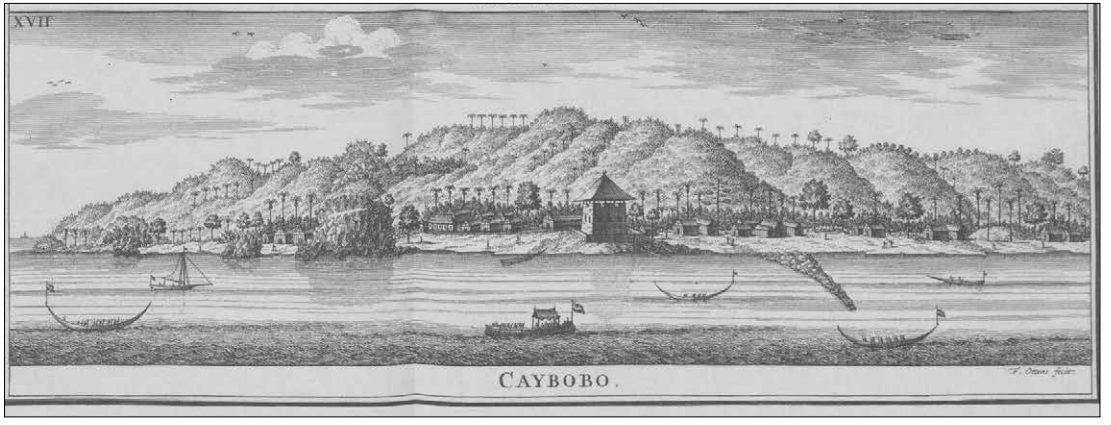

Gezicht op Kaibobo.
Valentijn, ONOI II,
p. II, p. 53/54, plaat XVII.

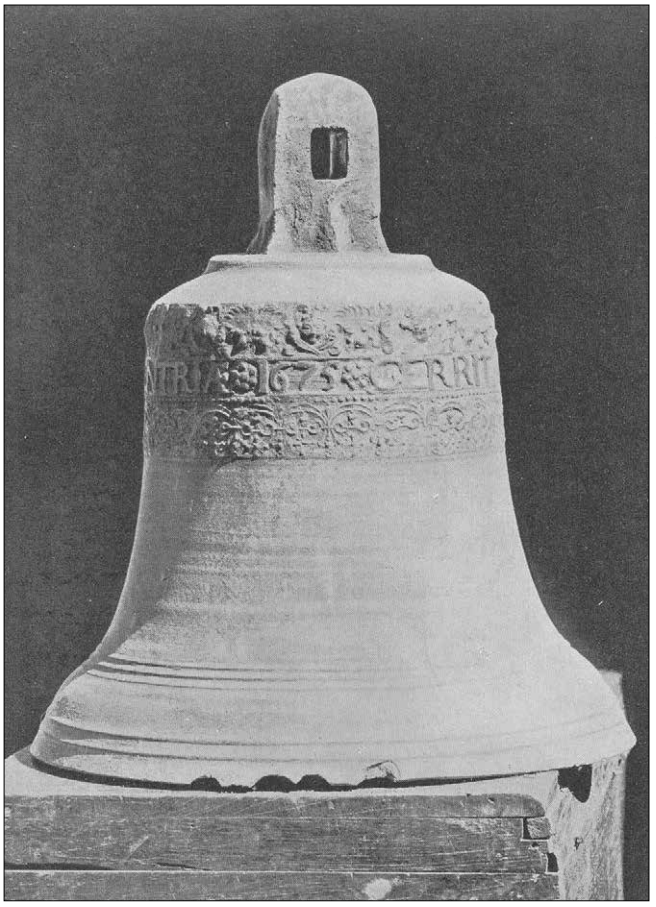

Luidklok van de kerk te Hila, 1675.
Van de Wall, NOM, p. 176.

De moskee van Hila.
Valentijn, ONOI II, p. 100/101, plaat XXVII.

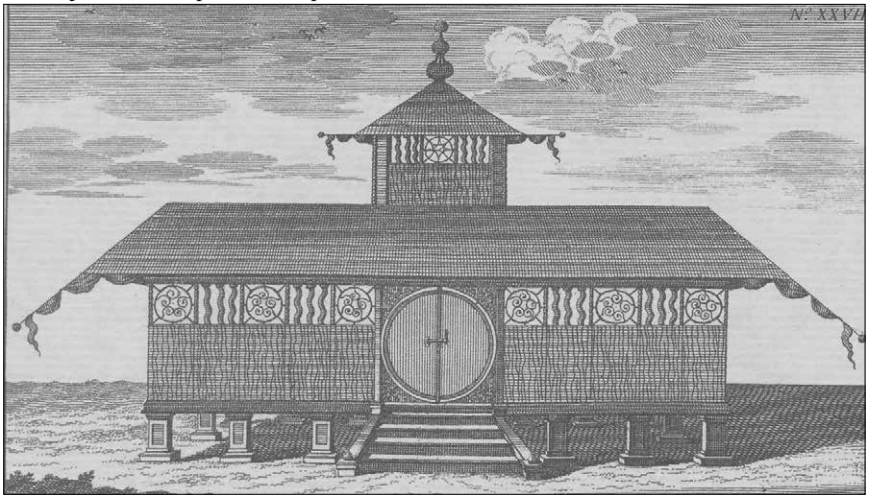

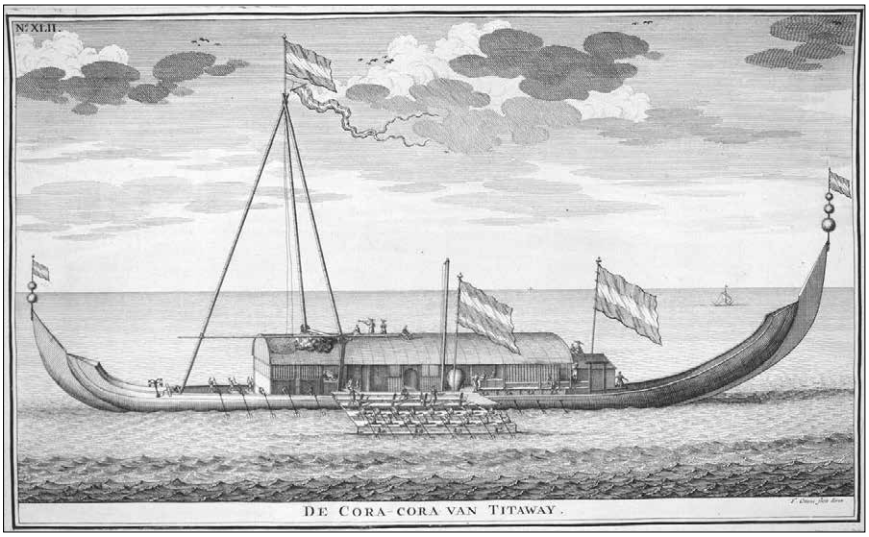

De kora-kora van Titawai.
Valentijn, ONOI II, p. 184/185, plaat XLII.

De kora-koravloot.
Valentijn, ONOI II, p. 184/185, plaat XLIII.

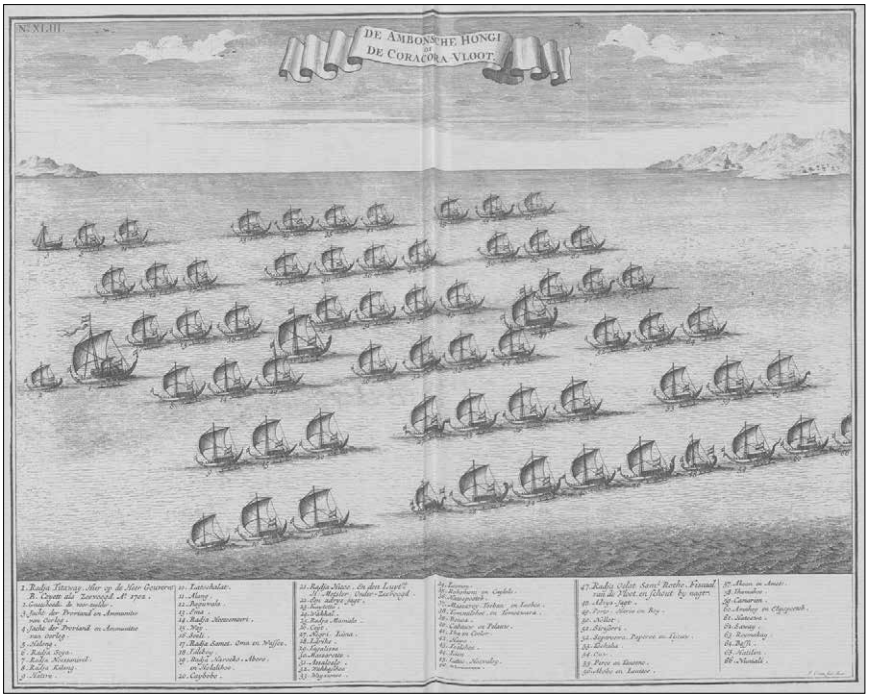

Gezicht op Ternate, met Maleyo en Tolokko, ca. 1665.
Oesterr. Nationalbibliothek E.31.090-C.

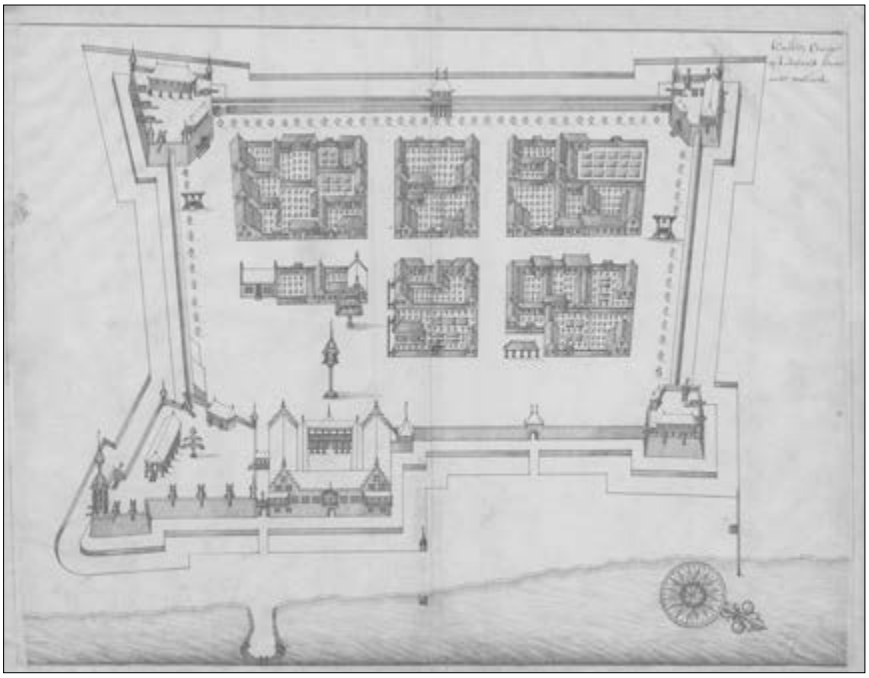

Plattegrond van Kasteel Oranje (Maleyo, Ternate), ca. 1651.
NA, kaartencollectie 4.VEL-1313.

Binnenplein Kasteel Oranje op Ternate, 20e eeuw.
Van de Wall, NOM, p. 224.

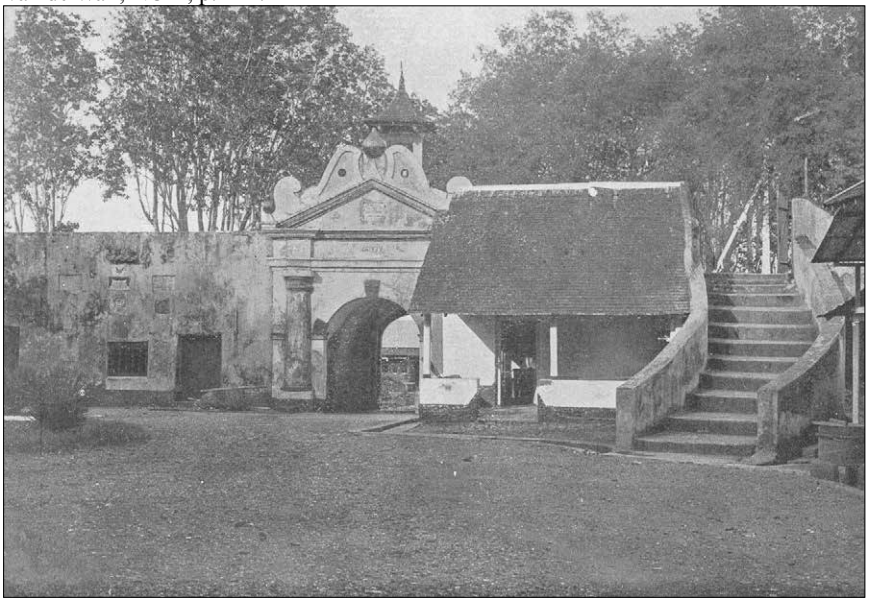

Vingboons, Gezicht op Makian, met Ngofakiaha, ca. 1665.
Oesterr. Nationalbibliothek E.31.089-C.

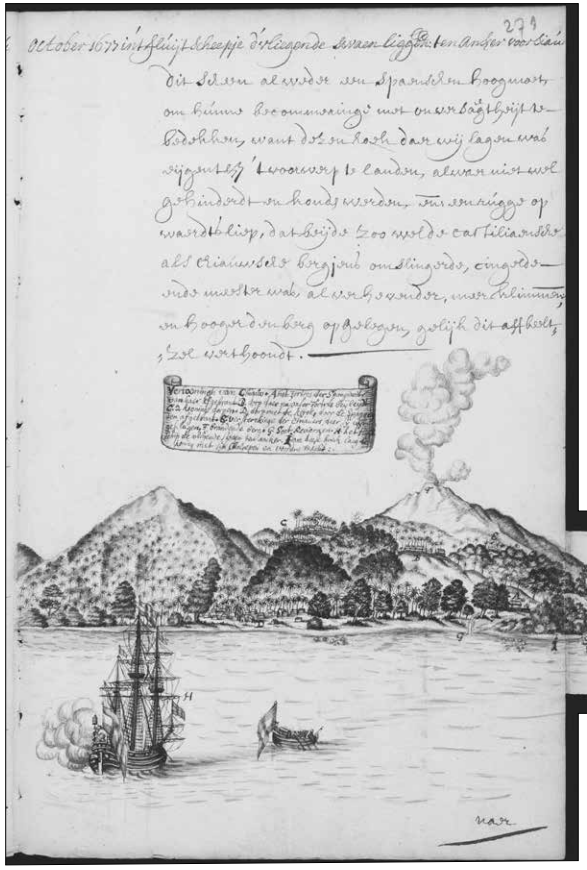

Links:
Gezicht op het eiland Siau, met Ondon, ca. 1677.
NA, VOC 1337,
fol. 271r.

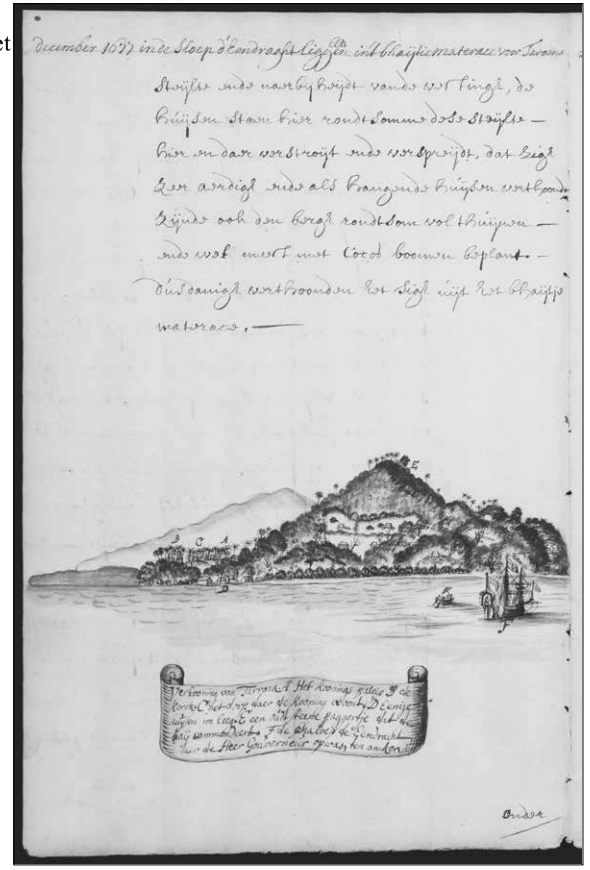

Rechts:
Gezicht op Taruna, Sangir, ca, 1677.
NA, VOC 1337,
fol. 488v.

Gezicht op de noordkust van het eiland Sangir, met Sawang en Matani, ca. 1680.
NA, VOC 1336, fol. 174/175.

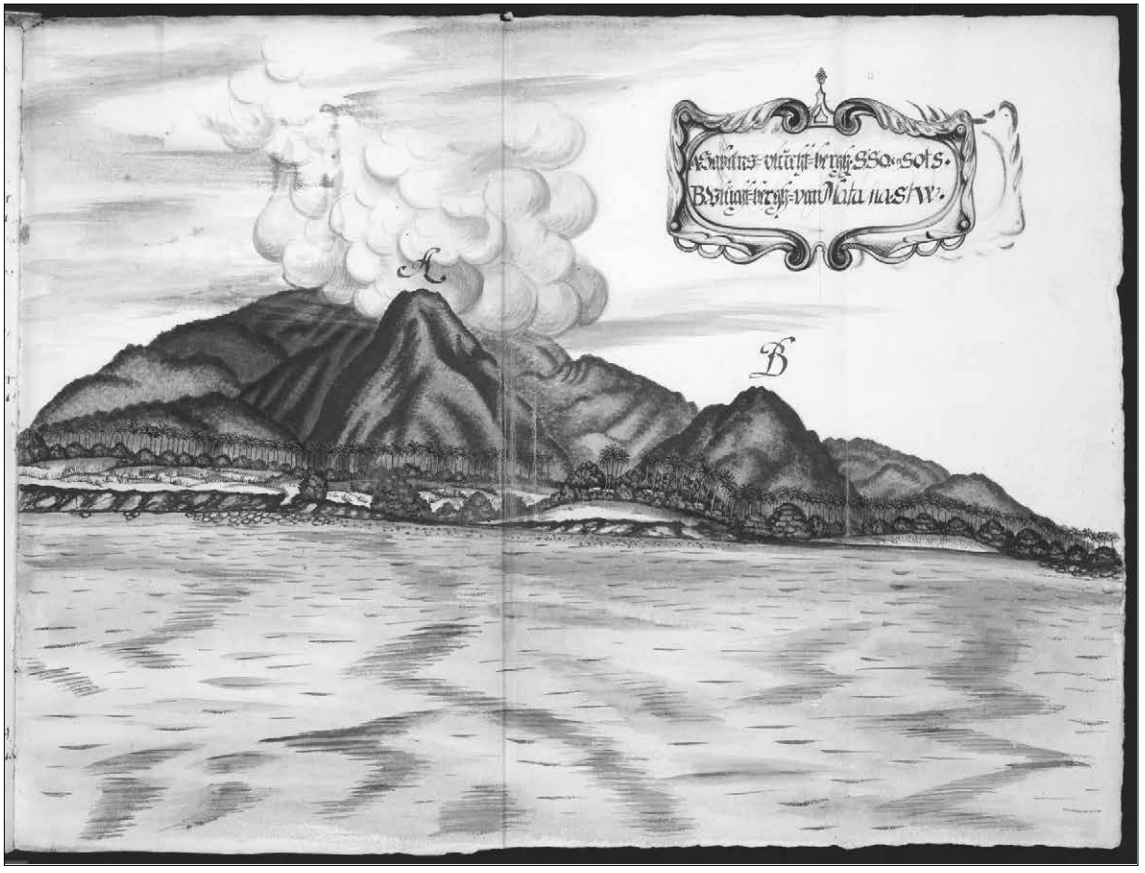

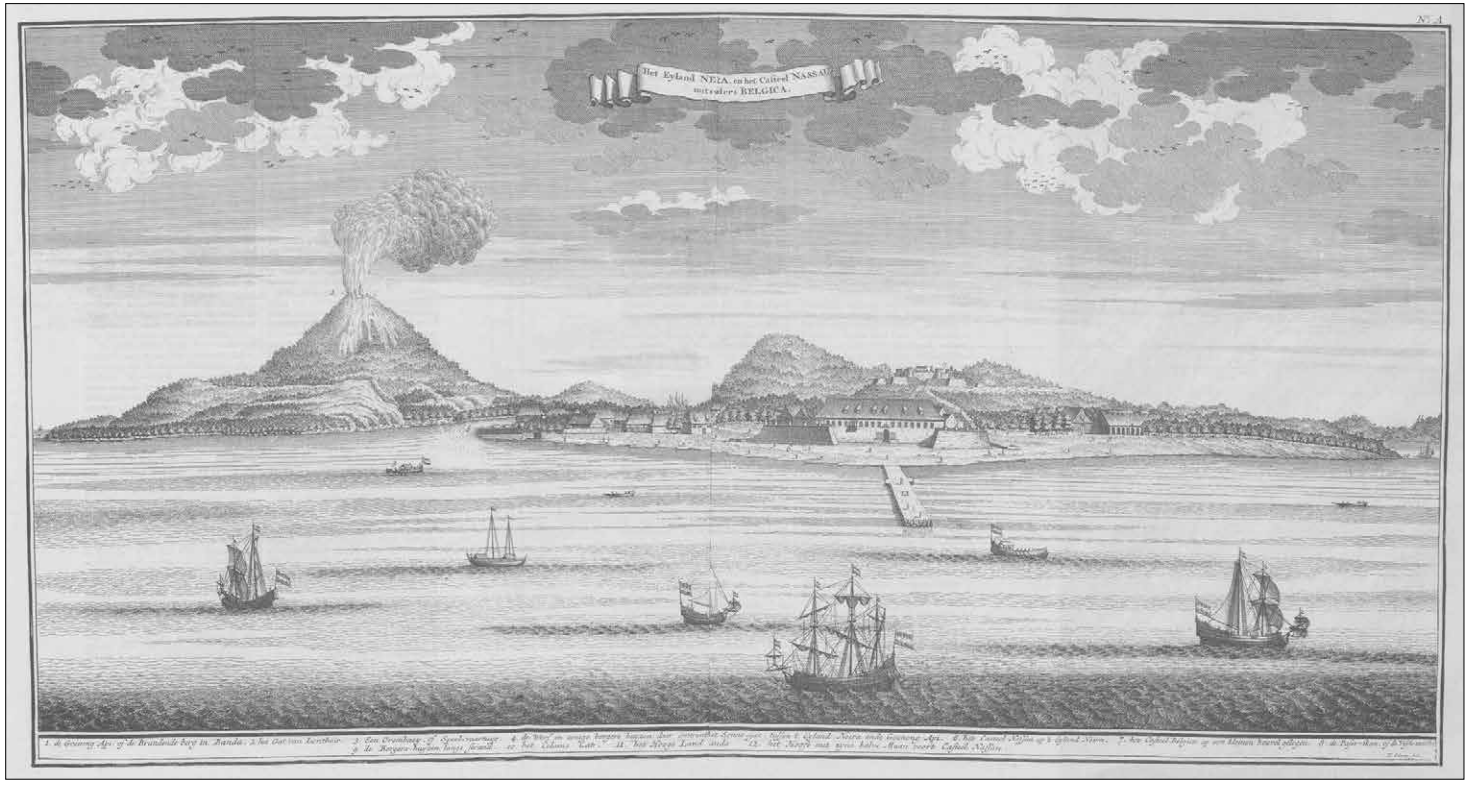

Vingboons, Gezicht op Gunung Api en Neira, met de forten Nassau en Belgica, ca. 1665.
NA, kaartencollectie 4.VELH619-114.

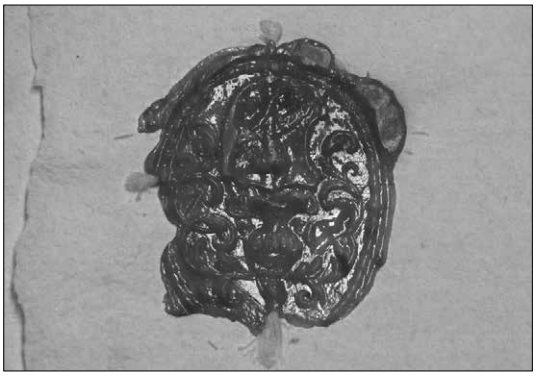

Zegel van de kerk te Ternate, ca. 1625.
ANRI, Archief Kkr Batavia, inv. nr. 820.

Avondmaalsbekers van de kerk te Ternate, 1652.
Van de Wall, NOM, p. 238.

Opschrift:
Ik ben [eigendom] van de kerk van Ternate.

Avondmaalsbekers van de gemeente te Banda, 1635.
Van de Wall, NOM, p. 66.

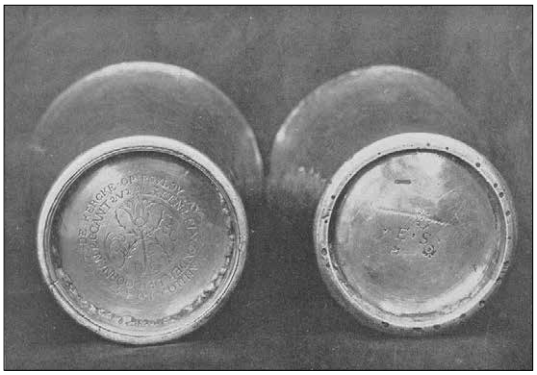

Als boven, van onder gezien, met het kerkzegel van Banda.

François Valentijn.
Valentijn, ONOI I, voorwerk, ongepagineerd.

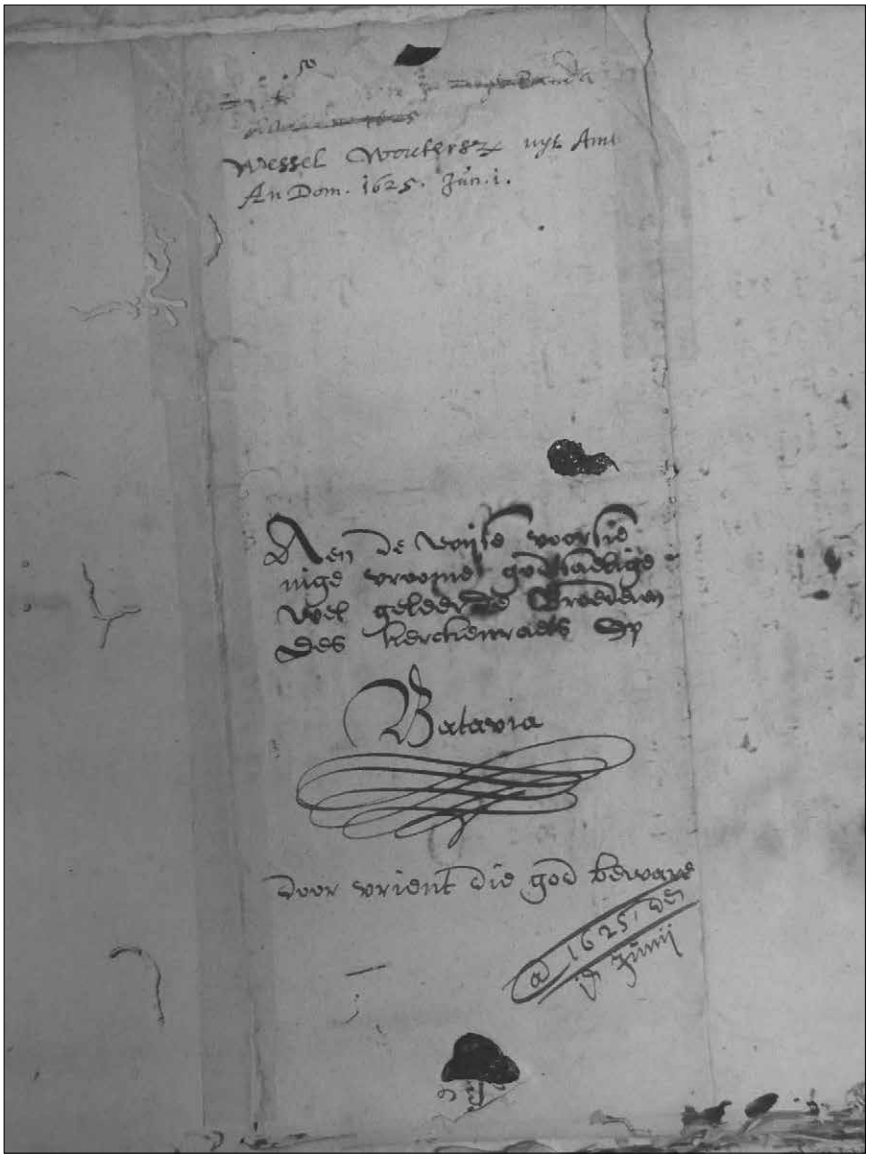

Omslag brief Wessel Woutersz aan de kerkenraad van Batavia, 1 juni 1625.

Slot van brief ds. Petrus Schotte aan kkr Batavia, 29 april 1631.

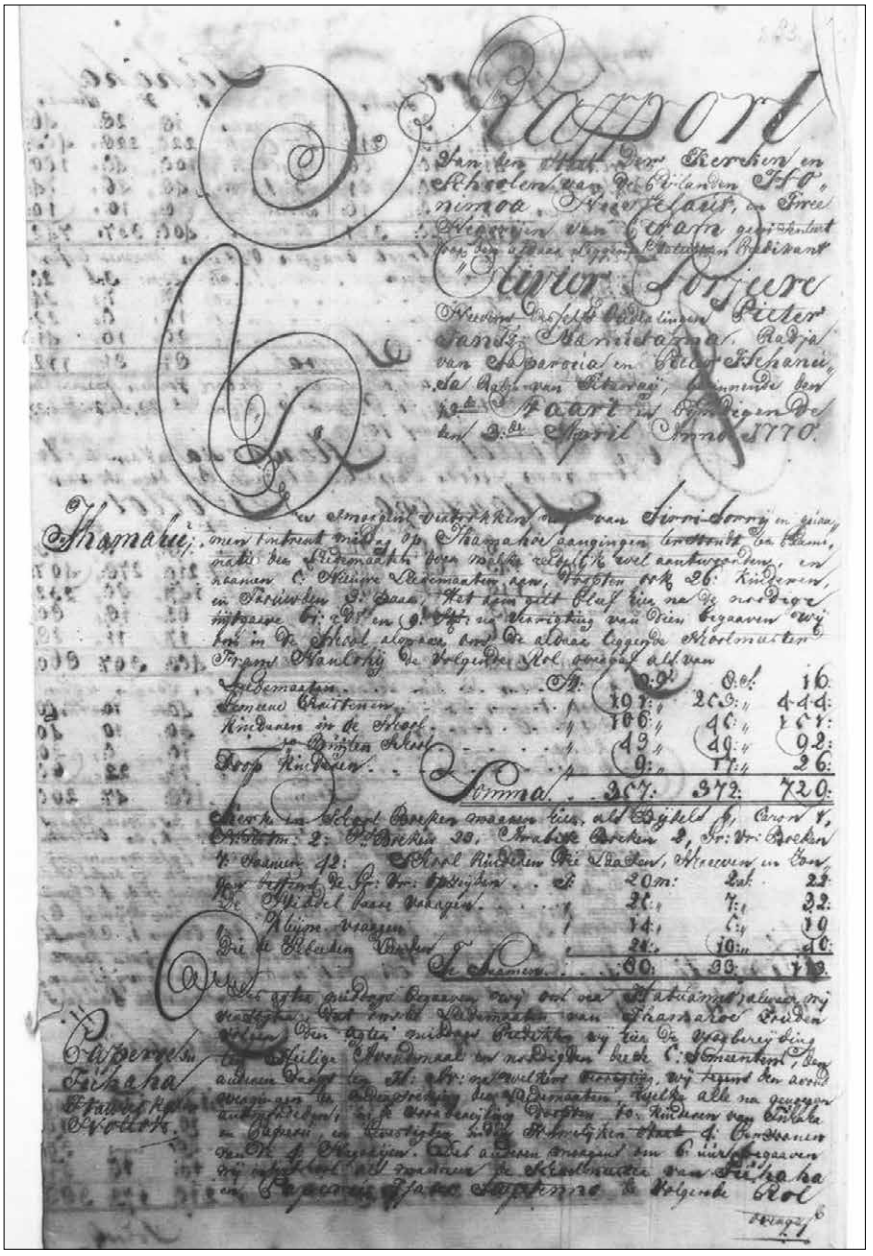

Visitatierapport van ds. O. Porjeere, april 1770.
ANRI, AKB 81.

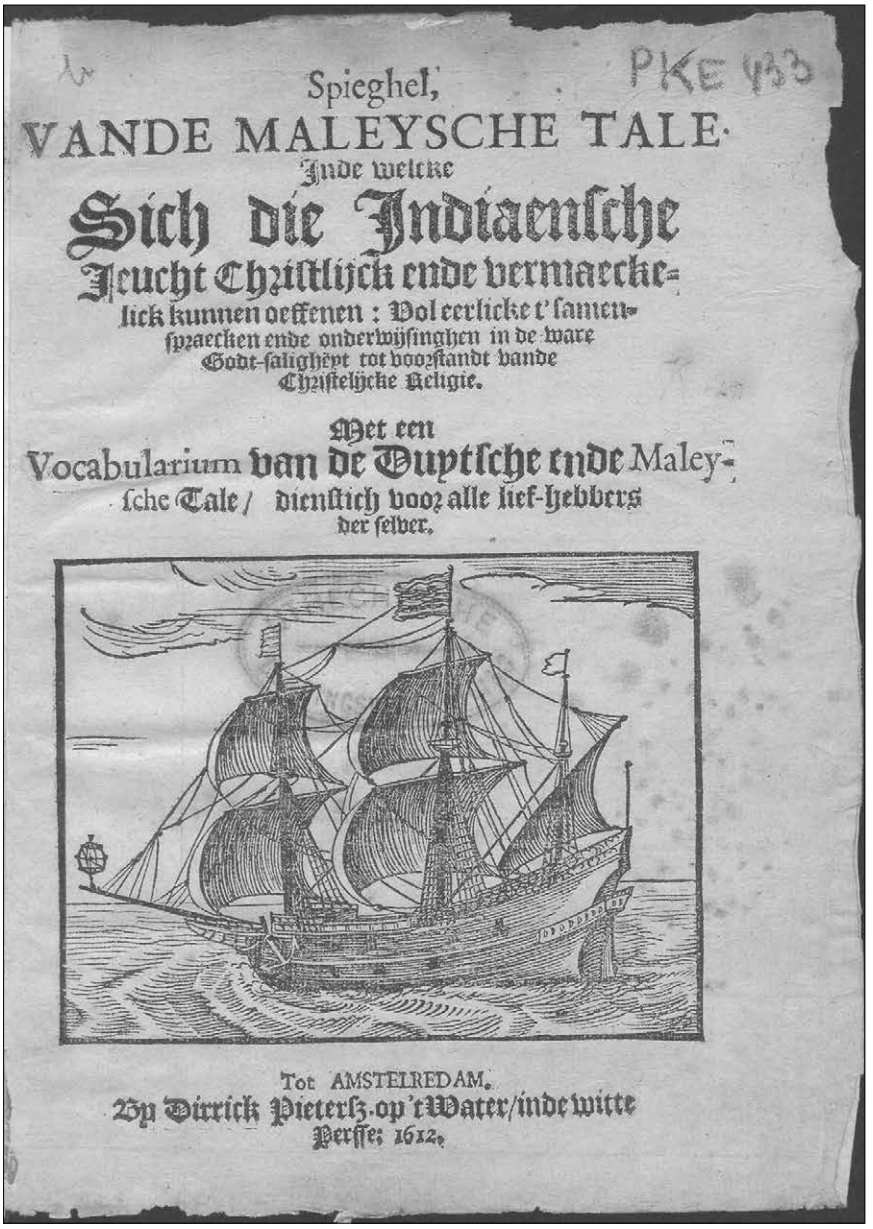

Spieghel,
VANDE MALEYSCHE TALE.
Inde welcke
Sich die Indiaensche
Jeucht Christlijck ende vermaecke-
lick kunnen oeffenen : Vol eerlicke t' samen-
spraecken ende onderwijsinghen in de ware
Godt-saligheyt tot voorstandt vande
Christelijcke Religie.

Met een
Vocabularium van de Duytsche ende Maley-
sche Tale / dienstich voor alle liefhebbers
der selver.

Tot AMSTELREDAM.
By Dirrick Pietersz. op 't Water / inde witte
Perse: 1612.

Titelpagina van een tweetalig schoolboek.
UB Utrecht, mag. PKE 433.

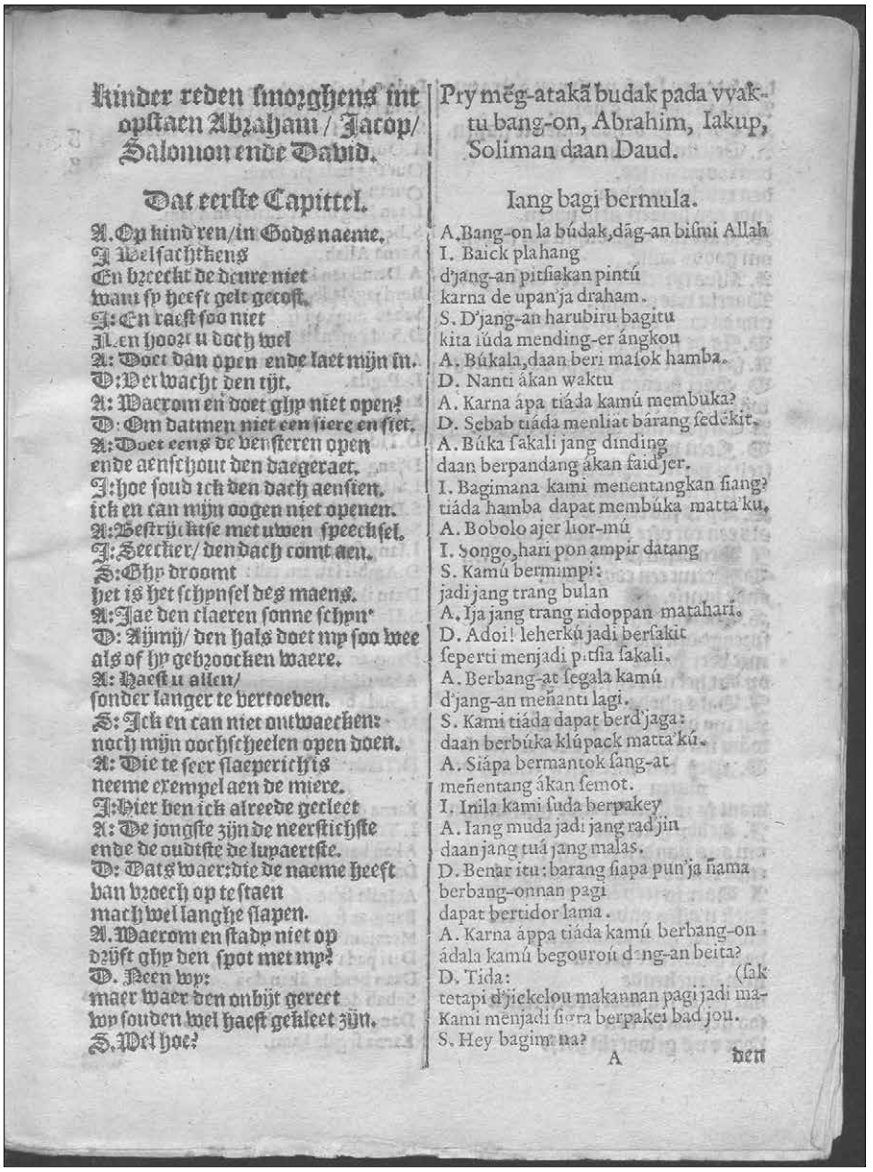

kinder reden ſmorghens int
opſtaen Abrahams / Jacop/
Salomon ende Dauid.

Dat eerſte Capittel.

A. Op kind'ren/in Gods naeme.
I. Welſachtkens
En breeckt de deure niet
want ſy heeft gelt gecoſt.
S: En raeſt ſoo niet
I. en hoort u doch wel
A: Doet dan open ende laet mijn in.
D: Verwacht den tijt.
A: Waerom en doet ghy niet open?
D: Om datmen niet een ſiere en ſiet.
A: Doet eens de benſteren open
ende aenſchout den daegeraet.
I: hoe ſoud ick den dach aenſien.
ick en can mijn oogen niet openen.
A: Beſtrijckt ſe met uwen ſpeechſel.
I: Seecker/ den dach comt aen.
S: Ghy droomt
het is het ſchynſel des maens.
A: Jae den claeren ſonne ſchyn'
D: Ajmij/ den hals doet my ſoo wee
als of hy gebroocken waere.
A: Haeſt u allen/
ſonder langer te vertoeven.
S: Ick en can niet ontwaecken:
noch mijn oochſcheelen open doen.
A: Die te ſeer ſlaeperich is
neeme exempel aen de miere.
I: Hier ben ick alreede geleet
A: De jongſte zijn de neerſtichſte
ende de ouditſte de lupaertſte.
D: Dats waer: die de naeme heeft
van vroech op te ſtaen
mach wel langhe ſlapen.
A. Waerom en ſtadt niet op
dryft ghy den ſpot met my?
D. Neen wy:
maer waer den onbijt gereet
wy ſouden wel haeſt gekleet zijn.
S. Wel hoe?

Pry mĕg-atakā budak pada vvak-
tu bang-on, Abrahim, Iakup,
Soliman daan Daud.

Iang bagi bermula.

A. Bang-on la búdak, dāg-an biſmi Allah
I. Baick plahang
d'jang-an pitſiakan pintú
karna de upan'ja draham.
S. D'jang-an harubiru bagitu
kita iúda mending-er ángkou
A. Búkala, daan beri malok hamba.
D. Nanti ákan waktu
A. Karna ápa tiáda kamú membuka?
D. Sebab tiáda menliat bárang ſedĕkit.
A. Búka ſakali jang dinding
daan berpandang ákan faid'jer.
I. Bagimana kami menentangkan ſiang?
tiáda hamba dapat membúka matta'ku.
A. Bobolo ajer lior-mú
I. Songo, hari pon ampir datang
S. Kamú bermimpi:
jadi jang trang bulan
A. Ija jang trang ridoppan matahari.
D. Adoi! leherkú jadi berſakit
ſeperti menjadi pitſia ſakali.
A. Berbang-at ſegala kamú
d'jang-an meñanti lagi.
S. Kami tiáda dapat berd'jaga:
daan berbúka klúpack matta'kú.
A. Siápa bermantok ſang-at
meñentang ákan ſemot.
I. Inila kami ſuda berpakey
A. Iang muda jadi jang rad'jin
daan jang tuá jang malas.
D. Benar itu: barang ſiapa pun'ja ſiama
berbang-onnan pagi
dapat bertidor lama.
A. Karna áppa tiáda kamú berbang-on
ádala kamú begouroń d'ng-an beita?
D. Tida: (ſak
tetapi d'jickelou makannan pagi jadi ma-
Kami menjadi ſiera berpakei bad jou.
S. Hey bagim' na?

Eerste tekstpagina van de Spieghel.
UB Utrecht, mag. PKE 433.

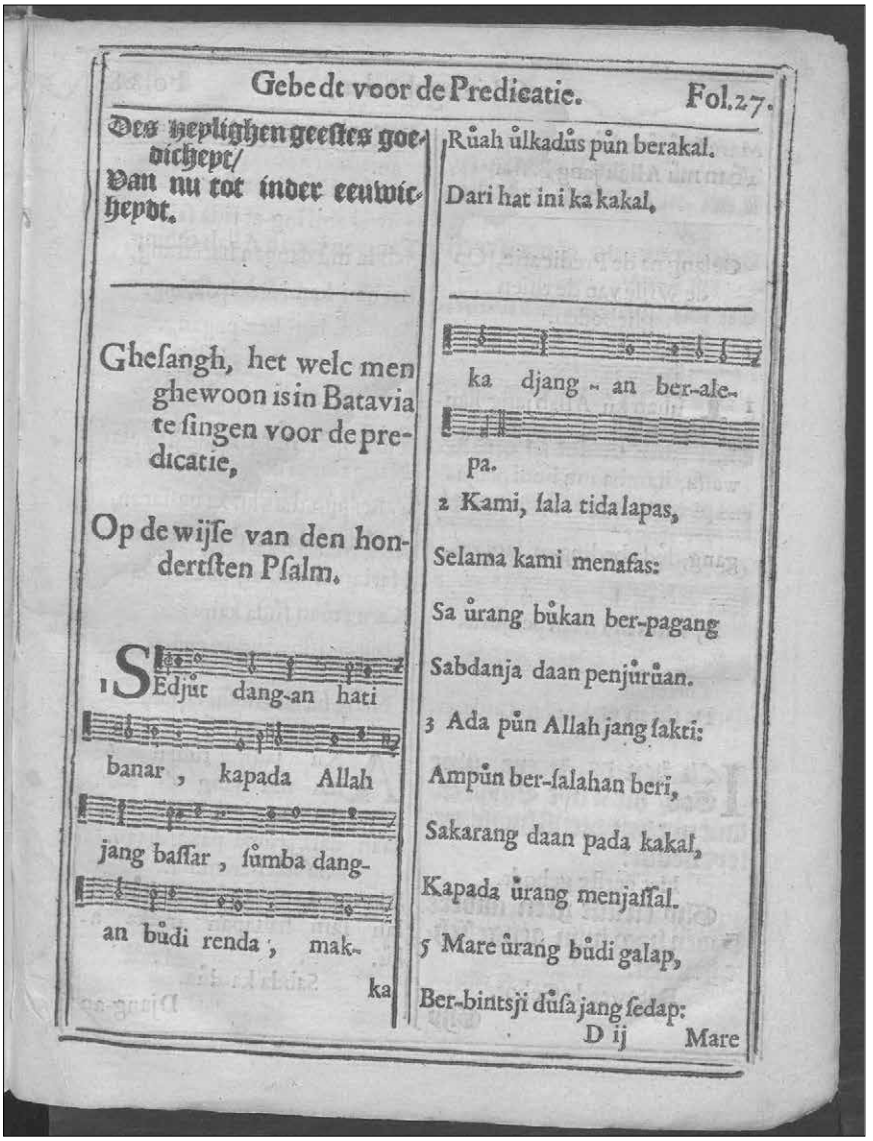

Gebedt voor de Predicatie. Fol. 27.

Des heyligben geeſtes goedicheyt/
Van nu tot inder eeuwicheydt.

Ghesangh, het welc men ghewoon is in Batavia te singen voor de predicatie,

Op de wijse van den hondertsten Psalm.

1 SEdjůt dang-an hati banar, kapada Allah jang baſſar, ſůmba dang-an bůdi renda, mak-ka

Růah ůlkadůs půn berakal.
Dari hat ini ka kakal,

ka djang-an ber-ale-pa.

2 Kami, ſala tida lapas,
Selama kami menafas:
Sa ůrang bůkan ber-pagang
Sabdanja daan penjůrůan.

3 Ada půn Allah jang ſakti:
Ampůn ber-ſalahan beri,
Sakarang daan pada kakal,
Kapada ůrang menjaſſal.

5 Mare ůrang bůdi galap,
Ber-bintsji důſa jang ſedap:

D ij Mare

Een van de Enige Gezangen achter de Mattheüs-vertaling van Ruyl 1629.
UB Utrecht, THO: RIJS 004/60.

HET
eerſte Boeck
MOSIS,
Genaemt
GENESIS.

GENESIS,
Attau kitab deri miarahan,
KITAB
MOSES
nang bermoula.

Het eerſte Capittel.

Godt ſchept dē hemel ende de aerde, vers 1,2. ende het licht, op den eerſten dach, 3. Op den tweeden het uytſpanſel, met ſcheydinge der onderſte ende bovenſte wateren, 6. Op den derden ſcheyt hy het drooge ende de Wateren, 9. Schept gras ende vruchtbare Boomen, 11. op den vierden, de Sonne, Mane ende Sterren, 14. op den vijſden, kleyne ende groote Viſſchen, midtſgaders 't gevogelte, met ſegeninge, 20. op den ſeſten, het gedierte der aerde, 24, ende op't laetſte, den Menſche, Man ende Wijf, na ſijn beelt, gevende hen heerſchappye, ende ſynen ſegen, 26. Oock onderſcheydende de ſpyſe des Menſchen, ende het gedierte, 29, kendt alle ſyne ſchepſelen voor goet, 31.

1 IN den beginne ſchiep Godt den Hemel / ende de Aerde.
2 De Aerde nu was woeſt ende ledich / ende duyſternuſſe was op den afgrondt: ende de Geeſt Godts ſweefde op de Wateren.
3 Ende Godt ſeyde: daer zy Licht: ende daer wert Licht.
4 Ende Godt ſach het Licht / dat het goet was; ende Godt maeckte ſchey-

Brentihan nang bermoula.

Dalam nam hari tuan Deos ſouda jadiacan langit boumi laout dengan Iſſinja ſomoa, dengan orang manuſia lagi. Deos ſouda miara jang trang pada hari nang bermoula. pada hari nang ca dua tampat louwas hari nang ca tiga dia tſierey darat daen ayer. daen miara rompot daen pohon. hari nang ca ampat matta hari, boulan dengan bintang bintang ca lima. ican beſar kitſsil dengan bourong, ca nam hayuan de boumi dengan manuſia.

1 PAda Moulanja Deos ſouda [1]miara [2]ſourga dengan boumi.
2 Tetapi boumi adda [3]ampa lagi belom adda roupa, lagi atas cadalamnja adda galap lagi Deos pounja [4]Spirito adda terbang atas ayer.
3 Macca Deos ſouda catta: jadi trang: lagi ſouda jadi trang:
4 Deos pon ſouda liadt trang itou adda baic: Deos lagi tſierey trang itou

Genesis 1 in de vertaling-Brouwerius 1662.
UB Utrecht, mag. PKE 92.

SÛRAT JANG PERTÂMA DERĪ PADA

TAWRÂT MÛSAJ,

JANG BERNÂMA

'ELCHALÎKHAH,

'IJA 'ÎTU,

KADJADÎ'AN.

FATSAL JANG PERTÂMA.

1 PAda mulânja dedjadîkanlah 'Allah 'âkan ſawrga dân dunjâ.

2 'Adapawn dunjâ 'itu 'adâlah ſabowah sûnji ſinnjap dân tjampor bâwar, dân kalâm pawn di'âtas mûka tûbir: lâgipawn Rôh 'Allah 'adâlah bergarâkh p di'âtas mûka ſegala 'âjer.

3 Maka bafermânlah 'Allah: djadîlah taràng: maka djâdi taràng.

4 Maka delihat 'Allah 'âkan taràng 'itu bahuwa bâjiklah: maka 'Allah berbowatlah pertjerejan 'antâra taràng, dân 'antâra kalâm 'itu.

5 Maka depanggillah 'Allah 'âkan taràng 'itu ſijang, dân 'âkan kalâm 'itu depanggilnja mâlam: maka 'adâlah petàng, dân 'adâlah pâgi, 'itu hârij jang pertâma.

6 Maka bafermânlah 'Allah: bâjiklah 'ada ſawâtu tjakrawâla pada sâma tengah ſegala 'âjer; dân bâjiklah 'ada 'itu berbowat pertjerejan 'antâra 'âjer, dân 'âjer.

7 Maka dekardjâkanlah 'Allah 'âkan tjakrawâla 'itu, dân deperbowatkannjâlah pertjerejan 'antâra ſegala 'âjer, jang 'ada dibâwah tjakrawâla 'itu, dân 'antâra ſegala 'âjer, jang 'ada di'âtas tjakrawâla 'itu; maka 'adâlah demikîjen.

8 Maka depanggillah 'Allah 'âkan tjakrawâla 'itu lângit: maka 'adâlah petàng, dân 'adâlah pâgi, 'itu hârij jang kaduwa.

9 Maka bafermânlah 'Allah: bâjiklah ſegala 'âjer 'itu deri bâwah lângit 'itu diperhimponkan kapada sâleh ſawâtu tampat, dân bâjiklah dârat 'itu diperlihâtij; maka 'adâlah demikîjen.

10 Maka depanggillah 'Allah 'âkan dârat 'itu tânah, dân 'âkan perhimpônan ſegala 'âjer 'itu depanggilnja lawûtan: maka delihat 'Allah 'itu bahuwa bâjiklah.

11 Maka bafermânlah 'Allah: bâjiklah tânah 'itu tombohkan tomboh p an deri pada sâjor jang berbîdji p, dân deri pada pôhon kâjuw jang berbowah p pada bâgejnja, jang bidjinja dâlamnja di'âtas tânah 'itu: maka 'adâlah demikîjen.

12 Maka detimbulkanlah tânah 'itu 'âkan tom-

Genesis 1 in de vertaling van Leydecker 1733
Collectie Ned. Bijbelgenootschap, Haarlem.

PKE 474

TESTAMENTO BAROU,

ATTAU

SEGALLA KITAB DERRI TUAN CAMI

JESU CHRISTO

Pounja

CAUWOUL BAROU.

Derri bassa GREECO, LATINO daen HOLLANDA
Bersalin betul, adil, daen benar
dallam BASSA MALEYO,

Derri pada

DANIEL BROUWERIUS,
Daulou PANDITA daen JESU CHRISTO pounja Souroang de Negri
Hellevoet-Sluys, daen comediën de Negri India nang ca Timor, de dallam
Alam Hollanda, daen Sacaran de Negri Geertruyden-Bergh.

K 109.

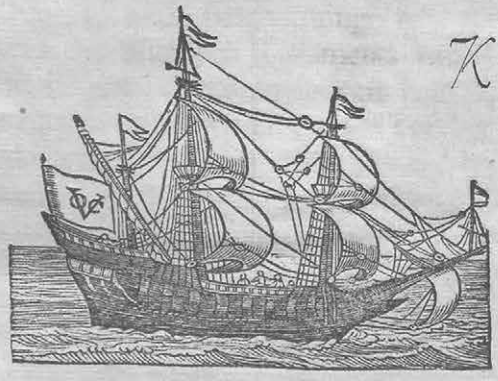

DE NEGRI AMSTERDAM,

Bapra derri sabda daen Balanja derri Cauwoul Taman Hollanda pounja Pongoulou Toudjou-Blas.

Pada bouca Alla Thalla pounja Cattahan, daen pada oundjo Djallan derri Radjat
Surga pada Orang caibana daen matta bouta de dallam Alam Timor.

Bapra de dallam Paulo Matthéo pounja rouma bapra-pada tanon 1668.

Titelblad van het Nieuwe Testament van Brouwerius.
UB Utrecht, mag. PKE 474.

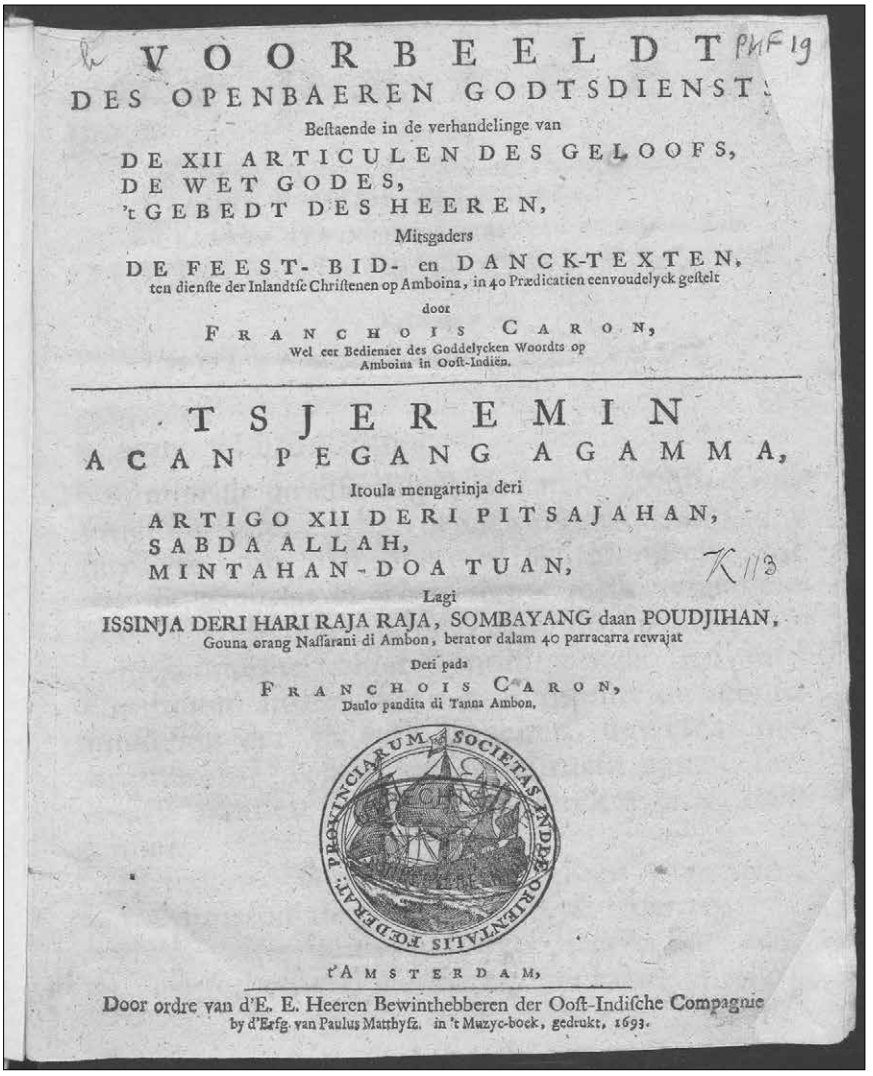

VOORBEELDT
DES OPENBAEREN GODTSDIENST:
Beſtaende in de verhandelinge van
DE XII ARTICULEN DES GELOOFS,
DE WET GODES,
't GEBEDT DES HEEREN,
Mitsgaders
DE FEEST- BID- en DANCK-TEXTEN,
ten dienſte der Inlandtſe Chriſtenen op Amboina, in 40 Prædicatien eenvoudelyck geſtelt
door
FRANCHOIS CARON,
Wel eer Bedienaer des Goddelycken Woordts op
Amboina in Ooſt-Indiën.

TSJEREMIN
ACAN PEGANG AGAMMA,
Itoula mengartinja deri
ARTIGO XII DERI PITSAJAHAN,
SABDA ALLAH,
MINTAHAN-DOA TUAN,
Lagi
ISSINJA DERI HARI RAJA RAJA, SOMBAYANG daan POUDJIHAN,
Gouna orang Naſſarani di Ambon, berator dalam 40 parracarra rewajat
Deri pada
FRANCHOIS CARON,
Daulo pandita di Tanna Ambon.

t'AMSTERDAM,
Door ordre van d'E. E. Heeren Bewinthebberen der Ooſt-Indiſche Compagnie
by d'Erfg. van Paulus Matthyſz. in 't Muzyc-boek, gedrukt, 1693.

Titelblad van Carons prekenbundel, 2e druk 1693.
UB Utrecht, mag. PKF 19.

TAʞLÎMU-'LDÎNI-'L MESÊHHIJI,

'ija 'îtu,

pang'adjâran

'agama Mesêhhij,

'âtas djâlan Sû'âl dan Djawâb.

HÂRIJ 'ÂHHAD JANG PERTÂMA.

1 Sû'âl. 'APa 'ada panghibôranmu jang 'asa, bâjik pada kotîka hîdop, bâjik pada kotîka mâti?

Djawâb. Bahuwa bejta dengan tûboh dan njâwa, bâjik pada kotîka hîdop, bâjik pada kotîka mâti, bûkan 'ada dâlam milik sendirîku, hânja dâlam milik Kîsaj 'Elmesêhh muchalitsku jang satijâwan, jang dengan dârahnja jang 'indah sûdah membâjar hâbis kârana segala dawsa ꝑ ku, dan sûdah lepaskan bejta deri pada segala gâgah 'Iblîs, dan paliharâkan demikijen, sahingga lâjin deri pada kahendakh bapâku samâwij sahelej rambot pawn deri pada kapalâku tijâda dâpat lûroh, behkan lâgi sahingga

Vraag en antwoord 1 van de Heidelbergse Catechismus in Werndly 1730.
UB Utrecht, mag. PKE 448.

Bronnen betreffende Kerk en School in de Gouvernementen Ambon, Ternate en Banda ten tijde van de VOC, 1605-1791

De Molukse eilanden Ambon, Ternate en Banda waren tijdens de VOC-tijd bestuurlijke en militaire centra en tevens de plaatsen, van waaruit door predikanten en kerkenraden leiding gegeven werd aan de christelijke gemeenten.

Een groot deel van de bijna duizend documenten in deze bronnenuitgave besteedt aandacht aan de relatie tussen het VOC-bestuur, dat wil zeggen de overheid, en de kerk, die samenwerkten bij de uitbreiding van het christendom en de bevordering van een christelijke levenswandel van zowel Nederlandse als inheemse onderdanen.

Omdat het toezicht op de scholen in de praktijk door de predikanten werd verzorgd, bevatten de bronnen ook gedetailleerde informatie over het onderwijs. Wat betreft het onderwijs valt op hoe vanaf het begin overheid en kerk zich inspanden om niet alleen jongens maar ook meisjes op school te krijgen; een streven waarin zij ook slaagden.

Deze kerkelijke documenten hebben vaak een minder ambtelijk, meer persoonlijk karakter dan overheidsstukken. Daardoor komt men bij lezing dicht bij de ervaringen en gevoelens van zowel de Nederlandse auteurs als de inheemse hoofden en onderdanen.

Sidestone Press
ISBN: 978-90-8890-595-7